

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY GVARDIYASI
JAMOAT XAVFSIZLIGI UNIVERSITETI**

Qo‘lyozma huquqida

UO‘K: 343.140.02:004.9

ANORBOYEV AMIRIDDIN ULUG‘BEK O‘G‘LI

**JAMOAT XAVFSIZLIGIGA TAHDID SOLUVCHI
KIBERJINOYATLARNING JINOIY-HUQUQIY JIHATLARI**

12.00.08 – Jinoyat huquqi. Jinoyat-ijroiya huquqi yuridik fanlar doktori
(Doctor of Science) ilmiy darajasini olish uchun tayyorlangan
DISSERTATSIYA

Ilmiy konsultant:

Rustambayev Mirzayusup Xakimovich,
yu.f.d., professor

MUNDARIJA

KIRISH.....	3
I BOB. JAMOAT XAVFSIZLIGIGA TAHDID SOLUVCHI KIBERJINOYATLARNING NAZARIY-HUQUQIY TAHLILI.....	17
1.1-§. Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning umumiy tavsifi va tasnifi.....	17
1.2-§. Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun javobgarlikni belgilash va takomillashtirishning ijtimoiy zaruriyati.....	48
1-bob bo'yicha xulosalar.....	69
II BOB. JAMOAT XAVFSIZLIGIGA TAHDID SOLUVCHI KIBERJINOYATLARNING YURIDIK TAHLILI.....	70
2.1-§. Asosiy bevosita obyekti "jamoat xavfsizligi" bo'lgan kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy tahlili.....	70
2.2-§. Qo'shimcha bevosita obyekti "jamoat xavfsizligi" bo'lgan kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy tahlili.....	99
2.3-§. Fakultativ bevosita obyekti "jamoat xavfsizligi" bo'lgan kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy tahlili.....	120
2-bob bo'yicha xulosalar.....	125
III BOB. JAMOAT XAVFSIZLIGIGA TAHDID SOLUVCHI AYRIM KIBERJINOYATLARNING XORIJIY VA XALQARO JINOIY-HUQUQIY JIHATLARI.....	126
3.1-§. Xorijiy davlatlarning jinoyat qonunchiligida jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi ayrim kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy jihatlari.....	126
3.2-§. Xalqaro hujjatlarda jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi ayrim kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy jihatlari.....	160
3-bob bo'yicha xulosalar.....	173
IV BOB. JAMOAT XAVFSIZLIGIGA TAHDID SOLUVCHI KIBERJINOYATLAR UCHUN JAZO MUQARRARLIGINI TA'MINLASHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O'RNI VA ROLI.....	174
4.1-§. O'zbekiston Respublikasida kiberjinoyatchilikka qarshi kurashishda raqamli nazoratning roli va ahamiyati.....	174
4.2-§. Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun jazo muqarrarligini ta'minlashda ushbu jinoyatning vujudga kelish sabablarini aniqlash va ularga qo'llanilgan jazolarni ijro etish.....	198
4-bob bo'yicha xulosalar.....	220
Xulosa.....	221
Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.....	236
Ilovalar.....	255

KIRISH (fan doktori (DSc) dissertatsiyasi annotatsiyasi)

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati. Dunyodagi barcha sohalar va tarmoqlarni raqamlashtirish, axborot tizimlari va resurslari, muhim axborot infratuzilmalari, telekommunikatsiya, shu jumladan, butun jahon internet tarmog‘i, shaxsga doir ma’lumotlar bazalari, axborotlashtirish va telekommunikatsiya infratuzilmasi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, sun’iy intellekt, kiber-, nono-, bio- va boshqa texnologiyalar hamda texnik vositalarning keyingi rivojiga kiberjinoyatlar katta xavf solmoqda va buning oqibatida jamoat xavfsizligi tahdid ostida qolmoqda. Hozirda, 2023-yilda har 39 soniyada, hozirda esa, **har 14 soniyada bitta kiberhujum** sodir etilib¹, boshqa manbalarda esa, **har soniyada** kiberhujum amalga oshirilib², buning oqibatida 2023-yilda dunyodagi 71 foiz tashkilotlar tovlamachilik dasturlari qurboni bo‘lishgan bo‘lsa, hozirda barcha kiberxavfsizlik hodisalarining 80 foiz qismi jinoiy guruhlar bilan bog‘liq³. Jahon iqtisodiyotiga yetkazilgan zarar miqdori esa, 2018-yilda 3 trln. dollar, 2019-yilda 3,5 trln. dollar, 2020-yilda 4,2 trln. dollar, 2021-yilda 6 trln. dollar, 2022-yilda 7 trln. dollar, 2023-yilda 8,4 trln. dollar, 2024-yilda 9,5 trln. dollarni tashkil etgan⁴ bo‘lsa, 2025-yilda **10,5 trln. dollar**⁵, 2026-yilda **20 trln. dollar**, 2027-yilda 22 trln. dollar, 2028-yilda 24 trln. dollar, 2029-yilda 26 trln. dollarni tashkil etishi tahmin qilinmoqda⁶. Ko‘rib o‘tilganidek, kiberjinoyatlarning keltirayotgan zarar miqdori 2026-yilga kelib ikki barobarga ko‘paymoqda va bu esa, zudlik bilan barcha dunyo davlatlari hamjihatlikda xalqaro transchegaraviy jinoyat bo‘lgan kiberjinoyatlarga qarshi birgalikda kurashish va bu sohada keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirish zarurligini taqozo etmoqda.

Jahonda kiberjinoyatlar tufayli ro‘y beradigan iqtisodiy inqirozlarning oldini olish va uning salbiy oqibatlarini bartaraf etish, shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini himoya qilish, jamoat xavfsizligi va kiberxavfsizlikni ta‘minlash

¹ <https://www.datensicherheit.de/2024-2025-cyber-attack-companies-14-seconds>.

² <https://cybermap.kaspersky.com/ru/stats>.

³ <https://www.websiterating.com/ru/blog/research/cybersecurity-statistics-facts/#sources>.

⁴ <https://newsletter.radensa.ru/archives/4840>.

⁵ <https://www.cenlanow.com/business/press-releases/ein-presswire/674883055/cybercrime-damages-to-cost-the-world-9-5-trillion-usd-in-2024/>.

⁶ <https://www.statista.com/forecasts/1280009/cost-cybercrime-worldwide#:~:text=The%20global%20cost%20of%20cybercrime,trillion%20U.S.%20dollars%20in%202022>.

yuzasidan dunyo davlatlari xalqaro hujjatlar asosida ushbu kibertranshegeraviy jinoyatlarga qarshi yalpi kurashish bo'yicha keng ko'lamli ishlarni amalga oshirishmoqda, ushbu kiberjinoyatlarga qarshi kurashish uchun ta'lim tizimida keskin islohotlar o'tkazilib, kiberxavfsizlikka ixtisoslashtirilgan mutaxassislar yetishtirilmoqda, maxsus laboratoriya, oliy ta'lim va ilmiy tadqiqot tashkilotlarini tashkil qilishmoqda, kiberhodisalarni oldindan prognoz va tahlil qilish uchun sun'iy intellekt va avtomatlashtirilgan «*aqlli tizim*»lardan foydalanishmoqda, kiberxavfsizlikni ta'minlash bo'yicha xayriya, grant va byudjet mablag'larini ajratishmoqda, transhegaraviy munosabatlarda qonunchilik hujjatlarini takomillashtirish va o'zaro birxillashtirish orqali ularni tizimlashtirish, texnik va texnologik jarayonlardan tortib, yuridik masalalargacha yagona huquqiy-texnik amaliyotni yo'lga qo'yish choralari ko'rishmoqda. Bu esa, o'z navbatida jamoat xavfsizligini ta'minlashning ilmiy-nazariy va amaliy yechimini topish dolzarb ahamiyat kasb etib bormoqda.

Respublikamizda norma ijodkorligi va raqamlashtirish orqali jamoat xavfsizligi, kiberxavfsizlik va qonun ustuvorligini ta'minlash bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, mamlakatimizda xavfsiz kibermuxit, shu jumladan, kibermakonni yaratish maqsadida 2017-2025-yillar davomida 150 ga yaqin qonunchilik hujjatlari qabul qilinib, 500 ga yaqin keng ko'lamli chora-tadbirlar amalga oshirildi. Biroq raqamli texnologiyalarning keyingi rivoji, jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun javobgarlikning yetarli darajada jinoyat qonunchiligimizda aniq belgilanmaganligi va bu borada hali hamon "*huquqiy bo'shliqlar*"ning mavjudligi "*latent*" kiberjinoyatlarning vujudga kelib, ularning soni, turi, keltirilgan zarar ko'lamini kundan-kunga oshib ketishiga, huquqni qo'llash jarayonida "*kollizion holatlar*" ko'payishiga sabab bo'lmoqda. Birgina, O'zbekiston Respublikasida 2020-yilda 863 ta, 2021-yilda 785 ta, 2022-yilda 7570 ta, 2023-yilda 6 450 ta, 2024-yilda 58 800 ta qilmish axborot texnologiyalaridan foydalanib sodir etilganligi ro'yxatga olingan bo'lsa, bu borada kiberjinoyatlar soni 2020-yilga qaraganda 2024-yilda tahminan **68,13** barobarga

ko'tarilgan¹. Shunga ko'ra, kiberjinoyatlar kundan kunga jamoat xavfsizligiga tahdidi oshib borayotganligi sababli ushbu sohani yetarlicha huquqiy tartibga solish zaruriyatini keltirib chiqarmoqda.

O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi (1994-yil), O'zbekiston Respublikasining «Axborotlashtirish to'g'risida»gi (2003-yil), «Elektron hukumat to'g'risida»gi (2015-yil), «Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida»gi (2019-yil), «Kiberxavfsizlik to'g'risida»gi (2022-yil), «Telekommunikatsiyalar to'g'risida»gi (2024-yil) qonunlari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi (2021-yil), «O'zbekiston — 2030» strategiyasi to'g'risida»gi (2023-yil), «Korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha belgilangan ustuvor vazifalar ijrosini samarali tashkil etishga doir chora-tadbirlar to'g'risida»gi (2025-yil) farmonlari, «Jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchiligi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi (2018-yil), «O'zbekiston Respublikasining muhim axborot infratuzilmasi obyektlari kiberxavfsizligini ta'minlash tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi (2023-yil), «Sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida» (2024-yil), «Axborot texnologiyalari yordamida sodir etiladigan jinoyatlarga qarshi kurashish faoliyatini yanada kuchaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar to'g'risida»gi (2025-yil) qarorlari, Vazirlar Mahkamasining «Idoralararo elektron hamkorlik tizimi va ma'lumotlarning axborot almashinuvini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi (2022-yil), «Shaxsga doir ma'lumotlarga ishlov berish sohasidagi ayrim normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida»gi (2022-yil) qarorlari, Markaziy bank boshqaruvining «To'lov tizimi operatorlarining va to'lov tashkilotlarining faoliyatini nazorat qilish va kuzatuvni amalga oshirish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida»gi (15.05.2023-y., ro'y.: 3434), «To'lov tizimlari operatorlari va to'lov xizmatlarini

¹ А. Анорбоев. Рақамли изларни логлаш, сақлаш ва ҳисобини юритиш — киберкоррупция ва кибержиноятларни фош этиш ва киберҳимояни таъминлаш усулидир. — Т.: “Ustozlar uchun” журнали. 2025 й., 77 сон, 1 тўплам. — Б. 119.

yetkazib beruvchilarning to'lov tizimlarida axborot xavfsizligi va kiberxavfsizlikni ta'minlash hamda raqamli texnologiyalar vositasida sodir etiladigan huquqbuzarliklarni oldini olish choralari to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida»gi (21.05.2024-y., ro'y.: 3513) qarorlari, Davlat xavfsizlik xizmati raisining «O'zbekiston Respublikasi kiberxavfsizlik va muhim axborot infratuzilmasi obyektlarining kiberxavfsizligini ta'minlash darajasini baholash tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida»gi (22.09.2023-y., ro'y.: 3458), «O'zbekiston Respublikasi muhim axborot infratuzilmasi obyektlarini toifalash va ularning yagona reestrini shakllantirish tartibi to'g'risidagi vaqtinchalik nizomni tasdiqlash haqida»gi (11.11.2024-y., ro'y.: 3570), «Kiberxavfsizlik talablariga muvofiqlik yuzasidan ekspertizadan o'tkazish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida»gi (14.11.2024-y., ro'y.: 3573), «Axborot tizimlari va resurslarining kiberxavfsizligini ta'minlash uchun qo'llaniladigan apparat, apparat-dasturiy hamda dasturiy vositalarni sertifikatlashtirish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida»gi (14.11.2024-y., ro'y.: 3574) buyruqlari, adliya vazirining «Shaxsga doir ma'lumotlarga ishlov berishning namunaviy tartibini tasdiqlash haqida»gi (15.11.2023-y., ro'y.: 3478) va sohaga oid boshqa qonunchilik hujjatlarida belgilangan ustuvor vazifalarning amalga oshirilishida ushbu dissertatsiya tadqiqoti muayyan darajada xizmat qiladi.

Tadqiqotning respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining ustuvor yo'nalishlariga mosligi. Dissertatsiya respublika fan va texnologiyalar rivojlanishining I. «Demokratik va huquqiy jamiyatni ma'naviy-axloqiy va madaniy rivojlantirish, innovatsion iqtisodiyotni shakllantirishning ustuvor yo'nalishi»ga muvofiq bajarilgan.

Dissertatsiya mavzusi bo'yicha xorijiy ilmiy tadqiqotlar sharhi. Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy jihatlari xorijiy davlatlarning oliy ta'lim tashkilotlari va ilmiy tadqiqot muassasalari tomonidan qisman o'rganilmoqda. Xususan, Germaniyada Fraungofer instituti, Kyoln kiberjinoyatchilikni tadqiq etish instituti, Germaniyaning axborot, telekommunikatsiya va mediahuquq instituti, Norvegiyaning Oslo universiteti

Norvegiya komyuterlar va huquq ilmiy-tadqiqot markazi, Buyuk Britaniyaning axborot texnologiyalari xavfsizligi markazi, Shveyratsiyaning kiberxavfsizlik kompusi, Kanadaning kiberjinoyatchilikni tadqiq etish xalqaro markazi va uning «International Centre for Comparative Criminology», «Darknet and Anonymity Research Center», «Cybersecurity Laboratory» kabi o'nlab laboratoriyalari, Shveysariyaning kiberxavfsizlik kompusi, Italiyaning jinoyatchilik va innovatsiyalar bo'yicha transjinoyatlarni birgalikda tadqiq etish markazi, Kanadaning kiberjinoyatchilikni tadqiq etish xalqaro markazi, Germaniya, Avstraliya, Irlandiya, Buyuk Britaniya, Rossiya, AQSh, Chexiya, Vengriya, Italiya, Latviya, Litva, Niderlandiya, Polsha, Slovakiya, Ispaniya, Gresiya, Turkiya, Belgiya, Portugaliya, Avstriya, Shvesiya, Finlyandiya, O'zbekistonda kiberxavfsizlik markazlari va boshqa tashkilotlar, shuningdek, BMT o'zining UNICRI dasturi orqali kiberjinoyatlarga qarshi kurashish bo'yicha bevosita tadqiqot o'tkazishadi.

Garchi yuqoridagi tashkilotlar tomonidan jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarni o'z faoliyati nuqtai nazaridan qisman o'rganishayotgan bo'lsa-da, biroq ular ushbu sohani kompleks shaklda ham huquqiy, ham texnik, ham ilmiy jihatdan baravar o'rganishmaydi.

Muammoning o'rganilganlik darajasi. Tadqiqot mavzusi bilan bog'liq ba'zi masalalar u yoki bu darajada o'rganilganligini ta'kidlash lozim.

Chunonchi, **milliy olimlardan** A. Joldasov, A. Karaxanyan, A. Norov, A. Nosirov, A. Rasulev, B. Kiselev, B. Matmuratov, B. Ulug'bekov, B. Turdialiyeu, D. Topildiyeva, F. Batirov, F. Djurayev, I. Toroxodjayeva, I. Ismailov, K. Zinchenko, L. Ismailova, M. Xaydarova, M. Xolmatov, M. Rustamboyev, N. Kaxxarova, N. Polevoy, N. Salayev, P. Shagilov, R. Kabulov, R. Ro'ziyev, S.Svetkov, U. Nizamedinxodjayev, U. Rasulev, V. Krilov, V. Xurgin, X. Ochilov, Y. Mastinskiy, Y. Solovev, Sh. Xaydarov, Sh. G'ulomov, Sh. Shamsidinov va boshqalar;

MDH ga kiruvchi davlatlar olimlaridan A. Borovikova, A. Doxoyan, A. Fedorov, A. Kuznesov, A. Volevodz, A. Zinsova, B. Kondrashov,

D. Korotchenkov, D. Kiryuxina, Y. Dozorseva, Y. Yefimova, Y. Osipova, F. Kramer, G. Valiaxmetova, I. Maslova, I. Chekunov, K. Belskiy, L. Vens, L. Popov, L. Sukanov, M. Avakyan, N. Bobrovnikova, N. Zorina, O. Cherkasenko, S. Kochoi, S. Starr, S. Stepashin, T. Tropina, T. Volcheskaya;

boshqa **xorijiy olimlardan** N. Paradis, H. Halperin, K. Kern, V. Wenzel, D. Chamberlain, M. Hatta va boshqalar jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar bo'yicha qisman tadqiqot olib borishgan¹.

Yuqoridagi olimlar jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarni qisman tadqiq etishgan bo'lsa-da, biroq ular kompleks shaklda ham huquqiy, ham texnik, ham ilmiy jihatdan baravar uni o'rganishmagan. O'zbekistonda shu paytgacha jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar, ularni aniqlash, ularning oldini olish, ularga qarshi kurashish hamda oqibatlarini bartaraf etishga oid munosabatlar aniq qonunchilik hujjatlari bilan tartibga solib qo'yilmagan, olimlar bu mavzuni to'liq keng qamrovli va kompleks shaklda o'rganishmagan.

Dissertatsiya mavzusining dissertatsiya bajarilayotgan oliy ta'lim muassasasining ilmiy-tadqiqot ishlari rejalari bilan bog'liqligi. Dissertatsiya mavzusi O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti ilmiy-tadqiqot ishlari rejasiga muvofiq «O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan sud-huquq tizimidagi islohotlar asosida qonunchilik normalarini takomillashtirish» mavzusidagi ilmiy loyiha doirasida bajarilgan.

Tadqiqotning maqsadi jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy jihatlarini o'rganish, kiberxavfsizlikni ta'minlash bo'yicha ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari:

jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning umumiy tavsifi va tasnifini o'rganish;

jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun javobgarlikni belgilash va takomillashtirishning ijtimoiy zaruriyatini aniqlash;

¹ Ilmiy ishlar foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatida keltirilgan.

asosiy, qo'shimcha va fakultativ bevosita obyekti "jamoat xavfsizligi" bo'lgan kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy tahlilini amalga oshirish;

xorijiy davlatlarning jinoyat qonunchiligida va xalqaro hujjatlarda jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi ayrim kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy jihatlarini tahlil qilish;

O'zbekiston Respublikasida kiberjinoyatchilikka qarshi kurashishda raqamli nazoratning roli va ahamiyatini tadqiq etish;

jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun jazo muqarrarligini ta'minlashda ushbu jinoyatning vujudga kelish sabablarini aniqlash va ularga qo'llanilgan jazolarni ijro etishni tushuntirishdan iborat.

Tadqiqotning obyekti jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy jihatlarini huquqiy tartibga solish bilan bog'liq bo'lgan jinoiy-huquqiy munosabatlardir.

Tadqiqotning predmeti jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning nazariy-huquqiy va yuridik tahlili, jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi ayrim kiberjinoyatlarning xorijiy va xalqaro jinoiy-huquqiy jihatlarini, jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun jazo muqarrarligini ta'minlashda raqamli texnologiyalarning o'rni va rolini huquqiy tartibga solishga qaratilgan normativ-huquqiy hujjatlar, huquqni qo'llash amaliyoti bilan bog'liq muammolardan iborat.

Tadqiqotning usullari. Tadqiqot davomida analiz, sintez, deduksiya, induksiya, qiyosiy-huquqiy tahlil, tarixiylik, anketa so'rovi, empirik materiallar va statistik ma'lumotlar tahlili, kuzatuv, tizimli yondoshuv, mantiqiylik usullaridan keng foydalanilgan. Anketa so'rovi natijalari dissertatsiyaga 8-ilova tariqasida taqdim etilgan.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagilardan iborat:

telekommunikatsiya tarmoqlaridan yoki Internet butunjahon axborot tarmog'idan foydalangan holda ommaviy tartibsizliklarga va fuqarolarga nisbatan zo'ravonlik qilishga omma oldida da'vat qilish uchun jinoiy javobgarlik belgilanishi jamoat xavfsizligi ta'minlanishi mustahkamlanishiga xizmat qilishi asoslangan;

O‘zbekiston Respublikasi hududida joylashgan texnik vositalarda hamda ma’lumotlar bazalarida shaxsga doir ma’lumotlarni yig‘ishga, tizimlashtirishga va saqlashga oid talablarga rioya etmaslik uchun jinoiy javobgarlik belgilanishi fuqarolarning shaxsiy ma’lumotlarini himoyalash va ijtimoiy barqarorlik ta’minlanishiga hissa qo‘shishi asoslangan;

kiberxavfsizlik va muhim axborot infratuzilmasi obyektlarini toifalash, ularning kiberxavfsizligini ta’minlash darajasini baholash, kiberxavfsizlik talablariga muvofiqlik yuzasidan ekspertizadan o‘tkazish, axborot tizimlari va resurslarining kiberxavfsizligini ta’minlash uchun qo‘llaniladigan apparat, apparat-dasturiy hamda dasturiy vositalarni sertifikatlashtirish tartibi belgilanishi kiberxavfsizlik sohasidagi munosabatlarni tizimlashtirishga, kibermakonda shaxs, jamiyat va davlat xavfsizligi ta’minlanishiga xizmat qilishi isbotlangan;

qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) axborot tizimiga kirib yoki undan foydalanib jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi jinoyat sodir etish, shu jumladan kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi qonunchilikni buzish va mayning faoliyatini qonunga xilof ravishda amalga oshirish uchun jinoiy javobgarlikni belgilash kiberxavfsizlikni kuchaytirish, kripto-aktivlar bo‘yicha qonunchilik buzilishiga qarshi qat’iy choralar ko‘rish, axborot tizimlariga ruxsatsiz kirish va ulardan noqonuniy foydalanishning barvaqt profilaktikasiga xizmat qilishi asoslangan;

giyohvandlik vositalarini, ularning analoglarini yoki psixotrop moddalarni, ularni targ‘ib qiluvchi mahsulotni telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog‘ida tarqatish, reklama qilish, namoyish etish maqsadida tarqatish, reklama qilish, namoyish etish tayyorlash, olish, saqlash, tashish yoki jo‘natish, shuningdek ularni qonunga xilof ravishda o‘tkazish uchun jinoiy javobgarlikni belgilanishi inson hayoti va sog‘lig‘i muhofazasi kuchaytirilishiga xizmat qilishi asoslantirilgan.

Tadqiqotning amaliy natijalari quyidagilardan iborat:

jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning umumiy tavsifi va tasnifi tushuntirildi;

jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun javobgarlikni belgilash va takomillashtirishning ijtimoiy zaruriyati ko'rsatib berildi;

asosiy, qo'shimcha va fakultativ bevosita obyekti "jamoat xavfsizligi" bo'lgan kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy tahlili amalga oshirildi;

xorijiy davlatlarning jinoyat qonunchiligida jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi ayrim kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy jihatlari ko'rsatib berildi;

xalqaro hujjatlarda jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi ayrim kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy jihatlari ochib berildi;

O'zbekiston Respublikasida kiberjinoyatchilikka qarshi kurashishda raqamli nazoratning roli va ahamiyati tushuntirildi;

jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun jazo muqarrarligini ta'minlashda ushbu jinoyatning vujudga kelish sabablarini aniqlash va ularga qo'llanilgan jazolarni ijro etish tartibi tushuntirildi.

Tadqiqot natijalarining ishonchliligi. Tadqiqot natijalarining ishonchliligi 125 ta davlat organi va tashkiloti, shuningdek, boshqa tashkilotda ishlovchi 3905 nafar xodim, shu jumladan, 14 ta mahalliy ijroiya hokimiyati, 28 ta yirik korxona, tashkilot va muassasalar, barcha banklar va boshqa tashkilotlar, **Namangan viloyatidagi** 37 ta davlat organlari va tashkilotlari, **21 ta fuqarolik jamiyati institutlari** o'rtasida o'tkazilgan so'rovlar, o'rganishlar, xorijiy tajriba va milliy qonun hujjatlarining o'zaro tahlil qilingani, xulosa, taklif va tavsiyalarning amaliyotda joriy etilgani, olingan natijalarning vakolatli tuzilmalar tomonidan berilgan dalolatnomalar tasdiqlangani orqali izohlanadi.

Tadqiqot natijalarining ilmiy va amaliy ahamiyati. Dissertatsiya ishining ilmiy ahamiyati shundaki, izlanishlar natijasida bildirilgan xulosa, taklif va tavsiyalar jinoyat huquqining nazariy bilimlarini boyitadi va yangi ilmiy tadqiqotlar olib borishga imkon yaratadi hamda undagi ilmiy-nazariy g'oya va xulosalar O'zbekiston Respublikasi jinoyat qonunchiligining huquqiy mexanizmini takomillashtirish bilan bog'liq masalalarni yanada chuqurroq o'rganishda ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot natijalarining amaliy ahamiyati norma ijodkorligi faoliyatida, xususan, jinoyat qonunchiligini takomillashtirish jarayonida, huquqni qo'llash amaliyotini takomillashtirishda hamda oliy yuridik ta'lim muassasalarida «Jinoyat huquqi», «Jinoyat protsessi», «Fuqarolik huquqi», «Kibernetika», «Informatika», «Axborot huquqi», «Kiberxavfsizlik», «Kiberxavfsizlik asoslari», «Axborot xavfsizligi asoslari», «Kiberhuquq», «Raqamli huquq» fanlari o'quv jarayonida ma'ruza va seminarlar o'tkazish va tadqiqot olib borishda foydalanish mumkin.

Tadqiqot natijasida ishlab chiqilgan ilmiy xulosa va takliflar asosida O'zbekiston Respublikasining «Kiberxavfsizlik to'g'risida»gi qonuni qabul qilingan. Ushbu qonun va ilg'or xorijiy tajriba asosida O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi, Jinoyat va jinoyat-protsesual kodekslarini takomillashtirish bo'yicha O'zbekiston Respublikasining qonunlari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, qarorlari, Vazirlar Mahkamasining qarorlari, idoraviy normativ-huquqiy hujjatlar va boshqa huquqiy hujjatlar ishlab chiqildi va qabul qilindi.

Tadqiqot natijalarining joriy qilinishi. Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy jihatlari mavzusidagi tadqiqot ishi bo'yicha olingan ilmiy natijalar asosida:

1) O'zbekiston Respublikasining «O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida» 2021-yil 30-martdagi O'RQ–679-son Qonuni bilan «telekommunikatsiyalar tarmoqlaridan, Internet jahon axborot tarmog'idan, shuningdek matnni ko'paytirishning bosma yoki boshqa usullaridan foydalangan holda ommaviy tartibsizliklarga va fuqarolarga nisbatan zo'ravonlik qilishga omma oldida da'vat qilish» uchun Jinoyat kodeksining 244-moddasining ikkinchi qismi «b»-bandi bilan jinoiy javobgarlik belgilandi. (O'zkomnazoratning 05.12.2024-yildagi 01/07-1-son dalolatnomasi);

2) O'zbekiston Respublikasining «O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida» 2021-yil 29-oktabrdagi O'RQ–726-son Qonuni bilan axborot texnologiyalaridan foydalangan holda, shu jumladan Internet jahon axborot tarmog'ida O'zbekiston Respublikasi

fuqarolarining shaxsga doir ma'lumotlariga ishlov berilayotganda jisman O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan texnik vositalarda hamda Shaxsga doir ma'lumotlar bazalarining davlat reestrda belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazilgan shaxsga doir ma'lumotlar bazalarida shaxsga doir ma'lumotlarni yig'ishga, tizimlashtirishga va saqlashga oid talablarga rioya etmaslik uchun O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 141²-moddasida jinoiy javobgarlik belgilab qo'yildi (O'zkomnazoratning 05.12.2024-yildagi 01/07-1-son dalolatnomasi);

3) O'zbekiston Respublikasining «Kiberxavfsizlik to'g'risida» 2022-yil 15-apreldagi O'RQ–764-son Qonuni qabul qilindi hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 19-fevraldagi PQ–75-son qarori ijrosi yuzasidan O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati raisining «O'zbekiston Respublikasi kiberxavfsizlik va muhim axborot infratuzilmasi obyektlarining kiberxavfsizligini ta'minlash darajasini baholash tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida» 2023-yil 4-sentabrdagi 91-son (22.09.2023-y., ro'y.: 3458), «O'zbekiston Respublikasi muhim axborot infratuzilmasi obyektlarini toifalash va ularning yagona reestrini shakllantirish tartibi to'g'risidagi vaqtinchalik nizomni tasdiqlash haqida» 2024-yil 24-oktabrdagi 118-son (11.11.2024-y., ro'y.: 3570), «Kiberxavfsizlik talablariga muvofiqlik yuzasidan ekspertizadan o'tkazish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida» 2024-yil 15 oktyabrdagi 113-son (14.11.2024-y., ro'y.: 3573), «Axborot tizimlari va resurslarining kiberxavfsizligini ta'minlash uchun qo'llaniladigan apparat, apparat-dasturiy hamda dasturiy vositalarni sertifikatlashtirish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida» 2024-yil 15-oktabrdagi 114-son (14.11.2024-y., ro'y.: 3574) buyruqlari qabul qilindi, shuninhdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekiston Respublikasining muhim axborot infratuzilmasi obyektlari kiberxavfsizligini ta'minlash tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» 2023-yil 31-maydagi PQ–167-son qarori bilan O'zbekiston Respublikasining muhim axborot infratuzilmasi obyektlari kiberxavfsizligini ta'minlash tartibi va O'zbekiston Respublikasining muhim axborot infratuzilmasi

obyektlarida kiberxavfsizlikning umumiy talablari tasdiqlab qo'yildi. (Raqamlashtirish vazirligining 14.05.2024-yildagi 20-8/3142-son va O'zkomnazoratning 05.12.2024-yildagi 01/07-1-son dalolatnomalari);

4) O'zbekiston Respublikasining «Xotin-qizlar va bolalar huquqlari, erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilish tizimi yanada takomillashtirilishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida» 2023-yil 11-apreldagi O'RQ–829-son Qonuni bilan O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 141³-moddasida shaxs tanasining va (yoki) jinsiy a'zolarining yalang'och holdagi foto- va (yoki) videotasvirini o'z ichiga olgan axborotni uning roziligisiz tarqatish, shu jumladan ommaviy axborot vositalarida, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida tarqatish yoxud bunday axborotni tarqatish bilan qo'rqitish, O'zbekiston Respublikasining «O'zbekiston Respublikasining Jinoyat, Jinoyat-protsessual kodekslariga hamda O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksiga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish haqida» 2024-yil 19-yanvardagi O'RQ–899-son Qonuni bilan Jinoyat kodeksining 165-moddasida tovlamachilik jabrlanuvchining axborot resursini yo'q qilish, o'zgartirish, egallab olish yoki to'sib qo'yish yoki jabrlanuvchi uchun sir saqlanishi lozim bo'lgan ma'lumotlarni oshkor qilish, uni sharmanda qiladigan uydirmalar tarqatish bilan qo'rqitib o'zgadan mulkni yoki mulkiy huquqni topshirishni, mulkiy manfaatlar berishni yoxud mulkiy yo'sindagi harakatlar sodir etishni talab qilish yoxud jabrlanuvchini o'zining mulkini yoki mulkka bo'lgan huquqini berishga majbur qiladigan sharoitga solib qo'yish, 278⁸-moddasida kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi qonunchilikni buzish, 278⁹-moddasida mayning faoliyatini qonunga xilof ravishda amalga oshirish uchun jinoiy javobgarlik belgilanib, Jinoyat kodeksining sakkizinchi bo'limiga «kripto-aktiv» va «mayning» tushunchalari kiritildi hamda O'zbekiston Respublikasining «O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida» 2022-yil 19-oktabrdagi O'RQ–794-son Qonuni bilan Jinoyat kodeksining 168-moddasining uchinchi qismi g-bandida axborot tizimidan, shu jumladan axborot

texnologiyalaridan foydalanib firibgarlik va 169-modda uchinchi qismining «b» bandida qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) axborot tizimiga kirib yoki undan foydalanib o'g'rilik jinoyatini sodir etganlik uchun jinoiy javobgarlik belgilab qo'yilgan. (O'zkomnazoratning 05.12.2024-yildagi 01/07-1-son dalolatnomasi);

5) O'zbekiston Respublikasining «O'zbekiston Respublikasining Jinoyat, Jinoyat-protsessual kodekslariga hamda O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksiga giyohvandlik vositalarining, ular analoglarining yoki psixotrop moddalarning, shuningdek kuchli ta'sir qiluvchi va zaharli moddalarning qonunga xilof muomalasiga qarshi kurashishga qaratilgan o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish haqida» 2024-yil 5-oktabrdagi O'RQ-971-son Qonuni bilan Jinoyat kodeksining 251¹-moddasida giyohvandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalar hisoblanmaydigan kuchli ta'sir qiluvchi moddalarni targ'ib qiluvchi mahsulotni tarqatish, reklama qilish, namoyish etish maqsadida telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida tarqatish, reklama qilish, namoyish etish, 273-moddaning uchinchi qismi «d»-bandida telekommunikatsiya tarmoqlaridan, shuningdek Internet jahon axborot tarmog'idan foydalanib giyovandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalarni o'tkazish maqsadini ko'zlab qonunga xilof ravishda tayyorlash, olish, saqlash, tashish yoki jo'natish, o'tkazish, Jinoyat kodeksining 274-moddasida giyohvandlik vositalarini, ularning analoglarini yoki psixotrop moddalarni targ'ib qiluvchi mahsulotni tarqatish, reklama qilish, namoyish etish maqsadida telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida tarqatish, reklama qilish, namoyish etish uchun jinoiy javobgarlik belgilandi. (O'zkomnazoratning 05.12.2024-yildagi 01/07-1-son dalolatnomasi).

Tadqiqot natijalarining aprobatyasi. Tadqiqot natijalari 4 ta xalqaro va 8 ta respublika miqyosida o'tkazilgan ilmiy-amaliy konferensiya va seminarlarda muhokamadan o'tgan.

Tadqiqot natijalarining e'lon qilinganligi. Tadqiqot mavzusi bo'yicha jami 31 ta ilmiy ish, shu jumladan, 2 ta monografiya, 2 ta o'quv-uslubiy qo'llanma

sifatida lugʻat OAKning dissertatsiya asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan nashrlarda 11 ta maqola (2 tasi xorijiy nashrda) chop etilgan.

Dissertatsiyaning tuzilishi va hajmi. Dissertatsiya kirish, 10 ta paragrafni qamrab olgan 4 ta bob, xulosa, foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati va ilovalardan iborat. Dissertatsiyaning hajmi 572 betni, shu jumladan asosiy qismi 233 betni tashkil etgan.

I BOB. JAMOAT XAVFSIZLIGIGA TAHDID SOLUVCHI KIBERJINOYATLARNING NAZARIY-HUQUQIY TAHLILI

1.1-§. Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning ilmiy tavsifi va tasnifi

Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning nazariy-huquqiy mazmun-mohiyatini chuqur anglash uchun «jamiyat», «jamoat», «jinoyat», «kiberjinoyat», «ijtimoiy xavflilik», «jamoat xavfsizligi», «obyekt», «tahdid», «hujum», «shaxs», «davlat», «kiberxavfsizlik» tushunchalari haqida aniq tushunchaga ega bo‘lish talab qilinadi. «Jamiyat»¹ va «jamoat»² so‘zlari arab tilidan olingan bo‘lib, «jamiyat» katta miqyosdagi odamlar guruhi bo‘lgan millat, davlat, xalqni nazarda tutsa, «jamoat» kichik yoki o‘rta hajmli guruhni nazarda tutadi, qamrov darajasiga ko‘ra, «jamiyat» keng ma’noga ega bo‘lib, ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy tizimlarni qamrab olsa, «jamoat» nisbatan ancha kichik bo‘lgan torroq doirani, muayyan joy, maqsad bilan bog‘liq bo‘lgan kishilar guruhini qamrab oladi, «jamiyat» tarixan shakllanib borsa, «jamoat» odatda ma’lum bir maqsad uchun birlashgan shaxslar doirasini qamrab oladi, «jamiyat» doimiy va uzoq muddatli tuzilma sanalsa, «jamoat» vaqtinchalik, ma’lum bir vazifa va maqsadni amalga oshirish uchun tuzilgan bo‘ladi, «jamiyat» davlat tomonidan tan olingan ijtimoiy tizim bo‘lsa, «jamoat» bu shaxslarning ixtiyoriy guruhi hisoblanadi, «jamiyat» a’zolari uchun tenglik muhim mezon sanalmaydi, «jamoat» uchun esa, bu muhim mezon sanaladi, «jamoat» muayyan makonda va ma’lum bir maqsad uchun birgalikda faoliyat yurituvchi, yashovchi ikki yoki undan ortiq shaxslar doirasini nazarda tutsa, «jamiyat» esa, ma’lum bir toifa, sinf, yo‘nalish, soha³, tuzum, hokimiyat, ta’limot uchun birlashgan odamlar guruhi sanaladi, biroq ular uchun hudud qat’iy mezon sanalmaydi, o‘zaro birlashgan shaxslar guruhi bo‘lgan

¹ <https://izoh.uz/uz/word/jamiyat>.

² <https://izoh.uz/uz/word/jamoat>.

³ Ш. Сайдуллаев. Давлат ва ҳуқуқ назарияси. Дарслик. – Т.: ТДЮУ. 19-б.

«jamiyat» fikri har xil bo‘lishi mumkin, ammo «jamoat» fikri bir xil yoki o‘xshash bo‘ladi.

Ma’lumki, davlat organlari va ular mansabdor shaxslarining fuqarolar va yuridik shaxslarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini, jamiyat manfaatlarini himoya qilish sohasidagi qonunchilik talablarining ijro etilishini ta’minlashga doir faoliyati jamoatchilik nazoratining obyekti sanaladi¹, ya’ni jamoat jamiyat, fuqarolar, yuridik shaxslar va davlatga oid munosabatlar bilan bog‘liq bo‘ladi. Shunga ko‘ra, jamoat jamiyatga qaraganda faqat bir yo‘nalishda emas, balki tarixiy taraqqiyotning muayyan bosqichida aniq hududda maqsad va o‘y-fikrlari o‘zaro o‘xshash va bir hil holatda vujudga kelgan ijtimoiy munosabatlar mahsuli sanaladi² va uning zaruriy ikkita belgisi mavjud, ya’ni ma’lum bir aniq hududda yashovchi yoki faoliyat yurituvchi subyektlarning maqsadi o‘zaro o‘xshash va bir xil bo‘lgan hamda ma’lum bir aniq hududda yashovchi yoki faoliyat yurituvchi subyektlar sanaladi. Shunga ko‘ra, O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi (keyingi o‘rinlarda O‘z.Res. JK deb yuritiladi)da ushbu Kodeksning «hudud» bo‘yicha amal qilish doirasi aniq belgilanganligi bois, mazkur Kodeksda «jamiyat» so‘zidan emas, «jamoat» so‘zidan unumli foydalanilgan. Buni yanada aniqroq tushuntiradigan bo‘lsa, o‘zbek xalqidan iborat shaxslar guruhi o‘zga davlat hududida, o‘zga davlat qonunchiligini qasddan buzadigan bo‘lishsa, ularning javobgarligi O‘zbekiston qonunchiligi bilan emas, balki o‘sha davlat qonunchiligi bilan hal qilinadi, biroq ular o‘zbek xalqiga kiruvchi jamiyat a‘zolari sanaladi. Shunga ko‘ra, dunyodagi odamlarning yashashga nisbatan xohish va irodasi mavjudligining o‘zi ularning jamiyat a‘zosi ekanligini ifodalasa, jamoat uchun bu shaxslarning ma’lum bir makonda yashayotganligi ahamiyatli hisoblanadi. Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyat jamiyat manfaatlariga zid bo‘lib, uning amalga oshirilishi nafaqat shaxsga, balki shaxslar guruhi yoki davlat manfaatlariga ham putur yetkazishi mumkinligi sababli jamoat shaxs va davlat bilan o‘zaro bog‘liqdir. *Misol uchun*, kiberbulling jinoyatlarida telekommunikatsiya yoki Internet tarmog‘idan

¹ O‘zbekiston Respublikasining “Jamoatchilik nazorati to‘g‘risida” 2018-yil 12-apreldagi O‘RQ–474-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

² Ш. Сайдуллаев. Давлат ва ҳуқуқ назарияси. Дарслик. – Т.: ТДЮУ. 19-б.

foydalanib sodir etilar ekan kiberjinoyatchi bir vaqtning o'zida bir shaxsga yoki ikki va undan ortiq ma'lum bir makonda yashovchi yoki fikr va o'ylari o'xshash yoki bir xil bo'lgan shaxsga nisbatan kiberhujumni amalga oshirishi mumkin. Mazkur holatda uni faqatgina shaxsning hayoti yoki sog'lig'iga qarshi qaratilgan jinoyat deb atab bo'lmaydi, sababi u bir vaqtning o'zida fakultativ bevosita obyektga ham o'z ta'sirini ko'rsatishi mumkin, ya'ni kiberbulling orqali bir shaxs emas, balki kibermuhitga bog'liq bo'lgan ikki yoki undan ortiq shaxslar ham jabr chekishi mumkin. Yoki yana bir misol, O'z.Res. JK 167-moddasining ikkinchi qismi «g» bandi, 168-moddasining uchinchi qismi «v» bandi, 192⁹ va 192¹⁰, 205, 209-214-moddalari, 243-moddasida nazarda tutilgan jinoyatlarni mansab mavqeidan foydalangan holda sodir etish hamda 301-moddasida ko'rsatilgan jinoyatlar korrupsiyaviy jinoyatlar¹ bo'lib, ularning axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali kibermuhit, shu jumladan, kibermakonda sodir etilishi korrupsiyaga oid jinoyatlardan tashqari kiberjinoyatlarni ham vujudga keltiradi hamda u bugungi kunda «raqamli korrupsiya», «kiberkorrupsiya» yoki «kibermuhit» yoki «kibermakonda» sodir etilayotgan korrupsiyaga oid jinoyatlar deb ta'kidlanmoqda va ushbu vaziyatda bevosita obyektga qasd qilinishi oqibatida fakultativ bevosita obyekt ham tahdid ostida qolmoqda. Shu bilan birga, buning teskarisi bo'lgan O'z.Res. JK.ning **168-moddasidagi qilmish** axborot firibgarligi (kiberfiribgarlik yoki kompyuter firibgarligi), **175-moddasidagi** qilmish blokcheyn texnologiyalaridan foydalanib korrupsion sxemalar tuzish, jinoiy daromadlarni yashirish yoki tender jarayonlarini soxtalashtirish, ijtimoiy tarmoqlar va messenjerlar orqali korrupsiyaviy kelishuvlar tuzish, **192-moddasidagi qilmish** raqamli platformalar orqali davlat buyurtmalari va bozorni manipulyatsiya qilish, **210-212-moddalaridagi qilmish** elektron moliyaviy platformalar, elektron to'lov tizimlari, ijtimoiy tarmoqlar va blokcheyn tizimlari orqali kriptovalyuta va boshqa raqamli aktivlar, shu bilan birga, elektron to'lovlar orqali pora olish, berish va vaositachilik qilish, **228- va 230¹-moddalaridagi qilmish** elektron (raqamli)

¹ Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrda 829-son qarori bilan tasdiqlangan "Korrupsiyaga oid huquqbuzarlik haqida xabar bergan yoki korrupsiyaga qarshi kurashishga boshqa tarzda ko'maklashgan shaxslarni rag'batlantirish tartibi to'g'risida"gi Nizom // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

hujjatlarni soxtalashtirish va undan foydalanish, raqamli identifikatsiya vositalarini (elektron imzo, biometriya, NFT hujjatlar) qalbakilashtirish yoki soxta hujjat sifatida ishlatish, **243-moddasidagi qilmish** kriptovalyuta, NFT, blokcheyn va raqamli aktivlar orqali jinoiy daromadlarni legallashtirish (pul yuvish), **244¹-moddasidagi qilmish** raqamli manipulyatsiya va kiber-propaganda orqali korrupsiyaviy harakatlar qilish, **278-moddasidagi qilmish** qo‘shimcha ravishda Dark Web, Dark Net va boshqa noqonuniy internet platformalar, shuningdek, sun‘iy intellekt orqali korrupsion faoliyat, korrupsiyaviy kelishuvlar, ijtimoiy muhandislik usullari orqali mansabdor shaxslarga ta’sir o‘tkazish shaklida ham sodir etilishi mumkin. Shu jihati bilan u kiberjinoyat bo‘lishi bilan bir qatorda korrupsiyaga oid jinoyat ham bo‘lishini inobatga olsak, jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar korrupsiyaviy ko‘rinishda sodir etilgan taqdirda asosiy bevosita obyekt qo‘shimcha bevosita obyekt yoki fakultativ bevosita obyekt bilan o‘zaro almashgan holda tahdid ostida qolishi mumkinligini kuzatishimiz mumkin.

Jinoyat esa, har bir davlatning amaldagi jinoyat qonunchiligi bilan tegishli huquqbuzarlik uchun javobgarlik belgilangan, amaldagi qonunchilik bilan taqiqlangan, jazo qo‘llash tahdidi bilan aybli ijtimoiy xavfli qilmish (harakat yoki harakatsizlik) sanaladi. Shu jihatdan ham, O‘z.Res. JK.ning 4- va 14-moddalarida sodir etilgan qilmishning jinoiyligi, jazoga sazovorligi va boshqa huquqiy oqibatlari faqat Jinoyat kodeksi bilan belgilanishi, ushbu Kodeks bilan taqiqlangan, aybli ijtimoiy xavfli qilmish (harakat yoki harakatsizlik) jazo qo‘llash tahdidi bilan jinoyat deb topilishi haqidagi qoidalar nazarda tutilgan¹. Kiberjinoyat esa, virtual muhitda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yoki ularning vositalari orqali sodir etilayotgan jinoyat sanaladi. Inson huquqlari umumjahon Deklaratsiyasida hamma odamlar o‘z qadr-qimmati hamda huquqlarida erkin va teng bo‘lib tug‘ilishi, ularga aql va vijdon ato qilinganligi, binobarin bir-birlariga nisbatan birodarlik ruhida munosabatda bo‘lishlari kerakligi, har bir inson irqi, tana rangi, jinsi, tili, dini, siyosiy yoki boshqa e’tiqodlaridan, milliy yoki ijtimoiy kelib chiqishi, mol-mulki,

¹ O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

tabaqasi yoki boshqa holatidan qat'i nazar ushbu Deklaratsiyada e'lon qilingan barcha huquq va barcha erkinlikka ega bo'lishi zarurligi nazarda tutilgan bo'lib¹, unda belgilangan huquq va erkinliklarni buzilishi jamiyat, ya'ni ushbu Deklaratsiyaga a'zo bo'lgan dunyo davlatlari vakillari manfaatlariga zid ekanligi va ijtimoiy xavfli ekanligi sababli ularni dunyo davlatlari jinoyat deb e'tirof etishadi. Zero, har bir inson jamiyat oldida burchlidir, faqat shu holatdagina uning shaxsi erkin va to'liq kamol topishi mumkin².

O'z.Res. JK.ning 14-moddasi talabi³dan kelib chiqib, aytadigan bo'lsak, faqatgina qilmish jinoyat bo'lishi mumkin, jinoyat sodir qilish to'g'risidagi fikr, o'y, hayol jinoyat sifatida qabul qilinmaydi. Kiberjinoyatlar ehtiyotsizlikdan sodir etilmaydi, ular doimo harakat orqali qasddan sodir etiladi. Qilmishning ijtimoiy xavfliligi, qilmishning huquqqa xilofliligi, qilmishda aybning mavjudligi, qilmishning jazoga sazovorligi jinoyat belgilari sanaladi⁴. Mazkur vaziyatda amaldagi O'z.Res. JK. bilan qo'riqlanadigan ijtimoiy munosabatlarga zarar yetkazish yoki shunday zarar yetkazish real xavfini tug'dirish mumkinligi qilmishning ijtimoiy xavfliligini anglatasa, O'z.Res. JK. bilan taqiqlangan qilmishning sodir qilinishi huquqqa xiloflilik sanaladi, sababi O'z.Res. JK.ham huquq manbasidir. O'z.Res. JK.ning Maxsus qismidagi moddalari dispozitsiyasida nazarda tutilgan harakat yoki harakatsizlikni sodir etish qilmishda aybning mavjudligini ifodalasa, ushbu moddalarning sanksiyasi qilmishning jazoga sazovorligini ko'rsatadi. Demak, ijtimoiy xavflilik bu muhofaza qilinadigan ijtimoiy munosabatlarga zarar yetkazish yoki shunday zarar yetkazish real xavfini vujudga keltirish sanaladi. O'z.Res. JKning Maxsus qismining 97-302-moddalarida nazarda tutilgan barcha qilmish ijtimoiy xavfli sanaladi va O'z.Res. JK. bilan qo'riqlanadigan ijtimoiy munosabatlarga zarar yetkazadi yoki shunday zarar yetkazishning real xavfini vujudga keltiradi. Obyekt esa, aynan mana shu O'z.Res.

¹ Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi // <https://constitution.uz/uz/pages/humanrights>.

² Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi // <https://constitution.uz/uz/pages/humanrights>.

³ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

⁴ X. Очилов, Ш. Хайдаров, Ш. Шамсидинов. “Жиноят ҳуқуқи” (Умумий қисм). Ўқув қўлланма. – Т.: ТДЮУ нашриёти, 2021 й., 20-б.

JK. bilan qo‘riqlanadigan ijtimoiy munosabatlarning o‘zi sanaladi¹. Jinoyat esa, tahdid yoki hujum ko‘rinishida sodir etiladi, tahdid shaxs, jamiyat va davlat manfaatlariga xavf soluvchi shart-sharoitlar va omillar majmui, misol uchun qo‘rqitish, ta’sir ko‘rsatish, xavf ostida qoldirish, harakatsizlik va x.k. Hujum esa, amalga oshirilgan g‘ayriqonuniy xatti-harakatdir. Tahdid va hujum shaxs, jamiyat va davlat manfaatlariga zid sanaladi va O‘z.Res. JK. bilan qo‘riqlanadigan shaxs, jamiyat va davlat manfaatlariga zid bo‘lgan harakatni amalga oshirish yoki harakatsizlik qilish, ya’ni qilmishni sodir etish ushbu Kodeksda nazarda tutilgan aybni vujudga keltiradi va bu esa, o‘z navbatida jazoga sazovorlikni ifodalaydi. Shaxs huquq va majburiyatga ega bo‘lgan individ va tashkilot sanaladi. Shaxs jismoniy yoki yuridik tusda bo‘ladi, jismoniy shaxslarga biron bir davlat fuqarolari, fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar va chet el fuqarolari kirs, yuridik shaxslar tijoratchi yoki tijoratchi bo‘lmagan shaklda bo‘lishi mumkin bo‘lgan barcha tashkilotlarni qamrab oladi va ularning tashkiliy-huquqiy shakli har xil bo‘lishi mumkin. Misol uchun, mas’uliyati cheklangan jamiyat, oilaviy korxona va x.k. Davlat esa, muayan hududda oliy hokimiyatni amalga oshiradigan, umummajburiy normalar o‘rnatadigan va suverenitetga ega bo‘lgan tashkilot sanaladi. Davlat fuqarolik qonunchiligi bilan tartibga solinadigan munosabatlarda ularning boshqa ishtirokchilari bilan baravar asoslarda ishtirok etadi. Fuqarolik qonunchiligi bilan tartibga solinadigan munosabatlarda davlat nomidan davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari hamda ular maxsus vakil qilgan boshqa organlar ishtirok etadilar². Shunga ko‘ra, jamoat shaxs, jamiyat va davlatning bir qismiga aylanadi. Ularning barchasi uchun hududning bo‘lishi ahamiyatga ega ekanligi sababli jamoat va jamiyat bilan ular uzviy bog‘liq sanaladi. Ushbu o‘zaro bog‘liqlarning mavjudligi tufayli shaxs, jamiyat va davlatdan biriga qilingan xavf-xatar o‘z navbatida boshqasiga ta’sir ko‘rsatadi va shu orqali jamoat xavfsizligiga oid munosabatlarga putur yetadi yoki putur yetishining real xavfi vujudga keladi.

¹ М. Рустамбоев. Жиноят ҳуқуқи (Умумий қисм). Олий ўқув юртлари учун дарслик. – Т.: “Илм зий” нашриёти. 2006 й., 129-б.

² O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

«Jamiyat» va «jamoat» tushunchalari xususida olimlarning doktrinal fikrlari har xil bo‘lib, xususan, M. Rustambayev «jamoat xavfsizligi – bu jamiyat hayotining xavfsiz sharoitlari»¹, L. Popov «jamoat xavfsizligi deganda, odamlar va umuman jamiyat uchun ortib borayotgan xavf-xatarni keltirib chiqaradigan obyektlar va obyektlardan foydalanishda, alohida sharoitlar, tabiiy ofat yoki ijtimoiy yoki texnogen xususiyatdagi boshqa favqulodda vaziyatlar yuzaga kelganda, huquqiy, texnik va boshqa turdagi normalarga muvofiq yuzaga keladigan jamoat munosabatlari tizimi»², S. Stepashin «jamoat xavfsizligi – bu ijtimoiy munosabatlarning sifat holatini, jamiyatning muayyan tarixiy va tabiiy sharoitlarda izchil rivojlanishini ta’minlash, turli omillar ta’sirida mazmuni va yo‘nalishini o‘zgartiradigan ichki va tashqi kelishmovchiliklardan kelib chiqadigan xavf-xatarlardan himoya qilishdir»³, K. Belskiy «jamoat xavfsizligi deganda, jamoat osoyishtaligi va fuqarolarning ularni har qanday tahdid va shu kabi xatti-harakatlardan himoya qilishga ishonchi huquqni muhofaza qilish tizimi, birinchi navbatda, politsiya tizimi tomonidan ta’minlanadigan davlat»⁴, A. Joldasov «jamoat xavfsizligi deganda shaxs, jamiyat va davlatning hayotiy manfaatlarini to‘sqinliksiz ro‘yobga chiqarishni ta’minlashga, potensial yoki real xavf tug‘diruvchi shart-sharoitlar va omillarning oldini olishga, mahalliyashtirishga va bartaraf etishga qaratilgan ijtimoiy munosabatlarni yetarli darajada himoya qilish holati»⁵, B. Kondrashov «jamoat xavfsizligi – bu normalarga rioya qilish va amalga oshirish natijasida shakllanadigan ijtimoiy-huquqiy kategoriya, daxlsizligi davlat, jamiyat tomonidan kafolatlangan ijtimoiy munosabatlari tizimi»⁶, D. Korotchenkov «jamoat xavfsizligi deganda jamiyat va shunga mos ravishda qonun chiqaruvchi organ faqat ijtimoiy taraqqiyotning ma’lum bir bosqichida hayotiy ahamiyatga ega deb e’tirof

¹ М. Рустамбоев. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига шарҳ. Махсус қисм. – Т.: Адолат. 2016 й. – 960-б.

² Попов Л. Административное право. – М.: Юрист, 2002 г. 699 с.

³ Степашин С. Теоретико-правовые аспекты обеспечения безопасности в Российской Федерации: дис. ... докт. юрид. наук. СПб., 1994. 246 с.

⁴ Белский К. Полицейское право/под ред. А. В. Куракина. М.: Изд-во «Дело и Сервис», 2004. 816 с.

⁵ А. Жолдасов. Жамоат хавфсизлиги: тушунчаси, таърифи ва ўзига хос хусусиятлари. – Т.: Academic research in educational sciences. 2021. №12. – 1173-б.

⁶ Кондрашов Б. Общественная безопасность и административно-правовые средства её обеспечения: дис. ... докт. юрид. наук. М., 1998. 302 с.

etilgan shaxs manfaatlarini himoya qilish holati”¹, P. Shagilov «jamoat xavfsizligi – bu shaxs, jamiyat va davlatning huquq va erkinliklari, moddiy va ma’naviy qadriyatlarini, shu jumladan sha’ni va qadr-qimmatini, hayoti va sog‘lig‘ini har xil jinoyatlar, ijtimoiy va etnik nizolar, shuningdek, tabiiy va texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlar, ma’muriy va boshqa turdagi ijtimoiy xavfli qilmishlardan, huquqbuzarlik va jinoyatlardan himoya qilinganlik holati»², A. Norov «jamoat xavfsizligi – bu shaxs, jamiyat va davlatning hayotiy manfaatlarini to‘sqinliksiz ro‘yobga chiqarishni ta’minlashga, potensial yoki real xavf tug‘diruvchi shart-sharoitlar va omillarning oldini olishga, mahalliyashtirishga va bartaraf etishga qaratilgan ijtimoiy munosabatlarni yetarli darajada himoya qilish holati»³ tushunilishini ta’kidlab o‘tishgan. Jamoat xavfsizligi tushunchasining ta’rifini berish borasida yetarlicha doktrinal fikrlarning mavjud emasligi oqibatida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-noyabrdagi PF–27-son Farmoni bilan tasdiqlangan O‘zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasida ham jamoat xavfsizligi tushunchasi juda tor ma’noda qo‘llanilgan bo‘lib, unga ko‘ra:

«jamoat xavfsizligi – jamiyatning qonunga xilof tajovuzlar, ijtimoiy va millatlararo nizolar, favqulodda vaziyatlar va boshqa tahdidlardan himoyalanganlik holati.»⁴

Qisqasi qilib aytganda u jamiyat va jamoat xavfsizligini bir mazmunda ekanligini nazarda tutgan.

Fikrimizcha, yuqoridagi olimlarning fikrlariga qisman qo‘shilsak bo‘ladi, biroq jamoat xavfsizligi tushunchasini berishda M. Rustambayev, S. Stepashin, B. Kondrashov, D. Korotchenkov «jamiyat» va «jamoat» tushunchalari o‘zaro farq qilishiga yetarlicha ahamiyat berishmagan, shu jumladan, shu kabi kamchilik yuqoridagi Farmonda ham ko‘zga tashlanadi, biroq «jamoat xavfsizligi» bilan

¹ Коротченков Д. Организация административно-правовой охраны общественного порядка и обеспечения общественной безопасности при проведении массовых мероприятий: дисс. ... канд. юрид. наук. – Хабаровск, 2006 г. 25-26 с.

² П. Шагилов. Жамоат хавфсизлиги тушунчаси ва ўзига хос хусусиятлари. –Т.: Academic research in educational sciences. 2021. №12. – 1203-6.

³ А. Норов. Жамоат хавфсизлиги тушунчаси, таърифи ҳамда концепциянинг моҳияти. – Т.: Central asian journal of education and innovation. Volume 2, Issue 6, Part 5. 2023 y. – 178 b.

⁴ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-noyabrdagi PF–27-son Farmoni bilan tasdiqlangan O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi konsepsiyasi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

«jamiyat xavfsizligi» o‘zaro farq qiluvchi tushunchalar sanaladi, «jamoat xavfsizligi» uchun «*hudud*», «*makon*», «*maqsad*» va «*manfaatlar*» ahamiyatli bo‘lsa, «jamiyat» uchun bular doimo ahamiyatga ega bo‘lmasligi mumkin. Shu bilan birga, «jamiyat xavfsizligi» faqat jamiyat ishtirokchilaridan iborat bo‘lsa, «jamoat xavfsizligi» ma’lum bir maqsad uchun birlashgan yoki ma’lum bir hududdagi davlat va huquq hodisalari jamiyat taraqqiyotining muayyan boskichidagi mahsuli hisoblanadi. Davlat va xukuq jamiyat ichida yuzaga keladi va rivojlanadi¹. Uning asosini esa, jamoat tashkil etadi.

L. Popov va K. Belskiy esa, «jamoat xavfsizligi» deganda, faqatgina fuqarolar va ular bilan bog‘liq bo‘lgan ijtimoiy munosabatlarni nazarda tutishgan, biroq fuqarolar jismoniy shaxslarning bir turi sanaladi va ushbu vaziyatda fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar, chet davlat fuqarolari, yuridik shaxslar va davlatga oid ijtimoiy munosabatlarni inobatga olishmagan. K. Belskiy jamoat xavfsizligini davlat bilan qiyoslagan, biroq jamoat xavfsizligi tushunchasini berishda shaxs va jamiyatning roli muhim ekanligiga ahamiyat qaratmagan. Nazdimizcha, P. Shagilov va A. Norovning fikrlari yuqoridagi olimlarga qaraganda o‘rinli bo‘lib, ma’lum bir hududda yashovchi, faoliyat yurituvchi, aniq maqsad va vazifalarga ega bo‘lgan subyektlar guruhi va ularning shaxs, jamiyat va davlat bilan o‘zaro bog‘liq ijtimoiy munosabatlariga putur yetkazish yoki shunday putur yetkazishning real xavfi bo‘lgan xatti-harakatlardan himoyalanganlik holati jamoat xavfsizligi sanaladi. Jamoat subyektlariga faqatgina jamiyat emas, balki shaxs, jamiyat va davlat ham kirishi mumkin. Biroq, u milliy xavfsizlik sanalmaydi, balki milliy xavfsizlik ichidagi xavfizlik turi sanaladi. Jamoat xavfsizligi shaxs, jamiyat va davlat bilan o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lishi bilan bir qatorda ularga nisbatan amalga oshirilgan har qanday qilmish jamoat xavfsizligiga ham tahdid solishi mumkin.

Ta’kidlab o‘tish kerakki, BMT Bosh Assambleyasining 1966-yilgi «Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risida»gi xalqaro pakt (International Covenant on Civil and Political Rights, ICCPR) inson huquqlari sohasidagi asosiy xalqaro hujjatlardan biri

¹ Давлат ва ҳуқуқ назарияси. Дарслик / Р. Юсувалиева, М. Ахмедшаева, М. Нажимов ва бошқалар. Масъул муҳаррир Р. Юсувалиева. — Т.: ЖИДУ, 2019 й., 20-б.

hisoblanadi¹. Ushbu hujjat fuqarolarning hayot, erkinlik, din va soʻz erkinligi, adolatli sud, saylov huquqlari va boshqa koʻplab huquqlarini himoya qilishni maqsad qilgan boʻlib, uning 18-moddasida «*jamoat xavfsizligi*», 21-22-moddalarida «*jamiyat xavfsizligi*» haqida soʻz yuritilgan va shunga koʻra, ularning oʻzaro farqli tushunchalar ekanligini anglashimiz mumkin hamda ushbu hujjatga Oʻzbekiston 1995-yilda qoʻshilgan².

Shuningdek, «jamiyat», «jamoat», «jamiyat xavfsizligi», «jamoat xavfsizligi» tushunchalari oʻzaro farq qilinishiga eʼtibor qaratilmagan holda, Oʻz.Res. JK.ning oltinchi boʻlimi «**Jamiyat xavfsizligi va jamoat tartibiga qarshi jinoyatlar**», XVII bob «**Jamiyat xavfsizligiga qarshi jinoyatlar**», XX bob «**Jamiyat tartibiga qarshi jinoyatlar**» deb bayon etilmasdan, ushbu tushunchalar bitta tushuncha sifatida koʻrilib, Oʻz.Res. JK.ning oltinchi boʻlimi rus tilida ham «Преступления против общественной безопасности и общественного порядка», XVII bobi «Преступления против общественной безопасности», XX bobi «Преступления против общественного порядка» deb tarjima qilingan. Oqibatda, Oʻz.Res. JK.ning oltinchi boʻlimi hali xanuz «**Jamoat xavfsizligi va jamoat tartibiga qarshi jinoyatlar**», XVII bob «**Jamoat xavfsizligiga qarshi jinoyatlar**», XX bob. «**Jamoat tartibiga qarshi jinoyatlar**», – deb nomlanib kelinmoqda. Oʻz.Res. JK.ning 2-moddasida **ushbu Kodeksning vazifalari** belgilangan boʻlib, unga koʻra, Jinoyat kodeksining vazifalari shaxsni, uning huquq va erkinliklarini, **jamiyat** va davlat **manfaatlarini**, mulkni, tabiiy muhitni, tinchlikni, insoniyat xavfsizligini **jinoiy tajovuzlardan qoʻriqlash**, shuningdek jinoyatlarning oldini olish, fuqarolarni respublika Konstitutsiyasi va qonunlariga rioya qilish ruhida tarbiyalashdan **iboratdir**. Demak, ushbu Kodeksning asosiy vazifasi «**jamoat manfaatlari**»ga emas, balki «**jamiyat manfaatlari**»ga qaratilgan. Ushbu Kodeksning 4-moddasiga asosan, **sodir etilgan qilmishning jinoiyligi**, jazoga sazovorligi va boshqa huquqiy oqibatlari **faqat Jinoyat kodeksi bilan belgilanadi**. Demak, mazkur Kodeks bilan hali «**jamiyat xavfsizligi**»ga oid munosabatlar uchun javobgarlik belgilanmagan

¹ BMT Bosh Assambleyasining 1966-yilgi «Fuqarolik va siyosiy huquqlar toʻgʻrisida»gi xalqaro pakt (International Covenant on Civil and Political Rights, ICCPR) // <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>.

² <https://lex.uz/docs/2640479>.

holda, o'zbek tilida nazarda tutilgan yuqoridagi tarjimaga oid holat bilan kelishib bo'lmaydi. Shuningdek, **Jinoyat kodeksining 54-moddasiga asosan, sud** ushbu Kodeks Maxsus qismining jinoyat sodir etganlik uchun javobgarlik nazarda tutilgan moddasida belgilangan doirada **Umumiy qismning qoidalariga muvofiq jazo tayinlaydi**. Demak, **sud jazo tayinlashda avvalo Umumiy qismning qoidalariga muvofiq harakat qilishi zarur** va Umumiy qismda esa, ushbu Kodeks «jamoat xavfsizli»gi bilan bog'liq munosabatlarni qamrab olmagan, balki «jamiyat manfaatlari» bilan bog'liq munosabatlar bo'yicha javobgarlik bo'lishini nazarda tutgan.

XX bobning dastlabki moddasi sanalgan O'z.Res. JK.ning 277-moddasida ham **jamiyatda yurish turish qoidalari haqida so'z yuritilgan, jamoatda yurish turish qoidalari haqida so'z yuritilmagan.** Bobning nomi esa, unga qarama qarshi ravishda «jamoat tartibiga qarshi jinoyatlar» deb nomlangan. Shunga ko'ra, yuqoridagi olimlarning fikrlari va o'zaro tarjima bilan bog'liq holatdan kelib chiqib, «jamiyat» va «jamoat» tushunchalari o'zaro farq qilishini inobatga olib, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-noyabrdagi PF-27-son Farmoni bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi konsepsiyasini qayta ko'rib chiqish va jamoat xavfsizligi tushunchasini aniq belgilab qo'yish zarurdir, shu bilan birga, O'z.Res. JK.ning oltinchi bo'limi va XVII bobi nomlari va unga kiruvchi moddalarni qayta ko'rib chiqish kerak. Jamoat xavfsizligi deya, aslida jamiyat xavfsizligiga oid munosabatlar bilan chegaralanib, shaxs va davlatga oid jamoat xavfsizligini nazarda tutuvchi munosabatlarni chetlab o'tilgan mazkur normalarni qayta ko'rib chiqish zarur.

Shu bilan birga, jamoat xavfsizligiga oid kiberjinoyatlarning nazariy-huquqiy tahlilini to'g'ri amalga oshirish uchun amaldagi O'z.Res. JK.ning Maxsus qismidagi moddalar obyektga nisbatan shakllantirilganligi sababli jamoat xavfsizligiga oid kiberjinoyatlarning bevosita obyekti nimaga qaratilganiga qarab, ularni o'rganish mumkin. Ma'lumot uchun, aytish kerakki, jinoyat huquqi nazariyasiga asosan, bevosita obyekt deganda ijtimoiy xavfli tajavuz bevosita qaratilgan ijtimoiy munosabatlar tushuniladi va jinoyat sodir etilayotganida birdaniga bir necha

bevosita obyektlarga zarar yetkazilishi mumkin, ayrim hollarda bu jinoyatni kvalifikatsiya qilishga ta'sir etsa, boshqa hollarda ta'sir etmaydi. Misol uchun, O'z.Res. JKning XVII bobi jamoat xavfsizligiga qarshi jinoyatlarga bag'ishlangan bo'lib, ushbu bobda nazarda tutilgan jinoyatlarning asosiy bevosita obyekti jamoat xavfsizligi bo'lsa, jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi boshqa jinoyatlarda ushbu jinoyatlarning asosiy bevosita obyekti boshqa obyekt bo'ladi, biroq ushbu vaziyatda qo'shimcha va fakultativ obyekt sifatida jamoat xavfsizligi ham mavjud bo'ladi. Shu bilan birga, mazkur bobda faqatgina jamoat xavfsizligiga oid qoidalar emas, balki jamiyat xavfsizligiga oid qoidalar nazarda tutilgan. Shunga ko'ra, Jinoyat huquqi nazariyasida bevosita obyektini 3 turga bo'linib o'rganilishi¹ jihatidan jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi jinoyatlarni ham asosiy, qo'shimcha fakultativ bevosita obyekti «jamoat xavfsizligi» bo'lgan jinoyatlarga ajratsak bo'ladi. Shu o'rinda ta'kidlash kerakki, O'z.Res. JK.ning oltinchi bo'limi «Jamoat xavfsizligi va jamoat tartibiga qarshi jinoyatlar», deb nomlangan bo'lsa-da, uning tarkibiy qismida «XVII bob. Jamoat xavfsizligiga qarshi jinoyatlar» va «XX bob. Jamoat tartibiga qarshi jinoyatlar»dan tashqari quyidagi «XVIII bob. Transport harakati va undan foydalanish xavfsizligiga qarshi jinoyatlar», «XIX bob. Giyovandlik vositalari yoki psixotrop moddalar bilan qonunga xilof ravishda muomala qilishdan iborat jinoyatlar» va «XX¹ bob. Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar» kabi boblar ham mavjud. Ushbu uchta bobdagi moddalarning asosiy bevosita obyekti «jamoat xavfsizligi»ga emas, balki boshqa muhofaza qilinadigan ijtimoiy munosabatlarga qaratilgan. Misol uchun, O'z.Res. JKning XX¹ bobi «Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar», – deb nomlanib, ularning asosiy bevosita obyekti muhofaza qilinadigan axborot texnologiyalari sohasi bo'lsa, qo'shimcha bevosita obyekti jamoat xavfsizligini ta'minlovchi ijtimoiy munosabatlar sanaladi. Agarda ularni yana chuqurroq o'rganmoqchi bo'lsak, O'z.Res. JKning 278¹-moddasida nazarda tutilgan qilmishning asosiy bevosita obyekti axborotlashtirish qoidalari, axborotlashtirish sohasidagi qonunchilik sanalsa, qo'shimcha bevosita obyekti

¹ М. Рустамбоев. Жиноят ҳуқуқи (Умумий қисм). Олий ўқув юртлари учун дарслик. – Т.: “Илм зиё” нашриёти. 2006 й., 129-133-б.

axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yoki axborotlashtirish sohasi, fakultativ bevosita obyekti esa, jamoat xavfsizligi sanaladi.

O‘z.Res.JKning 103-moddasining ikkinchi qismi «g»-bandi, 103¹-moddasining ikkinchi qismi «v»-bandi, 130-130¹-moddalari, 139 va 140-moddalarining ikkinchi qismi, 141³-moddasi, 158-moddasining uchinchi qismi, 188¹-moddasi, 273-moddasining uchinchi qismi «d»-bandi, 274-moddasining birinchi qismida nazarda tutilgan qilmish telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog‘i orqali sodir etilishi zaruriy belgi sifatida olinishi oqibatida muhofaza qilinadigan axborot texnologiyalari sohasidan tashqari jamoat xavfsizligiga tahdid solishi, biroq asosiy bevosita obyekti boshqa obyekt bo‘lishi bilan o‘zaro ajralib turadi. Mazkur vaziyatda, misol uchun, O‘z.Res. JKning 103-moddasining ikkinchi qismi «g»-bandi, 103¹-moddasining ikkinchi qismi «v»-bandida nazarda tutilgan qilmish uchun asosiy bevosita obyekti insonning hayoti bo‘lsa, axborot xavfsizligi va kiberxavfsizlik qo‘shimcha bevosita obyekt, ushbu qilmishning telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog‘idan foydalanib, jinoyat usuli sifatida sodir etilishi natijasida muhofaza qilinadigan axborot texnologiyalari sohasi zarar ko‘rishi yoki shunday zarar ko‘rishining real holati vujudga kelishi mumkin va ushbu zarar ko‘rgan yoki zarar ko‘rishining real xavfi vujudga kelgan obyekt jinoyatning fakultativ bevosita obyektini tashkil etadi, ushbu qilmishlar esa, ikki yoki undan ortiq shaxslarga nisbatan sodir etilishi oqibatida esa, jamoat manfaatlariga tajavuz vujudga keladi va shu jihatdan ularning fakultativ bevosita obyektidani keyin ularni yondosh bevosita obyekti jamoat xavfsizligi sanaladi. Demak, qilmish bir ijtimoiy munosabatlarga nisbatan amalga oshirilishi mumkin, biroq uning boshqa ijtimoiy munosabatlarga ta’sir etishi natijasida ularga oid muhofaza qilinadigan ijtimoiy munosabatlar ham xavf ostida qoladi. Ta’kidlash kerakki, amaldagi qonunchilikka asosan, foydalanuvchi telekommunikatsiya tarmog‘i orqali O‘zbekiston Respublikasining mavjud konstitutsiyaviy tuzumini, hududiy yaxlitligini zo‘rlilik bilan o‘zgartirishga da’vat etishga, urush, zo‘ravonlik va terrorizmni, shuningdek, diniy ekstremizm, separatizm va fundamentalizm g‘oyalarini targ‘ib qilishga, milliy,

irqiy, etnik yoki diniy adovat qo'zg'atuvchi, shuningdek, pornografiyani targ'ib qilishga qaratilgan axborotni va tarqatilishi qonunchilik hujjatlari bilan taqiqlangan boshqa axborotni tarqatmaslik, telekommunikatsiya tarmog'i yordamida fuqarolarning sha'ni va qadr-qimmatiga yoki ishchanlik obro'siga putur yetkazuvchi, ularning shaxsiy hayotiga aralashishga yo'l qo'yuvchi axborotni tarqatmaslik, qonunchilik hujjatlariga asosan telekommunikatsiya tarmog'i orqali tarqatilishi taqiqlangan axborotlardan tijorat yoki notijorat maqsadlarda tarqatish uchun foydalanmaslik, telekommunikatsiya tarmoqlari ish sifatining pasayishiga yoki telekommunikatsiya tarmoqlarining shikastlanishiga olib keladigan harakatlarni bajarmaslik, ma'lumotlar bazalaridan ruxsatsiz foydalanmaslik va operatorning (provayderning) dasturiy vositalarini o'zgartirmaslik, tarkibida kompyuter viruslari yoki tarmoq uchun zarar yetkazishi mumkin bo'lgan axborotni yoki dasturiy ta'minotni e'lon qilmaslik yoki uzatmaslik, kompyuter axborotidan, ya'ni axborot-hisoblash tizimlari, tarmoqlari va ularning tarkibiy qismlaridagi axborotlardan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanmaslik, telekommunikatsiya tarmog'ida taqdim etilgan axborot va intellektual mulk obyekti uchun mualliflik huquqlarini buzmaslik majburiyatlarini bajarishi shart¹, degan qoidadan birining buzilishi oqibatida jinoyat vujudga kelishi mumkinligi sababli axborot texnologiyalari sohasi boshqa ijtimoiy munosabatlarga ta'sir ko'rsatadi va asosiy bevosita obyektidan tashqari qo'shimcha, fakultativ va yondosh bevosita obyektlarga ta'sir ko'rsatadi.

Yuqoridagilar kelib chiqib, «jamoat», «jamiyat», «jamoat xavfsizligi» va «jamiyat xavfsizligi»ga dissertatsiya 6-, 20- va 21-ilovalarida nazarda tutilgan tartibda ta'rif berish mumkin. Bunda, jamoat xavfsizligiga bo'layotgan tahdid individual, jamoaviy va milliy (institutsional) xavf darajasi bilan milliy xavfsizlik bilan o'zaro bog'liq bo'ladi va jamoat ishtirokchilari jismoniy va yuridik shaxslar hamda davlat sanaladi va ular aralash yoki bir turdagi subyektlardan iborat shaklda tuzilgan bo'lishi mumkin.

¹ O'zbekiston Respublikasi axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirining 2020-yil 30-iyundagi 208-mh-son buyrug'i (ro'yxat raqami 3275, 2020-yil 30-iyun) bilan tasdiqlangan Telekommunikatsiya xizmatlarini ko'rsatish qoidalari // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

Jamoat xavfsizligiga bugungi kunda tahdid soluvchi eng katta xurujlardan biri kiberjinoyatlar sanaladi. «Kiberjinoyat» soʻzidagi «kiber» soʻzi yunon tilidan olingan boʻlib, lugʻaviy maʼnosi «boshqarish», «haydovchi» degan maʼnoni anglatadi va «kiber» soʻzi orqali 1948-yilda amerikalik olim N. Viner «Cybernetics: Or Control and Communication in the Animal and the Machine» boshqarish va aloqa tizimlariga oid kitobi bilan kibernetika faniga asos solgan¹. Kiberjinoyat atamasi esa, 1986-yilda AQShda qabul qilingan «Computer Fraud and Abuse Act (CFAA)» qonuni bilan huquqiy jihatdan keng ommalashgan². Kiberjinoyatlar har bir hudud va vaqtdagi axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va vositalarining mavjud holatiga bogʻliq boʻlganligi sababli unga olimlar turlicha taʼrif berishga harakat qilishgan. Misol uchun, K.Y.Zinchenko, L.Y.Ismailova, A.N.Karaxanyan, B.V.Kiselev, V.V.Krilov, Y.M.Mastinskiy, N.S.Polevoy, Y.N.Solovev, V.V.Xurgin, S.I.Svetkov bu kabi jinoyatlarni elektron hisoblash mashinalari orqali sodir etilgan jinoyat³, N.Salaev va R.Roʻziev «kiberjinoyat axborot xavfsizligiga tahdid soluvchi, bevosita kompyuter vositalari orqali yoki axborot texnologiyalari vositasida sodir etiladigan qonunga xilof ijtimoiy xavfli qilmish»⁴, A. Fedorov «kompyuterlar tomonidan modellashtirilgan, insonlar, obyektlar, hodisalar, holatlar va jarayonlar toʻgʻrisidagi maʼlumotlarni oʻz ichiga olgan, matematik, ramziy yoki boshqa har qanday maʼnoda ifodalangan, mahalliy va global kompyuter tarmoqlarida harakat qiladigan yoki har qanday jismoniy yohud virtual qurilma xotirasida saqlanadigan maʼlumotlar, shuningdek, ularni saqlash, qayta ishlash va uzatish uchun maxsus ishlab chiqilgan dasturlar orqali sodir etiladigan har qanday jinoyat»⁵, I.G.Chekunov «u kompyuter va mobil (uyali) aloqa vositalariga qilingan jinoyatdir»⁶, T. Tropina «kiberjinoyatchilik – bu kibermakonda kompyuter tizimlari yoki kompyuter tarmoqlari, shuningdek, kibermakonga kirish vositalari orqali yoki ular yordamida

¹ <https://kr-labs.com.ua/books/norbert-viner-kibernetika.pdf>.

² <https://www.congress.gov/bill/99th-congress/house-bill/4718>.

³ Зинченко К.Е., Исмаилова Л.Ю., Караханян А.Н., Киселев Б.В., Крылов В.В., Мастинский Я.М., Полевой Н.С., Соловев Ю.Н., Хургин В.В., Цветков С.И.. Компьютерные технологии в юридической деятельности. Учебное и практическое пособие. – М.: издательство «БЕК». 1994 г., –с. 304.

⁴ Н. Салаев, Р. Рўзиев. Кибержиноятчиликка қарши курашишга оид миллий ва халқаро стандартлар. Монография., – Т.: ТДЮУ, 2018 й, 139-б.

⁵ Федоров А. Информационная безопасность в мировом политическом процессе. – М.: МГИМОУниверситет, 2006 г. – 11 с.

⁶ Чекунов И. Киберпреступность: понятие и классификация // Российский следовател. 2012. № 2. – 37-44 с.

sodir etiladigan jinoyatlar majmuasi hisoblanadi. Bu jinoyatlar kompyuter tizimlari, kompyuter tarmoqlari va kompyuter ma'lumotlariga qarshi ham sodir etilishi mumkin.»¹, – deb hisoblaydi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ularning vositalari 1990-yillarda elektron hisoblash mashinalari bo'lgan bo'lsa, keyin ular o'z o'rnini kompyuterlarga bo'shatib bergan, ular esa, o'z navbatini o'z o'rnini axborot tizimlari va boshqa axborot texnologiyalari, shu jumladan, sun'iy intellekt texnologiyalariga bo'shatib bergan. Shu sababli ham olimlarning bu boradagi fikrlari tarqoq bo'lib, barchasining fikri ular faoliyat ko'rsatgan vaqtdagi va ular bilgan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ularning vositalaridan kelib chiqib, mavjud infratuzilma orqali «kiberjinoyat» tushunchasiga ta'rif berishga harakat qilishgan, shu sababli ularning fikrlarini to'liq xato deb bo'lmaydi. Biroq, har bir tushunchaga ta'rif berishda ijtimoiy munosabatlarning mavjud holati, berilayotgan tushunchaning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olish va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanish tendensiyasini hisobga olish darkor. Shu sababli K.Y.Zinchenko, L.Y.Ismailova, A.N.Karaxanyan, B.V.Kiselev, V.V.Krilov, Y.M.Mastinskiy, N.S.Polevoy, Y.N.Solovev, V.V.Xurgin, S.I.Svetkovning fikrlariga to'liq qo'shilib bo'lmaydi, sababi bu jinoyatlar nafaqat elektron hisoblash mashinalari orqali sodir etiladi, xatto mobil ilova, elektron pochta, sun'iy intellekt va boshqa axborot texnologiyalari orqali ham sodir etilishi va elektron hisoblash mashinalarining o'ziga ham kiberhujum amalga oshirilishi mumkin. N.Salaev va R.Ro'ziyev ushbu jinoyatlarni axborot xavfsizligiga tahdid solishini ta'kidlab o'tgan, biroq axborot xavfsizligi kiberxavfsizlikdan kengroq ma'noga ega ekanligini va kiberxavfsizlik axborot xavfsizligining bir qismi ekanligini unutmasligimiz va kiberjinoyatlar avvalo kiberxavfsizlikka tahdid solishini dastavval inobatga olish darkor, qolaversa, kompyuter vositalari axborot texnologiyalari vositasining tarkibiy qismi sanaladi, biroq ulardan tashqari boshqa holatlarda ham kiberjinoyatlar sodir etilishi mumkin. Shu jihatdan ham O'z.Res.

¹ Т. Тропина. Киберпреступность: понятие, состояние, уголовно-правовые меры борьбы тема диссертации и автореферата по ВАК РФ 12.00.08, кандидат юридических наук. – М.: 2005 г. – С.: 16. file:///C:/Users/%D0%B37/Downloads/autoref-kiberprestupnost-ponyatie-sostoyanie-ugolovno-pravovye-mery-borby.pdf.

JK.ning 168-moddasining uchinchi qismi «g»-bandidagi «qilmishni qonun chiqaruvchi axborot tizimidan, shu jumladan axborot texnologiyalaridan foydalanib sodir etilishiga oid umumiy normalarni qonunda ko'rsatib o'tgan va bu bilan axborot texnologiyalari vositasi sanalgan axborot tizimidan tashqari axborot texnologiyalarining boshqa usullari orqali axborot texnologiyalari vositasi bo'lmagan yo'llar orqali ham jinoyat sodir etilishi mumkinligi»ni nazarda tutib, bunga oid ijtimoiy munosabatlar qo'riqlanib, muhofaza qilinishini ta'minlashga harakat qilgan. A. Fedorov va I. Chekunov esa, «kiberjinoyatlarning sodir etilishining usullarini» ta'kidlab, «ularni umumiy qilib kiberjinoyat», – deb aytgan va ushbu holatda kiberjinoyatlarning bugungi kunda aniq sodir etilishi usuliga qarab sonini bilish imkonsiz ekanligi orqali aytishimiz kerakki, bir-ikkita usul orqali bu jinoyatlar haqida umumiy xulosa berish noto'g'ri bo'ladi. T. Tropinaning «ushbu jinoyatlar kibermakonda sodir etilishi mumkin»ligi haqidagi fikrlarida ham jon bor, lekin «muhit» va «makon» tushunchalarini qo'llashda texnik tomondan kibermakon kibermuhitni ham ifodalashi mumkinligi bo'yicha ziddiyatlar mavjud. Xususan, kibermakon virtual muhitdagi aniq joy va hududga bog'liq tushuncha bo'lsa¹, texnik tomondan kibermuhit ushbu makondagi shart-sharoitlar va munosabatlarni o'z ichiga olgan muhit tushuniladi². Lug'aviy tomondan «makon» so'zi arab tilidagi «maqan» so'zidan olingan bo'lib, fizik mavjud bo'lgan joy, hudud, qandaydir hodisa yoki faoliyat yuz beradigan aniq joyni ifodalasa³, muhit so'zi ham arab tilidagi «muxit» so'zidan olingan bo'lib u atrof-muhit, inson yoki narsaning o'rab turgan tabiiy, ijtimoiy, psixologik sharoit, faoliyat yuritish yoki rivojlanish uchun mavjud bo'lgan shart-sharoitlar to'plamini nazarda tutadi⁴. Amaldagi qonunchiligimizda kibermakon deganda, axborot texnologiyalari yordamida yaratilgan virtual muhit⁵ni nazarda tutadi va bu esa, o'z navbatida yuqoridagilarga ko'ra, ushbu tushunchaning qonunda yetarlicha to'g'ri nazarda tutilmaganligini ko'rishimiz mumkin.

¹ <https://csrc.nist.gov/glossary/term/cyberspace>.

² Ф. Крамер, С. Старр, Л. Венц. Киберсила и национальная безопасность. Издательство Университета Небраски, Potomac Books. 2009 г., – С. 664. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1djmjh1>. // <https://www.jstor.org/stable/j.ctt1djmjh1>.

³ <https://izoh.uz/uz/word/makon>.

⁴ <https://izoh.uz/uz/word/muhit>.

⁵ O'zbekiston Respublikasining "Kiberxavfsizlik to'g'risida" 2022-yil 15-apreldagi O'RQ-764-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

Kibermuhit kibermakonga qaraganda kengroq tushuncha bo‘lib, kibermuhit ichida kibermakon vujudga keladi. Aytaylik, kiberhaqorat yoki kibertuhmat jinoyatlari telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog‘ida joylashtirish orqali sodir etilganida qaysi havola orqali jinoyatning qaysi kibermakonda sodir etilganligini texnik tomondan aniq bilish mumkin, biroq MAC-manzil va IP-manzilni o‘zgartirish orqali masofadan turib sodir etilgan kiberjinoyatlarning sodir etilish hududini aniqlashning texnik imkoniyati mavjud emasligi sababli uni noaniq mazmundagi kibermakon deya nomlash maqsadga muvofiq emas, uning o‘rniga kibermuhit deb ta’kidlansa, kiberjinoyatlarni tushunish va sharhlash osonroq bo‘ladi. Shunga ko‘ra, jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar, shu jumladan, boshqa kiberjinoyatlar uchun xos bo‘lgan o‘ziga xosliklar 2-ilovada nazarda tutilgan bo‘lib, aynan ular ushbu jinoyatlarning boshqa qilmishlardan o‘ziga xos ajralib turishini bildiradi.

Ta’kidlash kerakki, amaldagi qonunchilikda *«kiberjinoyat»*, *«jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi jinoyat»*, *«jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyat»* tushunchalarining ta’riflari va ularga kiruvchi jinoyatlar guruhi nazarda tutilmagan. Ushbu tushunchalar chetda qolib O‘zbekiston Respublikasining «Kiberxavfsizlik to‘g‘risida» 2022-yil 15-apreldagi O‘RQ–764-son Qonunida faqatgina «kiberjinoyatchilik» va «kiberxavfsizlik»ka oid tushunchalar mazmun-mohiyati belgilangan. Biroq, «kiberxavfsizlik» tushunchasi juda keng qamrovli tushuncha sifatida ushbu Qonunda nazarda tutilgan holda, «kiberjinoyatchilik» tushunchasi juda tor ko‘rsatilgan. Oqibatda, kiberxavfsizlik to‘liq ta’minlanishi uchun kiberxavfsizlik subyektlari hamda davlat organlari va tashkilotlari qaysi tartib-taomillarni va chora-tadbirlarni amalga oshirishi orqali kiberjinoyatchilikka qarshi kurashishi va shu yo‘l bilan kiberxavfsizlik ta’minlanishi mumkinligi masalasida bir qator muammolar vujudga kelmoqda. Xususan, yuqoridagi Qonunning 3-moddasida *«kiberjinoyatchilik»* tushunchasi belgilangan bo‘lib, unga ko‘ra, **«kiberjinoyatchilik** – axborotni egallash, uni o‘zgartirish, yo‘q qilish yoki axborot tizimlari va resurslarini ishdan chiqarish maqsadida kibermakonda dasturiy ta’minot va texnik vositalardan foydalanilgan holda amalga oshiriladigan jinoyatlar

yig'indisi»¹. Biroq, yuridik va texnik tomondan milliy va xalqaro tajriba nuqtai nazaridan qaraydigan bo'lsak, ushbu tushuncha tor ma'noda noto'g'ri qo'llanilgan. Xususan, O'z.Res.MJtKning 151-moddasida abonentlik qurilmasini ro'yxatdan o'tkazmay yoki ruxsatsiz elektr aloqa tarmoqlariga ulash uchun ma'muriy javobgarlik belgilangan, agarda bugungi kunda mobil aloqa operatorlari tomonidan joriy etilgan VoWi-Fi xizmatlari², ya'ni ovozli qo'ng'iroqlarni Wi-Fi tarmog'i orqali amalga oshirish texnologiyasi bo'lgan mobil operator tarmog'idan emas, balki Wi-Fi aloqasidan foydalangan holda, signal zaif bo'lgan joylarda (podval, binolar ichi, qishloq hududlari) ham qo'ng'iroq qilish imkoniyatiga ega bo'lish, Wi-Fi bor joyda xalqaro qo'ng'iroqlarni arzonroq amalga oshirish, qo'shimcha ilovalarsiz – telefonning o'zidagi standart qo'ng'iroq funksiyasi orqali kibernuhitdan, shu jumladan, kibernuhitdan foydalanib noqonuniy xizmat ko'rsatilsa yoki shunday xizmat mobil aloqa operatorlaridan boshqa subyektlar tomonidan g'ayriqonuniy ravishda kiberhujumni amalga oshirish yo'li bilan sodir etilsa, ushbu qilmishni telekommunikatsiya tarmog'i, vositasi yoki boshqa infratuzilmasidan foydalanib sodir etilganligi sababli uni istalgan mutaxassis bu qilmishni kiberhujum deb ta'kidlaydi. Biroq, «Kiberxavfsizlik to'g'risida»gi Qonunga suyanadigan bo'lsak, bu qilmish kiberjinoyat sanalmaydi, ya'ni biron bir xususiy shaxs o'zining Wi-Fi qurilmasi orqali pullik noqonuniy tadbirkorlikni yo'lga qo'ygan bo'lsa, aybdor shaxsning qilmishini O'z.Res. JK.ning 278⁷-moddasida nazarda tutilgan qilmish, ya'ni telekommunikatsiya tarmog'idan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish holati bo'yicha kvalifikatsiya qilish mumkin bo'lmay qoladi.

Xorijiy va xalqaro tajriba hamda texnologik yechimlar shuni ko'rsatmoqdaki, kiberjinoyatlar faqatgina *«axborotni egallash, uni o'zgartirish, yo'q qilish yoki axborot tizimlari va resurslarini ishdan chiqarish»* maqsadini ko'zlamaydi va *«kibernuhitda, shu jumladan, kibernuhitda dasturiy ta'minot va texnik vositalardan foydalanilgan holda amalga oshirilmaydi»*, balki uning maqsadi va

¹ O'zbekiston Respublikasining "Kiberxavfsizlik to'g'risida" 2022-yil 15-apreldagi O'RQ-764-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² https://www.mobi.uz/ru/uslugi/other/88066/?utm_source=google&utm_medium=CPC&utm_campaign=search_traffic_vowife_ru&gad_source=1&gbraid=0AAAAAQUwIP9NrYMKDIy2YHo3I01590Fhx&gclid=Cj0KCQjw_JzABhC2ARIsAPe3ynqCgweDLepqsYttxx0ZONvxq2Dlv80GRm1H-VJJe3T9ZfXV9cuf34aAu34EALw_wcB.

amalga oshirilish usullari, vositalari (qurollari) turlicha bo'lishi mumkin. Misol uchun, BMT Bosh Assambleyasining 2024-yil 24-dekabrdagi 79/243-son rezolyusiyasi bilan tasdiqlangan Kiberjinoyatchilikka qarshi konvensiyasiga asosan, «axborot-kommunikatsiya tizimiga noqonuniy kirish», «axborot-kommunikatsiya tizimiga noqonuniy ulanish», «elektron ma'lumotlarga zarar yetkazish», «o'chirish, o'zgartirish yoki blokirovka qilish», «axborot-kommunikatsiya tizimiga ruxsat bilan kirish orqali ushbu tizimga kirish, uzatish, zarar yetkazish, yo'q qilish, o'zgartirish yo'li bilan bog'liq jiddiy to'siq vujudga keltirish», «axborot-kommunikatsiya tizimi yoki uning qismlariga ulangan qurilmalardan noqonuniy foydalanish», «axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalangan holda qalbakilashtirish», «axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalangan holda o'g'irlik yoki firibgarlik qilish», «bolalarga nisbatan jinsiy zo'ravonlik yoki ularni jinsiy ekspluatatsiya qilish sahnalari bo'lgan materiallarni internetga joylashtirish», «bolaga nisbatan jinsiy huquqbuzarlik qilish maqsadida ta'qib qilish yoki ishonchli munosabatlarni yaratish», «intim tasvirlarni roziliksiz tarqatish», «jinoyatlardan olingan daromadlarni legallashtirish» kabi jinoyatlar ham kiberjinoyatlar¹ga kiritilgan bo'lib, ularni dasturiy ta'minot va texnik vositalardan tashqari boshqa usullar bilan sodir etish mumkin. Bundan tashqari, axborotni **yig'ish, tizimlashtirish, saqlash, to'ldirish, ularni berish, tarqatish, uzatish, egasizlantirish** kabi bir harakat yoki harakatlar orqali ham kiberjinoyat sodir etilishi mumkinligi inobatga olinmagan. Masalan, zararli virus tarmoqda yoki tizimda saqlanishi natijasida undan uchinchi shaxslar foydalanishi oqibatida bugungi kunda aholining ko'plab pul mablag'lari noma'lum xavolalar orqali o'zga shaxslarga yo'naltirilmoqda, xatto hech qanday parolsiz ham kiberxavfsizlik hodisalari vujudga kelmoqda. Shuningdek, yuqoridagi Qonun talabiga ko'ra, «**kiberxavfsizlik obyekti** — axborotning kiberhimoya qilinishini hamda milliy axborot tizimlari va resurslarining kiberxavfsizligini ta'minlashga doir faoliyatda foydalaniladigan axborot tizimlari majmui, shu jumladan muhim axborot infratuzilmasi obyektlari», deb nomlangan. Biroq, ushbu Qonunda dastur, dasturiy ta'minot, texnik vosita, axborot yoki axborot tizimiga

¹ <https://docs.un.org/en/A/RES/79/243>.

qo'yilgan talablarga to'liq javob bera olmaydigan tizimlar, qurilmalar, tarmoqlar, vositalar, uskunalarga kiberhujum tufayli zarar yetkazilsa, ushbu harakatlar kiberjinoyat sanalishi yoki sanalmasligi haqida biron bir so'z yuritilmagan. Misol uchun, birgina .apk faylini olsak, u dastur bo'lishi mumkin, biroq u axborot tizimiga qo'yilgan talablarga javob bermaydi va u texnik xususiyatiga ko'ra, axborot tizimisiz tarmoqda harakatlanishi va tarmoqning o'zini ham zararlashi yoki ularga hujum qilib, aloqa orqali firibgarlikni an'anaviy va raqamli usulda amalga oshirishning texnik imkoniyati mavjudligini unutmasligimiz kerak. Shuningdek, muhim axborot infratuzilmalariga oid masalaga keladigan bo'lsak, kiberxavfsizlik subyektlari hamda davlat organlari va tashkilotlarining o'zidagi barcha tizim, qurilma, vosita, uskuna, tarmoq muhim axborot infratuzilmasiga kirmaydi. Masalan, ma'lum bir korxona, tashkilot yoki shaxslar guruhining biron bir ruxsatsiz o'zlarining yumushlarini osonlashtirish uchun yaratilgan lokal tarmoq muhim axborot infratuzilmasiga kirmaydi. Unga bo'lgan kiberhujum jinoyatga qo'yilgan talablarga javob bersa, u kiberjinoyat ham bo'lib ketishi mumkin. Shu bilan birga, yuqoridagi Qonunda «**muhim axborot infratuzilmasi obyektlari**» deganda davlat boshqaruvi va davlat xizmatlari ko'rsatish, mudofaa, davlat xavfsizligini, huquq-tartibotni ta'minlash, yoqilg'i-energetika majmui (atom energetikasi), kimyo, neft-kimyo tarmoqlari, metallurgiya, suvdan foydalanish va suv ta'minoti, qishloq xo'jaligi, sog'liqni saqlash, uy-joy kommunal xizmatlar ko'rsatish, bank-moliya tizimi, transport, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish, strategik ahamiyatiga ega bo'lgan foydali qazilmalarni qazib olish va qayta ishlash sohasida, ishlab chiqarish sohasida, shuningdek iqtisodiyotning boshqa tarmoqlarida va ijtimoiy sohada qo'llaniladigan axborotlashtirish tizimlari deb ta'rif berilgan, demak ushbu Qonun faqatgina axborot tizimi va axborotlashtirish tizimlarining xavfsizliini ta'minlash kiberxavfsizlik obyekti hisoblanishi haqida fikr yuritadi. Biroq, amaldagi qonunchiligimizda axborotlashtirish tizimlari tushunchasi nazarda tutilmagan, demak bu tizim o'zida qaysi axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qamrab olishiga aniqlik kiritilmagan. Bu esa, o'z navbatida kiberxavfsizlik obyektlari noma'lum tizimga oid

ekanligini anglatadi va unga bo'lgan kiberhujum esa qonunchilik bilan yetarlicha kvalifaikatsiya qilinishida muammolarni vujudga keltiradi. Ta'kidlash kerakki, O'z.Res. JK.ning 4-moddasiga asosan, «sodir etilgan **qilmishning jinoiyligi, jazoga sazovorligi va boshqa huquqiy oqibatlari faqat Jinoyat kodeksi bilan belgilanadi**»¹. Demak, qachonki boshqa ijtimoiy xavfli qilmishlar O'z.Res. JK.da belgilansagina biz uni jinoyat deb atay olamiz. Shu sababdan ham qonunchilikda har bir tushunchaning aniq ta'rifini belgilab qo'yish orqali jinoyat qonunchilgimiz bilan bog'liq munosabatlarda vujudga kelayotgan «*huquqiy bo'shliq*» va «*kollizion holatlar*»ni bartaraf etish darkor. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining «Kiberxavfsizlik to'g'risida» 2022-yil 15-apreldagi O'RQ-764-son Qonunining 3-moddasidagi «*kiberjinoyatchilik*» tushunchasini qayta ko'rib chiqib, uning ta'rifini kengroq va aniqroq berish zarurdir. Bundan tashqari, ushbu Qonunda «*kiberjinoyat*», «*kiberxavfsizlik obyekti*», «*kiberxavfsizlik subyekti*», «*kiberxavfsizlik*», «*muhim axborot infratuzilmalari*» tushunchalarining ta'riflarini ham yuqoridagilardan kelib chiqib, qayta ko'rib chiqish darkor.

Ushbu muammoni hal etishda amaliyotda yana bir kollizion holat vujudga kelishi mumkin, ya'ni «**axborot texnologiyalaridan foydalanib sodir etilayotgan jinoyatlar**» bilan «**kiberjinoyatlar**»ning hamda «**kiberjinoyatlar**» bilan «**jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar**»ning o'zaro farqli xususiyatlarini qonunchilikda belgilab qo'yishdek muhim masala vujudga keladi. Amaldagi qonunchiligimizda bu bo'yicha biron bir aniq qoida belgilanmagan, xatto bu bo'yicha bizdan tashqari o'zga olimlar yetarlicha tadqiqot ham olib borishmagan, faqatgina amaliyotda ular o'zaro farq qilishi va bu farqli xususiyat sodir etish usuliga ko'ra farqlanishini og'zaki nutqda ta'kidlashadi. Bizning fikrimizcha, bular turli xil tushunchalar bo'lib, ularning o'zaro farqli xususiyatlarini 35-36-ilovalarda qayd etib o'tganimizdek o'zaro farq qiladi. 35-36-ilovalarda ko'rinib turganidek, ushbu tushunchalar o'zaro farq qiladi, biroq ularning barchasi kiberxavfsizlik bilan o'zaro bog'liq bo'lib, uning tarkibiy qismiga oid tushunchalardir. Amaldagi

¹ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

qonunchiligimizda «**kiberxavfsizlik**» deganda «kibermakonda shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarining tashqi va ichki tahdidlardan himoyalanganlik holati»¹, – tushunilishi nazarda tutilgan, biroq bu jarayonda «kibertahdid», «kiberqilmish», «kiberhujum», «kiberhodisa», «kiberhuquqbuzarlik», shu jumladan, «kiberma'muriy huquqbuzarlik» va «kiberjinoyat»ning tutgan o'zni va roli yetarlicha ko'rsatib berilmagan. Oqibatda, bu borada jiddiy muammolar vujudga kelmoqda, xususan, faoliyati kiberxavfsizlik bilan bog'liq bo'lgan markaz yoki tuzilmalar yuqoridagi tushunchalarning o'zaro chek-chegarasini tezkorlik bilan aniqlay olishmayapti, sodir etilgan kiberhodisa kiberjinoyat bo'lishi uchun qaysi mezonlarga javob berishi kerakligi va ushbu holat aniqlansa, qanday tartib-taomillarni amalga oshirish zarurligi afsuski qonunchiligimizda yetarlicha belgilab qo'yilmagan va bu borada «*huquqiy bo'shliq*» mavjud. Natijada esa, «*latent*» kiberjinoyatlar soni ko'payib bormoqda. Aslida nazariy jihatdan va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 8-avgustdagi PF-5505-son Farmoni bilan tasdiqlangan Norma ijodkorligi faoliyatini takomillashtirish konsepsiyasi² talabiga asosan, «Kiberxavfsizlik to'g'risida»gi Qonunda yuqoridagi holatning aniq chegarasi va amalga oshirish zarur bo'lgan tartib-taomillarni to'g'ridan-to'g'ri Qonunda belgilab qo'yish darkor. Biroq, bu sohada vakolatli organ sanalgan Davlat xavfsizlik xizmatining qonunchilik tashabbusiga oid vakolatlari mavjud emasligi va bir qator obyektiv va subyektiv omillar sababli bu boradagi munosabatlar hali xanuz Qonun bilan tartibga solib qo'yilmagan. Shu narsani hisobga olish kerakki, milliy qonunchiligimizda davlat organlari va tashkilotlarining kiberxavfsizlikni ta'minlash bo'yicha umumiy vakolatlari va majburiyatlaridan tashqari maxsus vakolatlari va majburiyatlari hamda ikkala ularni amalga oshirishning tartib-taomillari belgilab qo'yilmas ekan mavjud salbiy holatlar yana davom etaveradi. Birgina misol, qonun chiqaruvchi va vakolatli organ kiberxavfsizlik borasida tezkorlik bilan zarur tartib-taomillarni belgilab bermaganligi, misol uchun,

¹ O'zbekiston Respublikasining "Kiberxavfsizlik to'g'risida" 2022-yil 15-apreldagi O'RQ-764-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 8-avgustdagi PF-5505-son Farmoni bilan tasdiqlangan Norma ijodkorligi faoliyatini takomillashtirish konsepsiyasi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

kiberxavfsizlik strategiyasi qabul qilinib, zarur chora-tadbirlar amalga oshirilmaganligi sababli O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Axborot texnologiyalari yordamida sodir etiladigan jinoyatlarga qarshi kurashish faoliyatini yanada kuchaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar to'g'risida» 2025-yil 30-apreldagi PQ–153-son qarori¹ bilan kiberxavfsizlik bo'yicha qabul qilingan bir qator qonunchilik hujjatlariga zid bo'lgan normalar belgilanib, mavjud qonunchilik hujjatlariga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish topshirildi va ushbu qaror ijrosini ta'minlash uchun kiberxavfsizlik va kiberjinoyatchilik alohida yo'nalish sifatida qaralib, bu boradagi munosabatlar bo'yicha bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu vaziyatda, bu sohada o'tish bosqichi bo'lganligi va mavjud qonunchilik axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishiga yetarlicha javob bera olmayotganligi sababli mavjud qonunchilik tezkor qayta ko'rib chiqilib, to'liq kiberxavfsizlik ta'minlanishi uchun ikkita vazifani amalga oshirish bugungi kunda muhim ahamiyatga ega bo'lib bormoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Axborot texnologiyalari yordamida sodir etiladigan jinoyatlarga qarshi kurashish faoliyatini yanada kuchaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar to'g'risida» 2025-yil 30-apreldagi PQ–153-son qarori va amaldagi qonunchilik hujjatlari talablaridan kelib chiqib, kiberjinoyatchilikka qarshi kurashish konsepsiyasi va strategiyasi qabul qilinib, u asosida tezkorlik bilan zarur chora-tadbirlarni amalga oshirish orqali bosqichma-bosqich kiberxavfsizlikni ta'minlash mumkin, ikkinchi yo'l esa, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Islohotlarni huquqiy jihatdan ta'minlash samaradorligini oshirish hamda ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishda vazirlik va idoralarning mas'uliyati va tashabbuskorligini kuchaytirish chora-tadbirlari to'g'risida» 2025-yil 8-sentabrdagi PF–161-son Farmoni²dan kelib chiqib, kiberxavfsizlik sohasidagi vakolatli organ yoki O'zbekiston Respublikasida kiberjinoyatlarga qarshi kurashish yo'nalishida

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Axborot texnologiyalari yordamida sodir etiladigan jinoyatlarga qarshi kurashish faoliyatini yanada kuchaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar to'g'risida» 2025-yil 30-apreldagi PQ–153-son qarori // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Islohotlarni huquqiy jihatdan ta'minlash samaradorligini oshirish hamda ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishda vazirlik va idoralarning mas'uliyati va tashabbuskorligini kuchaytirish chora-tadbirlari to'g'risida» 2025-yil 8-sentabrdagi PF–161-son Farmoni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

yagona ishlash amaliyotini yo'lga qo'yish, bu borada barcha mas'ul davlat organlari va muassasalari faoliyatini muvofiqlashtirish hamda manzilli hamkorligini tashkil etish bo'yicha vakolatli organ kiberxavfsizlik sohasidagi vakolatli organ bilan kelishgan holda, yuqoridagi masalalarning yechimi sifatida zarur idoraviy normativ-huquqiy hujjatlarni qabul qilish orqali mavjud muammoni tezkorlik bilan hal qilish imkoniyati mavjud.

Yuqoridagi uchta tartib-taomilning amalga oshirilishi natijasida kiberxavfsizlik bosqichma-bosqich ta'minlanib boradi va yakunida kiberxavfsizlikka qo'yilgan umumiy talablar to'liq ta'minlanishi va «Kiberxavfsizlik to'g'risida»gi Qonun talabi to'liq bajarilishiga erishish hamda xalqaro reyting va indekslarda yuqori pag'onalarni qo'lga kiritish orqali shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini ta'minlash mumkin. Bundan tashqari, yuqoridagi Qonunda «*kiberxavfsizlik*» deganda, «kibermakonda shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarining tashqi va ichki tahdidlardan himoyalanganlik holati»¹ni nazarda tutib, ushbu himoya amalga oshirilishi uchun zarur bo'lgan tartib-taomillar va chora-tadbirlar kiberxavfsizlikning tarkibiy qismi sanalishi umuman nazarda tutilmagan. Mazkur vaziyatda, qonun chiqaruvchi axborot xavfsizligi kiberxavfsizlikdan kengroq tushuncha ekanligiga va u o'zida kiberxavfsizlikni ta'minlanishiga va kiberjinoyat esa, aynan ushbu axborot xavfsizligini qasddan buzish oqibatida vujudga keladigan iz bilan bog'liq bo'lgan qilmish ekanligiga ahamiyat bermagan. Qonun chiqaruvchi kiberxavfsizlik obyekti deganda faqatgina axborot tizimi va muhim axborot infratuzilmasi bo'lgan axborotlashtirish tizimlarini nazarda tutgan, demak aslida ushbu qoida bo'yicha harakat qilsak, u holda, kiberxavfsizlik qonun chiqaruvchining taktikasi bo'yicha axborot tizimi va muhim axborot infratuzilmasi bo'lgan axborotlashtirish tizimlarining ichki va tashqi tahdidlardan himoya qilinganligi bo'lib qoladi. Biroq, bu ham xato, birinchidan, yuqorida biz kiberxavfsizlik obyektlarining va kiberjinoyatlarning sodir etish usullari va vositalari aslida kengroq ekanligini tushuntirib o'tdik, ikkinchidan, kiberxavfsizlik

¹ O'zbekiston Respublikasining "Kiberxavfsizlik to'g'risida" 2022-yil 15-apreldagi O'RQ-764-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

subyektlari hamda davlat organlari va tashkilotlarining axborot tizimi va muhim axborot infratuzilmasi bo'lgan axborotlashtirish tizimlarini ichki va tashqi xavfdan, misol uchun, urush, fors-major holatlar, shu jumladan, zilzila, toshqin va boshqa tabiiy ofatlar yoki odatdagi sharoitda hujum yoki ehtiyotsizlik oqibatida tizimga keltirilgan zararining himoyalaniish holati avvalo kiberxavfsizlik sanalmaydi, balki u axborot xavfsizligi bilan bog'liq jarayondir. Shu sababli qonun chiqaruvchi tushunchalar bilan bog'liq ta'riflarni berishda jiddiy xatoliklarga yo'l qo'ygan fikrimizcha. Bizning nazdimizcha esa, kiberxavfsizlik kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalanib aynan tizim, tarmoq, vosita, qurilma, axborot, aloqa, axborot resursi, uskuna, dastur va dasturiy ta'minotning ichki va tashqi kiberhujumlardan himoyalanganlik holati sanaladi. Bundan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivoji yuqorida tilga olingan infratuzilmalarning salmog'iga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shundan kelib chiqib, fikrimizcha, yuqoridagi xulosalarimiz asosida mazkur muammoni 6-, 20 va 21-ilovalarga muvofiq norma ijkorligi orqali hal etish maqsadga muvofiq.

Ta'kidlash kerakki, jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar usuliga, obyektiga, subyektiga, subyektiv tomoniga, xatto jinoyat quroli yoki vositasiga qarab turlicha tasniflanishi mumkin. Biroq, amaldagi Jinoyat kodeksimizning maxsus qismidagi moddalar obyektga nisbatan shakllantirilganligi va birgina dissertatsiyada ularni turlicha tasniflash tadqiqotning qamrov darajasini oshirib yuborishi mumkinligi bois, ularni obyektiga ko'ra, bo'lib o'rganishni lozim topdik. Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar obyektiga ko'ra, jinoyat huquqi nazariyasiga asosan, vertikal va gorizontaal ko'rinishiga qarab tasniflanadi¹.

Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar vertikaliga ko'ra:

umumiy obykti jamoat xavfsizligi bo'lgan kiberjinoyatlar;

Ma'lumot uchun: O'z.Res. JK.ning 2-moddasida «Jinoyat kodeksining vazifalari shaxsni, uning huquq va erkinliklarini, jamiyat va davlat manfaatlarini, mulkni, tabiiy muhitni, tinchlikni, insoniyat xavfsizligini jinoiy tajovuzlardan qo'riqlash, shuningdek jinoyatlarning oldini olish, fuqarolarni respublika Konstitutsiyasi va qonunlariga rioya qilish ruhida tarbiyalashdan iborat»²ligi belgilangan. Shunga ko'ra, O'z.Res. JK.ning Maxsus qismidagi jamoat xavfsizligi bilan bog'liq barcha kiberjinoyatlar ushbu turga kiradi.

¹ Кочои С.М. Уголовное право. Общая и Особенная части: Учебник. Краткий курс. — М., 2009. — с.51-52.

² O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

turdosh obyekti «jamoat xavfsizligi» bo‘lgan kiberjinoyatlar;

Ma’lumot uchun: O‘z.Res. JK.ning oltinchi bo‘limidagi kiberjinoyatlar ushbu guruhga kiradi.

maxsus obyekti «jamoat xavfsizligi» bo‘lgan kiberjinoyatlar;

Ma’lumot uchun, O‘z.Res. JK.ning XVII bobidagi kiberjinoyatlar ushbu turga mansub.

bevosita obyekti «jamoat xavfsizligi» bo‘lgan kiberjinoyatlar.

Ma’lumot uchun, O‘z.Res. JK.ning Maxsus qismidagi jamoat xavfsizligi bilan bevosita, qo‘shimcha va fakultativ jihatdan bog‘liq barcha moddalardagi kiberjinoyalar ushbu guruhga mansub bo‘ladi va ushbu guruhga quyidagi 3 turga bo‘linib, bu kiberjinoyatlarning yuridik tahlili dissertatsiyaning 7, 10, 12 va 14-ilovalarda qayd etilgan:

O‘z navbatida bevosita obyekti «jamoat xavfsizligi» bo‘lgan kiberjinoyatlar **asosiy, qo‘shimcha va fakultativ bevosita obyekti «jamoat xavfsizligi» bo‘lgan kiberjinoyatlarga bo‘linadi.**

Shunga ko‘ra, dissertatsiyaning 7-, 10-, 12- va 14-ilovalarida nazarda tutilgan kiberjinoyatlarning tavsifini berishda ularning O‘z.Res. JKdagi holati ham qayd etilgan. Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarni tasniflash va kvalifikatsiya qilishda bu toifadagi jinoyatlar har doim ham bitta shaxsga qaratilmagan holda bo‘lishi, qaratilgan taqdirda ham bu shaxs orqali jamiyat manfaatlarini zarar ko‘rishini mumkinligini kiberjinoyatchi oldindan bilishini, bu toifadagi kiberjinoyatlarning asosiy maqsadi foyda olishni emas, balki bezorilik xarakterini amalga oshirish yoki o‘zini ko‘rsatib qo‘yishga ham oid bo‘lishi mumkinligini unutmasligimiz kerak. Misol uchun, JKning 247-moddasida nazarda tutilgan «o‘qotar qurolni, o‘q-dorilarni, o‘qotar qurolning asosiy qismlarini, portlovchi moddalarni, portlatish vositalarini yoki portlatish qurilmalarini qonunga xilof ravishda egallash»¹, ya’ni tarmoq orqali masofadan boshqaruvni qo‘lga kiritib, bu qurollardan uchinchi shaxs sifatida o‘zaro nizolashayotgan taraflardan biriga ko‘maklashish yoki o‘ch olish maqsadida ham sodir etilishi mumkin va bunda jinoyatchining asosiy maqsadida bu qurollarni egallash emas, balki bu qurollardan foydalanib boshqa subyektlarga tahdid qilishga qaratilgan bo‘ladi va shu sababli ham bu toifadagi jinoyatlarni kvalifikatsiya qilishda maqsad va motiv masalasiga aniqlik kiritish kerak.

¹ O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning zaruriy belgilari, ya'ni o'zining ahamiyatiga ko'ra, jinoyat tarkibining ma'lum bir elementida so'zsiz ishtirok etadigan belgilar¹ 5 ta, maxsus belgilar esa, 3 tani tashkil etadi va ular dissertatsiyaning 24-ilovasida nazarda tutilgan va ushbu belgilar uning boshqa jinoyatlardan o'zaro farq qilishini ko'rsatib turadi.

Yuqoridagilarga ko'ra, xulosa qiladigan bo'lsak, fikrimizcha, **jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyat** – Jinoyat Kodeksi bilan jazo qo'llash tahdidi bilan taqiqlangan, kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalanib axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan orqali yoki ularga nisbatan jamoat xavfsizligini ta'minlovchi ijtimoiy munosabatlarga kiberhimoya mavjudligidan qat'iy nazar sodir etiladigan aybli ijtimoiy xavfli qilmish (harakat yoki harakatsizlik). Bunda, kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda amalga oshirilishi kutilayotgan *«shaxs, jamiyat va davlat manfaatlariga tahdid soluvchi shart-sharoitlar va omillardan biri»* yoki *«ularning majmui»* **kibertahdid** bo'lsa, **kiberhujum** ushbu tahdidning amalga oshirilishiga oid xarakat sanaladi. Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar barcha holatlarda subyektiv tomondan **qasddan** sodir etiladi, ushbu jinoyatlarning subyekti har bir davlatning jinoyat qonunchiligi bilan **belgilangan yoshga to'lgan aqli raso shaxsdir**, obyektiv tomondan har bir davlatlarning jinoyat qonunchiligida nazarda tutilgan kiberjinoyatning qay tariqa sodir etilishi anglashilsa, ular obyekt asosiy, qo'shimcha va fakultativ bevosita obyektiga ko'ra farq qiladi. Bunda, **asosiy bevosita obyekt** *«jamoat xavfsizligi»* bo'lsa, **qo'shimcha bevosita obyekt** *«axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining muhofaza qilinadigan sohasi va jamoat xavfsizligi»*, **fakultativ bevosita obyekt** *«shaxsning hayoti, sog'lig'i, konstitutsiyaviy huquqlari va erkinligi, axloqi, ozodligi, sha'ni va qadr-qimmati, hokimiyat, boshqaruv va jamoat birlashmalari organlarining faoliyat tartibi, harbiy xizmatni o'tash tartibi, shaxs, jamiyat, shu jumladan, oila, yoshlar, xo'jalik yurituvchi subyektlar va davlatning huquqlari va qonuniy manfaatlarini manfaatlarini,*

¹ Очилов Х.Р., Хайдаров Ш.Д., Шамсидинов З.З. “Жиноят ҳуқуқи” (Умумий қисм). Ўқув қўлланма. – Т.: ТДЮУ нашриёти. 2021 й., 25-б.

tinchlik va insoniyatning xavfsizligi, muhofaza qilinadigan iqtisodiyot sohasi va asoslari, mulk daxlsizligi, xo‘jalik faoliyati, ekologiya sohasi, shu bilan birga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining muhofaza qilinadigan sohasi va jamoat xavfsizligi» kabilar sanaladi.

Kiberxavfsizlik ta‘minlanishi natijasida jamoat xavfsizligi ta‘minlanadi. Kiberxavfsizlik qonun talabiga asosan, *«kibermuhit, shu jumladan, kibermakonda shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarining ichki va tashqi tahdidlardan himoyalanganlik holati»*¹ sanaladi. Kibermuhit, shu jumladan, kibermakonda jamoat xavfsizligi kiberxavfsizlikning tarkibiy qismi sifatida muhim o‘rin tutadi. O‘z.Res. JK.ning oltinchi bo‘limi «Jamoat xavfsizligi va jamoat tartibiga qarshi jinoyatlar», deb nomlangan holda, uning tarkibiy qismida «XVII bob. Jamoat xavfsizligiga qarshi jinoyatlar» va «XX bob. Jamoat tartibiga qarshi jinoyatlar»dan tashqari «XVIII bob. Transport harakati va undan foydalanish xavfsizligiga qarshi jinoyatlar», «XIX bob. Giyovandlik vositalari yoki psixotrop moddalar bilan qonunga xilof ravishda muomala qilishdan iborat jinoyatlar», «XX¹ bob. Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar» kiritilganligini inobatga olsak, biroq mazkur uchta bobdagi jinoyatlarning asosiy bevosita obyekti jamoat xavfsizligi emas, balki boshqa ijtimoiy munosabatlar ekanligini hisobga olsak, bu turdagi kiberjinoyatlar haqida aniqroq va to‘g‘ri tushunchaga ega bo‘lish uchun O‘z.Res. JK.ning oltinchi bo‘limining nomini qayta ko‘rib chiqish zarur bo‘ladi.

Konsepsiyaga asosan, *«Jinoyat kodeksida qo‘llaniladigan atama va tushunchalarni ularning mazmuniga aniq ta’rif berish va yagona shaklda qo‘llash orqali takomillashtirish va texnologik taraqqiyot, jumladan kiberjinoyat bilan bog‘liq jinoyat turlarining kengayganligini hisobga olgan holda axborot texnologiyalari sohasida javobgarlikni nazarda tutuvchi normalarni qayta ko‘rib chiqish»* belgilangan².

¹ O‘zbekiston Respublikasining “Kiberxavfsizlik to‘g‘risida” 2022-yil 15-apreldagi O‘RQ–764-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

² O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 14-maydagi PQ–3723-son qarori bilan tasdiqlangan O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchiligini takomillashtirish konsepsiyasiga asosan // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

Shunga ko'ra, taklif sifatida O'z.Res. JK.ning oltinchi bo'limini quyidagicha bayon etish taklif qilinadi:

«Oltinchi bo'lim. Jamiyat xavfsizligiga tahdid soluvchi jinoyatlar».

Ushbu bo'limda taklif sifatida O'z.Res. JK.ning XVII bobidagi «Jamoat xavfsizligiga qarshi jinoyatlar», XVIII bobidagi «Transport harakati va undan foydalanish xavfsizligiga qarshi jinoyatlar», XIX bobidagi «Giyovandlik vositalari yoki psixotrop moddalar bilan qonunga xilof ravishda muomala qilishdan iborat jinoyatlar», XX bobidagi «Jamoat tartibiga qarshi jinoyatlar»ni ular jamoat xavfsizliga tahdid soluvchi jinoyatlarning asosiy, qo'shimcha, fakultativ bevosita obyekti jamoat xavfsizligini ta'minlovchi ijtimoiy munosabatlar ekanligidan kelib chiqib, qayta ko'rib chiqish ularni alohida bo'limlarga yoki kichik bo'limlarga ajratgan holda, bugungi kunda axborot texnologiyalari yordamida, axborot texnologiyalaridan foydalanib, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, telekommunikatsiya va internet tarmog'idan foydalanib ushbu jinoyatlar sodir etilishi oqibatida jamoat xavfsizligi tahdid ostida qolayotganligi bois hozirgi kun talablariga ushbu jinoyatlar uchun javobgarlikni moslashtirish, jazo muqarrarligini ta'minlash zarur hamda Jinoyat kodeksining XX¹ bobidagi «Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar» bir vaqtning o'zida asosiy bevosita obyekti axborot texnologiyalari sohasi ekanligidan kelib chiqib, axborot texnologiyalari o'z navbatida faqatgina jamoat xavfsizligiga oid tushuncha emas, balki shaxs va davlatga bog'liq bo'lgan tushuncha ekanligidan kelib chiqib, alohida oltinchi kichik bo'lim sifatida quyidagicha shakllantirilishi taklif qilinadi:

«Oltinchi kichik bo'lim. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasiga oid jinoyatlar».

Ushbu bo'limga esa, «XX¹ bob. Aloqa sohasiga oid jinoyatlar» va «XX² bob. Axborotlashtirish sohasidagi jinoyatlar» deb nomlanuvchi axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasiga oid jinoyatlarni bir bo'limda mujassam etish maqsadga muvofiq.

Nima uchun ikkita bobga ajratish kerak?! Sababi texnik tomondan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ikkita yo'nalishdan, ya'ni aloqa

(telekommunikatsiya) va axborotlashtirish yoʻnalishlaridan iborat. Bunda, aloqa telekommunikatsiya, radiochastota va pochta aloqasidan iborat boʻlib, qonunchilikka koʻra, «axborotning belgilar, matnlar, tasvirlar, tovushlar, video tarzidagi yoki boshqa turdagi signallarini oʻtkazgichli, radio, optik yoki boshqa elektromagnit tizimlardan foydalangan holda uzatish, qabul qilish va ularga ishlov berish telekommunikatsiyalar»¹, «radiochastotalar belgilar, signallarni, yozma matnni, tasvirlar va tovushlarni uzatish yoki qabul qilish maqsadida fazoda sunʼiy toʻlqin oʻtkazgichsiz tarqatiladigan, shartli ravishda uch ming gigagersdan kamroq qilib qabul qilingan chastotali elektromagnit toʻlqinlar»², «pochta aloqasi pochta aloqasi vositalari va obyektlarining yagona ishlab chiqarish-texnologiya majmuidan iborat boʻlgan, pochta aloqasi xizmatlari koʻrsatilishini taʼminlaydigan aloqa turi»³ sanalsa, «yuridik va jismoniy shaxslarning axborotga boʻlgan ehtiyojlarini qondirish uchun axborot resurslari, axborot texnologiyalari hamda axborot tizimlaridan foydalangan holda sharoit yaratishning tashkiliy ijtimoiy-iqtisodiy va ilmiy-texnikaviy jarayoni axborotlashtirish»⁴ hisoblanadi. Shunga koʻra, ushbu bobni texnik tomondan ikkita muhim yoʻnalishga ajratish toʻgʻri boʻlganligi va ular axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasini oʻzida toʻliq qamrab olganligi sababli bu takliflarni qabul qilish maqsadga muvofiq, deb oʻylaymiz. Mazkur qoidaning qabul qilinishi Oʻz.Res. JK.da nazarda tutilgan qilmishlarning faqatgina telekommunikatsiya va Internet tarmogʻi orqali sodir etilishini nazarda tutuvchi «lobbizim»ga aylanib borayotgan salbiy holatlarning bartaraf etilishiga, sohaga oid jinoyatlarning tizimlashtirilgan koʻrinishi vujudga kelishiga, jazo va javobgarlik masalasida yagona huquqiy va texnologik yondashuv shakllanishi va rivojlanishiga xizmat qiladi.

¹ Oʻzbekiston Respublikasining “Telekommunikatsiyalar toʻgʻrisida” 2024-yil 27-dekabrda OʻRQ–1015-son Qonuni // lex.uz – Oʻzbekiston Respublikasi Qonunchilik maʼlumotlari milliy bazasi.

² Oʻzbekiston Respublikasining “Radiochastota spektri toʻgʻrisida” 1998-yil 25-dekabrda 725-I-son Qonuni // lex.uz – Oʻzbekiston Respublikasi Qonunchilik maʼlumotlari milliy bazasi.

³ Oʻzbekiston Respublikasining “Pochta aloqasi toʻgʻrisida” 2022-yil 9-iyunda OʻRQ–777-son Qonuni // lex.uz – Oʻzbekiston Respublikasi Qonunchilik maʼlumotlari milliy bazasi.

⁴ Oʻzbekiston Respublikasining “Axborotlashtirish toʻgʻrisida” 2003-yil 11-dekabrda 560-II-son Qonuni // lex.uz – Oʻzbekiston Respublikasi Qonunchilik maʼlumotlari milliy bazasi.

1.2-§. Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun javobgarlikni belgilash va takomillashtirishning ijtimoiy zaruriyati

Jinoyat qonunchiligida jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun javobgarlikni belgilashning ijtimoiy zaruriyati quyidagilardir:

birinchidan, kiberjinoyatlarning qariyb 90 foizi latent jinoyat sanaladi¹ va bu esa, aniq javobgarlikni belgilamasdan turib, qaysi kiberjinoyatlar bilan kurashish kerakligi yuzasidan muammolarni vujudga keltirmoqda. Hozirda **O‘zbekiston qonunchiligida kiberma’muriy huquqbuzarliklar, kiberjinoyatlar hamda kiberxavfsizlik hodisalarining aniq chek chegaralari hali belgilanmagan** va bu esa, vakolatli davlat organlari va tashkilotlari hamda ularning xodimlari tomonidan qaysi kiberxavfsizlik hodisasi vujudga kelganda uni Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeks talabiga asosan, vakolatli davlat organlari yoki sudga, O‘z.Res. JK. talabiga asosan, qaysi tergov organlariga yuborish va ularning ma’muriy huquqbuzarlik yoki jinoyat ekanligiga aniqlik kiritish kerakligini va sodir etilgan yoki sodir etilayotgan kiberxavfsizlik hodisasidan qaysi biriga nisbatan cheklangan resurs orqali ko‘proq e’tibor qaratish joizligini oldindan bilolmasligiga sabab bo‘lmoqda.

O‘z.Res. JK.ning 4-moddasiga asosan, «sodir etilgan qilmishning jinoiyligi, jazoga sazovorligi va boshqa huquqiy oqibatlari **faqat Jinoyat kodeksi bilan belgilanadi**»². Biroq, bu kodeksning o‘zida «kiberjinoyat», «jamoat xavfsizligi» tushunchalarining ta’rifi Jinoyat kodeksining VIII bo‘limda nazarda tutilmagan va bu esa, o‘z navbatida sodir etilayotgan kiberxavf-xatarlar va hodisalarining aniq chegarasini qonunchiligimizda aniq javobgarlikni belgilash orqali aniqlash zaruriyatini vujudga keltirmoqda.

ikkinchidan, O‘zbekiston Respublikasida 2024-yilda 29 mln. 52 mingta Internet foydalanuvchisi bo‘lgan bo‘lsa³, bugungi kunda bu raqamlar

¹ Ф. Джураев. Кибержидоятлар тушунчаси, белгилари ва шахсий изкуварлик махорати оркали уларни олдини олиш ва фолш этилишининг ахамияти хакида айрим мулохазалар. – Т.: CARJIS. 2022. №3. – 228 б.

² O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

³ <https://datareportal.com/reports/digital-2024-uzbekistan>.

35 798 804 tani tashkil etmoqda, shundan 5 mln. 350 mingdan ortiq kishi ijtimoiy tarmoqlarda o'zining shaxsga doir ma'lumotlari bilan ijtimoiy tarmoqlarda ro'yxatdan o'tgan, **1275** ta axborot tizimi va resurslarida, **11 mingdan ortiq shaxsga doir ma'lumotlar bazasida** ularning shaxsga doir ma'lumotlari ishlov berilmoqda. Ushbu ma'lumotlarning uchinchi shaxsga kiberhujum orqali qonunga xilof egallab olinishi natijasida, nafaqat jabrlanuvchilarning shaxsga doir ma'lumotlari o'g'irlanishi mumkin, balki mulkiy va nomulkiy tomondan kiberjinoyatchilar jabrlanuvchi va ularning yaqinlariga noqonuniy ta'sir o'tkazishi, ularning mulklari va mulkiy huquqlariga g'ayriqonuniy ravishda ega bo'lishi, ma'naviy azob berishi, jabrlanuvchilarni ruhiy tazyiq va zo'ravonliklar qurboniga aylantirishi, xatto shunday shart-sharoitlar vujudga kelishiga sababchi bo'lishlari mumkin va buning oqibatida esa, jamoat xavfsizligi tahdid ostida qoladi. 2022-yilda kiberjinoyatlardan aziyat chekib 20 mingdan ziyod O'zbekiston fuqarosi rasman vakolatli organlarga murojaat qilgan bo'lsa, 2023-yili ularning soni 30 ming nafardan oshgan. 2022-yilda O'zbekiston Respublikasida ro'yxatga olingan kiberjinoyatlar soni 105 215 tani, 2023-yilda bu ko'rsatgich 104 096 tani tashkil etgan. Toshkent shahrida esa, bu ko'rsatgich 2022-yilda 22 791 tani, 2023-yilda 21 728 tani tashkil etgan¹. Achinarlisi, keyingi to'rt-yilda elektron to'lov vositalari orqali sodir etilgan o'g'rilik va firibgarlik jinoyatlari **17 baravarga ortgan**². 2024-yilda 3 290 860 ta O'zbekistonga kiberhujum amalga oshirilganligi ro'yxatga olinib³, 58 800 ta kiberjinoyat O'zbekiston Respublikasida rasman qayd etilgan bo'lsa, shundan **97,7 foiz kiberjinoyatlar kiberfiribgarlik jinoyatlari sanaladi**⁴, 2023-yilda esa, bu raqamlar 5 500 tani tashkil etib, shundan 70 foizi kiberfiribgarlik va kibero'g'rilik jinoyatlariga aloqador bo'lgan⁵, demak, ushbu raqamlarga suyanadigan bo'lsak, ro'yxatga olingan kiberjinoyatlarning statistikasi tahminan O'zbekistonda 10,6 barobarga oshgan va birgina 2022-yilda poytaxtda qayd etilgan

¹ https://api.siat.stat.uz/media/uploads/sdmx/sdmx_data_800.pdf.

² Г. Одашбоева. Кибер фирибгарлардан қандай ҳимояланиш мумкин? – Т.: <https://ishonch.uz/news/kiber-firibgarlardan-anda-imolanis-m>.

³ <https://kun.uz/en/news/2024/04/06/uzbekistan-reports-over-3-million-cyberattacks-for-q1-2024>.

⁴ <https://kun.uz/en/news/2025/02/27/crime-rate-in-uzbekistan-mia-reports-nearly-200-offenses-per-100000-people-for-2024>.

⁵ <https://www.uzdaily.uz/en/over-11-months-5500-cybercrimes-were-committed-in-uzbekistan/>.

kiberjinoyatlarning soni jami kiberjinoyatlarning 19 foizdan oshiqroq qismini tashkil etmoqda. Agarda raqamlashtirish jadallashayotganligini hisobga olak, bu raqamlar tez orada bir necha barobarga oshganligini kuzatishimiz mumkin va aynan javobgarlikning belgilanib qo'yilishi esa, hech bo'lmaganda profilaktik tomondan jinoyatlar sodir etilishidan shaxslar tiyilishi yoki ixtiyoriy qaytish holatlari ko'payishiga sababchi bo'lishi mumkin.

uchinchidan, aholining huquqiy ongi va madaniyati hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish va tarmoqda odob-axloq qoidalari va amaldagi telekommunikatsiya xizmatlarini ko'rsatish va foydalanishni nazarda tutuvchi qonunchilikka rioya qilish darajasi **Respublikamizda juda past darajaga ega**. Jinoyat ishlari bo'yicha sudlar tomonidan internet tarmog'ida e'lon qilingan axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan Internet tarmog'ida e'lon qilingan ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi sud qarorlari soni **4 491 761** ta bo'lsa, jinoyat ishlari bo'yicha sud qarorlari soni **381 830** tani tashkil etadi hamda ularning to'liqroq tahliliy statistikasi 3-4-ilovalarda nazarda tutilgan¹. Mazkur huquqbuzarliklar O'zbekiston Respublikasi axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirining 2020-yil 30-iyundagi 208-mh-son buyrug'i (ro'yxat raqami 3275, 2020-yil 30-iyun) bilan tasdiqlangan Telekommunikatsiya xizmatlarini ko'rsatish qoidalarining 319-band² talablarini foydalanuvchilar buzishganligi oqibatida vujudga kelgan va ularning jami huquqbuzarliklarga nisbatan ulushi **16 foizdan ko'proqni** tashqil etmoqda. Demak, kiberhuquqbuzarliklar, shu jumladan, kiberjinoyatlar bo'yicha internet tarmog'ida e'lon qilingan ishlar soni jami ishlarning deyarli tahminan **1/7 qismini tashkil etmoqda** va bu raqamlar ko'payib bormoqda.

Bundan tashqari, birgina, **mahalliy ijroiya hokimiyati, banklar va Respublikamizdagi yirik korxonalar** o'rtasida 2025-yilda o'tkazilgan rasmiy so'rovnomalarimiz natijasi bo'yicha shu narsa aniq bo'ldiki, **ular kiberxavfsizlik bo'yicha qonunchilik borligidan qisman xabardor, lekin qonunchilikda**

¹ <https://public.sud.uz/report/CONFLICT>.

² O'zbekiston Respublikasi axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirining 2020-yil 30-iyundagi 208-mh-son buyrug'i (ro'yxat raqami 3275, 2020-yil 30-iyun) bilan tasdiqlangan Telekommunikatsiya xizmatlarini ko'rsatish qoidalari // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

nazarda tutilgan normalarni ular yetarlicha bilishmaydi, axborot xavfsizligi va kiberxavfsizlik chegaralari, shaxsga doir ma'lumotlar xavfsizligi doirasini yetarlicha tushuntirib bera olishmaydi va ular ushbu masalalar bo'yicha vakolatli davlat organi sifatida Raqamli texnologiyalar vazirligi, «Kiberxavfsizlik markazi» DUK, ichki ishlar organlari deb bilishadi va ushbu jarayon bilan ular bevosita yetarlicha shug'ullanishmaydi. Xatto banklar ichida AT «Aloqabank» aloqa sohasidagi tashkilotlardan bo'lsa-da, berilgan savolnomadagi masalalar bo'yicha o'zining munosabatini ham bildirgan olmadi. Bu esa, mavjud bo'layotgan kiberxavf-xatarlar bilan qanday kurashish zarurligini hal qilish uchun **bu sohada qonunchilik hujjatlari qabul qilinishi, ular tizimlashtirilishi hamda ular ijrochilar va jamoatchilik tomonidan xabardor qilinishi zarurligini ko'rsatmoqda.**

to'rtinchidan, statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2023-yilda har 39 soniyada, hozirda esa, har 14 soniyada bitta kiberhujum sodir etilib¹, buning oqibatida jahon iqtisodiyotiga yetkazilgan zarar miqdori 2023-yilda taxminan 8 trln. dollarni tashkil etib², bu raqam 2024-yilda 9.5 trln. dollarga yetgan holda³, 2025-yilda esa 10.5 trln. dollarga yetishi kutilmoqda⁴. Demak, aynan mazkur keng ko'lamli zararining oldini olish uchun ham yetarlicha jinoiy-huquqiy tomondan qonunchilikda jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun javobgarlik muqarrarligini belgilash va ularning ijrosini to'la-to'kis bajarish uchun zarur harakatlar amalga oshirilmog'i darkor;

beshinchidan, O'zbekistonda raqamlashtirish jadal suratlar bilan rivojlanmoqda, 2023-2024-yillarda raqamlashtirish sohasida islohotlarni chuqurlashtirish va tizim faoliyatini transformatsiya qilish bo'yicha 82 ta⁵, «Raqamli hukumat» va «Raqamli hudud» dasturlari doirasida 300 ta ustuvor loyihalar⁶ amalga

¹ <https://www.datensicherheit.de/2024-2025-cyber-attack-companies-14-seconds>.

² <https://www.yeoandyeo.com/resource/cybercrime-to-cost-the-world-8-trillion-in-2023>.

³ <https://www.cenlanow.com/business/press-releases/ein-presswire/674883055/cybercrime-damages-to-cost-the-world-9-5-trillion-usd-in-2024/>.

⁴ <https://www.firstcolumn.com/blog/the-global-annual-cost-of-cybercrime-will-break-10-trillion-by-2025>.

⁵ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ma'muriy islohotlar doirasida raqamli texnologiyalar sohasida davlat boshqaruvini samarali tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida" 2023-yil 24-maydagi PF-76-son Farmoni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

⁶ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli xizmatlar qamrovi va sifatini oshirish hamda soha, tarmoq va hududlarni raqamli transformatsiya qilish chora-tadbirlari to'g'risida" 2023-yil 24-maydagi PQ-162-son qarori // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

oshrildi, natijada, keng polosali ulanishni tashkil etish maqsadida oʻrnatiladigan umumiy sigʻimi 700 ming portli qurilma va uskunalar montaj qilindi, zamonaviy yuqori tezlikda ishlovchi qurilmalarni oʻrnatilib, ishga tushirilgan holda aloqa qamrovi 88 foizga yetkazildi, Yagona interaktiv davlat xizmatlari portalida 680 ta elektron davlat xizmati joriy etildi¹. Bugungi kunda mobil aloqa foydalanuvchi (abonent)lar soni 2020-yilda 26 566 759 ta, 2021-yilda 26 953 435 ta, 2022-yilda 31 981 910 ta, 2023-yilda 34 217 491 ta, 2024-yilda 35 798 804 ta boʻlsa, Speedtest Global Index reytingiga koʻra, mobil internetning oʻrtacha tezligi 2020-yilda 6,6 mbit/s, 2021-yilda 12,1 mbit/s, 2022-yilda 13,7 mbit/s, 2023-yilda 21,3 mbit/s, 2024-yilda 38,96 mbit/s.ga oshgan, mazkur vaziyatda Oʻzbekiston Respublikasi dunyo reytingida mobil aloqa tezligi boʻyicha **74-oʻrin**, simli aloqa boʻyicha esa, **72-oʻrinda** turibdi². Aholi soni esa, Milliy statistika qoʻmitasi maʼlumotlariga koʻra, 2025-yilning 28-avgust kuni soat 9:35 holatiga Oʻzbekiston Respublikasining doimiy aholisi soni 38 000 000 kishiga yetdi³. Oʻzbekiston Respublikasi aholisining 95,5 foizi toʻliq mobil aloqadan foydalanishadi. Bu esa, oʻz navbatida Oʻzbekiston aholisining 95,5 foizining shaxsiy maʼlumotlaridan tortib, toʻlov tizimlarigacha boʻlgan maʼlumotlari va ulardagi resurslar, eng muhim yaratilgan barcha infratuzilmalarning keyingi taqdiri kiberjinoyatlar tufayli xavf ostida qolayotganligini koʻrsatmoqda. Aynan **mana shu xavf-xatarlarning oldini olish, ularga qarshi kurashish va oqibatlarini bartaraf etish, eng muhimi yaratilgan imkoniyatlar yoʻq boʻlib ketmasligi hamda Oʻzbekistonning raqamlashtirish va kiberxavfsizlik sohasida xalqaro-maydonda oʻz oʻrnini saqlab qolish va uni yuqori pagʻonaga olib chiqish** uchun qonunchiligimizda jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun javobgarlikni belgilab qoʻyish zarur boʻladi.

oltinchidan, oʻtgan vaqt davomida bir qator qonunchilik hujjatlari qabul qilindi, xususan norma ijodkorligidagi ishtirokimiz asosida:

¹ <https://my.gov.uz/uz>.

² <https://www.speedtest.net/global-index>.

³ https://t.me/statistika_rasmiy/6256.

O‘zbekiston Respublikasining «Kiberxavfsizlik to‘g‘risida» 2022-yil 15-apreldagi O‘RQ–764-son Qonuni qabul qilindi va ushbu Qonun bilan kiberxavfsizlik sohasidagi munosabatlarni tartibga solib qo‘yildi¹. Mazkur taklifning qabul qilinishi kiberxavfsizlik sohasidagi munosabatlar bevosita qonun bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri tartibga solib qo‘yilishiga xizmat qildi.

O‘zbekiston Respublikasining 2024-yil 20-sentabrdagi O‘RQ–964-son Qonuni bilan esa, «O‘zbekiston Respublikasining Markaziy banki faoliyatini tartibga soluvchi, banklar, nobank kredit tashkilotlari, to‘lov tizimlari operatorlari, elektron hukumat faoliyatida axborot xavfsizligini va kiberxavfsizlikni ta‘minlash, shuningdek avtomatlashtirilgan bank tizimida axborotni muhofaza qilish va bank siri sohasidagi munosabatlarni tartibga solib qo‘yildi, ushbu Qonun bilan to‘lov tizimlarining qoidalarida axborot xavfsizligi va kiberxavfsizlik talablariga rioya etish tartibi belgilanishi kerakligi, to‘lov tizimi operatorining axborot xavfsizligi va kiberxavfsizlik talablariga, shuningdek to‘lov tizimining uzluksiz ishlash choralariga rioya qilinishini ta‘minlashi belgilandi, to‘lov xizmatlarini yetkazib beruvchi to‘lov xizmatlarini ko‘rsatishda axborot xavfsizligini va kiberxavfsizlikni ta‘minlashga ta‘sir ko‘rsatuvchi qoidabuzarliklarni Markaziy bankning birinchi ko‘rsatmasi yuborilgan kundan e‘tiboran uch oy ichida bartaraf etishga oid maxsus qoida kiritildi, Markaziy bankga uning banklararo to‘lov va kliring tizimlari bilan hamkorlikni ta‘minlovchi dasturiy vositalarga, shu jumladan avtomatlashtirilgan bank tizimlariga, shuningdek to‘lov tizimlarida axborot xavfsizligi va kiberxavfsizlik choralarini ta‘minlashga nisbatan qo‘yiladigan talablarni belgilash vakolatlari berildi, axborot xavfsizligi va kiberxavfsizlik sohasida to‘lov tizimlari operatorlari va to‘lov xizmatlarini yetkazib beruvchilar ustidan nazorat qilishga oid maxsus oidalar belgilandi»². Bu esa, to‘lov tizimlari va vositalariga nisbatan sodir etilishi mumkin bo‘lgan kiberxavf-xatarlarning oldini olish, ularni aniqlash va oqibatlarini bartaraf etishga xizmat qildi.

¹ O‘zbekiston Respublikasining “Kiberxavfsizlik to‘g‘risida” 2022-yil 15-apreldagi O‘RQ–764-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi.

² O‘zbekiston Respublikasining “Kiberxavfsizlikni ta‘minlash sohasidagi qonunchilik takomillashtirilishi munosabati bilan O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida” 2024-yil 20-sentabrdagi O‘RQ–964-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi.

Muhim axborot infratuzilmalari obyektlarida kiberxavfsizlikni ta'minlashga mas'ul bo'lgan xodimlarning lavozimga tayinlanishi va lavozimidan ozod etilishi yuzasidan vakolatli davlat organini o'z vaqtida xabardor etish hamda ushbu xodimlarni har uch-yilda bir-marta vakolatli davlat organi tomonidan attestatsiyadan o'tkazish amaliyoti joriy etildi, muhim axborot infratuzilmasining kiberxavfsizligi, ya'ni muhim axborot infratuzilmasi obyektida kiberxavfsizlik hodisasini keltirib chiqarishi mumkin bo'lgan buzilishdan muhim axborot infratuzilmasi obyekti barqaror ishlashini ta'minlovchi himoyalanganlik holatini ta'minlash tartibi belgilandi¹. O'zbekiston Respublikasining muhim axborot infratuzilmasi obyektlari kiberxavfsizligiga oid talablar belgilanib, vakolatli idoralarning vazifa va funksiyalari aniq belgilanishiga xizmat qildi.

O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 56²-moddasida «giyohvandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalar hisoblanmaydigan kuchli ta'sir qiluvchi moddalarni targ'ib qiluvchi mahsulotni» va 56⁴-moddasida «giyohvandlik vositalarini, ularning analoglarini yoki psixotrop moddalarni targ'ib qiluvchi mahsulotni telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida tarqatish, reklama qilish, namoyish etish», 155¹-moddasida «konfidensial axborot mavjud bo'lgan kompyuter tizimidan foydalanish vaqtida ushbu kompyuter tizimidan foydalanishga ruxsati bo'lgan shaxsning ushbu tizimdan foydalanishning belgilangan qoidalarini buzishi kompyuter axborotining yo'q qilib yuborilishiga, to'sib qo'yilishiga, modifikatsiyalashtirilishiga, kompyuter uskunasi ishlashining buzilishiga sabab bo'lganlik», 155³-moddasida «mobil qurilmaning xalqaro o'ziga xos identifikatsiya kodini yoki abonent qurilmasining identifikatsiyalash modulini qonunga xilof ravishda o'zgartirish», 155⁴-moddasida «kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi qonunchilikni buzish», 155⁵-moddasida «mayning faoliyatini qonunga xilof ravishda amalga oshirish», 201¹-moddasida «O'zbekiston Respublikasining qonunchilik hujjatlari talablarini jamoat tartibiga va jamoat xavfsizligiga tahdid

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasining muhim axborot infratuzilmasi ob'ektlari kiberxavfsizligini ta'minlash tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" 2023-yil 31-maydagi PQ-167-son qarori // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

soladigan tarzda bajarmaslikka yoki buzishga ommaviy axborot vositalaridan, telekommunikatsiya tarmoqlaridan, Internet jahon axborot tarmog'idan, shuningdek matnni ko'paytirishning bosma yoki boshqa usullaridan foydalangan holda omma oldida da'vat qilish», 202²-moddasida «shaxsning qadr-qimmatini kamsitilishiga yoki uning obro'sizlantirilishiga olib keladigan yolg'on axborotni ommaviy axborot vositalarida, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida tarqatish, jamoat tartibiga yoki xavfsizligiga tahdid soluvchi yolg'on axborotni ommaviy axborot vositalarida, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida tarqatish»¹ uchun ma'muriy javobgarlik belgilandi. Kiberbulling va ijtimoiy, siyosiy, raqamli texnologiyalar sohasiga oid ayrim kiberhuquqbuzarliklar uchun javobgarlik belgilanishiga xizmat qildi.

O'z.Res. JK.ning 130¹-moddasida «tazyiqni, zo'ravonlikni yoki shafqatsizlikni targ'ib qiluvchi mahsulotni ommaviy axborot vositalarida, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida reklama qilish, namoyish etish, tarqatish», 141²-moddasida «shaxsga doir ma'lumotlarni axborot texnologiyalaridan foydalangan holda, shu jumladan Internet jahon axborot tarmog'ida O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining shaxsga doir ma'lumotlariga ishlov berilayotganda jisman O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan texnik vositalarda hamda Shaxsga doir ma'lumotlar bazalarining davlat reestrda belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazilgan shaxsga doir ma'lumotlar bazalarida shaxsga doir ma'lumotlarni yig'ishga, tizimlashtirishga va saqlashga oid talablarga rioya etmaslik», 141³-moddasida «shaxs tanasining va (yoki) jinsiy a'zolarining yalang'och holdagi foto- va (yoki) videotasvirini o'z ichiga olgan axborotni uning rozilgisiz ommaviy axborot vositalarida, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida tarqatish yoxud bunday axborotni tarqatish bilan qo'rqitish», 158-moddasida «O'zbekiston Respublikasi Prezidentini telekommunikatsiya tarmoqlaridan yoki Internet butunjahon axborot tarmog'idan foydalangan holda uni haqoratlash yoki unga tuhmat qilish»,

¹ O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

244-moddasida «*ommaviy axborot vositalaridan, telekommunikatsiyalar tarmoqlaridan, Internet jahon axborot tarmog'idan, shuningdek matnni ko'paytirishning bosma yoki boshqa usullaridan foydalangan holda ommaviy tartibsizliklarga va fuqarolarga nisbatan zo'ravonlik qilishga omma oldida da'vat qilish*», 251¹-moddasida «*giyohvandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalar hisoblanmaydigan kuchli ta'sir qiluvchi moddalarni targ'ib qiluvchi mahsulotni ommaviy axborot vositalarida, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida tarqatish, reklama qilish, namoyish etish*», 273-moddasida «*telekommunikatsiya tarmoqlaridan, shuningdek Internet jahon axborot tarmog'idan foydalanib giyovandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalarni o'tkazish maqsadini ko'zlab ko'p bo'lmagan miqdorda qonunga xilof ravishda tayyorlash, olish, saqlash, tashish yoki jo'natish, shuningdek ularni ko'p bo'lmagan miqdorda qonunga xilof ravishda o'tkazish*», 274-moddasida «*giyohvandlik vositalarini, ularning analoglarini yoki psixotrop moddalarni targ'ib qiluvchi mahsulotni tarqatish, reklama qilish, namoyish etish maqsadida ommaviy axborot vositalarida, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida tarqatish, reklama qilish, namoyish etish*», 278⁸-moddasida «*kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi qonunchilikni buzish*», 278⁹-moddasida «*mayning faoliyatini qonunga xilof ravishda amalga oshirish*» uchun jinoiy javobgarlik belgilandi¹. Ushbu takliflarning qabul qilinishi jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi ayrim kiberjinoyatlar uchun javobgarlik muqarrarligini ta'minlashga xizmat qildi. Mazkur vaziyatda amalga oshirilayotgan islohotlarning keyingi rivojini ta'minlash uchun raqamli nazoratni to'liq o'rnatgan holda, jamoat xavfziligini kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda ta'minlash muhim ahamiyat kasb etmoqda va shu sababli yaratilayotgan islohotlarning keyingi rivoji to'la-to'kis bo'lishi uchun qonunchilikni tizimlashtirish va **jamoat xavfsizligini ta'minlash uchun yetarli bo'lgan javobgarlikni belgilash orqali kiberjinoyatlarning xavf-xatarlarini kamaytirish maqsadga muvofiq.**

¹ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

Yettinchidan, kiberhuquqbuzarliklar, shu jumladan, kiberjinoyatlarning keyingi jinoiy-huquqiy tahlili shuni ko'rsatmoqdaki, mamlakatimizda yaratilayotgan telekommunikatsiya infratuzilmalari ko'payishi bilan birga uning xavfsizligi masalasiga ham alohida ahamiyat berish kerak. Sababi **u infratuzilmaning vujudga kelishiga shaxs, jamiyat va davlatning vaqti va mablag'i sarflangan.** *Misol uchun*, birgina, strategiya bilan sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish bo'yicha erishish lozim bo'lgan maqsadli ko'rsatkichlar sifatida sun'iy intellekt asosida yaratilgan dasturiy mahsulotlar va ko'rsatiladigan xizmatlar hajmini 1,5 milliard AQSh dollariga yetkazish, Yagona interaktiv davlat xizmatlari portalida sun'iy intellekt asosida ko'rsatilayotgan xizmatlar ulushini 10 foizga yetkazish, sun'iy intellekt yo'nalishida faoliyat yurituvchi ilmiy laboratoriyalar sonini 10 taga yetkazish hamda yuqori quvvatli hisoblash serverlarini ishga tushirish, Hukumatning sun'iy intellektga tayyorlik indeksida (Government AI Readiness Index) O'zbekiston Respublikasining birinchi 50 ta o'rindagi davlatlar qatoriga kirishiga erishish belgilangan¹. Biroq, ushbu maqsadga erishish uchun telekommunikatsiyalarning xavfsizligi, ayniqsa, telekommunikatsiya tarmog'i himoyasi va undan foydalangan holda, amalga oshiriladigan boshqa tizimlar va texnik vositalarning xavfsizligini ta'minlash muhimdir. Chunki ularga nisbatan amalga oshirilgan ijtimoiy xavfli qilmish tufayli shaxs, jamiyat va davlat manfaatlari putur yetishi yoki ulardan foydalangan holda, boshqa qilmishlarni amalga oshirish to'la-to'kis shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini barbod qilishi mumkin. Shu sababli mazkur qaror bilan bank-moliya sohasida – firibgarliklarning oldini olish, foydalanuvchilarning to'lov qobiliyatini baholash, bozor tendensiyalarini prognoz qilishga asoslangan sun'iy intellekt texnologiyalarini yaratishga va joriy etishga alohida ahamiyat berilmoqda².

Sakkizinchidan, ma'lumotlarga ko'ra, «dunyoda har-yili **500 milliondan ortiq** kiber hujumlar uyushtiriladi. **Har soniyada 12 nafar insondan biri**

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida» 2024-yil 14-oktabrdagi PQ-358-son qarori // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida» 2024-yil 14-oktabrdagi PQ-358-son qarori // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

kibermakonda sodir etilgan hujumlar qurboniga aylanadi. AQSh, Fransiya, Buyuk Britaniya, Germaniya, Belgiya, Luksemburg kabi rivojlangan davlatlarda jinoyatlarning 60-65 foizi kiberhujumlar orqali sodir etilmoqda. O‘zbekistonda ham so‘nggi uch-yilda bu turdagi jinoyatlar **8,3 baravarga ko‘payib, hozirda umumiy jinoyatchilikning qariyb 5 foiziga yetgan»¹**. Rossiya Federatsiyasining birgina Moskva shahrida 2021-yilda 102 060 ta, 2022-yilda 105 360 ta, Toshkent shahrida esa, 2021-yilda 2281 ta, 2022-yilda 4332 ta kiberjinoyat sodir etilgan² bo‘lsa, ushbu jinoyatlarning haddan tashqari ko‘payib ketishi natijasida hozirda rasmiy ravishda ushbu jinoyatlarning statistikasi ichki ishlar organlari tomonidan to‘liq va yetarlicha ochiqdanmayapti. Ba’zi manbalarga ko‘ra, 2023-yilning o‘tgan olti oyi davomida ushbu turdagi jinoyatlar 2022-yilning shu davriga nisbatan qariyb 4 barobarga oshgan³. 2022-yilda O‘zbekiston Respublikasida ro‘yxatga olingan jinoyat soni 105 215 tani, 2023-yilda bu ko‘rsatgich 104 096 tani tashkil etgan. Toshkent shahrida esa, bu ko‘rsatgich 2022-yilda 22 791 tani, 2023-yilda 21 728 tani tashkil etgan⁴. Demak, birgina 2022-yilda poytaxtda qayd etilgan kiberjinoyatlarning 19 foizdan oshiqroq qismini kiberjinoyatlar tashkil etmoqda. Agarda raqamlashtirish jadallashayotganligini hisobga olak, bu raqamlar tez orada bir necha barobarga oshganligini kuzatishimiz mumkin. Aslida esa, bu raqamlar butun jinoyatlarga qaraganda bir necha barobar ko‘p bo‘lib, aynan ushbu qilmish uchun aniq javobgarlikning mavjud emasligi tufayli ko‘plab kiberxavfsizlik hodisalari rasman ro‘yxatga olinmayapti **va ularni jinoyat deb e’tirof etish uchun jinoyat qonunchiligimizda aniq jinoiy javobgarlik belgilanmagan.**

Aynan jabrlanuvchi, kiberjinoyatchilarning aniq sonini bilish uchun ham jinoyat qonunchiligimizda aniq javobgarlikni belgilash zarur bo‘ladi. Ana shundagina, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Jinoiy-huquqiy statistika tizimini tubdan takomillashtirish va jinoyatlarni tizimli tahlil qilish samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2018-yil 31-oktabrdagi PF–5566-son

¹ Ф. Худойкулов. Бир йилда 500 миллиондан ортиқ кибер хужумлар уюштирилади. <https://yuz.uz/news/bir-yilda-500-milliondan-ortiq-kiber-hujumlar-uyushtiriladi>.

² <https://www.gazeta.uz/oz/2023/02/21/cyber/>.

³ О. Дадабаев. Киберхавфсизликни таъминлаш давр талаби. – Т.: https://uza.uz/uz/posts/kiberxavfsizlikni-taminlash-davr-talabi_498076.

⁴ https://api.siat.stat.uz/media/uploads/sdmx/sdmx_data_800.pdf.

Farmoniga asosan, «**Jinoiy-huquqiy statistika**» axborot tizimi¹da kiberjinoyatlar bo'yicha aniq raqamlar vujudga keladi.

To'qqizinchidan, «O'zbekiston — 2030» strategiyasining 96-pozitsiyasiga asosan, «*Internet jahon axborot tarmog'idan to'siqsiz foydalanish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, milliy internet makonida kiberxavfsizlikni ta'minlash hamda fuqarolarning internetdan foydalanish borasidagi savodxonligini oshirish 2030-yilgacha erishiladigan maqsadlarning samaradorlik ko'rsatkichlari sanaladi va ushbu pozitsiyaga muvofiq barcha aholi punktlarini internet bilan to'liq qamrab olish va uning tezligini 10 barobar oshirish, xalqaro internetga ulanish tezligini 5000 Gbit/s.ga yetkazish, optik tolali aloqa liniyalari va keng polosali ma'lumot uzatish tarmoqlarining qamrovini 100 foizga yetkazish, IT xizmatlar va dasturiy mahsulotlar eksporti hajmini 5 milliard dollarga yetkazish, BMTning Elektron hukumat reytingida top-30 talikka kirishga erishish, IT-park rezidentlari sonini 10 barobar oshirish, ular tomonidan ko'rsatilgan xizmatlar hajmining yalpi ichki mahsulotdagi ulushini 2,2 foizga yetkazish va ularda yaratilgan ish o'rinlari sonini 100 mingtaga yetkazish, IT-parkda xorijiy kompaniyalar uchun «Raqamli texnologiyalar xalqaro markazi»ni tashkil qilish orqali xorijiy kompaniyalar vakolatxonalari sonini 1000 taga yetkazish, Startup loyihalarni IT-parkning akseleratsiya (rivojlantirish) dasturi orqali qo'llab-quvvatlash yo'li bilan milliy bozor kapitallashuvini 1 milliard dollarga teng birinchi (Unicorn) startup loyihasini chiqarish, «Raqamli hukumat» dasturi doirasida 300 ta ustuvor loyihalarni ishga tushirish, Toshkent shahri, Qoraqalpog'iston Respublikasi va viloyatlar markazlarini beshinchi avlod aloqa tarmog'i bilan qamrab olish, Xalqaro ahamiyatga ega avtomagistral yo'llarni to'liq mobil internet bilan ta'minlash orqali Raqamli texnologiyalarni rivojlantirgan holda mamlakatni mintaqaviy «IT-NUB»ga aylantirish asosiy maqsadlardan biridir»². Ushbu ko'ratgichga erishish uchun amaldagi qonunchilik hujjatlarini qayta ko'rib chiqish,*

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Jinoiy-huquqiy statistika tizimini tubdan takomillashtirish va jinoyatlarni tizimli tahlil qilish samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2018-yil 31-oktabrdagi PF-5566-son Farmoni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son Farmoni bilan tasdiqlangan "O'zbekiston — 2030" strategiyasi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

ularni takomillashtirish, tizimlashtirish, «huquqiy bo'shliqlar»ni to'ldirish va aholining savodxonligini oshirish, shuningdek, samarali texnik va texnologik islohotlarni amalga oshirish zarurdir. Zero, qonunchilik hujjatlari mavjudligining o'zi respublikamizda jamoat xavfsizligini ta'minlab qolmaydi va buning uchun ularning ijrosini samarali ta'minlash kerak bo'ladi hamda ijro samarali bo'lishi uchun barchaga jamoat xavfsizligi, shu jumladan, unga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarga oid munosabatlar aniq va tushunarli bo'lishi kerak.

O'ninchidan, Respublikamizda sodir etilayotgan kiberjinoyatlar asosan **19-35 yoshli shaxslar bo'lib**, mazkur jinoyatlarni sodir etilishi oqibatida fuqarolarga yetkazilgan zararining miqdori ham 2,4 barobarga ortib, 1 mlrd. so'mga yaqin pullar talon-taroj qilingan¹. Boshqa bir manbaga ko'ra, Respublikamizda virtual olamdagi qonunbuzilishlarning aksariyati **16-23 yosh oralig'idagi o'smir-yoshlar** tomonidan sodir qilinmoqda². O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoev «yosh avlodni turli zararli ta'sirlardan asrash, ularga axborot makonida foydali, mazmunli ma'lumotlarni yetkazish va targ'ib qilish doim e'tiborimiz markazida bo'lishi zarur»³, degan yuksak ma'nodagi so'zlarining ijrosini ta'minlash orqali yoshlarni kiberxavf-xatarlardan asrash juda muhimdir va ularni bu turdagi jinoyatlar sodir etmasligi uchun zarur harakatlar amalga oshirilishi uchun ham aniq javobgarlik belgilab qo'yish zarur bo'ladi, ana shundagina yoshlar tomonidan sodir qilinayotgan kiberjinoyatlar soni kamayishi va rasmiy statistika yuritilishi oqibatida yoshlarni bosqichma-bosqich bu balodan qutqarish imkoniyatlari paydo bo'lishi mumkin.

O'n birinchidan, kiberjinoyatlarning sodir etish usullari ham ko'paymoqda, misol uchun, kiberfiribgarlik jinoyatlarining soni oshishidan tashqari uning turlicha usullarda sodir etilish holatlari ham ko'paygan. *Misol uchun*, Face ID⁴, arzon narhdagi tovarlarni sotib olish⁵, pullarni bir necha barobarga ko'paytirish⁶,

¹ О. Дадабаев. Киберхавфсизликни таъминлаш давр талаби. – Т.: https://uza.uz/uz/posts/kiberxavfsizlikni-taminlash-davr-talabi_498076.

² М. Хайдарова, Ш. Гуломов, А. Носиров. Компьютер жиноятчилиги. – Т.: “Talqin va tadqiqotlar” илмий-услубий журналы. №1, 2022 й. – 65-6.

³ https://t.me/Press_Secretary_Uz/5926.

⁴ https://t.me/cyber_102/6350.

⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=SxMtReDG3Lw>.

⁶ https://t.me/cyber_102/6286.

videotasvirga maxsus dastur yordamida qayta ishlov berish¹, kiberromantika², treyderlik faoliyati bilan shug‘ullanish³, fishing, karding, farming, skimming, nigeriya xatlari, vishing, smishing va boshqa turlari bugungi kunda ko‘p sodir etilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 20-moddasiga asosan, *«inson bilan davlat organlarining o‘zaro munosabatlarida yuzaga keladigan qonunchilikdagi barcha ziddiyatlar va noaniqliklar inson foydasiga talqin etiladi»*⁴. *«Yangi tahrirdagi Konstitutsiya oliy yuridik kuchga ega ekanligidan kelib chiqib, davlat organlari va tashkilotlari, shu jumladan, sud va huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatida to‘g‘ridan-to‘g‘ri va so‘zsiz qo‘llaniladi»*⁵. Shunga ko‘ra, **sodir etilgan kiberjinoyatning jinoiyligini belgilash hamda aybdor javobgarlikdan qochib qutilib ketmasligi uchun** O‘z.Res. JK.ni qayta ko‘rib chiqishimiz va kiberjinoyatlar uchun javobgarlikni aniq, to‘g‘ri va to‘liq belgilash zarur. Ma’lumot o‘rnida aytish zarurki, O‘z.Res. JK.ning 168-moddasining uchinchi qismi «g»-bandiga asosan, *«axborot tizimidan, shu jumladan axborot texnologiyalaridan foydalanib firibgarlik jinoyatlarini sodir etganlik»*⁶ uchun javobgarlik belgilangan. Biroq, ushbu moddaning mazkur qismi va bandida ikkita muhim qoida chetda qolib ketgan, xususan, odatdagi sharoitda aybdor ko‘p miqdorgacha firibgarlik jinoyatini sodir etsa, unga qo‘llanilayotgan jazo bilan, O‘z.Res. JK.ning 168-moddasining uchinchi qismi **«g»-bandida nazarda tutilgan qilmishni sodir etgan shaxsga nisbatan qo‘llanilayotgan jazo** o‘rtasida **nomutanosiblik** mavjud. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 20-moddasi talabiga asosan, *«davlat organlari tomonidan insonga nisbatan qo‘llaniladigan huquqiy ta’sir choralari mutanosiblik prinsipiga asoslanishi va qonunlarda nazarda tutilgan maqsadlarga erishish uchun yetarli bo‘lishi kerak»*⁷. O‘z.Res. JK.ning 8-moddasiga asosan, **«jinoyat sodir**

¹ https://t.me/cyber_102/6329.

² https://t.me/cyber_102/6269.

³ https://t.me/cyber_102/6111.

⁴ O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

⁵ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini amalga oshirish bo‘yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2023-yil 8-maydagi PF–67-son Farmoni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

⁶ O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

⁷ O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

etishda aybdor bo'lgan shaxsga nisbatan qo'llaniladigan jazo yoki boshqa huquqiy ta'sir chorasi *odilona bo'lishi, ya'ni jinoyatning og'ir-yengilligiga, aybning va shaxsning ijtimoiy xavflilik darajasiga muvofiq bo'lishi kerak*»¹. Shuningdek, **sun'iy intellekt texnologiyasi, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i bilan axborot texnologiyasi o'zaro farq qiladi. Bunda, qonunchilikka ko'ra, sun'iy intellekt texnologiyasi** «*sun'iy intellektdan foydalanishga asoslangan texnologiyalar, shu jumladan, intellektual videotahlil, nutqni tanib olish va sintezlash, qabul qilingan qarorlarni intellektual qo'llab-quvvatlashning istiqbolli usullari*»² sanalsa, **axborot texnologiyasi** «*axborotni to'plash, saqlash, izlash, unga ishlov berish va uni tarqatish uchun foydalaniladigan jami uslublar, qurilmalar, usullar va jarayonlar*»³, **telekommunikatsiya tarmog'i**, «*aloqa liniyalari yoki aloqa kanallari orqali o'zaro bog'langan, telekommunikatsiyalarni amalga oshiradigan uskunalar majmui*»⁴ bo'lsa, **internet tarmog'i** «*yagona adres va nomlar makonidan foydalaniladigan, shlyuzlar yordamida birlashtirilgan, yagona TSR/IP protokoliga muvofiq ishlaydigan ko'plab tarmoqlardan iborat global xalqaro tarmoq*»⁵ sanaladi.

Hozirda **Dipfeyklar**, ya'ni kompyuter dasturlaridagi algoritmlar yordamida mashhur shaxslar, xatto Prezidentlar, deputatlar, senatorlar, aktyorlar va boshqa shaxslarning **fotosurati, videosi yoki ovozini o'zgartirish yoki yaratish**⁶ orqali telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i yoki sun'iy intellekt texnologiyasi orqali kiberfiribgarlik jinoyati sodir etilsa, biz uni to'liq axborot texnologiyasi orqali sodir etilgan kiberfiribgarlik deb atay olmaymiz. Mazkur vaziyatda, jamoat xavfsizligiga, shu jumladan, unga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning aniq chek-

¹ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 14-oktabrdagi PQ-358-son qarori bilan tasdiqlangan Sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

³ O'zbekiston Respublikasining "Axborotlashtirish to'g'risida" 2003-yil 11-dekabrda 560-II-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

⁴ O'zbekiston Respublikasining "Telekommunikatsiyalar to'g'risida" 2024-yil 27-dekabrda O'RQ-1015-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

⁵ O'zbekiston Respublikasi axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirining 2020-yil 30-iyundagi 208-mh-son buyrug'i (ro'yxat raqami 3275, 2020-yil 30-iyun) bilan tasdiqlangan Telekommunikatsiya xizmatlarini ko'rsatish qoidalari // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

⁶ https://t.me/cyber_102/1218.

chegarasi, mazmun-mohiyati anglashilib, unga oid munosabatlar qonunchilikda aniq o‘z aksini topishi kerak va shu orqaligina amaliyotda “yagona huquqiy amaliyot”ni yo‘lga qo‘yish imkoniyati paydo bo‘ladi, shaxsga nisbatan qo‘llanilayotgan jazo qonuniy va odilona bo‘lishi uchun dastavval u qonunchilikda yetarlicha to‘liq va to‘g‘ri kiritilishi kerak.

O‘n ikkinchidan, «Uz» domenida joylashgan axborot tizimini buzib kirishga, ularga zarar yetkazishga bo‘lgan urinishlar soni 148 foizga oshib, 2022-yilda O‘zbekiston ichidagi resurslarga 4,5 mln ga yaqin, 2023-yilda 11 mln.dan ziyod tajovuz amalga oshirilgan. Raqamlar kibertajovuzlar 2,4 barobarga oshganini ko‘rsatmoqda¹. 2023-yilda davlat organlari va tashkilotlarining veb-saytlarida 316 ta turli xavf toifalariga oid kiberxavfsizlik zaifliklari va kiberhimoyadagi davlat tashkilotlari veb-resurslariga jami 17 mingga yaqin holatda tarmoq hujumlari amalga oshirilganligini «Kiberxavfsizlik markazi» DUK aniqlagan². Ushbu islohotlarning keyingi rivojida esa, «Kiberxavfsizlik markazi» DUK tomonidan aniqlanayotgan kiberxavfsizlik hodisalari bo‘yicha milliy jinoyat qonunchiligimizda alohida maxsus javobgarlik turlarini belgilash orqali shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini himoya qilish choralarini to‘g‘ri va to‘liq ko‘rish maqsadga muvofiqdir.

O‘n uchinchidan, Konsepsiyaga asosan, *«texnologik taraqqiyot, jumladan kiberjinoyat bilan bog‘liq jinoyat turlarining kengayganligini hisobga olgan holda axborot texnologiyalari sohasida javobgarlikni nazarda tutuvchi normalarni qayta ko‘rib chiqish topshirilgan»*³. Aynan mazkur topshiriqni to‘liq va samarali bajarish uchun kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda sodir etilayotgan jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning aniq turi va xususiyatiga aniqlik kiritib, jinoyat qonunchiligimizda aniq javobgarlikni belgilash zarur bo‘ladi.

O‘n to‘rtinchidan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 15-yanvardagi PF–10-son Farmoni bilan *«O‘zbekiston Respublikasining «Ilm-fan va*

¹ <https://kun.uz/kr/news/2024/03/29/ozbekistondagi-axborot-resurslariga-kiberhujumlar-24-barobarga-oshdi>.

² <https://csec.uz/uz/news/maqolalar/internet-tarmo-i-milliy-segmentida-2023-yil-1-yarim-yilligida-ani-langan-olatlar-/>.

³ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 14-maydagi PQ–3723-son qarori bilan tasdiqlangan O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchiligini takomillashtirish konsepsiyasi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi.

ilmiy faoliyat to'g'risida»gi, «Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida»gi qonunlarida va O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi konsepsiyasida belgilangan vazifalar ijrosini tashkil etish, shuningdek, jamoat xavfsizligini ta'minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasini ilmiy tadqiq qilish bo'yicha faoliyatni sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish hamda jinoyatlarning omillarini o'z vaqtida bartaraf etish orqali ularni barvaqt oldini olish tizimi natijadorligini oshirish maqsadida Vazirlar Mahkamasining O'zbekiston Respublikasi Kriminologiya tadqiqot instituti tashkil etilib, uning asosiy vazifalari belgilangan»¹. Aynan uning asosiy vazifalari samarali va to'la-to'kis amalga oshirilishi uchun jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning aniq chek-chegaralarini belgilash zaruriyati mavjud bo'lib, uning amalga oshirilishi oqibatida Institutga qo'yilgan vazifalarni to'g'ri va to'liq amalga oshirish imkoniyatlarini yaratish mumkin bo'ladi.

O'n beshinchidan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-martdagi PF-6196-son Farmoni bilan «ichki ishlar va boshqa davlat organlarining jamoat xavfsizligini ta'minlash borasidagi faoliyatini samarali muvofiqlashtirish orqali mamlakatimizda tinchlik va barqarorlikni ta'minlash yuzasidan belgilangan Ichki ishlar organlari faoliyatini tashkil etishning mutlaqo yangi mexanizmlari»² o'zini to'liq oqlashi uchun ularga aynan qaysi toifadagi jinoyatlar jamoat xavfsizligiga taalluqli ekanligini aniq chegaralab berish va buning uchun esa, qonunchilikda aniq jinoiy va boshqa huquqiy ta'sirchan choralarni belgilash zarur bo'ladi.

O'n oltinchidan, Konsepsiya bilan «jamoat xavfsizligini ta'minlash sohasida davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari belgilangan»³ bo'lib, ushbu yo'nalishlarning ijrosi to'liq bajarilishi uchun jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Jamoat xavfsizligini ta'minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasini ilmiy tadqiq qilish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida" 2024-yil 15-yanvardagi PF-10-son Farmoni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Jamoat xavfsizligini ta'minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida ichki ishlar organlari faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida" 2021-yil 26-martdagi PF-6196-son Farmoni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

³ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-noyabrdagi PF-27-son Farmoni bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

jinoyatlar, shu jumladan, jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun ham aniq javobgarlikni belgilab qo'yish zarur bo'ladi.

O'n yettinchidan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 30-apreldagi PQ–153-son qarori bilan *«Ichki ishlar vazirligi O'zbekiston Respublikasida kiberjinoyatlarga qarshi kurashish yo'nalishida yagona ishlash amaliyotini yo'lga qo'yish, bu borada barcha mas'ul davlat organlari va muassasalari faoliyatini muvofiqlashtirish hamda manzilli hamkorligini tashkil etish bo'yicha vakolatli organ etib belgilanib, mas'ul davlat organlari, tashkilotlar, banklar, to'lov tizimi operatorlari va to'lov tashkilotlarining har biriga kiberjinoyatlarning oldini olish hamda aholining kibermadaniyatini yuksaltirishga qaratilgan barcha zarur choralarni ko'rish bo'yicha qat'iy javobgarlik yuklatildi, banklar, to'lov tizimi operatorlari va to'lov tashkilotlari uchun o'z kundalik faoliyatini tashkil etishda mijozlarining manfaati va moliyaviy xavfsizligini ta'minlash ustuvor vazifa sifatida belgilandi»*¹. Shunga ko'ra, ushbu mas'uliyatli vazifa to'liq va samarali, tizimli va keng qamrovli amalga oshirilishi uchun jinoyat qonunchiligimizda nafaqat kiberjinoyatlar uchun, balki jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun ham aniq jinoiy javobgarlikni belgilab qo'yish zarur bo'ladi.

O'n sakkizinchidan, kiberjinoyatlar xalqaro transchegaraviy jinoyatlar sanaladi, ularga oid javobgarlikni belgilash uchun xalqaro hujjatlar va dunyo davlatlarining jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchiligi hamda boshqa normativlari bilan o'zaro munosabatga kirishi zaruriyatini vujudga keltirmoqda. Dunyo davlatlarida, xususan, Germaniya, AQSh, Misr, Saudiya Arabistoni, Singapur, Xitoy, Yaponiya, Gruziya, Qozog'iston, Albaniya, Kongo, Kanada, Meksika, Ispaniya, Portugaliya, Gresiya, Qirg'iziston, Rossiya, J. Koreya, Indoneziya, Malayziya, Avstarliya, Kipr, Buyuk Britaniya, Fransiya va boshqa davlatlarda kiberjinoyatlar uchun allaqachon yetarlicha jinoiy javobgarlik belgilangan, xatto jinoyat qonunchiligad alohida bo'lim va boblarda maxsus

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Axborot texnologiyalari yordamida sodir etiladigan jinoyatlarga qarshi kurashish faoliyatini yanada kuchaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar to'g'risida» 2025-yil 30-apreldagi PQ–153-son qarori // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

moddalar mavjud. Bundan tashqari, xalqaro hujjatlarda, shu jumladan, BMTning kiberjinoyatchilikka qarshi Konvensiyasi, BMT Bosh Assambleyasining rezolyusiyalari, Yevropa Kengashining kiberjinoyatchilikka oid konvensiyasi, Yevropa Ittifoqining jalb etish va javobgarlik Dasturi, Shanxay Hamkorlik Tashkilotining (ShHT) Axborot xavfsizligi to'g'risidagi kelishuvi, Xalqaro darajadagi kiberxavfsizlik sohasidagi standartlar va texnik hujjatlar hamda boshqa xalqaro hujjatlar, ikki va ko'p tomonlama shartnoma va kelishuvlarda kiberjinoyatlar uchun alohida jinoiy javobgarlik milliy qonunchilikda nazarda tutilishi belgilangan. Shunga ko'ra, jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarga oid xorijiy va xalqaro munosabatlarda O'zbekistonning mustahkam o'rnini belgilash va o'zaro xalqaro hamkorlikni yanada rivojlantirish orqali shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini himoya qilish, ularning buzilgan huquq va manfaatlarini tiklash uchun zarur darajada harakat qilish uchun ham xalqaro va ilg'or xorijiy tajriba asosida jinoyat qonunchiligimizda jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun aniq javobgarlikni belgilab qo'yish zarur bo'ladi.

O'n to'qqizinchidan, O'z.Res. JK.da kiberjinoyat deb to'g'ridan-to'g'ri ko'rsatilmasa-da, ammo uni ifodalovchi javobgarlik nazarda tutilgan moddalar mavjud. Ushbu moddalarda nazarda tutilgan axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga oid bir qator tushunchalar o'zining texnik imkoniyatlari bo'yicha bugungi kun talablariga to'la-to'kis javob bermasligi oqibatida latent jinoyatchilik soni ko'paymoqda. Xususan, «kompyuter texnikasi», «kompyuter tizimi» kabi tushunchalar juda eskirgan tushunchalar bo'lib, O'z.Res. JK.ning 167-moddasining uchinchi qismi «g»-bandi va 278³-moddasida nazarda tutilgan qilmishlarni ushbu vositalar orqali sodir etish holatlar bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari rivoji sababli ancha ilgarilib ketgan va ular bugungi kunda boshqa usullar bilan ham sodir etilmoqda. Shu sababli jinoyat uchun jazo muqarrarligini ta'minlash uchun ham jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun jinoiy javobgarlik tushunchasi va unga oid qilmishlarni, shu bilan birga, boshqa kiberjinoyatlar uchun ham javobgarlikni bugungi kun talablariga muvofiqlashtirish zarur bo'ladi.

Yigirmanchidan, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 2-moddasiga asosan, *«davlat xalq irodasini ifoda etib, uning manfaatlariga xizmat qiladi hamda davlat organlari va mansabdor shaxslar jamiyat va fuqarolar oldida mas’uldirlar»*¹. Aynan mana shu mas’uliyat to‘liq ta’minlanishi natijasida jamoat xavfsizligi ta’minlanishi mumkin va buning uchun esa, jamiyatda qonun ustuvorligi, jinoyat uchun jazo muqarrarligi ta’minlanishi darkor. Shu sababdan ham jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun jinoiy javobgarlik muqarrarligini ta’minlash uchun ushbu sohada alohida javobgarlikni belgilash muhim ahamiyatga egadir.

Yigirma birinchidan, O‘z.Res. JK.ning 7-moddasiga asosan, *«jinoyat sodir etgan shaxsga nisbatan u axloqan tuzalishi va yangi jinoyat sodir etishining oldini olish uchun zarur hamda yetarli bo‘ladigan jazo tayinlanishi yoki boshqa huquqiy ta’sir chorasi qo‘llanilishi kerak»*². Biroq, jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun qo‘llanayotgan jazo O‘z.Res. JK.ning oltinchi bo‘limi XX¹-bobida axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar uchun javobgarlik belgilangan moddalardagi sanksiyalarga qaraganda ancha yengilroq jazo nazarda tutilgan. O‘z.Res. JK.ning 59-moddasiga asosan, *«agar jinoyatlar majmuini faqat ijtimoiy xavfi katta bo‘lmagan jinoyatlar va uncha og‘ir bo‘lmagan jinoyatlar tashkil etsa, unda tayinlangan yengilroq jazoni og‘irrog‘i bilan qoplash yoxud tayinlangan jazolarni to‘la yoki qisman qo‘shish yo‘li bilan jazo uzil-kesil tayinlanadi. Bunda uzil-kesil tayinlangan jazo sodir etilgan jinoyatlardan eng og‘iri uchun nazarda tutilgan eng ko‘p jazo muddatidan yoki me’yoridan ortiq bo‘lmasligi lozim. Agar jinoyatlar majmuini tashkil etuvchi jinoyatlardan loaqal bittasi og‘ir yoki o‘ta og‘ir jinoyat bo‘lsa, ushbu Kodeksning Umumiy qismida shu jazo turi uchun belgilangan doirada tayinlangan jazolarni to‘la yoki qisman qo‘shish yo‘li bilan jazo uzil-kesil tayinlanadi»*³. Shunga ko‘ra, jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun qo‘llaniladigan jazo bilan asosiy qo‘shilishi va og‘iri

¹ O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

² O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

³ O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

yengili bilan qoplanishi natijasida jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatni sodir etgan shaxslarga nisbatan qo'llanilayotgan jazolar O'z.Res. JK.ning 7-moddasidagi insonparvarlik prinsipi talabiga zid bo'lib qolmoqda. Ma'lumki, O'z.Res. JK.ning Umumiy qismi ushbu Kodeks Maxsus qismining asosini tashkil etadi va ikkalasi go'yoki «qulf va kalit» kabi chambarchas bir-birini to'ldirishi zarur, biroq insonparvarlik prinsipi buzilishini nazarda tutuvchi sanksiyalar tufayli ham kiberjinoyatlar soni oshmoqda, ham jamoat xavfsizligi, balki boshqa soha va yo'nalishlarga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning soni ortmoqda. Shu sababli insonparvarlik prinsipi nuqtai nazaridan adolatli jazo qo'llanilishi uchun bu turdagi qilmishlar uchun adolatli jinoiy javobgarlikni belgilash zarurdir.

Yigirma ikkinchidan, hozirda sun'iy intellekt texnologiyalariga bo'lgan talab ortmoqda, xususan, O'zbekiston ham Sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasini tasdiqlab¹, bu sohani rivojlantirishga e'tibor bermoqda. Biroq, sun'iy intellekt orqali davlat, kasb, xizmat sirlari, maxfiy axborotlar, shaxsga doir ma'lumotlar, shaxsiy, oilaviy sirlar bu texnologiya orqali uchinchi shaxsga yetkazilmoqda va bu bilan jamoat xavfsizligi tahdid ostida qolmoqda. AI-agentlar sezgarsiz, doimiy ravishda va ishonchli vositalar ichida maxfiy ma'lumotlarni oshkor qilmoqda². Shu sababli bu sohada kiberxavfsizlik to'liq ta'minlanishi orqali jamoat xavfsizligi mustahkamlanishi uchun ham bu borada alohida javobgarlikka oid qoidalar bo'lishi zarur.

Yigirma uchinchidan, hozirgi kunda deyarli barcha fuqarolar Telegram³, VKontakte⁴, YouTube⁵, Facebook⁶, Instagram⁷ va boshqa ijtimoiy tarmoqlar va messenjerlardan foydalanishadi hamda ulardan foydalanish tartibi bo'yicha yagona va to'liq amalda aniq qonun-qoidalar, reglamentlar mavjud emas va mavjud qonunchilik esa, yetarlicha to'oiq ishlamaydi. Bu esa, ulardan foydalanish etikasiga

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida" 2024-yil 14-oktabrdagi PQ-358-son qarori // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² https://t.me/cyber_102/8152.

³ <https://web.telegram.org/a/>.

⁴ <https://m.vk.com/>.

⁵ <https://www.youtube.com/?app=desktop&hl=ru>.

⁶ <https://www.facebook.com/>.

⁷ <https://www.instagram.com/>.

yovuz maqsadlarni ko‘zlagan shaxslar rioya qilmasligiga, shaxsiy va oilaviy sirlarning tarmoqda keng tarqalishiga, shaxsga doir ma’lumotlar noqonuniy egallab olinib, bundan nomaqbul yo‘llarda foydalanish holatlari ko‘payishiga olib kelmoqda. Hozirda birgina telefon raqamni ijtimoiy tarmoq yoki messenjerdan bilish orqali kiberjinoyatchilar SIP-texnologiya bilan telefon raqam egasi nomidan qo‘ng‘iroq qilinayotgandek ko‘rsatib, boshqa odamlarni aldashpti¹. **Tayvan davlati** esa, «RedNote», «TikTok», «WeChat» va boshqa ilovalar shaxslarning ma’lumotlarini, shu jumladan, yuz skaneri va kontaktlar orqali olib Xitoyga yuborayotganligi, Xitoy qonuniga ko‘ra, kompaniyalar bu ma’lumotlarni hukumatga taqdim etishi shartligi bo‘yicha zarur ogohlantirish bilan chiqmoqda va bu bilan fuqarolarning shaxsga doir ma’lumotlari xavfsizligi putur yetayotganligini asoslab bermoqda². Shu sababli bu turdagi salbiy holatlar vujudga kelmasligi uchun ham alohida javobgarlik belgilash zarurdir. Shu bilan birga, bu sohada zarur islohotlarni imkon qadar tez va samarali amalga oshirish darkor, sababi bu toifadagi jinoyatlar sodir etilish usuli va oqibatlari bo‘yicha o‘ziga xoslikka ega ekanligi tufayli ular odatdagi jinoyatlarga qaraganda bir necha-marta keng ko‘lamliligi, og‘ir oqibatlarga olib kelishi bilan alohida o‘ziga xos jihatga egadir. Misol uchun, birgina kiberbulling jinoyatlari misolida ko‘radigan bo‘lsak, ushbu jinoyatlarning quyida

Ko‘rinib turibdiki, har tomonlama jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi jinoyatlar uchun javobgarlikning muqarrarligini ta’minlash bugungi kun talabidir.

1-bob bo‘yicha xulosalar

Ilmiy-nazariy tomondan 1-bob yakuni bo‘yicha 6-ilogaga muvofiq xulosalar qilinadi.

¹ https://t.me/cyber_102/8153.

² https://t.me/cyber_102/8157.

II BOB. JAMOAT XAVFSIZLIGIGA TAHDID SOLUVCHI KIBERJINOYATLARNING YURIDIK TAVSIFI

2.1-§. Asosiy bevosita obyekti «jamoat xavfsizligi» bo‘lgan kiberjinoyslarning jinoiy-huquqiy tahlili

Asosiy bevosita obyekti «jamoat xavfsizligi» bo‘lgan kiberjinoyslarga O‘z.Res. JK.ning XVII bobida aks etgan dissertatsiya 10- va 14-ilovalarida nazarda tutilgan jinoyslarning kibermuhitda, shu jumladan kibermakonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yoki uning vositalari orqali sodir etilishiga oid qilmishlar kiradi. Bu turdagi jinoyslalar soni yana kengayishi mumkin va ularning asosiy bevosita obyekti nimaga qaratilganligiga qarab uni yana davom ettirish mumkin. Ushbu jinoyslarning barchasi **subyektiv tomondan** qasddan sodir etilsa, **subyektiv** O‘z.Res. JK.ning 4 va 17-moddasining talabiga asosan, **14 yoki 16 yoshga** to‘lgan aqli raso jismoniy shaxslar sanaladi¹. O‘z.Res. JK.ning 247-moddasida nazarda tutilgan «*o‘qotar qurolni, o‘q-dorilarni, o‘qotar qurolning asosiy qismlarini, portlovchi moddalarni, portlatish vositalarini yoki portlatish qurilmalarini qonunga xilof ravishda egallash*» va O‘z.Res. JK.ning 252-moddasida nazarda tutilgan «*radioaktiv materiallarni qonunga xilof ravishda egallash*» jinoyslari² axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali kibermuhit, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalangan holda, odatdagi sharoit bilan aralash vaziyatda sodir etilsa ushbu qilmish uchun javobgarlik yoshi **14 yoshni** tashkil etadi. O‘z.Res. JK.ning XVII bobida nazarda tutilgan O‘z.Res. JK.ning 242-244¹-, 244³-244⁶, 248-251², 253-258-moddalarida nazarda tutilgan qilmish axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali kibermuhit, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalangan holda, odatdagi sharoit bilan aralash vaziyatda sodir etilsa, mazkur holatda javobgarlik yoshi O‘z.Res. JK.ning 4- va 17-moddasining talabiga asosan, **16 yoshni** tashkil etadi. Ushbu

¹ O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

² O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

kiberjinoyatlarning yuridik tahlili 10- va 14-ildavda nazarda tutilgan bo'lib, obyektiv tomondan mazkur qilmishlar turlicha sodir etiladi va ushbu qilmishlarning tamomlanish vaqti ham turlicha sanaladi. Bu toifadagi jinoyatlarning bevosita obyekti ham turlicha, biroq ularni yagona qamrab oluvchi obyekt jamoat va xavfsizligi, shu jumladan, kiberxavfsizlik sanaladi.

O'z.Res. JK.ning 244-moddasining ikkinchi qismi *«telekommunikatsiyalar tarmoqlaridan, Internet jahon axborot tarmog'idan foydalangan holda, ommaviy tartibsizliklarga va fuqarolarga nisbatan zo'ravonlik qilishga omma oldida da'vat qilish»*, 244¹-moddasi uchinchi qismi «g»-bandi *«telekommunikatsiya tarmoqlaridan, shuningdek Internet jahon axborot tarmog'idan foydalanib jamoat xavfsizligi va jamoat tartibiga tahdid soladigan materiallarni tayyorlash, saqlash, tarqatish yoki namoyish etish»*, 244⁶-moddasi *«telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida yolg'on axborot tarqatish»*, 251¹-moddasi birinchi qismi *«giyohvandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalar hisoblanmaydigan kuchli ta'sir qiluvchi moddalarni targ'ib qiluvchi mahsulotni tarqatish, reklama qilish, namoyish etish maqsadida telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida tarqatish, reklama qilish, namoyish etish»* harakatlarini jinoyat¹ deb, buning uchun jinoiy javobgarlikni nazarda tutgan bo'lsa, **qolgan moddalar va ularning qismlarida zaruriy belgi sifatida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari nazarda tutilmagan**. Biroq, **mazkur qilmishlar telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'idan tashqari boshqa axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali ham sodir etilishi mumkin**. Xususan, Jinoyat kodeksining 244⁶-moddasida nazarda tutilgan *«telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida yolg'on axborot tarqatish»*² qilmishini jabrlanuvchining axborot tizimiga noqonuniy kirish yo'li bilan ham amalga oshirish mumkin. Axborot tizimi qonunchilikka ko'ra, telekommunikatsiya tarmog'i sanalmaydi va *«axborot tizimi»*³

¹ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

³ O'zbekiston Respublikasining "Axborotlashtirish to'g'risida" 2003-yil 11-dekabrda 560-II-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

va «telekommunikatsiya tarmogʻi»¹ oʻzaro farq qiladi. Ushbu jinoyatlarning zaruriy belgilari dissertatsiya 1-bobi 1.1-§-paragrafida nazarda tutilgan.

Bugungi kunda jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi eng katta kiberjinoyatlar guruhi «kiberbulling» va «darknet»ga oid boʻlib, bu jinoyatlar uchun javobgarlik Oʻz.Res. JK.ning Maxsus qismidagi boʻlim, bob va moddalar asosiy bevosita obyektga nisbatan shakllantirilganligi sababli Jinoyat kodeksida tarqoq shaklda mavjud. Shu sababli bu toifadagi jinoyatlar bilan yaxshiroq tanishish va dissertatsiyaning hajmiga qoʻyilgan talab boʻyicha betlar hajmining mutanosibligini taʼminlash maqsadida ushbu paragrafda kiberbullingga oid jinoyatlarning yuridik tahlilini, 2.3-§.-paragrafda esa, darknetga oid jinoyatlarning yuridik tahlilini ham koʻrib oʻtamiz.

Kiberbulling ham kiberjinoyat boʻlib, ushbu tushuncha ilk bora 1997-yilda tadqiqotchi Bill Belsi tomonidan berilgan boʻlib, u «bezorilik» taʼrifiga asoslanib, «kiberbulling» tushunchasini ishlatgan. Kiberbullingni u «*shaxs va (yoki) guruhning boshqa odamlarni haqorat qilish va kamsitishga qaratilgan ongli, tizimli, tajovuzkor xatti-harakatlari uchun axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (elektron pochta, smartfonlar, Internet, gadjetlar) foydalanishi*»², – deb tushuntirgan va u birinchilardan boʻlib «*kiberbullingni bezorilikdan asosiy oʻrtasidagi farq sifatida kiberbullingda zamonaviy raqamli aloqa texnologiyalaridan foydalanish orqali bu jinoyat amalga oshiriladi*», deb taʼkidlagan³.

Umuman olganda kiberbulling haqida olimlar va xalqaro tashkilotlar turlicha fikr berishgan, xususan, Ye. Yefimovanning fikricha, «kiberbulling internet xizmatlar orqali jabrlanuvchining elektron manziliga har xil tahdidli, haqoratomuz va boʻhton xabarlarni yuborish orqali qoʻrqitish jinoyatidir»⁴. Fikrimizcha, kiberbullingni faqatgina qoʻrqitish deb baholash notoʻgʻridir, sababi u nazdimizda «*kibertahdid*,

¹ Oʻzbekiston Respublikasining “Telekommunikatsiyalar toʻgʻrisida” 2024-yil 27-dekabrda OʻRQ–1015-son Qonuni // lex.uz – Oʻzbekiston Respublikasi Qonunchilik maʼlumotlari milliy bazasi.

² Бобровникова Н.С. Кибербуллинг: виды и особенности проявления // – Тула: Международный научно-исследовательский журнал. 2022. №11 (125).– С.1.

³ Бобровникова Н.С. Кибербуллинг: виды и особенности проявления // – Тула: Международный научно-исследовательский журнал. 2022. №11 (125).– С.1.

⁴ Ефимова Е.С. Кибербуллинг как проблема психопедагогики виртуальных сред / Е.С. Ефимова // Успехи в химии и химической технологии. — 2014. — № 7. — С. 65–66.

kiberzo‘ravonlik, kibershafqatsizlik, kibertazyiq, kiberfiribgarlik, kibersuitsid, kiberbezorilik, shu jumladan, telekommunikatsiya yoki Internet tarmog‘idan foydalanib, turli xil bezorilik, o‘zini o‘zi o‘ldirishga undash yoki boshqa usullar» bilan ham sodir etilishi mumkin. A. Cherkasenko fikricha esa, «kiberbulling zamonaviy elektron resurslardan foydalangan holda muntazam ravishda sodir bo‘ladigan jabrlanuvchiga qarshi ongli, qasddan dushmanlik harakatlari sifatida belgilangan virtual terror, o‘yin-kulgi uchun psixologik bosim, hazillar va boshqalar va uning oqibatida jabraluvchining o‘z joniga qasd qilishiga olib kelishdir»¹. Fikrimizcha, bu fikrlar ham noto‘liq sababi kiberbulling faqatgina shaxsni o‘zini o‘zi o‘ldirishga olib kelmaydi, balki u kibertovlamachilik, kibershontajlik va boshqa ko‘rinishlarda ham sodir etilishi mumkin. T. Volcheskaya, M. Avakian va Ye. Osipovaning fikricha, «kiberbulling deviant xulq-atvorning yangi shakli bo‘lib, bu kiberfazodagi tengdoshlaridan birining ma’lum bir guruh yoshlari tomonidan tizimli va maqsadli ta’qib qilinishidir»². Ushbu fikrlar ham noto‘liq bo‘lib, kiberbullingning bugungi kunda **44** ta turi aniqlangan³ligini inobatga olsak, uning yana ham keng jinoyat ekanligini bilishimiz mumkin bo‘ladi.

2024-yil-yanvar oyidagi ma’lumotlarga ko‘ra, O‘zbekiston aholisining 29,52 millioni 35,4 millioni internetdan faol foydalanadi. A. Borovikova fikricha, hozirda qonunchiligimizda rasman belgilangan «bezorilik» va «kiberbulling» atamasi mavjud yemas⁴. Bu fikrlarga qisman qo‘shilgan holda, O‘z.Res. JK.ning 277-moddasida bezorilikka bag‘ishlangan alohida modda borligini, biroq u kiberbulling bilan o‘zaro bog‘lanmaganligini ta’kidlab o‘tish joizdir. 1946-yil 11-dekabrda BMT Bosh Assambleyasi qarori bilan bolalarga, shu jumladan, Ikkinchi jahon urushidan aziyat chekkanlarga yordam berish maqsadida tashkil etilgan BMTning Xalqaro bolalarni himoya qilish jamg‘armasi – YUNISEF⁵

¹ Черкасенко О.С. Феномен кибербуллинга в подростковом возрасте / О.С. Черкасенко // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии. – 2015. – № 6(52). – С. 91–94

² Волчецкая Т.С., Авакян М.В., Осипова Е.В. Криминологическая характеристика и профилактика скулшутинга и кибербуллинга в России и зарубежных странах // Всероссийский криминологический журнал. 2021. №5. С. 578-591.

³ Е. Дозорцева, Д. Кирюхина. Кибербуллинг и склонность к девиантному поведению у подростков // Прикладная юридическая психология. 2020. №1. – С.4.

⁴ А. Боровикова. Кибербуллинг: цифровая тен современного мира. – Т.: “Правда Востока” газетаси. <https://yuz.uz/ru/news/kiberbulling-tsifrovaya-ten-sovremennogo-mira>.

⁵ <https://www.unicef.org/uzbekistan/uz/biz-haqimizda>.

fikricha, «kiberbulling – bu raqamli texnologiyalar yordamida, jumladan, ijtimoiy tarmoqlarda, xabar almashish platformalarida, o‘yin platformalarida va mobil telefonlarda sodir bo‘lishi mumkin bo‘lgan, ta’qib qilinayotganlarni qo‘rqitish, g‘azablantirish yoki sharmanda qilishga qaratilgan takrorlanadigan xatti-harakatlarga oid kiberjinoyatdir va u ijtimoiy tarmoqlarda kimningdir sharmandali fotosuratlari bilan yolg‘on ma’lumotlar yoki postlarni tarqatish, xabar almashish platformalari orqali zararli xabarlar yoki tahdidlar yuborish, kimnidir taqlid qilish va ularning nomidan boshqalarga yashirin xabarlar yuborish ko‘rinishlarida sodir etilishi mumkin. Ochiq bezorilik va kiberbulling ko‘pincha bir vaqtning o‘zida sodir bo‘lishi mumkin. Ammo kiberbullingda jinoyatchi raqamli izni qoldiradi-bu foydali bo‘lishi mumkin bo‘lgan rekord va bezorilikni to‘xtatishga yordam beradigan dalillarni taqdim yetadi. Kiberbulling jabrlanuvchiga hamma joyda, hatto uyda ham hujum qilinayotgandek tuyulishi mumkin. Hech qanday qochish yo‘qdek tuyulishi ham mumkin. Buning oqibatlarini uzoq davom yetishi va jabrlanuvchi(lar)ga turli yo‘llar bilan ta’sir qilishi mumkin»¹. Haqiqatan ham YUNISEF fikrlarida jon bor, kiberbullingning bugungi kunda 44 ta turi aniqlangan va texnologiya rivojlanishi tufayli yangi vositalar va qurilmalar yaratilishi bilan kiberbullingning qamrovi kengayib boradi.

A. Babkina va I. Brushlinskiy fikriga ko‘ra, «kiberbulling bu raqamli makonda bezorilik xarakatini sodir etishdir va uni kibermobbing va kibertravlya bilan aralashtirib yubormaslik zarur hamda kiberbulling ikkala tushunchaning umumiy qismi sanaladi, ya’ni kiberbulling kengroq tushunchadir. **Kibermobbing** – raqamli muhitda elektron xabarlar, matnlar, sharhlar (komentariy) orqali sodir etiladigan kiberhujum sanalsa, **kibertravlya** esa, Internet makonidagi uzoq muddatli bosim tufayli jabrlanuvchini ta’qib qilish, mish-mishlar tarqatish, qo‘rqitish orqali unga zarar yetkazish hisoblanadi, **kiberbulling** bu arressiyadir.»². Fikrimizcha,

¹ <https://www.unicef.org/uzbekistan/%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%82%D1%8C-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%B5-%D0%BA%D0%B8%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B1%D1%83%D0%BB%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3>.

² <https://hi-tech.mail.ru/review/60449-cyberbullying-2022/#anchor640828>.

A. Babkina va I. Brushlinskiyning fikrlarida jon bor, sababi kibermobbing va kibertravlya kiberbullingning turi sanaladi.

Yuqoridagilarga asosan aytish kerakki, fikrimizcha, «**kiberbulling** – shaxs, jamiyat va davlat manfaatlariga qarshi qaratilgan, jamoat xavfsizligiga axborot orqali turli usullar bilan tahdid soluvchi, bezorilik, firibgarlik va boshqa noqonuniy harakatlarni o‘zida namoyon qiluvchi kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalanib axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali sodir etiladigan, Jinoyat kodeksi bilan taqiqlangan, jazo qo‘llash tahdidi bo‘lgan aybli ijtimoiy xavfli qilmish (harakat yoki harakatsizlik)» sanaladi.

Bugungi kunda kiberbullingning soni oshib bormoqda, tadqiqotlarga ko‘ra, dunyodagi 40 foiz voyaga yetgan aholi kiberbullingga uchragan, 52% jabrlanuvchilarni odatda hech qachon Internet tarmog‘ida hech kim himoya qilmagan, 65% jabrlanuvchilar jamoat qo‘llab-quvvatlashini ma’nosiz deb hisoblaydi, 13% jabrlanuvchilar ularga nisbatan sodir etiladigan kiberbullingdan qo‘rqishadi, 20% jabrlanuvchilar o‘zlarini kuchsiz deb hisoblashadi va kiberhujum qurbonini qo‘llab-quvvatlash uchun hech narsa qila olmaydilar¹.

Ayrim kiberbulling jinoyatlarining jinoiy-huquqiy jihatlari dissertatsiyaga 8-ilova qilingan va ular haqida qisman to‘xtalib o‘tsak, **kiberseksting** (sexting) milliy qonunchiligimizda bir so‘z bilan «shaxsning sha’nini va qadr-qimmatini kamsituvchi hamda inson hayotining sir tutiladigan tomonlarini aks ettiruvchi ma’lumotlarni oshkor qilish», – deb nomlanadi va buning uchun O‘z.Res. JK.ning 141³-moddasida alohida javobgarlik belgilangan². Bunga oid jinoyat ishlari soni ham ortmoqda, masalan, jinoyat ishi materiallariga ko‘ra, Qashqadaryo viloyatida yashovchi (ayol) K.G. murojaat qilib, o‘zining rasmlari noma’lum shaxs tomonidan telegram messenjerida tarqatib yuborganligini ma’lum qilgan. Tezkor-qidiruv xizmati Kiberxavfsizlik bo‘linmalari xodimlari tomonidan o‘tkazilgan tezkor-qidiruv tadbirlari natijasida, mazkur jinoyatni Navoiy viloyatida yashovchi A.Z. sodir etganligi aniqlangan. Gumonlanuvchi sifatida tergov organlariga jalb etilgan A.Z.,

¹ <https://trends.rbc.ru/trends/innovation/5faab6719a7947858256b569?from=copy>.

² O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi.

telegram messenjerida jabrlanuvchi (ayol) K.G.ning profilidan u joylashtirgan fotosuratlarini yuklab olgan va ularga maxsus dasturlardan foydalanib ishlov bergandan so'ng telegram messenjeri va odnoklassniki ijtimoiy tarmog'ida uning nomidan soxta profillar yaratib, internet foydalanuvchilariga intim xizmat ko'rsatishini aytgan holda aldov yo'li bilan bank kartalaridagi pullarini o'zlashtirib, qing'ir yo'llar bilan boylik orttirib kelayotganligi ma'lum bo'lgan va mazkur holat yuzasidan A.Z.ga nisbatan JKning 141³-moddasi birinchi qismi bilan jinoyat ishi qo'zg'atilgan¹.

Biroq, milliy jinoyat qonunchiligimizda bu jinoyat uchun javobgarlikni belgilayotganida bitta holat inobatga olinmagan, ya'ni **kibersekstingda faqatgina jabrlanuvchining** *«sha'nini va qadr-qimmatini kamsituvchi hamda inson hayotining sir tutiladigan tomonlarini aks ettiruvchi ma'lumotlarni oshkor qilgan uchinchi shaxs emas, balki ushbu ma'lumotlarning egasi ham o'zini ko'rsatib qo'yish, boshqalarning e'tiborini qaratish uchun qilgan harakatlari tufayli jabrlanuvchi sifatida aks etgan shaxsning o'zi ham aybdor bo'lishi mumkin»*. Misol uchun, bugungi kunda **Bigo live, TikTok, Telegram, Instagram** va boshqa ijtimoiy tarmoqlardagi guruh va kanallarda hamda ulardagi vidochatlarda ochiqdan ochiq o'zini reklama qilib o'zga shaxslarning jinsiy ehtiyojlarini pul evaziga qondirish uchun qilinayotgan xarakatlar juda ko'p, xatto bu harakatlar **Bigo live, TikTokda ochiqdan ochiq amalga oshirilayotgan bo'lsa-da, bunga huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat qiluvchi organlar yetarlich ae'tibor qaratishmayotgan hollar juda ko'p**.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, odatda kun davomida O'zbekiston fuqarolari bo'lgan foydalanuvchilarning 20 foiz qismi aynan jinsiy qaramlik va tobelik tufayli aziyat chekadilar, **ulardan 90 foiz qismi esa, uning xarakatlari tibbiy va fiziologik nuqtai nazardan noto'g'ri ekanligini anglashmaydi**².

Kiberbullingning keyingi turi bo'lgan **kiberheppislep**ing davlat organlari va tashkilotlarining turli xil davra suhbatlari, konferensiyalar, seminarlar, yig'ilishlar

¹ https://t.me/cyber_102/5896.

² Анорбоев А.У. Жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи кибержиноятларга қарши курашиш истиқболлари. – Т.: Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети тахририяти, 2025. – 527 бет.

va boshqa tadbirlardagi nuqtalari yoki ular tomonidan amalga oshirilayotgan ishlarni nazarda tutuvchi hujjatlardan iqtibos keltirilgan holda, haqiqiy va tom ma'nodagi nutq mazmuni yoki axborot mohiyatini anglamagan holda, foydalanuvchilar tomonidan davlat organlari va tashkilotlari va ularning xodimlarining faoliyatini noto'g'ri va asossiz tanqid ostiga olinadi. Bundan tashqari, tajovuzkor jabrlanuvchini kaltaklagan yoki uni masxara qilgan videolarni suratga olib, o'zboshimchalik bilan sud qilganligini jabrlanuvchining roziligisiz videoga olib telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'iga joylashtirish orqali jabrlanuvchiga nisbatan foydalanuvchilar munosabat bildirish uchun noqonuniy xarakat qiladi¹. Masalan, jinoyat ishlari materiallariga ko'ra, «Telegram» messenjeridagi «*Man baxtlimaaannnn*» nomli profilda, shuningdek, «Instagram» ijtimoiy tarmog'idagi «*allohim_0101*» akkaunti orqali (ayol) R.D.ni turli so'zlar bilan haqoratlab, kamsitgan va ushbu akkauntida uning fotosuratlarini haqoratli yozuvlar bilan joylashtirgan. Mazkur holat yuzasidan O'zbekiston Respublikasi JKning 140-moddasi 2-qismi bilan jinoyat ishi qo'zg'atilib, (ayol) X.F.ning sodir etilib fosh etilmay qolgan boshqa shu turdagi jinoyatlarga aloqadorligi yuzasidan tezkor-surishtiruv ishlari olib borilgan².

Kiberfreyping (cyberfraping) – bu boshqa odamning onlayn akkauntiga uning ruxsatisiz kirib, uning nomidan yolg'on ma'lumotlar joylashtirish, bildirishlar yozish, rasmlar qo'yish, uning pasport ma'lumotlaridan noqonuniy foydalanish yoki obro'siga putur yetkazuvchi harakatlar qilish demakdir. Jinoyat ishi materiallariga ko'ra, «Telegram» messenjeridagi «*uzimei group*» nomli guruhda O'zbekiston hududiga noqonuniy olib kirilgan mobil qurilmalarni qonunga zid ravishda «UZIMEI» bazasidan ro'yxatdan o'tkazib kelinayotganligi aniqlanib, holat yuzasidan IIV Kiberxavfsizlik markazi tomonidan o'tkazilgan tezkor tadbirlar natijasida, 2000 y.t. X.X. qo'lga olingan va u «Telegram»da «*uzimei group*» nomli guruh ochib, unda 2001 y.t. E.A. va 1999 y.t. T.A. tomonidan «UZIMEI»dan ro'yxatdan o'tmagan telefonlarning IMEI raqamlarini, guruh a'zolari 1999 y.t. E.D.

¹ <http://popkovapsiholog.myskimou7.edusite.ru/p98aa1.html>.

² <https://t.me/kiberjinoyatuz/36>.

va 2000 y.t. M.D.lardan chet elga chiqib kelgan fuqarolarning pasport nusxalarini to'plab, ulardan foydalangan holda, mamlakatimizga, noqonuniy ravishda olib kirilgan mobil qurilmalarni «UZIMEI» bazasidan ro'yxatdan o'tkazib kelayotganligi fosh etilgan va holat bo'yicha ushbu jinoiy guruhning barcha a'zolari qo'lga olinib, ularga nisbatan IIV TD tomonidan O'z.Res. JK.ning 141²-moddasiga asosan, jinoyat ishi qo'zg'atilgan¹.

Kiberstalking shaxsiy hayot daxlsizligini telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'idan foydalanib buzish jinoyati bo'lib, buning uchun O'z.Res. JK.ning 141¹-moddasida qisman jinoiy javobgarlik belgilangan, biroq mazkur moddada ushbu qilmishni tarmoq orqali sodir etish og'irlashtiruvchi holat ekanligi nazarda tutuvchi alohida qism yoki bob mavjud emas, shu sababli buning uchun alohida jinoiy javobgarlikni belgilash maqsadida O'z.Res. JK.ning 141¹-moddasining ikkinchi qismini dissertatsiya 21-ilovasiga muvofiq tahrirdagi band bilan to'ldirish taklif qilinadi. Ushbu taklifning qabul qilinishi o'zining tezkorligi va oqibatlari bo'yicha keng ko'lamdorligi bilan ajralib turuvchi shaxsiy hayot daxlsizligini telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'idan foydalanib buzish uchun javobgarlik muqarrarligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Kiberdissing tarmoqda tuhmat qilmishini amalga oshirishni nazarda tutuvchi jinoyat sanaladi va O'z.Res. JK.ning 139-moddasining ikkinchi qismida buning uchun jinoiy javobgarlik belgilangan². Gazeta.uz saytining ma'lumotiga ko'ra, «Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri Hilola Umarovanning o'rinbosari Farhod Boqiev sobiq deputat va blogger Kobul Dusovning haqoratomuz postlari ustidan sudga ariza bergan va birinchi instansiya sudi Sud blogerni O'z.Res. JK.ning 140-moddasi 3-qismi «a» bandida «Jabrlanuvchini o'z xizmat yoki fuqarolik burchini bajarishi munosabati bilan bog'liq holda haqorat qilish» nazarda tutilgan jinoyatni sodir etganlikda aybli deb topdi, unga 1-yil muddatga ozodlikni cheklash jazosi tayinlangan»³.

¹ https://t.me/cyber_102/198.

² O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.

³ <https://www.gazeta.uz/uz/2024/11/22/dusov-boqiyev-sudi/>.

Kiberauting o'z sevgisiga yeta olmagan shaxslar yoki moddiy, ma'naviy maqsadlariga erisha olmagan subyektlarning jabrlanuvchiga oid foto va videomateriallarni¹ Internet yoki telekommunikatsiya tarmog'idan foydalanib, o'zga shaxslarga boshqa mazmunda uzatishga qaratilgan bugungi kunda ko'payib borayotgan jinoyatdir. Buning uchun umumiy qilib, shaxsga doir ma'lumotlarga oid qonunchilikni buzishni nazarda tutuvchi O'z.Res. JK.ning 141²-moddasida alohida javobgarlik nazarda tutilgan.

Kiberfleyming (cyberflaming) – telekommunikatsiya tarmog'i, shu jumladan, internet, ijtimoiy tarmoq, forum, messenjer, kanal, guruh yoki chatda jabrlanuvchini haqorat qilish, u bilan urushish yoki qasddan provokatsiya qilish maqsadida agressiv, g'azabli, haqoratli yozuvlar yozishga oid qilmish sanaladi. Aynan ushbu qilmish tufayli bugungi kunda TokTok, Bigo live va boshqa ijtimoiy tarmoqlarda nafaqat yoshlarning, balqi boshqa shaxslarning ham ongi va shuuri zaharlayotgan, ularga psixologik bosim qilatyogan «**gangster**» deb nom olgan subyektlar toifasi vujudga kelmoqda. Kiberbullingning bugungi kunda yorqin misoli kvadrobikalar bilan bog'liq salbiy holat bo'lib, dissertatsiyaning 25-ilovasida bu haqida qisqacha ma'lumot berilgan.

Kiberbulling jinoyatlari telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoinki axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib, kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda jamoat javfsizligiga, shaxs yoki (va) shaxslarning hayoti va sog'lig'iga, oilasiga, yaqinlariga, konstitutsiyaviy huquq va erkinliklariga, sha'ni va qadr-qimmatiga, O'zbekiston Respublikasiga, o'zgalar mulkiga, xo'jalik faoliyati sohasiga hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasiga oid muhofaza qilinadigan **ijtimoiy munosabatlarga tahdid tarzida amalga oshiriladi.** Bu tahdid esa, turlicha ko'rinishlarda bo'lishi mumkin, misol uchun, O'z.Res. JK.ning **103-moddasi**dagi nazarda tutilgan kiberbulling obyektiv tomondan *«shaxsni qo'rqitish, unga rahmsiz muomala qilish yoki uning sha'ni va qadr-qimmatini muttasil ravishda kamsitish natijasida uni o'zini o'zi o'ldirish*

¹ <https://externat.foxford.ru/polezno-znat/kiberbulling-detej-i-podrostkov>.

darajasiga yoki o‘zini o‘zi o‘ldirishga suiqasd qilish darajasiga yetkazish»¹ orqali sodir etiladi. O‘z.Res. JK.ning **103¹-moddasida** nazarda tutilgan kiberbulling obyektiv tomondan «o‘zini o‘zi o‘ldirishga undash, ya‘ni ko‘ndirish, aldash yoki boshqa yo‘l bilan o‘zga shaxsda o‘zini o‘zi o‘ldirish hissini uyg‘otish»² orqali sodir etiladi va bunda ushbu jinoyat to‘liq tamomlanishi uchun shaxs o‘zini o‘zi o‘ldirgan yoki o‘zini o‘zi o‘ldirishga suiqasd qilgan bo‘lishi kerak. O‘z.Res. JK.ning **110-moddasida** nazarda tutilgan kiberbulling obyektiv tomondan «muttasil ravishda ruhiy tazyiq yoki psixologik bosim orqali qiynash»³ yo‘li bilan sodir etiladi. Biroq, milliy jinoyat qonunchiligimizda uning kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda sodir etilishi mumkinligi to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘rsatilmagan bo‘lsa ham bu qilmish telekommunikatsiya yoki Internet tarmog‘idan foydalanib sodir etilishi hamda bu borib borib JKning 103-moddasi yoki 103¹-moddasida nazarda tutilgan qilmishni vujudga keltirishi mumkinligini unutmash kerak. O‘z.Res. JK.ning **112-moddasida** nazarda tutilgan kiberbulling «o‘ldirish yoki zo‘rlilik ishlatish bilan qo‘rqitish»⁴ yo‘li bilan sodir etiladi hamda bu jinoyatning zaruriy belgisi bu harakat amalga oshirilishidan xavfsirash uchun yetarli asoslar mavjud bo‘lishidir va bu yuqoridagi JKning 103-, 103¹, 110-moddalarida nazarda tutilgan qilmishning yengilroq shakli hisoblanadi va ham telekommunikatsiya yoki Internet tarmog‘idan foydalanib sodir etilishi mumkin. O‘z.Res. JK.ning 115¹-moddasida nazarda tutilgan jinoyat obyektiv tomondan «insonni undan a‘zolarini va (yoki) to‘qimalarini transplantatsiya uchun olishga rozilik berishga ruhiy tomondan yoki psixologik bosim ostida kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda majburlash, zo‘rlilik ishlatish yoki zo‘rlilik ishlatish bilan qo‘rqitish yoki o‘sha harakatlar o‘jiz ahvolda ekanligi aybdorga ayon bo‘lgan shaxsga nisbatan yoxud shaxsiy, oilaviy sirlari, maxfiy ma‘lumotlari bo‘yicha psixologik jihatdan aybdorga

¹ O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi.

² O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi.

³ O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi.

⁴ O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi.

qaram bo'lgan shaxsga nisbatan sodir etiladi»¹. Kiberbulling amalga oshirilayotganida guvohlarni O'z.Res. JK.ning 117-moddasi bilan jinoiy javobgarlikka tortib bo'lmaydi, sababi bu jinoyat bo'lishi uchun jabrlanuvchi o'rtacha og'ir yoki og'ir shikast ko'rgan bo'lishi kerak va ushbu shikast esa, psixologik emas, balki jismoniy amalga oshiriladi.

O'z.Res. JK.ning 119-moddasida nazarda tutilgan jinoyat obyektiv tomondan *«zo'rlik ishlatib, qo'rqitib yoki jabrlanuvchining ojizligidan foydalanib, jinsiy ehtiyojni g'ayritabiiy usulda qondirish»²* jinoyatini kiberzo'ravonning jabrlanuvchini ruhiy tomondan psixologik bosim o'tkazish yoki ruhiy zo'ravonlik qilishga qaratilgan xarakterlar bilan aralashtirib yubormaslik kerak, sababi Jinoyat kodeksining 119-moddasida nazarda tutilgan qilmish amalga oshirilishi uchun juftliklar o'zaro jinsiy aloqa qilishga qasd qilgan bo'lishi yoki juftliklardan biri shunday xarakterni xohlab ikkinchi tomonni jismonan majbur qilishi kerak, agarda u kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda psixologik bosim yoki ruhiy zo'ravonlik bilan amalga oshirilayotgan bo'lsa, bu toifadagi jinoyatlarni O'z.Res. JK.ning 110-, 112-, 121-, 129- yoki 141³-moddasi bilan kvalifikatsiya qilish zarur. O'z.Res. JK.ning 121-moddasida nazarda tutilgan jinoyat obyektiv tomondan *«shaxsiy, oilaviy sirlari yoki boshqa maxfiy ma'lumotlari aybdorga ma'lum bo'lib, bu ma'lumotlarni oshkor qilish»³* jihatidan qaram bo'lgan shaxsni jinsiy aloqa qilishga yoki jinsiy ehtiyojni g'ayritabiiy usulda kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda, virtual holatda qondirishga ruhan yoki psixologik bosim ostida yohud shontajlik orqali majbur etish yo'li bilan sodir etiladi, shu bilan birga, bu toifadagi jinoyatlar og'ir oqibatlariga olib kelishi ham mumkin hamda o'sha harakat jinsiy ehtiyojni g'ayritabiiy usulda qondirish bilan bog'liq holda sodir etilgan bo'lsa, mazkur moddaning uchinchi qismi bilan kvalifikatsiya qilinadi. Biroq, jinoyat qonunchiligimizda bu toifadagi jinoyatni telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'idan foydalangan holda sodir etilishi jinoyatni kvalifikatsiya qilishda

¹ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.

³ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.

hozircha jinoyatning zaruriy belgisi sifatida belgilab qo'yilmagan. Lekin bu degani bu toifadagi jinoyatlar jamiyatda bo'lmayapti degani emas. *Misol uchun, ijtimoiy tarmoqlarda bugungi kunda turli xil guruhlar tomonidan ayollar tomonidan ruhiy bosim yoki psixologik zo'ravonlik o'tkazish yohud jinsiy tobelikka olib kelish maqsadida turli xil foxishalik holatlari uchraydi va ular o'zlarining ta'nalarini bugungi kunda ko'proq jisman emas, balki virtual jihatdan sotishga moyilligi oshib bormoqda va erkaklar ham bu qilmish amalga oshirilishiga o'zlari bilib-bilmay yo'l qo'yib berishmoqda, oqibatda tobelik yoki qaramlik ortidan yohud o'zini ko'rsatib qo'yish yoinki o'zining ustidan kulmasliklari va masxara qilmasliklari uchun jabrlanuvchilar o'zlari bilmagan holda, jinsiy zo'ravonlikka yoki moyillikka tobe bo'lishmoqda. Hozirgi kunda respublikamizda virtual makonda sodir etilayotgan bu toifadagi jinoyatlarning **99 foiz** qismi ayollar tomonidan o'zlarining fohishaligini amalga oshirish orqali sodir etilmoqda.*

O'z.Res. JK.ning 125-moddasida nazarda tutilgan «*farzandlikka olish sirini oshkor qilish*»¹ jinoyati obyektiv tomondan kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda o'ch olish, nafrat, shontajlik o'xshamagan holatlarda, kasbiy yoki xizmat mavqeiga ko'ra, farzandlikka olish sirini qonunchilik bilan saqlashi shart bo'lgan yoki g'arazgo'ylik yoki boshqa past niyatlarda sodir etiladi. Bu toifadagi jinoyatlar uchun ham milliy jinoyat qonunchiligimizda kibermuhit, shu jumladan, kibermakon, internet yoki telekommunikatsiya tarmog'idan foydalanish holatlari zaruriy belgi hisoblanishi nazarda tutilmagan bo'lsa ham, bu toifadagi jinoyatlarni kvalifikatsiya qilishda uning og'ir oqibatlarga olib kelishi deganda uning kibermuhit, shu jumladan, kibermakon orqali keng auditoriyaga tarqatilishi holati ham kirishi mumkinligini unutmaslik zarur. O'z.Res. JK.ning 127¹-moddasida nazarda tutilgan jinoyat obyektiv tomondan «*voyaga yetmagan shaxslarni, keksa yoshdagi shaxslarni, ruhiy holati buzilgan, nogironligi bo'lgan shaxslarni va boshqa shaxslarni tilanchilik qilishga jalb etish, shuningdek shaxslarga alkogolli ichimliklarni yoxud giyohvandlik moddalari yoki psixotrop moddalar bo'lmagan,*

¹ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.

lekin shaxsning aql-idrokiga ta'sir ko'rsatuvchi moddalarni majburan iste'mol qildirgan holda ularni tilanchilik qilishga jalb etish»¹ holati deyarli barcha holatda kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda sodir etilsa, uyushgan guruh tomonidan yoki uning manfaatlarini ko'zlab yoki boshqa shaxsni giyohvandlik vositalarini, ularning analoglarini yoki psixotrop moddalarni iste'mol qilishga ruhan majburlagan holda sodir etiladi. O'z.Res. JK.ning 129-moddasida nazarda tutilgan jinoyat obyektiv tomondan «o'n olti yoshga to'lmagan shaxsga nisbatan uyatsiz-buzuq harakatlar sodir etish»², kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'i orqali kiberzo'rlik ishlatmay yoki kiberzo'rlik ishlatib yohud qo'rqitib sodir etilishi mumkin. Bu toifadagi jinoyatlar odatda ijtimoiy tarmoqlarda har xil o'yinlar o'ynash, o'zaro virtual muloqot qilish jarayonida amalga oshadi, shu sababli tarmoqdan foydalanishda albatta ikkinchi tomonning o'n olti yoshga to'lgan yoki to'lmaganligi jinoyatni kvalifikatsiya qilishda muhim ahamiyatga ega ekanligini unutmaslik kerak. Milliy jinoyat qonunchiligimizda mazkur jinoyatni kvalifikatsiya qilishda uning kibermuhitda sodir etilganligi ahamiyatga ega ekanligini bildiruvchi alohida qoida bo'lmasa ham bu toifadagi jinoyatlarni surishtirish va tergov qilishda albatta gumonlanuvchi, ayblanuvchi vva sudlanuvchining jabrlanuvchiga bo'lgan kiberta'sirini aniqlash talab etiladi.

O'z.Res. JK.ning 130-moddasida nazarda tutilgan jinoyatni obyektiv tomondan kvalifikatsiya qilishda quyidagi zaruriy belgilarga ahamiyat qaratmoq darkor, xususan, ushbu moddaning birinchi qismiga asosan «*jinoyat pornografik mahsulotni ommaviy axborot vositalarida, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida reklama qilish, namoyish etish, tarqatish*»³ jinoyatining dastlabki zaruriy belgisi shunday harakatlar uchun shaxs bir-yil ichida ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin ushbu jinoyatni sodir etishi darkor. Ikkinchi zaruriy belgi mazkur qilmish takroran yoki xavfli residivist tomonidan yoinki bir

¹ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.

³ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.

guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib sodir etilgan bo'lsa, shaxsning ma'muriy javobgarlikka tortilishi holati ahamiyatga ega emas va shunday holat bo'lsa, jinoyat Jinoyat kodeksining 130-moddasining ikkinchi qismi bilan kvalifikatsiya qilinmog'i darkor. Uchinchi zaruriy belgi, jinoyatning voyaga yetmagan shaxs tavsiflangan yoki tasvirlangan pornografik mahsulotni tarqatish, reklama qilish, namoyish etish maqsadida O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kirish, xuddi shuningdek uni tayyorlash, tarqatish, reklama qilish, namoyish etish yoxud voyaga yetmagan shaxsni pornografik xususiyatga ega harakatlarning ijrochisi sifatida ommaviy axborot vositalarida, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida jalb etish holatini kvalifikatsiya qilishda ushbu xarakteristik ommaviy axborot vositalarida, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'i orqali amalga oshirilganligi muhim belgi sanalmaydi va u kvalifikatsiyaga ta'sir etmaydi. Ta'kidlab o'tish kerakki, O'z.Res. JK.da pornografik mahsulotlarni ko'rganlik uchun javobgarlik belgilanmagan, biroq BAAda uni ko'rganlik uchun ham javobgarlik belgilanishi bilan birgalikda, texnik tomondan barcha pornografik mahsulotlarni texnik tomondan cheklash (blokirovka) qilishda eng yuqori natijaga erishgan. Barcha saytlar bloklangan¹. Xatto, VPN dan foydalanish taqiqlangan, raqamli makon zararli xurujlardan tozalangan². Ma'lumki, O'z.Res. JK.ning 130¹-moddasida nazarda tutilgan jinoyat obyektiv tomondan *«tazyiqni, zo'ravonlikni yoki shafqatsizlikni targ'ib qiluvchi mahsulotni ommaviy axborot vositalarida, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida reklama qilish, namoyish etish, tarqatish»*³ yo'li bilan sodir etiladi va uning ikkita zaruriy belgisi bor, birinchisi bu toifadagi qilmish takroran yoki xavfli residivist tomonidan yohud bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib sodir etilgan bo'lsa, qilmish O'z.Res. JK.ning 130¹-moddasining ikkinchi qismi bilan kvalifikatsiya qilinadi, qolgan holatlarda shunday harakatlar uchun aybdor ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin mazkur qilmishini sodir etgan bo'lishi kerak, ana o'shandagina Jinoyat kodeksining 130¹-moddasining birinchi qismida nazarda

¹ Просмотр порнографических сайтов в ОАЭ карается тюремным заключением.

² Статья 34 Федерального указа-закона № 34 от 2021 года о борьбе с киберпреступностью - Хоссам Закария.

³ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.

tutilgan jinoyat sifatida ushbu qilmish kvalifikatsiya qilinadi. O‘z.Res. JK.ning 131-moddasida nazarda tutilgan qilmish obyektiv tomondan «g‘arazli yoki boshqa past niyatlarda qo‘shmachilik qilish»¹ xarakati virtualmakonda sodir etilishi ikki tomonlama bulling bo‘lishi mumkin, ya’ni birinchi jabrlanuvchi foxishaga moyilligi bo‘layotgan shaxs bo‘lsa, ikkinchisi fohishadir. Biroq, bu toifadagi jinoyatni O‘z.Res. JK.ning 130-moddasida nazarda tutilgan qilmish bilan aralashtirib yubormaslik kerak, sababi pornografik mahsulot O‘z.Res. JK.da pornografik asar, shuningdek badiiy qimmatga ega bo‘lmagan va ilmiy, tibbiy yoki o‘quv maqsadlari uchun mo‘ljallanmagan, odam jinsiy a‘zolarining yoki odam tomonidan haqiqatda sodir etilayotgan yoki shunga o‘xshatilgan yoxud kompyuter texnologiyalari yordamida yaratilgan jinsiy aloqaning tavsifini yoki foto-, video tasvirini yoki boshqa tasvirini o‘z ichiga olgan materiallar va narsalar, deb tavsiflangan bo‘lsa, O‘z.Res. JK.ning 131-moddasida nazarda tutilgan predmet narsa emas, balki shaxsdir.

Veb-sayt yoki ijtimoiy tarmoqlardagi kanallar, guruhlar orqali yoinki ijtimoiy tarmoqlarning o‘zi orqali fohishaxona tashkil etish yoki saqlash xarakati bugungi kunda ko‘payib ketgan, misol uchun, O‘zbekiston Respublikasida foydalanish cheklangan TikTok platformasida yoki Bigo Live platformasida sodir bo‘layotgan mazkur xarakatlar bugungi kunda hech kimga sir emas yoki Telegram messenjerida alohida kanal va guruhlarining mavjudligi, xatto ushbu kanal va guruhlarda alohida virtual chatlar orqali fohishalikning keng reklama qilish holatlari mavjud.

Telegramning serverlari jisman O‘zbekiston Respublikasida joylashmaganligi esa, bu kabi qilmishlarning ommabop holatga tushib borayotganligini ko‘rsatadi. Xatto, «*tungi chat*», «*tungi kapalak*», «*tanishuv*»larga oid chatlarning mavjudligi sababli platforma orqali sodir etilayotgan xarakatlar soni ko‘payib bormoqda. Shu sababli bu jinoyatlarning oldini olish uchun «sirli mijoz» tadbirlarini keng amalga oshirish, reklama qilinayotgan kartalar orqali ham ma’muriy huquqbuzarlik, ham jinoyatni sodir etayotgan shaxslarni aniqlash va ularni javobgarlikka tortish

¹ O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi.

maqsadga muvofiqdir. Biroq, milliy jinoyat qonunchiligimizda mazkur jinoyatning kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda sodir etilishi mumkinligi to'g'ridan-to'g'ri ko'rsatilmagan. Shunday bo'lsa-da, bu qilmish qasd va jinoyatni sodir etishda ushbu jinoyatning telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'idan foydalanib sodir etilishi mumkinligini unutmaslik kerak. O'z.Res. JK.ning 136-moddasida nazarda tutilgan jinoyat obyektiv tomondan ayolni erga tegishga yoki nikohda yashashni davom ettirishga majbur qilish yoxud ayolning erkiga xilof ravishda u bilan nikohda bo'lish uchun ayolning erga tegishiga to'sqinlik qilish orqali kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda bir shaxsning yoki bir guruh shaxsning bitta shaxsga nisbatan sodir etiladi. To'sqinlik qilish to'liq kibermakonda yoki qisman odatdagi sharoitda va qisman kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda sodir etish yo'li bilan amalga oshirilishi mumkin. Jabrlanuvchi jinoyatchidan qutila olmaydi va har doim tahlikada yuradi. O'z.Res. JK.ning 139-moddasida nazarda tutilgan jinoyat obyektiv tomondan telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida joylashtirish orqali tuhmat qilish yo'li bilan sodir etiladi, O'z.Res. JK.ning 140-moddasida nazarda tutilgan haqorat qilish jinoyati ham shunday usulda sodir etiladi. Biroq amaliyotda jinoyatni kvalifikatsiya qilishda shaxsning ma'muriy javobgarlikka tortilganligi holatini zaruriy belgi sifatida noto'g'ri kvalifikatsiya qilayotgan holatlar juda ko'pdir. Qonun chiqaruvchi bekorga alohida qismda zaruriy belgi sifatida kibertuhmat va kiberhaqoratni ko'rsatmagan, ya'ni bu qilmishlar amalga oshirilayotganida shaxs ommaviy tartibda o'zining sha'ni va qadr-qimmatini yo'qotadi, huquqlari va manfaatlari buziladi, poymol etiladi. Biroq, amaliyotda sudlar bu toifadagi qilmishlarni kvalifikatsiya qilishda aybdor ijtimoiy tarmoq orqali tegishli axborotni matn, video, audio va o'zgacha usulda joylashtirish yo'li bilan boshqa shaxs yoki shaxslar guruhini haqoratlasa ham, tuhmat qilsa ham bir tomonlama harakat qilib, insonparvarlik prinsipi asosida qonuniylik prinsipini buzayotgan holatlar juda ko'pdir. *Misol uchun, «2024-yilda viloyatliklarni Instagram messenjeri orqali haqorat qilgan qiz jinoyat ishlari bo'yicha Mirobod tuman sudining qarori bilan Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 41-*

moddasiga asosan, jarima jazosiga tortildi¹, boshqa bittasiga nisbatan esa, jinoyat ishlari bo'yicha Yakkasaroy tuman sudi tomonidan Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 183-moddasi tartibida 15 sutkaga qamoq jazosi qo'llanildi»². Mazkur vaziyatda sud quyidagilarni inobatga olishi zarur edi, fikrimizcha, xususan:

Ma'lumki, qonunchilikka asosan, **«messenjer – foydalanuvchilarning onlayn rejimda Internet jahon axborot tarmog'i orqali matn, audio, audiovizual va boshqa xabarlar va materiallar, boshqa ma'lumotlar orqali darhol almashish, tarqatish va uzatish, shuningdek ular o'rtasidagi masofadan muloqot uchun mo'ljallangan dastur, mobil ilova yoki veb-xizmat bo'lsa, veb-sayt va (yoki) messenjerning sahifasi – veb-sayt va (yoki) messenjerning Internet jahon axborot tarmog'idagi bir qismi (guruhlar, kanallar va boshqalar), unga kirish domen nomi va belgilaridan tashkil topgan ko'rsatkich bo'yicha, shuningdek nomi orqali amalga oshiriladi.»**³. Misol uchun, Instagram – Kevin Systrom va Mike Krieger tomonidan yaratilgan hamda rasm va videolarni tarqatish uchun mo'ljallangan ijtimoiy tarmoqdir hamda u App Store va Play Market orqali Internetdan foydalangan holda bepul tarqatiladi⁴. **«Internet tarmog'i – yagona adres va nomlar makonidan foydalaniladigan, shlyuzlar yordamida birlashtirilgan, yagona TSR/IP protokoliga muvofiq ishlaydigan ko'plab tarmoqlardan iborat global xalqaro tarmoq, telekommunikatsiyalar tarmog'i esa, ovoz, ma'lumot, rasm, video va boshqa shakldagi signallarni uzatish va qabul qilishni ta'minlovchi telekommunikatsiya vositalarining majmuidir»**⁵.

Demak, mazkur vaziyatda ikkita qilmish ham Internet tarmog'i orqali amalga oshirilganligini hamda O'z.Res. JK.ning 139- yoki 140-moddasining ikkinchi

¹ <https://qalampir.uz/news/viloyatliklarni-%D2%B3ak-orat-k-ilgan-k-iz-zhavobgarlikka-tortildi-video-103998>.

² <https://qalampir.uz/news/viloyatliklarni-%D2%B3ak-orat-k-ilgan-k-iz-15-sutkaga-k-amaldi-102355>.

³ Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 5-sentabrdagi 707-son qarori bilan tasdiqlangan Veb-sayt, veb-sayt va (yoki) messenjer sahifasi egasi, shuningdek blogerga O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi bilan tarqatilishi taqiqlangan axborotni olib tashlash to'g'risida xabarnoma yuborish tartibi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

⁴ <https://uz.wikipedia.org/wiki/Instagram#:~:text=Instagram%20%E2%80%93%20Kevin%20Systrom%20va%20Mike,orqali%20ularni%20yuklash%20imkonini%20beradi..>

⁵ O'zbekiston Respublikasi axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirining 2020-yil 30-iyundagi 208-mh-son buyrug'i (ro'yxat raqami 3275, 2020-yil 30-iyun) bilan tasdiqlangan Telekommunikatsiya xizmatlarini ko'rsatish qoidalari // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

qismiga asosan, qilmish kvalifikatsiya qilinishi kerak edi. Zero, qonunchilik bilan foydalanuvchi *«telekommunikatsiya tarmog'i orqali etnik adovat qo'zg'atuvchi axborotni va tarqatilishi qonunchilik hujjatlari bilan taqiqlangan boshqa axborotni tarqatmaslik hamda telekommunikatsiya tarmog'i yordamida fuqarolarning sha'ni va qadr-qimmatiga yoki ishchanlik obro'siga putur yetkazuvchi, ularning shaxsiy hayotiga aralashishga yo'l qo'yuvchi axborotni tarqatmaslik»*¹ majburiyatini buzgan.

Biroq amaliyotda sudlar va ichki ishlar organlari bunday hujjat borligini bilishmasligi achinarli holatdir.

Bundan tashqari, ikkala holatda ham qizlar o'zlarining qilmishlarini aynan bir shaxsga nisbatan qaratilganligini ta'kidlashgan, demak mazkur vaziyatda sud qilmishning motiv va maqsadiga ahamiyat berishi zarur bo'lgan hamda ikkala holatda ham ushbu qilmishni O'z.Res. JK.ning 140-moddasining ikkinchi qismiga asosan, kvalifikatsiya qilish maqsadga muvofiq edi, fikrimizcha. Agarda ularning harakatlari jamoatchilikka nisbatan bo'lsa, u holda surishtiruv yoki tergov yo'li bilan uning harakatlarida Jinoyat kodeksining 277-moddasida nazarda tutilgan holatlar bor yoki yo'qligiga ahamiyat berishi kerak edi. Ikkinchi vaziyatdagi qilmishni Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 183-moddasida nazarda tutilgan qilmish bilan kvalifikatsiya qilinishi ham xatodir, sababi uning qasdi O'zbekiston Respublikasi axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirining 2020-yil 30-iyundagi 208-mh-son buyrug'i (ro'yxat raqami 3275, 2020-yil 30-iyun) bilan tasdiqlangan Telekommunikatsiya xizmatlarini ko'rsatish qoidalariga asosan abonent yoki foydalanuvchi 319-moddasida nazarda tutilgan majburiyatlarini buzishga qaratilgandir.

Mana shu o'rinda O'z.Res. JK.ning 158-moddasi, ya'ni obyektiv tomondan O'zbekiston Respublikasi Prezidentini omma oldida haqoratlash yoki unga tuhmat qilish, shuningdek, matbuot yoki boshqa ommaviy axborot vositalaridan, telekommunikatsiya tarmoqlaridan yoki Internet butunjahon axborot tarmog'idan

¹ O'zbekiston Respublikasi axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirining 2020-yil 30-iyundagi 208-mh-son buyrug'i (ro'yxat raqami 3275, 2020-yil 30-iyun) bilan tasdiqlangan Telekommunikatsiya xizmatlarini ko'rsatish qoidalariga // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

foydalangan holda uni haqoratlash yoki unga tuhmat qilish orqali sodir etganida bu shaxsni Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 41- yoki 183-moddalari tartibida javobgarlikka tortish noto'g'ri ekanligini unutmash kerak. O'zbekiston Respublikasi Prezidentiga qaratiladimi yoki fuqarolariga qaratiladimi eng muhimi jinoyatning tarmoq orqali turli ko'rinishlarda axborotni joylashtirish harakati orqali sodir etilishi og'irlashtiruvchi holat sifatida zaruriy belgi ekanligini unutmashdan haqorat yoki tuhmat tarmoq orqali sodir etilsa, uni jinoyat deb baholash kerak. Sababi bu holatda qilmish keng omma, ya'ni keng auditoriyada sodir etiladi hamda aybsiz shaxslarning huquq vva manfaatlarini qo'pol ravishda huquqbuzar tomonidan buziladi, insonparvarlik prinsipining qo'llanilishi tufayli tarmoqda qonuniylik va adolat prinsipining buzilishi og'ir oqibatlarga olib kelishi mumkinligini unutmash kerak.

O'z.Res. JK.ning 141-moddasida nazarda tutilgan jinoyat obyektiv tomondan *«jinsi, irqi, millati, tili, dini, e'tiqodi, ijtimoiy kelib chiqishi, ijtimoiy mavqeidan qat'i nazar, fuqarolarning huquqlarini kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda bevosita yoki bilvosita buzish yoki cheklash yoxud fuqarolarga bevosita yoki bilvosita afzalliklar berish»¹* ruhiy zo'rlik ishlatish yoki zo'rlik ishlatmaslik yo'li bilan sodir etiladi. Bu qilmishlarni kvalifikatsiya qilishda akkaunt egasi o'zining obunachilarini ko'paytirish uchun qilgan xarakatiga javoban unga nisbatan uyushtirilgan kiberbulling zo'rlik ishlatish yo'li bilan yoki uning nomidan soxta akkaunt ochib, uning nomidan foydalanib noqonuniy xarakatlarni akkaunt egasiga zo'rlik ishlatmagan holda, sodir etilishi mumkin. Biroq, umumiy qasdni belgilashda jinoyatchining faqat foydalanuvchiga nisbatan qasdi bo'lishini inobatga olmaslik kerak, balki uning qasdi foydalanuvchidan tashqari bir vaqtda yoki umumiy qasd akkaunt egasiga nisbatan ham qaratilgan bo'lishi mumkinligini unutmash kerak. Agarda xarakatlar zo'rlik ishlatish orqali sodir etilgan bo'lsa, bu kiberzo'rlik holati og'irlashtiruvchi holat sifatida jinoyatni kvalifikatsiya qilishda zaruriy belgi sanaladi. Biroq, bu toifadagi jinoyatlarni kvalifikatsiya qilishda milliy jinoyat

¹ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.

qonunchiligimizda jinoyatning kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda sodir etilganligi yoki etilmasligi holatiga e'tibor qaratmagan. Shunday bo'lsa-da, jinoyatni to'g'ri kvalifikatsiya qilish uchun jinoyatning subyektiv tomonini va kimga qaratilganligini aniqlash muhim ahamiyatga egadir.

Internet tarmog'idagi eng ko'p kiberbulling bugungi kunda shaxsiy hayot daxlsizligini buzish jinoyati sanaladi. Bu jinoyat obyektiv tomondan O'z.Res. JK.ning 141¹-moddasiga asosan, *«shaxsning shaxsiy yoki oilaviy sirini tashkil etuvchi shaxsiy hayoti to'g'risidagi ma'lumotlarni uning roziligisiz qonunga xilof ravishda yig'ish yoki tarqatish»*¹ orqali sodir etiladi va bu qilmishning birinchi belgisi bu qilmish uchun shaxsning shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin bir-yil ichida bu qilmishni qayta sodir etishi tushuniladi, o'sha harakatlar og'ir oqibatlarga olib kelgan bo'lsa, g'arazli niyatlarda sodir etilgan bo'lsa, xavfli residivist tomonidan sodir etilgan bo'lsa, shaxsning ma'muriy javobgarlikka tortilmaganligi jinoyatni kvalifikatsiya qilishga ta'sir qilmaydi va u ushbu moddaning ikkinchi qismiga asosan kvalifikatsiya qilinadi. O'z.Res. JK.ning 141²-moddasida nazarda tutilgan jinoyat obyektiv tomondan *«shaxsga doir ma'lumotlarni qonunga xilof ravishda yig'ish, tizimlashtirish, saqlash, o'zgartirish, to'ldirish, ulardan foydalanish, ularni berish, tarqatish, uzatish, egasizlantirish va yo'q qilish, xuddi shuningdek axborot texnologiyalaridan foydalangan holda, shu jumladan Internet jahon axborot tarmog'ida O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining shaxsga doir ma'lumotlariga ishlov berilayotganda jisman O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan texnik vositalarda hamda Shaxsga doir ma'lumotlar bazalarining davlat reestrda belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazilgan shaxsga doir ma'lumotlar bazalarida shaxsga doir ma'lumotlarni yig'ishga, tizimlashtirishga va saqlashga oid talablarga rioya etmaslik orqali sodir etiladi va o'sha harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin bir ichida shaxsning yana ushbu qilmishni sodir etishi»*² mazkur qilmishni ushbu moddaning birinchi qismi bilan kvalifikatsiya qilish uchun ahamiyatga egadir. O'sha harakatlar

¹ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.

bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib, takroran yoki xavfli residivist tomonidan, g'arazli yoki boshqa past niyatlarda, xizmat mavqeidan foydalangan holda sodir etilgan bo'lsa, og'ir oqibatlariga sabab bo'lsa mazkur holatda ushbu qilmish og'irlishtiruvchi holat sifatida qilmish uchun shaxsning ma'muriy javobgarlikka tortilganligini istisno qilib, shaxsning jinoiy javobgarlikka tortilishiga sabab bo'ladi. Ushbu jinoyat bo'yicha sud amaliyoti shakllangan, xususan, jinoyat ishlari bo'yicha Muzrabot tuman sudining 1-1909-2401/40-son jinoyat ishi bo'yicha 2024-yil 31-may kunidagi hukmiga ko'ra, 38-ilovadagi holat bo'yicha O'z.Res. JK.ning 141³-moddasida nazarda tutilgan qilmish obyektiv tomondan *«shaxs tanasining va (yoki) jinsiy a'zolarining yalang'och holdagi foto-va (yoki) videotasvirini o'z ichiga olgan axborotni uning roziligisiz ommaviy axborot vositalarida, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida tarqatish yohud bunday axborotni tarqatish bilan qo'rqitish»*¹ yo'li bilan sodir etilganligi, agarda o'sha harakatlar takroran yoki xavfli residivist tomonidan, bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib, o'n sakkiz yoshga to'lmaganligi aybdorga ayon bo'lgan shaxsga nisbatan sodir etilgan bo'lsa, bu jinoyatni og'irlishtiruvchi belgi sifatida inobatga olinishi zarurligi e'tiborga olingan. O'z.Res. JK.ning 143-moddasida nazarda tutilgan qilmish bo'lishi uchun shaxs o'sha xarakatlari uchun ma'muriy javobgarlikka tortilgan bo'lishi kerak, ushbu jinoyat obyektiv tomondan *«xat-yozishmalar, telefonda so'zlashuv, telegraf xabarlari yoki boshqa xabarlarning sir saqlanishi tartibini qasddan buzish»*² orqali sodir etiladi. Bu jinoyatni to'g'ri kvalifikatsiya qilish uchun qasdning avvalo sirni ochishga qaratilganini inobatga olish darkor, agarda umumiy qasd xat-yozishmalar, telefonda so'zlashuv, telegraf xabarlari yoki boshqa xabarlarning sir saqlanishi tartibini buzishga emas, balki shaxsning sha'ni va qadr-qimmatiga putur yetkazishga qaratilgan yoki uni o'zini o'zi o'ldirishga yondash yoki o'ldirishga qaratilgan yohud boshqa holatlar bo'lsa, bu qilmishni O'z.Res. JK.ning 143-moddasiga nisbatan qo'llab bo'lmaydi. Milliy jinoyat qonunchiligimizda bu jinoyatning kibermuhitda,

¹ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.

shu jumladan, kibermakonda sodir etilishi mumkinligiga e'tibor qaratmagan va u jinoyatni kvalifikatsiya qilishda og'irlashtiruvchi belgi sanalmaydi. Vijdon erkinligini buzish bugungi kunda telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'ida sodir etish holatlari ko'paymoqda. Qonunchilikka asosan, **«vijdon erkinligi** — bu fuqarolarning xohlagan dinga e'tiqod qilish yoki hech qaysi dinga e'tiqod qilmaslik bo'yicha kafolatlangan konstitutsiyaviy huquqidir. Fuqaro dinga, dinga e'tiqod qilishga yoki e'tiqod qilmaslikka, ibodatlarda, diniy rasm-rusumlar va marosimlarda ishtirok etishga yoki ishtirok etmaslikka, diniy ta'lim olishga nisbatan o'z munosabatini belgilayotganda uni u yoki bu tarzda majburlashga yo'l qo'yilmaydi. O'zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy tuzumini zo'rlik bilan o'zgartirish, uning suvereniteti va hududiy yaxlitligiga putur yetkazish, fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarini kamsitish, urushni, milliy, irqiy, etnik yoki diniy adovatni targ'ib qilish, fuqarolarning sog'lig'i va axloqiga tajovuz qilish, fuqarolar totuvligini buzish, vaziyatni beqarorlashtiruvchi tuhmatdan iborat uydirmalarni tarqatish, aholi o'rtasida sarosima uyg'otish hamda shaxs, jamiyat va davlatga qarshi qaratilgan boshqa harakatlar sodir etish maqsadida dindan foydalanishga yo'l qo'yilmaydi»¹. Biroq, ushb normalarning buzilishi O'z.Res.JK.ning 145-moddasi yoki O'z.Res.JK.ning 145-moddasida nazarda tutilgan qilmishni vujudga keltiradi. Bugungi kunda telekommunikatsiya yoki internet tarmog'ida vijdon erkinligining buzilishi jamoat xavfsizligiga xavf tug'dirishi mumkin. Shu sababli ham O'z.Res.JK.ning 244¹-moddasining uchinchi qismi «g»-bandida telekommunikatsiya yoki internet tarmog'idan foydalanib, *«diniy ekstremizm, separatizm va aqidaparastlik g'oyalari bilan yo'g'rilgan, qirg'in solishga yoki fuqarolarni zo'rlik bilan ko'chirib yuborishga da'vat etadigan yoxud aholi orasida vahima chiqarishga qaratilgan materiallarni tayyorlash yoki ularni tarqatish maqsadida saqlash, shuningdek diniy-ekstremistik, terrorchilik tashkilotlarining atributlarini yoki ramziy belgilarini tarqatish yoxud namoyish etish maqsadida tayyorlash, saqlash yoki diniy ekstremizm, separatizm va*

¹ O'zbekiston Respublikasining "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida" 2021-yil 5-iyuldagi O'RQ-699-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

aqidaparastlik g'oyalari bilan yo'g'rilgan, qirg'in solishga yoki fuqarolarni zo'rlik bilan ko'chirib yuborishga da'vat etadigan yoxud aholi orasida vahima chiqarishga qaratilgan ma'lumotlar va materiallarni har qanday shaklda tarqatish, xuddi shuningdek fuqarolar totuvligini buzish, tuhmatona, vaziyatni beqarorlashtiruvchi uydirmalar tarqatish hamda jamiyatda qaror topgan xulq-atvor qoidalariga va jamoat xavfsizligiga qarshi qaratilgan boshqa qilmishlarni sodir etish maqsadida dindan foydalanish, shuningdek diniy-ekstremistik, terrorchilik tashkilotlarining atributlarini yoki ramziy belgilarini tarqatish yoxud namoyish etish»¹ jinoyatlari uchun jinoiy javobgarlik belgilangan. Bu modda bo'yicha sud amaliyoti yaxshi rivojlangan, xususan, jinoyat ishlari bo'yicha Toshkent shahar Yakkasaroy tuman sudining 2025-yil 12-fevraldagi 1-1005-2505/1-sonli jinoyat ishi bo'yicha 37-ilovadagi holat bo'yicha hukmga ko'ra, ushbu qilmish uchun mazkur sud «D.Nga O'zbekiston Respublikasi JKning 244¹-moddasi 3-qismi «g» bandi bilan, JKning 57-moddasini qo'llab, 3-yil muddatga ozodlikdan mahrum qilish jazosi, JKning 159-moddasi 1-qismi bilan 1-yil muddatga ozodlikdan mahrum qilish jazosi, JKning 156-moddasi 2-qismi bilan 3-yil muddatga ozodlikdan mahrum qilish jazosi tayinlanib, JKning 59-moddasi tartibida 3-yil 6 oy muddatga ozodlikdan mahrum qilish jazosi tayinlangan. Jazoni umumiy tartibli koloniyalarda o'tash belgilangan»². Shuningdek, Jinoyat kodeksining 145-moddasiga asosan, «fuqarolarning o'z fuqarolik huquqlarini amalga oshirishlariga yoki fuqarolik burchlarini bajarishlariga to'sqinlik qilish bilan, dindorlardan majburiy yig'im undirish va soliq olish bilan yoxud shaxsning sha'ni va obro'sini kamsituvchi chora-tadbirlar qo'llash bilan yoki diniy ta'lim olishda hamda fuqaro dinga nisbatan, dinga e'tiqod qilish yoki e'tiqod qilmaslikka nisbatan, ibodat qilishda, diniy rasm-rusumlar va marosimlarda qatnashish yoki qatnashmaslikka nisbatan o'z munosabatini belgilayotgan paytda majburlash bilan bog'liq diniy faoliyat yuritish»³ holati telekommunikatsiya yoki internet tarmog'idan foydalanib sodir

¹ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.

² <https://public.sud.uz/report/CRIMINAL>.

³ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.

etilishi va bu keng auditoriyani vujudga keltirishi tufayli jamoat xavfsizligiga bevosita tahdid vujudga keltirishi mumkin.

Ta’kidlash zarurki, kiberbulling jinoyatlari odatda yashirin tarzda sodir etiladi va jabrlanuvchi bu haqda qonuniy vakillariga aytishga, jinoyatni oshkor qilish orqali shaxs uchinchi shaxslar oldida uyalish, tortinish hissi oqibatida jabrlanuvchiga aylanish darajasi yuqorilab borayotgan keng tarmoqli, murakkab jinoyat sanaladi. Masalan, olimlarning fikricha, 14-17 yoshdagi bolalarning 48 foizi kibergrumming jinoyati qurboni bo’lishadi, shundan 46 foizi kiberagressiyaga guvoh bo’lishadi, 44 foizi esa, tajavuzkorona xabarlarini olishadi, 17 foiz yoshlargina ota-onasiga tajavuzkorning xatti-harakatlari haqida xabar berishadi, xolos¹.

Bugungi kunda kiberbulling jinoyatlari ichida 77 foizi kibermasxaralash kiberbullingi sodir etilmoqda². Kiberbulling – bu odamga ataylab noqulaylik va azob-uqubatlarni keltirib chiqarishga, unda qo’rquvni keltirib chiqarishga va uning yordami bilan uni bo’ysundirishga qaratilgan psixologik zo’ravonlikning axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda sodir etilish hamdir. JSST ma’lumotlariga ko’ra, 2015-yilda dunyoda sodir etilgan kiberbulling sonining 11 yoshdagi o’smirlarga ta’siri Shvesiya 2%, Fransiya 3,2%, Germaniya 4%, Rossiyada 19% ni tashkil etgan. Bunday zo’ravonlik uzoq muddatli va tizimli bo’lib, 7 yoshdan 18 yoshgacha bo’lgan bolalarda asosan yoshi va yetukligi tufayli o’zini himoya qila olmaydigan shaxslarga qarshi amalga oshiriladi³.

Statistika ma’lumotlariga ko’ra, dunyodagi 5 mlrd. kishi ijtimoiy tarmoqlardan foydalanadi, yoshlar har kuni 6 soat vaqtini Internet tarmog’i yoki telekommunikatsiya tarmog’iga bag’ishlashmoqda⁴, 4 yoshli bolalarning 88 % ota-onalaridan ko’ra, ijtimoiy tarmoqlarga tobe, ota-onalarning 7% dagina 14 yoshgacha bolalariga nisbatan to’liq nazoratni saqlab qolgan,

¹ Н. Зорина. Характеристики кибербуллинга в подростковой среде и способы его профилактики // Закон и право. 2022. №7. – С.166.

² Е. Дозорцева, Д. Кирюхина. Кибербуллинг и склонность к девиантному поведению у подростков // Прикладная юридическая психология. 2020. №1. – С.4.

³ https://kids.kaspersky.ru/article/kiberbulling_kak_ne_dopustit_problem_iz-za_travli_v_internete.

⁴ А. Боровикова. Кибербуллинг: цифровая тен современного мира. – Т.: “Правда Востока” газетаси. <https://yuz.uz/ru/news/kiberbulling-tsifrovaya-ten-sovremennogo-mira>.

o'smirlarning 80% dan ortig'i ijtimoiy tarmoqlarda profilga ega¹, kibertajavuzkorlar va jabrlanuvchilarning eng katta qismi 11-16 yoshdagi shaxslardir². Shunga ko'ra, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasida yoki ulardan foydalangan holda, jabrlanuvchining onggi, psixologiyasiga, shuuriga, hayoti va taqdiriga salbiy ta'sir ko'rsatish maqsadida qasddan moddiy yoki ma'naviy foyda ko'rish maqsadida yohud nafrat, o'ch olish, xazillashish, ta'qib, zo'ravonlik, bezorilik qilish motivida kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda tizimli sodir etiladigan axborot bilan bog'liq kibertahdid sifatida kiberbulling qilmishlari soni kengayib bormoqda.

Jahon Sog'liqni saqlash tashkilotining Yevropa bo'yicha mintaqaviy vakolatxonasi tomonidan o'tkazilgan tadqiqotga ko'ra, har olti o'smirdan biri kiberbullingga duchor bo'lganligi haqida xabar beradi. Mutaxassislar Yevropa va Markaziy Osiyoning 279 mamlakati va mintaqalarida tadqiqot natijasida otalarning taxminan 90 foizi Internet-maydonini farzandlari uchun xavfli deb hisoblashgan³.

Kiberbulling ko'proq dissertatsiyaning 26-ilovasida nazarda tutilgan usullarda uchraydi.

Kiberbulling jinoyati elektron pochta, ijtimoiy tarmoq, messenjer va ularning xat-xabar almashishga ixtisoslashgan ko'p funksiyalari, chatlar, kanallar, guruhlar, veb-sahifalar, aloqa vositalari⁴ va boshqa texnik vositalardan bo'lgan jinoyat vositalari orqali sodir etilishi mumkin. Bugungi kunda Google Play⁵ orqali ko'chirib olinadigan, tanishuv, so'zlashuvlarga oid 1000 dan ortiq mobil ilova mavjud bo'lib, bu messenjerlar orqali **kiberbulling amalga oshirish imkoniyati 100 foiz mavjud**, xususan O'zbekiston Respublikasida eng ommabop bo'lgan kiberbulling amalga oshiriladigan ijtimoiy tarmoqda faoliyat ko'rsatuvchi dissertatsiyaga 9-ilova qilingan mobil ilovalar mavjud. **Bugungi kunda dunyoda kiberbullingdan eng katta aziyat chekadigan davlat AQShdir**, har-yili maktab bitiruvchilarining

¹ <https://kidskey.org/blog/what-is-cyberbullying>.

² А. Боровикова. Кибербуллинг: цифровая тен современного мира. – Т.: “Правда Востока” газетаси. <https://yuz.uz/ru/news/kiberbulling-tsifrovaya-ten-sovremennogo-mira>.

³ А. Боровикова. Кибербуллинг: цифровая тен современного мира. – Т.: “Правда Востока” газетаси. <https://yuz.uz/ru/news/kiberbulling-tsifrovaya-ten-sovremennogo-mira>.

⁴ <https://pionerart.ru/content/files/schipanova.pdf>.

⁵ <https://play.google.com/store/apps?hl=ru>.

41 foizi kiberbullingga uchraydi va har uchinchi o'quvchiga nisbatan to'liq kiberbulling sodir etiladi, keyingi o'rinlarni Polsha, Estoniya, Belgiya egallaydi¹. Shunga ko'ra, O'zbekiston Respublikasi ham tahlil qilinganida mazkur jadvalda 11 ta mobil ilova orqali amalga oshiriladigan kiberbullingda 1 mlrd.dan ko'proq dunyo aholisi aziyat chekishi mumkin, 6 ta mobil ilovada esa, 500 mln.dan ortiq, 10 ta mobil ilovada 100 mln.dan ortiq, 6 ta mobil ilovada esa, 50 mln.dan ortiq, 34 ta mobil ilovada esa, 10 mln.dan ortiq, 21 ta mobil ilovada esa, 5 mln.dan ortiq dunyo aholisi aziyat chekadi. Achinarlisi shuki, bu foydalanuvchilarning deyarli 90 foizi o'zlari bilmagan holda, kiberbulling qurboni bo'lishayotganligini bilishmaydi, mazkur vaziyatda o'rtacha hisobda 482 329 545 ta shaxs bir kunda kiberbulling qurboni bo'ladi. O'zbekistonning doimiy aholisi soni 2024-yil 1-iyul holatiga ko'ra 37 million 134 ming 200 kishini tashkil etdi². O'zbekiston aholisini hisobga olganda deyarli 13 barobar ko'p dunyo aholisi kiberbullingdan aziyat chekmoqda. Alohida ta'kidlab o'tish kerakki, bu raqamlar google play.dan olingan ma'lumotlar bo'lib, aslida bu raqamlar real holatda bundan ham ko'pni tashkil etadi.

Shu o'rinda asosli bir savol tug'iladi, agarda davlatlar mazkur mobil ilovalarga yoki messenjerlarga nisbatan qat'iy kurashsa nima bo'ladi, uni blokirovka qilib, cheklab qo'ysa bo'lmaydimi?! Yo'q, sababi foydalanuvchilarning deyarli 99 foiz qismi mazkur mobil ilova yoki messenjerlarga kiberbullingni sodir etish uchun kirishmaydi, balki biznesni yuritish, xordiq chiqarish, sayohat, dunyo bilan muloqot, o'zlarini qiynayotgan qator masalalarni hal qilish uchun kirishadi. Bu bir so'z bilan aytganda hamma tarmoqdan yomon maqsadda foydalanmaydi, balki ezgu maqsadda foydalanadiganlar juda ko'p deganidir. Bu balodan qutilishning yagona yo'li tarmoqda profilaktikadir. Biroq, dunyo davlatlarining davlat organlari va tashkilotlari bu mobil ilova yoki messenjerga nisbatan oshiqcha byurokratik to'siq qo'yishga, sansalorlikka yo'l qo'yishadi. Oqibatda tenglik bo'lmaganligi, sansalorlik ko'pligi va oshiqcha byurokratiyalardan qochish uchun mobil ilova yoki messenjer egasi dunyo davlatlarining vakolatli davlat organlari va tashkilotlari bilan

¹ Зинцова А.С. Социальная профилактика кибербуллинга // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Серия: Социальные науки. 2014. №3 (35). – С.123.

² <https://www.gazeta.uz/uz/2024/08/01/demography/>.

doimo ziddiyatli holatda muloqot qilishmoqda. Oqibatda esa, foydalanuvchilar zarar ko'rishmoqda. Achinarlisi esa, bu zararlarni to'liq va lozim darajada aniqlash imkonsizdir.

Kiberbullingning keyingi rivojiga bunga qarshi alohida maxsus qonunlarning mavjud emasli ham sabab bo'lmoqda. Xususan, O'zbekistonda hali hamon **Internetdan foydalanish qoidalari bo'yicha alohida maxsus qonun mavjud emas**, fatgina Vazirlar Mahkamasining umumiy qoidalaridan iborat qarorida ayrim qoidalar bor xolos. O'zbekiston Respublikasining «Bolalarni ularning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish to'g'risida» 2017-yil 8-sentabrdagi O'RQ-444-son Qonunining¹ davlat nazorati esa, yetarlicha amalga oshirilmaydi, sababi davlat nazoratini amalga oshiruvchi organda bu bo'yicha yetarlicha vakolatlar berilmagan, ta'sir qiluvchi vositalar boshqa organlarga bog'lab qo'yilgan va bu esa, o'z navbatida aybdorga nisbatan o'z vaqtida va tezkorlik bilan jazo qo'llashda bir qator to'siqlarni vujudga keltirmoqda.

AQShning Florida gubernatori 14 yoshgacha bo'lgan **bolalarga ijtimoiy tarmoqlarda akkauntlar ochishni taqiqlovchi qonunni imzola**, 2025-yil 1-yanvardan bolalar 14-15 yoshdan boshlab faqat ota-onasining roziligi bilan ochishi va ushbu Qonunni buzganlik uchun 50 ming dollargacha jarima solinishi mumkinligini ushbu Qonunda belgilab qo'ydi². **Yangi Zelandiyada** internetda boshqa odamga zarar yetkazadigan xabarlarini nashr yetish (haqorat, tahdid va boshqalar) ularning muallifiga ikki-yillik qamoq va 50 000 dollar jarima, sayt yoki platforma egasi esa, 200 000 dollargacha jarima solinishi mumkin³. Yevropa Ittifoqida yoshni nazorat qilish va kiber zo'ravonlikni tekshirishni standartlashtirish, noqonuniy va zararli tarkibni tezkor baholashni qo'llab-quvvatlash va 116 111 raqami bezorilik qurbonlariga yordam berishini ta'minlash uchun ishlaydigan maxsus BIK (bolalar uchun yaxshiroq Internet) dasturi mavjud⁴.

¹ O'zbekiston Respublikasining "Bolalarni ularning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish to'g'risida" 2017-yil 8-sentabrdagi O'RQ-444-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² <https://aniq.uz/yangiliklar/florida-gubernatori-bolalarning-ijtimoiy-tarmoqlarda-akkauntga-ega-bulishini-taqiqlovchi-qonun-loyihasini-imzoladi>.

³ Harmful Digital Communications Act 2015 // The New Zealand Legislation website. URL: <https://www.legislation.govt.nz/act/public/2015/0063/latest/whole.html#DLM5711856>.

⁴ <https://www.lasteabi.ee/ru/pomosch-detyam-116-111>.

O'zbekistonda ham bu bo'yicha alohida platforma, ya'ni – «*respublikadagi turli tuzilmalar tomonidan ma'lumotlar uzatish tarmoqlarida tashkil etilayotgan ta'lim va yoshlarga mo'ljallangan axborot resurslarini yagona «ZiyoNET» axborot tarmog'iga birlashtirilgan va tizimlashtirilgan*»¹. Biroq, ushbu axborot tarmog'ida ma'lumotlarning bugungi kun talabiga javob bermasligi hamda foydalanuvchilarning talab va ehtiyojlariga muvofiq bo'lmaganligi sababli bu tarmoqdan foydalanuvchilarning soni keskin kamayib bormoqda. Shu o'rinda ta'kidlab o'tish kerakki, «ZiyoNET» tarmog'ining asosiy vazifalari² qonunchilik hujjatlari bilan aniq belgilangan holda, amalda uning vazifalarini amalga oshirish mexanizmlari yetarlicha yo'lga qo'yilmagan.

Shundan kelib chiqqan holda, kiberbullingning oldini olish uchun bu tarmoqda unumli foydalanish hamda undan foydalanish samaradorligini oshirish bo'yicha keng ko'lamli zarur chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq hamda bu bo'yicha alohida normativ-huquqiy hujjat qabul qilib, uning ijrosini tashkil etish taklif qilinadi. Buning uchun Axborot kodeksi, Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari kodeksi, «Onlayn-platformalar va veb-sayt foydalanuvchilarining huquqlarini himoya qilish to'g'risida», «Kiberbulling to'g'risida»gi, «Kiberagressiya to'g'risida»gi yoki «Kiberbullingga qarshi kurashish to'g'risida»gi, «Sun'iy intellekt to'g'risida»gi Qonunlar qabul qilinishi maqsadga muvofiqdir.

Ta'kidlab o'tish kerakki, kiberbullingni aniqlash, unga alohida bir shaxs yoki shaxslar guruhini biriktirish har doim ham o'zini oqlayvermaydi, sababi foydalanuvchilar sonining ko'pligi tufayli bir vaqtning o'zida kiberbullingni sodir etayotgan shaxsni aniqlash juda qiyin. Shu sababli messenjerlarga avtomatlashtirilgan tizim yoki sun'iy intellektni joylashtirish maqsadga muvofiq. Biroq, bu ikkala usul ham ba'zi holatlarda o'zini oqlamasligi mumkin, sababi kiberhujumni ifodalovchi xabarlar aniq va ravon bo'lmasligi mumkin, shu sababli

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasining jamoat ta'lim axborot tarmog'ini tashkil etish to'g'risida" 2005-yil 28-sentabrda PQ-191-sonli qarori // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasining jamoat ta'lim axborot tarmog'ini tashkil etish to'g'risida" 2005-yil 28-sentabrda PQ-191-sonli qarori // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

imkon qadar sun'iy intellekt bir vaqtning o'zida salbiy so'zlashuv va munosabatlarga ham tayyorlanishi kerak. **AQShda** Microsoft kompaniyasiga qarashli «Microsoft Security AI», «Microsoft AI for Anti-Terrorism», Interpolga qarashli «AI-Powered Government Systems», Google Jigsaw kompaniyasiga qarashli «Google Jigsaw», **Xitoyda** Alibaba kompaniyasiga qarashli «Smart Policing AI», **Buyuk Britaniyada** Google DeepMind kompaniyasiga qarashli «Gato», Moonshot CVE kompaniyasiga qarashli «Moonshot CVE» kabi sun'iy intellektlar aynan yuqoridagi talablar bajarilishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, **Xitoyda** Alibaba kompaniyasiga qarashli «AI-Powered Computing & Big Data Analysis», «Alibaba Cloud AI Speech & Image Recognition», «Smart Policing AI», Tencent AI kompaniyasiga qarashli «Tencent YouTu AI» va «Tencent Speech AI», **J. Koreyada** Samsung AI kompaniyasiga qarashli «Face Recognition & Voice Control» kabi sun'iy intellektlar orqali shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini himoya qilish, jinoyatlarning oldini olish, ularni aniqlash va fosh etish mumkin.

2.2-§. Qo'shimcha bevosita obyekti «jamoat xavfsizligi» bo'lgan kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy tahlili

O'z.Res. JK.ning oltinchi bo'limi XX¹-bobida aks etgan axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar guruhiga kiritilgan O'z.Res. JK.ning 278¹-278⁹-moddalarida nazarda tutilgan qilmishlar, shu bilan birga, axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga bevosita qaratilgan jinoyatlar aks ettirilishi mumkin bo'lgan jinoyatlarning asosiy bevosita obyektni birlashtirib turuvchi obyekt axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasi sanaladi. Biroq, ushbu bobdagi har bir moddaning asosiy bevosita obyekti turlicha bo'lib, ushbu qilmishlar amalga oshirilishi oqibatida jamoat xavfsizligi ham xavf ostida qolishi mumkin. *Misol uchun*, O'z.Res. JK.ning 278⁷-moddasida nazarda tutilgan qilmishni sodir etar ekan, aybdorning harakatlari oqibatida telekommunikatsiya operatorlari zarar ko'rishi mumkin. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 33-moddasida davlat Internet jahon axborot tarmog'idan foydalanishni ta'minlash uchun shart-

sharoitlar yaratadi¹, deb o'ziga majburiyat olgan. Ushbu majburiyatni amalga oshirish uchun davlat telekommunikatsiya operatorlariga litsenziya berish orqali foydalanuvchilarning internet tarmog'idan foydalanishga bo'lgan huquq va manfaatlari amalga oshishi uchun sharoit yaratadi, biroq litsenziya olmasdan, jismoniy yoki yuridik shaxs O'z.Res. JK.ning 278⁷-moddasida nazarda tutilgan qilmishni sodir etish orqali qonunchilikka bo'ysunib, o'z faoliyat yuritayotgan yuridik shaxslarning va shu bilan birga, ularning foydalanuvchilari bo'lgan jismoniy va yuridik shaxslar hamda davlatning huquq va manfaatlari putur yetishi orqali jamoat xavfsizligi xavf ostida qoladi. Shunga ko'ra, ushbu vaziyatda jamoat xavfsizligi asosiy bevosita obyekt emas, balki qo'shimcha bevosita obyekt sifatida ahamiyatga ega bo'ladi.

Qo'shimcha bevosita obyekt «jamoat xavfsizligi» bo'lgan kiberjinoyatlarning yuridik tahlili 10-ilovada nazarda tutilgan bo'lib, ushbu jinoyatlarning barchasi **subyektiv tomondan** qasddan sodir etilsa, **subyekt** Jinoyat kodeksining 4 va 17-moddasining talabiga asosan, 16 yoshga to'lgan aqli raso jismoniy shaxslar sanaladi². Ushbu jinoyatlarning **obyekt** O'z.Res. JK.ning 278¹-278⁹-moddalarida turlicha ko'rsatilgan bo'lsa ham, ularni birlashtiruvchi bevosita obyekt axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sanaladi va u qo'shimcha bevosita bo'lgan jamoat xavfsizligiga bevosita yoki bilvosita ta'sir ko'rsatadi.

O'z.Res. JK.ning 278¹-moddasining asosiy bevosita obyekt axborotlashtirish qoidalari hisoblangan qonunchilik hujjatlari, texnik jihatdan tartibga solish sohasida normativ hujjatlar va ular asosida qabul qilingan boshqa hujjatlar bo'lib, aynan ulardagi axborot xavfsizligi va kiberxavfsizlik ushbu qilmishning asosiy bevosita obyektini tashkil etadi. Ushbu jinoyatlarning zaruriy belgilari dissertatsiya 1-bobi 1.1-§-paragrafida nazarda tutilgan. «*Qilmishning kiberxavfsizlik obyekt*»³ qonunchilik talabiga asosan, **axborot tizimlari, ma'lumotlar bazalari va banklari sanaladi. Belgilangan himoya choralari ko'rmagan holda axborot tizimlari,**

¹ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

³ O'zbekiston Respublikasining “Kiberxavfsizlik to'g'risida” 2022-yil 15-apreldagi O'RQ-764-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

ma'lumotlar bazalari va banklarini, axborotga ishlov berish hamda uni uzatish tizimlarini yaratish, joriy etish va ulardan foydalanish hamda axborot tizimlaridan ruxsat bilan foydalanish fuqarolarning huquqlariga yoki qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlariga yoxud davlat yoki jamoat manfaatlariga ko'p miqdorda zarar yoxud jiddiy ziyon yetkazilishiga sabab bo'lishi»¹ qilmishni jinoyat deb e'tirof etishining minimal talabi sanaladi.

Qonun talabiga asosan, **«axborotlashtirish** – yuridik va jismoniy shaxslarning axborotga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish uchun axborot resurslari, axborot texnologiyalari hamda axborot tizimlaridan foydalangan holda sharoit yaratishning tashkiliy ijtimoiy-iqtisodiy va ilmiy-texnikaviy jarayoni, **axborot resursi** – axborot tizimi tarkibidagi elektron shakldagi axborot, ma'lumotlar banki, ma'lumotlar bazasi, shu jumladan axborot tizimlarida ochiq shaklda joylashtiriladigan yoxud e'lon qilinadigan audio-, video-, grafik va matnli axborot, **axborot resurslarining yoki axborot tizimlarining mulkdori** – axborot resurslariga yoki axborot tizimlariga egalik qiluvchi, ulardan foydalanuvchi va ularni tasarruf etuvchi yuridik yoki jismoniy shaxs, **axborot texnologiyasi** – axborotni to'plash, saqlash, izlash, unga ishlov berish va uni tarqatish uchun foydalaniladigan jami uslublar, qurilmalar, usullar va jarayonlar, **axborot tizimi** – axborotni to'plash, saqlash, izlash, unga ishlov berish hamda undan foydalanish imkonini beradigan, tashkiliy jihatdan tartibga solingan jami axborot resurslari, axborot texnologiyalari va aloqa vositalari sanaladi.»²

Demak, axborot tizimi va resursining mulkdori yoki unga mas'ul shaxsning yuqoridagi harakati orqali shaxs, jamiyat va davlat manfaatlariga xilof xarakatlarni amalga oshirishi mazkur ijtimoiy xavfli qilmishning tarkibini vujudga keltiradi. Biroq, bugungi kunda axborotlashtirish qoidasi mavjud emas.

«Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida»gi Qonunga asosan, «*normativ-huquqiy hujjatlar qonunchilik hujjatlari bo'lib, ular O'zbekiston Respublikasining*

¹ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasining “Axborotlashtirish to'g'risida” 2003-yil 11-dekabrda 560-II-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

*qonunchiligini tashkil etadi.»*¹. Konsepsiyada «*Jinoyat kodeksidagi fuqarolarning huquqlari va erkinliklari, jamiyat va davlat manfaatlarini samarali himoya qilishga to'sqinlik qiladigan huquqiy bo'shliqlar, qarama-qarshiliklar va «oq dog'lar»ni bartaraf etish»*² maqsad qilingan. Shunga ko'ra, axborotlashtirish to'g'risidagi qonunchilikni buzish deb nomlangan holda, amaldagi tahrirni qayta ko'rib chiqish taklif qilinadi. Ushbu taklifning qabul qilinishi O'z.Res. JK.dagi qonuniylik prinsipining amalda to'liq namoyon bo'lishiga³ va Konstitutsiyaning 20-moddasidagi «*inson bilan davlat organlarining o'zaro munosabatlarida yuzaga keladigan qonunchilikdagi barcha ziddiyatlar va noaniqliklar inson foydasiga talqin etiladi»*⁴, degan norma bo'yicha bo'lish mumkin bo'lgan salbiy holatlarning oldini olish mumkin bo'ladi.

O'z.Res. JK.ning 278¹-moddasining ikkinchi qismi uning birinchi qismida nazarda tutilgan harakatlarning juda ko'p miqdorda zarar yetkazgan holda bo'lishini talab qiladi. Ushbu zararining juda ko'p miqdordan kamligi esa, uning jinoyat sifatida kvalifikatsiya qilinishiga imkon bermaydi. Jinoyat kodeksining 278¹-moddasi bo'yicha **public.sud.uz** tizimida jinoyat ishlari bo'yicha sudlar tomonidan internet tarmog'ida e'lon qilingan sud qarorlari soni hozirda **15** tani tashkil etadi va ushbu qarorlar tahlil qilinganida sudlar bu turdagi qilmishlarni asosan qo'shimcha modda sifatida kvalifikatsiya qilayotganligi va kvalifikatsiya qilish uchun vakolatli organlarning mutaxassislik fikri bilan cheklanayotganligi va holatga aniqlik kiritish uchun ekspertiza umuman tayinlanmaganligi aniqlandi⁵.

O'z.Res. JK.ning 278²-moddasida nazarda tutilgan «*kompyuter axborotidan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish»*⁶ jinoyatining **kiberxavfsizlik obyekti** axborot-hisoblash tizimlari, tarmoqlari va ularning tarkibiy qismlaridagi

¹ O'zbekiston Respublikasining "Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida" 2021-yil 20-apreldagi O'RQ-682-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 14-maydagi PQ-3723-son qarori bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasining Jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchiligini takomillashtirish konsepsiyasi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

³ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

⁴ O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

⁵ <https://public.sud.uz/report/CRIMINAL>.

⁶ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

kompyuter axboroti sanaladi. «Kompyuter axborotidan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish, agar ushbu harakat axborotning yo‘q qilib yuborilishi, to‘siq qo‘yilishi, modifikatsiyalashtirilishi, undan nusxa ko‘chirilishi yoxud uning qo‘lga kiritilishiga, elektron hisoblash mashinalari, elektron hisoblash mashinalari tizimi yoki ularning tarmoqlari ishining buzilishiga sabab bo‘lsa»¹gina ushbu qilmish jinoyat deb e‘tirof etiladi.

O‘sha harakatning «bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib, takroran yoki xavfli residivist tomonidan, xizmat mavqeidan foydalangan holda, uyushgan guruh tomonidan yoki uning manfaatlarini ko‘zlab sodir etilishi»² og‘irlashtiruvchi belgi sanaladi. «Kompyuter axborotidan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanishning ushbu harakat axborotning yo‘q qilib yuborilishi, to‘siq qo‘yilishi, modifikatsiyalashtirilishi, axborotdan nusxa ko‘chirilishi, axborotning qo‘lga kiritilishi, elektron hisoblash mashinalari, elektron hisoblash mashinalari tizimi yoki ularning tarmoqlari ishining buzilishiga sabab bo‘lishi»³ kabi salbiy holatlari vujudga kelsa, uni qonun chiqaruvchi jinoyat deb ko‘rsatgan. Mazkur vaziyatda, EHM uchun yaratilgan dastur yoki ma‘lumotlar bazasini modifikatsiyalash (qayta ishlash) – ularni adaptatsiya deb hisoblanmaydigan va boshlang‘ich matn o‘zgarishiga olib keladigan har qanday tarzda o‘zgartirish hamda EHM uchun yaratilgan dastur yoki ma‘lumotlar bazasidan nusxa olish – EHM uchun yaratilgan dastur yoki ma‘lumotlar bazasini har qanday moddiy shaklda bitta yoki ko‘proq nusxada tayyorlash hamda ularni EHMning xotirasiga yozish hisoblanishini inobatga olish lozim⁴. Bu turdagi jinoyatlar bo‘yicha **public.sud.uz** tizimida jinoyat ishlari bo‘yicha sudlar tomonidan internet tarmog‘ida e‘lon qilingan sud qarorlari soni hozirda **15** tani tashkil etadi va ushbu qarorlar tahlil qilinganida sudlar mazkur qilmish amalga oshirilishi uchun zarur bo‘lgan router, fleshka, kompyuter, telefon

¹ O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi.

² O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi.

³ O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi.

⁴ O‘zbekiston Respublikasining “Elektron hisoblash mashinalari uchun yaratilgan dasturlar va ma‘lumotlar bazalarining huquqiy himoyasi to‘g‘risida” 1994-yil 6-maydagi 1060-XII-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi.

apparati va boshqa texnik vositalarni jinoyat quroli sifatida topayotganligi va ushbu turdagi jinoyatlar qurilmalarning texnik imkoniyatlaridan unumli foydalanish orqali tovlamachilik yo‘li bilan ham sodir etilayotganligi aniqlandi. Xususan, Jinoyat ishlari bo‘yicha Marhamat tuman sudi 2019-yil 2-dekabrda 1-1713-1901/32-sonli, jinoyat ishlari bo‘yicha Buxoro shahar sudi 2020-yil 5-iyunda 1-2001-2003/66-sonli jinoyat ishi bo‘yicha sudlanuvchini JKning 165-moddasining ikkinchi qismi «a»-bandi va 278²-moddasining ikkinchi qismi «b»-bandida nazarda tutilgan qilmishni sodir etganlikda aybli deb topib, sudlanuvchiga ozodlikni cheklash bilan bog‘liq jazo qo‘llagan. Ushbu jinoyat ishi o‘rganilganida «iPhone» rusumli telefonlarning IOS tizimida ishlab, «iCloud» dasturi orqali boshqarilishi, loginlarning parollari almashtirib qo‘yilgandan so‘ng faqatgina ushbu parollarni almashtirgan shaxs tomonidan qayta ishchi xolatiga tushirish imkoniyati borligidan foydalanib, ushbu qurilmaning bloklanib, foydalanish uchun cheklanishi vujudga kelishini sinab ko‘rgan sudlanuvchi tomonidan takroriy bir necha jinoyat sodir etganligi va sud jabrlanuvchining moddiy-ma‘naviy zarar ko‘rganligini nazarda tutuvchi dalillar tergov organlari tomonidan olinmaganligi sababli jabrlanuvchilarga fuqarolik sudlariga murojaat qilish huquqi borligini tushuntirish bilan cheklangan. Shuningdek, Toshkent shahar jinoyat ishlari bo‘yicha Mirzo Ulug‘bek tuman sudi 2022-yil 17-fevraldagi 1-1001-2107/753-sonli jinoyat ishini ko‘rib chiqilganida *«sudlanuvchi N.M. 2021-yil-fevral oyidan Yashnobod tuman qurilish bo‘limi boshlig‘i lavozimidan bo‘shab, Toshkent shahar Qurilish bosh boshqarmasi Bektemir tuman qurilish bo‘limi yetakchi mutaxassisi lavozimida ishlab kelib, uning sobiq lavozimiga kiruvchi vazifalarni bajaruvchi shaxsning nomidan Yagona interaktiv Davlat xizmatlari portaliga ruxsatsiz noqonuniy kirib, uning nomidan 30034719-sonli soxta ruxsatnoma rasmiylashtirilganligi va ushbu harakat bo‘yicha kompyuter axborotining modifikatsiya qilinishi O‘z.Res. JK.ning 228-moddasini to‘liq o‘zida qamrab olishini inobatga olib, aybdorning harakatlarini faqatgina O‘z.Res. JK.ning 278²-modasi bilan kvalifikatsiya qilgan va N.M.ning ayblovidan mazkur epizod yuzasidan orticha e‘lon qilingan qilingan O‘z.Res. JK.ning*

228-moddasi 2-qismi «a» bandini chiqarib tashlashni lozim deb hisoblagan»¹. Biroq, O‘z.Res. JK.ning 278⁴-moddasida kompyuter axborotini modifikatsiyalashtirish, ya’ni **kompyuter tizimida saqlanayotgan axborotni qonunga xilof ravishda** o‘zgartirish, unga shikast yetkazish, uni o‘chirish, xuddi shuningdek bila turib **unga yolg‘on axborotni kiritish** uchun, O‘z.Res. JK.ning 278²-moddasida **kompyuter axborotidan**, ya’ni «**axborot-hisoblash tizimlari, tarmoqlari va ularning tarkibiy qismlaridagi axborotlardan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish**, agar ushbu harakat axborotning yo‘q qilib yuborilishi, to‘siq qo‘yilishi, **modifikatsiyalashtirilishi**, undan nusxa ko‘chirilishi yoxud uning qo‘lga kiritilishiga, elektron hisoblash mashinalari, elektron hisoblash mashinalari tizimi yoki ularning tarmoqlari ishining buzilishi»², O‘z.Res. JK.ning 228-moddasining birinchi qismiga asosan, «**soxtalashtiruvchining o‘zi yoki boshqa shaxs foydalanishi maqsadida muayyan huquq beradigan** yoki muayyan majburiyatdan ozod etadigan **rasmiy hujjatlar tayyorlashi**»³ uchun jinoiy javobgarlik nazarda tutilgan. Ushbu vaziyatda, sudlanuvchi N.M.ning harakati O‘z.Res. JK.ning 278²-moddasining kompyuter axborotining **modifikatsiyalashtirilishiga oid qismi** bilan emas, balki **kompyuter axborotidan**, ya’ni «**axborot-hisoblash tizimlari, tarmoqlari va ularning tarkibiy qismlaridagi axborot**»⁴lardan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) **foydalanish uning qo‘lga kiritilishiga**, ya’ni qonunga xilof ravishda **YIDXP orqali soxta ruxsatnomani tayyorlagani bilan kvalifikatsiya qilinishi kerak edi**. Demak, ushbu vaziyatda sud to‘g‘ri to‘xtamga kelgan, biroq axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasida yetarlicha bilimga ega bo‘lmaganligi sababli noto‘g‘ri xulosaga kelgan.

O‘z.Res. JK.ning 278³-moddasining asosiy kiberxavfsizlik obyekti **kompyuter tizimidan**, shuningdek **telekommunikatsiya tarmoqlaridan** qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanishga ixtisoslashtirilgan **maxsus vositalar** bo‘lib,

¹ <https://public.sud.uz/report/CRIMINAL>.

² O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

³ O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

⁴ O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

uni o'tkazish jinoyat maqsadi **ushbu jinoyatning zaruriy belgisi sanaladi**. Qilmishning «*bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib, takroran yoki xavfli residivist tomonidan, xizmat mavqeidan foydalangan holda, uyushgan guruh tomonidan yoki uning manfaatlarini ko'zlab sodir etilishi*»¹ jinoyatni og'irlashtiruvchi holat sanaladi. «Kompyuter tizimidan, shuningdek telekommunikatsiya tarmoqlaridan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish uchun maxsus vositalarni o'tkazish maqsadini ko'zlab tayyorlash yoxud o'tkazish va tarqatish jinoyati himoyalangan kompyuter tizimidan, shuningdek telekommunikatsiya tarmoqlaridan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish uchun maxsus dasturiy yoki apparat vositalarini o'tkazish maqsadini ko'zlab tayyorlash yoxud o'tkazish va tarqatish»² orqali sodir etiladi.

Ta'kidlash kerakki, milliy qonunchiligimizda kompyuter tizimi tushunchasining ta'rifi berilmagan. «Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida»gi Qonun talabidan kelib chiqib, turlicha talqinlarning oldini olish hamda kompyuter tizimlari bugungi kunda texnologiyaning rivoji tufayli axborot tizmiga aylanib qolganligi sababli «Kompyuter tizimi» tushunchasini «Axborotlashtirish to'g'risida»gi Qonun talabiga ko'ra, «*axborot tizimi*»³, deb qayd etish maqsadga muvofiq. Xususan, mazkur xarakatning amalga oshirilishi oqibatida, kibero'g'rilk yoki kiberfiribgarlik jinoyatlari sodir etiladi va milliy jinoyat qonunchiligimizda ham axborot tizimi tushunchasiga bu almashtirilgan.

Ma'lumki, «**axborot** – manbalari va taqdim etilish shaklidan qat'i nazar shaxslar, predmetlar, faktlar, voqealar, hodisalar va jarayonlar to'g'risidagi ma'lumotlardir»⁴. Shu sababli Qonun talabidan kelib chiqib, jamoat xavfsizligiga tahdid solish uchun kiberjinoyatchi jabrlanuvchining saqlanayotgan axborotiga hujum qiladi va shu orqali jamoat xavfsizligiga va tartibiga tahdid vujudga keladi.

¹ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

³ O'zbekiston Respublikasining "Axborotlashtirish to'g'risida" 2003-yil 11-dekabrda 560-II-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

⁴ O'zbekiston Respublikasining "Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to'g'risida" 2002-yil 12-dekabrda 439-II-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

Bu turdagi jinoyatlar bo'yicha **public.sud.uz** tizimida jinoyat ishlari bo'yicha sudlar tomonidan internet tarmog'ida e'lon qilingan sud qarorlari soni hozirda **15** tani tashkil etadi va ushbu qarorlar tahlil qilinganida *«Toshkent shahar jinoyat ishlari bo'yicha Shayxontohur tuman sudining 2022-yil 24-maydagi 1-1003-2205/386-sonli jinoyat ishi bo'yicha sudlanuvchi Sh.Yo. dastlabki tergov harakatlari davomida shaxsini aniqlashning imkoniyati bo'lmagan «Dimitriy» ismli shaxs bilan oldindan jinoiy til biriktirib, bir guruh bo'lib, 2022-yilning 26-fevral kuni soat 16:30larda Shayxontohur tumani, Labzak ko'chasida joylashgan «Navro'z» bog'i atrofida o'tkazilgan tezkor tadbirda telekommunikatsiya tarmoqlaridan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish uchun mo'ljallangan maxsus aloqa qurilmalari hisoblangan 2 dona 16 ta 81M karta slotiga ega bo'lgan «GolR» 68M shlyuz qurilmalarini har birini 4.200.000 so'mdan, ushbu qurilma uchun foydalaniladigan antennalarni 2 donasini jami 8.400.000 so'mga, ushbu qurilma uchun foydalaniladigan antenna qurilmalarini 200.000 so'mga hisoblab, tezkor tadbir ishtirokchisi hisoblangan shartli xaridor S.Podlesnyga sotganligi uchun JK 278³ -moddasi 2-qismining «a»-bandida nazarda tutilgan jinoyatni sodir etganlikda aybdor deb topilganligi va jinoyat vositasi bo'lgan shlyuz qurilmasi va uning antennesi tegishli tartibda yo'q qilinishi belgilanganligi aniqlandi»¹. Ushbu qaror fikrimizcha to'g'ri qabul qilingan.*

Jinoyat kodeksining 278⁴-moddasida nazarda tutilgan kompyuter axborotini modifikatsiyalashtirish deganda, *«qonun chiqaruvchi kompyuter tizimida saqlanayotgan axborotni qonunga xilof ravishda o'zgartirish, unga shikast yetkazish, uni o'chirish, xuddi shuningdek bila turib unga yolg'on axborotni kiritish fuqarolarning huquqlariga yoki qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlariga yoxud davlat yoki jamoat manfaatlariga ko'p miqdorda zarar yoxud jiddiy ziyon yetkazilishi»*² tushunilishini nazarda tutib, buni jinoyatning zaruriy belgisi sifatida ko'rsatib o'tgan.

¹ <https://public.sud.uz/report/CRIMINAL>.

² O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

Kiberxavfsizlik obyekti esa, **kompyuter axboroti** sanaladi. Qilmishning juda ko‘p miqdorda zarar yetkazgan holda, bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib, takroran yoki xavfli residivist tomonidan sodir etilishi og‘irlashtiruvchi belgi hisoblanadi.

Bu turdagi jinoyatlar bo‘yicha **public.sud.uz** tizimida jinoyat ishlari bo‘yicha sudlar tomonidan internet tarmog‘ida e‘lon qilingan sud qarorlari soni hozirda **133** tani tashkil etadi va ushbu qarorlar tahlil qilinganida jinoyat ishlari bo‘yicha Guliston shahar sudi 2025-yil 28-mayda 1-1201-2504/71-sonli jinoyat ishi bo‘yicha «sudlanuvchi X. jinoiy sherigi Y. bilan o‘zaro jinoiy til biriktirgan holda bir guruhga birlashib, O‘zbekiston Respublikasining «Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida»gi O‘RQ–42-sonli Qonuni normalarini buzib, qonunda belgilangan huquqsiz, axborotning mulkdori bo‘lgan, qonuniy egasining ruxsatisiz soliq to‘lovchi «Charity best trade» MChJga tegishli elektron kalitdan qonunga xilof ravishda foydalanib, soliq organlariga yuboriladigan hisobot davri ma‘lumotlariga «Charity best trade» MChJda fuqaro X.ning ishlashi haqidagi yolg‘on axborotni elektron tizimga kiritib, fuqarolarning huquqlariga, qonun bilan qo‘riqlanadigan manfaatlariga, davlat va jamoat manfaatlariga jiddiy ziyon yetkazilishga sabab bo‘lganligi va sudlanuvchi X doimiy ishga ekanligi bo‘yicha soxta ma‘lumotlarni tayyorlab, uning soxta ekanligini bila turib, X. o‘zining nomiga onlayn tarzda «Biznesni Rivojlantirish banki» ATBdan 02.07.2024-yilda 50.000.000 so‘m miqdorida, «Avobank» AJdan 03.07.2024-yilda 1.700.000 so‘m mikroqarz ajratilishiga erishib, ajratilgan mikroqarz kredit mablag‘larini o‘zlarining shaxsiy ehtiyojlariga sarflab yuborganliklarini aniqlab, X. O‘zbekiston Respublikasi JKning 278⁴-moddasi 2-qismi «b»-bandi va 168-moddasi 3-qismining «g»-bandida nazarda tutilgan jinoyatlarni sodir etganlikda aybli topilgan¹. Ushbu qilmish bo‘yicha quyidagi holatlarni alohida e‘tibor qaratish darkor, xususan:

«Charity best trade» MChJ direktori yoki buxgalteri X.ni rasmiy ishga olmasdan turib, elektron raqamli imzodan noqonuniy foydalanishi natijasida bu qilmish vujudga kelganida ushbu holatda ularning harakatlarida firibgarlik jinoyatini

¹ <https://public.sud.uz/report/CRIMINAL/>

ushbu usulda sodir etish holati ham bo'lganida u holda, ular JKning 28, 168-moddasining uchinchi qismi «g»-bandi va 278⁴-moddasining ikkinchi qismi «b»-bandi;

«Charity best trade» MChJga X. rasman ishga qabul qilinmagan holda, biroq ishga kirgan yoki kirmaganligini banklarning mobil ilovasi orqali bilish imkoniyatiga ega bo'lmasa, u holda, uning harakatlari JKning 278⁴-moddasi 2-qismi «b»-bandi va 168-moddasi 3-qismining «g»-bandida nazarda tutilgan qilmishlar bo'lmasligi mumkin edi¹.

Shu sababli bu turdagi jinoyatlarni ko'rib chiqishda, prokuror nazoratini o'rnatishda ushbu jinoyatlar uchun jazo miqdorlari turlicha ekanligiga alohida ahamiyat berishlari, qilmish umumiy qasd bilan qamrab olingan yoki olinmaganligiga alohida e'tibor qaratishlari, surishtiruvchi, tergovchi va prokurorning harakatlarida korrupsiyaviy xatti-harakatlar bo'lishi mumkinligini e'tibordan chetga chiqarmaslik juda muhimdir.

O'z.Res. JK.ning 278⁵-moddasida nazarda tutilgan kompyuter sabotaji deganda, qonun chiqaruvchi *«o'zganing kompyuter uskunasi yoki xizmatda foydalaniladigan kompyuter uskunasi qasddan ishdan chiqarish, xuddi shuningdek kompyuter tizimini buzish»*² hisoblanishini nazarda tutib, bu holatni jinoyat sifatida ko'rsatgan.

Kiberxavfsizlik obyekti esa, **o'zganing kompyuter uskunasi yoki xizmatda foydalaniladigan kompyuter uskunasi**dir. Qilmishni *«bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib, takroran yoki xavfli residivist tomonidan sodir etish»*³ og'irlashtiruvchi holat sanaladi. Bu turdagi jinoyatlar bo'yicha **public.sud.uz** tizimida jinoyat ishlari bo'yicha sudlar tomonidan internet tarmog'ida e'lon qilingan sud qarorlari soni hozirda **mavjud emasligi aniqlandi. Bu esa, bashrti bu turdagi jinoyatlar amalda umuman sodir etilmayotgan bo'lsa, uni Jinoyat kodeksidan chiqarish masalasini o'ylab ko'rish maqsadga muvofiqdir.**

¹ <https://public.sud.uz/report/CRIMINAL>.

² O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

³ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

O‘z.Res. JK.ning 278⁶-moddasida nazarda tutilgan «zarar keltiruvchi dasturlarni yaratish, ishlatish yoki tarqatish»¹ jinoyatining zaruriy belgisi sifatida kompyuter tizimida saqlanayotgan yoki uzatilayotgan axborotni ruxsatsiz yo‘q qilib yuborish, to‘sisib qo‘yish, modifikatsiyalashtirish, undan nusxa ko‘chirish yoki uni qo‘lga kiritish maqsadi va ushbu maqsadni ko‘zlab kompyuter dasturlarini yaratish yoki mavjud dasturlarga o‘zgartirishlar kiritish, xuddi shuningdek maxsus virus dasturlarini ishlab chiqish, ulardan qasddan foydalanish yoki ularni qasddan tarqatish zarurligi inobatga olingan.

Kiberxavfsizlik obyekti esa, kompyuter tizimida saqlanayotgan yoki uzatilayotgan axborot hisoblanadi.

Qilmishning «juda ko‘p miqdorda zarar yetkazgan holda, bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib, takroran yoki xavfli residivist tomonidan, uyushgan guruh tomonidan yoki uning manfaatlarini ko‘zlab sodir etilishi»² og‘irlashtiruvchi holat sanaladi.

Ma’lumki, O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining «Firibgarlikka oid ishlar bo‘yicha sud amaliyoti to‘g‘risida» 2023-yil 23-iyundagi 17-son qarorida «banklar va boshqa kredit muassasalaridan onlayn shaklda kredit (mikroqarz) mablag‘larini olish maqsadida aldov yoki ishonchni suiiste’mol qilish yo‘li orqali o‘zga shaxsga tegishli bo‘lgan maxsus identifikatsiya talab qiluvchi texnik vositalar (kompyuter, noutbuk, telefon, planshet va h.k)ning maxsus kodlaridan yoki o‘zga shaxsning «elektron raqamli imzo»laridan foydalanib, pul mablag‘lari ajratilishiga va kelgusida ushbu pul mablag‘laridan erkin foydalanish imkoniyatini beruvchi hisob-raqamlarga o‘tkazilishiga erishganlik holatlari firibgarlik sifatida baholanishi lozim. Axborot tizimidan, shu jumladan axborot texnologiyalaridan foydalanib firibgarlik sodir etish (JK 168-moddasi uchinchi qismi «g» bandi) deganda, moliya, bank muassasalari, fondlar va sh.k. larda bo‘lgan mulkni aldov yo‘li bilan kompyuter texnikasi vositalari, aloqa vositasi, planshet yoki boshqa shu kabi texnik qurilmalar yordamida manipulyatsiya qilish orqali amalqa

¹ O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

² O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

oshiriladigan talon-toroj tushuniladi. Bunday firibgarlik kompyuter tizimida ishlov beriladigan, tegishli axborot tashuvchilarda saqlanadigan yoki ma'lumotlarni uzatish tarmoqlari bo'yicha beriladigan axborotni o'zgartirish yo'li bilan ham, kompyuter tizimiga yolg'on axborot kiritish yo'li bilan ham sodir etilishi mumkin.

Axborot tizimidan, shu jumladan axborot texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan firibgarlik jinoyatini qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) axborot tizimiga kirib yoki undan foydalanib sodir etilgan o'g'irlik jinoyatidan farqlashda shuni nazarda tutish lozimki, firibgarlikda jabrlanuvchi aldov yoki ishonchi suiiste'mol qilinishi oqibatida mulkini yoki unga bo'lgan huquqni axborot texnologiyalaridan foydalanib aybdor egaligiga ixtiyoriy ravishda o'tkazadi, bunda mulk o'z egaligidan chiqib ketayotganligini jabrlanuvchi anqlagan bo'lishi kerak.

Agar shaxs kompyuter texnikasi yordamida qalbaki hujjat tayyorlab, so'ngra undan mulkni qo'lga kiritish uchun foydalangan bo'lsa, qilmishni JK 168-moddasi uchinchi qismi «g» bandi bilan kvalifikatsiya qilib bo'lmaydi.»¹.

Shunga ko'ra, bu turdagi jinoyatlar bo'yicha **public.sud.uz** tizimida jinoyat ishlari bo'yicha sudlar tomonidan internet tarmog'ida e'lon qilingan 15 ta sud qarorlari tahlil qilinganida, jinoyat ishlari bo'yicha Xiva shahar sudi 2024-yil 5-sentabrdagi 1-2212-2401/56-sonli jinoyat ishi bo'yicha huqm chiqarganligi aniqlanib, unda 39-ilovadagi holatlar aniqlangan.

Ma'lumki, O'z.Res. JK.ning 276⁶-moddasiga asosan, «**kompyuter tizimida saqlanayotgan** yoki **uzatilayotgan axborotni** ruxsatsiz yo'q qilib yuborish, to'sib qo'yish, modifikatsiyalashtirish, undan nusxa ko'chirish yoki **uni qo'lga kiritish maqsadini ko'zlab kompyuter dasturlarini** yaratish yoki mavjud dasturlarga o'zgartirishlar kiritish, xuddi shuningdek maxsus virus dasturlarini ishlab chiqish, **ulardan qasddan foydalanish yoki ularni qasddan tarqatish**»² uchun jinoiy javobgarlik belgilangan. Qonun talabiga asosan, «**axborotni o'z ichiga olgan va to'lovchiga to'lovni amalga oshirish,** shuningdek **to'lovchi bilan elektron to'lov**

¹ O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining «Firibgarlikka oid ishlar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida» 2023-yil 23-iyundagi 17-son qarori // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

*vositalarining emitenti o'rtasida tuzilgan shartnomada nazarda tutilgan boshqa operatsiyalarni amalga oshirish imkonini beradigan **bank kartasi** yoki boshqa elektron jism elektron to'lov vositalaridir. Foydalanuvchi elektron to'lov vositasidan foydalanish shartlariga muvofiq foydalanishi shart¹.*

O'zbekiston Respublikasining «Axborotlashtirish to'g'risida» 2003-yil 11-dekabrda 560-II-son Qonuniga asosan, «**axborot tizimi** – axborotni to'plash, saqlash, izlash, unga ishlov berish hamda undan foydalanish imkonini beradigan, tashkiliy jihatdan tartibga solingan **jami axborot resurslari**, axborot texnologiyalari va aloqa vositalari bo'lsa, **axborot texnologiyasi** axborotni to'plash, saqlash, izlash, unga ishlov berish va uni tarqatish uchun foydalaniladigan jami uslublar, qurilmalar, usullar va jarayonlar»² sanaladi. Elektron to'lov kartasida esa, axborot resursi sifatida pul mablag'lari mavjud. Fobulada zararli **.apk** fayl orqali pul undirib olinganligiga sudlanuvchi guvoh bo'lganligini va keyin uni guruhlariga qasddan tarqatganligini qayd etib o'tgan. Demak, **.apk** fayl zararli xavola ekanligini, ya'ni jabrlanuvchining ruxsatisiz uning foydalanuvdagi axborot tizimiga kirish imkoniyatini berishini va shu orqali pul mablag'lari qonunga xilof ravishda jabrlanuvchidan ruxsatsiz yechib olinishini sudlanuvi oldindan bilgan. Ushbu vaziyatda sudlanuvchining dastlab boshqa guruhlariga zararli havolani qasddan tarqatganligi harakatlarini JKning 278⁶-moddasi va keyin jabrlanuvchining mulkini yashirin yo'llar bilan qonunga xilof to'lov vositasi, ya'ni axborot tizimiga ulangan vositadagi pul mablag'larini egallab olganligi sababli uning harakatlarini JKning 169-moddasining uchinchi qismi «b»-bandi bilan kvalifikatsiya qilishi zarur edi. Shu sababli sudning mazkur qarori fikrimizcha noto'g'ri qabul qilingan.

O'z.Res. JK.ning 278⁷-moddasiga asosan, «**telekommunikatsiya tarmog'idan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish**»³ jinoyatining zaruriy belgisi «*o'rnatilgan himoya tizimlarini chetlab o'tgan holda telekommunikatsiya tarmog'idan foydalanish va xalqaro trafikni o'tkazish maqsadi va ushbu maqsadda*

¹ O'zbekiston Respublikasining «To'lovlar va to'lov tizimlari to'g'risida» 2019-yil 1-noyabrda O'RQ-578-son Qonun // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasining «Axborotlashtirish to'g'risida» 2003-yil 11-dekabrda 560-II-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

³ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

telekommunikatsiya tarmog'idan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish, shuningdek mazkur maqsadlar uchun mo'ljallangan maxsus dasturiy yoki apparat vositalarini qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) saqlash va ularning faoliyat ko'rsatishi uchun sharoitlar yaratish»¹ inobatga olingan. Mazkur jinoyat bir va undan ortiq maqsadlar uchun mo'ljallangan jinoyat ekanligi bilan alohida ahamiyatga egadir.

Axborot texnologiyasi sohasida turgan telekommunikatsiya sohasiga oid mazkur telekommunikatsiya tarmog'idan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish jinoyati amaliyotda **GSM-shlyuz**, ya'ni «*mobil aloqa tarmoqlari va telekommunikatsiyalarning boshqa tarmoqlari o'rtasida trafikni o'tkazish uchun mo'ljallangan apparat-dasturiy vosita*»² **orqali sodir etiladigan jinoyat sifatida ko'riladi.**

Kiberxavfsizlik obyekti esa, **telekommunikatsiya tarmog'i, maxsus dasturiy yoki apparat vositalari** tushuniladi. Qilmishning «*bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib, takroran yoki xavfli residivist tomonidan, xizmat mavqeidan foydalanib, uyushgan guruh tomonidan yoki uning manfaatlarini ko'zlab sodir etilishi*»³ jinoyatni og'irlishtiruvchi belgi sanaladi. Bu turdagi jinoyatlar bo'yicha **public.sud.uz** tizimida jinoyat ishlari bo'yicha sudlar tomonidan internet tarmog'ida e'lon qilingan sud qarorlari soni hozirda **69** tani tashkil etadi va ushbu qarorlar tahlil qilinganida sudlarda ko'rib chiqilatyogan barcha ishlar GSM-shlyuz apparat-dasturiy vositasi bilan bog'liq ishlar bo'lib, jinoyat vositasi sifatida barchasida ushbu apparat-dasturiy vosita yoki u bilan birga router, disk, sim-karta va boshqa texnik vositalar ekanligi yoki qonunchilikka ko'ra, tegishli litsenziya, ruxsatnoma asosida tegishli qurilmalardan foydalanish zarur bo'lgan holda, ushbu talabdan chetga chiqilishi bo'yicha jinoyatlar vujudga kelganligi aniqlandi. Masalan, jinoyat ishlari bo'yicha Sirg'ali tuman sudining 2025-yil 12-martdagi

¹ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasi axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirining 2020-yil 30-iyundagi 208-mh-son buyrug'i (ro'yxat raqami 3275, 2020-yil 30-iyun) bilan tasdiqlangan Telekommunikatsiya xizmatlarini ko'rsatish qoidalari // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

³ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

1-1011-2501/33-sonli jinoyat ishi bo'yicha «*mutaxassisning fikricha, vazifasi cheklanmagan va uzluksiz holatda bo'lgan yuqori tezlikdagi aloqa va internet xizmatini ta'minlashdan iborat bo'lgan «Starlink UTP-232C/UTR232» rusumli qurilmasini elektr tarmog'i bo'lgan taqdirda har qanday joyda sun'iy yo'ldoshga bevosita ulanish imkoniyatiga egaligi sababli internet tezligi yuqori darajada bo'lishi, Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 22-dekabrdagi 801-sonli qaroriga asosan «Starlink UTP232C/UTR-232» rusumli qurilmasi O'zbekiston Respublikasi hududida foydalanish taqiqlaganligi, «Starlink UTP-232C/UTR-232» rusumli qurilma sun'iy yo'ldosh tizimiga to'g'ridan-to'g'ri ulanganligi hamda qurilma O'zbekiston Respublikasi himoya aloqa vositalari tizimidan chetlab o'tgan holda ishlaganligi uchun uni nazorat qilish imkoniyati mavjud emasligi, O'zbekiston Respublikasida foydalanish mumkin bo'lgan telekommunikatsiya tarmoqlari ro'yxati keltirilgan bo'lib, ushbu ro'yxatga kiritilmaganligi sababli «Starlink» qurilmasidan mamlakatimiz hududida foydalanishga ruxsat yo'qligi aniqlanganligini ko'rsatib, ushbu qurilmani saqlagani va foydalanganligi uchun sudlanuvchi R.Kasimov va A.O'rozovga nisbatan JK 2787-moddasi 2-qismining «a» bandi bilan JK 57-moddasini qo'llab, jarima jazosini tayinlagan.»¹.*

O'z.Res. JK.ning 278⁸- va 278⁹-moddalari litsenziya yoki ruxsatnoma olmagan holda, kibermuhit yaratilishi tufayli kiberjinoyatlar vujudga keladi. Ushbu qilmishlarning keng miqyosda amalga oshirilishi jamoat xavfsizligini tahdid ostida qoldiradi. Shu sababli qonun chiqaruvchi ushbu moddalarda imtiyoz sifatida tayyorgarlik ko'rilayotgan yoki sodir etilayotgan jinoyat haqida o'z ixtiyori bilan arz qilgan va uni ochishga faol yordam bergan shaxs javobgarlikka tortilmasligi haqida maxsus qoidani nazarda tutgan.

O'z.Res. JK.ning 278⁸-moddasida «*kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi qonunchilikni buzish*»² jinoyati «*kripto-aktivlarni qonunga xilof ravishda olish, o'tkazish yoki ayirboshlash, belgilangan tartibda litsenziya olmasdan kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi xizmatlar provayderlari faoliyatini amalga oshirish*

¹ <https://public.sud.uz/report/CRIMINAL>.

² O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

yoxud kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi xizmatlar provayderlari tomonidan anonim kripto-aktivlar bilan operatsiyalarni amalga oshirishni shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etishi»¹ natijasida vujudga keladi.

Ushbu turdagi jinoyatlar uchun **kiberxavfsizlik obyekti kripto-aktivlar, ularning aylanmasi** hisoblanadi.

Qilmishning takroran yoki xavfli residivist tomonidan, ko'p miqdorda, bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib, juda ko'p miqdorda, xizmat mavqeidan foydalangan holda, uyushgan guruh tomonidan yoki uning manfaatlarini ko'zlab sodir etilishi jinoyatni og'irlishtiruvchi belgi sanaladi. O'z.Res. JK.ning 278⁹-moddasidagi **«mayning faoliyatini qonunga xilof ravishda amalga oshirish»** anonim kripto-aktivlar-mayningi bilan shug'ullanish yoki belgilangan tartibni buzgan holda-mayning faoliyatini amalga oshirish harakatlarini ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etish yoki yashirin-mayningni amalga oshirish»² orqali vujudga keladi. Ushbu turdagi jinoyatlar uchun **kiberxavfsizlik obyekti-mayning** hisoblanadi. Qilmishning *«takroran yoki xavfli residivist tomonidan, juda ko'p miqdorda, bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib, xizmat mavqeidan foydalangan holda, uyushgan guruh tomonidan yoki uning manfaatlarini ko'zlab sodir etilishi»³* jinoyatni og'irlishtiruvchi belgi sanaladi. Bu turdagi jinoyatlar orqali elektr energiyadan samarasiz foydalanish va noqonuniy boylik orttirish imkoniyati mavjud. Amaliyotda bu turdagi jinoyatlar uchun sudlar tomonidan ko'rib chiqilgan ishlar talaygina bo'lib, **public.sud.uz** tizimida jinoyat ishlari bo'yicha sudlar tomonidan internet tarmog'ida e'lon qilingan sud qarorlari soni hozirda **22** tani va kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi qonunchilikni buzishga oid jinoyat ishlari soni **66** tani tashkil etadi. Biroq, amaliyotda O'z.Res. JK.ning 278⁸-278⁹-moddalarida nazarda tutilgan «tayyorgarlik ko'rilayotgan yoki sodir etilayotgan jinoyat haqida o'z ixtiyori bilan arz qilgan va uni ochishga faol yordam

¹ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

³ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

bergan shaxs javobgarlikka tortilmaydi»¹, degan qoida amaliyotda ishlamaydi. Uning o'rniga elektr tarmoqlari korxonalari tomonidan berilayotgan zararni ifodalovchi uch-yillik zararga oid «lobbizm»dan iborat ma'lumot taqdim etish orqali aybdorning davlatga keltirgan zararini ifodalovchi qonuniy asoslanmagan amaliyot shakllangan. Bu amaliyot tufayli bu ikkala turdagi jinoyatlar uchun elektr tarmoqlari korxonalari haqiqiy holatda qancha zarar ko'rganligi holati aniqlashtirilmay qolinmoqda, shu sababli bu ikkala qilmish tufayli **haqiqatda keltirilgan zararni hisoblashning aniq metodikasi ishlab chiqilishi va amaliyotga tatbiq qilinib,** ushbu zararni ikki hissa miqdorda to'lagan sudlanuvchilarga nisbatan ozodlikdan mahrum qilish bilan bog'liq bo'lmagan jazolarni qo'llashga oid qoidalarni Jinoyat kodeksining 278⁸-278⁹-moddalariga kiritish maqsadga muvofiq. Bundan tashqari, Oliy sud Plenumi qarorining tushuntirishi mavjud emasligi sababli sudlar O'z.Res. JK.ning 278⁸-278⁹-moddalarida nazarda tutilgan qilmishni amaliyotda yoki o'g'irlik jinoyati bilan bog'lab O'z.Res. JK.ning 169-moddasining tegishli qismi bilan kvalifikatsiya qilishadi yoki bevosita asosiy qasd Jinoyat kodeksining 278⁸-278⁹-moddalarida nazarda tutilgan qilmishga qaratilgan deb ushbu moddalarning o'zi bilan cheklangan holda kvalifikatsiya qilishadi. *Misol uchun,* 2025-yil 14-may kuni jinoyat ishlari bo'yicha Ishtixon tuman sudi 1-1407-2501/60-sonli jinoyat ishini ko'rib chiqib, 40-ilovaga muvofiq holat bo'yicha hukm chiqargan.

O'z.Res. JK.ning 278²-278⁹-moddalaridagi qilmishlarning zaruriy belgilari yuqoridagilardan tashqari O'z.Res. JK.ning 278¹-moddasida nazarda tutilgan belgilar ham hisoblanadi, bundan kiberxavfsizlik obyekti mustasno.

Texnologiyaning rivoji kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi qonunchilikni buzish va-mayning faoliyatini qonunga xilof ravishda amalga oshirish orqali sodir etiladigan jinoyatlar vujudga kelishiga sabab bo'lgan bo'lib, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 27-iyuldagi PQ-3150-son «O'zbekiston Respublikasi Istiqbolli loyihalar milliy agentligi faoliyatini tashkil etish

¹ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

to'g'risida»gi va 2018-yil 3-iyuldagi PQ–3832-son «O'zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni va kripto-aktivlar aylanmasi sohasini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarorlari va ular asosida qabul qilingan qonunchilikka muvofiq, ushbu soha tartibga solib qo'yilgan. Xususan, **«kripto-aktiv – ma'lumotlarning taqsimlangan reestridagi raqamli yozuvlar yig'indisi bo'lgan, qiymati va egasiga ega mulkiy huquq bo'lib, ushbu faoliyatning kripto-birja,-mayning-pul, kripto-depozitariy va kripto-do'kon kabi turlari mavjud. Bunda, kripto-birja – kripto-aktivlarni sotib olish, sotish va (yoki) ayirboshlash uchun elektron platformani taqdim etuvchi tashkilot,-mayning-pul –mayning jarayonini ta'minlash maqsadida hisoblash quvvatlarini birlashtiruvchi elektron platformani taqdim etuvchi tashkilot, kripto-depozitariy – kripto-aktivlarni chiqarish, ularni dastlabki joylashtirish va saqlash bo'yicha xizmatlar ko'rsatish bo'yicha elektron platforma va (yoki) texnik va dasturiy vositalar majmuini taqdim etuvchi tashkilot va kripto-do'kon – kripto-aktivlarni sotib olish va (yoki) sotish yuzasidan xizmatlar ko'rsatish bo'yicha elektron platforma va (yoki) texnik va dasturiy vositalar majmuini taqdim etuvchi tashkilot»**¹ sanaladi. Bular, «kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi xizmatlar provayderlari – jismoniy va yuridik shaxslarga, shu jumladan ularning nomidan kripto-aktivlarni sotib olish, sotish, ayirboshlash, saqlash, chiqarish, joylashtirish va boshqarish bo'yicha xizmatlarni ko'rsatuvchi O'zbekiston Respublikasining rezidentlari bo'lgan yuridik shaxslar tomonidan ko'rsatiladi va kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi xizmatlar provayderlari faoliyati litsenziyalanadi.»².

Demak, «kripto-aktivlarni qonunga xilof ravishda olish, o'tkazish yoki ayirboshlash, belgilangan tartibda litsenziya olmasdan kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi xizmatlar provayderlari faoliyatini amalga oshirish yoxud kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi xizmatlar provayderlari tomonidan anonim kripto-

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 27-iyuldagi PQ–3150-son «O'zbekiston Respublikasi Istiqbolli loyihalar milliy agentligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida»gi va 2018-yil 3-iyuldagi PQ–3832-son «O'zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni va kripto-aktivlar aylanmasi sohasini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarorlari // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasi Istiqbolli loyihalar milliy agentligi direktorining 2022-yil 14-iyuldagi 32-son buyrug'i (ro'yxat raqami 3380, 2022-yil 15-avgust) bilan tasdiqlangan Kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi xizmatlar provayderlari faoliyatini litsenziyalash tartibi to'g'risidagi nizom // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

aktivlar bilan operatsiyalarni amalga oshirish»¹ orqali ushbu jinoyat sodir etiladi va maxsus zarur belgisi «shunday harakatlar uchun shaxs ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin bir-yil ichida ushbu xarakatni qayta sodir etgan bo'lishi kerak, o'sha harakatlar takroran yoki xavfli residivist tomonidan, ko'p yoki juda ko'p miqdorda, xizmat mavqeidan foydalanish, bir guruh shaxslar tomonidan yoki uyushgan guruh tomonidan yohud uning manfaatlarini oldindan til biriktirib sodir etilishi»² mazkur jinoyatni og'irlashtiruvchi belgi sanaladi.

Mayning faoliyatini qonunga xilof ravishda amalga oshirish jinoyati *«anonim kripto-aktivlar-mayningi bilan shug'ullanish yoki belgilangan tartibni buzgan holda-mayning faoliyatini amalga oshirish»³ orqali sodir etiladi. Sodda qilib aytganda-mayningning kriptovalyuta yaratishga va kriptovalyuta ko'rinishida mukofot olishga qaratilgan faoliyatdir⁴ va u qonunchilikka xilof ravishda sodir etilgan bo'lsa, bu jinoyat tugallangan bo'ladi. Anonim kripto-aktiv esa, anonimlik prinsipi asosida ishlovchi (amalga oshirilgan operatsiyalar haqidagi ma'lumot yashirin bo'lgan) kripto-aktiv hisoblanadi, umuman olganda, **«mayning faoliyati – hisoblash operatsiyalarini bajarish orqali ma'lumotlarning taqsimlangan reestrini yuritish, bloklarning yaxlitligini yaratish va tasdiqlash faoliyati»⁵** sanaladi. Ushbu faoliyat ruxsatnoma asosida amalga oshiriladigan faoliyat sanaladi,-mayning bilan shug'ullanish maqsadida ruxsatnoma olgan yuridik shaxs-mayner,-mayningni amalga oshirishga imkon beruvchi dasturiy-apparat va (yoki) texnik vositalar-mayningning uskunalari sanaladi. O'zbekiston Respublikasi hududida yashirin-mayningni, anonim kripto-aktivlar-mayningini, ro'yxatga olingan paytda ko'rsatilgan manzilga mos kelmaydigan manzilda-mayningni amalga oshirish va-*

¹ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

³ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

⁴ Б. Матмуратов. Киберхавфсизлик ва кибержиноятларга қарши курашишда амалга оширилаётган ислохотлар. – Париж. Proceedings of International Conference on Modern Science and Scientific Studies. 2024 й., – P. 60.

⁵ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

mayningni ruxsatnomasiz amalga oshirish taqiqlanadi¹. Shu sababli ham buning uchun alohida javobgarlik belgilangan. Ushbu jinoyatning zaruriy belgisi ushbu xarakat uchun shaxs ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin takroran ushbu qilmishni sodir etgan bo'lishi kerak. Yashirin-mayningni amalga oshirish uchun shaxsning oldin ma'muriy javobgarlikka tortilganligi holati ahamiyatga ega emas. Mazkur harakatlarning *«takroran yoki xavfli residivist tomonidan, juda ko'p miqdorda, xizmat mavqeidan foydalangan holda, bir guruh shaxslar tomonidan yohud uyushgan guruh tomonidan yoki uning manfaatlarini ko'zlab oldindan til biriktirib sodir etilishi»*² jinoyatni og'irlashtiruvchi holatlar sanaladi. Agarda tayyorgarlik ko'rilyotgan yoki sodir etilyotgan jinoyat haqida o'z ixtiyori bilan arz qilgan va uni ochishga faol yordam bergan shaxs javobgarlikka tortilmaydi. Dissertatsiyaning 11-ilovasida asosiy-mayning bitkoinlarining statistikasi ko'rsatilgan.

Jinoyat ishlari materiallariga ko'ra, IIV Tezkor-qidiruv departamenti Kiberxavfsizlik markazi va uning hududiy bo'linmalari tomonidan o'tkazilgan tezkor tadbirlar davomida, *«fuqaro Ishtixon tumanida «mayning» faoliyati yo'lga qo'yib, 28,9 mlrd. so'm yoki 2,2 mln. AQSh dollardan ortiq elektr energiyasini o'g'irlaganligi aniqlangan va mazkur tadbirlar davomida, o'zidan soxta tadbirkor yasab olgan shaxs 186 dona "Antiminer" nomli-mayning qurilmalaridan foydalanib, so'nggi 3-yil davomida umumiy iste'moldagi elektr energiyasiga o'zboshimchalik bilan ulanib kelganligi ma'lum bo'lgan, hisob-kitob natijalariga ko'ra, elektr tarmoqlaridan noqonuniy foydalanilishi oqibatida davlat budjetiga 28,9 mlrd. so'm miqdorida zarar keltirilganligi ma'lum bo'lgan. Ta'kidlash lozimki, ushbu o'g'irlangan elektr energiyasi evaziga 32 mingta xonadonni 1 oy davomida elektr energiyasi bilan ta'minlash mumkin. Shu sababli ushbu holat bo'yicha jinoyat ishi qo'zg'atilgan.»*³.

Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi yuqoridagi kiberjinoyatlar uchun jazo muqarrarligini ta'minlashda jazoni og'irlashtiruvchi holatlar juda muhim o'rin

¹ O'zbekiston Respublikasi Istiqbolli loyihalar milliy agentligi direktorining 2023-yil 20-sentabrdagi 68-son buyrug'i bilan tasdiqlangan "Mayning faoliyatini amalga oshirish uchun ruxsatnoma berish tartibi to'g'risida"gi nizom // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

³ https://t.me/cyber_102/6579.

tutadi. Rossiya jinoyat kodeksining 63-moddasining 1-bandi “t”-kichik bandida ham mazkur holat og‘irlashtiruvchi holat sanaladi¹. Shu sababli Jinoyat kodeksining 56-moddasining birinchi qismini dissertatsiya 21-ilovasiga muvofiq tahrirda «p»-band bilan to‘ldirish taklif qilinadi. Bunda, bu og‘irlashtiruvchi holat *«Kodeks Maxsus qismining moddasida jinoyat tarkibining zaruriy belgisi sifatida nazarda tutilgan bo‘lsa, jazo tayinlashda hisobga olinmasligini unutmashimiz zarur»*².

Shu bilan birga, ko‘rib chiqqan sud amaliyoti bo‘yicha aytish kerakki, sudlarda jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun javobgarlik va jazo qo‘llash amaliyoti turlicha, vaholanki qonun bir xil bo‘lsa-da, javobgarlikning turlicha ekanligi ushbu sohada keskin islohotlar o‘tkazish zarurligini taqozo etadi va ushbu kamchiliklarni bartaraf etishning eng samarali yo‘li fikrimizcha O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasida sodir etilayotgan jinoyatlar bo‘yicha alohida qarorini qabul qilish bugungi kun talabi sanaladi va biz ham alohida Plenum qarori qabul qilinib, mavjud amaliyot birxillashtirilishi zarur deb hisoblaymiz.

2.3-§. Fakultativ bevosita obyekti «jamoat xavfsizligi» bo‘lgan kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy tahlili

Fakultativ bevosita obyekti «jamoat xavfsizligi» bo‘lgan kiberjinoyatlar dissertatsiya 12-ilovasida nazarda tutilgan O‘z.Res. JK.ning tegishli moddalarida nazarda tutilgan qilmishlarning, shu bilan birga, tegishli kiberjinoyat tufayli jamoat xavfsizligiga bevosita tahdid yoki xavf bo‘lgan kiberjinoyatlarning kibernuhitda, shu jumladan, kibernuhitda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va vositalari orqali sodir etilganida vujudga keladigan qilmishlar tushuniladi. Ushbu jinoyatlarning zaruriy belgilari dissertatsiya 1-bobi 1.1-§-paragrafida nazarda tutilgan. Ushbu bobga oid kiberjinoyatlar ichida O‘z.Res. JK.ning 97 va 103-103¹-moddalarida nazarda tutilgan qilmishlarning asosiy bevosita obyekti shaxsning hayoti bo‘lsa, ushbu qilmishni sodir etishda jinoyat vositasi yoki quroli sifatida shaxsning axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan yoki uning

¹ Россия жиноят кодекси // <https://ivo.garant.ru/#/document/10108000/paragraph/464:0>.

² O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

vositalaridan foydalanishi oqibatida ushbu sohaga oid muhofaza qilinadigan yoki qo'riqlanadigan obyektlarga putur yetishi mumkin. Shu bilan birga, bu qilmishlarning axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan yoki uning vositalari orqali kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalanib dsodir etilishi natijasida og'ir oqibatlar vujudga kelishi, xatto shaxsning hayotdan ko'z yumishi boshqa shaxslarning ham huquq va manfaatlariga daxl qilishi orqali jamoat xavfsizligi tahlika ostida qoladi. Shu sababli ushbu vaziyatda jamoat xavfsizligi asosiy bevosita emas, balki fakultativ bevosita obyekt sifatida namayon bo'ladi. O'z.Res. JK.ning 97- va 103-103¹-moddalarida nazarda tutilgan qilmishlarning tamomlanish vaqti har doim jismoniy shaxs biologik mavjudot bo'lganligi uchun biologik o'lim odatdagi sharoitda sodir bo'ladi va shaxsning vafot etishiga qarab ushbu jinoyatlar o'zaro farq qiladi. To'g'ridan-to'g'ri vafot etishi oqibatida kiberqotillik, suiqasd orqali kibersuitsid, kibersuiqasdga urinish orqali o'zini o'zi o'ldirishga undash jinoyati vujudga keladi. Shu jarayonda unutmaslik zarurki, shaxsning biologik o'limini vujudga keltiruvchi ta'na a'zolariga yetkazilgan tan jarohati shaxsning hayotini tashkil etuvchi muhim ta'na a'zolari bosh, yurak va boshqa qismlari sun'iy bo'lishi mumkin, biroq ularga yetkazilgan shikast yoki zararning oqibatida shaxs kibermuhitda emas, balki odatdagi sharoitda vafot etganligi sababli ushbu qilmishlarni to'liq kibermuhitda sodir bo'ladi, deb ta'kidlay olmaymiz. Zero, yurak to'xtaganda miya o'limigacha bo'lgan vaqt 4-6 daqiqani tashkil qiladi¹. Shuningdek, robotga o'rnatilgan sun'iy intellekt orqali yoki robotga inson yoki sun'iy intellekt tomonidan berilgan buyruq asosida inson o'ldirishga qasd qilgan bo'lsa yoki tibbiy texnik vositalar orqali bemorning hayoti va sog'lig'i nazorat qilinayotgan bo'lsa, unga tashqi tomondan yoki tibbiy texnik vositaga o'rnatilgan sun'iy intellekt texnologiyasi shaxsning biologik o'limiga sababchi bo'lsa yoki uning kiberhujumi oqibatida shaxs biologik o'lgan taqdirda ham jinoyat kibermuhit, shu jumladan, kibermakonda emas, balki odatdagi sharoitda tamom bo'ladi. Shunga ko'ra, kiberqotillik jinoyati kibermuhit yoki kibermakonda emas,

¹ N. Paradis, H.Halperin, K. Kern, V.Wenzel, D. Chamberlain. The Science and Practice of Resuscitation Medicine. – Cambridge University Press, 2007 y. – P. 1338.

balki kibermuhit yoki kibermakondan foydalanib kiberhujum amalga oshirilganidan keyin odatdagi sharoitda shaxsning vafot etishi bilan jinoyat tamomlanishiga alohida ahamiyat berish va ushbu o'lim vujudga kelgan **sababiy bog'lanishga** e'tibor qaratish zarur. Shuni ham unutmaslik zarurki, robotlar yoki sun'iy intellekt orqali kiberjinoyat sodir etilsa, milliy jinoyat qonunchiligimizda jismoniy shaxsning jinoiy javobgarligi belgilab qo'yilganligi sababli robotlar yoki sun'iy intellekt jinoiy javobgarlikka tortilmaydi. Biroq, sun'iy intellekt mavjud bo'lgan robot o'zini qayta dasturlash orqali jinoyat etilganligi isbotlansa, shaxs qilmishni aybsiz holda sodir etgan deb topiladi. Shaxsga keltirilgan zarar esa, sun'iy intellekt mavjud bo'lgan robot hisobidan undirilishiga oid munosabatlar fuqarolik qonunchiligi bilan belgilanadi. Shuningdek, shaxsni telekommunikatsiya va Internet tarmog'ida namoyishkorona ko'rsatgan holda, qasddan odam o'ldirish jinoyati jabrlanuvchining yaqinlari va keng jamoatchilikka og'ir oqibatlariga olib kelishi va jamoat xavfsizligiga tahdid solishi mumkin. Shu sababli 97-, 104-, 105- va 109-moddalaridagi holatlarni umumiy qilib, dissertatsiyaning 6, 20- va 21-ilovalariga muvofiq tahrirda bayon etish orqali bu turdagi qilmishlar uchun javobgarlikni belgilab qo'yish maqsadga muvofiq.

O'z.Res. JK.ning 104-105, 109 va 110-moddalarining asosiy bevosita obyekti shaxsning sog'lig'i bo'lsa, O'z.Res. JK.ning 112 va 115¹-moddalarining asosiy bevosita obyekti shaxsning hayoti va sog'lig'i, O'z.Res. JK.ning 119-moddasining asosiy bevosita obyekti shaxsning jinsiy erkinligi, O'z.Res. JK.ning 125, 126¹, 127, 127¹, 129-130¹, 131, 133-133²-moddalarining asosiy bevosita obyekti oilaga, yoshlarga va axloqqa oid muhofaza qilinadigan ijtimoiy munosabatlar, O'z.Res. JK.ning 135-136-, 139-140-moddalaridagi qilmishning asosiy bevosita obyekti shaxsning ozodligi, sha'ni va qadr-qimmati, O'z.Res. JK.ning 141-141³, 143, 145-147, 149-moddalaridagi qilmishning asosiy bevosita obyekti fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklari, O'z.Res. JK.ning 150-151, 153-154, 155, 155², 156-moddalaridagi qilmishning asosiy bevosita obyekti tinchlik va insoniyatning xavfsizli, O'z.Res. JK.ning 157-162-moddalaridagi qilmishning asosiy bevosita obyekti O'zbekiston

Respublikasi manfaatlari, O‘z.Res. JK.ning 165-, 167-169-, 171 va 173-moddalaridagi qilmishning asosiy bevosita obyekti o‘zga shaxsning mulki va mulkiy huquqlari, O‘z.Res. JK.ning 176-178, 185¹-moddalaridagi qilmishning asosiy bevosita obyekti iqtisodiyot asoslarini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar, O‘z.Res. JK.ning 186, 186³, 188¹, 189, 191-192-moddalaridagi nazarda tutilgan qilmishning asosiy bevosita obyekti xo‘jalik faoliyati sohasini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar, Jinoyat kodeksining 192⁹-192¹¹-moddalarida nazarda tutilgan qilmishning asosiy bevosita obyekti xo‘jalik yurituvchi subyektlarning huquq va manfaatlari, O‘z.Res. JK.ning 196 va 197-moddalaridagi qilmishning asosiy bevosita obyekti muhofazalangan atrof tabiiy muhit, ekologiya, yer va yer osti boyliklarining muhofazasi, O‘z.Res. JK.ning 205-207, 209-215, 216¹, 217, 220, 227¹-228, 229-moddalarida nazarda tutilgan qilmishning asosiy bevosita obyekti boshqaruv tartibi, O‘z.Res. JK.ning 230¹-moddasidagi qilmishning asosiy bevosita obyekti odil sudlov, O‘z.Res. JK.ning 263 va 267-moddalaridagi qilmishning asosiy bevosita obyekti transport harakati va undan foydalanish xavfsizligi, O‘z.Res. JK.ning 271, 273-274-moddalaridagi qilmishning asosiy bevosita obyekti giyovandlik vositalari yoki psixotrop moddalarining qonuniy muomalasi, O‘z.Res. JK.ning 277-278-moddalaridagi qilmishning asosiy bevosita obyekti jamoat tartibi, O‘z.Res. JK.ning 296-297-moddalarida nazarda tutilgan qilmishlarning asosiy bevosita obyekti harbiy mulk va uning foydalanish tartibi, O‘z.Res. JK.ning 301-moddasida nazarda tutilgan qilmishning asosiy bevosita obyekti harbiy boshqaruv yoki harbiy xizmatni o‘tash tartibiga oid ijtimoiy munosabatlarga nisbatan kiberhujum kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va vositalari orqali sodir etilganida vujudga keladi. *Masalan, O‘z.Res. JK.ning 127-moddasida nazarda tutilgan «voyaga yetmagan shaxsni spirtli ichimliklar iste’mol qilishga, giyovandlik vositalari va ularning analoglari yoki psixotrop hisoblanmagan, lekin kishining aql-idrokiga ta’sir qiladigan vosita va moddalarni yoki giyovandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop*

moddalar iste'mol etishga jalb qilish»¹ jinoyati obyektiv tomondan bugungi kunda kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda amalga oshirish, ayniqsa darknetda amalga oshirish juda qulay sanaladi, sababi ushbu muhit yoki makonda amalga oshirilayotgan vaqtida jinoyat izlarini kiberjinoyatchi tezlikda yo'q qilishi, vujudga kelishi mumkin bo'lgan xavf-xatarlarni baholab borishi, iqtisodiy jihatdan samarali ekanligi, tezlik jihatdan tezkorligi, eng muhimi anonim qolish mumkinligining o'zi bu toifadagi qilmishlarning ko'proq sodir etilishiga shart-sharoit yaratib beradi. Mazkur holatda, ushbu kibermuhit, shu jumladan, kibermakon axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali vujudga keltiriladi va bu usul sifatida jinoyatning zaruriy belgisi hisoblanadi. Ta'kidlash kerakki, milliy jinoyat qonunchiligimizda bu toifadagi jinoyatlarni kvalifikatsiya qilishda uning telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'ida sodir etilishi jinoyatning zaruriy belgisi sifatida inobatga olinmagan bo'lsa ham Jinoyat kodeksining 127-moddasi to'rtinchi qismi «b»-bandiga asosan, «*mazkur qilmishning ikki yoki undan ortiq voyaga yetmagan shaxsga nisbatan sodir etilishi*»² holati, virtual muhitda shaxslar doirasi deyarli barcha holatda ikki yoki undan ortiq bo'lishi mumkinligi sababli jinoyatning tarmoq orqali sodir etilganligi holatiga alohida ahamiyat berish darkor. Sababi ushbu holat jamoat xavfsizligiga og'ir oqibatlar olib kelishi yuzasidan mazkur toifadagi jinoyatlarda jamoat xavfsizligi asosiy bevosita obyekt emas, balki fakultativ bevosita obyekt sifatida muhim o'rin tutadi.

O'z.Res. JK.ning 133¹-moddasida nazarda tutilgan «*inson a'zolarining va (yoki) to'qimalarining oldi-sotdisi*»³ jinoyati bugungi kungacha faqat darknetda sodir etilardi, biroq telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'idan foydalanib amalga oshirilgan bu qilmishlarning ko'payganligi va bunda bu texnologiyalar jinoyatni keng qamrovli va tezkorlik bilan amalga oshirishda samarali vosita ekanligi sababli bu toifadagi jinoyatlarni kvalifikatsiya qilishda quyidagilarga ahamiyat berish kerak, ya'ni kiberjinoyatchi bu toifadagi jinoyatlarni amalga

¹ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

³ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

oshirishda vositachi rolini o'ynaydi, u jabrlanuvchiga ham, inson a'zolarining va (yoki) to'qimalari zarur bo'lgan shaxsga nisbatan ham kibertahdidni amalga oshirishi yoki inson a'zolarining va (yoki) to'qimalarini buyurtma qilgan shaxslarning buyurtmalari asosida jabrlanuvchilarga yoki ularning yaqinlariga kiberhujumni amalga oshirishi mumkin. Bu turlicha holatda sodir etilishi mumkin va bu jinoyatni amalga oshirishda kibermuhit, shu jumladan, kibermakon jinoyatni sodir etish joyi sanaladi. Shu sababli ushbu muhit, shu jumladan, makon bugungi kunda darknet nomi bilan ham mashhur bo'lib, yuqorida 2.1-§.-paragrafda kiberbulling haqida so'z yuritilgan bo'lsa, ushbu paragrafda darknet haqida ham to'xtalib o'tamiz. Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'idan foydalanib sodir etiladigan boshqa jinoyatlarning bir qismi darknet bilan bog'liq jinoyatlar sifatida ham alohida ajralib turadi va u haqida qischa ma'lumot dissertatsiya 27-ilovasida nazarda tutilgan.

2-bob bo'yicha xulosalar

2-bob bo'yicha 13-ilovaga muvofiq xulosa qilinadi.

III BOB. JAMOAT XAVFSIZLIGIGA TAHDID SOLUVCHI AYRIM KIBERJINOYATLARNING XORIJIY VA XALQARO JINOIY-HUQUQIY TAHLILI

3.1-§. Xorijiy davlatlarda jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi ayrim kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy jihatlari

Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun javobgarlikning milliy va xorijiy tajribasi hamda jinoyatning tugallanganlik holati hamda predmeti bo'yicha tahlil dissertatsiyaning 14-ilovasida ko'rsatilgan bo'lib, ushbu jadval orqali mazkur jinoyatlarning xorijiy tajribasini bilish mumkin. Ta'kidlash kerakki, ushbu tahlil bugungi kun holati bo'yicha bo'lib, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivoji tufayli milliy va xorijiy davlatlar qonunchiligiga asosan u o'zgarishi mumkin. Xorijiy davlatlar ichida Albaniyaning tajribasi ham muhim ahamiyatga ega bo'lib, ushbu davlat Jinoyat kodeksining 156-moddasida qasddan elektr, telegraf, telefon, radio televizion tarmoq yoki boshqa har qanday aloqa tarmog'ini qasddan vayron qilish yoki zarar yetkazganlik uchun jarima yoki ozodlikdan mahrum qilish bilan bog'liq javobgarlik belgilangan. O'z.Res. JK.ning 263-moddasida ham bu bo'yicha alohida javobgarlik belgilangan, biroq ushbu modda birinchi qismi dispozitsiyasidagi «aloqa yo'llari» va «aloqa uskunalari»gi oid tushunchalar bugungi kunda eskirgan tushuncha hisoblanadi va u O'zbekiston Respublikasining «Telekommunikatsiyalar to'g'risida» 2024-yil 27-dekabrdagi O'RQ-1015-son Qonunidagi «aloqa liniyasi», «telekommunikatsiya vositalari»ga oid tushunchalarning ta'rifiga muhtoj bo'lmoqda, qolaversa, «aloqa yo'llari» tushunchasi amaldagi xalqaro stadantlar va hujjatlarda, texnik jihatdan tartibga solish sohasidagi normativ hujjatlarda ham mavjud emas, u ushbu hujjatlarda «aloqa liniyasi» deya, «aloqa uskunasini» esa, «telekommunikatsiya vositalari»ning tarkibiy qismiga kiritilgan. Shuningdek, O'z.Res. JK.ning 263-moddasi matnining rus tili va o'zbek tilidagi tahrirlari o'rtasida jiddiy tafovut mavjud, jumladan, rus tili matnidagi «*sredstv svyazi*» so'zlari o'zbek tiliga «*aloqa yo'llari*» so'zlari sifatida tarjima

qilingan, biroq bunday tushuncha axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasiga oid qonunchilikda mavjud emas. Soliq kodeksi va yangitdan qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining «Telekommunikatsiyalar to'g'risida»gi Qonunda ham «**aloqa liniyasi**» tushunchasi nazarda tutilgan, biroq «**aloqa yo'llari**» nazarda tutilmagan. Xitoy Jinoyat kodeksining 124-moddasida «*jamoat foydalanishidagi televizion va radio uzatish uskunalari, pochta va telegraf uskunalarining shikastlanishi jamoat xavfsizligiga zarar yetkazganligi*¹ uchun javobgarlik belgilangan. Aynan O'z.Res. JK.ning 263-moddasidagi yuqoridagi qoidaning noto'g'ri qo'llanilishi va tahriri tufayli o'tgan vaqt davomida bu modda bo'yicha aynan aloqa liniyasiga oid holat bo'yicha bironta ham jinoiy ish yuritilmagan. Shu sababli O'z.Res. JK.ning 263-moddasining birinchi qismi dispozitsiyasini dissertatsiya 21-ilovasiga muvofiq tahrirda bayon etish maqsadga muvofiq.

Albaniya Jinoyat kodeksining 192/b-moddasida «*kompyuter uzatmalari va dasturlariga aralashganlik*»² uchun javobgarlik belgilangan va bu bilan istalgan kiberjinoyatlar uchun bitta javobgarlik belgilangan. Qog'oziston jinoyat kodeksining 205-moddasida «*axborotga, axborot tizimiga yoki telekommunikatsiya tarmog'iga ruxsatsiz kirish*»³ uchun jinoiy javobgarlik belgilangan bo'lib, unga ko'ra, «*fuqarolar yoki tashkilotlarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini yoki jamiyat yoki davlatning qonun bilan muhofaza qilinadigan manfaatlarini jiddiy ravishda buzilishiga olib keladigan elektron ommaviy axborot vositalarida, axborot tizimiga yoki telekommunikatsiya tarmog'iga qasddan noqonuniy kirish, xuddi shu harakat axborot-kommunikatsiya infratuzilmasining o'ta muhim obyektlariga nisbatan sodir etish*»⁴ uchun javobgarlik belgilangan. O'z.Res. JK.ning 278²-moddasida bu bo'yicha alohida javobgarlik mavjud. Albaniya Jinoyat kodeksining 275-moddasida «*uchinchi shaxsning tinchligi va osoyishtaligini buzish uchun qasddan telefon qilganlik*»⁵ uchun javobgarlik belgilangan. Biroq, buning uchun amaliyotda muammolar talaygina bo'lsa ham, milliy qonunchiligimizda hech

¹ <https://chinahelp.me/criminal/1599-2>.

² <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/56>.

³ <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226>.

⁴ <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226>.

⁵ <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/56>.

bo‘lmasa ma‘muriy javobgarlik belgilanmagan va isbotlovchi dalillar bo‘lsagina amaliyotda bu bo‘yicha umuman jinoiy javobgarlik masalasi bezorilik jinoyati bo‘yicha ko‘tarilmagan. Bundan tashqari, ijtimoiy tarmoqlar va messenjerlar orqali bugungi kunda ziddiyatlari holatlar ko‘paymoqda va aynan ularda odob-axloq qoidalari, ulardan foydalanish tartibiga rioya qilmasligi natijasida foydalanuvchilar o‘rtasida nizolar ko‘paymoqda. Shu sababli O‘z.Res. JK.ning 277-moddasi birinchi qismi dispozitsiyasini dissertatsiya 21-ilovasiga muvofiq tahrirda bayon etish maqsadga muvofiq.

Armaniston jinoyat kodeksining 199-moddasida *«tijorat yoki bank sirini tashkil etuvchi aloqalarni tinglash, kompyuter yoki dasturiy ta‘minot tizimlariga yoki tarmoqqa noqonuniy kirish, maxsus texnik vositalardan foydalanish»*¹ uchun jinoiy javobgarlik belgilangan. Gruziya jinoyat kodeksining 158-moddasida *«kompyuter tizimidagi kompyuter ma‘lumotlarini yoki shaxsiy aloqa paytida tizimdan uzatiladigan kompyuter ma‘lumotlarini yoki elektromagnit to‘lqinlar – texnik vositalardan foydalangan holda, bunday ma‘lumotlarni tashuvchilar yoki shaxsiy aloqa yozuvlarini noqonuniy saqlash, texnik vositalar yoki kompyuter yordamida olingan ma‘lumotlardan noqonuniy foydalanish»*² uchun jinoiy javobgarlik belgilangan. O‘z.Res. JK.ning 278³-moddasida alohida bu bo‘yicha javobgarlik mavjud. Qolaversa, O‘z.Res. JK.ning 167-169-moddalarida kiberrastrata, kiberfiribgarlik, kibero‘g‘rilik jinoyatlari uchun javobgarlik belgilangan. Xususan, norma ijodkorligidagi taklifimiz asosida O‘zbekiston Respublikasining «O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida» 2022-yil 19-oktabrdagi O‘RQ–794-son Qonuni bilan Jinoyat kodeksining 168-moddasining uchinchi qismi «g» bandida *«axborot tizimidan, shu jumladan axborot texnologiyalaridan foydalanib firibgarlik»* va 169-modda uchinchi qismining «b» bandida *«qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) axborot tizimiga kirib yoki undan foydalanib o‘g‘rilik*

¹ <https://www.refworld.org/ru/legal/legislation/natlegbod/1999/ru/103652>.

² <https://www.refworld.org/ru/legal/legislation/natlegbod/1999/ru/103652>.

jinoyatini sodir etganlik» uchun jinoiy javobgarlik belgilab qo'yilgan¹. Shu bilan birga, O'z.Res. JK.ning 191-moddasida «sir tutiladigan fan-texnika, ishlab chiqarish, iqtisodiyot, savdoga oid yoki boshqa shu kabi axborotni egasining roziligisiz oshkor qilish yoki undan foydalanish maqsadida har qanday usulda to'plash»² uchun jinoiy javobgarlik belgilangan, bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanayotganligi va raqamli dalillarning maqomi³ norma ijodkorligidagi takliflar asosida belgilanganligi sababli ushbu moddani qayta ko'rib chiqish maqsadga muvofiqdir. Jinoyat ishlari materiallariga ko'ra, «Telegram» messenjerida farg'onalik 16 yoshli X.Y. soxta havola jo'natib, fuqarolarni, shu jumladan, farg'onalik 48 yoshli M.F.ni qiziqtirib, bank karta ma'lumotlarini qo'lga kiritish orqali pullarni o'g'irlagan. Mazkur holat yuzasidan JKning 169-moddasi uchinchi qismi «a» va «b» bandlari bilan jinoyat ishi qo'zg'atilgan⁴. Shuningdek, «Telegram» messenjeri orqali «Iphone 14pro» sotiladi deya andijonlik 27 yoshli ayol M.O. yolg'on e'lon joylashtirgan va e'longa ishongan jabrlanuvchi namanganlik A.T. bilan telefon orqali gaplashib, oldindan 1.900.000 so'm pulni o'tkazib olgan va yozishmalarni o'chirib yuborib, uning qo'ng'iroqlariga javob bermay, qora ro'yxatga kimgazib qo'ygan. Mazkur holat yuzasidan JKning 168-moddasi 3-qismi bilan M.O.ga nisbatan jinoyat ishi qo'zg'atilgan⁵. Ta'kidlab o'tish kerakki, Ozorboyjon Jinoyat kodeksining 30-bobi «kiberjinoyatlar» deb nomlanadi va unda 271-modda – «kompyuter tizimiga ruxsatsiz kirish», 272-modda – «kompyuter ma'lumotlarini noqonuniy olish», 273-modda – «kompyuter tizimiga yoki kompyuter ma'lumotlariga noqonuniy aralashish», 273-1-modda – «kiberjinoyatlar komissiyasi uchun ishlab chiqarilgan mablag'lar aylanmasi», 273-2-modda – «kompyuter ma'lumotlarini

¹ O'zbekiston Respublikasining "O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida" 2022-yil 19-oktabrdagi O'RQ-794-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

³ O'zbekiston Respublikasining "O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga raqamli dalillar bilan ishlash tizimini takomillashtirishga qaratilgan o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida" 2024-yil 21-noyabrdagi O'RQ-1003-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

⁴ <https://t.me/kiberjinoyatuz/35>.

⁵ <https://t.me/kiberjinoyatuz/31>.

soxtalashtirish» uchun jinoiy javobgarlik belgilangan¹. Armaniston Jinoyat kodeksining 23-bobi «jamoat javfsizligi» va 24-bobi «kompyuter xavfsizligi»ga bagʻishlangan boʻlib, «kompyuter axborot tizimiga ruxsatsiz kirish (kirish), kompyuter maʼlumotlarini oʻzgartirish, kompyuter sabotaji, kompyuter maʼlumotlarini noqonuniy olish, kompyuter maʼlumotlariga ruxsatsiz kirish (kirish) uchun maxsus vositalarni ishlab chiqarish yoki sotish, zararli dasturlarni ishlab chiqish, ishlatish va tarqatish, kompyuter tizimi yoki tarmogʻining ishlash qoidalarini buzish» uchun Armaniston jinoyat kodeksining 257-moddasida jinoiy javobgarlik belgilangan². Gruziya jinoyat kodeksining 35-bobi Ozorboyjon jinoyat kodeksiga oʻxshab «kiberjinoyatlar» deb nomlangan boʻlib, ushbu bobda 284-modda – «kompyuter tizimiga ruxsatsiz kirish», 285-modda – «kompyuter maʼlumotlari yoki (va) kompyuter tizimlaridan noqonuniy foydalanish», 286-modda – «kompyuter maʼlumotlariga yoki (va) kompyuter tizimiga tajovuz qilish» uchun jinoiy javobgarlik nazarda tutilgan³. Belorussiya jinoyat kodeksining 31-bobi «kompyuter xavfsizligiga qarshi kiberjinoyatlar» deb nomlangan holda, unda 349-modda – «kompyuter maʼlumotlariga ruxsatsiz kirish», 350-modda – «kompyuter maʼlumotlarini yoʻq qilish, blokirovka qilish yoki oʻzgartirish», 352-modda – «kompyuter maʼlumotlarini noqonuniy olish», 354-modda – «zararli kompyuter dasturlarini yoki maxsus dasturiy taʼminotni ishlab chiqish, ishlatish, tarqatish yoki sotish», 355-modda – «kompyuter tizimi yoki tarmogʻining ishlash qoidalarini buzish» uchun jinoiy javobgarlik belgilangan⁴. Qozogʻiston Jinoyat kodeksining 7-bobi esa, «aloqa va axborotlashtirish sohasidagi jinoyatlar»⁵ deb nomlangan va ushbu nom texnik tomondan olib qaralsa, toʻgʻriroqdir. Sababi axborot texnologiyasiga texnik tomondan aloqa sohasi toʻliq kirmaydi. Misol uchun, Oʻz.Res. JK.ning 278³-moddasida «telekommunikatsiya tarmoqlaridan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish» va 278⁷-moddasida «telekommunikatsiya

¹ <https://www.migration.gov.az/content/pdf/7d878287d2a6aa187238b93c7df26ef3.pdf>.

² <http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show>.

³ <https://www.refworld.org/ru/legal/legislation/natlegbod/1999/ru/103652>.

⁴ <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275>.

⁵ <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226>.

tarmog'idan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish»¹ uchun jinoiy javobgarlik belgilangan va u texnik tomondan axborot texnologiyasi sohasiga kirmaydi. Biroq, milliy jinoyat qonunchiligimizda axborot texnologiyalari sohasiga oid jinoyatlar alohida turkumlanmagan va O'z.Res. JK.ning XX¹-bobi «*Axborot texnologiyasi sohasidagi jinoyatlar*»², deb nomlanadi. Shuningdek, O'z.Res. JK.da XX¹-bobning turgan bo'limi ham noto'g'ri joyda turibdi, jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar faqatgina O'z.Res. JK.ning oltinchi bo'limidagi jamoat xavfsizligi va jamoat tartibiga qarshi jinoyatlar emasligi, balki boshqa bo'limlarga oid kiberjinoyatlar ham jamoat xavfsizligiga taalluqli ekanligi ilmiy-amaliy tomondan asoslab berildi. Shu bilan birga, ushbu bo'lim faqatgina jamoat xavfsizligi va jamoat tartibiga qarshi jinoyatlar, deb nomlanib, ushbu bo'lim dastlab ikkiga bo'lingan holda, ya'ni «jamoat xavfsizligiga qarshi jinoyatlar» va «jamoat tartibiga qarshi jinoyatlar», – deb nomlangan holda, axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlarni ham ushbu bo'limda alohida bobda mantiqan noto'g'ri joyda turganligini ko'rishimiz mumkin. Qirg'iziston Jinoyat kodeksining 40-bobi «Kiberxavfsizlikka qarshi jinoyatlar»³, Ozorboyjon Jinoyat kodeksining 30-bobi «Kiberjinoyatlar»⁴, Tojikiston Jinoyat kodeksining XII bo'limi «Axborot xavfsizligiga qarshi jinoyatlar»⁵, Turkmaniston Jinoyat kodeksining XIII bo'limi «Kompyuter axboroti sohasidagi jinoyatlar»⁶, Belorussiya Jinoyat kodeksining XII bo'limi «Kompyuter xavfsizligiga qarshi jinoyatlar»⁷, Armaniston Jinoyat kodeksining 9-bo'limi «Jamoat xavfsizligi, kompyuter axborot xavfsizligi, jamoat tartibi, jamoat axloqi va sog'liqni saqlashga qarshi jinoyatlar»⁸, deb nomlanadi. Shu sababli O'z.Res. JK.ning XX¹-bobini dastlab alohida bo'lim oltinchi kichik bo'limga ajratib, unga ikkita qo'shimcha bob kiritish va uni dissertatsiya 21-ilovasiga muvofiq tahrirda bayon etish maqsadga muvofiq. Shuningdek, ushbu

¹ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

³ <https://mvd.gov.kg/rus/ministry/normative-bases/22>.

⁴ <https://www.migration.gov.az/content/pdf/7d878287d2a6aa187238b93c7df26ef3.pdf>.

⁵ https://continent-online.com/Document/?doc_id=30397325.

⁶ https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31295286&pos=411;-44#pos=411;-44.

⁷ <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275>.

⁸ <http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show>.

bobdagi jinoyatlar, shu bilan birga, dissertatsiyaning 2-bobida nazarda tutilgan jinoyatlar jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar hisoblanadi va **ularni alohida bo'limga ajratish maqsadga muvofiq emas**. Shu bilan birga, **jamoat xavfsizligiga oid munosabatlar milliy jinoyat qonunchiligimizda to'liq qamrab olinmagan va bu borada alohida sohaviy qonun qabul qilish maqsadga muvofiq**. Shu bilan birga, Armaniston jinoyat kodeksining 263-moddasida, Belorussiya jinoyat kodeksining 343¹-moddasida¹ voyaga yetmaganlarni kompyuter dasturlari, kino va video materiallar, pornografik tasvirlar yoki pornografik xarakterdagi boshqa obyektlarni yaratishda ishtirok etishga majburlash, shuningdek, kompyuter tizimi orqali bolalar pornografiyasini taqdim etish, O'z.Res. JK.ning 130-moddasida esa, «telekommunikatsiya yoki internet tarmog'ida shunday mahsulotni joylashtirganlik»² uchun jinoiy javobgarlik belgilangan. Armaniston jinoyat kodeksining 307-moddasida «davlat sirlarini o'z ichiga olgan hujjatlar yoki kompyuter ma'lumotlari bilan ishlash qoidalarini buzish» uchun jinoiy javobgarlik belgilangan³. Biroq, O'z.Res. JK.ning 162-moddasida «davlat sirlarini oshkor qilish»⁴ uchun jinoiy javobgarlik belgilangan holda, axborot tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari yoki boshqa axborot texnologiyalari, raqamli texnologiyalar yoki sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanib, davlat sirlarini oshkor qilganlik og'irlashtiruvchi holat bo'lsa-da, buning uchun alohida javobgarlik nazarda tutilmagan. Shu sababli dissertatsiya 21-ilovasiga muvofiq tahrirda bu bo'yicha alohida javobgarlikni belgilash taklif qilinadi.

Armaniston Jinoyat kodeksining 181-moddasida «kompyuter texnologiyalaridan foydalangan holda boshqa odamlarning mulkini o'g'irlaganlik»⁵ uchun jinoiy javobgarlik belgilangan, biroq O'z.Res. JK.ning 169-moddasidagi tahrir Armaniston Jinoyat kodeksining 181-moddasiga nisbatan ancha yaxshiroq va to'liqroqdir. Ozorboyjon Jinoyat kodeksining 147-148- va 323-moddalarida,

¹ <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275>.

² O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

³ <http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show>.

⁴ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

⁵ <http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show>.

Belorussiya Jinoyat kodeksining 367-moddasida¹ «internet axborot resurslarida tuhmat yoki haqorat mazmunidagi axborotni tarqatish» uchun jinoiy javobgarlik belgilangan. O‘z.Res. JK.ning 139-140- va 158-moddalarida ham «telekommunikatsiya yoki internet tarmog‘ida tuhmat va haqoratga oid axborotni joylashtirish»² uchun javobgarlik belgilangan va bu bilan tarqatmasa ham axborotni joylashtirish xarakatining amalga oshirilishi jinoyatning tamomlanishi sifatida O‘zbekistonda inobatga olinadi, Ozorboyjonda esa, joylashtirilgan axborot qachonki tarqatilsagina, jinoyat tamomlangan bo‘ladi. Ushbu vaziyatda, tarqatish harakati telekommunikatsiya tarmog‘ida dastlab joylashtirish harakati bilan boshlanganligi sababli o‘zining ahamiyatini yo‘qotganligi sababli milliy jinoyat qonunchiligimizda bu bo‘yicha ijobiy yutuq mavjud. Bugungi kunda qilmishi bo‘yicha jinoyatchi o‘zini topolmasligi uchun soxta profil, nom yoki hisoblar orqali shaxslarga tuhmat qilish yoki haqorat qilish holatlari ko‘paymoqda, shu sababli norma ijodkorligidagi takliflar asosida *«O‘zbekiston Respublikasi Prezidentini omma oldida telekommunikatsiya tarmoqlaridan yoki Internet butunjahon axborot tarmog‘idan foydalangan holda uni haqoratlash yoki unga tuhmat qilish»* uchun Jinoyat kodeksining 158-moddasining uchinchi qismida va *«telekommunikatsiyalar tarmoqlaridan, Internet jahon axborot tarmog‘idan, shuningdek matnni ko‘paytirishning bosma yoki boshqa usullaridan foydalangan holda ommaviy tartibsizliklarga va fuqarolarga nisbatan zo‘ravonlik qilishga omma oldida da‘vat qilish»* uchun Jinoyat kodeksining 244-moddasining ikkinchi qismi «b»-bandi bilan jinoiy javobgarlik belgilanib³, O‘zbekiston Respublikasining 2003-yil 11-dekabrda qabul qilingan «Axborotlashtirish to‘g‘risida»gi 560-II-sonli Qonunining 3-moddasi uchinchi xatboshisiga *«axborot resursi — axborot tizimi tarkibidagi elektron shakldagi axborot, ma’lumotlar banki, ma’lumotlar bazasi, shu jumladan axborot tizimlarida ochiq shaklda joylashtiriladigan yoxud e’lon qilinadigan audio-, video-*

¹ <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275>.

² O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

³ O‘zbekiston Respublikasining «O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida» 2021-yil 30-martdagi O‘RQ–679-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

, *grafik va matnli axborot*»¹ degan tushunchasi kiritilib, 12¹-moddasi yangi tahrirda bayon etildi². Shu o'rinda ta'kidlab o'tish kerakki, Ozorboyjonda buning uchun Jinoyat kodeksining 148-1-moddasida «*soxta foydalanuvchi nomlari, profillari yoki hisoblari yordamida Internet-axborot resursida tuhmat yoki haqorat qilish*»³ orqali alohida javobgarlik turi ko'rsatilgan holda, bu toifadagi qilmish uchun ham alohida javobgarlik belgilangan. Shu sababli bu toifadagi jinoyatlarning sodir etilishi nafaqat shaxs manfaatlariga, balki jamiyat manfaatlariga zid ekanligi sababli tarmoqdan noqonuniy foydalanish yoki tarmoqda noqonuniy axborot joylashtirish, tarqatish orqali jamoat xavfsizligi va tartibiga zid xarakatlarni amalga oshirganlik uchun alohida javobgarlik masalasini hal qilish maqsadga muvofiqdir. Shu nuqtai nazardan Jinoyat kodeksining amaldagi 278⁷-moddasi, taklif qilinayotgan 278⁹-moddasida telekommunikatsiya tarmog'idan tarqatish yo'l qo'yilmasligi belgilangan jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi qonunga xilof ravishda axborotni tarqatish, tarqatishga yo'l qo'yish, fuqarolarning huquqlariga yoki qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlariga yoxud davlat yoki jamoat manfaatlariga ko'p miqdorda zarar yoxud jiddiy ziyon yetkazilishiga sabab bo'lganlik uchun dissertatsiya 21-ilovasiga muvofiq O'z.Res. JK.ga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish maqsadga muvofiq.

O'z.Res. JK.ning 110-moddasida «*muttasil ravishda do'pposlash yoki boshqacha harakatlar bilan qiynash*»⁴ uchun javobgarlik belgilangan, biroq qiynash ruhiy bosim yoki psixologik zo'ravonlik ko'rinishida ham sodir etilishiga e'tibor qaratilmagan. Shu sababli norma ijodkorligidagi taklifimiz asosida O'z.Res. JK.ning 141³-moddasida «*shaxs tanasining va (yoki) jinsiy a'zolarining yalang'och holdagi foto- va (yoki) videotasvirini o'z ichiga olgan axborotni uning roziligisiz tarqatish, shu jumladan ommaviy axborot vositalarida, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida tarqatish yoxud bunday axborotni tarqatish bilan*

¹ O'zbekiston Respublikasining «O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida» 2021-yil 30-martdagi O'RQ-679-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasining «O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida» 2021-yil 30-martdagi O'RQ-679-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

³ <https://www.migration.gov.az/content/pdf/7d878287d2a6aa187238b93c7df26ef3.pdf>.

⁴ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

*qo‘rqitish» uchun jinoiy javobgarlik belgilanib, O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-sentabrda qabul qilingan «Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida»gi O‘RQ–561-sonli Qonunining 3-moddasi o‘n ikkinchi xatboshisiga **ta‘qib etish** — jabrlanuvchining xohish-irodasiga qarshi, uning ikki yoki undan ortiq-marta qarshilik ko‘rsatganligiga yoxud ogohlantirganligiga qaramay sodir etiladigan, jabrlanuvchini qidirishda, u bilan og‘zaki, telekommunikatsiya tarmoqlari vositasida, shu jumladan Internet jahon axborot tarmog‘i orqali yoki boshqa usullarni qo‘llash yo‘li bilan muloqotga kirishishda, uning ish, o‘qish va (yoki) yashash joyiga borishda ifodalangan hamda jabrlanuvchida o‘z xavfsizligi uchun xavotirlik qo‘zg‘atadigan harakatlar ekanligi»¹ belgilab qo‘yildi. Ozorboyjon jinoyat kodeksining 133-moddasida esa, «ruhiy qiynoqlar» masalasiga ham alohida e‘tibor qaratilgan². Dissertatsiyada biz kiberbullingning psixologik jinoyat ekanligini alohida ta‘kidlab o‘tgan edik, sababi kiberbulling amalga oshishi oqibatida jabrlanuvchining shaxsiyatida va ongida ruhiy o‘zgarishlar bo‘ladi, shu sababli O‘z.Res. JK.ning 110-moddasiga telekommunikatsiya va Internet tarmog‘idan foydalanib, mazkur qilmishni sodir etganlik uchun jinoiy javobgarlikni belgilash maqsadga muvofiqdir.*

Gruziya jinoyat kodeksining 157-moddasida *«shaxsiy yoki oilaviy sirlarni, shaxsiy hayotni aks yettiruvchi ma‘lumotlarni yoki shaxsiy ma‘lumotlarni Internet orqali, shu jumladan ijtimoiy tarmoqlar, ommaviy eshittirish yoki boshqa ommaviy nutq orqali tarqatish, ulardan noqonuniy foydalanish»³ uchun alohida jinoiy javobgarlik belgilangan. Biroq, bugungi kunda ko‘payib borayotgan Jinoyat kodeksining 141-1-moddasidagi «shaxsning shaxsiy yoki oilaviy sirini tashkil etuvchi shaxsiy hayoti to‘g‘risidagi ma‘lumotlarni uning rozilgisiz qonunga xilof ravishda yig‘ish yoki tarqatish»⁴ jinoyati basharti telekommunikatsiya yoki Internet tarmog‘i orqali tarqatiladigan bo‘lsa, og‘ir holatlarga olib kelishi mumkinligi*

¹ O‘zbekiston Respublikasining “Xotin-qizlar va bolalar huquqlari, erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilish tizimi yanada takomillashtirilishi munosabati bilan O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida” 2023-yil 11-apreldagi O‘RQ–829-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi.

² <https://www.migration.gov.az/content/pdf/7d878287d2a6aa187238b93c7df26ef3.pdf>.

³ <https://www.refworld.org/ru/legal/legislation/natlegbod/1999/ru/103652>.

⁴ O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi.

yetarlicha e'tibor qaratilmagan va ushbu qilmishning tarmoq orqali sodir etilishi mumkinligini inobatga olib, JKning 141-moddasiga qo'shimcha ravishda shaxsning shaxsiy yoki oilaviy sirini tashkil etuvchi shaxsiy hayoti to'g'risidagi ma'lumotlarni uning rozilgisiz qonunga xilof ravishda telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'iga joylashtirganlik uchun jinoiy javobgarlikni belgilash maqsadga muvofiq.

Gruziya jinoyat kodeksining 324¹-moddasida *«kiberterrorizm, ya'ni qonuniy himoyalangan kompyuter ma'lumotlarini noqonuniy olish, undan foydalanish yoki foydalanish tahdidi, aholini qo'rqitish yoki (va) hokimiyatga ta'sir qilish maqsadida sodir yetilgan jiddiy oqibatlariga olib kelishi»*¹, Belorussiya jinoyat kodeksining 289¹-moddasida esa, *«Internet tarmog'ida terrorizmni targ'ib qilganlik»*² uchun jinoiy javobgarlik belgilangan va bu tajribadan unumli foydalanib, bugungi kunda terrorizm texnologiyaning rivoji tufayli har xil usul va shakllarda sodir etilayotganligini va ularning oqibatlari har xil bo'lishi mumkinligini inobatga olib, O'z.Res. JK.ning 155-moddasida kiberterrorizmga oid normalarni belgilash va javobgarlikni dissertatsiya 21-ilovasiga muvofiq tahrirda bayon etish maqsadga muvofiq.

O'z.Res. JK.ning 153-moddasida *«genotsid, ya'ni milliy, etnik, irqiy yoki diniy mansubligiga qarab, bir guruh shaxsning jismonan to'la yoki qisman qirilib ketishiga olib keladigan turmush sharoitini qasddan yaratish, bunday shaxslarni jismonan to'la yoki qisman qirib yuborish, bola tug'ilishini zo'rlik bilan kamaytirish yoxud bolalarni ana shu odamlar guruhidan olib, boshqasiga topshirish, shuningdek, bunday harakatlar sodir etish to'g'risida buyruq berish»*³ uchun javobgarlik belgilangan, biroq tarmoq bilan bog'liq masalalar yetarlicha jinoyat qonunchilimizda nazarda tutilmagan, Belorussiya jinoyat kodeksining 130²-moddasida *«Belorus xalqining genotsidini Internet yoki boshqa tarmoq orqali rad etish»*⁴ uchun ham javobgarlik belgilangan.

¹ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275>.

³ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

⁴ <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275>.

«Axborotlashtirish to'g'risida»gi Qonunning 12¹-moddasida nazarda tutilgan majburiyatning bajarilmasligi uchun aybdor shaxslar qonunchilikka muvofiq javobgarlikka tortilishi ko'rsatilgan holda, Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks va Jinoyat kodeksida qonunchilik hujjatlariga muvofiq telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'ida qonunchilik hujjatlarida nazarda tutilgan javobgarlikni keltirib chiqaruvchi axborotni tarqatganlik uchun javobgarlik yetarlicha ko'zda tutilmagan, Belorussiya jinoyat kodeksining 198¹-moddasida esa, *«aynan qonun hujjatlariga muvofiq, Internet-resurslarda tarqatilishi taqiqlangan axborotni ma'muriy javobgarlikka tortilganidan keyin tarqatganligi»*¹ uchun jinoiy javobgarlik belgilangan.

Belorussiya Jinoyat kodeksining 341¹-moddasida *«natsistik ramzlar yoki atributlarni Internet yoki boshqa axborot tarmog'idan foydalangan holda tarqatish yoki targ'ib qilish, shuningdek, bunday ramzlar yoki atributlarni tayyorlash, tarqatish, saqlash yoki tarqatish maqsadida sotib olish»*² uchun jinoiy javobgarlik belgilangan. O'z.Res. JK.ning 244¹-moddasida esa, *«faqat millatchilarning xarakati bilan emas, balki telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'idan foydalanib jamoat xavfsizligi va jamoat tartibiga tahdid soladigan materiallarni tayyorlash, saqlash, tarqatish yoki namoyish etish»*³ uchun javobgarlik belgilangan va ushbu modda tahriri Belorussiya jinoyat kodeksining 341¹-moddasiga nisbatan to'liqroq tahrirda bayon etilganligini inobatga olish maqsadga muvofiqdir.

Belorussiya jinoyat kodeksining 289¹- va 361-moddalarida *«internet tarmog'idan foydalanib davlat hokimiyatini egallab olish»* yoki *«Belorusiya Respublikasining konstitutsiyaviy tuzumini majburan o'zgartirish yoki davlatga xiyonat qilish yoki terrorizm yoki sabotaj qilish»* yohud *«Belorusiya Respublikasining hududiy yaxlitligini buzishga qaratilgan harakatlarni amalga oshirish yoki milliy xavfsizlikka zarar yetkazishga qaratilgan boshqa harakatlar qilish to'g'risida ommaviy chaqiriqlarni amalga oshirish, Belorusiya Respublikasi, shu jumladan Belorusiya Respublikasiga, Belorusiya Respublikasining jismoniy va*

¹ <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275>.

² <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275>.

³ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

yuridik shaxslariga nisbatan cheklovchi choralarni (sanksiyalarni) qo'llash yoki materiallarni tarqatish» uchun jinoiy javobgarlik belgilangan¹. Biroq, O'z.Res. JK.ning 155-, 159- va 161-moddalarida ushbu moddalarda nazarda tutilgan qilmish Internet tarmog'idan foydalanib sodir etilgani uchun jinoiy javobgarlik hozircha belgilanmagan. Shu sababli dissertatsiya 21-ilovasiga muvofiq tahrirda ilg'or xorijiy tajriba asosida bu bo'yicha jinoiy javobgarlikni belgilash maqsadga muvofiq sanaladi. Belorussiya jinoyat kodeksining 369¹-moddasida «Internet tarmog'ida va boshqa tarmoqda Belorus Respublikasini obro'sizlantirish» uchun jinoiy javobgarlik belgilangan². Biroq, O'z.Res. JK. 244⁶-moddasida faqatgina «shaxsning qadr-qimmatini kamsitilishiga yoki uning obro'sizlantirilishiga olib keladigan yolg'on axborotni telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida tarqatish» uchun javobgarlik nazarda tutilgan. Xitoy Jinoyat kodeksining 217-moddasida, «mualliflik huquqini buzish» uchun javobgarlik mavjud³, biroq telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'ida bu harakatni amalga oshirganlik uchun alohida javobgarlik mavjud emas. O'z.Res. JK.ning 149¹-moddasida esa, «ommaviy axborot vositalaridan yoxud telekommunikatsiya tarmoqlaridan, shuningdek Internet jahon axborot tarmog'idan foydalanib, mualliflik huquqini va turdosh huquqlarni buzganlik»⁴ uchun alohida javobgarlik mavjud. Tojikiston Jinoyat kodeksining 12-qismi «axborot xavfsizligiga qarshi jinoyatlar», – deb nomlanadi va uning 298-moddasida «kompyuter ma'lumotlariga ruxsatsiz kirish», 299-moddasida «kompyuter ma'lumotlarini o'zgartirish», 300-moddasida «kompyuter sabotaji», 301-moddasida «kompyuter ma'lumotlarini noqonuniy saqlash», 302-moddasida «kompyuter tizimi yoki tarmog'iga ruxsatsiz kirish uchun maxsus vositalarni ishlab chiqarish va sotish», 303-moddasida «zararli dasturlarni ishlab chiqish, ishlatish va tarqatish», 304-moddasida «kompyuter tizimi yoki tarmog'ining ishlash qoidalarini buzish, internet tarmog'idan foydalanib 307-moddasida jamoatchilikni Tojikiston Respublikasi konstitutsiyaviy tuzumini

¹ <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275>.

² <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275>.

³ <https://chinahelp.me/criminal/1599-2>.

⁴ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

zo‘ravonlik bilan o‘zgartirishga chaqirish, 307(1)-moddasida «ommaviy ekstremistik faoliyat va ekstremizmni jamoatchilik tomonidan oqlashga da‘vat etish, 307(3)-moddasida «ekstremistik tashkilotlar faoliyatini tashkil etish» uchun jinoiy javobgarlik belgilangan¹. Turkmaniston jinoyat kodeksining 13-bo‘limi «kompyuter axborotiga oid jinoyatlar», 33-bobi «informatik va aloqa sohasidagi jinoyatlar», – deb nomlanadi va unga muvofiq, 373-moddasida «axborotga, axborot tizimiga yoki axborot-telekommunikatsiya tarmog‘iga noqonuniy kirish», 374-moddasida «axborotni uzatish uchun majburlash», 375-moddasida «axborotni noqonuniy yo‘q qilish yoki uning formatini o‘zgartirish», 376-moddasida «axborot tizimi va axborot-telekommunikatsiya tarmog‘ining normal ishlashini buzish», 377-moddasida «axborotni o‘zlashtirish», 378-moddasida «qasddan soxtalashtirilgan ma’lumotlarni tarqatish», 379-moddasida «zararli dasturlarni yaratish, ishlatish va tarqatish», 380-moddasida «cheklangan ruxsat bilan elektron axborot manbalarini noqonuniy tarqatish», 381-moddasida «noqonuniy maqsadlarni ko‘zlagan Internet-resurslarni joylashtirish bo‘yicha xizmatlar ko‘rsatish», 382-moddasida «uyali aloqa abonent qurilmasining identifikatsiya kodini, abonentni identifikatsiya qilish moslamasini noqonuniy o‘zgartirish, shuningdek abonent qurilmasining identifikatsiya kodini o‘zgartirish uchun dasturlarni yaratish, ulardan foydalanish, tarqatish», 383-moddasida «uchuvchisiz uchish apparatlarining texnik o‘lchovlari talablarini qasddan buzish» uchun jinoiy javobgarlik belgilangan². Qirg‘iziston Jinoyat kodeksining 160-1-moddasida «Internet orqali fohishalik va buzuvchilikni tashkil etish va targ‘ib qilish (veb-kamera studiyalari)», 227-moddasida «kompyuter tizimiga yoki tarmog‘iga noqonuniy kirib olish yoki maxsus texnik vositalardan, shuningdek boshqa noqonuniy vositalardan foydalanib tijorat yoki boshqa sirlarni yig‘ish va noqonuniy maqsadlarda foydalanish» uchun jinoiy javobgarlik belgilangan³. Qirg‘iziston Jinoyat kodeksining 40-bobi «kiberxavfsizlikka qarshi jinoyatlar» deb nomlanadi

¹ Уголовный кодекс Республики Таджикистан от 21 мая 1998 года № 574 // “Ахбори Маджлиси оли Республики Таджикистан” 1998 г., № 9, ст. 68-70.

² Уголовный кодекс Туркменистана от 12 июня 1997 года № 222-I // Ведомости Милли Генгеша Туркменистана, 2022 г., № 2, ст. 11; Ведомости Меджлиса Туркменистана, 2023 г., № 3, ст. 73.

³ Уголовный Кодекс Кыргызской Республики от 28 октября 2021 года № 127 // газета “Эркин-Тоо” от 28 сентября 2021 года № 100.

va 319-moddasida «kompyuter ma'lumotlari va yelektron hujjatlarga, axborot tizimiga yoki telekommunikatsiya tarmog'iga ruxsatsiz kirish», 320-moddasida «kompyuter ma'lumotlari va elektron hujjatlarni ruxsatsiz kirish va nusxalash, yo'q qilish, blokirovka qilish, o'zgartirish yoki axborot xavfsizligi vositalarini zararsizlantirish, axborot tizimlari yoki telekommunikatsiya tarmoqlarini buzish, shuningdek qasddan foydalanish uchun mo'ljallangan dasturiy mahsulotdan foydalanish yoki tarqatish yoki mavjud dasturiy mahsulotlarga o'zgartirishlar kiritish maqsadida yaratish va tarqatish», 321-moddasida «kibersabotaj», 322-moddasida «elektron xabarlarini ommaviy tarqatish qabul qiluvchilarning oldindan rozilgisiz amalga oshirilishi dasturiy mahsulotlar, telekommunikatsiya tizimlari, uskunalar va abonent terminallarining uzilishiga yoki tugatilishiga olib kelganlik», 327-moddasida «axborot-kommunikatsiya tarmog'i orqali jamoat hokimiyatini zo'ravonlik bilan tortib olishga da'vat etish», 330-moddasida «irqiy, etnik, milliy, diniy mintaqalararo adovatni qo'zg'atish (nizo)» uchun jinoiy javobgarlik belgilangan¹.

Qozog'iston Jinoyat kodeksining 105-moddasiga asosan, «telekommunikatsiya, shu jumladan, Internet tarmog'idan foydalanib o'z joniga qasd qilishga undash yoki o'z joniga qasd qilishga yordam berish», 121¹-moddasiga asosan, «o'n olti yoshga to'lmagan shaxsga nisbatan jinsiy xarakterdagi nomaqbul xatti-harakatlar qilish, takliflarni jalb qilish», 122-moddasida «o'n olti yoshga to'lmaganligi aniq bo'lgan shaxs bilan jinsiy aloqa yoki jinsiy xarakterdagi boshqa harakatlar, shuningdek fohishalik xizmatlarini, taniqli voyaga yetmagan tomonidan taqdim yetiladigan jinsiy xarakterdagi boshqa xizmatlarni olish», 122-moddasida «haqorat qilish», 132-moddasida «voyaga yetmaganni jinoiy huquqbuzarliklarni sodir yetishga jalb qilish», 134-moddasida «voyaga yetmaganni fohishalikka jalb qilish, boshqa jinsiy xizmatlarni ko'rsatish», 147-moddasida «shaxsiy hayot daxlsizligini buzish va shaxsga doir ma'lumotlarga oid qonunchilikni buzish», 161-moddasida «agressiv urush boshlanishiga tashviqot yoki ommaviy chaqiriqlar», 174-moddasida «ijtimoiy, milliy, qabilaviy, irqiy, sinfiy yoki diniy

¹ https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36675065&pos=3172;10#pos=3172;10.

kelishmovchiliklarni *qo'zg'atish*», 179-moddasida «*hokimiyatni tortib olish yoki ushlab turish, shuningdek hokimiyatni tortib olish yoki ushlab turish yoki Qozog'iston Respublikasi konstitutsiyaviy tuzumini zo'ravonlik bilan o'zgartirishga qaratilgan tashviqot yoki ommaviy chaqiriqlarni amalga oshirish*», 180-moddasida «*Qozog'iston Respublikasining birligi va yaxlitligini, uning hududining daxlsizligi va ajralmas huquqlarini buzish yoki davlatning parchalanishi, shuningdek, bunday tarkibdagi materiallarni tarqatish yoki tarqatish maqsadida ishlab chiqarish, saqlash uchun tashviqot yoki ommaviy chaqiriqlarni amalga oshirish*», 189-moddasida «*o'g'rilik*», 195-moddasida «*aldash yoki ishonchni suiiste'mol qilish orqali mulkiy zarar yetkazish*», 148-moddasida «*yozishmalar, telefon so'zlashuvlari, pochta, telegraf va boshqa xabarlarining sir tutilishini maxfiy ravishda ma'lumot olish uchun mo'ljallangan maxsus texnik vositalardan foydalangan holda yoki elektron axborot resurslariga, axborot tizimiga noqonuniy kirish yoki telekommunikatsiya tarmoqlari orqali uzatiladigan ma'lumotlarni noqonuniy ushlab qolish orqali buzish*», 217¹-moddasida «*moliyaviy (investitsiya) piramida sxemasini reklama qilish*», 256-moddasida «*terrorizmni targ'ib qilish*», 272-moddasida «*ommaviy tartibsizliklar*», 274-moddasida «*yolg'on axborot tarqatish*», 299¹-moddasida «*giyohvandlik vositalari, psixotrop moddalar yoki ularning analoglari, prekursorlarini targ'ib qilish yoki noqonuniy reklama qilish*», 309-moddasida «*fohishaxonalarni fohishalik uchun tashkil etish yoki saqlash, boshqa jinsiy xizmatlarni ko'rsatish va qo'shmachilik qilish*», 316-moddasida «*hayvonlarga nisbatan shafqatsiz munosabatda bo'lish*», 375-moddasida «*Qozog'iston Respublikasi Prezidentining sha'ni va qadr-qimmatiga tajovuz qilish va uning faoliyatiga to'sqinlik qilish*», 376-moddasida «*Qozog'iston Respublikasi parlamenti deputatining sha'ni va qadr-qimmatiga tajovuz qilish va uning faoliyatiga to'sqinlik qilish*», 378-moddasida «*hukumat vakilini haqorat qilish*», 380-moddasida «*hukumat vakiliga qarshi tahdid yoki zo'ravonlik harakatlarini amalga oshirish*», 402-moddasida «*sud tomonidan noqonuniy deb topilgan, jamoat joylarida yoki ommaviy axborot vositalari, telekommunikatsiya tarmoqlari yoki onlayn platformalardan foydalangan holda ish tashlashda davom etishga*

chaqiriqlar, shuningdek shu maqsadda xodimlarga pora berish», 409-moddasida «Konstitutsiyaviy ish yuritish, adolat yoki sudgacha tergovni amalga oshirish bilan bog'liq tahdid yoki zo'ravonlik harakatlarini amalga oshirish», 206-moddasida «elektron ommaviy axborot vositalarida saqlanadigan, axborot tizimida mavjud bo'lgan yoki telekommunikatsiya tarmoqlari orqali uzatiladigan qonun bilan himoyalangan ma'lumotlarni qasddan noqonuniy ravishda yo'q qilish yoki o'zgartirish», 207-moddasida «axborot tizimi yoki telekommunikatsiya tarmoqlarining ishlashini buzishga qasddan xarakatlar (harakatsizlik) qilish, 208-moddasida axborotni noqonuniy olish, 209-moddasida «axborotni uzatish uchun majburlash», 210-moddasida «zararli kompyuter dasturlari va dasturiy mahsulotlarini yaratish, ulardan foydalanish yoki tarqatish, 211-moddasida «cheklangan elektron axborot resurslarini noqonuniy tarqatish», 212-moddasida «noqonuniy maqsadlarni ko'zlagan Internet-resurslarni joylashtirish bo'yicha xizmatlar ko'rsatish», 213-moddasida «uyali aloqa abonent qurilmasining identifikatsiya kodini, abonentni identifikatsiya qilish moslamasini noqonuniy o'zgartirish, shuningdek abonent qurilmasining identifikatsiya kodini o'zgartirish uchun dasturlarni yaratish, ulardan foydalanish, tarqatish», uchun jinoiy javobgarlik belgilangan¹.

Qilmishning telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'ida sodir etilishi yoki ushbu tarmoqlardan foydalanib sodir etilishi jabrlanuvchiga, ayniqsa, jamoat xavfsizligiga tahdid ekanligi sababli «o'n olti yoshga to'lmagan shaxsga nisbatan zo'rlik ishlatmay uyatsiz-buzuq harakatlar sodir etish»² uchun O'z.Res. JK.ning 129-moddasining ikkinchi qismiga va O'z.Res. JK.ning 141¹-141²-moddasida nazarda tutilgan jinoyatlar telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'ida sodir etilishi nafaqat jabrlanuvchi, balki jamoat uchun og'ir oqibatlariga olib kelishi mumkinligi va g'arazli hamda doimo qasddan sodir etilishi mumkinligi sababli O'z.Res. JK.ning 141¹- va 141²-moddasiga dissertatsiya 21-ilovasiga muvofiq qo'shimcha band qo'shish taklif qilinadi.

¹ Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года // Ведомости Парламента Республики Казахстан, 2014 г., № 13-I, 13-II, ст. 83; № 21, ст. 122; 2015 г., № 16, ст. 79.

² O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

«Xat-yozishmalar, telefonda so‘zlashuv, telegraf xabarlari yoki boshqa xabarlarining sir saqlanishi tartibi»¹ni qasddan yoki g‘arazli maqsadda telekommunikatsiya yoki Internet tarmog‘idan foydalanib buzilishi jamoat manfaatlariga, yoshlarning kelajagiga, xalq irodasiga juda katta kulfat keltirishi mumkinligi sababli O‘z.Res. JK.ning 143-moddasini dissertatsiya 21-ilovasiga muvofiq tahrirda bayon etish maqsadga muvofiq.

Ta’kidlash kerakki, Jinoyat ishlari bo‘yicha Jondor tuman sudining 2024-yil 15-martdagi 1-2007-2401/15-slون jinoyat ishi bo‘yicha hukmiga ko‘ra, «Sh.Xomidov 2023-yil 26-sentabr kuni soat 2130larda, spirtli ichimlik iste’mol qilgan holda, Buxoro shahri 5-mitti tumanida joylashgan «Rusalka» nomli kafening oldiga borib, jinsiy aloqa qilish maqsadida o‘zi bilan «Nazokat» ismli ayolni olib, Buxoro shahri 5-mitti tumandagi xonadonlarni biriga borishib, «Nazokat» ismli ayolni yalang‘och holatidagi videosini olib, videotasvirga olish jarayonida u bilan savol javob qilib, unga «Sen qaerdan, qerliksan, Qashqadaryodanmi...? Qaerdansan, Qashqadaryodanmi? Qaeridan Kosondanmi...? O‘rtog‘lar Buxoroni, Buxoroni, Qashqadaryoni ja....lari bosib ketgan, onasini falon qilay, Tik-Tokni bosinglar gazini... Buxoro-Samarqandni bosib ketgan Qashqadaryoni ja...lari, onangni falon qilay haromi Qashqadaryo? Ja....laringni yig‘ib ol, ko‘robsanlarmi Qashqadaryo, zo‘ring bo‘lsa so‘rab ol. Onangni falon qilaman hammangni» degan mazmundagi gaplarni gapirib, videotasvirni ushbu kuni soat 2230da, Tik-Tok ijtimoiy tarmog‘idagi o‘zining «buxarskoy brodyago» nomli profiliga joylashtirib, nashr qilish yoki boshqacha usulda ko‘paytirilgan tarzda, shu jumladan ommaviy axborot vositalarida, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki internet jahon axborot tarmog‘ida joylashtirish orqali haqorat qilish hamda milliy, irqiy etnik yoki diniy mansubligiga qarab, aholi guruhlariga nisbatan adovat, murosasizlik yoki nifoq keltirib chiqarish maqsadida milliy sha’n-sharaf va qadr-qimmatni kamsitishga qaratilgan harakatlar bilan milliy, irqiy etnik yoki diniy adovat qo‘zg‘atish jinoyatini sodir qilgan va ushbu vaziyatda aybdorga nisbatan sud tomonidan

¹ O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

O'zbekiston Respublikasi JKning 140-moddasi bilan ish haqining 20 foizini davlat daromadiga ushlab qolgan holda 2-yil axloq tuzatish ishlari, JKning 156-moddasi 2-qismi bilan 2-yil muddatga ozodlikdan mahrum qilish, JKning 59-moddasi tartibida, tayinlangan yengilroq jazoni og'irrog'i bilan qoplash yo'li bilan 2-yil muddatga ozodlikdan mahrum qilish jazosi tayinlangan.»¹. Demak, JKning 156-moddasida nazarda tutilgan qilmish telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'idan foydalanib ham sodir etilishi mumkin. O'zbekiston Respublikasining «Axborotlashtirish to'g'risida» 2003-yil 11-dekabrda 560-II-son Qonunining 12¹-moddasida «veb-saytning va (yoki) veb-sayt sahifasining yoxud boshqa axborot resursining egasi, shu jumladan bloger hamma erkin foydalanishi mumkin bo'lgan axborot joylashtiriladigan Internet jahon axborot tarmog'idagi o'z veb-saytidan va (yoki) veb-sayt sahifasidan yoxud boshqa axborot resursidan milliy, irqiy, etnik yoki diniy adovat qo'zg'atuvchi, shuningdek fuqarolarning sha'ni va qadr-qimmatiga yoki ishchanlik obro'siga putur yetkazuvchi, ularning shaxsiy hayotiga aralashishga yo'l qo'yuvchi axborotni tarqatishi»² qonunchilikka muvofiq javobgarlikka sabab bo'lishi mumkinligi belgilanganligi hamda telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'ida milliy, irqiy, etnik yoki diniy adovat qo'zg'atish jamoat manfaatlariga to'g'ridan-to'g'ri tahdid solishi va og'ir oqibatlarga sabab bo'lishi mumkinligi sababli O'z.Res. JK.ning 156-moddasining uchinchi qismi dispozitsiyasi dissertatsiya 21-ilovasiga muvofiq tahrirda «ye»-band bilan to'ldirish taklif qilinadi.

O'zbekiston Respublikasining «Axborotlashtirish to'g'risida» 2003-yil 11-dekabrda 560-II-son Qonunining 12¹-moddasida «veb-saytning va (yoki) veb-sayt sahifasining yoxud boshqa axborot resursining egasi, shu jumladan bloger hamma erkin foydalanishi mumkin bo'lgan axborot joylashtiriladigan Internet jahon axborot tarmog'idagi o'z veb-saytidan va (yoki) veb-sayt sahifasidan yoxud boshqa axborot resursidan O'zbekiston Respublikasining mavjud konstitutsiyaviy tuzumini, hududiy yaxlitligini zo'rlik bilan o'zgartirishga da'vat

¹ <https://public.sud.uz/report/CRIMINAL>.

² O'zbekiston Respublikasining "Axborotlashtirish to'g'risida" 2003-yil 11-dekabrda 560-II-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

etish javobgarlikka sabab bo'lishi ko'rsatilgan»¹. Biroq, qanday turdagi javobgarlik ekanligi qonunchiligimizda yetarlicha nazarda tutilmagan. Shu sababli javobgarlik muqarrarligini ta'minlash va jamoat xavfsizligiga bo'layotgan tahdidlarning oldini olish maqsadida O'z.Res. JK.ning 159-moddasiga dissertatsiya 21-ilovasiga muvofiq tahrirda qo'shimcha band qo'shish taklif qilinadi.

O'zbekiston Respublikasining «Axborotlashtirish to'g'risida» 2003-yil 11-dekabrda 560-II-son Qonunining 12¹-moddasida «veb-saytning va (yoki) veb-sayt sahifasining yoxud boshqa axborot resursining egasi, shu jumladan blogger hamma erkin foydalanishi mumkin bo'lgan axborot joylashtiriladigan Internet jahon axborot tarmog'idagi o'z veb-saytidan va (yoki) veb-sayt sahifasidan yoxud boshqa axborot resursidan urush, zo'ravonlik va terrorizmni, shuningdek diniy ekstremizm, separatizm va fundamentalizm g'oyalarini targ'ib qilish javobgarlikka sabab bo'lishi mumkin»²ligi belgilangan va ushbu xarakteristikalar jamoat xavfsizligiga tahdid solishi mumkinligi sababli O'z.Res. JK.ning 244¹-moddasida alohida javobgarlik belgilangan. Ushbu Qonunning 12¹-moddasida «giyohvandlik vositalarini, psixotrop moddalarni va prekursorlarni targ'ib qilish»³ uchun ham javobgarlik borligi nazarda tutilgan bo'lib, O'z.Res. JK.ning 251-moddasida «giyohvandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalar hisoblanmaydigan kuchli ta'sir qiluvchi moddalarni targ'ib qiluvchi mahsulotni tarqatish, reklama qilish, namoyish etish maqsadida telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida tarqatish», 273-moddasida «telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'idan foydalanib giyovandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalarni o'tkazish maqsadini ko'zlab qonunga xilof ravishda tayyorlash, olish, saqlash, tashish yoki jo'natish, shuningdek qonunga xilof ravishda o'tkazish», 274-moddasida «giyohvandlik vositalarini, ularning analoglarini yoki psixotrop moddalarni targ'ib qiluvchi mahsulotni tarqatish, reklama qilish,

¹ O'zbekiston Respublikasining «Axborotlashtirish to'g'risida» 2003-yil 11-dekabrda 560-II-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasining «Axborotlashtirish to'g'risida» 2003-yil 11-dekabrda 560-II-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

³ O'zbekiston Respublikasining «Axborotlashtirish to'g'risida» 2003-yil 11-dekabrda 560-II-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

namoyish etish maqsadida telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida tarqatish, reklama qilish, namoyish etish» uchun jinoiy javobgarlik belgilangan¹. Mazkur Qonunning 12¹-moddasida qonunga muvofiq «veb-saytning va (yoki) veb-sayt sahifasining yoxud boshqa axborot resursining egasi, shu jumladan bloger hamma erkin foydalanishi mumkin bo'lgan axborot joylashtiriladigan Internet jahon axborot tarmog'idagi o'z veb-saytidan va (yoki) veb-sayt sahifasidan yoxud boshqa axborot resursidan jinoiy va boshqa javobgarlikka sabab bo'ladigan o'zga harakatlarni sodir etish maqsadlarida foydalanilishi uchun javobgarlikka tortilishi nazarda tutilgan»².

Gruziyaning 222-moddasida *«radioeshittirish yoki aloqa vositalarini yoki strategik obyektlarni yoki alohida ahamiyatga ega obyektlarni olib qo'yish yoki blokirovka qilish»* uchun alohida javobgarlik belgilangan va bu bilan jamiyat xavfsizligi va tartibotiga oid bo'lishi mumkin bo'lgan eng katta xavf uchun alohida javobgarlik nazarda tutilgan³.

O'zbekiston Respublikasining «Kiberxavfsizlik to'g'risida» 2022-yil 15-apreldagi O'RQ-764-son Qonunida **«muhim axborot infratuzilmasi», «muhim axborot infratuzilmasi obyektlari», «muhim axborot infratuzilmasi subyektlari»⁴** tushunchalarining juda keng ta'rifi nazarda tutilgan va ushbu Qonunga ko'ra, *«O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati kiberxavfsizlik sohasidagi vakolatli davlat organidir va u muhim axborot infratuzilmasi obyektlarida kiberhujumlarni aniqlash, ularning oldini olish va oqibatlarini bartaraf etish vositalarini joriy etishga doir ishlarni tashkil qilish, shuningdek kiberxavfsizlik hodisalariga nisbatan choralar ko'rish vakolatiga ega. Kiberxavfsizlik to'g'risidagi qonunchilikni buzganlikda aybdor bo'lgan shaxslar belgilangan tartibda javobgarlikka tortiladi.»⁵.*

¹ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasining “Axborotlashtirish to'g'risida” 2003-yil 11-dekabrda 560-II-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

³ <https://www.refworld.org/ru/legal/legislation/natlegbod/1999/ru/103652>.

⁴ O'zbekiston Respublikasining “Kiberxavfsizlik to'g'risida” 2022-yil 15-apreldagi O'RQ-764-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

⁵ O'zbekiston Respublikasining “Kiberxavfsizlik to'g'risida” 2022-yil 15-apreldagi O'RQ-764-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

Muhim axborot infratuzilmasi obyektlari quyidagi mezonlar asosida toifalarga bo'linadi:

«a) **yuqori darajadagi MAI obyektlari** — kiberxavfsizlik hodisasi natijasida ishdan chiqishi tufayli juda ko'p miqdorda zarar yetishi, 20 dan ortiq odamning sog'lig'iga zarar yetishi, 500 dan ortiq odamning hayot faoliyati sharoitlari buzilishi yoki katta ekin-maydoniga teng bo'lgan hududda atrof-muhitga zarar yetishi mumkin bo'lgan MAI obyektlari. Mazkur kichik bandning birinchi xatboshisida ko'rsatilgan oqibatlar kelib chiqishidan qat'i nazar davlat sirlariga oid ma'lumotlar aylanmasi mavjud bo'lgan, shuningdek yoqilg'i-energetika, atom energetikasi, sog'liqni saqlash, telekommunikatsiya va qo'riqlanadigan shaxslar doimiy yoki vaqtinchalik turgan joylardagi MAI obyektlari yuqori darajadagi MAI obyekti hisoblanadi;

b) **o'rta darajadagi MAI obyektlari** — kiberxavfsizlik hodisasi natijasida ishdan chiqishi tufayli ko'p miqdorda zarar yetishi, 10 dan ortiq, biroq 20 dan ko'p bo'lmagan odamning sog'lig'iga zarar yetishi, 100 dan ortiq, biroq 500 dan ko'p bo'lmagan odamning hayot faoliyati sharoitlari buzilishi, o'rtacha kattalikdagi ekin-maydoniga teng bo'lgan hududda atrof-muhitga zarar yetishi yoki davlatning nufuzi va obro'siga zarar yetishi mumkin bo'lgan MAI obyektlari.

v) **past darajadagi MAI obyektlari** — yuqori va o'rta darajadagi MAI obyektlari toifasiga kirmaydigan MAI obyektlari.»¹.

MAI obyektlari kiberxavfsizlik tizimining asosiy vazifalari quyidagilar hisoblanadi:

«MAI obyektlarida qayta ishlanadigan ma'lumotdan noqonuniy foydalanish, uni o'chirib tashlash, o'zgartirish, bloklash (cheklash), nusxa olish, taqdim qilish, tarqatish va shu kabi kiberxavfsizlikka tahdid soluvchi boshqa noqonuniy xatti-harakatlarning oldini olish;

¹ O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati raisining 2024-yil 24-oktabrdagi 118-son buyrug'i (11.11.2024 y., ro'yxat raqami 3570) bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasi muhim axborot infratuzilmasi ob'ektlarini toifalash va ularning yagona reestrini shakllantirish tartibi to'g'risidagi vaqtinchalik nizom // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

ma'lumotni qayta ishlashning apparat, dasturiy va apparat-dasturiy vositalariga MAI obyektlari ishining buzilishi va (yoki) to'xtab qolishiga olib kelishi mumkin bo'lgan ta'sirga yo'l qo'yimaslik;

MAI obyektlari faoliyatini telekommunikatsiya tarmoqlari, axborot resurslari va hayot faoliyati tizimini zaxiralash orqali tiklash.»¹.

Qonunchilikka ko'ra, «avtomatlashtirilgan va axborot tizimlarida barcha qayta ishlanayotgan *ma'lumotlar*, *apparat*, *apparat-dasturiy* hamda *dasturiy vositalar*, shu jumladan *kompyuterni saqlash vositalari*, *ish stansiyalari*, *serverlar*, *telekommunikatsiya uskunalari*, *aloqa liniyalari*, *grafik*, *video* va *nutq ma'lumotlarini qayta ishlash vositalari*, *apparat-dasturiy vositalarning dasturiy ta'minoti*, *axborot tizimlarining arxitekturasini* va *konfiguratsiyasi himoya qilinadi*. *Telekommunikatsiya tarmoqlarida aloqa liniyalari orqali uzatiladigan ma'lumotlar*, *telekommunikatsiya uskunalari*, shu jumladan *dasturiy ta'minot*, *boshqaruv tizimi*, *o'rnatilgan himoya vositalari*, *telekommunikatsiya tarmog'i arxitekturasini* va *konfiguratsiyasining yaxlitligi himoya qilinadi*. *Avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlarida boshqariladigan, kuzatiladigan obyekt yoki jarayonning parametrlari yoxud holati to'g'risidagi ma'lumotlar*, shu jumladan *kirish-chiqish ma'lumotlari*, *boshqaruv ma'lumotlari*, *nazorat va o'lchov ma'lumotlari* hamda *boshqa muhim ma'lumotlar*, *dasturiy ta'minot* va *apparat vositalari*, shu jumladan *ish stansiyalari*, *sanoat serverlari*, *telekommunikatsiya uskunalari*, *aloqa liniyalari*, *dasturlanadigan mantiqiy tekshirgichlar*, *ishlab chiqarish*, *texnologik uskunalari*, *apparat-dasturiy vositalarning dasturiy ta'minoti*, *o'rnatilgan himoya vositalari*, *avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimining arxitekturasini* va *konfiguratsiyasi himoya qilinadi*. *Xavfsizlik choralarini amalga oshirishda apparat, tizim, dastur va tarmoq darajalarida*, shu jumladan *virtuallashtirilgan muhitda kirishning barcha obyektlari va subyektlariga nisbatan kiberxavfsizlik tahdidlarining hisobga olinganligi majburiy mezonlardan biri hisoblanadi*. *MAI obyektlaridagi konfidensial va maxfiy ma'lumotlarni qayta ishlaydigan qurilmalarda*, *kiberxavfsizlik tahdidlariga qarab*, *kichik tizim yoki*

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 31-maydagi PQ-167-son qarori bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi muhim axborot infratuzilmasi ob'ektlarining kiberxavfsizligini ta'minlash tartibi to'g'risida"gi Nizom // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

boshqa tizimlarning elementlariga kirish huquqi olinishining har bir bosqichida identifikatsiya va autentifikatsiya qilish, fayllar, tizimlar va qurilmalarga kirish huquqini boshqarish, axborot infratuzilmasini boshqarish vakolatiga ega bo'lmagan foydalanuvchi uchun dasturiy muhitni cheklash, konfidensial va maxfiy ma'lumotlarni tashuvchi vositalarni himoya qilish, tizimlar, dasturlar, shu jumladan dasturiy va dasturiy-apparat resurslarining kiberxavfsizlik auditini o'tkazish, MAI obyekti axborot aktivlarini buzg'unchi dasturiy ta'minotlarga qarshi himoya qilish, kiberhujumlarni aniqlash, ularning oldini olish va bartaraf etish, qurilmalar orqali uzatiladigan barcha ma'lumotlarni qo'llash maqsadlaridan qat'i nazar ularning yaxlitligini ta'minlash, foydalanuvchilarning MAI obyekti faoliyatidagi o'rniga qarab tizim foydalanuvchilari uchun ma'lumotlarga ruxsat berish va himoyasini ta'minlash, axborot texnik himoya vositalarining xavfsizligini ta'minlash, konfiguratsiyani boshqarish, dasturiy ta'minot yangilanishlarini o'z vaqtida boshqarish, kiberxavfsizlik hodisalariga o'z vaqtida chora ko'rish, favqulodda vaziyatlarda zarur harakatlarni bajarish, yaxlitligi, konfidensialligi yoki maxfiyligi hamda mavjudligi MAI obyektining faoliyati va xavfsizligi bilan bog'liq bo'lgan muhim ma'lumotlarning zaxira nusxasini saqlash, kiberxavfsizlikni ta'minlash holatini, ruxsatsiz kirish va axborotni o'zgartirishga urinishlarni doimiy nazorat hamda tahlil qilish, ma'lumotlarni tezkor tiklash mexanizmlarini amalga oshirish, obyektni uning kiberxavfsizlik talablariga javob berishi yuzasidan attestatsiyadan o'tkazish kabi choralar amalga oshirilishi zarur. Ushbu talablarning buzilishida aybdor bo'lgan shaxslar qonunchilik hujjatlariga muvofiq javob beradilar.»¹.

Mazkur qoidalarning bajarilmasligi bo'yicha esa, aniq va yetarlicha javobgarlik belgilanmagan, shu sababli muhim axborot infratuzilmasining kiberxavfsizligini ta'minlash va ushbu sohadagi jinoyatlar uchun javobgarlik muqarrarligini ta'minlash maqsadida dissertatsiya 21-ilovasiga muvofiq muhim axborot infratuzilmasi muhofazasi bilan bog'liq alohida jinoiy javobgarlikni belgilash hamda O'zbekiston Respublikasining «Muhim infratuzilmalari

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 31-maydagi PQ-167-son qarori bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasi muhim axborot infratuzilmasi ob'ektlarining kiberxavfsizligini ta'minlash bo'yicha umumiy talablar // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

to'g'risida»gi Qonun va u asosida zarur qonunchilik hujjatlari qabul qilinib, muhim infratuzilmalarga kiruvchi infratuzilmalar aniqlashtirilishi, ularga qo'yilgan umumiy va maxsus talablar bajarilishi bo'yicha zarur tartib-taomillar amalga oshirilishi zarur, zero ular bevosita jamoat xavfsizligi bilan bog'liqdir.

Shuningdek, *«O'zbekiston Respublikasi hududida foydalanilayotgan, sotish yoki shaxsiy foydalanish uchun olib kiriladigan va ishlab chiqariladigan mobil telefonlar hamda mobil aloqa moduliga ega qurilmalarni ro'yxatga olish tartibini belgilangan bo'lib, uning buzilishi javobgarlikni keltirib chiqaradi»*¹. Shu sababli O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksining 155³-moddasida *«mobil qurilmaning xalqaro o'ziga xos identifikatsiya kodini qonuniy ishlab chiqaruvchining ruxsatisiz o'zgartirish, xuddi shuningdek ushbu maqsadda maxsus dasturlarni ishlab chiqish, tarqatish yoki ulardan foydalanish va abonent qurilmasining identifikatsiyalash modulini qonuniy ishlab chiqaruvchining yoki uning qonuniy egasining ruxsatisiz o'zgartirish yoki uning nusxasini yaratish»* uchun ma'muriy javobgarlik belgilangan². Foydalanuvchining qurilmasi faqatgina mobil qurilmadan iborat emas, bu istalgan gajetlar bo'lishi mumkin, kompyuter, noutbuk va boshqalar. Qozog'iston Respublikasi Jinoyat kodeksining 213-moddasida *«uyali aloqa abonent qurilmasining identifikatsiya kodini, abonentni identifikatsiya qilish moslamasini noqonuniy o'zgartirish, shuningdek abonent qurilmasining identifikatsiya kodini o'zgartirish uchun dasturlarni yaratish, ulardan foydalanish, tarqatish»* uchun jinoiy javobgarlik belgilangan³. Demak, dissertatsiyada foydalanuvchi qurilmasining fizik manzilini aniqlash orqali jisman qaerda turgan qurilmadan foydalanib kiberjinoyat sodir etilishini aniqlash maqsadida milliy va xorijiy tajribadan foydalanib, berilgan MAC-manzil haqidagi taklifni nazarda tutuvchi dissertatsiya 16-ilovasiga muvofiq tahrirda qonunchilik hujjatini qabul qilish maqsadga muvofiqdir.

¹ Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 17-sentabrdagi 778-son qarori bilan tasdiqlangan «O'zbekiston Respublikasi hududida foydalanilayotgan, sotish yoki shaxsiy foydalanish uchun olib kiriladigan va ishlab chiqariladigan mobil qurilmalarni ro'yxatga olish tartibi to'g'risida»gi Nizom // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

³ <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226>.

Kiberjinoyatlarning bugungi kunda korrupsiyaviy ko‘rinishda, ya’ni kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda korrupsiyaga oid jinoyatlarning sodir etilishi bu qilmishning yanada salbiy oqibatlariga olib kelishiga sabab bo‘lmoqda, zero axborot xavfsizligini ta’minlashga mas’ul shaxsning o‘zi ushbu qilmishni ichkaridan turib sodir etishi yoki unga shart-sharoit yoki imkoniyat yaratib berishi jinoyatni og‘irlashtiruvchi holatda sodir etilishini ifodalamoqda. Xorijiy davlatlarda bu borada kiberjinoyatlar uchun yetarlicha javobgarlik choralari belgilangan, jumladan, **AQSh** 18 Qonuni 201-paragrafida¹ va **Buyuk Britaniya** «Poraxo‘rlik to‘g‘risida»gi Qonuni², **J. Koreya** Jinoyat kodeksi va «Poraxo‘rlik va iqtisodiy jinoyatlar uchun maxsus holatlar to‘g‘risida»gi qonuni (Act on the Aggravated Punishment of Specific Crimes)da davlat xizmatchilari, shuningdek, guvohlarning va boshqa shaxslarning **har qanday usulda**, shu jumladan, elektron vositalar orqali pora olishi, pora berishi yoki vositachilik qilishi taqiqlangan va aniq javobgarlik belgilangan³. Xatto, **J. Koreya** Jinoyat kodeksining 131-moddasida «pora olgandan keyin noqonuniy harakatlar va keyinchalik yana poraxo‘rlik qilganligi, 132-moddasida keyinchalik yaxshi xizmat ko‘rsatish yoki xizmatlar taqdim etish uchun pora olganlik, 134-moddasida mulkni musodara qilib, keyinchalik uni qaytarib berish yoki pul bilan haqini to‘lab berish, 355-moddasida o‘zlashtirish va ishonchni suiste’mol qilish, 356-moddasida xizmat vazifalarini bajarishda o‘zlashtirish, rasmiy ishonchni suiiste’mol qilish uchun jinoiy javobgarlik belgilangan⁴. O‘zbekiston Respublikasida esa, poraxo‘rlikka oid alohida maxsus qonun mavjud emas, faqatgina «Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida»gi, «Manfaatlar to‘qnashuvi to‘g‘risida»gi qonunlar va ular asosida qabul qilingan qonunchilik hujjatlari hamda Oliy sudning «Poraxo‘rlik ishlari bo‘yicha sud amaliyoti to‘g‘risida»gi qarori mavjud. Biroq, Jinoyat kodeksining 167-moddasi bugungi kun talablari va amaldagi qonunchilik hujjatlariga muvofiqlashtirilmagan. Jumladan, **Jinoyat kodeksining 167-moddasining uchinchi qismi «g»-bandi «kompyuter texnikasi vositalaridan** foydalanib aybdorga ishonib topshirilgan

¹ <https://www.justice.gov/criminal/criminal-fraud/file/1292051/dl>.

² <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/23/contents>.

³ https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=62179&type=sogan&key=9.

⁴ <https://www.law.go.kr/%EB%B2%95%EB%A0%B9/%ED%98%95%EB%B2%95>.

yoki uning ixtiyorida bo'lgan o'zganing mulkini **o'zlashtirish yoki rastrata qilish** yo'li bilan talon-toraj qilish»¹ uchun jinoiy javobgarlik belgilangan, biroq ushbu qilmish kompyuter texnikasidan tashqari boshqa axborot texnologiyalari, sun'iy intellekt texnologiyalari orqali sodir etilishi mumkitligi inobatga olinmagan. Shu sababli ushbu moddanining uchinchi qismi «g»-bandini dissertatsiya 22-ilovasiga muvofiq qayta tahrirlash zarur. **Germaniya** Jinoyat kodeksining 202a-moddasida «*o'zi yoki boshqa shaxs uchun mo'ljallanmagan va ruxsatsiz kirishdan maxsus himoyalangan ma'lumotlarga ruxsatsiz kirishni qo'lga kiritganlik*», 202b-moddasida «*texnik vositalardan foydalangan holda noqonuniy axborotni qo'lga kiritganlik*», 202c-moddasida «*ma'lumotlarga kirishni cheklaydigan parollar yoki boshqa xavfsizlik kodlarini berish, olish, shunga imkoniyat yaratish, shu bilan birga, shunday maqsadda kompyuter dasturlari orqali shunday harakatlarni amalga oshirish, sotib olish, sotish, boshqaga berish, tarqatish va boshqa yo'llar bilan xavfsizlik usullarini qo'lga kiritish, kompyuter firibgarligi*» uchun jinoiy javobgarlik belgilangan². **Fransiya** Jinoyat kodeksining 323-1-moddasiga asosan, «*ma'lumotlarni qayta ishlashning avtomatlashtirilgan tizimiga to'liq yoki qisman firibgarlik yo'li bilan kirish, axborot tizimidagi ma'lumotlarni yo'q qilish, o'zgartirish, ushbu tizimning ishlashiga o'zgartirish kiritish, ushbu haraktalar shaxsga doir ma'lumotlar bo'lgan bazalarga nisbatan sodir etilgan taqdirda og'irlashtiruvchi holatda*» javobgarlik belgilangan³. O'z.Res. JK.ning 278¹-modadsida «*axborotlashtirish qoidalarini buzish*», 278⁴-moddasida «*kompyuter axborotini modifikatsiyalashtirish*», 278⁵-moddasida «*kompyuter sabotaji*», 278⁶-moddasida «*zarar keltiruvchi dasturlarni yaratish, ishlatish yoki tarqatish xizmat faoliyatidan foydalangan holda, amalga oshirganlik*» uchun⁴ jinoiy javobgarlik belgilangan holda, **kompyuter firibgarligi uchun alohida moddada jinoiy javobgarlik belgilanmagan**. **Yaponiya** Jinoyat kodeksining 96-6-moddasida «*auksionga to'sqinlik qilish*», 161-2-moddasida «*elektron*

¹ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>.

³ https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719/.

⁴ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

ma'lumotlar va hujjatlarni soxtalashtirish, o'zagartirish kiritish», 163-2-moddasida «*boshqa shaxsning tegishli ruxsatisiz moliyaviy ishlari va hujjatlarini qayta ishlashda xatolikka yo'l qo'yish, kredit kartasida noto'g'ri kodlangan yoki tovarlar yoki xizmatlar uchun to'lovlarni to'lash uchun boshqa kartalarni vujudga keltirish, avtorizatsiyasiz kirish imkoniga ega bo'lish*», 248-moddasida «*konstruktiv firibgarlik*», 246-2-moddasida «*kompyuter firibgarligi*», 250-moddasida «*mulkiy tajovuz*», 254-moddasida «*yo'qotilgan mulkni o'g'irlash*», 256-moddasida «*o'g'irlangan mulkni qabul qilib olish*» uchun jinoiy javobgarlik belgilangan¹. Ma'lumot uchun, O'z.Res. JK.da xaridlar, shu jumladan, tanlov, tender, auksion o'tkazilishi uchun to'sqinlik qilish yoki Yaponiya qonunchiligida nazarda tutilgan holatlar bo'yicha to'g'ridan-to'g'ri javobgarlik belgilamagan. **Kanada** Jinoyat kodeksining 322-moddasida «*o'g'irlik*» jinoyatidan tashqari, 335-moddasida «*o'g'irlikka o'xshash jinoyatlar*», 347-moddasida «*jinoiy foiz stavkasi*», 348-moddasida «*noqununiy buzish va kirish*», 361-moddasida «*soxta baholanalar*», 402.1-moddasida «*shaxsga doir ma'lumotlarni o'g'irlash va shaxsga doir ma'lumotlardan firibgarlik yo'lida foydalanish*», 406-moddasida «*tovar belgilari va savdo tavsiflarini qalbakilashtirish*», 437-moddasida «*mulkka aralashish*», 460-moddasida «*qalbaki pullar va qalbaki qiymatdagi narsalarni reklama qilish va sotish*» uchun jinoiy javobgarlik belgilangan². Biroq, Kanada Jinoyat kodeksida nazarda tutilgan qoidalar O'z.Res. JK.da yetarlicha nazarda tutilmagan. **Avstraliya** Jinoyat kodeksining 474.17-moddasiga asosan, «tahdid» uchun jinoiy javobgarlik belgilangan³. «O'ldirish yoki zo'rlik ishlatish bilan qo'rqitish, agar bu harakat amalga oshirilishidan xavfsirash uchun yetarli asoslar mavjud bo'lsa»⁴gina Jinoyat kodeksining **112-moddasida** nazarda tutilgan javobgarlik kelib chiqadi, biroq **kibertahdid o'ldirish yoki zo'rlik ishlatishdan tashqari boshqa maqsadda ham bo'lishi mumkinligi** ushbu moddada **nazarda tutilmagan**. **Singapurning** «Korrupsiya, giyohvand moddalar savdosi va boshqa og'ir jinoyatlar (imtiyozlarni

¹ <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/ja>.

² <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/>.

³ https://www.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdoc/au/legis/cth/consol_act/cca1995115/sch1.html.

⁴ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

musodara qilish) to'g'risida»gi Qonunida «*kriptovalyuta orqali amalga oshirilgan korrupsiya, giyohvand moddalar savdosi va boshqa og'ir jinoyatlar uchun qattiq jinoiy javobgarlik nazarda tutilgan*»¹. O'z.Res. JKda yoki alohida qonunda to'g'ridan-to'g'ri korrupsiyaga oid jinoyatlar ro'yxati shakllantirilmagan va kriptovalyutaga oid masalalar qonun darajasida tartibga solinmagan.

Shveysariyaning «Pul yuvishga qarshi kurash to'g'risida»gi Qonunda «*har qanday korrupsiya, shu bilan birga, kriptovalyuta bilan amalga oshirilgan pul yuvish harakati taqiqlangan va qattiq jinoiy javobgarlik belgilangan.*»². O'z.Res. JKning 243-moddasida «*jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirish*»³ uchun jinoiy javobgarlik belgilangan, biroq **kriptovalyutaga oid qoidalar** ushbu moddada nazarda tutilmagan, qolaversa, qonunchilikda «*kripto-aktivlar muomalasi sohasidagi faoliyatini amalga oshiruvchi shaxslar Pul mablag'lari yoki boshqa mulk bilan bog'liq operatsiyalarni amalga oshiruvchi tashkilotlar ro'yxatiga kiritilgan*»⁴, biroq ularga oid munosabatlar yetarlicha ushbu Qonunda **nazarda tutilmagan. Italiya** Jinoyat kodeksining 476-moddasi⁵ va **Ispaniya** Jinoyat kodeksining 390-moddasida⁶ «*qalbakilashtirish, shu jumladan, rasmiy identifikatsiyani qalbakilashtirish*» uchun javobgarlik belgilangan. O'z.Res. JK.ning 228-moddasida «*raqamli (elektron) hujjatlar*», 230-1-moddasida «*elektron (raqamli) dalillarni soxtalashtirish, shu jumladan, xizmat faoliyatidan foydalangan holda, sodir etganlik*» uchun jinoiy javobgarlik **belgilanmagan. Niderlandiya** Jinoyat kodeksining 350-moddasida «*boshqa shaxsga to'liq yoki qisman tegishli bo'lgan har qanday mulkni qasddan va noqonuniy ravishda yo'q qilganlik, zarar yetkazganlik, yaroqsiz holga keltirganlik yoki tortib olganlik*», 350a-moddasida «*avtomatlashtirilgan mahsulot yoki telekommunikatsiya vositalari yordamida saqlanadigan, qayta ishlanadigan yoki uzatiladigan yoki ularga boshqa*

¹ <https://sso.agc.gov.sg/Act/CDTOSCCBA1992>.

² https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1998/892_892/en.

³ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

⁴ O'zbekiston Respublikasining “Jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga, terrorizmni moliyalashtirishga va ommaviy qirg'in qurolini tarqatishni moliyalashtirishga qarshi kurashish to'g'risida” 2004-yil 26-avgustdagi 660-II-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

⁵ <https://www.brocardi.it/codice-penale/>.

⁶ <https://www.brocardi.it/codice-penale/>.

ma'lumotlarni qo'shadigan ma'lumotlarni qasddan va noqonuniy ravishda o'zgartirish, o'chirish, yaroqsiz yoki mavjud bo'lmagan ma'lumotlarni taqdim etish, avtomatlashtirilgan ishga zarar yetkazish uchun mo'ljallangan ma'lumotlarni qasddan va noqonuniy ravishda taqdim etish yoki tarqatish», 350b-moddasida «avtomatlashtirilgan mahsulot yoki telekommunikatsiya vositalari orqali saqlangan ma'lumotlarni qayta ishlash yoki uzatishda, noqonuniy ravishda o'zgartirishda, o'chirishda, yaroqsiz holga keltirishda yoki ularga boshqa ma'lumotlarni qo'shishga oid qilmishni sodir etish», 350s-moddasida «har qanday avtomatlashtirilgan yoki telekommunikatsiya ishlarini qasddan yo'q qiladigan, shikastlaydigan yoki yaroqsiz holga keltiradigan, bunday ishlarning ishlashini yoki foydalanishini buzadigan yoki bunday ishlarga nisbatan ko'rilgan xavfsizlik choralari buzgan harakatlarni sodir etganlik, ma'lumotlarni qayta ishlash yoki uzatish yoki telekommunikatsiya tarmog'ining ishlashida yoki telekommunikatsiya xizmatini ko'rsatishda nosozlikni vujudga keltirganlik», 350d-moddasida «avtomatlashtirilgan tizimning faoliyatiga to'sqinlik qiluvchi texnik qurilmalarni ishlab chiqarish, sotish, foydalanish, import qilish, eksport qilish, unga kirish imkonini beruvchi parol, kirish kodi va shunga o'xshash ma'lumotlarni ishlab chiqarish, berish, olish, sotish, sotib olish, import qilish, tarqatish, taqdim etishi», 359-moddasida «o'z mansabidan foydalanib yoki o'z qo'lidagi hujjatlardan foydalanib mansab vakolatlarini o'zlashtirib olish, boshqa shaxslarning o'zlashtirib olinishini ta'minlashi», 361-moddasida esa, «hujjatlar va reestrldagi ma'lumotlarni o'zgartirishi», 363-moddasida «korruptsiya bilan shug'ullanishi», 365-moddasida «o'z mansabini suiste'mol qilish orqali biron-bir qilmishni sodir etishga shart-sharoit yoki imkoniyat yaratish», 366-moddasida «mansabdor shaxsning tovlamachiligi», 364, 367-368-moddalarida «tergovchi, sudya va sud qarorlarining ijrosiga mas'ul organ mansabdor shaxslarning korrupsiyaviy jinoyatlari», 371-moddasida «xat, yozishma va boshqa xabarlarning mansabdor shaxslar tomonidan oshkor qilinishi yoki shunday qilishga yo'l qo'yilganlik» uchun jinoiy javobgarlik belgilangan¹. O'z.Res. JK.da mulkka zarar keltirish bilan bog'liq

¹ <https://www.parlementairemonitor.nl/9353000/1/j9vvij5epmj1ey0/vi32nmht6cz9>.

zarur qoidalar yetarlicha belgilanmagan, fuqaroviy munosabat sifatida qaraladi, **qilmishlarning deyarli birontasi kiberkorruptsiya bilan bog‘lanmagan.**

«Kiber-propaganda va raqamli manipulyatsiya» uchun **Germaniya** Jinoyat kodeksining 130-moddasida¹, **Xitoy** Internet axloqiy kodeksi, Fransiyaning Loi contre la manipulation de l'information², **Buyuk Britaniyaning** «Malicious Communications Act 1988»³ va «Communications Act 2003»⁴ qonunlari bilan javobgarlik belgilangan. O‘z.Res. JK.ning 156-moddasida milliy, irqiy, etnik yoki diniy adovat qo‘zg‘atish va 244¹-moddasining uchinchi qismi «g»-bandida telekommunikatsiya yoki Internet tarmog‘idan foydalanib Jamoat xavfsizligi va jamoat tartibiga tahdid soladigan materiallarni tayyorlash, saqlash, tarqatish yoki namoyish etish uchun jinoiy javobgarlik belgilangan⁵, biroq **bozorni manipulyatsiya qilganlik uchun javobgarlik nazarda tutilmagan.**

Jinoyat-protsessual kodeksining 345-moddasi⁶ talabiga muvofiq:

«Jinoyat kodeksi 167-moddasining ikkinchi qismi «g»-bandi va 243-moddasiga oid jinoyatlar to‘g‘risidagi ishlar bo‘yicha dastlabki tergov ish qo‘zg‘atgan dastlabki tergov organi tomonidan amalga oshiriladi. Tergovga qadar tekshiruvni amalga oshirayotgan organ yoki surishtiruv organi tomonidan ushbu jinoyatlar bo‘yicha ish qo‘zg‘atilgan taqdirda, ish bo‘yicha tergovni amalga oshiruvchi dastlabki tergov organi prokuror tomonidan belgilanadi⁷.

Jinoyat kodeksi 168-moddasining uchinchi qismi «v»-bandidagi jinoyatlar to‘g‘risidagi ishlarining dastlabki tergov ichki ishlar organlarining tergovchilari tomonidan amalga oshiriladi.

Jinoyat kodeksi 192⁹ va 192¹⁰, 205, 209-214-moddalari jinoyatlarga doir ishlar bo‘yicha dastlabki tergov prokuratura organlarining tergovchilari tomonidan amalga oshiriladi.

¹ <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>.

² <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000037847559/>.

³ <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/27/section/1>.

⁴ <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/21/contents>.

⁵ O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

⁶ Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси.

⁷ O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

Jinoyat kodeksining 301-moddasida nazarda tutilgan jinoyatlarga doir ishlar bo'yicha **dastlabki tergov harbiy prokuratura tergovchilari** tomonidan olib boriladi.

Shu bilan birga, korrupsiyaga oid huquqbuzarliklarni qaysi davlat organi tomonidan surishtiruv harakatlari amalga oshirilishi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning **245-moddasida** nazarda tutilmagan, biroq **sud bu toifadagi ishlarni ko'rib chiqishi nazarda tutilgan xolos.**

Xorijiy davlatlarda kiberjinoyatlar bo'yicha hududiy jihatdan tergovga tegishlilik masalasi quyidagicha hal etilgan:

Fransiya Jinoyat-protsessual kodeksining 706-72-1-moddasiga asosan, *«ushbu Kodeksning 706-72-moddasida nazarda tutilgan qilmishlar, ya'ni axborot tizimlariga qarshi jinoyatlar (kiberjinoyatlar)ni Parijdagi katta sud (Tribunal de grande instance de Paris) tomonidan ko'rib chiqiladi.»*¹.

*«Fransiya kiberjinoyatlarga qarshi kurashish maqsadida Parijdagi katta sudga maxsus vakolatlar bergan bo'lib, ular kiberjinoyatlarni tergov qilish va sud ishlarini markazlashtirish uchun maxsus bo'limlar yoki sudlardan iborat. Ushbu sud jinoiy-qidiruv, tergov, prokuror, sud tizimi bo'yicha alohida yurisdiksiyaga ega»*². **ushbu sud Fransiyaning 2016-yil 3-iyunda qabul qilingan** «Jinoiy uyushmalar, terrorizm va ularning moliyalashtirilishiga qarshi kurashni kuchaytirish hamda jinoyat-protsessual qonunchiligining samaradorligi va kafolatlarini oshirish to'g'risida»gi **2016-731-son Qonuni bilan tashkil etilgan.** Jinotya qaerda sodir etilganligi, aybdor ushlangan joy yoki aybdor yashashi, yuqoridagi katta belgilagan joy orqali tergovda hududiylik masalasi hal etiladi³.

Fransiyaga o'xshash tajriba **Tailandda** ham bor bo'lib, 2024-yil 18-mart kuni Tailand Oliy sudi raisi ushbu sud tarkibida Texnologiya jinoyatlari bo'limi (Technology Crime Division)ni tuzgan va u 2024-yil 1-apreldan buyun faoliyat yuritib kelmoqda⁴.

¹ <https://www.tribunal-de-paris.justice.fr/75>.

² https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071154/.

³ <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000032627231>.

⁴ https://tel.directory.gov.hk/index_HKPF_ENG.html.

Mazkur bo‘lim «Kompyuter bilan bog‘liq jinoyatlar to‘g‘risida»gi Qonun (Computer-Related Crime Act B.E. 2550 (2007))¹, «Shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish to‘g‘risida»gi Qonun (Personal Data Protection Act B.E. 2562 (2019))² va «Kiberxavfsizlikni ta’minlash to‘g‘risida»gi Qonun (Cyber Security Maintenance Act B.E. 2562 (2019))³ga oid kiberjinoyatlar va texnologiya bilan bog‘liq jinoyatlarni ko‘rib chiqadi.

Mazkur **bo‘lim** nafaqat **kiberjinoyatlarni**, balki **kiberhuquqbuzarliklarni ham ko‘rib chiqib**:

1) **sud buyruqlarini** chiqaradi (court orders) – Masalan, veb-saytlarni bloklash, kiberjinoyatchilarga qarshi protsessual harakatlarni amalga oshirish uchun.

2) **qaror qabul qiladi** (rulings/decisions) – Murojaat qilingan ish yuzasidan protsessual qarorlar chiqarishi mumkin.

3) **hukm e’lon qiladi** (judgments/sentences) – Agar ish sud jarayoniga yetib borsa, aybdor deb topilgan shaxslarga nisbatan jinoiy hukm chiqaradi.

Hududiy bo‘yicha jinoyat sodir etilgan **yoki sun’iy intellekt orqali bashorat qilingan, ayblanuvchi qo‘lga olingan hududda tergov amalga oshiriladi.**

Germaniyada tergov bilan bog‘liq masala boshqacharoq yo‘lga qo‘yilgan, ya’ni, kiberjinoyatlarga qarshi kurashish, ularni aniqlash, kiberjinoyatlarni fosh etish, kiberjinoyatlarga qarshi kurashish uchun yangi texnologiyalarni jalb etish, imkoniyat va resurslarni birlashtirish va taqsimlash, shuningdek, ularni rivojlantirish maqsadida 2020-yil 1-aprelda Germaniya Federal Jinoyat Politsiyasi idorasi (BKA)⁴da Kiberjinoyatchilik bo‘limi (Cybercrime Division)⁵ tashkil etilib, unda quyidagi bo‘limlar ham mavjud:

1) Kiberjinoyatlar bo‘yicha markaziy aloqa punkti (ZAC)⁶;

¹ <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2012/12/Thailand-Computer-Crime-Act-2007-eng.pdf>.

² https://data.thailand.opendevlopmentmekong.net/en/laws_record/2562/resource/ec616be5-9fbf-4071-b4b5-cb1f3e46e826.

³ https://data.opendevlopmentmekong.net/dataset/329b4f41-f309-4348-9015-23c6f62d5fb4/resource/ea9a61bc-fba9-41ae-9dd0-d31ca5f36ff5/download/843708_0001.pdf.

⁴ https://www.bka.de/EN/Home/home_node.html.

⁵ <https://www.fbi.gov/investigate/cyber>.

⁶ https://www.polizei.de/Polizei/DE/Einrichtungen/ZAC/zac_node.html.

Ma'lumot uchun, ZAC xususiy sektor va huquqni muhofaza qilish organlari o'rtasida hamkorlikni ta'minlaydi.

2) Kiberjinoyatlarni operativ tahlil qilish bo'limi¹.

Ma'lumot uchun, ushbu bo'lim kiberjinoyatlar bo'yicha ma'lumotlarni tahlil qiladi va xalqaro hamkorlikni muvofiqlashtiradi. Jinoyat sodir etilgan joy, ayblanuvchining yashash joyi, ayblanuvchining qo'lga olingan yoki hibsga olingan joy orqali tergovga taalluqlilik masalasi hal etiladi.

Anglo-sakon huquqiga asoslangan **AQShda** esa, misol uchun, Kaliforniya shtatining Santa-Klara okrugi prokuraturasida kiberjinoyatlarga **ixtisoslashgan prokurorlar** faoliyat yuritadi², Kaliforniya Bosh prokurori idorasida esa, kiberjinoyatlarni **tergov qilish** va **qonuniy ta'qib qilish** uchun **maxsus bo'lim – Kiberjinoyatlar bo'limi mavjud**. Bu bo'lim axborot tizimlariga noqonuniy kirish, internet firibgarligi va kiberstalking kabi jinoyatlarni **tergov qiladi**³.

Ma'lumot uchun: AQShda hududiylik masalasi federal qonunlar qaysi hududda buzilgan bo'lsa, o'sha hududda yoki ushbu qonun qaysi federal shtatga taalluqli bo'lsa, o'sha joyda tergov amalga oshiriladi.

Filippinda kiberjinoyatlarga qarshi kurashish va noqonuniy onlayn faoliyatlarga qarshi reydlar tashkil etish va o'tkazish tartibi, bunda ishtirok etuvchi davlat organlari va tashkilotlarining majburiyatlari 2012-yilda qabul qilingan 10175-sonli Respublika Akti — «Kiberjinoyatlarning oldini olish to'g'risida»gi qonunda belgilangan va bu yerda reydlar orqali bu jinoyatlarga qarshi kurashish keng yo'lga qo'yilgan⁴.

Ma'lumot uchun: kiberjinoyat sodir etilgan joydagi tergovga taalluqli bo'ladi.

«Jamoat xavfsizligi» bilan «jamiyat xavfsizligi» hamda «jamoat tartibi» va «jamiyat tartibi» tushunchalari o'zaro farq qiladi hamda unga oid ijtimoiy munosabatlar O'zbekiston Respublikasida bevosita alohida maxsus Qonun bilan tartibga solinmagan. Biroq, Xitoy tomonidan 2025-yil 27-iyun kuni Xitoy Xalq Respublikasining «Jamoat xavfsizligini ma'muriy jazolash to'g'risida»gi Qonuni

¹ <https://nj.gov/njsp/division/investigations/cyber-crimes.shtml>.

² <https://da.santaclaracounty.gov/home>.

³ <https://www.ca.gov/departments/223/>.

⁴ https://www.coe.int/en/web/octopus/country-wiki-ap/-/asset_publisher/CmDb7M4RGb4Z/content/philippines/pop_up.

qabul qilinib, 2026-yil 1-yanvardan kuchga kirishi belgilandi. Xususan, uning 33-moddasida quyidagi xatti-harakatlardan birini sodir etib, zarar yetkazgan har qanday shaxs besh sutkagacha muddatga qamoqqa olinishi mumkinligi va agar holat og‘ir bo‘lsa, besh sutkadan o‘n besh sutkagacha qamoqqa olinishi nazarda tutilgan:

«davlat qoidalarini buzgan holda kompyuter axborot tizimiga ruxsatsiz kirish yoki boshqa texnik vositalar orqali kompyuter axborot tizimida saqlanayotgan, qayta ishlanayotgan yoki uzatilayotgan ma'lumotlarni qo'lga kiritish, yoxud kompyuter axborot tizimi ustidan noqonuniy nazorat o'rnatish;

milliy qoidalarni buzgan holda kompyuter axborot tizimi funksiyalarini o'chirish, o'zgartirish, qo'shimcha kiritish yoki ish faoliyatiga aralashish;

milliy qoidalarni buzgan holda kompyuter axborot tizimlarida saqlanayotgan, qayta ishlanayotgan yoki uzatilayotgan ma'lumotlar yoki ilovalarni o'chirish, o'zgartirish yoki qo'shimcha kiritish;

qasddan kompyuter viruslari yoki boshqa vayron qiluvchi dasturlarni yaratish yoki tarqatish;

kompyuter axborot tizimlariga noqonuniy kirish yoki ular ustidan noqonuniy nazorat qilish uchun maxsus ishlatiladigan dasturlar yoki asboblarni taqdim etish, yoxud bunday dastur yoki asboblarni noqonuniy kirish yoki nazorat bilan shug'ullanayotgan shaxslarga ongli ravishda berish.»¹.

3.2-§. Xalqaro hujjatlarda jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi ayrim kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy jihatlari

Bugungi kunda **har yarim soniyada dunyoda bitta bola birinchi-marta internetga kiradi**. Dunyodagi 79 foiz 15-24 yoshdagi o'spirinlar internetdan foydalanishadi, 30 ta mamlakatda yoshlarning uchdan biridan ko'prog'i kiberhujumga duchor bo'lganliklari sababli ularning har beshinchisi maktabni tashlab ketgan². Dastlab kompyuter jinoyatlari BMTning 9-kongressida ta'kidlangan, Bosh Assambleyaning 58/199-son qarori va 11-Kongress hujjatlarida kiberjinoyatchilikka qarshi kurashish va axborot infratuzilmalarini himoya qilishda

¹ <https://www.pkulaw.com/chl/4a0675f698316d0fbdfb.html?way=listView>.

² <https://www.unodc.org/e4j/ru/terrorism/module-5/key-issues/middle-east-and-gulf-region.html>.

an'anaviy yondashuvlarning samarasizligi, shuningdek, ushbu sohadagi xalqaro hamkorlikni yanada rivojlantirish muhokama qilingan¹ va xalqaro jinoiy-huquqda kiberjinoyat tushunchasiga ta'rif berilmagan bo'lsa ham dunyo davlatlari kiberjinoyat deganda, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yordamida sodir etilgan va tarmoqlar, tizimlar, ma'lumotlar, veb-saytlar va/yoki texnologiyalarni maqsad qilgan yoki jinoyat sodir yetishga hissa qo'shadigan qonunni buzadigan harakatni tushunishadi. Dunyo davlatlari kiberjinoyat transchegaraviy munosabatlardan ham iborat bo'lganligi bois, o'zaro hamkorlik qilish orqaligina bu jinoyatlar bilan yetarlicha kurashishlari mumkin, deb hisoblashadi.

Ta'kidlash kerakki, O'zbekiston Respublikasida kiberxavfsizlikni ta'minlashda bir qator ijobiy ishlar amalga oshirildi, xususan, o'tgan vaqt davomida «*kiberxavfsizlik*» sohasiga oid O'zbekiston Respublikasining **12** ta Qonuni, O'zbekiston Respublikasining **19** ta Farmoni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining **28** ta qarori, Vazirlar Mahkamasining **37** ta qarori, **7** ta idoraviy normativ-huquqiy hujjat, **jami 104** ta qonunchilik hujjati qabul qilinib, ijroga qaratilgan. Ushbu qonunchilik hujjatlari bilan o'tgan vaqt davomida 185 ta topshiriq berilgan va shundan 152 ta vazifa **ijro etilib**, 33 ta vazifa to'liq ijro etilmagan yoki ijrosini ta'minlash davom etmoqda. Ushbu qonunchilik hujjatlari va topshiriqlari asosida to'g'ridan-to'g'ri kiberxavfsizlikni ta'minlashga oid alohida maxsus O'zbekiston Respublikasining Qonuni qabul qilindi, O'z.Res. JK.dagi **30** ta, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining **389** ta moddasi qayta ko'rib chiqildi va kiberjinoyatlarga nisbatan javobgarlik belgilandi.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1 ta maxsus Farmoni va 3 ta qarori asosida kiberxavfsizlikni tartibga soluvchi vakolatli organ – Davlat xavfsizlik xizmati hisoblanishi belgilanib, «Kiberxavfsizlik markazi» DUK hamda Markaziy bank, Ichki ishlar vazirligi va boshqa idoralarda kiberxavfsizlikka oid alohida bo'linma va markazlar tashkil etildi, «Kiberxavfsizlik markazi» DUK faoliyatini ochiq moliyalashtirish tizimi yo'lga qo'yildi, 4 ta olim ta'lim

¹ А. Кузнецов. Международное сотрудничество в борьбе с киберпреступностью // Научный портал МВД России. 2023. №1 (61). – С.132.

tashkilotlarida bakavaliyat, magistratura bosqichlarida alohida yo‘nalish sifatida kiberxavfsizlik bo‘yicha **kadrlar tayyorlash tizimi** yo‘lga qo‘yildi, 3 ta kiberxavfsizlik bo‘yicha mutaxassislar yetishtiruvchi **oliy ta‘lim tashkilotlari** tashkil etildi. Kiberhuquqbuzarliklar bo‘yicha xabardor qilish tizimi (<https://csec.uz/uz/>) va yagona uz el faoliyati yo‘lga qo‘yilib, davlat organlari va tashkilotlarining kiberxavfsizlik bo‘yicha yagona aloqa tarmog‘i tashkil etildi. *«Davlat axborot tizimlari va resurslarining axborot xavfsizligi va kiberxavfsizlik talablari bo‘yicha ekspertizadan o‘tkazish»*, *«sertifikatlashtirish va auditdan o‘tkazish tizimi»*, *«raqamli kriminalistika»* faoliyati yo‘lga qo‘yilib, elektron (raqamli) dalillarning huquqiy maqomi belgilandi, shaxsga doir ma‘lumotlarni va intellektual mulk huquqini muhofaza qilish tartib-taomillari ishlab chiqilib, amaliyotga tatbiq etildi, Bank-moliya tizimida islohotlar o‘tkazilib, bank va to‘lov tashkilotlarining kiberxavfsizligini ta‘minlash mexanizmlari belgilandi. O‘zbekiston Respublikasining kiberxavfsizligi hisobotlarini tuzish va jamoatchilikka kiberxavfsizlikni ochiqlash yo‘lga qo‘yildi. Xavfsiz elektron identifikatsiya qilish tizimi yaratildi (<https://id.egov.uz/>), kiberxavfsizlikni ta‘minlash bo‘yicha Prezident sovrini bo‘yicha tanlov yo‘lga qo‘yildi (<https://awards.gov.uz/>). Kiberxavfsizlik bo‘yicha xalqaro hamkorlikka tamal toshi qo‘yildi. Biroq, milliy va xalqaro-maydonda O‘zbekiston Respublikasining kiberxavfsizligini ta‘minlashda qator muammolar bo‘lib, uning yechimlari yechilmayotganligi, shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini himoya qilishda kiberxavfsizlikning yetarlicha ta‘minlanmaganligi olib borilayotgan islohotlarning keyingi rivojiga salbiy ta‘sir etmoqda. Xususan, har-yili Birlashgan Millatlar tashkiloti Xalqaro elektr aloqa ittifoqi ekspertlari kiberxavfsizlik darajasi bo‘yicha davlatlar reytingida (Global kiberxavfsizlik indeksi – Global Cybersecurity Index) **O‘zbekiston Respublikasi 64-o‘rinda** turgan bo‘lsa, National Cyber Security Indexda **40-o‘rinni** egallagan.

Uning yuqori o‘rinni egalashiga esa, dissertatsiya 28-ilovasida nazarda tutilgan **kamchilik** sifatida ko‘rsatilgan. Mazkur vazifalarning juda ko‘p qismini amalga oshirish davlat budjetidan qo‘shimcha mablag‘larni talab qilmaydi, xususan, quyidagi yo‘nalishlar bo‘yicha davlat budjetidan qo‘shimcha mablag‘lar zarur

bo'lishi mumkin, biroq qolgan vazifalarni amalga oshirish budjetdan qo'shimcha mablag'lar talab etmaydi, masalan, boshlang'ich, o'rta va o'rta-maxsus ta'limda kiberxavfsizlik kompetensiyalari o'rgatilmaydi va bu bo'yicha uzluksiz ta'lim mavjud emas, kiberxavfsizlik bo'yicha xalqaro hamkorlikni amalga oshirish uchun yagona aloqa nuqtasi belgilanmagan, xalqaro kiberinqiroz mashqlarini bajarish jarayonlarida ishtirok etilmagan, milliy kiberinqirozni boshqarish mashqlari ishlab chiqilmagan, Yevropa Kengashining kiberjinoyatchilik to'g'risidagi konvensiyasini ratifikatsiya qilmagan yoki qo'shilmagan, xalqaro kiberjinoyatlar uchun 24/7 aloqa nuqtasi mavjud emas, harbiy kibermudofaa qobiliyati mavjud emas, harbiy kibermudofaa mashqlari bajarilmayapti, degan kamchiliklarni bartaraf etish imkoniyati mavjud va uni amalga oshirish bugugi kundagi muhim vazifadir. Zero, kiberjinoyatlar xalqaro transchegaraviy jinoyatlar sanaladi va u bevosita jamoat xavfsizligiga tahdid soladi. Mazkur reytinglar bo'yicha qo'yilgan vazifalarning bajarilishi xavfsiz kibermuhit, shu jumladan, kibermakon yaratishning tashkiliy-huquqiy institutsional asoslari yaratilishiga xizmat qiladi.

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida 2025-yil 6-fevral kuni holati bo'yicha 134 809 ta uz. domen ma'muri, 1275 ta axborot tizimi va resursi, 1634 ta telekommunikatsiya litsenziati, 35 763 980 ta mobil foydalanuvchi, 633 ta Yagona interaktiv davlat xizmatlaridagi xizmatlar, 376 ta bank va uning filiallari, 9149 ta bankomat, 2 ta to'lov tizimi operatori, 38 ta bank plastik kartalari va ularga oid mijozlarning hisob raqamlari, 44 ta to'lov tashkiloti, 99 ta mikrocredit tashkiloti, 2 440 786 ta tadbirkorlik subyekti, 11 mingdan ortiq shaxsga doir ma'lumotlar bazasi va boshqalar kiberjinoyatchilar qurboni bo'lishi mumkin va bu esa, shaxs, jamiyat va davlat manfaatlariga ziddir. Bu jinoyatning keng ko'lamliligi, iqtisodiy va vaqt nuqtai nazaridan boshqa jinoyatlarga qaraganda tezkorligi va samarali ekanligi uning transchegaraviy munosabatlar orqali kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini ta'minlashda bir qator muammolarni vujudga keltirmoqda. Xususan, ma'muriy islohotlar o'tkazilmoqda, biroq kiberxavfsizlikni ta'minlash bo'yicha ma'muriy islohotlar yetarlicha o'tkazilmagan, misol uchun, O'zbekiston Respublikasining «Kiberxavfsizlik

to'g'risida» 2022-yil 15-apreldagi O'RQ-764-son Qonuni bilan kiberxavfsizlik sohasidagi vakolatli organ va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarining joriy etilishini nazorat qilish, ularni himoya qilish tizimini takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» 2019-yil 14-sentabrdagi PQ-4452-son qaroriga asosan, kiberxavfsizlik sohasini tartibga soluvchi davlat organi sifatida Davlat xavfsizlik xizmati belgilangan¹, biroq ushbu sohani nazorat qiluvchi organ, shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda kiberxavfsizlik sohasida qaysi davlat organi himoya qilishi, kiberxavfsizlikka oid munosabatlarni muvofiqlashtirishi, bu sohani nazorat qilishi aniq va yetarlicha belgilanmagan. Shu bilan birga, Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 1-maydagi 318-son qarorida kiberxavfsizlik sohasi bo'yicha tartibga soluvchi – regulyatorning qator vazifa va funksiyalari qolib ketgan².

Kiberxavfsizlik sohasi bugungi kunda texnik nazariyaga asosan, axborot sohasi bilan ajratilgan holda, O'zbekiston Respublikasida o'rganilmoqda, kadrlar yetishtirilmoqda, biroq ham yuridik, ham texnik tomondan ushbu sohani mukammal biladigan biron bir malakali mutaxassis mavjud emas. Vaholanki, xalqaro hujjatlar bo'lgan dissertatsiya 29-ilovasidagi hujjatlarda kiberxavfsizlik ham texnik va yuridik nazariyaga asosan, bitta soha sifatida qaralib, axborot sohasi bilan kiberxavfsizlik sohasiga oid kiberhuquqbuzarliklar bitta yo'nalish sifatida ko'rsatilganligini ko'rishimiz mumkin. O'zbekiston ham ushbu xalqaro hujjatlarning bir qismiga a'zo bo'lgan, ratifikatsiya qilgan, qo'shilgan, biroq amalda axborot sohasi bilan axborot xavfsizligi va kiberxavfsizlik sohasi alohida soxa sifatida ko'rib kelinmoda. Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 15-moddasiga asosan, *«O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari xalqaro huquqning umume'tirof etilgan prinsip va normalari bilan bir qatorda O'zbekiston Respublikasi huquqiy tizimining tarkibiy qismidir. Agar*

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasining muhim axborot infratuzilmasi ob'ektlari kiberxavfsizligini ta'minlash tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" 2023-yil 31-maydagi PQ-167-son qarori // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida" 2018-yil 1-maydagi 318-son qarori // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasida O‘zbekiston Respublikasining qonunida nazarda tutilganidan boshqacha qoidalar belgilangan bo‘lsa, O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasi qoidalarini qo‘llaniladi»¹. Demak, mazkur normaga asosan, Axborot kodeksi loyihasining qoidalarini «Kiberxavfsizlik to‘g‘risida»gi Qonunning qoidalariga muvofiq kelishi va ushbu soha tizimlashtirilishi darkor.

O‘zbekiston Respublikasining milliy va xalqaro-maydonda yetarlicha tajriba va imkoniyatlarga ega bo‘lishida uning tashabbuskorligi muhim ahamiyatga egadir, xususan, xalqaro hujjatdagi qoidalar qaysidir davlat vakillari tomonidan ishlab chiqilishi bilan bir qatorda, dastavval o‘sha davlatning huquq va manfaatlarini himoya qilinishi tabiiy holatdir. Shu sababli rivojlanayotgan davlat sifatida O‘zbekistonning BMT a‘zo bo‘lgan davlatlar tomonidan e‘tirof etilib, ratifikatsiya qilinadigan xalqaro Konvensiyani qabul qilish tashabbusi bilan chiqishi uning dunyo davlatlari qatorida, ayniqsa, uning joylashgan joyi Markaziy Osiyoda markazdagi davlat sifatida barcha davlatlarning kibernuhati, shu jumladan, kibermakoni yagona markazlashgan kibernuhat, shu jumladan, kibermakon sifatida e‘tirof etib, uning xavfsizligini ta‘minlashda O‘zbekistonning rolini oshirishi tabiiy holatdir. Bundan tashqari bu bo‘yicha xalqaro reyting indeksleri ishlab chiqilib, uning O‘zbekiston Respublikasi tomonidan yuritilishi Rossiya, AQSh, Xitoy, Turkiya, BAA, Saudiya Arabistoni, G‘arbiy va Sharqiy Yevropa mamlakatlari, J. Koreya, Yaponiya, Singapur, Malayziya, Indoneziya, Estoniya, shu bilan birga, Markaziy Osiyo davtlari ichida O‘zbekistonning nufuzi yanada ko‘tarilishiga xizmat qiladi.

O‘zbekiston Respublikasida kiberxavfsizlik bo‘yicha olib borilayotgan islohotlar tarqoq bo‘lib, bu sohadagi islohotlar yagona o‘rta muddatga mo‘ljallangan strategiya asosida rivojlanmayotganligi tizimli asosda muammolarning vujudga kelishiga sabab bo‘lmoqda. Texnik tomondan shaxsga doir ma‘lumotlar bazalari, muhim axborot infratuzilmasi, bulutli texnologiyalarga kiberxavfsizlikdan kelib chiqib, yagona maxsus talablar belgilanmaganligi va muhim axborot

¹ O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi.

infratuzilmasining reestri shu kunga qadar tasdiqlanmaganligi olib borilayotgan ishlarning samarasiga salbiy ta'sir etmoqda, kiberxavfsizlik subyektlarining obyektlarga nisbatan toifalangan holda, xavfsizlikni ta'minlashga bo'lgan e'tiborining sustlashishiga sabab bo'lmoqda, natijada kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda sodir etilgan jami kiberjinoyatlarning 1 foizi to'liq bo'lsa ham fosh etilmasligiga sabab bo'lmoqda. Kiberjinoyatlar uchun esa, jazo muqarrarligini ta'minlash uchun Jinoyat kodeksi va Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksda aloqa va axborotlashtirish sohasida tizimli huquqbuzarlik uchun javobgarlik muqarrarligi prinsipining ishlamasligiga sabab bo'lmoqda. Misol uchun, Jinoyat kodeksining XX¹-bobi axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar deb e'tirof etilgan holda, Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksda bu sohaga oid ma'muriy huquqbuzarliklarga oid alohida bob mavjud emas va «*aloqa*» sohasiga oid huquqbuzarliklar bo'yicha javobgarlikni nazarda tutuvchi moddalarga esa, o'tgan vaqt davomida biron-marta ham javobgarlik nuqtai nazaridan o'zgartish va qo'shimchalar kiritilmagan, sun'iy intellekt rivojlanib, amalda bu texnologiyadan foydalangan holda, huquqbuzarliklar soni ko'paygan holda, hali xanuz bu bo'yicha umuman javobgarlik ikkala javobgarlikka oid kodeksda nazarda tutilmagan. Kadrlar tayyorlash tizimida ham bosichma-bosqich uzluksiz ta'lim tashkil etilishi o'rniga oliy ta'limda kiberxavfsizlik bo'yicha mutaxassislarni tayyorlash tizimi yo'lga qo'yilgan holda, ushbu sohada kadrlarning kompetensiyasini shakllantirish uchun boshlang'ich (umumiy), o'rta, o'rta-maxsus ta'limda kiberxavfsizlik bo'yicha kadrlar yetishtiruvchi aniq dastur, fan ishlab chiqilib amaliyotga joriy etilmagan va yagona huquqiy va texnologik kiberxavfsizlik yetishtiruvchi ta'lim tizimi hali xanuz yo'lga qo'yilmagan. Moddiy-texnik bazasi va moliyaviy qo'llab-quvvatlanishi bo'yicha kiberxavfsizlik sohasida yetarlicha islohotlar amalga oshirilmagan, xatto «Kiberxavfsizlik markazi» DUKning o'zini moliyalashtirish davlat budjetidan emas, balki Raqamli texnologiyalar vazirligi huzuridagi Raqamli texnologiyalarni rivojlantirish jamg'armasi tomonidan amalga oshirilishi belgilangan. Bugungi kunda 1275 ta davlat axborot tizimi va resursi va 11 mingdan ortiq shaxsga doir ma'lumotlar bazasining deyarli barchasi jismoniy va yuridik shaxslar tomonidan

yuritiladi, ularning xavfizligini texnik va yuridik ta'minlash bo'yicha aniq qoidalar deyarli mavjud emas, shaxsga doir ma'lumotlar va axborot resursi xavf ostida qolgan. Aynan mazkur xavf-xatarlarni bartaraf etish maqsadida yuqorida sanalgan xalqaro hujjatlarning mazmun-mohiyatini yaqindan bilish maqsadga muvofiq. Ular ichida Yevropa Kengashining «Kiberjinoyatchilik to'g'risida» 2001-yil 23-noyabrdagi Konvensiya (Budapesht konvensiyasi)¹ va uning ikkita bayonnomasi eng muhim xalqaro hujjatlardan bo'lib, u kiberjinoyatlarga «*Internet va boshqa kompyuter tarmoqlari orqali sodir yetilgan jinoyatlar*», «*mualliflik huquqlarining buzilishi*», «*kompyuter firibgarligi*», «*bolalar pornografiyasi*» va «*tarmoq xavfsizligini buzish*» bilan bog'liq jinoyatlarni qamrab olgan va ushbu jinoyatlarga qarshi kurashish bo'yicha birinchi xalqaro shartnoma mazkur Konvensiya sanaladi².

BMT Xavfsizlik Kengashining 2017-yil 13-fevraldagi 2341-son rezolyusiyasi³ ham kiberxavfsizlikka qaratilgan xalqaro hujjat bo'lib, unda «muhim axborot infratuzilmalari va (yoki) buyumlar interneti qurilmalariga kiberhujumlar», «Internetda terrorizmni targ'ib qilish», «terrorchilik onlayn aloqalari», «terrorizmni moliyalashtirish»⁴ uchun javobgarlikni belgilash nazarda tutilgan.

BMT Bosh Assambleyasining 2018-yil 17-dekabrda 74-sessiyasida tasdiqlangan «Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan jinoiy maqsadlarda foydalanishga qarshi kurashish to'g'risida»gi 73/187-sonli qarori⁵da axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivoji tufayli kiberjinoyatlar soni oshib ketayotganligi, jinoyatlar axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari orqali sodir etilishi natijasida jinoiy maqsadlar tezroq amalga oshayotganligi sababli raqamli dunyoda har bir davlat muhim axborot infratuzilmalarini yaratishi va uni himoya qilish choralarini ko'rishi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasida inson huquqlari himoya qilinishi zarurligi belgilangan⁶. ShHT bilan bog'liq bo'lgan xalqaro hujjatlar haqidagi qisqacha ma'lumot dissertatsiya 30-ilovasida nazarda tutilgan. A'zo davlatlarni shartnoma

¹ <https://rm.coe.int/1680081580>.

² <https://www.coe.int/ru/web/impact-convention-human-rights/convention-on-cybercrime#/>.

³ <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n17/038/61/pdf/n1703861.pdf>.

⁴ <https://www.un.org/counterterrorism/ru/cybersecurity>.

⁵ <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n18/450/56/pdf/n1845056.pdf>.

⁶ <https://docs.un.org/ru/A/RES/73/187>.

qoidalarini amalga oshirish uchun milliy qonunlarni qabul qilishga va kiberjinoyatchilikka qarshi kurash sohasidagi milliy qonunchilikni birlashtirishga chaqirgan «Mustaqil davlatlar Hamdo'stligiga a'zo davlatlar tomonidan 2001-yilda imzolangan kompyuter axboroti sohasidagi jinoyatlarga qarshi kurashda hamkorlik to'g'risida»gi bitim ham o'ziga xos xalqaro hujjat bo'lib, unga O'zbekiston ham a'zo davlat sanaladi va unda Jinoyat kodeksimizning 278¹-278⁶-moddasida nazarda tutilgan **«zararli dastur», «axborot texnologiyalari», «axborot tizimi», «kompyuter tizimi», «kompyuter ma'lumotlari», «axborotga ruxsatsiz kirish»** kabi tushunchalarning ta'riflari nazarda tutilgan¹. Ushbu shartnomaga muvofiq, *«tomonlar axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlarning oldini olish, aniqlash, oldini olish, ochish va tergov qilishni ta'minlash maqsadida hamkorlik qiladilar va tomonlar milliy qonunchilikka muvofiq, agar ular qasddan sodir yetilgan bo'lsa, «axborot texnologiyalari sohasidagi axborotni yo'q qilish, blokirovka qilish, o'zgartirish yoki nusxalash», «qonun bilan himoyalangan kompyuter ma'lumotlariga ruxsatsiz kirish orqali axborot (kompyuter) tizimining buzilishi», «zararli dasturlarni yaratish, ishlatish yoki tarqatish», «kompyuter tizimiga kirish huquqiga yega bo'lgan shaxs tomonidan ishlash qoidalarini buzish, natijada qonun bilan himoyalangan kompyuter ma'lumotlarini yo'q qilish, blokirovka qilish yoki o'zgartirish, agar ushbu harakat jiddiy zarar yoki og'ir oqibatlariga olib kelgan bo'lsa», «kompyuter tizimida qayta ishlangan, kompyuter ommaviy axborot vositalarida saqlanadigan yoki ma'lumotlarni uzatish tarmoqlari orqali uzatiladigan ma'lumotlarni o'zgartirish yoki kompyuter tizimiga noto'g'ri ma'lumotlarni kiritish yoki qonuniy himoyalangan kompyuter ma'lumotlariga ruxsatsiz kirishni o'z ichiga olgan holda mulkni o'g'irlash», «Internet-axborot-telekommunikatsiya tarmog'i yoki boshqa elektr aloqa kanallaridan foydalangan holda voyaga yetmaganning tasviri bilan pornografik materiallar yoki pornografik tabiat obyektlarini tarqatish», «xavfsiz kompyuter tizimi yoki tarmog'iga ruxsatsiz kirish uchun maxsus dasturiy ta'minot yoki apparat vositalarini ishlab chiqarish yoki sotish», «mualliflik huquqi obyekti bo'lgan kompyuter tizimlari va ma'lumotlar*

¹ <https://www.unodc.org/e4j/ru/cybercrime/module-3/key-issues/international-and-regional-instruments.html>.

bazalari uchun dasturlardan noqonuniy foydalanish», shuningdek «mualliflik huquqi atributi, agar ushbu harakat katta zarar yetkazgan bo'lsa, «Internet» axborot-telekommunikatsiya tarmog'idan yoki boshqa elektr aloqa kanallaridan foydalangan holda belgilangan tartibda ekstremistik deb tan olingan yoki terroristik faoliyatni amalga oshirish yoki terrorizmni oqlash chaqiriqlarini o'z ichiga olgan materiallarni tarqatish»¹ jinoiy javobgarlikka tortiladigan qilmish deb tan oladilar.

Hududiylik bo'yicha ishtirokchi davlatlar o'zaro milliy qonunchilikda kiberjinoyatchini jinoiy javobgarlikka tortishni talab qilish, kiberjinoyatchilik va kiberxavfsizlik bilan bog'liq holatlarda jinoyatchini aniqlash, hamkorlik va ekstraditsiya qilishga o'zaro yordam berishga oid G'arbiy Afrika davlatlari iqtisodiy hamjamiyatining kiberjinoyatchilikka qarshi kurash bo'yicha 2011-yildagi direktivasi² va Afrika Ittifoqi davlatlariga kiberjinoyatchilikka qarshi samarali kurashish, milliy qonunchilikni birlashtirish, o'zaro huquqiy yordam shartnomalarini tuzish uchun milliy qonunlarni qabul qilish va/yoki mavjud milliy qonunlarga o'zgartirish kiritish to'g'risidagi qoidalarini o'z ichiga olgan Kiberxavfsizlik va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha 2014-yilgi Afrika Ittifoqi Konvensiyasi³ Afrika qit'asidagi davlatlar a'zo bo'lgan eng katta xalqaro hujjat sanaladi. 2010-yilgi Arab davlatlari Ligasi tomonidan qabul qilingan Arab davlatlari Ligasining axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlarga qarshi kurash to'g'risidagi Konvensiyasi hududiylik bo'yicha yana bir xalqaro hujjat bo'lib, uning asosiy maqsadi davlatlar o'rtasida o'z mulklari, aholisi va manfaatlarini kiberjinoyatchilikdan himoya qilishlarini ta'minlash uchun hamkorlikni mustahkamlashdan iboratdir⁴.

Yuqoridagi xalqaro hujjatlarda ikkita o'xshashlik bor, biri axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasiga oid bo'lsa, keyingisi hududiylikka asoslanganligidadir.

¹ <https://lex.uz/docs/4748982>.

² https://www.tit.comm.ecowas.int/wp-content/uploads/2015/11/SIGNED_Cybercrime_En.pdf.

³ https://au.int/sites/default/files/treaties/29560-treaty-0048_-_african_union_convention_on_cyber_security_and_personal_data_protection_e.pdf.

⁴ https://itlaw.fandom.com/wiki/Arab_Convention_on_Combating_Information_Technology_Offences.

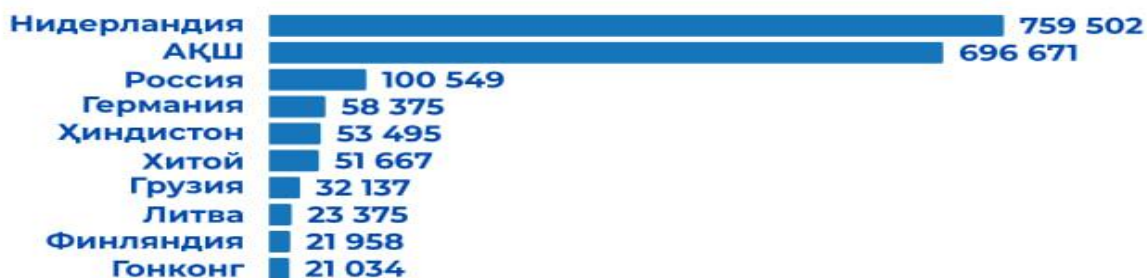
Xalqaro jinoiy-huquqiy munosabatlarda kiberjinoyatlar transchegaraviy jinoyat ekanligi bilan alohida ajralib turadi, A. G. Volevodz fikricha, «**transmilliy uyushgan jinoyatchilik** – bu milliy, diniy, etnik, qarindoshlik asosida tashkil etilgan bir yoki bir nechta jinoiy guruhlarining jinoiy harakatlarining (faol harakatlarining) izchil maqsadli tizimi bo‘lgan tarkibiy jihatdan murakkab, ijtimoiy, huquqiy hodisa» sanaladi¹, fikrimizcha, haqiqatan ham kiberjinoyat transmilliy uyushgan jinoyatlarga kiradi. BMTning Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi konvensiyasi (Nyu-York, 2000-yil 15-noyabr)ga O‘zbekiston ham a’zo hisoblanadi hamda unga ko‘ra, «**uyushgan jinoiy guruh** – bu ma’lum bir vaqt davomida mavjud bo‘lgan va ushbu Konvensiyaga muvofiq tan olingan bir yoki bir nechta og‘ir jinoyatlar yoki jinoyatlarni sodir yetish maqsadida birgalikda harakat qiladigan uch yoki undan ortiq shaxslardan iborat tuzilgan guruh. to‘g‘ridan-to‘g‘ri yoki bilvosita moliyaviy yoki boshqa moddiy foyda.»².

Kiberhujumning o‘zga davlat hududidan turib sodir etilishi va kiberjinoyat izlarining tezkorlik bilan yo‘q qilinishining oldini olish va kiberizlarning boshqa davlatdan olinishi zarurligi uchun ham transchegaraviy munosabatlar muhim ahamiyatga ega sanaladi. To‘g‘ri bu borada davlatlar o‘zaro kadruga oid, tashkiliy, texnik, iqtisodiy, yuridik tomondan hamkorlik qilishi mumkin, ammo asosiysi kiberjinoyatchini aniqlash, uni topish, uning qilmishlarini fosh etish va jazoga tortish dunyo davlatlarining asosiy maqsadi sanaladi. Transchegaraviy munosabatlar orqali inson huquqlari bilan bir vaqtning o‘zida jamiyat va davlat manfaatlari ham tiklanadi, himoya qilinadi. Bugungi kunda ushbu sohada amalga oshirilayotgan islohotlarning eng katta kamchiligi va muammo bu dunyo davlatlarining **kiberjinoyatlarga oid qonunchiligining turlicha ekanligidadir**, ba’zi davlatlarning jinoyat qonunchiligida kiberjinoyatlarga bag‘ishlangan, ba’zilarida axborot texnologiyalari sohasiga oid jinoyatlar deb ko‘rsatilgan, ba’zilarida ular turlicha moddalarda nazarda tutilgan, ba’zilarida aralash holatda mavjud. Birgina, tahlillarga ko‘ra, O‘zbekisotonga nisbatan 2023-yilda amalga oshirilgan

¹ Вольвоводз А. Г. Жиноий жараён соҳасидаги халқаро ҳамкорликнинг янги йўналишларининг ҳуқуқий асослари. Юридик. Фанлар докторининг диссертацияси. – Москва, 2002 й. – 68-бет.

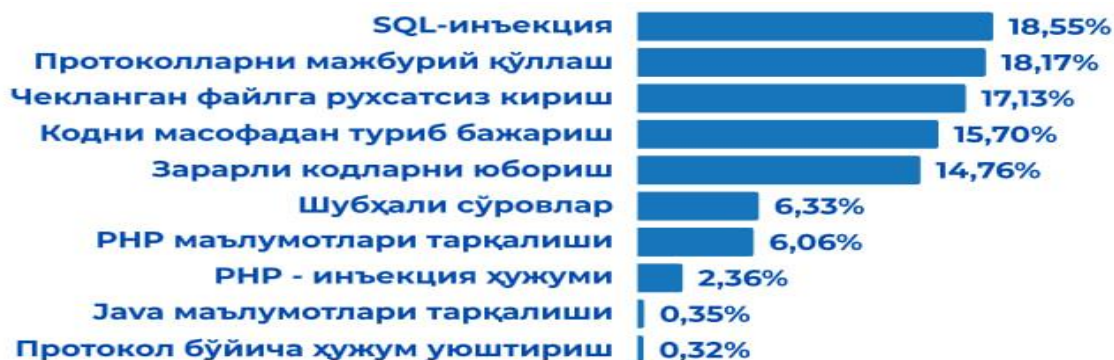
² <https://lex.uz/docs/1304112>.

kiberhujumlarning geografik taalluqligiga ko'ra, Niderlandiya (759 502), AQSh (696 671) va Rossiya (100 549) yetakchilik qilmoqda¹:

Veb-resurslarga bo'lgan kiberhujumlar davlatlar kesimida

Monitoring tizimiga ulangan veb resurslarga uyushtirilgan hujumlarning turlari orasida eng ko'p qo'llanganlari SQL ineksiya, protokollarni majburiy qo'llash va cheklangan faylga ruxsat kirish bo'lgan va u quyidagi jadvalda bayon etilgan:

Fikrimizcha, kiberjinoyatlarni avvalo texnik jinoyat ekanligiga ahamiyat berish kerak, sababi texnik tomondan ushbu jinoyat sodir etiladi va uni texnik tomondan fosh etish mumkin. Shu sababli dunyo davlatlari o'zaro hamkorlik qilish va hamkorlik yoki boshqa usullar bilan olingan axborotdan noqonuniy maqsadda hamkori yoki uchinchi davlatning manfaatlariga zid maqsadda foydalanmaslik bo'yicha qat'iy kelishib olishlari lozim. Shundan keyin o'zaro ular jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchiligini birxillashtirishi kerak, sababi O'zbekistonda sodir etiladimi, boshqa davlatda sodir etiladimi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga nisbatan yoki ulardan foydalanib sodir etilgan jinoyatlar kibermuhitda sodir etilar ekan ular kiberjinoyat sanaladi. Shu sababli dunyo davlatlarining qonunchiligini kiberxavfsizlik sohasida birxillashtirish maqsadga

¹ <https://kun.uz/kr/news/2024/03/29/ozbekistondagi-axborot-resurslariga-kiberhujumlar-24-barobarga-oshdi>.

muvofig. Bu holat nima beradi, fikrimizcha, kiberjinoyatlarni aniqlash, ularga qarshi kurashish, ularni fosh etish, jinoyat uchun jazoning muqarrarligini ta'minlash imkonini beradi. Xalqaro munosabatlarda kiberjinoyatlarni fosh etishda telekommunikatsiya tarmog'i mulkdorlarining yordami juda muhimdir. Kiberjinoyatlarning juda katta qismi shaxsga doir ma'lumotlarning ishlab berilishi orqali sodir etiladi, shu sababli dunyo davlatlari shaxsga doir ma'lumotlar bazalarini o'zlarining davlatlariga jisman ko'chirish va ularni ro'yxatdan o'tkazishga alohida ahamiyat berishmoqda. Shu sababli O'zbekiston ham «Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida» 2019-yil 2-iyuldagi O'RQ-547-son Qonunning 27¹-moddasida zarur qoidalar belgilab qo'yilgan¹ biroq kiberjinoyatlarga qarshi kurashish uchun mazkur xarakat yetarli emas, fikrimizcha. Ma'lumki, yuqoridagi Qonunga asosan, «subyektning rozilgisiz yoki boshqa qonuniy asos mavjud bo'lmagani holda shaxsga doir ma'lumotlarni oshkor etish va tarqatishga yo'l qo'yilmasligi to'g'risida mulkdor va (yoki) operator yoki shaxsga doir ma'lumotlardan foydalanishga ruxsat olgan boshqa shaxs tomonidan rioya etilishi majburiy bo'lgan talab shaxsga doir ma'lumotlarning maxfiyligidir. Mulkdor va (yoki) operator hamda shaxsga doir ma'lumotlardan foydalanishga ruxsat olgan boshqa shaxslar subyektning rozilgisiz shaxsga doir ma'lumotlarni uchinchi shaxslarga oshkor etmasligi va tarqatmasligi shart.»².

Shu o'rinda kiberjinoyatlar bo'yicha transchegaraviy munosabatlarda kiberprofilaktikani amalga oshirish uchun dastlab nimani himoya qilishimiz kerakligini bilib olishimiz kerak, bularning qisqa bo'lsa ham O'zbekistonda ro'yxati berilgan bo'lib, u dissertatsiyaning 31-ilovasida nazarda tutilgan va ular maxfiy axborot sanaladi. Demak, ushbu maxfiy axborotlarni uchinchi shaxslar noqonuniy yig'masligi, ishlov bermasligi va noqonuniy foydalanmasligi uchun uning xavfsizligi ta'minlanishi kerak va bu borada O'zbekiston texnik tomondan kiberjinoyatlar o'zga davlat hududida turib ham sodir etilishi mumkinligi sababli xalqaro munosabatlarga kirishishga majbur. Zero, Davlat xalq irodasini ifoda etib,

¹ O'zbekiston Respublikasining "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida" 2019-yil 2-iyuldagi O'RQ-547-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasining "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida" 2019-yil 2-iyuldagi O'RQ-547-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

uning manfaatlariga xizmat qiladi. Davlat organlari va mansabdor shaxslar jamiyat va fuqarolar oldida mas'uldirlar¹.

Xalqaro munosabatlarda ShXT va MDH davlatlarining a'zolikka asoslangan munosabatlarda O'zbekiston kiberjinoyatlarga nisbatan qisman kurashishi mumkin, biroq kiberjinoyat ushbu a'zolikka kirmagan xalqaro hujjatlardagi davlatlarda kiberjinoyatlar sodir etilsa, ularni aniqlash, fosh etish va javobgarlik masalasida O'zbekiston oldida bir qator muammolar vujudga kelishi mumkin. Shu sababli yuqoridagi 12 ta xalqaro hujjatga O'zbekiston Respublikasi maxsus shartlar asosida qo'shilgan holda, dunyo davlatlari bilan kiberxavfsizlikni ta'minlash bo'yicha hamkorlikni yaqindan yo'lga qo'yishi maqsadga muvofiq. Buni amalga oshirish uchun dissertatsiya 32-ilovasida nazarda tutilgan xalqaro reytinglarda O'zbekiston Respublikasi yuqori pag'onalarga ko'tarilishi uchun amalga oshirilishi zarur bo'lgan bugungi kundagi zarur vazifalar ro'yxatidan kelib chiqib, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining hujjatini ishlab chiqish va qabul qilish orqali mavjud muammolarni zudlik bilan hal qilish zarurligi taklif qilinadi. Shu jihatdan yuqorida sanalgan 12 ta xalqaro hujjatlarni birlashtirish va kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yagona xalqaro huquqiy Konvensiyani qabul qilish va u asosida zarur kiberhamkorlikni amalga oshirish maqsadga muvofiqdir. Ushbu xalqaro hujjatlarning yagona huquqiy va texnologik yechimlar orqali kiberjinoyatlarni aniqlash, fosh etish, ularga qarshi kurashish va kiberxavfsizlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

3-bob bo'yicha xulosalar

3-bob yakunlari bo'yicha 15-ilovaga muvofiq xulosa qilinadi.

¹ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

IV BOB. JAMOAT XAVFSIZLIGIGA TAHDID SOLUVCHI KIBERJINOYATLAR UCHUN JAZO MUQARRARLIGINI TA'MINLASHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O'RNI VA ROLI

4.1-§. O'zbekiston Respublikasida kiberjinoyatchilikka qarshi kurashishda raqamli nazoratning roli va ahamiyati

«O'zbekiston — 2030» strategiyasining 96-maqsadi *«fuqarolarning axborotni erkin izlash, olish va tarqatishga doir huquqlarini amalga oshirish kafolatlarini yanada kuchaytirish maqsadida Internet jahon axborot tarmog'idan to'siqlarsiz foydalanish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, milliy internet makonida kiberxavfsizlikni ta'minlash hamda fuqarolarning internetdan foydalanish borasidagi savodxonligini oshirishdir.»*¹. Ana shu maqsad amalga oshirish bilan bir qatorda bu borada jamoat xavfsizligini ta'minlash ham muhim ahamiyatga ega. Ta'kidlash kerakki, bugungi kunda, butun dunyoda birgina 5G foydalanuvchilari soni 1,8 milliarddan oshdi², dunyoda mobil telefonlar soni 2024-yilda taxminan 8 milliardga yetgan, shundan, 2024-yil 1-yanvar holatiga ko'ra, O'zbekistonda mobil radiotelefon foydalanuvchilari soni 34,2 million nafarni tashkil etib, 2022-yilga nisbatan bu ko'rsatkich 7 foizga oshgan³, 2024-yilda jahon bo'yicha amaliy foydalanish uchun ishlaydigan satellitlar soni 8 mingdan oshgan, BMT statistik ma'lumotlariga ko'ra, bugungi kunda dunyoda 51 mingdan ortiq radiostansiyalar va 2,4 milliarddan ortiq radio mavjud. Rivojlangan mamlakatlarda barcha uy xo'jaliklarining kamida 75 foizi radiostansiya dasturlarini qabul qilish imkoniyatiga ega⁴. Biroq, kiberjinoyatlarning kun sayin turi va soni oshib borayotganligi bu borada zarur islohotlar o'tkazish zarurligini taqozo etmoqda. Shu

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston — 2030" strategiyasi to'g'risida" 2023-yil 11-sentabrda PF-158-son Farmoni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² <http://m.xabar.uz/tehnologiya/mwcs-2024-huawei-mobil-suniy-intellekt-asriga>.

³ https://plov.press/uz/news/tehnologii/abonentlar_soni_a_oli_soniga_teng_uzbekiston_mobil_alo_asi_anchalik_riv_ozhlanmo_da_va_rossiya_tazhrib/.

⁴ <https://adindex.ru/publication/analitics/channels/2016/08/31/136149.phtml>.

sababli o'tgan vaqt davomida norma ijodkorligi bo'yicha ham tashabbusimiz, ham vazirlik va idoralar tashabbusi asosida zarur ishlar amalga oshirildi, xususan:

1) O'zbekiston Respublikasining «Axborotlashtirish to'g'risida» 2003-yil 11-dekabrda 560-II-son Qonunining 12¹-moddasi bizning tahrirda yangi tahrirda bayon etildi¹. Bu esa, o'z navbatida «*O'zbekiston Respublikasining mavjud konstitutsiyaviy tuzumini, hududiy yaxlitligini zo'rlik bilan o'zgartirishga da'vat etish*» bo'yicha Jinoyat kodeksining 158-159-moddalarida, «*ommaviy tartibsizliklarga, fuqarolarga nisbatan zo'ravonlik qilishga, shuningdek belgilangan tartibni buzgan holda o'tkaziladigan yig'ilishlar, mitinglarda, ko'cha yurishlarida va namoyishlarda ishtirok etishga da'vat qilish, shuningdek mazkur noqonuniy harakatlarni muvofiqlashtirish*» bo'yicha Jinoyat kodeksining 130¹, 217-, 244-moddalarida, «*jamoat tartibiga yoki xavfsizligiga tahdid soluvchi yolg'on axborot tarqatish*» bo'yicha Jinoyat kodeksining 244⁶-moddasida, «*urush, zo'ravonlik va terrorizmni, shuningdek diniy ekstremizm, separatizm va fundamentalizm g'oyalarini targ'ib qilish*» bo'yicha Jinoyat kodeksining 130¹, 150-, 155-, 244¹-moddalarida, «*davlat sirlarini yoki qonun bilan qo'riqlanadigan boshqa sirni tashkil etuvchi ma'lumotlarni oshkor etish*» bo'yicha Jinoyat kodeksining 162-moddasida, «*o'zga shaxslarga tegishli bo'lgan intellektual mulk obyektlaridan qonunga xilof ravishda foydalanish*» bo'yicha Jinoyat kodeksining 149¹-moddasida, «*fuqarolarni, shu jumladan voyaga yetmagan shaxslarni ularning hayotiga va (yoki) sog'lig'iga yoxud o'zga shaxslarning hayotiga va (yoki) sog'lig'iga tahdid soluvchi g'ayrihuquqiy harakatlarni sodir etishga undashga yoki boshqa tarzda jalb qilishga qaratilgan axborotni tarqatish*» bo'yicha Jinoyat kodeksining 127-, 161-, 216¹-, 278-moddalarida, «*giyohvandlik vositalarini, psixotrop moddalarni va prekursorlarni targ'ib qilish*» bo'yicha Jinoyat kodeksining 127-, 251¹-, 273-274-moddalarida, «*pornografiyani, zo'ravonlikni va shafqatsizlikni targ'ib qilish, shuningdek o'z joniga qasd qilishga da'vat etish*» bo'yicha Jinoyat kodeksining 103-103¹-, 130-130¹-moddalarida, «*qonunga muvofiq*

¹ O'zbekiston Respublikasining "Axborotlashtirish to'g'risida" 2003-yil 11-dekabrda 560-II-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

jinoiy va boshqa javobgarlikka sabab bo'ladigan o'zga harakatlarni sodir etish» bo'yicha Jinoyat kodeksining 139-140-, 141¹-141³, 156-, 158-, 165-, 168-169-, 188¹-, 192-, 244³, 244⁵, 278-, 278⁶-moddalarida nazarda tutilgan jinoiy javobgarlikning vujudga kelishi uchun zarur maxsus qonunchilik vujudga kelishiga xizmat qildi;

2) O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati raisining «O'zbekiston Respublikasi kiberxavfsizlik va muhim axborot infratuzilmasi obyektlarining kiberxavfsizligini ta'minlash darajasini baholash tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida» 2023-yil 4-sentabrdagi 91-son (22.09.2023-y., ro'y.: 3458), «O'zbekiston Respublikasi muhim axborot infratuzilmasi obyektlarini toifalash va ularning yagona reestrini shakllantirish tartibi to'g'risidagi vaqtinchalik nizomni tasdiqlash haqida» 2024-yil 24-oktabrdagi 118-son (11.11.2024-y., ro'y.: 3570), «Kiberxavfsizlik talablariga muvofiqlik yuzasidan ekspertizadan o'tkazish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida» 2024-yil 15-oktabrdagi 113-son (14.11.2024-y., ro'y.: 3573), «Axborot tizimlari va resurslarining kiberxavfsizligini ta'minlash uchun qo'llaniladigan apparat, apparat-dasturiy hamda dasturiy vositalarni sertifikatlashtirish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida» 2024-yil 15-oktabrdagi 114-son (14.11.2024-y., ro'y.: 3574) buyruqlari qabul qilindi. Ushbu normativ-huquqiy hujjatlarning qabul qilinishi tufayli *«O'zbekiston Respublikasi kiberxavfsizlik va muhim axborot infratuzilmasi obyektlarining kiberxavfsizligini ta'minlash darajasini baholash tartibi, O'zbekiston Respublikasi muhim axborot infratuzilmasi obyektlarini toifalash va ularning toifasini qayta ko'rib chiqish, shuningdek muhim axborot infratuzilmasi obyektlarining vaqtinchalik yagona reestrini yuritish, kiberxavfsizlik subyektlarining axborot tizimlari va resurslari hamda muhim axborot infratuzilmasi obyektlari toifasiga kiritilgan axborot tizimlarini, shuningdek axborot tizimlari va resurslarini yaratish bo'yicha texnik topshiriq loyihalarini kiberxavfsizlik talablariga muvofiqligi yuzasidan ekspertizadan o'tkazish, davlat organlari va tashkilotlarining axborot tizimlari va resurslari, shuningdek muhim axborot infratuzilmasi obyektlarining kiberxavfsizligini ta'minlash uchun qo'llaniladigan apparat, apparat-dasturiy va*

dasturiy vositalarni majburiy sertifikatlashtirish tartibi belgilab qo'yildi.»¹. Ushbu takliflar asosida qabul qilingan mazkur normativ-huquqiy hujjatlar O'zbekiston Respublikasi kiberxavfsizlik va muhim axborot infratuzilmasi obyektlarining kiberxavfsizligini ta'minlashga xizmat qildi.

3) Vazirlar Mahkamasining 1999-yil 26-martdagi 137-son qarori bilan tasdiqlangan «O'zbekiston Respublikasi axborot resurslarini tayyorlash va ularni ma'lumotlarni uzatish tarmoqlarida, shu jumladan, Internetda tarqatish tartibi to'g'risida»gi Nizomga asosan, *«axborot resurslarini ma'lumotlar uzatish tarmog'ida tarqatish shartnoma asosida O'zbekiston Respublikasining qonunchiligiga muvofiq amalga oshiriladi va axborot resurslarini Internet tarmog'ida tarqatish Internet tarmog'ining provayderlari orqali amalga oshiriladi.»²*, deb belgilab qo'yildi. Bu esa, bu boradagi munosabatlar qay tariqa o'rnatilishida muhim ahamiyat kasb etadi.

4) *«Internet tarmog'ining provayderlari orqali shartnomasiz axborot resurslarini ma'lumotlar uzatish tarmog'ida tarqatish agarda yuqorida nazarda tutilgan jinoiy yoki ma'muriy javobgarlik holatlari tarkibi bo'lmasa, shuningdek, Jinoyat kodeksining 278⁷-moddasida nazarda tutilgan jinoyat tarkibi bo'lmasa»*, mazkur qilmish Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 155²-moddasida nazarda tutilgan ma'muriy javobgarlikni keltirib chiqaradi³.

Biroq, shuncha olib borilgan islohotlarga qaramay, kiberjinoyatlar soni yanada ko'payib bormoqda, shu sababli bu qilmishlarning amaliyotda sodir etish

¹ O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati raisining "O'zbekiston Respublikasi kiberxavfsizlik va muhim axborot infratuzilmasi ob'ektlarining kiberxavfsizligini ta'minlash darajasini baholash tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida" 2023-yil 4-sentabrdagi 91-son (22.09.2023 y., ro'y.: 3458), "O'zbekiston Respublikasi muhim axborot infratuzilmasi ob'ektlarini toifalash va ularning yagona reestrini shakllantirish tartibi to'g'risidagi vaqtinchalik nizomni tasdiqlash haqida" 2024-yil 24-oktabrdagi 118-son (11.11.2024 y., ro'y.: 3570), "Kiberxavfsizlik talablariga muvofiqlik yuzasidan ekspertizadan o'tkazish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida" 2024-yil 15-oktabrdagi 113-son (14.11.2024 y., ro'y.: 3573), "Axborot tizimlari va resurslarining kiberxavfsizligini ta'minlash uchun qo'llaniladigan apparat, apparat-dasturiy hamda dasturiy vositalarni sertifikatlashtirish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida" 2024-yil 15-oktabrdagi 114-son (14.11.2024 y., ro'y.: 3574) buyruqlari // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² Vazirlar Mahkamasining 1999-yil 26-martdagi 137-son qarori bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi axborot resurslarini tayyorlash va ularni ma'lumotlarni uzatish tarmoqlarida, shu jumladan, Internetda tarqatish tartibi to'g'risida"gi Nizom // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

³ O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

sabablari va oqibatlarini o'rganish uchun Namangan viloyatiga tashrif byurildi va o'rganish natijalari dissertatsiyaning 33-ilovasida nazarda tutilgan.

Shunga ko'ra, yuqoridagilarga asosan va Namangan viloyatida o'rganish natijalari bo'yicha xulosa qiladigan bo'lsak, **faqatgina qonunchilik hujjatlarini takomillashtirish orqali masalani yechib bo'lmaydi** va shu sababli yuqoridagi jinoyatlar avvalo texnik xarakterda ekanligi hisobga olib, **texnik tomondan bu jinoyatlarga qarshi kurashish va asosiy resurslarni shunga yo'naltirish maqsadga muvofiq degan xulosa qilindi**. Shunga ko'ra, bu yo'nalishda fikrimizcha, jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning sodir etilishini raqamli texnologiyalar orqali bartaraf etish texnikasini amaliyotga joriy etish maqsadga muvofiqdir. Ta'kidlash kerakki, «**davlat fuqarolik huquqiy munosabatlarga kirishish**»¹ yoki «**Konstitutsiya bo'yicha xalq oldida olgan mas'ulligini bajarish**»² uchun **yagona kiberxavfsizlik operatori va uzeli tashkil etilib, unga davlat organlari va tashkilotlarining axborot tizimlari ulangan holda, kiberxavfsizlik hodisalarini tekshirish, mutaxassislarni jalb etish bo'yicha zarur ishlar qilinmoqda**. Ushbu vazifalar O'zbekiston Respublikasida kiberxavfsizlikni ta'minlash sohasida davlat siyostini ishlab chiqish va amalga oshirish, normativ-huquqiy tartibga solish bo'yicha vakolatli organ Davlat xavfsizlik xizmati tomonidan amalga oshirilmoqda³. Shunga ko'ra, yuqoridagi taklifimizni amalga oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasidagi barcha axborot tizimlari va resurslarini himoya qilishning davlat tizimini amalga oshirishi **uchun yagona uzeli va operator tashkil etildi**. Biroq, yagona uzeli va operatorning mavjud resurslari kiberxavfsizlikni to'liq ta'minlashga kuchi yetmasligi, kiberhodisalar turli vaqtda va joyda amalga oshirishi mumkinligi va uni har doim ham aniqlash imkonsizligi sababli «Kiberxavfsizlik to'g'risida»gi Qonunda kiberxavfsizlik subyektlari hamda davlat organlari va tashkilotlarining majburiyatlari belgilanib

¹ O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

³ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarining joriy etilishini nazorat qilish, ularni himoya qilish tizimini takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" 2019-yil 14-sentabrda PQ-4452-son qarori // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

qo'yildi¹. Keyingi qadamda amaldagi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks va Jinoyat kodeksida **yuqoridagi subyektlarning majburiyatlarini bajarmaganlik uchun javobgarlikni belgilash zarurdir**. Jinoyat kodeksi bilan o'zaro muvofiqligi ta'minlanmagan Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksda axborotlashtirishga oid qonunchilikni buzish, axborot xavfsizligi va kiberxavfsizlik talablarini, shu bilan birga, unga oid qonunchilikni buzganlik uchun alohida javobgarlikni belgilash va buning uchun MJtKning 151-155²-moddalarning tahririni to'liq qayta ko'rib chiqish, telekommunikatsiya infratuzilmalarini, shu jumladan, axborot tizimlarini ekspertizadan o'tkazmasdan amaliyotga joriy etilayotgan holatlar bo'yicha javobgarlik muqarrarligini ta'minlash uchun MJtKning 151-moddasiga telekommunikatsiya infratuzilmalarini, shu jumladan, axborot tizimlarini loyihalash, qurish, ishga tushirish, qayta kurish, ekspluatatsiya qilish, foydalanish va xizmatlar ko'rsatishga oid ma'muriy javobgarlik belgilash, MJtKning 155-155²-moddalarida axborotlashtirishga oid qonunchilikni buzish, axborot xavfsizligi va kiberxavfsizlik talablarini, shu bilan birga, unga oid qonunchilikni buzganlik, telekommunikatsiya tarmog'idan qonunga xilof yoki ruxsatsiz foydalanganlik yohud shunday foydalanishga yo'l qo'yib berganlik uchun alohida javobgarlikni qayd etish **taklif qilinadi** va ushbu taklifning qabul qilinishi kiberxavfsizlik sohasiga oid masalalar bo'yicha javobgarlik muqarrarligini ta'minlashga xizmat qiladi. Shu orqali kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini yana bir samarali usul bilan himoya qilish mumkin.

Kiberxavfsizlikni ta'minlashning texnik usullaridan biri bu reytingdir, ma'lumki bugungi kunda xalqaro reyting va indekslar bo'yicha O'zbekiston Respublikasida ham bir qator ijobiy ishlar amalga oshirildi, ushbu ishlarning davomi sifatida kiberxavfsizlik bo'yicha reyting ochiq reyting va hisobotni yuritish maqsadga muvofiq. *Misol uchun*, Birlashgan Arab Amirligida shunday reyting yuritiladi va uni BAAning kiberxavfsizlik bo'yicha Kengash amalga oshiradi. Uning

¹ O'zbekiston Respublikasining "Kiberxavfsizlik to'g'risida" 2022-yil 15-apreldagi O'RQ-764-son Qonuni // lex.uz
– O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

2024-yilgi hisobotiga ko'ra, BAAda **155 mingta zaif kiberxavfizlik aktivi mavjud**¹. Shunga ko'ra, O'zbekiston Respublikasida «oq hacker»lar o'z ishini boshlab davlat va xususiy sektorda qonuniy kiberhujumlar amalga oshirilishi oqibatida **IT-audit amalga oshirilishi tufayli** davlat organlari va idoralari ham, xususiy sektor vakillari ham o'zlarining aktivlari qanchalik kiberhujumga bardoshli ekanligini bilib olishi va shunga qarab kiberhimoyani amalga oshirish choralarini ko'rishlari, eng muhimi **kiberinqirozlarga nisbatan bardoshlilik dajasi ko'tarilishi mumkin**. Hisobot ochiq bo'lishi va shu orqali raqobat muhiti rivojlanishi uchun ikkala sektor ham o'zining kiberhimoyasini ta'minlashga harakat qilishi mumkin, agarda u yopiq bo'lsa, korrupsiyaviy omillar kiberhujumchiga foyda keltirishi mumkin. Ushbu taklifning qabul qilinishi oqibatida kiberxavfizlik bo'yicha yagona reyting va uning indeksleri vujudga keladi, ushbu indekslar orqali esa, yagona kiberhimoyaning texnologik yechimlari ishlab chiqiladi va amaliyotga tatbiq etiladi, kiberhimoya yangi bir bosqichga ko'tariladi.

Kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini yakdillik bilan ta'minlash uchun kiberxavfsizlikning keyingi bosqichida **O'zbekiston Respublikasining kiberxavfsizligini ta'minlash konsepsiyasi, milliy strategiyasi**, bank, to'lov tashkilotlari, to'lov agentligi va to'lov subagentlarida kiberfiribgarlik, kibero'g'rilik va boshqa kiberjinoyatlarning oldini olish bo'yicha yagona respublika platformasining ishi bilan «Kiberxavfsizlik markazi» DUKning o'zaro faoliyatini muvofiqlashtirish, **tezkorlik bilan ma'muriy va jinoiy javobgarlikka oid masalalarni hal qilishga oid yagona texnik va huquqiy tizimni yaratish maqsadga muvofiqdir**.

Ushbu maqsadlarni amalga oshirishda bir qator ijtimoiy-siyosiy tadbirlarni ham amalga oshirish zarur, jumladan:

1) kiberhujum muammosi ko'plab maktab o'quvchilarining ota-onalariga tanish, ammo hamma bolalar ham sinfdoshlari va boshqa tanishlarining salbiy munosabati faktlarini kattalar bilan ochiq baham ko'rishmaydi. Ushbu hodisaning ko'lami rasmiy so'rovlar ko'rsatganidan ancha kengroq deb taxmin qilish mumkin.

¹ Организации в ОАЭ остаются уязвимыми для кибератак.

Ba'zi ota-onalar farzandlari hech qachon zo'rvonlikni boshdan kechirmaganiga aminlar, garchi aslida ular ijtimoiy hayoti qanday ketayotganini bilishmaydi. Bugungi kunda ko'pchilik ota-onalar o'z farzandining ahvolini bilib turish maqsadida farzandlariga telefon olib berishgan, biroq ularning telefondan foydalanish qoidalariga qanchalik rioya qilishayotganligini to'liq nazorat qila olmaydi, shu sababli dissertatsiya 34-ilovasiga muvofiq texnik yechimlar orqali mazkur masalani ijobiy hal qilishga xarakat qilib ko'ramiz. Hech bo'lmasa, vakolatli organlar dissertatsiya 34-ilovasidagi kabi yoki shunga o'shash texnik yechimlarni bergan holda, kiberxavfsizlikni ta'minlash usullarini aholiga yetkazish choralarini ko'rsa, o'z-o'zidan aholining keng qatlami va jamoatchilik kiberxavfsizlikni ta'minlash choralarini ko'rishi, aholining bu boradagi savodxonligi oshishi mumkinligi aniqlandi. *Hozirda esa, barcha vakolatli organlar bu kiberjinoyat, uni qilmagan, buni qilmang, kiberjinoyatlar ko'payib bormoqda, firibgarlardan ehtiyot bo'ling va boshqa aholini vaxima va sarosimaga soladigan xabarlar tarqatishi barchani «ogohlantirish foni»da qo'rqitishmoqda*, ular bu xabarlar keng jamoatchilikni aslida ogohlikka yo'naltirishni maqsad qilishgan bo'lsa-da, aslida bu holat aholiga salbiy ta'sir ko'rsatadi, shu sababli dunyoning rivojlangan davlatlari bu kabi tashviqotlarni o'tkazishmaydi va tizimli targ'ibot orqali aholini manipulyatsiya qilishga harakat qilishadi. Achinarlisi, Respublikamizdagi vakolatli organ xodimlari **kiberxavfsizlikni ta'minlashning samarali texnik yechimlarini yetarlicha berishmayapti.** Berilgan hollarda ham bu bo'yicha tizimli va samarali tushuntirish ishlarini amalga oshirishmayapti. **Targ'ibotning eng katta kamchiligi ham shunda bo'lib qolmoqda.** Shu sababli **kontent va keng auditoriya jonlanishi va bu borada samarali ish yo'lga qo'yilishi uchun texnik xarakterdagi yechimlardan iborat targ'ibot materiallarini ko'paytirish, ularni bepul tarqatish, reklama qilish maqsadga muvofiq.**

2) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Jamoat xavfsizligini ta'minlash samaradorligini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» 2018-yil 24-dekabrda PQ-4075-son qarorining 1-bandida «*Qoraqalpog'iston Respublikasi*

Vazirlar Kengashi raisi, viloyatlar va Toshkent shahar, tumanlar (shaharlar) hokimlari har kuni:

tegishli hududning sutka davomidagi kriminogen vaziyati bilan shaxsan tanishadi va bunda ijtimoiy-maishiy tushdagi jinoyatlarga alohida e'tibor qaratadi; tegishli hududda sodir etilgan, birinchi navbatda ijtimoiy-maishiy tushdagi jinoyatlarning sabablari va sharoitlarini o'rganib, huquqqa xilof harakatlarni keltirib chiqargan omillarni aniqlashtiradi hamda mas'ul tashkilotlar va ularning mansabdor shaxslarning harakatsizligiga nisbatan choralar ko'radi», – deb belgilangan¹. Biroq, ushbu norma bo'yicha 14 ta mahalliy ijroiya hokimiyati organlariga yuborilgan so'rovlar bo'yicha olingan javoblar, ularning barchasi savolnomani ko'rib chiqish o'rniga ularni ichki ishlar organlariga yuborishganligi, Namangan viloyatida real holatda o'rganilganida ham ushbu norma amalda ishlamasligi aniqlandi.

Fikrimizcha, Namangan viloyatidagi mavjud 39 ta davlat axborot tizimlarining o'zaro to'liq integratsiya qilinmaganligi, viloyat, tuman va shahar hokimligi qo'lida mavjud resurslarning aniq sarhisobi mavjud emasligi bu boradagi islohotlarning tizimli amalga oshirilmasligiga, hokimlar kiberjinoyatlarga qarshi qanday tizimli ishlarni amalga oshirishni bilmasligiga sabab bo'lmoqda. Agarda ushbu tizimlarning barchasi to'liq integratsiya qilinib, «raqamli va aqlli» sun'iy intellektga asoslangan yagona platforma yaratilib, unda barcha soha va tarmoqlarning rivojlanishi, jinoyatchilik va kriminogen vaziyat haqida hokim to'liq vizual xulosaga kelishi zarur.

3) kiberjinoyatlarning oldini olish, sabab va oqibatlarini bartaraf etish, ya'ni kiberjinoyatlarning profilaktikasini ta'minlashda shaxslarning voyaga yetmaganlik yoki voyaga yetganlik holatini inobatga olib, profilaktikani amalga oshirish muhimdir. Xususan, voyaga yetmagan nazoratsiz, ya'ni ota-ona yoki ota-ona o'rnini bosuvchi shaxslar tomonidan voyaga yetmaganni ta'minlash, tarbiyalash va unga ta'lim berish bo'yicha o'z majburiyatlarini bajarishdan bo'yin tovlaganlik yoki

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Jamoat xavfsizligini ta'minlash samaradorligini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" 2018-yil 24-dekabrda PQ-4075-son qarori // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

lozim darajada bajarmaganlik oqibatida xulq-atvori nazoratsiz qolgan voyaga yetmagan bo'lgan o'n sakkiz yoshga to'lmagan shaxs yoki qarovsiz holatda bo'lganida, ya'ni aniq yashash joyi bo'lmagan nazoratsiz qolgan voyaga yetmagan bo'lgan o'n sakkiz yoshga to'lmagan shaxsning kiberjinoyatlarni sodir etishi orqali g'ayriijtimoiy xatti-harakatlar vujudga kelmasligi¹ uchun ta'lim va tarbiya jarayonlarida o'qituvchi pedagoglar bilan ota-onalarning o'zaro bog'langan holda ishlashi ham ko'p foyda keltiradi. Biroq, jamoat xavfsizligi va kiberxavfsizlikni ta'minlashni nazarda tutuvchi yagona texnologik yechimlarning mavjud emasligi sababli bu masalada ham muammolar talaygina. Shu sababli jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi jinoyatchilarning yoshidan kelib chiqib, profilaktika tadbirlarni amalga oshirishning texnik yechimlari joriy qilinishi darkor;

4) moliyaviy tomondan kiberbullingning oldini olish uchun internet va telekommunikatsiya tarmog'idan foydalanish uchun ketayotgan xarajatlar aynan qaysi masalalar uchun yo'naltirilganligini nazorat qilish, bolaga nisbatan ko'p ham, kam ham moliyaviy tomondan erkinlik yoki to'sqinlik qilish kerak emas. Bola o'zini nazorat qilinayotganligini bilmasligi zarur, aks holda, u o'zi bilmagan holda, kiberbullingning salbiy oqibatlari qurboni bo'lishi ham mumkin. Shu sababli ota-onalar texnik tomondan internet trafigining qaysi saytlar yoki ma'lumotlar bazalari uchun yo'naltirilayotganligini tekshirib turish bo'yicha zarur choralar ko'rilsa, bu borada ham qator salbiy holatlar bartaraf etilishi mumkin.

5) B. Ulug'bekov fikricha, «agar tashkilotlarning sayti yoki sahifasi haqiqiyligiga shubha uyg'onsa, ushbu tashkilot bilan bog'lanish va ma'lumotlarga aniqlik kiritish zarur. Imzolanadigan barcha hujjatlarni diqqat bilan o'qish, ko'rsatilgan ma'lumotlarning to'g'riligini qayta tekshirib ko'rish maqsadga muvofiqdir.»². Biroq, saytlardagi ma'lumotlarning eskirishi monitoring qilinmasligi oqibatida bugungi kunda keraksiz ma'lumotlar soni ko'payib bormoqda va bu esa, ma'lumot almashinvining tezligiga salbiy ta'sir etmoqda. Shu sababli rasmiy veb-

¹ O'zbekiston Respublikasining "Voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to'g'risida" 2010-yil 29-sentabrdagi O'RQ-263-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² Б. Улуг'беков. Интернет фирибгарлигига оид жиноятлар ва уларга қарши курашиш. – Т.: Academic research in educational sciences. 2021 й., – Б. 226.

saytlarga joylashtirilgan ma'lumotlarning eskirishi holatini sun'iy intellekt orqali monitoring qilish tartiboti qabul qilinishi va amaliyotga jory etilishi maqsadga muvofiq;

6) psixologik tomondan kiberbullingdan qutilish uchun insonning hayotdagi o'rni va shaxs sifatida rolini anglashga yordam berish va uni psixologik tomondan ruhan kuchli shaxs sifatida tarbiyalash kerak. Misol uchun, ota-ona bolaga tarbiya berishlarida telefondan foydalanish qoidalarini tushuntirib borishi, uning ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishini nazorat qilishi, uning qaysi saytlarga yoki sahifalarga kirayotganligi, guruhlariga va kanallarga a'zoliigi hamda ulardagi axborot resursining qanchalik zararli ekanligiga ahamiyat qaratish kerak.

7) Konstitutsiyaning 77-moddasiga asosan, «ota-onalar va ularning o'rnini bosuvchi shaxslar o'z farzandlarini voyaga yetguniga qadar boqishi, ularning tarbiyasi, ta'lim olishi, sog'lom, to'laqonli va har tomonlama kamol topishi xususida g'amxo'rlik qilishga majburlarlar.»¹. Shuningdek, Qonunga asosan, ota-ona yoki ota-ona o'rnini bosuvchi shaxslar bolalarini ta'minlash, tarbiyalash va ularga ta'lim berish bo'yicha majburiyatlarini bajara borib, ularning xavfsizligini, hayoti va sog'lig'i muhofaza qilinishini, nazoratsizligi va huquqbuzarliklarining profilaktikasini ta'minlash maqsadida voyaga yetmaganlarning huquqbuzarliklar yoki boshqa g'ayriijtimoiy xatti-harakatlar sodir etishiga yo'l qo'ymaslik chora-tadbirlarini ko'radi². Konstitutsiyaning 20-moddasiga asosan, «inson bilan davlat organlarining o'zaro munosabatlarida yuzaga keladigan qonunchilikdagi barcha ziddiyatlar va noaniqliklar inson foydasiga talqin etiladi.»³. O'z.Res.JK.ning 278²-moddasiga asosan, «kompyuter axborotidan, ya'ni axborot-hisoblash tizimlari, tarmoqlari va ularning tarkibiy qismlaridagi axborotlardan qonunga xilof ravishda

¹ O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasining "Voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to'g'risida" 2010-yil 29-sentabrdagi O'RQ-263-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

³ O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

(ruxsatsiz) foydalanish, undan nusxa ko‘chirilishi yoxud uning qo‘lga kiritilishiga sabab bo‘lish uchun jinoiy javobgarlik belgilangan.»¹.

Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksning 155²-moddasiga asosan, «telekommunikatsiya tarmog‘idan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish, jinoyat alomatlari mavjud bo‘lmagan taqdirda ma‘muriy javobgarlik bo‘lishi nazarda tutilgan.»². Biroq, Konstitutsiyaning 15-moddasiga asosan, «O‘zbekiston Respublikasida O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlarining ustunligi so‘zsiz tan olinadi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi mamlakatning butun hududida oliy yuridik kuchga ega, to‘g‘ridan-to‘g‘ri amal qiladi va yagona huquqiy makonning asosini tashkil etadi. Davlat va uning organlari, boshqa tashkilotlar, mansabdor shaxslar, fuqarolik jamiyati institutlari hamda fuqarolar Konstitutsiya va qonunlarga muvofiq ish yuritadilar.»³.

Demak, ota-ona o‘z farzandiga g‘amxo‘rlik qilish uchun uning telekommunikatsiya tarmog‘idan qonunga xilof ravishda foydalanishi yoki uning kompyuter tizimiga ruxsatsiz kirishi holati aslida jinoyat bo‘lsa, ham ular o‘zlarining konstitutsiyaviy majburiyatlarini bajarishganligi sababli qonunchilikka asosan javobgarlikka tortilmasliklari zarur bo‘ladi.

8) O‘zbekiston Respublikasining «O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi to‘g‘risida» 2020-yil 18-noyabrdagi O‘RQ–647-son Qonuniga asosan, «O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari qo‘shinlarining jamoat xavfsizligini ta‘minlash va huquqbuzarliklar profilaktikasi sohasida huquqni muhofaza qilishga doir ayrim vazifalarga ega bo‘lgan maxsus turidir hamda jismoniy va yuridik shaxslarning huquqlari, erkinliklari hamda qonun bilan qo‘riqlanadigan manfaatlarini himoya qilish va huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirish, shu jumladan mazkur huquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablarini va ularga imkon berayotgan shart-sharoitlarni aniqlash, bartaraf etish Milliy gvardiyaning asosiy vazifalaridan biri

¹ O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi.

² O‘zbekiston Respublikasining Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi.

³ O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi.

sanaladi.»¹. Shu sababli nazdimizcha, O‘zbekiston Respublikasining «Voyaga yetmaganlar o‘rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to‘g‘risida» 2010-yil 29-sentabrdagi O‘RQ–263-son Qonunining 8-moddasiga yuqoridagi Qonun talabidan kelib chiqib, voyaga yetmaganlar o‘rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasini amalga oshiruvchi organlar hamda muassasalar tizimi²ga O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasini kiritish maqsadga muvofiqdir. Ushbu taklifning qabul qilinishi esa, voyaga yetmaganlar o‘rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi tomonidan amalga oshirilayotgan tizimli ishlarning qonuniylashtirilishiga xizmat qiladi. Ushbu taklifning qabul qilinishi uchun O‘zbekiston Respublikasining «Voyaga yetmaganlar o‘rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to‘g‘risida» 2010-yil 29-sentabrdagi O‘RQ–263-son Qonunining 8-moddasiga to‘qqizinchi xatboshini qo‘shish, ushbu Qonun 17²-modda bilan to‘ldirilishi talab qilinadi.

Shu bilan birga, kiberjinoyatlarning kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda sodir etilishini, bugungi kunda ichki ishlar organlarida tuman bo‘linmalarida kiberxavfsizlikka mas’ul bo‘linmalarning mavjud emasligi va O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi bugungi kunda kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda jamoat xavfsizligini ta’minlash bo‘yicha amaliy choralarni ko‘ra olmayotganligini, O‘zbekiston Respublikasining «Voyaga yetmaganlar o‘rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to‘g‘risida» 2010-yil 29-sentabrdagi O‘RQ–263-son Qonunida voyaga yetmaganlarning kiberhuquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirish bo‘yicha zarur qoidalar belgilanmaganligini inobatga olib, ikkala tashkilotda ham tegishincha tuman bo‘linmalari va O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasida to‘liq kiberxavfsizlikni ta’minlash va voyaga yetmaganlar o‘rtasida kiberhuquqbuzarliklar

¹ O‘zbekiston Respublikasining “O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi to‘g‘risida” 2020-yil 18-noyabrdagi O‘RQ–647-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

² O‘zbekiston Respublikasining “Voyaga yetmaganlar o‘rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to‘g‘risida” 2010-yil 29-sentabrdagi O‘RQ–263-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

profilaktikasini amalga oshirish bo'yicha zarur vakolatlar va shtat birliklarini berish zarur bo'ladi.

Ushbu taklifning qabul qilinishi bo'yicha O'zbekiston Respublikasining «Voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to'g'risida» 2010-yil 29-sentabrdagi O'RQ–263-son Qonuniga tegishli o'zgartish va qo'shimchalar kiritish maqsadga muvofiqdir.

9) ommaviy-axborot vositalarida yoki mahallalarda huquqiy targ'ibotlarning eskicha uslubda olib borish kiberbullingning keyingi rivojiga faqat va faqat yordam beradi, hech bo'lmaganda kiberbulling o'zi nima deb qiziqib buning ortidan kiberjinoyatlar soni ko'payib ketishi achinarli holatdir. Shu sababli kiberbullingdan mahallama-mahalla, ko'chama-ko'cha, ta'lim tashkilotima-ta'lim tashkiloti olib borilayotgan huquqiy targ'ibot ishlarini kiberbullingda qo'llash juda katta xatolik sanaladi, undan ko'ra, **ota-onaning kiberbullingdan himoyalaniishi uchun zarur chora-tadbirlarni amalga oshirish va ularga eslatma sifatida farzandlarining psixologik va texnik himoyasini ta'minlashga zarur yechimlar berish maqsadga muvofiqdir**. Farzandni telefondan mahrum qilish bilan kiberbullingdan himoyalaniib bo'lmaydi, sababi bola kompyuterdan foydalanishi mumkin va bu o'z navbatida Internetdan foydalanish qoidalarini boshqa texnik vositalar orqali bilish va unga amal qilish zarurligini ko'rsatadi. Shu sababli yuqoridagi holatlar bo'lmasligi uchun shaxslar yoki ularning farzandlari mazkur moddalarning mazmunini tashkil etuvchi xarakatlardan tiyilishi, huquqbuzarliklarning oldini olishi zarur bo'ladi.

10) B. Turdiliyevning fikricha, «kiberjinoyatlarning oldini olish uchun shaxslar o'ziga tegishli bo'lgan elektron ma'lumotlarni noma'lum shaxslarga bermasligi, turli xil saytlar va programmalarga elektron ma'lumotlarni kiritmaslik hamda qimor va tavakkalchilikka asoslangan har hil bukmekerlik kompaniyalarining o'yinlaridan foydalanmaslik Jinoyat qurboni bo'lib qolishning oldini olishga yordam beradi.»¹. Ushbu fikrlarga qisman qo'shilgan holda, ijtimoiy

¹ Б.И. Турдалиев. Профилактика инспекторининг кибержиноятчиликнинг барвақт олдини олиш фаолияти. – Т.: Journal of universal. Science research. – Б.: 1578.

tarmoqlar, server va boshqa saqllovchilari chet davlatda bo'lgan qurilmalardan foydalangan holda, shaxslar o'zlari haqidagi ma'lumotlarni uchinchi shaxslarga berishlari, yuborishlari maqsadga muvofiq emas. Shaxsga doir ma'lumotlarni esa, ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishda to'g'ri qayd etish ham jinoyatlarning to'liq sodir etilishiga shart-sharoit yaratadi, qiziqishlarni ko'rsatish esa, uning haqida uchinchi shaxslar yetarlicha axborotga ega bo'lib olishga xizmat qiladi. Yuqoridagilarga ko'ra, xulosa qiladigan bo'lsak, **kiberjinoyatlardan himoyalaniishning** bugungi kunda faqatgina bitta **samarali yechimi** bor, u ham bo'lsa, **raqamli nazoratni to'liq o'rnatish va raqamli nazoratda suiste'molchilik va korrupsiyaviy holatlarning bo'lmasligini ta'minlashdir**.

Qolgan yechimlar ham bor, biroq bu yechimlarning barchasi raqamli nazoratni ta'minlashga ko'maklashuvchi yechimlar sanaladi. Raqamli nazorat o'rnatilsagina tarmoq xavfsizligi ta'minlanishi mumkin.

Kiberxavfchizlikni ta'minlash usullaridan biri «oq xaker»lardan foydalanishdir va ular bugungi kunda quyidagi yo'nalishlarda faoliyat olib borishmoqda, jumladan, **etik hackerlar** – Raqamli dunyoning o'yin qoidalarini buzib, o'nglovchilar bo'lib, ular tizimlarga kirishadi, lekin zarar yetkazish uchun emas, balki tizimning zaif joylarini topib, himoya qilish uchun kirishadi va ular tizimlarni buzib, nima noto'g'ri ekanligini ko'rsatadi, shunda haqiqiy himoya qilinadi, **xavfsizlik tahlilchilari** – Kiber dunyoning detektivlari bo'lib, ular tarmoq va tizimlarni monitoring qilib, biror jinoyat (xakerlik hujumi) sodir bo'lishidan oldinroq buni sezib qolishadi, ular har doim har bir kichik detallarni tahlil qilib, tahdidlarning qaerdan kelayotganini va qanday sodir bo'lishini aniqlashadi, **penetratsion test o'tkazuvchilar (pentesterlar)** – hujum sinovchilari bo'lib, ular haqiqiy «jinoyatchilar» rolini o'ynab, tizimlarga yovuz niyat bilan emas, balki ezgu maqsadda hujum qilishadi. Ular tizimlarga kirish yo'llarini izlab, zaif joylarni topadilar, shunda kompaniyalar o'z himoyalarini mustahkamlashadi. Ushbu jarayon haqiqiy hujumlarni sinovdan o'tkazish va tizimni yanada kuchli qilish uchun amalga oshiriladi¹. O'zbekiston Respublikasi ham o'z hududida kiberxavfsizlikni

¹ <https://learn.csclub.uz/kiberxavfsizlikka-kirish/kiberxavfsizlikdagi-kasblar>.

ta'minlash uchun qator islohotlar bilan birga «Kiberxavfsizlik markazi» DUK bazasida biznes jarayonlarini avtomatlashtirish va axborot texnologiyalaridan noqonuniy foydalanish, yo'q qilish va o'g'irlashdan himoya qilish uchun yangi texnik vositalar va dasturiy ta'minotlarni ishlab chiqish bilan shug'ullanadigan va O'zbekiston Respublikasi hududida rezidentlarni joylashtirgan holda, ekstraterritoriallik tamoyili asosida axborot texnologiyalari va kiberxavfsizlik sohasida ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirish, yuqori texnologiyali mahsulotlar va xizmatlar ishlab chiqarish uchun Kibernetika sohasidagi innovatsiyalar IT-parkini butun Respublika bo'ylab tashkil etilgan.»¹. Yuqoridagilarga ko'ra, aytish kerakki, jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar juda keng qamrovli jinoyatlar sanaladi, shu sababli bu turdagi jinoyatlarning vujudga kelishini bashorat qilish uchun moliya sektorida raqamli operatsiyalar barqarorligini ta'minlashga ixtisoslashtirilgan alohida qonunchilik hujjati, axborot-kommunikatsiya tizimlari va veb-saytlarning raqamli izlarining hisobi yuritilishi yo'lga qo'yilishi hamda ular orqali har tomonlama raqamli va davlat nazorati yo'lga qo'yilishi shart. Xo'sh ushbu nazoratni qay tariqa ta'minlasa bo'ladi, aslida uning birlamchi qoidalari qonunchilikda nazarda tutilgan, jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Raqamli xizmatlar qamrovi va sifatini oshirish hamda soha, tarmoq va hududlarni raqamli transformatsiya qilish chora-tadbirlari to'g'risida» 2023-yil 24-maydagi PQ-162-son qarorining 11-bandiga asosan, *«Raqamli texnologiyalar vazirligi huzuridagi Axborotlashtirish va telekommunikatsiyalar sohasida nazorat inspeksiyasiga davlat organlari va tashkilotlari tomonidan joriy etilgan raqamli texnologiyalar bo'yicha loyihalar samaradorligi, ko'rsatiladigan raqamli xizmat va servislar texnik faoliyatining sifati hamda barqarorligi ustidan **raqamli nazoratni o'rnatish topshirilgan.**»*². Raqamli nazorat doirasida davlat organlari va tashkilotlarida raqamli texnologiyalar sohasidagi loyihalarning maqsadliligi, joriy etish darajasi, foydalanish holati, raqamli xizmatlar va servislar ishidagi uzilish, to'xtalish va texnik-avariyalar, aloqa

¹ <https://cyberpark.uz/>.

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli xizmatlar qamrovi va sifatini oshirish hamda soha, tarmoq va hududlarni raqamli transformatsiya qilish chora-tadbirlari to'g'risida" 2023-yil 24-maydagi PQ-162-son qarori // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

markazlari (ishonch telefonlari, Call-markazlar, dispetcherlik aloqa) xizmatlarining bog‘lanish va samarali texnik faoliyat ko‘rsatish kabi sifat ko‘rsatkichlari baholanishini yo‘lga qo‘yish maqsad qilingan. Demak, raqamli nazorat raqamli xizmatlar va servislardan nazoratni amalga oshirish usuli bo‘lib, raqamli xizmatlar va servislarga «telekommunikatsiya infratuzilmalari», «telekommunikatsiya tarmoqlari», «axborotlashtirish infratuzilmalari», «pochta aloqasi infratuzilmalari», «axborot-kommunikatsiya tizimlari», «axborot-kommunikatsiya texnologiyalari», «aerokosmik texnologiyalar», «raqamli texnologiyalar», «sun‘iy intellekt texnologiyalar»i kiradi. Aynan ular o‘rtasidagi texnologik munosabat ustidan raqamli nazoratning o‘rnatilishi esa, to‘liq milliy kibermuhit, shu jumladan, kibermakonda bo‘layotgan texnologik jarayonlar, shu jumladan, kiberxavf-xatarlar va tahdidlar ustidan davlat nazorati vujudga kelishiga sabab bo‘ladi. Jamoat xavfsizligi esa, raqamli nazoratning to‘liq va yetarlicha o‘rnatilishi tufayli qisman ta‘minlanishi mumkin. Biroq, amalda ushbu raqamli nazorat O‘zkomnazorat tomonidan **noto‘g‘ri o‘rnatilgan**. Jumladan, O‘zkomnazorat **«Raqamli nazorat»** kompleks axborot tizimiga barcha axborot tizimlarini bosqichma-bosqich ulab, shu yo‘l bilan ularning yagona raqamli nazoratini amalga oshirishni maqsad qilgan va shu sababli bugungi kunda 1,5 mingga yaqin axborot tizimlarini unga ulagan. Ushbu nazorat «ping»ga asoslangan bo‘lib, axborot tizimlari bilan «Raqamli nazorat» kompleks axborot tizimi o‘rtasida aloqaning uzilishi ushbu axborot tizimlarining uzluksiz va to‘xtovsiz ishlashi zarurligi haqidagi qonunchilikdagi talabning buzishi sifatida qabul qilingan. Shu bilan birga, «Raqamli nazorat» kompleks axborot tizimining o‘ziga boshqa axborot tizimlaridagi axborotdan foydalanish imkoniyati yaratilmagan. Ushbu tizimning kamchiligi shundaki, avvalo u ochiq axborot tizimi sanaladi va undan foydalangan holda, boshqa axborot tizimlariga kirishning texnik imkoniyati mavjud, boshqacharoq tushuntiradigan bo‘lsak, Markaziy bankning bugungi kundagi banklar faoliyatiga oid yagona avtomatlashtirilgan tizimidan foydalanib, uning barcha foydalanuvchilariga kiberhujumni amalga oshirish imkoni bo‘lganidek, bu tizim orqali ham barcha davlat organlari va tashkilotlariga «Raqamli nazorat» kompleks

axborot tizimidagi boshqaruvni qo‘lga kiritish orqali qolgan tizimlar ustidan to‘liq boshqaruvni qo‘lga olishning texnik imkoni mavjud. Ushbu tizim joriy etilishida kiberjinoyatlar Respublikamizda sodir etilayotgan barcha kiberjinoyatlarning katta qismi kiberfiribgarlik yoki kibero‘g‘rilik ko‘rinishida to‘lov vositalari va tizimlari orqali sodir etilayotganligi, foydalanuvchilar soni qancha ko‘p bo‘lsa, kiberhujumlarning sodir etish mumkin bo‘lgan salmog‘i ham shuncha ko‘p bo‘lishi inobatga olinmagan. 2024-yil 9 oyi holatiga «Raqamli nazorat» axborot tizimi orqali 133 ta vazirlik va idoralarning 515 ta axborot tizimlari va resurslari monitoring qilingan bo‘lib, shundan 68 ta vazirlik va idoralarning 238 ta axborot tizimi va resurslarida jami 9 144 soatlik uzilish va to‘xtalishlar sodir bo‘lganligi aniqlangan. Demak, «Raqamli nazorat» kompleks axborot tizimidan foydalanib kamida 238 ta kiberhujum amalga oshirilishi mumkinligi faktga aylanmoqda, shuningdek, yuqoridagi axborot-kommunikatsiya infratuzilmalari aynan ushbu tizim orqali yo‘q bo‘lib ketishi, zararlanishi yoki tahdid ostida qolishi ham mumkin.

To‘g‘ri, aynan axborot tizimi va resurslari ustidan raqamli nazoratning o‘rnatilishi texnik vositalar o‘rtasida bo‘layotgan real jarayonlardan kelib chiqib, kiberxavfsizlikni va shu orqali jamoat xavfsizligini ta‘minlash imkoniyati paydo bo‘lishi ham mumkin. Biroq, ushbu raqamli nazorat to‘g‘ri yo‘lga qo‘yilmas ekan, yuqorida sanalgan ko‘rsatgichlarga kiberhujumlar aralashsa o‘z navbatida davlat iqtisodiy tanazzulga uchrashi aniq.

Bugungi kunda raqamlashtirish sohasi kirib bormagan soha, hudud yoki tarmoq qolmadi. Barcha sohalarda raqamlashtirish amalga oshirilmoqda. Demak, kiberhujum ham raqamlashtirish amalga oshirilgan barcha hudud, soha va tarmoqlarga ta’sir ko‘rsatishi mumkin va bunga qarshi kurashishning eng samarali usuli bu **to‘g‘ri raqamli nazoratdir!**

Umuman olganda, **raqamli nazorat** (Digital Monitoring) – bu soha, tarmoq va yo‘nalish hamda ular orqali amalga oshirilayotgan barcha tovar, ish, xizmat va servislarni raqamli texnologiyalardan foydalanib nazorat qilish, xavfsizligini ta‘minlash maqsadida monitoring olib borish jarayonidir. Ushbu jarayonda ma’lumotlar yig‘iladi, tahlil qilinadi va nazorat qilingan obyekt yoki tizimlar bilan

bog‘liq holatlar aniqlanadi. Ushbu nazoratda ma’lumotlar tezkorlik va anqlikda to‘planadi, tahlil qilinadi, real vaqt rejimida ularni kuzatib borish imkoniyati yaratiladi, xavfsizlikni ta’inlanadi. **Raqamli nazorat infratuzilmaning imkoniyatlariga bog‘liq bo‘ladi.**

Raqamli nazoratni amalga oshirish vazifasini qaysi davlat organi bajarishi ham muhim ahamiyatga ega. Qonunchilik bilan «vazirlik», «qo‘mita», «agentlik» va «inspeksiya» tushunchalarining mazmuni belgilab qo‘yilgan¹. O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari qo‘shinlarining jamoat xavfsizligini ta’minlash va huquqbuzarliklar profilaktikasi sohasida huquqni muhofaza qilishga doir ayrim vazifalarga ega bo‘lgan maxsus turidir². Davlat xavfsizlik xizmatining asosiy vazifalari O‘zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy tuzumini, suverenitetini, hududiy yaxlitligini hamda boshqa davlat manfaatlarini tashqi va ichki tahdidlardan himoya qilishdan, qonuniylilikni mustahkamlash va qonun ustuvorligini ta’minlashdan, shuningdek Davlat xavfsizlik xizmatining vakolatiga kiritilgan huquqbuzarliklarning oldini olish, ularni aniqlash va ularga barham berishdan iborat³. Demak, yuqoridagi 6 ta turdagi idora bu masala bilan shug‘ullanish uchun da’vogarlik qila oladi. Biroq, ular orasida Inspeksiya asosiy vazifasi sifatida tegishli soha va tarmoqlarda davlat nazorati va tekshiruvni amalga oshiruvchi organ bo‘lganligi hamda Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksning 280-moddasi talabiga asosan, ma’muriy huquqbuzarliklar to‘g‘risidagi bayonoma tuzishga vakolatli bo‘lganligi hamda bugungi kunda davlat organlari va tashkilotlarining raqamli xizmatlar va servislarining texnik faoliyati ustidan raqamli nazorat o‘rnatganligi va bu bo‘yicha amaliyot shakllanganligi sababli O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarining joriy etilishini nazorat qilish, ularni himoya qilish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» 2018-yil

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yangi O‘zbekiston ma’muriy islohotlarini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2022-yil 21-dekabrda PF–269-son Farmoni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

² O‘zbekiston Respublikasining “O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi to‘g‘risida” 2020-yil 18-noyabrda O‘RQ–647-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

³ O‘zbekiston Respublikasining “O‘zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati to‘g‘risida” 2018-yil 5-aprelda O‘RQ–471-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

21-noyabrdagi PQ–4024-son qaroriga asosan, aloqa, axborotlashtirish va telekommunikatsiya sohasini nazorat qiluvchi organ bo‘lganligi sababli u vakolatli organ bo‘lishi mumkin. Biroq, Axborotlashtirish va telekommunikatsiya sohasida nazorat inspeksiyasi bu faoliyat bilan to‘liq shug‘ullana olmaydi. Sababi qonunchilik bilan telekommunikatsiyalar sohasida yuridik shaxslarning faoliyatini litsenziyalash va litsenziatlar tomonidan litsenziya talablari va shartlariga rioya etilishini belgilangan tartibda nazorat qilish, tarmoqqa ruxsatsiz ulanishda va trafikni o‘tkazishda himoya choralarining chetlab o‘tilishini tegishli organlar bilan birgalikda qonun talablari buzilgani holatlari bo‘yicha ma’lumotlarni aniqlash va olish ishlarini tashkil etish, yuridik va jismoniy shaxslarning telekommunikatsiyalar infratuzilmasiga shikast yetkazilishiga, unga ruxsatsiz ulanishga, telekommunikatsiyalar tarmog‘idan xalqaro trafikni o‘tkazish maqsadida qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanishni tegishli organlar bilan birgalikda nazorat qilish funksiyalari O‘zbekiston Respublikasi Telekommunikatsiyalarni tartibga solish agentligiga o‘tkazildi¹. Shuningdek, inspeksiya harbiylashtirilgan tuzilma yoki tezkor qidiruv organimas hamda uning tergov qilish vakolati mavjud emas.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «O‘zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» 2021-yil 29-noyabrdagi PF–27-son Farmonida ichki ishlar organlari va Milliy gvardiya bilan bog‘liq qisman zarur tartib-taomillar belgilangan, biroq ular jamoat xavfsizligini to‘liq amalga oshirishlari uchun yetarlicha resursga ega emas. Misol uchun, O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universitetida jamoat xavfsizligini ta’minlash bo‘yicha zarur kadrlar tayyorlangan holda, davlat buyurtmachilari asosan ichki ishlar va Milliy gvardiya organlari sanaladi xolos. O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar akademiyasi, O‘zbekiston Respublikasi Kriminologiya tadqiqot instituti ham jamoat xavfsizligi bilan shug‘ullanishi mumkin

¹ O‘zbekiston Respublikasining «Telekommunikatsiyalar to‘g‘risida» 2024-yil 27-dekabrda O‘RQ–1015-son Qonuni, Vazirlar Mahkamasining «O‘zbekiston Respublikasi Telekommunikatsiyalarni tartibga solish agentligi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida» 2025-yil 29-avgustdagi 550-son va «Telekommunikatsiya bozorini bosqichma-bosqich liberallashtirish hamda raqobat bozorini shakllantirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida» 2025-yil 18-sentabrdagi 592-son qarorlari // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

bo'lgan kadrlar tayyorlagan holda, uchta ta'lim tashkilotining o'quv dasturlari o'zaro bir biri bilan tizimlashtirilmagan, qolaversa, ularda tayyorlangan kadrlar jamoat xavfsizligini to'liq ta'minlash uchun zarur imkoniyat va vakolatlarga ega emas. Milliy gvardiya va Ichki ishlar vazirligi jamoat xavfsizligini ta'minlash borasidagi faoliyatida ham turli xil kollizion holatlar mavjud. Jamoat xavfsizligini ta'minlashning aniq huquqiy, texnik va tashkiliy tartibi yaratilmagan. Shu sababli kadrlarni tayyorlash borasida tizimlilik mavjud emas. Jamoat xavfsizligini ta'minlashga mas'ul bo'lgan davlat organlari va tashkilotlari faoliyatini muvofiqlashtiruvchi yagona davlat organi, uning hamda jamoat xavfsizligini ta'minlashga mas'ul bo'lgan davlat organlari va tashkilotlarining aniq vazifa va funksiyalari qonunchilik bilan belgilanmagan. Bu borada davlat organlari va tashkilotlari tizimlashtirilmagan va tartibsiz holatda faoliyat ko'rsatmoqda. Misol uchun, ichki ishlar organlari bevosita jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi istalgan axborot tizimlaridagi xavf-xatarlarni aniqlash va ularni bartaraf etish imkoniyatiga ega emas, Milliy gvardiya esa, jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarga qarshi kurashish bilan amalda bevosita shug'ullanmaydi, uning vazifa va funksiyalari bu borada yetarlicha nazarda tutilmagan va bu bo'yicha xatto kadrlar yetishmovchiligi va qo'nimsizligiga ega. Bundan tashqari, harbiy tuzilmalar orqali jamoat xavfsizligini ta'minlash xalqaro-maydonda O'zbekiston Respublikasining nufuzini ham tushirib yuborib, go'yoki harbiylar orqali majburiy ravishda jamoat xavfsizligi ta'minlanmoqda, degan salbiy fikrlar paydo bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, ichki ishlar yoki DXX organlari ham bu boradagi faoliyatini to'liq muvofiqlashtira olmaydi. Shu sababli bu boradagi vazifalar yetarlicha ta'minlanishi uchun alohida mas'ul tashkilotni tashkil etish, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi, Vazirlar Mahkamasi, Oliy Majlis, tegishli vazirlik va idoralarda jamoat xavfsizligini ta'minlashga mas'ul bo'linmalarni tuzish maqsadga muvofiqdir. Raqamli nazoratni amalga oshirish mas'ul tashkilotlar tomonidan, misol uchun, dissertatsiya 17-ilovasiga muvofiq, Axborotlashtirish va telekommunikatsiya sohasida nazorat inspeksiyasi orqali amalga oshirilib, yangi tashkil etiladigan tashkilot tomonidan barcha idoralar

faoliyati muvofiqlashtirilishi maqsadga muvofiq. Har bir idora o'z vazifasini bajaradi va muvofiqlashtirishuvchi organga bo'ysunadi va uning topshiriq va ko'rsatmalarini bajaradi.

Ma'lumki, qonunchilik bilan «huquqbuzarliklarning samarali profilaktikasini amalga oshirish davlat organlari va boshqa tashkilotlarning ustuvor vazifasi etib belgilangan.»¹. Shu sababli shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarining himoyasini ta'minlash, jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi xavflarning oldini olishda davlat organlari faoliyatining mushtarakligini ta'minlash uchun ularning raqamli nazoratni amalga oshirishda vazifa va funksiyalari aniq belgilab qo'yilishi maqsadga muvofiqdir.

Jamoat xavfsizligini ta'minlashga mas'ul bo'lgan davlat organlari va tashkilotlarining, shuningdek, kiberxavfsizlik subyektlarining faoliyatini raqamlashtirish esa, «**Jamoat xavfsizligining raqamli monitoringi**» kompleks axborot tizimini amaliyotga joriy etish orqali amalga oshirish maqsadga muvofiq. Ushbu tizim yopiq tizim bo'lib, unga sun'iy intellektni sun'iy intellektda «**qora quti**» mavjudligi sababli o'rnatish mumkin emas, biroq u sun'iy intellektga asoslangan bir nechta quyi tizimlardan iborat bo'ladi, xususan, barcha texnik vosita, qurilma, uskuna, tizimlarning «**raqamli izlari**» saqlanishi, avtomatik hisobi yuritilishiga oid «**Log menejment**», shaxs, jamiyat va davlat xavfsizligiga putur yetkazuvchi mediamakondagi axborotga, ya'ni destruktiv axborotga tezkor javob qaytarishning strategik tizimi bo'lgan «**Raqamli jamoatchilik**» axborot tizimi, kiberxodisalarni avtomatik ro'yxatga oluvchi, tizimlashtiruvchi, kiberjinoyatchi haqida barcha axborot tizimlaridagi ma'lumotlarga avtomatik ishlov beruvchi, tezkorlik bilan kiberjinoyat sodir etilgan joy, vaqt va subyektni aniqlash, kiberjinoyatlarni bashorat qilish imkoniyatini beruvchi «**CYBER**», bolalarni sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilishga oid davlat organlari va boshqa tashkilotlar faoliyati, shuningdek, bolalarni sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilishga oid chora-tadbirlarni amalga oshirish imkoniyatini

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2017-yil 14-martdagi PQ-2833-son qarori // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

beruvchi «**Bolalar xavfsizligi**», yoshlarning kamoloti uchun zarar keltiruvchi axborotdan himoya qilish hamda bu borada davlat nazoratini ta'minlashga oid «**Kelajak**», ta'limning raqamlashtirish va raqamli ta'lim imkoniyatlari, barcha ta'lim platformalarini yagona platformada birlashtiruvchi «**Aqlli ta'lim**», kiberhuquqbuzarliklar, shu jumladan kiberjinoyatlar va kiberma'muriy huquqbuzarliklarning rasmiy statistikasini yuritish, kiberma'muriy huquqbuzarlik ishi va kiberjinoyatlar ishining soddalashtirilgan tartibini yuritishga ixtisoslashtirilgan «**CYBERSTAT**», kiberhuquqbuzarliklar va kiberjinoyatlar profilaktikasini amalga oshirishga ixtisoslashtirilgan «**CYBERPREVEN**», kiberhuquqbuzarliklar va kiberjinoyatlar bo'yicha probatsiyaga oid masalalarni hal etilshga ixtisoslashtirilgan «**CYBERPROB**» kompleks axborot tizimlaridan iborat bo'ladi, ushbu quyi tizimlarning ishlashi ham ochiq va yopiq shaklda amalga oshiriladigan qismi bo'ladi, tizim faqatgina uchta qobiqdan iborat muhim axborot infratuzilmalaridan foydalangan holda, to'liq ishlash imkoniyati bo'ladi, tizim murakkab algoritmardan iborat shaklda tayyorlanadi va bir algoritmi ikkinchisiga mos kelmasligi kerak. Ushbu tizimlar bo'yicha kiberhujumlarni amalga oshirish nuqtasi turlicha usullar orqali aniqlanishi mumkin. Misol uchun, **MAC address** (Media Access Control address), ya'ni har bir tarmoq qurilmasiga (kompyuter, smartfon, printer, va boshqalar) unikal ravishda beriladigan 48 bitlik manzil orqali ham kiberjinoyat sodir etish nuqtasi aniqlanishi mumkin. Biroq, bu bo'yicha uning **raqamli nazorati** O'zbekistonda amalga oshirilmaydi va biz **MAC address**ning imkoniyatlaridan kelib chiqib, norma ijodkorligidagi takliflar asosida 16-ilovaga muvofiq Vazirlar Mahkamasining qarori loyihasi ishlab chiqdik.

MAC address asosan Ethernet va Wi-Fi tarmoqlarida qurilmaning manzilini aniqlash va tarmoqqa ulashish uchun ishlatiladi. MAC address 48 bitdan iborat umumiy son bo'lib, bu 16 raqamli yoki harfli o'lchamlarda ifodalanadi (masalan, 00:1A:2B:3C:4D:5E). 48 bit (6 bayt) bo'lishi sababli, MAC addresslarning umumiy soni $2^{48} = 281.474.976.710.656$. Ya'ni, 281,474,976,710,656 (ya'ni 281 trillion) ta MAC addressi mavjud. Bu raqam global tarmoq qurilmalari uchun juda katta bo'lib, ularning soni aniq sanoqqa kiriladigan darajada bo'ladi.

MAC adressning ishlash prinsipi quyidagichadir:

unikallik, ya'ni har bir MAC adress unikal bo'lib, faqat bir qurilmaga tegishli bo'lishi kerak;

odatda ta'minlovchi., ya'ni MAC adress **faqat bir marotaba unutilmas manzil sifatida tayyorlanadi** va qurilmaga ta'minlovchi (masalan, ishlab chiqaruvchi kompaniya) tomonidan belgilanadi.

MAC adresslar 16-lik formatda yoki 10-lik formatda yozilishi mumkin. Masalan, 00:1A:2B:3C:4D:5E (16-lik format) yoki 001A2B3C4D5E (10-lik format). Hozirgi kunda **MAC adresslari soni deyarli cheksiz tarmoq qurilmalarini qamrab olish uchun yetarli**.

Demak, **qurilmaning fizik manzili qayerda turganligi bilan kiberjinoyatchining raqamli dalillari qayerda vujudga kelganligi, ya'ni kiberjinoyat qayerda sodir etilganligini aniqlash mumkin**. Shu sababli ham raqamli nazoratni amalga oshirish uchun barcha telekommunikatsiya infratuzilmalarining hisobi yuritilishi va ular pasportlanishi maqsadga muvofiqdir.

Yuqoridagi quyi tizimlarning ish faoliyati uchun mas'uliyat «**Log menejment**» kompleks axborot tizimi uchun DXX, «**Raqamli jamoatchilik**» axborot tizimi uchun Raqamli texnologiyalar vazirligi, Ommaviy kommunikatsiyalar masalalari bo'yicha markaz va Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi, «**CYBER**» kompleks axborot tizimi uchun tegishcha DXX, Bosh prokuratura, Ichki ishlar vazirligi, Mudofaa vazirligi, Milliy gvardiya, Axborotlashtirish va telekommunikatsiya sohasida nazorat inspeksiyasi, Elektron texnologiyalarni rivojlantirish markazi, «**Bolalar xavfsizligi**» kompleks axborot tizimi uchun Ijtimoiy himoya milliy agentligi, Bolalar ombudsmani, Ommaviy kommunikatsiyalar masalalari bo'yicha markaz, Axborotlashtirish va telekommunikatsiya sohasida nazorat inspeksiyasi, «**Kelajak**» kompleks axborot tizimi uchun Yoshlar ishlari agentligi, Ta'lim sohasidagi vakolatli respublika ijro etuvchi hokimiyat organlari, Raqamli texnologiyalar vazirligi, «**Aqlli ta'lim**» kompleks axborot tizimi uchun Ta'lim sohasidagi vakolatli respublika ijro etuvchi hokimiyat organlari, Raqamli texnologiyalar vazirligi, «**CYBERSTAT**»,

«CYBERPREVEN» va «CYBERPROB» kompleks axborot tizimlari uchun Ichki ishlar vazirligi mas’ul etib belgilanadi va uning umumiy nazorati esa, yangi tashkil etiladigan davlat organi zimmasida bo’ladi. U nafaqat Hukumatni, balki huquqni muhofaza qiluvchi organlar, nazorat qiluvchi organlar, Hukumat tarkibiga kirgan yoki kirmagani va tashkiliy-huquqiy shaklidan qat’iy nazar barcha davlat organlarining jamoat xavfsizligi borasidagi faoliyatini muvofiqlashtirib, faqatgina O‘zbekiston Respublikasi Prezidentiga hisobdor bo‘lgan tashkilot bo‘ladi. Ana o‘shandagina bu boradagi faoliyat ham tizimlashtiriladi, ham raqamlashtiriladi, kadrlar tayyorlashdan tortib, undan samarali foydalanishning yagona huquq va texnologik yechimi vujudga keladi. Ana o‘shandagina anglosakson huquqidan foydalanib, mavjud qonunchiligimizni takomillashtirish orqali tezkor qidiruv organi xodimi kiberjinoyatlarni aniqlab, ularni ushlab, ularga nisbatan bevosita sud orqali jazo muqarrarligini ta’minlashning samarali yechimi vujudga keladi. Basharti hozirgi amaldagi tizim o‘zgartirilmas ekan, kiberjinoyatlar natijasida ular keltirgan zarar miqdori ham ko‘payib boraveradi, ko‘lami ham kengayaveradi, bu boradagi sansalorliklar, xatto jabrlanuvchilarning haqi bo‘lgan pul mablag‘lari ham boshqalar qo‘lida qolishi oqibatida yangi xavf-xatarlar vujudga kelaveradi.

4.2-§. Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun jazo muqarrarligini ta’minlashda ushbu jinoyatning vujudga kelish sabablarini aniqlash va ularga qo‘llanilgan jazolarni ijro etish

Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning vujudga kelishiga 18-ilovadagi omillar sabab bo‘lishi mumkin. Xususan, kiberbulling vujudga kelishiga Internetdan foydalanish qoidalari va madaniyatining yetarli emasligi, bezorilik haqida tashvish qilish, depressiya hissi va kayfiyat o‘zgarishi, tashvish hissi ortishi, uyqusizlik, o‘z joniga qasd qilish yoki o‘z joniga qasd qilishga urinish, o‘zini past baholash yoki o‘z-o‘zini hurmat qilish hissi mavjud emasligi, ijtimoiy izolyatsiya, do‘stlar doirasini tark yetish yoki ko‘p vaqtni yolg‘iz o‘tkazish, ilgari zavq bag‘ishlaydigan narsalardan o‘zini olib qochish, maktabda, universitetda yomon akademik ko‘rsatkichlar, oila a‘zolari va do‘stlari bilan munosabatlardagi muammolar, travmadan keyingi stress belgilari, g‘azab, asabiylashish yoki

g‘azablanish tuyg‘ularining kuchayishi¹, psixosamatik kasalliklar, ishdan noqonuniy bo‘shatilishi, akademik ko‘rsatgichlarning pasayishi, mumkin bo‘lgan narsaga erishish uchun mukammallikka intilish, hasad, o‘ch (qasos) olish hissi, o‘yin-kulgu, hazil, xulq-atvor yoki e‘tiqodning o‘zgarishi, hayotiy inqirozlar, milliy, irqiy, etnik, madaniy ko‘rolmaslik, nafrat², ko‘rolmaslik, yoqtirmaslik³, boshqalarni masxaralash, yolg‘izlik, baxs-munozaraga kirisha olmaslik yoki tezda asabiylashish xissi, asabiy zo‘riqish, ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishga bo‘lgan kuchli moyillik, jabrlanuvchini to‘g‘ridan-to‘g‘ri haqorat qilishdan tashqari, bu ommaviy ko‘rish uchun joylashtirilgan shaxsiy fotosuratlar, yozishmalar parchalari, inson qiyofasi asosida yaratilgan memlar va boshqalar sabab bo‘lishi mumkin. Ushbu *«huquqbuzarliklarning oldini olish, ularga qarshi kurashi uchun huquqbuzarliklarning umumiy, maxsus, yakka tartibdagi va viktimologik profilaktikasi amalga oshirilmoqda»*⁴.

Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning umumiy profilaktikasi kiberxavfsizlik subyektlarining kiberhuquqbuzarliklarning oldini olish, kiberhuquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablarini va ularga imkon berayotgan shart-sharoitlarni aniqlash, bartaraf etish bo‘yicha faoliyati hisoblanib, ushbu profilaktika chora-tadbirlari quyidagilardan iboratdir:

- 1) kiberhuquqbuzarliklar profilaktikasiga doir davlat dasturlarini va boshqa dasturlarni ishlab chiqish hamda amalga oshirish;
- 2) aholi o‘rtasidagi huquqiy targ‘ibot;
- 3) kiberhuquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablarini va ularga imkon berayotgan shart-sharoitlarni aniqlash, bartaraf etish hamda huquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablarini va ularga imkon berayotgan shart-sharoitlarni bartaraf etish to‘g‘risida taqdimnomalar kiritish.

Bunda, kiberxavfsizlik subyektlari O‘zbekiston Respublikasining «Kiberxavfsizlik to‘g‘risida» 2022-yil 15-apreldagi O‘RQ–764-son Qonuniga

¹ А. Дохоян, И. Маслова. Кибербуллинг в современном мире: психологические аспекты // Проблемы современного педагогического образования. 2022. №76-4. – С.371.

² <https://dszn.ru/press-center/news/7615>.

³ <https://gb.ru/blog/kiberbulling/>.

⁴ O‘zbekiston Respublikasining “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida” 2014-yil 14-maydagi O‘RQ–371-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi.

asosan, milliy axborot resurslariga ega bo‘lish, ulardan foydalanish va ularni tasarruf etish hamda ulardan foydalanish bo‘yicha elektron axborot xizmatlari ko‘rsatish, axborotni himoya qilish hamda kiberxavfsizlik bilan bog‘liq muayyan huquqlar va majburiyatlarga ega bo‘lgan yuridik shaxs va (yoki) yakka tartibdagi tadbirkor, shu jumladan muhim axborot infratuzilmasi subyektlaridir¹.

Kiberhuquqbuzarliklar esa, kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga nisbatan yoki ushbu texnologiyalardan foydalanib sodir etilganligi uchun ma‘muriy yoki jinoiy javobgarlik nazarda tutilgan aybli g‘ayrihuquqiy qilmish (harakat yoki harakatsizlik) hisoblanadi.

Hozirda kiberjinoyatlarning umumiy profilaktikasi doirasida bilan dasturlar tasdiqlanib², shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Axborot texnologiyalari yordamida sodir etiladigan jinoyatlarga qarshi kurashish faoliyatini yanada kuchaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar to‘g‘risida» 2025-yil 30-apreldagi PQ–153-son qarorida belgilangan topshiriqlarning ijrosi amalga oshirib kelinmoqda.

Kiberjinoyatlarning umumiy profilaktikasi doirasida esa, aholi o‘rtasidagi huquqiy targ‘ibot bo‘yicha ham keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Xususan, Adliya vazirligi³, «Kiberxavfsizlik markazi» DUK⁴, Ichki ishlar vazirligi⁵ va boshqa idoralar tomonidan telegram, youtube, twitter, instagram va boshqa ijtimoiy tarmoqlar orqali, O‘zbekiston milliy teleradiokompaniyasi televideniya va radio orqali huquqiy targ‘ibot ishlarini amalga oshirishmoqda. Biroq, bu boradagi targ‘ibot an‘anaviy usullarga asoslangan bo‘lib, «yig‘ilishbozlikning zamonaviy ko‘rinishi»ga aylanib qolmoqda.

¹ O‘zbekiston Respublikasining “Kiberxavfsizlik to‘g‘risida” 2022-yil 15-apreldagi O‘RQ–764-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi.

² O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 15-iyundagi «O‘zbekiston Respublikasi axborot tizimlari va resurslarini himoya qilish davlat tizimini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PF–6007-son Farmoni va «O‘zbekiston Respublikasida kiberxavfsizlikni ta‘minlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ–4751-son qarori // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi.

³ <https://t.me/huquqiyaxborot>.

⁴ <https://csec.uz/uz/>.

⁵ https://t.me/cyber_102. <https://t.me/iibbuz/34657>.

Shuningdek, MJtKning 313-moddasi¹ va Jinoyat-protsessual kodeksining 296-297-moddasi² talabidan kelib chiqib, kiberhuquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablarini va ularga imkon berayotgan shart-sharoitlarni aniqlash, bartaraf etish hamda kiberhuquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablarini va ularga imkon berayotgan shart-sharoitlarni bartaraf etish to'g'risida **taqdimnomalar kiritishda** surishtiruvchi, tergovchi, prokuror va sud ushbu jinoyatlarning kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda sodir etilishini inobatga olishlari zarur. Biroq, amaliyotda bu holat umuman e'tiborga olinmayapti. Shu sababli kibermuhitda, shu jumladan, kibermakondagi kiberhodisalarning sodir etish sabablarini dastlab surishtiruvchi, tergovchi, prokuror va sud aniqlashtirishi zarur, agarda to'lov tizimlari va to'lov vositalari bilan bog'liq kiberjinoyat sodir etilgan bo'lsa va bunda kiberhodisaning jabrlanuvchi, bank, to'lov agenti, to'lov tashkiloti, to'lov subagentidan biri yoki barchasining aybi bilan vujudga kelganligiga aniqlik kiritish shart. Agarda ayb jabrlanuvchida bo'lsa, u holda, unga to'lov vositalaridan va tizimlaridan foydalanish tartibini tushuntirishi va vujudga kelgan mazkur salbiy holat boshqa takrorlanmaslik uchun qilishi kerak bo'lgan chora-tadbirlar amalga oshirilishi lozim. Agarda ayb bank, to'lov agenti, to'lov tashkiloti, to'lov subagenti tomonidan vujudga kelgan bo'lsa, O'zbekiston Respublikasining «To'lovlar va to'lov tizimlari to'g'risida» 2019-yil 1-noyabrdagi O'RQ-578-son Qonun³ va u asosida qabul qilingan qonunchilik talablariga rioya qilmagan subyektga nisbatan chora ko'rish va vujudga kelgan kibertahdidning oqibatlarini bartaraf etishga qaratilgan, texnik va huquqiy choralar ko'rilishi bo'yicha aniq topshiriq berishi shart. *Misol uchun*, to'lov vositasi orqali bir hisob raqamdan ikkinchi hisob raqamga pul ko'chirishda kiberhodisa ro'y bergan bo'lsa, oqibatda jabrlanuvchiga yo'naltirilgan pul mablag'i o'z vaqtida kelmagan bo'lsa, jabrlanuvchining hisob raqami bank tomonidan yangi hisob raqamga zudlik bilan o'tkazilishi, eski hisobraqam blokirovka holatiga olib kelinishi, bankning qaysi to'lov tizimi teshilgan yoki boshqa salbiy holat bo'lgan

¹ O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

³ O'zbekiston Respublikasining «To'lovlar va to'lov tizimlari to'g'risida» 2019-yil 1-noyabrdagi O'RQ-578-son Qonun // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

bo'lsa, u qayta o'z faoliyatiga texnik tomondan keltirilishi va axborot tizimi qayta dasturlanishi talab etiladi. Amaliyotda ba'zi holatlarda bank o'zining ehtiyotsizligini tan olmay, surishtiruvchi, tergovchi, prokuror va sudning kiberxavfsizlik sohasini tushunmasligi oqibatida taqdimnoma avvalo to'g'ri mazmunda bayon etilmayapti, qolaversa, uning ijrosi bank ma'muriyati tomonidan muhokama qilindi, degan bayon bilan taqdimnoma ijrosi noto'g'ri bajarilmoqda. Shu sababli kiberjinoyatlarning profilaktikasini amalga oshirishda aniq chora-tadbirlarni amalga oshirishga qaratilgan taqdimnomaning ijrosini ta'minlash juda ham muhimdir. Shunga ko'ra, bu holat bo'yicha muammolarning oldini olish maqsadida qonunchilikka berilgan taklif asosida tergovga qadar tekshiruv va dastlabki tergov davomida sodir etilgan kiberjinoyatlar yuzasidan kiberxavfsizlik talablariga rioya qilinganligi bo'yicha xulosani «Kiberxavfsizlik markazi» DUK tomonidan berish tartibi joriy etildi¹.

Shuningdek, norma ijodkorligidagi takliflar bilan qonunga kiritilgan axborot xavfsizligi va kiberxavfsizlik sohasida to'lov tizimlari operatorlari va to'lov xizmatlarini yetkazib beruvchilar ustidan nazorat Markaziy bank tomonidan amalga oshirilishi, axborot xavfsizligi va kiberxavfsizlik rejimi buzilgan taqdirda, to'lov tizimlari operatorlari va to'lov xizmatlarini yetkazib beruvchilar qoidabuzarlik aniqlanganidan keyin bu haqda hamda uning oqibatlarini kamaytirish uchun ko'rilayotgan choralar to'g'risida Markaziy bankka tezkorlik bilan xabar berishi shart. Markaziy bank to'lov tizimlarining axborot xavfsizligi va kiberxavfsizlik rejimi buzilganligi to'g'risidagi ma'lumotlar bazasini shakllantirishni hamda yuritishni amalga oshirishi² haqidagi qoidalar qonunchilikka kiritilib surishtiruvchi, tergovchi, prokuror va sud taqdimnomani Markaziy bankka yoki uning hududiy boshqarmalariga yuborishlari lozimligi bo'yicha yagona amaliyot shakllanishi bo'yicha tamal toshi yo'qildi.

Kiberhuquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirishda kiberxavfsizlik subyektlari ayrim turdagi kiberhuquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablarini va

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Axborot texnologiyalari yordamida sodir etiladigan jinoyatlarga qarshi kurashish faoliyatini yanada kuchaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar to'g'risida» 2025-yil 30-apreldagi PQ-153-son qarori // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasining «To'lovlar va to'lov tizimlari to'g'risida» 2019-yil 1-noyabrdagi O'RQ-578-son Qonun // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

ularga imkon berayotgan shart-sharoitlarni bartaraf etishga, ayrim toifadagi shaxslarni aniqlash va ularga profilaktik ta'sir ko'rsatishga qaratilgan maxsus tadbirlarni ishlab chiqish hamda amalga oshirishga doir faoliyati **kiberhuquqbuzarliklarning maxsus profilaktikasi hisoblanadi.** Bunda, ushbu profilaktikani amalga oshirish uchun ayrim turdagi huquqbuzarliklarning, shaxslar toifalarining ko'payishi, jamoat xavfsizligi va jamoat tartibiga, shaxs, jamiyat va davlat manfaatlariga tajovuz qiluvchi xatarlar va tahdidlarning yuzaga kelishi asos bo'ladi va uni amalga oshirishda kiberjinoyatchining sudlanganligi, giyohvandlik vositalarini, psixotrop moddalarni va aql-iroda faoliyatiga ta'sir etuvchi boshqa moddalarni iste'mol qilishi, voyaga yetmaganligini inobatga olish kerak emas. Aksincha, ushbu jinoyatlar jamoat xavfsizligi va jamoat tartibiga, shaxs, jamiyat va davlat manfaatlariga tajovuz qilishi, tahdidlar tajavuzkor ekanligiga ahamiyat berish kerak. Bundan tashqari, bugungi kunda Jinoyat kodeksimizda jismoniy shaxsning javobgarligi haqida so'z yuritilgan, biroq yuridik shaxslarning yoki davlatning javobgarligi haqida yetarlicha zarur qoidalar belgilanmagan. Konstitutsiyaga asosan, *«davlat xalq irodasini ifoda etib, uning manfaatlariga xizmat qilishi, davlat organlari va mansabdor shaxslar jamiyat va fuqarolar oldida mas'ul ekanligi, davlat va uning organlari, boshqa tashkilotlar, mansabdor shaxslar, fuqarolik jamiyati institutlari hamda fuqarolar Konstitutsiya va qonunlarga muvofiq ish yuritishi va ushbu Konstitutsiyaning birorta qoidasi O'zbekiston Respublikasining huquq va manfaatlariga, ushbu Konstitutsiyaning birinchi bo'limida nazarda tutilgan asosiy prinsip va normalarga zarar yetkazadigan tarzda talqin etilishi mumkin emasligi, O'zbekiston Respublikasining qonunlari va boshqa normativ-huquqiy hujjatlari O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi asosida va uni ijro etish yuzasidan qabul qilinishi belgilangan. Birorta qonun yoki boshqa normativ-huquqiy hujjat Konstitutsiyaning prinsip va normalariga zid bo'lishi mumkin emas.»*¹. Demak, mazkur holatda, yuridik shaxslar, shuningdek, davlat va uning organlarining javobgarligi haqida ham zarur qoidalarni Jinoyat kodeksida ko'rsatish

¹ O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

vaqti yetib keldi. Bundan tashqari, kiberjinoyatchilikka oid 3-bobda tilga olingan 12 ta xalqaro hujjatlardan 3 tasida yuridik shaxslarning javobgarligiga oid maxsus normalar belgilangan. Shuningdek, **bugungi kunda sun'iy intellekt orqali kiberfiribgarlik, kibero'g'rilik jinoyatlari ko'paymoqda**, robototexnika orqali boshqa qilmishlar amalga oshirilmoqda. Mazkur holatda, sun'iy intellekt texnologiyasining yaratuvchisi qonun oldida javob berishi kerakmi yoki uning mulkdori yohud uning foydalanuvchisi javob berishi kerakmi yoki sun'iy intellektning o'zi javob berishi kerakmi, degan asosli savollarning javobi berilishini hayotning o'zi taqozo etmoqda. Ta'kidlab o'tish kerakki, 2024-yilda Yevropa ittifoqi ittifoqdagi davlatlardagi kiberxavfsizlik holati haqidagi birinchi hisobotni taqdim etdi¹. Unga ko'ra, Interpol ikki oy ichida Afrika bo'ylab 1006 ta kiberjinoyatda gumonlanuvchini hibsga olgan². Shundan, AQShlik-maykl Smit 2017-yildan beri neyron tarmoqlardan foydalangan holda xayoliy guruhlardan treklar yaratib kelgan va ularni «Apple Music», «Spotify» va «Youtube music» platformalariga yuklagan va tinglash botlarini yaratgan. U sun'iy intellekt tomonidan yaratilgan musiqani translyatsiya qilish uchun bot akkauntlaridan foydalangan holda 10 mln. AQSh dollaridan ko'proq pul ishlab topgani taxmin qilinmoqda. «Stereogum» ma'lumotlariga ko'ra, Smitga taxminan 60-yil qamoq jazosi berilishi mumkin³. Dubayda sun'iy intellektga ega politsiya roboti ishga tushirilgan. Qizil tugma bosilsa, politsiya otryadi zudlik bilan o'sha joyga yetib boradi⁴. Ikki-yillik munozaralardan so'ng Yevropa Ittifoqi nihoyat neyron tarmoqlar va sun'iy intellekt bilan ishlaydigan kompaniyalar faoliyatini tartibga soluvchi «Sun'iy intellekt to'g'risida»gi Qonunni qabul qildi⁵. Mazkur holatda, qonunni qabul qiluvchi, huquqni muhofaza qiluvchi organlar davlat nomidan xarakat qiladi, ularning xarakati yoki harakatsizligi oqibatida jinoyatlar vujudga kelsa, kim sababchi bo'ladi. Shu sababdan ham yuridik shaxslar va davlatning javobgarligi

¹ <https://www.enisa.europa.eu/news/eus-first-ever-report-on-the-state-of-cybersecurity-in-the-union>.

² <https://www.africanews.com/2024/11/28/interpol-arrests-1006-cybercrime-suspects-across-africa-in-two-months/>.

³ <https://www.nme.com/news/music/fbi-arrest-musician-for-streaming-fraud-and-allegedly-collecting-10million-from-ai-generated-songs-3790973>.

⁴ https://t.me/cyber_102/5927.

⁵ <https://www.ferra.ru/news/techlife/v-evrope-nakonec-to-prinyali-zakon-ob-ii-spustya-dva-goda-obsuzhdenii-15-07-2024.htm>.

haqidagi maxsus qoidalarni Jinoyat kodeksida belgilash maqsadga muvofiqdir. Sababi sun'iy intellekt texnologiyalari orqali amalga oshirilayotgan jinoyatlar jamoat xavfsizligiga tahdid solishi texnik tomondan imkoni bor. Shu sababli «Axborotlashtirish to'g'risida»gi, «Elektron hukumat to'g'risida»gi, «Kiberxavfsizlik to'g'risida»gi qonun va boshqa qonunchilik hujjatlariga bundan kelib chiqib, zarur qoidalarni kiritish maqsadga muvofiqdir. Maxsus profilaktika amalga oshirishda kiberjinoyatlar uchun javobgarlik yoshini belgilash va Jinoyat kodeksimizning 17-moddasini qayta ko'rib chiqish hamda javobgarlik yoshini kamaytirish maqsadga muvofiqdir.

Kiberhuquqbuzarliklarning yakka tartibdagi profilaktikasi shaxsning, uning ijtimoiy muhitining o'ziga xos xususiyatlari, ijtimoiy-maishiy sharoitlari va turmush tarzi, shaxsning g'ayriijtimoiy xulq-atvorini, kiberhuquqbuzarlik sodir etishga moyilligini, shuningdek sodir etilgan kiberhuquqbuzarlikning ijtimoiy xavflilik darajasini tavsiflovchi boshqa omillar hisobga olingan holda belgilanadi va uni qo'llash uchun shaxsning g'ayriijtimoiy xulq-atvori to'g'risida, uning huquqbuzarlik sodir etishga moyilligi yoxud u kiberhuquqbuzarlik sodir etganligi haqida dalolat beruvchi ishonchli ma'lumotlarning mavjudligi asos bo'ladi. Ushbu ma'umotlarni esa, texnik tomondan telekommunikatsiya infratuzilmasidan aybdor qay maqsadda foydalanayotganligi tekshirib ko'rish orqali aniqlashtirilishi mumkin. Kiberhuquqbuzarliklarning majburlovchi va cheklovchi xususiyatdagi yakka tartibdagi profilaktikasi qonunda nazarda tutilgan asoslarda qo'llaniladi. Kiberjinoyatlarning transhegeraviy jinoyat ekanligi sababli har doim ham amaldagi qonunchiligimizda belgilangan odatdagi jinoyatlar bo'yicha huquqbuzarliklar profilaktikasining tartib-taomillarini amalga oshirish imkonsizdir. Mazkur vaziyatda xalqaro hujjatlar va xorijiy davlatlar bilan o'zaro kelishuv, bitimlar muhim o'rin tutadi. Kiberjinoyatchi bilan profilaktika suhbatini o'tashdan oldin xodimning o'zi malakasi yetarli bo'lishi kerak. Shu jihatdan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 15-avgustdagi PQ-293-son qarori bilan tasdiqlangan 2024-2025-yillarda O'zbekiston Respublikasida kriptologiya sohasida ta'lim va ilmfanni rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar rejasiga asosan, 7 ta, O'zbekiston

Respublikasida milliy kriptologiya sohasini rivojlantirishning dolzarb yo‘nalishlari bo‘yicha 2024-2028-yillarga mo‘ljallangan ilmiy-tadqiqot ishlari dasturiga ko‘ra, jami **25 789 769 370** so‘mlik 15 ta loyiha amalga oshirilmoqda¹. «*Raqamli texnologiyalar sohasida jinoyatlarning oldini olish yo‘nalishida professional kadrlarni uzluksiz, bosqichma-bosqich tayyorlash va qayta tayyorlash tizimini joriy etish*», «*tergovchiga foydalanuvchilar yoki foydalanuvchi qurilmalari o‘rtasidagi bog‘lanishlar to‘g‘risida axborotni mustaqil olish vakolatini berish*», «*elektron (raqamli) dalil*» tushunchasi, «*ularni aniqlash, to‘plash, tekshirish, ekspertizadan o‘tkazish, baholash, qayd etish, saqlash tartiblari*» va «*bu jarayonda ishtirokchilarning huquq va majburiyatlari*», «*axborot texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan jinoyatlar bo‘yicha kibermuhitni, shu jumladan, kibermakonni xolislari ishtirokisiz, majburiy videoyozuv yordamida ko‘zdan kechirish, tintuv o‘tkazish tartibi*», «*axborot resurslarida raqamli izlarni saqlashda saqlanayotgan ma‘lumotlarga aniq talablarni (ma‘lumot turlarini) belgilash*», «*Raqamli kriminalistika ilmiy-metodik markazi negizida Raqamli kriminalistika ilmiy-tadqiqot institutini tashkil etish*»² haqidagi norma ijodkorligidagi takliflarimiz asosida alohida Qonun qabul qilinib, Jinoyat-protsessual kodeksining 204¹-moddasida «*elektron ma‘lumotlar*», 204²-moddasida «*raqamli dalillar*», 205-moddasida «*ashyoviy, yozma va raqamli dalillarni olish usullari*», 208-moddasida «*ashyoviy, yozma va raqamli dalillarni saqlash hamda boshqa joyga yuborish tartibi*» belgilandi³, «*2024/2025 o‘quv-yilidan boshlab kamida bir nafar yetakchi milliy va xorijiy mutaxassisni, ekspert va professor-o‘qituvchilarni raqamli texnologiyalar sohasida jinoyatlarning oldini olishning tashkiliy-texnik yechimlari va bunda sun‘iy intellekt texnologiyalarini qo‘llash bo‘yicha kiberxavfsizlik bo‘linmalari xodimlarini o‘qitish, ularning malakasini oshirishda*

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasida kriptologiya sohasida ta’lim va ilm-fanni rivojlantirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2024-yil 15-avgustdagi PQ–293-son qarori // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

² O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 30-noyabrda PQ–381-son qarori bilan tasdiqlangan «Raqamli texnologiyalar vositasida sodir etiladigan huquqbuzarliklarga qarshi kurashish va raqamli mahsulotlar (xizmatlar) iste’molchilari huquqlarini himoya qilish tizimini takomillashtirish bo‘yicha «yo‘l xaritasi» // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

³ O‘zbekiston Respublikasining «O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga raqamli dalillar bilan ishlash tizimini takomillashtirishga qaratilgan o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida» 2024-yil 21-noyabrda O‘RQ–1003-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

ishtirok etish uchun jalb qilish, Ichki ishlar vazirligi, Davlat xavfsizlik xizmati, Bosh prokuratura va Oliy sud tasarrufidagi ta'lim muassasalarida jinoyatlarni aniqlash, fosh etish hamda ular yuzasidan tergov va sud harakatlarini olib borish yo'nalishida xizmat qiluvchi xodimlarni kiberjinoyatchilikka qarshi kurashish bo'yicha har ikki-yilda bir-marta, qisqa muddatli malaka oshirish amaliyoti yo'lga qo'yildi, «Raqamli kriminalistika» yo'nalishi bo'yicha tergovchilar hamda prokuratura organlarining tezkor-qidiruv xizmati xodimlari uchun doimiy maxsus o'quv kurslarini tashkil etish, shuningdek, «kiber huquq» magistratura yo'nalishini ochildi, Huquqni muhofaza qiluvchi organlar tizimidagi o'rta maxsus ta'lim muassasalarida «Axborot xavfsizligi» ta'lim yo'nalishini tashkil etish va unda axborot texnologiyalari sohasida dastlabki bilimga ega bo'lgan o'quvchi yoshlarni saralab olib, ushbu yo'nalishda malakali ta'lim berishni yo'lga qo'yildi. Raqamli kriminalistika ilmiy-metodik markazi negizida Raqamli kriminalistika ilmiy-tadqiqot institutini tashkil etildi, Institut faoliyatini to'laqonli yo'lga qo'yish uchun zarur moddiy-texnik baza hamda qo'shimcha 10 ta shtat birliklarini ajratish masalasini ko'rib chiqildi, Institut tarkibida «Ixtisoslashtirilgan raqamli tadqiqot markazi», «Raqamli tergovga ko'maklashuvchi guruh», «Metodik yordam ko'rsatish guruhi» va «Raqamli kriminalistika laboratoriyasi» (Digital forensic lab) faoliyatini yo'lga qo'yildi.»¹. «O'zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasiga kiberjinoyatlarga qarshi kurashish bo'yicha qo'shimcha vazifalar yuklatildi.»².

Kiberhuquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirishda rasmiy ogohlantirish ham muhim o'rin tutadi. Ma'lumki, qonunchilik bilan «veb-sayt va (yoki) veb-sayt sahifasida joylashtirilgan axborotga ushbu veb-sayt foydalanuvchilari tomonidan qoldirilgan sharhlar matnida, shuningdek ijtimoiy tarmoqlar yoki messenjerlarda O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi bilan tarqatilishi taqiqlangan axborotlar aniqlangan holatda veb-sayt, veb-sayt va (yoki)

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli mahsulotlar (xizmatlar) iste'molchilari huquqlarini himoya qilish va raqamli texnologiyalar vositasida sodir etiladigan huquqbuzarliklarga qarshi kurashishni kuchaytirish choralari to'g'risida" 2023-yil 30-noyabrda PQ-381-son qarori // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli kriminalistika sohasida ilmiy-tadqiqot faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida" 2024-yil 21-iyundagi PQ-229-son qarori // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

messenjer sahifasi egasi, shuningdek blogerga ushbu axborotlarni olib tashlash to'g'risida xabarnoma yuborish tartibi belgilangan va unga ko'ra, Ommaviy kommunikatsiyalar masalalari bo'yicha markazi tomonidan axborot resurslarida O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi bilan tarqatilishi taqiqlangan axborotlar aniqlanganda Markaz tomonidan **24 soatdan kechiktirmasdan axborot resurslari egasi**, shuningdek blogerga O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi bilan tarqatilishi taqiqlangan axborotlarni olib tashlash to'g'risida xabarnoma (keyingi o'rinlarda xabarnoma deb ataladi) yuboriladi. Xabarnoma Markazning rasmiy axborot resurslari (elektron pochta, ijtimoiy tarmoqlar yoki messenjerlardagi rasmiy sahifa) orqali elektron shaklda yuboriladi. Xabarnomada O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi bilan tarqatilishi taqiqlangan axborot joylashtirilgan axborot resursining nomi, axborot joylashtirilgan sana ko'rsatiladi, taqiqlangan axborotga havola va uning ekrandagi tasviri nusxasi ilova qilinadi, shuningdek qo'shimcha ravishda ushbu axborotni tarqatish uchun qonunchilikda belgilangan javobgarlik to'g'risida ma'lumotlar keltirilishi mumkin. Axborot resursi egasi, shuningdek blogger xabarnomani olgan vaqtdan boshlab 24 soatdan kechiktirmasdan O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi bilan tarqatilishi taqiqlangan axborotni olib tashlashi, shuningdek bu to'g'rida Markazni uning rasmiy axborot resurslari orqali elektron shaklda yoki qog'oz shaklida xabardor qilishi lozim. Agar O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi bilan tarqatilishi taqiqlangan axborot 24 soatda axborot resursi egasi, shuningdek blogger tomonidan olib tashlanmasa, u holda AOKA yoki Markaz tomonidan ushbu axborotni olib tashlash bo'yicha O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi bilan tarqatilishi taqiqlangan axborot joylashtirilgan ijtimoiy tarmoq yoki messenjer ma'muriga yoki da'vo arizasi bilan sudga murojaat qilinishi mumkin.»¹. Biroq, qonunchilik bo'yicha Markaz davlat boji to'lashdan ozod etilmagan, qolaversa, sud protsessi juda uzoq davom etishi mumkin. Shu sababli amalda ushbu jarayon O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarining joriy etilishini nazorat qilish, ularni

¹ Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 5-sentabrdagi 707-son qarori bilan tasdiqlangan Veb-sayt, veb-sayt va (yoki) messenjer sahifasi egasi, shuningdek blogerga O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi bilan tarqatilishi taqiqlangan axborotni olib tashlash to'g'risida xabarnoma yuborish tartibi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

himoya qilish tizimini takomillashtirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida» 2019-yil 14-sentabrdagi PQ–4452-son qaroriga asosan, *«O‘zkomnazorat qonun hujjatlari talablariga rioya etilishini ta’minlash masalalari yuzasidan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi bilan hamkorlik qiladi, Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi taqdimnomasiga ko‘ra O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari talablarini buzgan axborot sohasi subyektlariga nisbatan belgilangan tartibda choralar ko‘radi»¹*, – degan qoida asosida hal etilgan. Biroq, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Davlat boshqaruvi tizimida samaradorlik, proaktivlik va natijadorlikni oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» 2025-yil 14-iyuldagi PF–111-son Farmoni bilan OAKA tugatilib, uning axborot nazoratiga oid funksiyalari O‘zkomnazoratga o‘tkazildi². Shunga ko‘ra, agarda jinoyat alomatlari aniqlansa, O‘zkomnazorat Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksning 278-moddasiga asosan, topshiradi³. Biroq, yuqoridagi holatlar asosan kiberjinoyatlarni aniqlash bo‘yicha zarur normalar bo‘lib, ularning oldini olish va oqibatlarini bartaraf etish uchun yuqoridagi xabarnomani bajarmaganlik uchun alohida ma’muriy choralar ko‘rilishi bo‘yicha MJtKning 198-moddasiga qo‘shimcha prim moddani qo‘shish taklif qilinadi. Ushbu taklifning qabul qilinishi rasmiy ogohlantirish sifatida xabarnomaning davlat nomidan yuborilishi oqibatida qator kiberhuquqbuzarliklarning oldi olinishi yoki hech bo‘lmasa, ularning qilmishlari allaqachon fosh etilganligini kiberjinoyatchi bilib, o‘zining davomli jinoyatini to‘xtatishi va jinoyatdan ixtiyoriy qaytish holatlari ko‘payishi mumkin.

Kiberhuquqbuzarliklarning sodir etilishi sabablari va ularga imkon berayotgan shart-sharoitlar to‘g‘risida xabardor qilish bo‘yicha yagona texnik yechimlarning mavjud emasligi sababli norma ijodkorligidagi takliflar asosida Vazirlar Mahkamasining «112» yagona dispetcherlik xizmati faoliyatini tashkil

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarining joriy etilishini nazorat qilish, ularni himoya qilish tizimini takomillashtirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2019-yil 14-sentabrdagi PQ–4452-son qarori // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

² O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Davlat boshqaruvi tizimida samaradorlik, proaktivlik va natijadorlikni oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» 2025-yil 14-iyuldagi PF–111-son Farmoni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

³ O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

etish to‘g‘risida» 2024-yil 29-maydagi 304-son qarori qabul qilinib, bugungi kunda «112» yagona dispetcherlik xizmati faoliyatini tashkil etish bo‘yicha zarur ishlar amalga oshirilmoqda¹. Ushbu xizmatning to‘liq ishga tushirilishi xuddi amerika kinolaridek «911» xizmati O‘zbekistonda «112» sifatida ishga tushirilishi va kiberjinoyatlarni bevosita vakolatli organlarga xabar berishning zarur texnik imkoniyati yaratilishiga xizmat qiladi.

Kiberhuquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirishda ijtimoiy reabilitatsiya qilish va ijtimoiy moslashtirish ham muhim o‘rin tutadi va unga ko‘ra, kiberhuquqbuzarliklardan jabrlanuvchilarga, kiberhuquqbuzarliklar sodir etishga moyil bo‘lgan, kiberhuquqbuzarliklar sodir etgan shaxslarga nisbatan ijtimoiy reabilitatsiya qilish va ijtimoiy moslashtirish chora-tadbirlari qonunchilikda belgilangan tartibda huquqbuzarliklar profilaktikasini bevosita amalga oshiruvchi organ yoki muassasa tomonidan qo‘llanilishi belgilangan. Biroq, bu idoralarning barchasi hali hamon an‘anaviy usullardan foydalanishadi. **Ushbu jarayonda sun‘iy intellekt texnologiyalari orqali ushbu jinoyatchining boshqa yana jinoyat sodir etmasligini aniqlashning texnik yechimlarini qo‘llash maqsadga muvofiqdir.** Misol uchun, **Koreya tadqiqotchilari jinoyatlarni bashorat qiluvchi neyron tarmoqni ishlab chiqqan.** «Dejaview» deb nomlangan ushbu texnologiya kuzatuv kameralaridan olinayotgan ma‘lumotlarni sun‘iy intellekt yordamida tahlil qilib 82.8 % aniqlikda jinoyatlarni bashorat qiladi. Sinov tariqasida neyron tarmoq Soucho-gu (Seul) tumani real vaqtdagi jinoyatlar tahliliy xaritasini ishlab chiqilgan. Buning uchun unga 2018-yildan buyon kuzatuv kameralaridan olingan 32 mingdan ortiq ma‘lumotlar kerak bo‘lgan².

Hozirda kiberhuquqbuzarliklarni profilaktik hisobga olish O‘zbekiston Respublikasining «Probatsiya to‘g‘risida» 2024-yil 7-avgustdagi O‘RQ–938-son Qonunga asosan, amalga oshirilmoqda. Ushbu Qonunga ko‘ra, *«aloqa vositalaridan, shuningdek Internet jahon axborot tarmog‘idan foydalanish*

¹ Vazirlar Mahkamasining “112” yagona dispetcherlik xizmati faoliyatini tashkil etish to‘g‘risida” 2024-yil 29-maydagi 304-son qarori // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi.

² [https://techxplore.com/news/2024-09-korean-ai-cctvs-criminal.html#:~:text=Electronics%20and%20Telecommunications%20Research%20Institute%20\(ETRI\)%20has%20recently%20announced%20that,potential%20crimes%20and%20predict%20the.](https://techxplore.com/news/2024-09-korean-ai-cctvs-criminal.html#:~:text=Electronics%20and%20Telecommunications%20Research%20Institute%20(ETRI)%20has%20recently%20announced%20that,potential%20crimes%20and%20predict%20the.)

yuzasidan sud belgilagan taqiqqa (cheklovga) probatsiya nazoratidagi shaxs tomonidan rioya etilishi ustidan nazorat mazkur taqiqqa (cheklovga) rioya etilishi to'g'risida ushbu shaxs bilan profilaktik suhbatlar yoki tekshiruvlar o'tkazish yo'li bilan amalga oshiriladi. Aloqa vositalaridan, shuningdek Internet jahon axborot tarmog'idan foydalanish yuzasidan sud belgilagan taqiqqa (cheklovga) probatsiya nazoratidagi shaxs tomonidan rioya etilishini tekshirish mutaxassislarni jalb etgan holda, maxsus texnik vositalar yordamida amalga oshiriladi. **Alohida hollarda, aloqa vositalaridan, shuningdek Internet jahon axborot tarmog'idan foydalanish yuzasidan sud belgilagan taqiqqa (cheklovga) probatsiya nazoratidagi shaxs tomonidan rioya etilishi tuman (shahar) probatsiya bo'linmasi xodimining so'roviga ko'ra tezkor-qidiruv tadbirlari doirasida tekshirilishi mumkin¹. Yetkazilgan zararning o'rnini qoplash yuzasidan sud belgilagan majburiyatning probatsiya nazoratidagi shaxs tomonidan bajarilishi ustidan nazorat tuman (shahar) probatsiya bo'linmalarining O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Majburiy ijro byurosining hududiy bo'linmasi bilan axborot almashishi vositasida amalga oshiriladi.** Probatsiya nazoratidagi shaxs muayyan daromad manbaiga ega bo'lmagan taqdirda, mehnat organlari ko'magida uning bandligini ta'minlash choralari ko'riladi. Probatsiya nazoratidagi shaxslarga ijtimoiy, huquqiy, tibbiy, psixologik yordam ko'rsatish, ularning ta'lim olishiga, kasb-hunar o'rganishiga va ishga joylashishiga ko'maklashish vositasida jamiyatning to'la huquqli a'zosiga aylanishiga qaratilgan faoliyat ijtimoiy moslashtirishdir. Kiberjinoyatlarni sodir etgan shaxslarga ham davlat ijtimoiy, huquqiy, tibbiy, psixologik yordam ko'rsatish, ularning ta'lim olishiga, kasb-hunar o'rganishiga va ishga joylashishiga ko'maklashish orqali probatsiya nazoratini amalga oshiradi. Probatsiya nazoratidagi shaxslarga nisbatan ijtimoiy moslashtirish dasturi asosida ijtimoiy moslashtirish choralari qo'llaniladi. Shaxs probatsiya hisobiga qo'yilgan kundan e'tiboran o'n ish kuni ichida tuman (shahar) probatsiya bo'linmasi xodimi va mutaxassis-psixolog tomonidan probatsiya

¹ O'zbekiston Respublikasining "Probatsiya to'g'risida" 2024-yil 7-avgustdagi O'RQ-938-son Qonun // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

nazoratidagi shaxsning o'ziga xos alohida belgilarini, ruhiy xususiyatlarini hamda xulq-atvorini baholash natijalari asosida uning individual ijtimoiy-psixologik qiyofasi tuziladi. Probatsiya nazoratidagi shaxsning ijtimoiy-psixologik qiyofasida shaxsga doir ma'lumotlar, shu jumladan shaxsga doir maxsus ma'lumotlar aks ettiriladi. Probatsiya nazoratidagi shaxs mutaxassis-psixolog tomonidan har uch oyda bir-marta suhbatdan o'tkazilib, suhbat natijalariga ko'ra probatsiya nazoratidagi shaxsning ijtimoiy-psixologik qiyofasiga tegishli o'zgartirishlar kiritiladi. Probatsiya nazoratidagi shaxsning ijtimoiy-psixologik qiyofasidagi ma'lumotlarning haqqoniyligi uchun tuman (shahar) probatsiya bo'linmasi xodimi va mutaxassis-psixolog shaxsan javobgar bo'ladi. Probatsiya nazoratidagi shaxsni ijtimoiy moslashtirish dasturi tuman (shahar) probatsiya bo'linmasi xodimi tomonidan mutaxassis-psixolog bilan hamkorlikda, shaxsning ijtimoiy-psixologik qiyofasi asosida ishlab chiqiladi. Probatsiya nazoratidagi shaxsni ijtimoiy moslashtirish dasturida probatsiya nazoratidagi shaxsga nisbatan qo'llaniladigan ijtimoiy moslashtirish choralari, ularni amalga oshirish mexanizmlari, bajarish muddatlari va mas'ul ijrochilar ko'rsatiladi. Probatsiya nazoratidagi shaxsni ijtimoiy moslashtirish dasturi probatsiyaga oid axborot tizimiga kiritilgan paytdan e'tiboran tasdiqlangan hisoblanadi. Probatsiya nazoratidagi shaxsni ijtimoiy moslashtirish dasturidan ko'chirma ushbu shaxs probatsiya hisobiga qo'yilgan kundan e'tiboran o'n besh ish kuni ichida tuman (shahar) probatsiya bo'linmasi xodimi tomonidan mas'ul ijrochilar e'tiboriga yetkaziladi va bajarish uchun yuboriladi. Probatsiya nazoratidagi shaxsni ijtimoiy moslashtirish dasturiga ijtimoiy moslashtirish choralarining bajarilishi, ularning natijalari to'g'risidagi axborot kiritiladi, shuningdek shaxsning ijtimoiy-psixologik qiyofasidagi ijobiy yoki salbiy o'zgarishlar haqida mutaxassis-psixolog tomonidan kiritiladigan ma'lumotlar hisobga olingan holda, ijtimoiy moslashtirish dasturiga ijtimoiy moslashtirish choralariga qo'shimchalar, o'zgartirishlar kiritish yoki ularni qisman bekor qilish zarurligi to'g'risidagi ma'lumotlar kiritiladi. Probatsiya nazoratidagi shaxsni ijtimoiy moslashtirish dasturidagi ijtimoiy moslashtirish choralarining to'g'ri belgilanganligi uchun tuman (shahar) probatsiya bo'linmasining xodimi

shaxsan javobgar bo'лади. Probatsiya nazoratidagi shaxsni ijtimoiy moslashtirish dasturidagi tadbirlar uzrli sabablarsiz belgilangan muddatlarda bajarilmaganligi faktlari bo'yicha xizmat tekshiruvi o'tkaziladi va ularni bartaraf etish choralari ko'riladi. Probatsiya nazoratidagi shaxslarga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish ularda qonunga itoatkorlik xulq-atvorini va jamiyatda yurish-turish qoidalariga hurmat bilan munosabatda bo'lishni shakllantirish, shuningdek ularni vatanparvarlik, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni hurmat qilish ruhida tarbiyalash maqsadida amalga oshiriladi. Probatsiya nazoratidagi shaxslarga ularning o'ziga xos individual xususiyatlari va ular sodir etgan huquqbuzarliklar hisobga olingan holda ijtimoiy moslashtirish dasturlarida nazarda tutilgan tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish choralari qo'llaniladi. Tarbiya jarayonini amalga oshirish chog'ida bosma nashrlardan, radio, televidenie, kinofilmlardan, axborot-kutubxona resurslaridan va tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishning boshqa vositalaridan foydalaniladi. Probatsiya nazoratidagi shaxslarga nisbatan jamoatchilik ta'sirini kuchaytirish maqsadida tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish bilan bog'liq faoliyatga mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlari, jamoat tarbiyachilari va oila a'zolari jalb etilishi mumkin. Probatsiya nazoratidagi shaxslarning xulq-atvori belgilangan mezonlar asosida har uch oyda tuman (shahar) probatsiya bo'linmasi xodimi tomonidan baholanadi, baholash natijalari esa mutaxassis-psixolog tomonidan ularning ijtimoiy-psixologik qiyofalarida aks ettiriladi. Probatsiya nazoratidagi shaxslarning xulq-atvori ularga nisbatan rag'batlantirish choralari, intizomiy jazo chorasini va huquqiy ta'sir choralari qo'llanilganligi, shuningdek ularning ijtimoiy moslashtirish dasturlaridagi ishtiroki mezonlariga ko'ra baholanadi. Probatsiya xizmati xodimi probatsiya nazoratidagi shaxslarning xulq-atvorini baholash asosida ularni probatsiya nazoratidagi neytral, ijobiy va salbiy xulq-atvorli shaxs kabi toifalar bo'yicha tasniflaydi.

Rag'batlantirish va intizomiy jazo choralari qo'llanilmagan, shuningdek o'ziga nisbatan ilgari qo'llanilgan intizomiy jazo chorasining amal qilish muddati tugagan shaxslar probatsiya nazoratidagi neytral xulq-atvorli shaxslar deb topiladi. Kamida bir-marta rag'batlantirilgan, amaldagi intizomiy jazoga ega bo'lmagan,

tarbiyaviy faoliyatda va ijtimoiy moslashtirish dasturlarida vijdonan ishtirok etayotgan shaxslar probatsiya nazoratidagi ijobiy xulq-atvorli shaxslar deb topiladi. Olib tashlanmagan va bekor qilinmagan intizomiy jazoga ega bo'lgan yoki tarbiyaviy tadbirlarda hamda ijtimoiy moslashtirish dasturlarida uzrli sabablarsiz ishtirok etmayotgan shaxslar probatsiya nazoratidagi salbiy xulq-atvorli shaxslar deb topiladi. Probatsiya nazoratidagi shaxslarning xulq-atvorini baholash natijalari probatsiya xizmati xodimining qarori bilan rasmiylashtiriladi. Qarorning ko'chirma nusxasi qaror chiqarilgan paytdan e'tiboran uch ish kuni ichida probatsiya nazoratidagi shaxsga taqdim etiladi. Probatsiya nazoratidagi shaxslarning takroran huquqbuzarlik sodir etishi xavfi aniqlangan taqdirda va huquqbuzarliklar sodir etilishining oldini olish maqsadida tuman (shahar) probatsiya bo'linmasi ichki ishlar organlarining huquqbuzarliklar profilaktikasi bo'linmalari bilan birgalikda probatsiya nazoratidagi shaxslar bilan suhbatlar o'tkazish, probatsiya nazoratidagi shaxslarning g'ayriijtimoiy xulq-atvorini jamoat tarbiyachilarining imkoniyatlaridan foydalanish yordamida o'zgartirish choralarini ko'rish va probatsiya nazoratidagi shaxslar tomonidan huquqbuzarliklar sodir etilishining sabablarini va ularga imkon berayotgan shart-sharoitlarni o'rganish, shuningdek ularni bartaraf etishga qaratilgan aniq takliflar va tavsiyalarni ishlab chiqish, tegishli tashkilotlarga taqdimnomalar kiritish kabi profilaktika tadbirlarini amalga oshiradi.

Psixologik yordamga muhtoj bo'lgan probatsiya nazoratidagi shaxslarga probatsiya xizmatining mutaxassis-psixologlari psixologik yordam ko'rsatadi. Tuman (shahar) probatsiya bo'linmasi xodimining so'roviga asosan O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligining hududiy bo'linmalari umumiy o'rta ma'lumotga ega bo'lmagan, o'n sakkiz yoshga to'lmagan probatsiya nazoratidagi shaxslarning ta'lim olishini mazkur shaxslarning yashash joyida joylashgan davlat umumiy o'rta ta'lim muassasalarida tashkil etadi. Tuman (shahar) probatsiya bo'linmalari o'n sakkiz yoshdan oshgan, umumiy o'rta ta'lim to'g'risidagi hujjatlarga ega bo'lmagan probatsiya nazoratidagi shaxslarga eksternat tartibida yakuniy attestatsiyadan o'tishida ko'maklashadi. Tuman

(shahar) probatsiya bo'linmalarining yo'llanmalariga ko'ra mehnat organlari, O'zbekiston Respublikasi Oila va xotin-qizlar qo'mitasi hamda uning hududiy bo'linmalari kasb-hunarga ega bo'lmagan probatsiya nazoratidagi shaxslarning kasb-hunar o'rganishiga doir tadbirlarni amalga oshiradi. Tuman (shahar) probatsiya bo'linmalarining yo'llanmalariga ko'ra mehnat organlari, Oila va xotin-qizlar qo'mitasi hamda uning hududiy bo'linmalari, shuningdek Yoshlar ishlari agentligi va uning hududiy bo'linmalari probatsiya nazoratidagi shaxslarni ishga joylashtirishga ko'maklashish, shu jumladan ularni haq to'lanadigan jamoat ishlariga, qishloq xo'jaligidagi mavsumiy ishlarga yuborish choralari ko'radi. Probatsiya nazoratidagi voyaga yetmagan shaxslarni ijtimoiy moslashtirish dasturlarini ishlab chiqish chog'ida ular bilan yakka yoki jamoaviy tartibda suhbatlar o'tkazilganda va ushbu shaxslarga nisbatan ijtimoiy moslashtirish choralari qo'llanilganda ularning yoshi, o'ziga xos individual xususiyatlari hisobga olingan holda, voyaga yetmagan shaxslar oila a'zolarining yoki qonuniy vakillarining ijtimoiy moslashtirishda ishtirok etishi uchun shart-sharoitlar yaratiladi.

Voyaga yetmagan shaxsga ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatish bilan bog'liq tadbirlarga ushbu shaxsning o'ziga xos individual xususiyatlaridan kelib chiqqan holda pedagog, psixolog, vasiylik va homiylik organi vakillari jalb etilishi mumkin. Tuman (shahar) probatsiya bo'linmasining xodimi tomonidan vasiylik va homiylik organi vakillari bilan birgalikda probatsiya nazoratidagi voyaga yetmagan shaxsning yashash sharoitlari har chorakda o'rganilib, bu haqda dalolatnoma tuziladi.

Probatsiya nazoratidagi shaxslarga nisbatan tashakkurnoma e'lon qilish, yorliq bilan taqdirlash, ilgari qo'llanilgan intizomiy jazo chorasini muddatidan oldin olib tashlash, sud tomonidan belgilangan taqiqlarni (cheklovlarini) va majburiyatlarni to'liq yoki qisman bekor qilish to'g'risida taqdimnoma kiritish kabi rag'batlantirish, ogohlantirish tarzidagi intizomiy jazo chorasi va qo'shimcha taqiqlar (cheklovlar) va majburiyatlar belgilash to'g'risida sudga taqdimnoma kiritish, shartli hukmni bekor qilish va hukm asosida tayinlangan jazoni ijro etish

to'g'risida sudga taqdimnoma kiritish, jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ozod qilinganlikni bekor qilish to'g'risida sudga taqdimnoma kiritish, majburiy jamoat ishlarining o'talmagan muddatini ozodlikni cheklash yoki ozodlikdan mahrum qilish tarzidagi jazo bilan almashtirish to'g'risida sudga taqdimnoma kiritish, axloq tuzatish ishlarining o'talmagan muddatini xuddi shu muddatga ozodlikni cheklash yoki ozodlikdan mahrum qilish tarzidagi jazo bilan almashtirish to'g'risida sudga taqdimnoma kiritish, ozodlikni cheklash tarzidagi jazoning o'talmagan muddatini boshqa turdagi jazo bilan almashtirish to'g'risida sudga taqdimnoma kiritish, huquqiy ta'sir choralari qo'llaniladi. Probatsiyaga oid barcha masalalar probatsiyaga oid axborot tizimi orqali amalga oshiriladi.»¹.

Huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirishda majburiy davolanishga yuborish O'zbekiston Respublikasining «Narkologik kasalliklar profilaktikasi va ularni davolash to'g'risida» 2020-yil 27-oktabrdagi O'RQ-644-son Qonunga asosan, «narkologik kasalliklarga chalingan shaxslarga nisbatan sudning qarori asosida majburiy davolash uchun mo'ljallangan muassasalarda ko'rsatiladigan narkologik yordam turi oqrali amalga oshiriladigan profilaktika chorasi hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 56²-moddasida giyohvandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalar hisoblanmaydigan kuchli ta'sir qiluvchi moddalarni targ'ib qiluvchi mahsulotni ommaviy axborot vositalarida, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida tarqatish, reklama qilish, namoyish etish, 56⁴-moddasida giyohvandlik vositalarini, ularning analoglarini yoki psixotrop moddalarni targ'ib qiluvchi mahsulotni ommaviy axborot vositalarida, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida tarqatish, reklama qilish, namoyish etish, Jinoyat kodeksining 251¹-moddasida giyohvandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalar hisoblanmaydigan kuchli ta'sir qiluvchi moddalarni targ'ib qiluvchi mahsulotni ommaviy axborot vositalarida, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki

¹ O'zbekiston Respublikasining "Probatsiya to'g'risida" 2024-yil 7-avgustdagi O'RQ-938-son Qonun // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

Internet jahon axborot tarmog'ida tarqatish, reklama qilish, namoyish etish, 273-moddasida telekommunikatsiya tarmoqlaridan, shuningdek Internet jahon axborot tarmog'idan foydalanib giyovandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalarni o'tkazish maqsadini ko'zlab ko'p bo'lmagan miqdorda qonunga xilof ravishda tayyorlash, olish, saqlash, tashish yoki jo'natish, shuningdek ularni ko'p bo'lmagan miqdorda qonunga xilof ravishda o'tkazish uchun jinoiy javobgarlik belgilangan bo'lib, aynan ushbu kiberhuquqbuzarliklarni amalga oshirish uchun ham majburiy davolanishga yuborish huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirish muhimdir. Ta'kidlash kerakki, qonunga ko'ra, Narkologik kasalliklar profilaktikasi psixoaktiv moddalarning tarqalishiga va notibbiy ravishda iste'mol qilinishiga, shu jumladan alkogolni suiiste'mol qilishga imkon beruvchi sabablar hamda shart-sharoitlarni aniqlash va bartaraf etishga, ularning shaxsiy, ijtimoiy va tibbiy salbiy oqibatlarining oldini olishga qaratilgan ijtimoiy, ma'rifiy hamda tibbiy-psixologik tadbirlar majmuidan iboratdir. Narkologik kasalliklar profilaktikasi birlamchi, ikkilamchi va uchlamchi profilaktikani o'z ichiga oladi. Narkologik kasalliklarning birlamchi profilaktikasi psixoaktiv moddalarni iste'mol qilishga o'rganib qolishga sabab bo'ladigan omillarni bartaraf etish yoki shaxsning ushbu omillar ta'siriga bardoshlilikini oshirish orqali mazkur moddalarni birinchi-marta notibbiy ravishda iste'mol qilishga urinishning oldini olishga qaratilgan tibbiy, pedagogik, psixologik va ijtimoiy chora-tadbirlar tizimidir. Narkologik kasalliklarning ikkilamchi profilaktikasi psixoaktiv moddalarni iste'mol qilishni bu moddalarga nisbatan qaramlik shakllanguniga qadar tugatishga qaratilgan tibbiy, pedagogik, psixologik, psixoterapevtik va ijtimoiy chora-tadbirlar tizimidir. Narkologik kasalliklarning uchlamchi profilaktikasi narkologik kasallik avj olishining hamda uning ijtimoiy va tibbiy salbiy oqibatlari yuzaga kelishining oldini olishga qaratilgan tibbiy, psixologik, psixoterapevtik va ijtimoiy chora-tadbirlar tizimidir.»¹.

¹ O'zbekiston Respublikasining "Narkologik kasalliklar profilaktikasi va ularni davolash to'g'risida" 2020-yil 27-oktabrdagi O'RQ-644-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

Kiberhuquqbuzarliklarni sodir etgan shaxslarga nisbatan **«ma'muriy nazorat»** sud tomonidan o'ta xavfli residivist deb topilgan, og'ir yoki o'ta og'ir jinoyatlar sodir etganlik uchun ozodlikdan mahrum qilishga hukm etilgan, har qanday qasddan qilingan jinoyatlar uchun ikki yoki undan ortiq-marta ozodlikdan mahrum qilishga hukm etilgan yoki O'z.Res. JKga binoan og'ir yoki o'ta og'ir jinoyat hisoblanadigan qilmishlarni sodir etganlik uchun boshqa davlat hududida ozodlikdan mahrum qilish tarzidagi jazoni o'tagan voyaga yetgan shaxslarga nisbatan sud tomonidan ma'muriy nazorat o'rnatiladi. Ma'muriy nazorat sudlanganligi olib tashlangan yoki sudlanganlik holati tugallangan shaxslarga nisbatan o'rnatilishi mumkin emas. Nazorat ostidagi shaxslarga nisbatan sudning sodir etilgan qilmishning xususiyati hisobga olingan holdagi qarori asosida yashash joyidan sutkaning belgilangan vaqtida tashqarida bo'lishni taqiqlash, muayyan joylarda bo'lishni taqiqlash, sud tomonidan belgilangan hudud doirasidan ichki ishlar organlarining ruxsatisiz chiqishni taqiqlash, ro'yxatdan o'tish uchun har oyda bir-martadan to'rt-martagacha ichki ishlar organiga (ichki ishlar organining tayanch punktiga) kelish, alkogolli ichimliklarni iste'mol qilishni taqiqlash kabi ma'muriy cheklovlar belgilanishi mumkin. Ushbu ma'muriy cheklovlar nazorat ostidagi shaxsning turmush tarziga, oilaviy ahvoliga, shuningdek uning shaxsini tavsiflovchi boshqa holatlarga qarab to'liq hajmda yoki alohida-alohida tarzda belgilanadi. Ma'muriy cheklovlarning ro'yxati uzil-kesil bo'lib, unga qo'shimchalar kiritilishi yoki u kengaytirib sharhlanishi mumkin emas. Qo'llaniladigan ma'muriy cheklovlar sud tomonidan ichki ishlar organining taqdimnomasiga yoki nazorat ostidagi shaxsning yoxud uning vakilining arizasiga, shuningdek mehnat jamoasining, jamoat birlashmasining va fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organining iltimosnomasiga binoan nazorat ostidagi shaxsning turmush tarzi va xulq-atvori haqidagi ma'lumotlar inobatga olingan holda qisman bekor qilinishi mumkin.

Ma'muriy nazorat o'rnatish zarurligi to'g'risidagi asoslantirilgan taqdimnoma sudga yuboriladi.

Ma'muriy nazorat o'rnatish zarurligi to'g'risidagi taqdimnomada ma'muriy nazoratni o'rnatish zarurati, o'rnatiladigan ma'muriy cheklovlar yuzasidan takliflar va o'ziga nisbatan ma'muriy nazorat o'rnatilishi mumkin bo'lgan shaxsning o'zi tanlagan yashash joyi haqidagi ma'lumotlar ko'rsatiladi. Agar jazoni ijro etish muassasasidan ozod etilayotgan shaxsning ma'lum sabablarga ko'ra aniq turar joyi bo'lmasa, jazoni ijro etish muassasasi ma'muriyati unga yashash joyi bilan ta'minlash, doimiy yashash yoki vaqtincha turgan joyi bo'yicha ro'yxatga olishga hamda ishga joylashishga yordam berishni so'rab, shuningdek nogironligi bo'lgan shaxslarni yoki og'ir kasalliklarga chalingan shaxslarni davolash masalalarini oldindan hal qilish to'g'risida tegishli mahalliy davlat hokimiyati organlariga, ichki ishlar organlariga va sog'liqni saqlash muassasalariga iltimosnoma yuboradi. Ma'muriy nazorat o'rnatish zarurligi to'g'risidagi taqdimnoma olingan paytdan e'tiboran o'n kundan kechiktirmay jinoyat ishlari bo'yicha tuman (shahar) sudining sudyasi tomonidan sud majlisida ichki ishlar organi vakilining majburiy ishtirokida va o'ziga nisbatan ma'muriy nazorat o'rnatish zarurligi to'g'risidagi taqdimnoma ko'rib chiqilayotgan shaxs ishtirokida yakka tartibda ko'rib chiqiladi. Agar o'ziga nisbatan ma'muriy nazorat o'rnatish zarurligi to'g'risidagi taqdimnoma ko'rib chiqiladigan, sud majlisi o'tkaziladigan vaqt va joy haqida xabardor qilingan shaxs uzrsiz sabablarga ko'ra sud majlisiga kelmasa, shuningdek sud majlisini boshqa kunga qoldirish to'g'risida iltimosnoma taqdim etilmagan bo'lsa, taqdimnoma sud tomonidan ushbu shaxsning ishtirokisiz ko'rib chiqilishi mumkin. Sudning ma'muriy nazorat o'rnatish to'g'risidagi qarorida ma'muriy nazoratni o'rnatish uchun asos, uning muddati va nazorat ostidagi shaxsga nisbatan o'rnatiladigan ma'muriy cheklovlar ko'rsatiladi. Agar ma'muriy nazorat jazoni ijro etish muassasasidan ozod etish chog'ida belgilangan bo'lsa, sudning ma'muriy nazorat o'rnatish to'g'risidagi qarorida nazorat ostidagi shaxs tanlagan yashash joyiga yetib keladigan muddat ham ko'rsatiladi. Jazoni ijro etish muassasasidan ozod etilayotgan shaxsning aniq yashash joyi ma'lum bo'lmagan taqdirda, sud uning ozodlikdan mahrum qilish jazosi qo'llanishidan oldin yashagan oxirgi yashash joyi bo'yicha ma'muriy nazorat o'rnatish to'g'risida

qaror qabul qiladi. Nazorat ostidagi shaxsning yashash joyi bo'lmagan taqdirda, sud mahalliy davlat hokimiyati organlariga nazorat ostidagi shaxsni turar joy bilan ta'minlash choralari ko'rish majburiyatini yuklash to'g'risida qaror chiqaradi. Ma'muriy nazorat olti oydan bir-yilgacha muddatga o'rnatiladi. Ma'muriy nazorat muddati ma'muriy nazoratni o'rnatish to'g'risida sud tomonidan qaror chiqarilgan paytdan e'tiboran, ma'muriy nazorat jazoni ijro etish muassasalaridan shaxsni ozod etish chog'ida o'rnatilgan hollarda esa, nazorat ostidagi shaxs tanlagan yashash joyiga yetib kelgan paytdan e'tiboran hisoblanadi.»¹.

Kiberhuquqbuzarliklarning viktimologik profilaktikasi

kiberhuquqbuzarliklar profilaktikasini bevosita amalga oshiruvchi organ yoki muassasaning muayyan shaxsning kiberhuquqbuzarlikdan jabrlanuvchiga aylanishi xavfini kamaytirishga qaratilgan profilaktika chora-tadbirlarini qo'llashga doir faoliyatdir. Kiberbulling yoki kiberjinoyat qurboni bo'lgan jabrlanuvchi sud qaroridan norozi bo'lib, kiberjinoyatchidan o'ch olish uchun keng ko'lamli kiberjinoyat sodir etishi mumkin. Shu sababli ham kiberhuquqbuzarliklarning viktimologik profilaktikasi juda muhim sanaladi.

4-bob bo'yicha xulosalar

4-bob yakuni bo'yicha 19-ilovaga muvofiq xulosa qilinadi.

¹ O'zbekiston Respublikasining "Jazoni ijro etish muassasalaridan ozod qilingan ayrim toifadagi shaxslar ustidan ma'muriy nazorat to'g'risida" 2019-yil 2-apreldagi O'RQ-532-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

XULOSA

Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarni huquqiy tartibga solishni kompleks tadqiq etish davomida milliy, xalqaro, xorijiy tajriba tahlil qilinib, olimlarning doktrinal qarashlari ko'rib chiqilib, quyidagi konseptual xulosalar qilindi va tegishli qonunchilik hujjatlarini yanada takomillashtirish yuzasidan ilmiy-amaliy taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqildi:

I. Ilmiy-nazariy xulosalar

1) «*jamoat*» va «*jamiyat*», shuningdek, «*jamoat xavfsizligi*» va «*jamiyat xavfsizligi*» tushunchalari o'zaro farq qilganligi va amaldagi qonunchilгимizda ushbu tushunchalarning o'zaro bir mazmunda noto'g'ri qo'llanilayotganligi sababli ularni dissertatsiya 6- va 20-ilovasiga muvofiq tahrirda qo'llash maqsadga muvofiqdir. Xususan, «**jamoat xavfsizligi** – tarixiy taraqqiyotning muayyan bosqichida, aniq bir hududda, maqsad va o'y fikrlari o'zaro o'xshash yoki bir xil bo'lgan jismoniy shaxslar, yuridik shaxslar yoki davlatdan iborat subyektlar ixtiyoriylik va tenglik tamoyillari asosida aniq bir maqsad sari birlashishi natijasida vaqtinchalik tuzilgan ijtimoiy tuzilmaning ichki va tashqi xavfdan himoyalanganlik holati» bo'lsa, «**jamiyat xavfsizligi** – hududiy joylashuvidan qat'i nazar, fikrlar xilma-xilligi asosida tarixan shakllangan, aniq va bir xil maqsadga ega bo'lmagan, doimiy asosda faoliyat yurituvchi ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy tizimlarni va (yoki) katta miqyosdagi odamlar guruhi, ya'ni millat, xalq, davlatni qamrab oluvchi, davlat tomonidan tan olingan, muayyan toifa, sinf, yo'nalish, soha, tuzum, hokimiyat yoki ta'limot atrofida birlashgan insonlar guruhidan iborat ijtimoiy tuzilmaning ichki va tashqi xavfdan himoyalanganlik holati» sanaladi; Bunda, jamoat xavfsizligiga bo'layotgan tahdid individual, jamoaviy va milliy (institutsional) xavf darajasi bilan milliy xavfsizlik bilan jamoat xavfsizligi o'zaro bog'liq bo'ladi va jamoat xavfsizligi ishtirokchilari jismoniy va yuridik shaxslar hamda davlat sanaladi va ular aralash yoki bir turdagi subyektlardan iborat shaklda tuzilgan bo'lishi mumkin.

2) O'zbekiston Respublikasining “Kiberxavfsizlik to'g'risida”gi Qonunda «kiberxavfsizlik obyekti» sifatida axborot tizimlari hamda muhim axborot infratuzilmalari mavjud bo'lgan axborotlashtirish tizimlari nazarda tutilgan. Biroq,

«kiberxavfsizlik obyekti»ga axborot, aloqa, axborot resursi, tarmoq, tizim, vosita, qurilma, uskuna, dastur, dasturiy ta'minot ham kirishi mumkinligi inobatga olinmagan hamda «kiberxavfsizlik» tushunchasining ta'rifi juda keng bayon etilgan, uning ta'rifini berishda «kiberjinoyatchilik» va «kiberxavfsizlik obyekti» tushunchalari ushbu tushuncha bilan bevosita bog'liqligi, «kiberjinoyatchilik» tushunchasiga ta'rif berishda qonun chiqaruvchi mazkur Qonunda nazarda tutilgan boshqa usullarda ham kiberjinoyat sodir etilishi mumkinligi e'tiborga olinmagan. Oqibatda O'zbekiston Respublikasida kiberjinoyatchilik va kiberxavfsizlik sohalariga oid qonunchilik alohida rivojlanmoqda, zarur tadbirlar amalga oshirilmoqda. Qonunchilik yetarlicha to'g'ri tizimlashtirilmaganligi natijasida amaliyot noto'g'ri yo'nalishga qarab shakllanmoqda va ushbu holatga chek qo'yish juda zarur sanaladi. Shu sababli dissertatsiyada nazarda tutilgan asoslardan kelib chiqib, «kiberjinoyat», «kiberjinoyatchilik», «kibermuhit», «kibermakon», «kiberxavfsizlik», «kiberxavfsizlik obyekti»ga quyidagicha ta'riflar ishlab chiqildi:

«kiberjinoyat» – Jinoyat kodeksi bilan taqiqlangan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalanib sodir etiladigan va buning uchun Jinoyat kodeksida jazo qo'llash tahdidi bo'lgan aybli ijtimoiy xavfli qilmish (harakat yoki harakatsizlik);

kiberjinoyatchilik – kiberjinoyatlar yig'indisi bo'lib, u kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalanib axborotni egallash, uni o'zgartirish, yo'q qilish, uzatish, tarqatish, ishlov berish, egasizlantirish, foydalanish yoki axborot tizimlari va resurslarini ishdan chiqarish maqsadida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali amalga oshiriladigan jinoyatlar majmui;

kibermuhit – axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali axborot-kommunikatsiya tizimi, shu jumladan, axborot tizimi hamda aloqa, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt, bio-, nono-, kibertexnologiyalar infratuzilmasi va boshqa texnik vositalarda yoki ular orasida yaratilgan kibermakon, shart-sharoitlar, hodisalar va holatlarni o'z ichiga oluvchi hamda virtual olam haqida axborot beruvchi muhit;

kibermakon – axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali axborot-kommunikatsiya tizimi, shu jumladan, axborot tizimi hamda aloqa, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt, bio-, nono-, kibertexnologiyalar infratuzilmasi va boshqa texnik vositalarda yoki ular orasida yaratilgan kibermuhitdagi aniq o'rin, joy, nuqta va hudud;

kiberxavfsizlik — kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalanib kiberxavfsizlik obyektlari hamda ularga bog'langan shaxs, jamiyat, davlat va jamoat manfaatlarining tashqi va ichki tahdidlardan muhofaza qilishga qaratilgan huquqiy, tashkiliy va texnik chora-tadbirlar majmui orqali ta'minlanadigan xavfsizlik holati;

kiberxavfsizlik obyekti – axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborot, raqamli, sun'iy intellekt, telekommunikatsiya, bio-, nono-, kibertexnologiyalar, shu bilan birga, ularga bog'liq bo'lgan vositalar, qurilmalar, uskunalar va boshqa texnik vositalar, axborot-kommunikatsiya tizimi, shu jumladan, axborot tizimi yoki ulardagi axborotning kibertahdid va kiberxavfsizlik hodisasidan himoya qilinishi hamda kiberxavfsizligi ta'minlanuvchi ulardagi mavjud resurslar, infratuzilmalar, tizimlar, muhim axborot infratuzilmasi obyektlari bo'lgan kiberhimoyaga olingan yoki olinmaganligidan qat'iy nazar kiberhimoya qilinishi zarur bo'lgan obyekt;»;

3) amaldagi qonunchilikda «*jamoat*» va «*jamiyat*», «*jamoat xavfsizligi*» va «*jamiyat xavfsizligi*», «*jamiyat xavfsizligiga tahdid soluvchi jinoyat*» va «*jamiyat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyat*», «*jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi jinoyat*» va «*jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyat*», «*jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi axborot*» tushunchalarining ta'riflari nazarda tutilmaganligi hamda jamiyat va jamoat xavfsizligini ta'minlovchi alohida sohaviy maxsus qonunlar mavjud emasligi va bu boradagi munosabatlarni tartibga solib qo'yish jinoyat qonunchiligimizdagi qonuniylik prinsipining to'liq amalda namoyon bo'lishiga sabab bo'ladi. Shu sababli O'zbekiston Respublikasining «Jamiyat xavfsizligi to'g'risida»gi va «Jamoat xavfsizligi to'g'risida»gi qonunlar qabul qilinib, tegishincha ushbu tushunchalarning ta'riflari ushbu qonunlarda nazarda

tutilib, ularga kiruvchi jinoyatlar guruhi belgilab qo'yilishi darkor. Bunda, fikrimizcha,

«jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi axborot – tarixiy taraqqiyotning muayyan bosqichida, aniq bir hududda, maqsad va o'y fikrlari o'zaro o'xshash yoki bir xil bo'lgan jismoniy shaxslar, yuridik shaxslar yoki davlatdan iborat subyektlar ixtiyoriylik va tenglik tamoyillari asosida aniq bir maqsad sari birlashishi natijasida vaqtinchalik tuzilgan ijtimoiy tuzilmaning ichki va tashqi xavfdan himoyalanganlik holatiga kibertahdid soluvchi yoki kiberxavfsizlik hodisasi vujudga keltiruvchi Jinoyat kodeksi bilan taqiqlangan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalanib sodir etiladigan va buning uchun Jinoyat kodeksida jazo qo'llash tahdidi bo'lgan aybli ijtimoiy xavfli qilmish (harakat yoki harakatsizlik)larni keltirib chiqaruvchi destruktiv axborotning bir turi;

jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi jinoyatlar – tarixiy taraqqiyotning muayyan bosqichida, aniq bir hududda, maqsad va o'y fikrlari o'zaro o'xshash yoki bir xil bo'lgan jismoniy shaxslar, yuridik shaxslar yoki davlatdan iborat subyektlar ixtiyoriylik va tenglik tamoyillari asosida aniq bir maqsad sari birlashishi natijasida vaqtinchalik tuzilgan ijtimoiy tuzilmaning ichki va tashqi xavfdan himoyalanganlik holatiga tahdid soluvchi Jinoyat kodeksi bilan taqiqlangan va jazo qo'llash tahdidi bo'lgan aybli ijtimoiy xavfli qilmish (harakat yoki harakatsizlik)lar;

jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar – tarixiy taraqqiyotning muayyan bosqichida, aniq bir hududda, maqsad va o'y fikrlari o'zaro o'xshash yoki bir xil bo'lgan jismoniy shaxslar, yuridik shaxslar yoki davlatdan iborat subyektlar ixtiyoriylik va tenglik tamoyillari asosida aniq bir maqsad sari birlashishi natijasida vaqtinchalik tuzilgan ijtimoiy tuzilmaning ichki va tashqi xavfdan himoyalanganlik holatiga kibertahdid soluvchi yoki kiberxavfsizlik hodisasi vujudga keltiruvchi Jinoyat kodeksi bilan taqiqlangan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalanib sodir etiladigan va buning uchun Jinoyat kodeksida jazo

qo'llash tahdidi bo'lgan aybli ijtimoiy xavfli qilmish (harakat yoki harakatsizlik)lar», – deb bayon etilishi maqsadga muvofiq;

4) jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar, shu jumladan boshqa kiberjinoyatlar dissertatsiya 2-ilovasida nazarda tutilgan o'ziga xos xususiyatlarga ega hamda ularning obyekti, sodir etish usuli yoki vositasi, subyekti, subyektiv tomoniga qarab tasniflash mumkin va dissertatsiyada biz ularni obyektiga va bevosita obyektiga qarab tasnifladik. Xususan, ushbu turdagi kiberjinoyatlarni bevosita obyektiga ko'ra, asosiy, qo'shimcha va fakultativ obyekti «*jamoat xavfsizligi*» bo'lgan kiberjinoyatlarga bo'ldik hamda jinoyat qonunchiligimizdagi qonuniylik prinsipi va kiberjinoyatlarning hozirgi holatidan kelib chiqib, ularning jinoiy-huquqiy tahlilini dissertatsiya asosiy qismi va uning 7-, 10-, 12- va 14-ilovalarida to'liqroq ko'rsatdik;

5) jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning zaruriy belgilarini asosiy va maxsus belgilarga ajratib, qo'riqlanadigan ijtimoiy munosabat, ijtimoiy xavfli qilmish, javobgarlik yoshi, aqli rasolik, **ayb asosiy zaruriy belgi**, kibermuhit, shu jumladan, kibermakon, axborot, aloqa, shu jumladan, radiochastota, telekommunikatsiya, pochta aloqasi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini **maxsus zaruriy belgilarga** kiradi, deb guruhladik. Bunda, tergov va sud amaliyoti to'liq o'rganib chiqilib, ochiq manbalar asosida jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning qurollari va vositalariga dissertatsiyaning 22-ilovasidagi axborot-kommunikatsiya texnologiyasi infratuzilmalari kirishi aniqlandi va ularning ro'yxati tuzib chiqildi hamda **axborot-kommunikatsiya texnologiyalari** – axborotni yaratish, uzatish, ishlash va boshqarish bilan bog'liq texnologiyalar¹ bo'lib, u axborot texnologiyalari va telekommunikatsiya texnologiyalaridan iborat ekanligi, raqamli, bulutli, bio, nono, kiber, sun'iy intellekt, blokcheyn va axborot yoki (va) aloqa mavjud bo'lgan boshqa texnologiyalar ushbu texnologiyalarning tarkibiy qismi sanalishi tushuntirildi;

¹ Vazirlar Mahkamasining 2014-yil 23-apreldagi 102-son qarori bilan tasdiqlangan “Davlat va xo'jalik boshqaruvi, mahalliy davlat hokimiyati organlari faoliyatida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish va rivojlantirishning holatini o'rganishni amalga oshirish tartibi to'g'risida”gi Nizom // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

6) jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar obyekti murakkab obyekt bo'lib, jamoat xavfsizligiga bo'layotgan kibertahdid va xavf-xatarlarga qarab, o'zgarib boradi va ushbu obyektlarga dissertatsiya 23-ilovasidagi kiberxavfsizlik obyektlari kiradi. Bunda, qasd jamoat xavfsizligiga bevosita yoki bilvosita qaratilganiga qarab, asosiy, qo'shimcha va fakultativ bevosita obyekti «jamoat xavfsizligi» bo'lgan kiberjinoyatlar o'zaro farq qiladi. Biroq, barchasida kibertahdid yoki kiberhujum jamoat xavfsizligiga tahdid solishi mumkin.

7) kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda amalga oshirilishi kutilayotgan shaxs, jamiyat va davlat manfaatlariga tahdid soluvchi shart-sharoitlar va omillar yoki ularning majmui **kibertahdid** bo'lsa, **kiberhujum** ushbu tahdidning amalga oshirilishiga oid xarakat sanalishi nazarda tutilib, kibertahdid, kiberhujum, kiberxavfsizlik hodisasi, kiberhuquqbuzarlik, kiberjinoyat o'zaro farq qilishi dissertatsiyada ko'rsatib berildi va ularning tushunchalarining ta'riflari ishlab chiqildi;

8) Jinoyat kodeksining oltinchi bo'limidagi boblar ushbu bo'lim nomi va mazmuniga mos emasligi, obyekti turlicha ekanligi, «jamiyat» va «jamoat», «jamiyat xavfsizligi», «jamoat xavfsizligi» tushunchalarining o'zaro farqi borligi sababli qonuniylikni ta'minlash maqsadida Jinoyat kodeksining oltinchi bo'limining nomini quyidagicha bayon etish taklif qilinadi:

«Oltinchi bo'lim. Jamiyat xavfsizligiga tahdid soluvchi jinoyatlar».

9) Jinoyat kodeksining oltinchi bo'limida taklif sifatida Jinoyat kodeksining XVII bobidagi «*Jamoat xavfsizligiga qarshi jinoyatlar*», XVIII bobidagi «*Transport harakati va undan foydalanish xavfsizligiga qarshi jinoyatlar*», XIX bobidagi «*Giyovandlik vositalari yoki psixotrop moddalar bilan qonunga xilof ravishda muomala qilishdan iborat jinoyatlar*», XX bobidagi «*Jamoat tartibiga qarshi jinoyatlar*»ni ular avvalo jamoat, balki jamiyat xavfsizligiga tahdid soluvchi jinoyatlarning asosiy, qo'shimcha, fakultativ bevosita obyekti jamiyat xavfsizligini ta'minlovchi ijtimoiy munosabatlar ekanligidan kelib chiqib, qayta ko'rib chiqish va XX¹ bobidagi «*Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar*» bir vaqtning o'zida asosiy bevosita obyekti axborot texnologiyalari sohasi ekanligidan kelib chiqib,

axborot texnologiyalari o'z navbatida faqatgina jamoat yoki jamiyat xavfsizligiga oid tushuncha emas, balki **shaxs va davlatga bog'liq bo'lgan tushuncha ekanligidan kelib chiqib**, alohida oltinchi kichik bo'lim sifatida quyidagicha shakllantirilishi taklif qilinadi:

«Oltinchi kichik bo'lim. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasiga oid jinoyatlar»;

10) kiberjinoyat faqatgina texnik vositalarning boshqa bir texnik vositalarga zarar keltirishi yoki ularga noqonuniy kirib olish orqali axborotni egallash, o'zlashtirish va yaroqsiz holatga keltirish orqali sodir etiladigan qilmish emas, balki u shaxs, jamiyat va davlat manfaatlariga axborot orqali ham tahdid qiladigan jinoyat sanaladi. Shuningdek, axborot texnologiyalari yordamida sodir etiladigan jinoyatlar, axborot texnologiyalaridan foydalanib sodir etiladigan jinoyatlar va kiberjinoyatlar o'zaro farq qiladi. Shu sababli kiberjinoyatlar bilan axborot texnologiyalari bog'liq bo'lgan boshqa jinoyatlarni aralashtirib yubormaslik zarur hamda qonunchilikdagi xatoliklar bartaraf etilmog'i darkor. Bunda, an'anaviy usullarda jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar bilan yetarlicha kurashib bo'lmaydi va nafaqat jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar, balki axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan sodir etilayotgan barcha kiberjinoyatlar bo'yicha texnologik yechimlar ishlab chiqilishi darkor hamda jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarga qarshi kurashishning eng samarali usuli bu sun'iy intellekt, «aqlli tizimlar»ga asoslangan raqamli nazorat va monitoringni to'liq yo'lga qo'yish, raqamli texnologiyalardan unumli foydalanish maqsadga muvofiq;

11) O'zbekiston Respublikasining kiberxavfsizlik konsepsiyasi, qisqa, o'rta va uzoq muddatga mo'ljallangan milliy kiberxavfsizlik strategiyasi, ularni amalga oshirish rejasi (yo'l-xarita) hamda ular asosida O'zbekiston Respublikasining kiberjinoyatchilikka qarshi kurashish konsepsiyasi, qisqa, o'rta va uzoq muddatga mo'ljallangan kiberjinoyatchilikka qarshi kurashish strategiyasini qabul qilish zarur. Bunda ular asosida jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi munosabatlar keng qamrovga ega ekanligi va ushbu munosabatlarni yetarlicha to'liq tartibga solib qo'yish uchun Axborot kodeksi, Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari kodeksi,

«Onlayn-platformalar va veb-sayt foydalanuvilarining huquqlarini himoya qilish to'g'risida», «Kiberbulling to'g'risida»gi, «Kiberagressiya to'g'risida»gi yoki «Kiberbullingga qarshi kurashish to'g'risida»gi, «Sun'iy intellekt to'g'risida»gi, «Jamoat xavfsizligi to'g'risida»gi «Jamiyat xavfsizligi to'g'risida»gi Qonun qabul qilinishi maqsadga muvofiq. Shuningdek, xalqaro maydonda sodir bo'layotgan kiberjinoyatlar bo'yicha yuridik shaxslarning jinoiy javobgarligini belgilash maqsadga muvofiq hamda xalqaro maydonda nafaqat jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar, balki barcha kiberjinoyatlar uchun ham dunyo davlatlari bir-biriga o'xshash yoki bir xil jinoiy javobgarlikni belgilashi, sud-tergov amaliyotini birxillashtirishi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan ma'muriy huquqbuzarliklar va jinoyat ishlari yuzasidan anglo-sakson qonunchiligini tadbiq etish, romana-german qonunchiligiga qaraganda ko'proq samara beradi, shu sababli ushbu ishlarda bu oilaga oid qonunchilikni qo'llash orqali kiberjinoyatchilikka qarshi kurashish va bu borada kiberjinoyat uchun jazo muqararligini ta'minlash uchun aralash milliy qonunchilikni ishlab chiqib, amaliyotga tadbiq etish maqsadga muvofiq;

12) axborot tizimi, axborot texnologiyalari, telekommunikatsiya yoki internet tarmog'ida yoki undan foydalanib va boshqa usullarda jinoyat sodir etganlikka oid Jinoyat kodeksiga kiritilayotgan har xil o'zgartirish va qo'shimchalarga oid turlicha amaliyotdan voz kechib, bir xil huquqiy va texnik jihatdan amaliyot to'g'ri bo'lishi uchun ularning o'rniga *«axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib»* so'zlarini almashtirish maqsadga muvofiq. Zero, kiberjinoyatlar Jinoyat kodeksimizda nazarda tutilgan holatlardan tashqari boshqa usullar bilan ham sodir etilishi mumkin, shu sababli ularni bir xil bayon etish uchun mazkur taklifni amaliyotga kiritish joizdir.

II. O'zbekiston Respublikasining qonunchilik hujjatlarini takomillashtirish bilan bog'liq bo'lgan taklif va tavsiyalar:

Ilmiy nazariy xulosalar asosida quyidagi qonunchilik hujjatlarini takomillashtirish zarur:

1. O‘zbekiston Respublikasining «Kiberxavfsizlik to‘g‘risida» 2022-yil 15-apreldagi O‘RQ–764-son Qonunining 3-moddasidagi **«kibermakon»**, **«kiberxavfsizlik hodisasi»**, **«kibertahdid»**, **«kiberxavfsizlik obyekti»**, **«kiberxavfsizlik subyekti»** tushunchalari **yuqorida biz tomonimizdan ta’kidlangan tushunchalarning ta’rifi bilan almashtirilishi** hamda **ushbu Qonunga qo‘shimcha ravishda «kiberjinoyat» va «kibermuhit» tushunchalarini** dissertatsiyaning 21-ilovasiga muvofiq ishlab chiqilgan O‘zbekiston Respublikasining qonuni loyihasida nazarda tutilgan tahrirda kiritish taklif qilinadi.

Shuningdek, «kiberjinoyat», «kibermuhit», «kibermakon», «jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi axborot» va «jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar» uchun jinoiy javobgarlikni belgilashning ijtimoiy zaruriyatidan kelib chiqib, bu tushunchalarning ta’rifini biz tomonimizdan ta’riflangani kabi Jinoyat kodeksining VIII bo‘limi yoki yangi tahrirda qabul qilinadigan Jinoyat kodeksida ham aks ettirish maqsadga muvofiq.

2. Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun munosib javobgarlikni belgilash maqsadida mavjud resurs va ilg‘or xorijiy tajriba asosida Jinoyat kodeksiga dissertatsiyaning 21-ilovasiga muvofiq ishlab chiqilgan O‘zbekiston Respublikasining Qonuni loyihasi asosida tegishli o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish darkor;

3. Dastlabki bosqichda BMT Bosh Assambleyasining 2024-yil 24-dekabrdagi 79/243-son rezolyusiyasi bilan tasdiqlangan Kiberjinoyatchilikka qarshi konvensiyasi, keyingi bosqichlarda Yevropa Kengashining «Kiberjinoyatchilik to‘g‘risida» 2001-yil 23-noyabrdagi Konvensiya (Budapesht konvensiyasi) va uning 2 ta qo‘shimcha bayonnomalari va boshqa xalqaro hujjatlarga qo‘shimcha shartlar bilan a’zo bo‘lish va shu orqali xalqaro transhegeraviy munosabatlarda xorijiy davlatlar bilan yaqindan hamkorlik qilish hamda milliy qonunchilik bilan xorijiy va xalqaro jinoyat qonunchiligini o‘zaro birxillashtirish va yaqinlashtirish maqsadga muvofiq.

4. O‘zbekiston Respublikasi o‘zining dunyo davlatlari tomonidan qabul qilinadigan BMTning «Kiberxavfsizlik to‘g‘risida»gi Konvensiyasini ishlab chiqishi va uni BMT qabul qilishi uchun zarur tartib-taomillarni amalga oshirishi maqsadga muvofiq;

5. Kibersug‘urta tizimi yo‘lga qo‘yilib, bunga oid qonunchilik to‘liq amaliyotga joriy qilinishi va kiberhuquqbuzarliklar, shu jumladan, kiberjinoyatlar natijasida yetkazilgan zararni hisoblash metodikasi, kiberjinoyatlar uchun sanksiyalarni belgilash tartibini qabul qilish kerak;

6. Kibermudofaa tizimi yo‘lga qo‘yilib, bunga oid qonunchilik to‘liq amaliyotga joriy qilinishi, kiberinqirozlarni sun‘iy ravishda vujudga keltirish, unga qarshi kurashish va oqibatlarini bartaraf etish bo‘yicha yagona va yakdil tizim yo‘lga qo‘yilishi hamda kiberinqirozlarga nisbatan bardoshlilik indeksleri va mezonlari ishlab chiqilishi va amaliyotga tatbiq etilishi, vazirlik va idoralarning o‘xshash va takroriy vazifalari va funksiyalarini xatlovdan o‘tkazib, ularni birxillashtirish va tizimlashtirish darkor;

7. Shaxsga doir ma’lumotlar bazasi va bulutli texnologiyalarga oid majburiy maxsus yuridik va texnik talablarni belgilash, shaxs, jamiyat va davlatga doir ma’lumotlar bazasidan tashqari ularga doir raqamli ma’lumotlarning muhofazasini ham ta’minlash va ularga oid qonunchilik to‘liq ishlab hamda kibermuxitda, shu jumladan, kibermakonda raqamli nazoratni o‘rnatish tartib-taomillarini, shu jumladan, davlat organlari va tashkilotlarining, shuningdek, xususiy sektor vakillarining aniq vazifa va majburiyatlari amaldagi qonunchilikda aniq belgilanishi darkor;

8. Raqamli nazoratdagi infratuzilmalarga nisbatan kiberhujumlar qachon, qaerda va kim tomonidan amalga oshirilayotganligini bilish, kiberjinoyatchilarni fosh etish uchun qurilmalarning MAC-adressiga oid tartibot belgilanishi va dissertatsiya 16-ilovasiga muvofiq tahrirda ishlab chiqilgan Vazirlar Mahkamasining alohida qarori qabul qilinib, ijroga qaratilishi darkor;

9. Dissertatsiyaning 17-ilovasiga muvofiq O‘zbekiston Respublikasida raqamli nazoratni amalga oshirish tartibi to‘g‘risidagi nizom va ularning tarkibiy

qismi bo'lgan nizom, reglament va boshqa hujjatlar asosida raqamli nazoratni o'rnatishning bitta usuli sifatida ishlab chiqilgan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori loyihasining ilovalari qabul qilinishi zarur va u O'zbekiston Respublikasining raqamli transformatsiyasi ustidan raqamli nazorat ta'minlanishiga xizmat qiladi;

10. Kiberxavfsizlik subyektlari tomonidan qonunchilik bo'yicha olgan majburiyatlarini bajarmasligi bo'yicha Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks va Jinoyat kodeksida alohida javobgarlik chorasi belgilanishi shart;

11. Bolalarning shaxsiy akkaunt va profilini ochish huquqi vujudga kelishining aniq yoshi, ota-onalar, qonuniy vakillarning o'z ehtiyotsizligi oqibatida jinoiy javobgarlikka tortish yoshiga yetmagan bolalari tomonidan sodir etilayotgan kiberjinoyatlar uchun ularga aniq ma'muriy va jinoiy javobgarlik belgilash kerak.

12. O'zbekiston Respublikasining «Axborotlashtirish to'g'risida»gi Qonunida «sun'iy intellekt», «sun'iy intellekt texnologiyalari», «axborot texnologiyasi» tushunchasining o'rniga «axborot-kommunikatsiya texnologiyalari», «axborot tizimi» tushunchasining o'rniga «axborot-kommunikatsiya tizimi» tushunchasining ta'rifini berish va ushbu Qonunga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish zarur.

III. Kiberjinoyatchilik sohasida qonunchilik hujjatlarini qo'llash amaliyotini takomillashtirish bilan bog'liq bo'lgan taklif va tavsiyalar:

Kiberjinoyatchilik sohasida qonunchilik hujjatlarini qo'llash amaliyotini takomillashtirish bilan bog'liq bo'lgan taklif va tavsiyalar quyidagilardir:

1. O'zbekiston Respublikasining qonunchilik hujjatlarini takomillashtirish bilan bog'liq bo'lgan taklif va tavsiyalarda nazarda tutilgan Jinoyat kodeksiga kiritilgan o'zgartish va qo'shimchalardan iborat mazkur moddalardan tashqari boshqa moddalardagi qilmishlar ham axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar yoki kiberjinoyatlar bo'lishi mumkin, biroq mavjud ijtimoiy munosabatlarning rivoji va ijtimoiy zaruriyati tufayli ularning axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yoki tizimi yohud telekommunikatsiya tarmog'i va vositasi orqali sodir etilishi holatini og'irlashtiruvchi belgisi sifatida qabul qilish va

JKning 56-moddasiga kiritilayotgan qo‘shimchadan unumli foydalanish maqsadga muvofiq.

2. Kiberjinoyatlar, shu jumladan, jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar bo‘yicha sud amaliyoti turlicha bo‘lmoqda va uni birxillashtirish zarur va buning uchun ushbu yo‘nalishda alohida maxsus O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining qarorini qabul qilish darkor.

3. O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumi axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasi va kiberjinoyatlarga oid qarorida O‘zbekiston Respublikasining «Axborotlashtirish to‘g‘risida»gi, «Kiberxavfsizlik to‘g‘risida»gi qonunlarida va Telekommunikatsiya xizmatlarini ko‘rsatish qoidalarida operator, provayder, shuningdek, foydalanuvchining axborot xavfsizligi va kiberxavfsizlik bo‘yicha alohida majburiyati borligini va ushbu majburiyatning buzishi oqibatida bu turdagi jinoyatlar vujudga kelishiga sudlar e‘tiborni qaratishi kerakligi bo‘yicha alohida tushuntirish berishi zarur va shu orqali mavjud amaliyotdagi bo‘shliq mavjud qonunchilik bilan to‘g‘ri yo‘naltirilgan holda, to‘ldirilishi mumkin.

4. Aloqa, axborotlashtirish, elektron hukumat, elektron raqamli imzo, sun‘iy intellekt, raqamli texnologiyalar, raqamlashtirish, telekommunikatsiya va boshqa sohalarga oid nazorat tadbirlarini o‘tkazish tartibini belgilash kerak;

5. Raqamli nazoratni amalga oshirish tartib-taomillari ishlab chiqilib, amaliyotga tatbiq etilishi, aniq qonunchilik hujjatlari bilan majburiy qoidalar belgilanishi, davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi o‘zaro hamkorlik to‘liq va to‘g‘ri o‘rnatilishi, majburiy interatsiya qilinadigan axborot tizimlariga qo‘yilgan talablarni belgilash va shundan foydalanib, zarur barcha axborot tizimlarini to‘liq integratsiya qilish, integratsiyalashuv jarayoni yakunlanguniga mavjud axborot tizimlarining yangi versiyalarini ishga tushirish, qo‘shimcha modul va funksiyalarni qo‘shishdan tashqari yangi axborot tizimlarini yaratish va joriy qilishga maratoriy e‘lon qilish kerak, shundan keyin yagona raqamli platforma orqali kiberxavfsizlikni ta‘minlash bo‘yicha zarur choralar ko‘rish darkor;

6. Respublika raqamli texnologiyalar ekspertiza markazini tashkil etish va uni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasida o‘tkazilayotgan ekspertiza

turlarini amalga oshiruvchi yagona davlat ekspertiza muassasasini belgilash hamda sud-kompyuter texnikaviy ekspertizasining o‘rniga dalillarning olinishi, saqlanishi, to‘planishi, foydalanuvi, ishlov berilishida qonun buzilishi bo‘lmaganligi, dalillarning ishonchliligi va olingan manbalarning aniq va to‘g‘ri ekanligini ta‘minlovchi **sud-kiber ekspertiza**, shuningdek, telekommunikatsiya tarmog‘i, telekommunikatsiya infratuzilmasi, axborot tizimi va kompyuter axboroti, dastur va dasturiy ta‘minot, kriptografik hamda aloqa qamrovi va sifati ekspertiza turlari amaliyotga joriy qilinishi darkor;

7. «Kiberxavfsizlik», «Kiberxavfsizlik asoslari», «Kiberhuquq» kabi fanlar va kiberxavfsizlikka oid o‘quv dasturlari va qo‘llanmalarni ishlab chiqib, ularni boshlang‘ich, o‘rta, o‘rta-maxsus va oliy ta‘limda majburiy va uzluksiz o‘qitilishini yo‘lga qo‘yish, yuridik va texnik fanlar bo‘yicha yagona kiberxavfsizlik bo‘yicha mutaxassis yetishtiruvchi oliy ta‘lim tashkilotini tashkil etish va eng muhimi, oliy ta‘limda kadrlar tayyorlash uchun mavjud standart va klassifikator qayta ko‘rib chiqilishi, o‘quv dasturlari har bir kiberjinoyat uchun qonunchilikda belgilangan javobgarlikka qarab, ushbu qilmishni fosh etish va jazo muqarrarligini ta‘minlash uchun qanday yuridik va texnik xarakterli kompleks tartibda amalga oshirilishi zarurligidan kelib chiqib amaliyotga joriy etilishi zarur;

8. Kibermuxitda, shu jumladan, kibermakonda raqamli nazoratni o‘rnatish uchun «**Jamoat xavfsizligining raqamli monitoringi**» kompleks axborot tizimini to‘liq ishga tushirish va unga barcha davlat organlari va tashkilotlari, mulkchilik shaklidan qat’iy nazar barcha kiberxavfsizlik subyektlarining axborot tizimlari ulanishi, ularning maxfiylik siyosatiga rioya etgan holda ular ustidan raqamli nazoratni amalga oshirish kerak;

9. Xalqaro va milliy kibermaydonda bo‘layotgan kiburxurujlar bo‘yicha xalqaro hamkorlik, murojaatlar bilan ishlash, kiburxurujlar bo‘yicha tezkor xabar berish, javoblar olish va qayta aloqa mavjud bo‘lgan 24/7 rejimda ishlovchi ishonch telefoni, aloqa markazlari faoliyatini yo‘lga qo‘yish hamda O‘zbekiston Respublikasidagi barcha axborot infratuzilmalarini xatlovdan o‘tkazish va muhim

axborot infratuzilmalarining reestrini shakllantirish, ularning reestrini muntazam yuritib borilishini ta'minlash kerak;

10. Raqamli nazorat **«Jamoat xavfsizligining raqamli monitoringi» kompleks axborot tizimi** orqali axborot-kommunikatsiya infratuzilmasi toifalangan holda, amalga oshirilishi maqsadga muvofiq hamda respublikadagi barcha axborot tizimlari, ma'lumotlar bazalari va banklari, telekommunikatsiya tarmoqlari va ularning tarkibiy qismlari o'zaro integratsiya qilinib, raqamli nazorat o'rnatilganidan keyin **ushbu tizimdagi tegishli axborot tizimining** sun'iy intellekti orqali jinoyatchilik va kriminogen vaziyatdan kelib chiqib, kelgusida qachon va qayerda jinoyatlar sodir etilishi mumkinligi bo'yicha bashorat qilish, prognoz qilish tizimi yo'lga qo'yilishi darkor va u orqali mavjud resurslarni qachon va qaerga olib borish va shu orqali kiberjinoyatchilikni fosh etishning samarali texnik yechimi va tizimini yo'lga qo'yish mumkin.

11. Axborot xavfsizligi yoki kiberxavfsizlik talablarini foydalanuvchiga buzgan taqdirda telekommunikatsiya tarmoqlari orqali avtomatik sun'iy intellekt va vakolatli organlar tomonidan foydalanuvchiga bepul sms-xabarnoma yuborib, unda uning huquqbuzarligi va uni to'xtatishi zarurligi bo'yicha eslatma taqdim etish, yuborilgan sms-xabarnomani olgan bo'lsa-da, o'z qilmishini davom ettirgan shaxslarga nisbatan og'irroq jazo qo'llash va o'z qilmishini davom ettirishdan ixtiyoriy qaytgan shaxslarni javobgarlikdan ozod etish, yuborilgan sms-xabarnoma va uni haqiqatan ham huquqbuzar olganligi faktini tasdiqlovchi ma'lumotlarni dalil sifatida qabul qilish tartibi yo'lga qo'yilishi shart.

12. Xalqaro maydonda O'zbekiston Respublikasining kiberxavfsizlik bo'yicha nufuzini oshirish maqsadida kiberxavfsizlikni ta'minlash reytingi, IT-audit yo'lga qo'yilib, xalqaro jinoyat huquqida kiberjinoyatlarga oid yagona namunadagi terminologiya tanlanishi hamda model qonunlar qabul qilinishi hamda jamoat xavfsizligini ta'minlovchi axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga oid dunyo standartlarga javob beruvchi milliy texnik vosita, tarmoq, qurilma, tizim, dastur va dasturiy ta'minot ishlab chiqarilishi yoki tayyorlanishi va amaliyotga to'liq joriy etilishi zarur;

13. Moliya va bank sohasida raqamli operatsiyalarning barqarorligini ta'minlash, veb-sayt va axborot tizimlarining raqamli izlarning saqlanishi yo'lga qo'yilib, uning hisobini yuritish tartiblarini belgilash hamda jamoat xavfsizligi va kiberxavfsizlik to'liq va yetarlicha ta'minlanishi uchun axborot-kommunikatsiya tizimlarining barchasini to'liq integratsiya qilish maqsadga muvofiq emas, balki ularni toifalash orqali o'zaro integratsiyasini va uning raqamli nazoratini amalga oshirish maqsadga muvofiq.

Mazkur xulosalarimiz tadqiqot ishida asoslantirilgan bo'lib, ushbu takliflarning qabul qilinishi jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarga qarshi kurashish bo'yicha yagona nazariy, ilmiy, amaliy, huquqiy, texnik, tashkiliy tomondan yagona amaliyot vujudga kelishiga, qonunchilik hujjatlari takomillashishiga, shaxs, jamiyat va davlat manfaatlari, shu jumladan, jamoat xavfsizligi va kiberxavfsizlik ta'minlanishiga, bu boradagi islohotlar yangi bosqichga ko'tarilishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

I. Normativ-huquqiy hujjatlar va metodologik ahamiyatga molik nashrlar

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
3. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
4. O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
5. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
6. O'zbekiston Respublikasining “Elektron hisoblash mashinalari uchun yaratilgan dasturlar va ma'lumotlar bazalarining huquqiy himoyasi to'g'risida” 1994-yil 6-maydagi 1060-XII-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
7. O'zbekiston Respublikasining “Radiochastota spektri to'g'risida” 1998-yil 25-dekabrda 725-I-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
8. O'zbekiston Respublikasining “Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to'g'risida” 2002-yil 12-dekabrda 439-II-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
9. O'zbekiston Respublikasining “Axborotlashtirish to'g'risida” 2003-yil 11-dekabrda 560-II-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
10. O'zbekiston Respublikasining “Voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to'g'risida” 2010-yil 29-sentabrda O'RQ–263-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
11. O'zbekiston Respublikasining “Shanxay hamkorlik tashkilotining terrorizmga qarshi konvensiyasini (Yekaterinburg, 2009-yil 16-iyun) ratifikatsiya qilish to'g'risida” 2011-yil 16-dekabrda O'RQ–309-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
12. O'zbekiston Respublikasining “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida” 2014-yil 14-mayda O'RQ–371-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
13. O'zbekiston Respublikasining “Bolalarni ularning sog'lig'iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish to'g'risida” 2017-yil 8-sentabrda O'RQ–444-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

14. O‘zbekiston Respublikasining “O‘zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati to‘g‘risida” 2018-yil 5-apreldagi O‘RQ–471-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
15. O‘zbekiston Respublikasining “Jamoatchilik nazorati to‘g‘risida” 2018-yil 12-apreldagi O‘RQ–474-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
16. O‘zbekiston Respublikasining “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida” 2019-yil 2-iyuldagi O‘RQ–547-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
17. O‘zbekiston Respublikasining “To‘lovlar va to‘lov tizimlari to‘g‘risida” 2019-yil 1-noyabrdagi O‘RQ–578-son Qonun // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
18. O‘zbekiston Respublikasining “O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi to‘g‘risida” 2020-yil 18-noyabrdagi O‘RQ–647-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
19. O‘zbekiston Respublikasining “O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida” 2021-yil 30-martdagi O‘RQ–679-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
20. O‘zbekiston Respublikasining «Normativ-huquqiy hujjatlar to‘g‘risida» 2021-yil 20-apreldagi O‘RQ–682-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
21. O‘zbekiston Respublikasining “Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to‘g‘risida” 2021-yil 5-iyuldagi O‘RQ–699-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
22. O‘zbekiston Respublikasining “Litsenziyalash, ruxsat berish va xabardor qilish tartib-taomillari to‘g‘risida” 2021-yil 14-iyuldagi O‘RQ–701-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
23. O‘zbekiston Respublikasining “Kiberxavfsizlik to‘g‘risida” 2022-yil 15-apreldagi O‘RQ–764-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
24. O‘zbekiston Respublikasining “Pochta aloqasi to‘g‘risida” 2022-yil 9-iyundagi O‘RQ–777-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
25. O‘zbekiston Respublikasining “O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida” 2022-yil 19-oktabrdagi O‘RQ–794-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
26. O‘zbekiston Respublikasining “Xotin-qizlar va bolalar huquqlari, erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilish tizimi yanada takomillashtirilishi munosabati bilan O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida” 2023-yil

- 11-apreldagi O‘RQ–829-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
27. O‘zbekiston Respublikasining “Probatsiya to‘g‘risida” 2024-yil 7-avgustdagi O‘RQ–938-son Qonun // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
 28. O‘zbekiston Respublikasining “Narkologik kasalliklar profilaktikasi va ularni davolash to‘g‘risida” 2020-yil 27-oktabrdagi O‘RQ–644-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
 29. O‘zbekiston Respublikasining “Jazoni ijro etish muassasalaridan ozod qilingan ayrim toifadagi shaxslar ustidan ma’muriy nazorat to‘g‘risida” 2019-yil 2-apreldagi O‘RQ–532-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
 30. O‘zbekiston Respublikasining “Kiberxavfsizlikni ta’minlash sohasidagi qonunchilik takomillashtirilishi munosabati bilan O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida” 2024-yil 20-sentabrdagi O‘RQ–964-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
 31. O‘zbekiston Respublikasining “O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga raqamli dalillar bilan ishlash tizimini takomillashtirishga qaratilgan o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida” 2024-yil 21-noyabrdagi O‘RQ–1003-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
 32. O‘zbekiston Respublikasining “Telekommunikatsiyalar to‘g‘risida” 2024-yil 27-dekabrdagi O‘RQ–1015-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
 33. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Jinoiy-huquqiy statistika tizimini tubdan takomillashtirish va jinoyatlarni tizimli tahlil qilish samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2018-yil 31-oktabrdagi PF–5566-son Farmoni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
 34. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi axborot tizimlari va resurslarini himoya qilish davlat tizimini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2020-yil 15-iyundagi PF–6007-son Farmoni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
 35. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Jamoat xavfsizligini ta’minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida ichki ishlar organlari faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2021-yil 26-martdagi PF–6196-son Farmoni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
 36. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-noyabrdagi PF–27-son Farmoni bilan tasdiqlangan O‘zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi

konsepsiyasi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

37. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yangi O‘zbekiston ma’muriy islohotlarini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2022-yil 21-dekabrda PF–269-son Farmoni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
38. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini amalga oshirish bo‘yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2023-yil 8-maydagi PF–67-son Farmoni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
39. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ma’muriy islohotlar doirasida raqamli texnologiyalar sohasida davlat boshqaruvini samarali tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2023-yil 24-maydagi PF–76-son Farmoni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
40. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF–158-son Farmoni bilan tasdiqlangan “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
41. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Jamoat xavfsizligini ta’minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasini ilmiy tadqiq qilish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2024-yil 15-yanvardagi PF–10-son Farmoni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
42. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Davlat boshqaruvi tizimida samaradorlik, proaktivlik va natijadorlikni oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» 2025-yil 14-iyuldagi PF–111-son Farmoni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
43. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Islohotlarni huquqiy jihatdan ta’minlash samaradorligini oshirish hamda ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishda vazirlik va idoralarning mas’uliyati va tashabbuskorligini kuchaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» 2025-yil 8-sentabrdagi PF–161-son Farmoni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
44. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2017-yil 14-martdagi PQ–2833-son qarori // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
45. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «O‘zbekiston Respublikasi Istiqbolli loyihalar milliy agentligi faoliyatini tashkil etish to‘g‘risida» 2017-yil 27-iyuldagi PQ–3150-son qarori // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
46. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchiligi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”

2018-yil 14-maydagi PQ–3723-son qarori // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

47. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «O‘zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni va kripto-aktivlar aylanmasi sohasini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» 2018-yil 3-iyuldagi PQ–3832-son qarori // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
48. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Jamoat xavfsizligini ta’minlash samaradorligini oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2018-yil 24-dekabrda PQ–4075-son qarori // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
49. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 31-maydagi PQ–167-son qarori bilan tasdiqlangan “O‘zbekiston Respublikasi muhim axborot infratuzilmasi obyektlarining kiberxavfsizligini ta’minlash tartibi to‘g‘risida”gi Nizom // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
50. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 31-maydagi PQ–167-son qarori bilan tasdiqlangan O‘zbekiston Respublikasi muhim axborot infratuzilmasi obyektlarining kiberxavfsizligini ta’minlash bo‘yicha umumiy talablar // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
51. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarining joriy etilishini nazorat qilish, ularni himoya qilish tizimini takomillashtirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2019-yil 14-sentabrdagi PQ–4452-son qarori // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
52. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarining joriy etilishini nazorat qilish, ularni himoya qilish tizimini takomillashtirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2019-yil 14-sentabrdagi PQ–4452-son qarori // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
53. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasida kiberxavfsizlikni ta’minlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2020-yil 15-iyundagi PQ–4751-son qarori // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
54. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli xizmatlar qamrovi va sifatini oshirish hamda soha, tarmoq va hududlarni raqamli transformatsiya qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2023-yil 24-maydagi PQ–162-son qarori // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
55. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasining muhim axborot infratuzilmasi obyektlari kiberxavfsizligini ta’minlash tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2023-yil

- 31-maydagi PQ–167-son qarori // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
56. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli mahsulotlar (xizmatlar) iste’molchilari huquqlarini himoya qilish va raqamli texnologiyalar vositasida sodir etiladigan huquqbuzarliklarga qarshi kurashishni kuchaytirish choralari to‘g‘risida” 2023-yil 30-noyabrdagi PQ–381-son qarori // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
 57. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli kriminalistika sohasida ilmiy-tadqiqot faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2024-yil 21-iyundagi PQ–229-son qarori // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
 58. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasida kriptologiya sohasida ta’lim va ilm-fanni rivojlantirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2024-yil 15-avgustdagi PQ–293-son qarori // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
 59. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Sun’iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” 2024-yil 14-oktabrdagi PQ–358-son qarori // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
 60. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Axborot texnologiyalari yordamida sodir etiladigan jinoyatlarga qarshi kurashish faoliyatini yanada kuchaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2025-yil 30-apreldagi PQ–153-son qarori // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
 61. Vazirlar Mahkamasining 1999-yil 26-martdagi 137-son qarori bilan tasdiqlangan “O‘zbekiston Respublikasi axborot resurslarini tayyorlash va ularni ma’lumotlarni uzatish tarmoqlarida, shu jumladan, Internetda tarqatish tartibi to‘g‘risida”gi Nizom // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
 62. Vazirlar Mahkamasining “O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Milliy axborot resurslarini muhofaza qilishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2011-yil 8-iyuldagi PQ–1572-son qarorini amalga oshirish chora-tadbirlari haqida” 2011-yil 7-noyabrdagi 296-son qarori // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
 63. Vazirlar Mahkamasining 2014-yil 23-apreldagi 102-son qarori bilan tasdiqlangan “Davlat va xo‘jalik boshqaruvi, mahalliy davlat hokimiyati organlari faoliyatida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish va rivojlantirishning holatini o‘rganishni amalga oshirish tartibi to‘g‘risida”gi Nizom // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
 64. Vazirlar Mahkamasining “Texnik vositalarning elektromagnit mosligi to‘g‘risidagi umumiy texnik reglamentni tasdiqlash haqida” 2016-yil

- 21-noyabrdagi 389-son qarori // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
65. Vazirlar Mahkamasining “O‘zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida” 2018-yil 1-maydagi 318-son qarori // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
 66. Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 5-sentabrdagi 707-son qarori bilan tasdiqlangan Veb-sayt, veb-sayt va (yoki) messenjer sahifasi egasi, shuningdek blogerga O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligi bilan tarqatilishi taqiqlangan axborotni olib tashlash to‘g‘risida xabarnoma yuborish tartibi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
 67. Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 17-sentabrdagi 778-son qarori bilan tasdiqlangan «O‘zbekiston Respublikasi hududida foydalanilayotgan, sotish yoki shaxsiy foydalanish uchun olib kiriladigan va ishlab chiqariladigan mobil qurilmalarni ro‘yxatga olish tartibi to‘g‘risida»gi Nizom // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
 68. Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 17-dekabrdagi 794-son qarori bilan tasdiqlangan “Aqlli qishloq xo‘jaligi” texnologiyalarini rivojlantirish strategiyasi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
 69. Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrdagi 829-son qarori bilan tasdiqlangan “Korrupsiyaga oid huquqbuzarlik haqida xabar bergan yoki korrupsiyaga qarshi kurashishga boshqa tarzda ko‘maklashgan shaxslarni rag‘batlantirish tartibi to‘g‘risida”gi Nizom // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
 70. Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 17-dekabrdagi 794-son qarori bilan tasdiqlangan “Aqlli qishloq xo‘jaligi” texnologiyalarini rivojlantirish strategiyasi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
 71. Vazirlar Mahkamasining “112” yagona dispetcherlik xizmati faoliyatini tashkil etish to‘g‘risida” 2024-yil 29-maydagi 304-son qarori // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
 72. Vazirlar Mahkamasining «O‘zbekiston Respublikasi Telekommunikatsiyalarni tartibga solish agentligi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida» 2025-yil 29-avgustdagi 550-son qarori // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
 73. Vazirlar Mahkamasining «Telekommunikatsiya bozorini bosqichma-bosqich liberallashtirish hamda raqobat bozorini shakllantirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida» 2025-yil 18-sentabrdagi 592-son qarori // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
 74. O‘zbekiston Respublikasi axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirining 2020-yil 30-iyundagi 208-mh-son buyrug‘i (ro‘yxat

- raqami 3275, 2020-yil 30-iyun) bilan tasdiqlangan Telekommunikatsiya xizmatlarini ko'rsatish qoidolari // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
75. O'zbekiston Respublikasi Istiqbolli loyihalar milliy agentligi direktorining 2022-yil 14-iyuldagi 32-son buyrug'i (ro'yxat raqami 3380, 2022-yil 15-avgust) bilan tasdiqlangan Kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi xizmatlar provayderlari faoliyatini litsenziyalash tartibi to'g'risidagi nizom // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
 76. O'zbekiston Respublikasi Istiqbolli loyihalar milliy agentligi direktorining 2023-yil 20-sentabrdagi 68-son buyrug'i bilan tasdiqlangan "Mayning faoliyatini amalga oshirish uchun ruxsatnoma berish tartibi to'g'risida"gi nizom // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
 77. O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati raisining 2024-yil 24-oktabrdagi 118-son buyrug'i (11.11.2024-y., ro'yxat raqami 3570) bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasi muhim axborot infratuzilmasi obyektlarini toifalash va ularning yagona reestrini shakllantirish tartibi to'g'risidagi vaqtinchalik nizom // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
 78. O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati raisining "O'zbekiston Respublikasi kiberxavfsizlik va muhim axborot infratuzilmasi obyektlarining kiberxavfsizligini ta'minlash darajasini baholash tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida" 2023-yil 4-sentabrdagi 91-son (22.09.2023-y., ro'y.: 3458), "O'zbekiston Respublikasi muhim axborot infratuzilmasi obyektlarini toifalash va ularning yagona reestrini shakllantirish tartibi to'g'risidagi vaqtinchalik nizomni tasdiqlash haqida" 2024-yil 24-oktabrdagi 118-son (11.11.2024-y., ro'y.: 3570), "Kiberxavfsizlik talablariga muvofiqlik yuzasidan ekspertizadan o'tkazish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida" 2024-yil 15-oktabrdagi 113-son (14.11.2024-y., ro'y.: 3573), "Axborot tizimlari va resurslarining kiberxavfsizligini ta'minlash uchun qo'llaniladigan apparat, apparat-dasturiy hamda dasturiy vositalarni sertifikatlashtirish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida" 2024-yil 15-oktabrdagi 114-son (14.11.2024-y., ro'y.: 3574) buyruqlari // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
 79. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining «Firibgarlikka oid ishlar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida» 2023-yil 23-iyundagi 17-son qarori // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.
 80. Уголовный кодекс Республики Таджикистан от 21 мая 1998 года № 574 // "Ахбори Маджлиси оли Республики Таджикистан" 1998 г., № 9, ст. 68-70.
 81. Уголовный кодекс Туркменистана от 12 июня 1997 года № 222-I // Ведомости Милли Генгеша Туркменистана, 2022 г., № 2, ст. 11; Ведомости Меджлиса Туркменистана, 2023 г., № 3, ст. 73.

82. Уголовный Кодекс Кыргызской Республики от 28 октября 2021 года № 127 // газета “Эркин-Тоо” от 28 сентября 2021 года № 100.
83. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года // Ведомости Парламента Республики Казахстан, 2014 г., № 13-I, 13-II, ст. 83; № 21, ст. 122; 2015 г., № 16, ст. 79.
84. Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси // <https://constitution.uz/uz/pages/humanrights>.
85. БМТ Бош Ассамблеясининг 1966 йилги «Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисида»ги халқаро пакт (International Covenant on Civil and Political Rights, ICCPR) // <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>.

II. Monografiya, ilmiy maqola, patent, ilmiy to‘plamlar

1. М. Рустамбоев. Жиноят ҳуқуқи (Умумий қисм). Олий ўқув юртлари учун дарслик. – Т.: “Илм зйу” нашриёти. 2006 й., 129-б.
2. М. Рустамбоев. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига шарҳ. Махсус қисм. – Т.: Адолат. 2016 й. – 960-б.
3. Ш. Сайдуллаев. Давлат ва ҳуқуқ назарияси. Дарслик. – Т.: ТДЮУ. 19-б.
4. Х. Очилов, Ш. Хайдаров, Ш. Шамсидинов. “Жиноят ҳуқуқи” (Умумий қисм). Ўқув қўлланма. – Т.: ТДЮУ нашриёти, 2021 й., 20-б.
5. Попов Л. Административное право. – М.: Юрист, 2002 г. 699 с.
6. Степашин С. Теоретико-правовые аспекты обеспечения безопасности в Российской Федерации: дис. ... докт. юрид. наук. СПб., 1994. 246 с.
7. Бельский К. Полицейское право/под ред. А. В. Куракина. М.: Изд-во «Дело и Сервис», 2004. 816 с.
8. А. Жолдасов. Жамоат хавфсизлиги: тушунчаси, таърифи ва ўзига хос хусусиятлари. – Т.: Academic research in educational sciences. 2021. №12. – 1173-б.
9. Кондрашов Б. Общественная безопасность и административно-правовые средства её обеспечения: дис. ... докт. юрид. наук. М., 1998. 302 с.
10. Коротченков Д. Организация административно-правовой охраны общественного порядка и обеспечения общественной безопасности при проведении массовых мероприятий: дисс. ... канд. юрид. наук. – Хабаровск, 2006 г. 25-26 с.
11. П. Шагилов. Жамоат хавфсизлиги тушунчаси ва ўзига хос хусусиятлари. –Т.: Academic research in educational sciences. 2021. №12. – 1203-б.
12. А. Норов. Жамоат хавфсизлиги тушунчаси, таърифи ҳамда концепциянинг моҳияти. – Т.: Central asian journal of education and innovation. Volume 2, Issue 6, Part 5. 2023 й. – 178 б.
13. Давлат ва ҳуқуқ назарияси. Дарслик / Р. Юсувалиева, М. Ахмедшаева, М. Нажимов ва бошқалар. Масъул муҳаррир Р. Юсувалиева. — Т.: ЖИДУ, 2019 й., 20-б.

14. М. Рустамбоев. Жиноят ҳуқуқи (Умумий қисм). Олий ўқув юртлари учун дарслик. – Т.: “Илм зиё” нашриёти. 2006 й., 133-б.
15. Зинченко К.Е., Исмаилова Л.Ю., Караханьян А.Н., Киселев Б.В., Крылов В.В., Мاستинский Я.М., Полевой Н.С., Соловьев Ю.Н., Хургин В.В., Цветков С.И.. Компьютерные технологии в юридической деятельности. Учебное и практическое пособие. –М.: издательство “БЕК”. 1994 г., –с. 304.
16. Н. Салаев, Р. Рўзиев. Кибержиноятчиликка қарши курашишга оид миллий ва халқаро стандартлар. Монография., – Т.: ТДЮУ, 2018 й, 139-б.
17. Федоров А. Информационная безопасность в мировом политическом процессе. – М.: МГИМОУниверситет, 2006 г. – 11 с.
18. Чекунов И. Киберпреступность: понятие и классификация // Российский следователь. 2012. № 2. – 37-44 с.
19. Т. Тропина. Киберпреступность: понятие, состояние, уголовно-правовые меры борьбы тема диссертации и автореферата по ВАК РФ 12.00.08, кандидат юридических наук. – М.: 2005 г. – С.: 16. <file:///C:/Users/%D0%B37/Downloads/autoref-kiberprestupnost-ponyatie-sostoyanie-ugolovno-pravovye-mery-borby.pdf>.
20. Кочои С.М. Уголовное право. Общая и Особенная части: Учебник. Краткий курс. — М., 2009. — с.51-52.
21. Очилов Х.Р., Хайдаров Ш.Д., Шамсидинов З.З. “Жиноят ҳуқуқи” (Умумий қисм). Ўқув қўлланма. – Т.: ТДЮУ нашриёти. 2021 й., 25-б.
22. Ф. Джураев. Кибержиноятлар тушунчаси, белгилари ва шахсий изқуварлик маҳорати орқали уларни олдини олиш ва фош этилишининг аҳамияти ҳақида айрим мулоҳазалар. – Т.: CARJIS. 2022. №3. – 228 б.
23. М. Хайдарова, Ш. Ғуломов, А. Носиров. Компьютер жиноятчилиги. – Т.: “Talqin va tadqiqotlar” илмий-услубий журнали. №1, 2022 й. – 65-б.
24. Бобровникова Н.С. Кибербуллинг: виды и особенности проявления // – Тула: Международный научно-исследовательский журнал. 2022. №11 (125).– С.1.
25. Ефимова Е.С. Кибербуллинг как проблема психопедагогики виртуальных сред / Е.С. Ефимова // Успехи в химии и химической технологии. — 2014. — № 7. — С. 65–66.
26. Черкасенко О.С. Феномен кибербуллинга в подростковом возрасте / О.С. Черкасенко // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии. – 2015. – № 6(52). – С. 91–94
27. Волчецкая Т.С., Авакьян М.В., Осипова Е.В. Криминологическая характеристика и профилактика скулшутинга и кибербуллинга в России и зарубежных странах // Всероссийский криминологический журнал. 2021. №5. С. 578-591.

28. Е. Дозорцева, Д. Кирюхина. Кибербуллинг и склонность к девиантному поведению у подростков // Прикладная юридическая психология. 2020. №1. – С.4.
29. Н. Зорина. Характеристики кибербуллинга в подростковой среде и способы его профилактики // Закон и право. 2022. №7. – С.166.
30. Е. Дозорцева, Д. Кирюхина. Кибербуллинг и склонность к девиантному поведению у подростков // Прикладная юридическая психология. 2020. №1. – С.4.
31. А. Боровикова. Кибербуллинг: цифровая тень современного мира. – Т.: “Правда Востока” газетаси. <https://yuz.uz/ru/news/kiberbulling-tsifrovaya-ten-sovremennogo-mira>.
32. А. Боровикова. Кибербуллинг: цифровая тень современного мира. – Т.: “Правда Востока” газетаси. <https://yuz.uz/ru/news/kiberbulling-tsifrovaya-ten-sovremennogo-mira>.
33. А. Боровикова. Кибербуллинг: цифровая тень современного мира. – Т.: “Правда Востока” газетаси. <https://yuz.uz/ru/news/kiberbulling-tsifrovaya-ten-sovremennogo-mira>.
34. Зинцова А.С. Социальная профилактика кибербуллинга // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Серия: Социальные науки. 2014. №3 (35). – С.123.
35. Harmful Digital Communications Act 2015 // The New Zealand Legislation website. URL: <https://www.legislation.govt.nz/act/public/2015/0063/latest/whole.html#DLM5711856>.
36. Б. Матмуратов. Киберхавфсизлик ва кибержиноятларга қарши курашишда амалга оширилаётган ислохатлар. – Париж. Proceedings of International Conference on Modern Science and Scientific Studies. 2024 й., – Р. 60.
37. N. Paradis, H. Halperin, K. Kern, V. Wenzel, D. Chamberlain. The Science and Practice of Resuscitation Medicine. – Cambridge University Press, 2007 y. – P. 1338.
38. M. Hatta. Deep Web, Dark Web, Dark Net: A Taxonomy of “Hidden” Internet. Annals of Business Administrative Science 19 (2020) 277–292. <https://doi.org/10.7880/abas.0200908a>. Received: September 8, 2020; accepted: October 16, 2020. Published in advance on J-STAGE: December 5, 2020.
39. Валияхметова Г.Н., Цуканов Л.В. Вестник РУДН. Серия: Международные отношения. 2022. Т. 22, № 2. С. 303—319.
40. Волеводз А. Г. Жинойй жараён соҳасидаги халқаро ҳамкорликнинг янги йўналишларининг ҳуқуқий асослари. Юридик. Фанлар докторининг диссертацияси. – Москва, 2002 й. – 68-бет.

41. А. Дохоян, И. Маслова. Кибербуллинг в современном мире: психологические аспекты // Проблемы современного педагогического образования. 2022. №76-4. – С.371.
42. Б. Улуғбеков. Интернет фирибгарлигига оид жиноятлар ва уларга қарши курашиш. – Т.: Academic research in educational sciences. 2021 й., – Б. 226.
43. Б.И. Турдиалиев. Профилактика инспекторининг кибержиноятчиликнинг барвақт олдини олиш фаолияти. – Т.: Journal of universal. Science research. – Б.: 1578.
44. Ф. Крамер, С. Старр, Л. Венц. Киберсила и национальная безопасность. Издательство Университета Небраски, Potomac Books. 2009 г., – С. 664.
<https://doi.org/10.2307/j.ctt1djmhj1>. //
45. А. Кузнецов. Международное сотрудничество в борьбе с киберпреступностью // Научный портал МВД России. 2023. №1 (61). – С.132.

III. Foydalanilgan boshqa adabiyotlar

1. <https://www.datensicherheit.de/2024-2025-cyber-attack-companies-14-seconds>.
2. <https://cybermap.kaspersky.com/ru/stats>.
3. <https://www.websiterating.com/ru/blog/research/cybersecurity-statistics-facts/#sources>.
4. <https://newsletter.radensa.ru/archives/4840>.
5. <https://www.cenlanow.com/business/press-releases/einpresswire/674883055/cybercrime-damages-to-cost-the-world-9-5-trillion-usd-in-2024/>.
6. <https://www.statista.com/forecasts/1280009/cost-cybercrime-worldwide#:~:text=The%20global%20cost%20of%20cybercrime,trillion%20U.S.%20dollars%20in%202022>.
7. <https://izoh.uz/uz/word/jamiyat>.
8. <https://lex.uz/docs/2640479>.
9. <https://kr-labs.com.ua/books/norbert-viner-kibernetyka.pdf>.
10. <https://www.congress.gov/bill/99th-congress/house-bill/4718>.
11. <https://csrc.nist.gov/glossary/term/cyberspace>.
12. <https://izoh.uz/uz/word/makon>.
13. <https://izoh.uz/uz/word/muhit>.
14. https://www.mobi.uz/ru/uslugi/other/88066/?utm_source=google&utm_medium=CPC&utm_campaign=search_traffic_vowife_ru&gad_source=1&gclid=0AAAAAqUwlp9NrYMKDIy2YHo3I01590Fhx&gclid=Cj0KCQjw_JzABhC2ARIsAPe3ynqCgweDLePqsYtxtx0ZONvxq2Dlv80GRm1H-VJie3T9ZfXV9cuf34aAu34EALw_wcB.
15. <https://datareportal.com/reports/digital-2024-uzbekistan>.

16. Г. Одашбоева. Кибер фирибгарлардан қандай ҳимояланиш мумкин? – Т.: <https://ishonch.uz/news/kiber-firibgarlardan-anda-imolanis-m>.
17. https://api.siat.stat.uz/media/uploads/sdmx/sdmx_data_800.pdf.
18. <https://kun.uz/en/news/2024/04/06/uzbekistan-reports-over-3-million-cyberattacks-for-q1-2024>.
19. <https://kun.uz/en/news/2025/02/27/crime-rate-in-uzbekistan-mia-reports-nearly-200-offenses-per-100000-people-for-2024>.
20. <https://www.uzdaily.uz/en/over-11-months-5500-cybercrimes-were-committed-in-uzbekistan/>.
21. <https://public.sud.uz/report/CONFLICT>.
22. <https://www.datensicherheit.de/2024-2025-cyber-attack-companies-14-seconds>.
23. <https://www.yeoandyeo.com/resource/cybercrime-to-cost-the-world-8-trillion-in-2023>.
24. <https://www.cenlanow.com/business/press-releases/einpresswire/674883055/cybercrime-damages-to-cost-the-world-9-5-trillion-usd-in-2024/>.
25. <https://www.firstcolumn.com/blog/the-global-annual-cost-of-cybercrime-will-break-10-trillion-by-2025>.
26. <https://my.gov.uz/uz>.
27. <https://www.speedtest.net/global-index>.
28. <https://www.stat.uz/uz/59-foydali-ma-lumotlar/5859-o-zbekiston-aholisi-3>.
29. Ф. Худойкулов. Бир йилда 500 миллиондан ортиқ кибер ҳужумлар уюштирилади. <https://yuz.uz/news/bir-yilda-500-milliondan-ortiq-kiber-hujumlar-uyushtiriladi>.
30. <https://www.gazeta.uz/oz/2023/02/21/cyber/>.
31. О. Дадабаев. Киберхавфсизликни таъминлаш давр талаби. – Т.: https://uza.uz/uz/posts/kiberxavfsizlikni-taminlash-davr-talabi_498076.
32. https://api.siat.stat.uz/media/uploads/sdmx/sdmx_data_800.pdf.
33. О. Дадабаев. Киберхавфсизликни таъминлаш давр талаби. – Т.: https://uza.uz/uz/posts/kiberxavfsizlikni-taminlash-davr-talabi_498076.
34. https://t.me/Press_Secretary_Uz/5926.
35. https://t.me/cyber_102/6350.
36. <https://www.youtube.com/watch?v=SxMtReDG3Lw>.
37. https://t.me/cyber_102/6286.
38. https://t.me/cyber_102/6329.
39. https://t.me/cyber_102/6269.
40. https://t.me/cyber_102/6111.
41. https://t.me/cyber_102/1218.
42. <https://kun.uz/kr/news/2024/03/29/ozbekistondagi-axborot-resurslariga-kiberhujumlar-24-barobarga-oshdi>.

43. <https://csec.uz/uz/news/maqolalar/internet-tarmo-i-milliy-segmentida-2023-yil-1-yarim-yilligida-ani-langani-olatlar/>.
44. https://t.me/cyber_102/8152.
45. <https://web.telegram.org/a/>.
46. <https://m.vk.com/>.
47. <https://www.youtube.com/?app=desktop&hl=ru>.
48. <https://www.facebook.com/>.
49. <https://www.instagram.com/>.
50. https://t.me/cyber_102/8153.
51. https://t.me/cyber_102/8157.
52. А. Боровикова. Кибербуллинг: цифровая тень современного мира. – Т.: “Правда Востока” газетаси. <https://yuz.uz/ru/news/kiberbulling-tsifrovaya-ten-sovremennogo-mira>.
53. <https://www.unicef.org/uzbekistan/uz/biz-haqimizda>.
54. <https://www.unicef.org/uzbekistan/%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%82%D1%8C-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%B5-%D0%BA%D0%B8%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B1%D1%83%D0%BB%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3>.
55. <https://hi-tech.mail.ru/review/60449-cyberbullying-2022/#anchor640828>.
56. <https://trends.rbc.ru/trends/innovation/5faab671a7947858256b569?from=copу>.
57. https://t.me/cyber_102/5896.
58. <http://popkovapsiholog.myskimou7.edusite.ru/p98aa1.html>.
59. <https://t.me/kiberjinoyatuz/36>.
60. https://t.me/cyber_102/198.
61. <https://www.gazeta.uz/uz/2024/11/22/dusov-boqiyev-sudi/>.
62. <https://externat.foxford.ru/polezno-znat/kiberbulling-detej-i-podrostkov>.
63. <https://oyina.uz/kiril/article/3107>.
64. Просмотр порнографических сайтов в ОАЭ карается тюремным заключением. Статья 34 Федерального указа-закона № 34 от 2021 года о борьбе с киберпреступностью - Хоссам Закария.
65. <https://qalampir.uz/news/viloyatliklarni-%D2%B3ak-orat-k-ilgan-k-iz-zhavobgarlikka-tortildi-video-103998>.
66. <https://qalampir.uz/news/viloyatliklarni-%D2%B3ak-orat-k-ilgan-k-iz-15-sutkaga-k-amaldi-102355>.
67. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Instagram#:~:text=Instagram%20%E2%80%93%20Kevin%20Systrom%20va%20Mike,orqali%20ularni%20yuklash%20imkonini%20beradi>.
68. https://kids.kaspersky.ru/article/kiberbulling_kak_ne_dopustit_problem_iz-za_travli_v_internete.
69. <https://kidskey.org/blog/what-is-cyberbullying>.

70. <https://www.cism-ms.ru/poleznye-materialy/kiberbulling-sredi-podrostkov-osnovnye-priznaki-i-rekomendatsii-dlya-roditeley/>.
71. <https://pionerart.ru/content/files/schipanova.pdf>.
72. <https://play.google.com/store/apps?hl=ru>.
73. <https://www.gazeta.uz/uz/2024/08/01/demography/>.
74. <https://aniq.uz/yangiliklar/florida-gubernatori-bolalarning-ijtimoiy-tarmoqlarda-akkauntga-ega-bulishini-taqiqlovchi-qonun-loyihasini-imzoladi>.
75. <https://www.lasteabi.ee/ru/pomosch-detyam-116-111>.
76. https://t.me/cyber_102/6579.
77. Россия жиноят кодекси // <https://ivo.garant.ru/#/document/10108000/paragraph/464:0>.
78. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси.
79. https://www.instagram.com/reel/Cg_tyX0OtCY/?igshid=MDJmNzVkMjY%3D.
80. <https://uz.eyewated.com/darknet-qora-bozor-va-sanctuary/>.
81. <https://www.pyblog.uz/post/darknet-nima-darknet-haqida-oddiy-sozlar-bilan>.
82. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%BD%D0%B5%D1%82>.
83. M. Bergman. (2001). White paper: The deep web: Surfacing hidden value. Journal of Electronic Publishing, 7(1). doi: 10.3998/3336451.0007.104.
84. <https://telegra.ph/Dark-web-yoki-Dark-net-ga-qanday-ulanish-mumkin-09-12>.
85. https://www.globalsecuritymag.com/The-dark-web-has-a-alar-ming-2-7-million-daily-users-as-of-April-2023.html?utm_source.
86. <https://uzbekdevs.uz/wiki/mac-adress>.
87. <https://learn.csclub.uz/tarmoq-xavfsizligi/mac-manzil-nima>.
88. <https://chinahelp.me/criminal/1599-2>.
89. <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/56>.
90. <https://www.refworld.org/ru/legal/legislation/natlegbod/1999/ru/103652>.
91. <https://t.me/kiberjinoyatuz/35>.
92. <https://t.me/kiberjinoyatuz/31>.
93. <https://www.migration.gov.az/content/pdf/7d878287d2a6aa187238b93c7df26ef3.pdf>.
94. <http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show>.
95. <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275>.
96. <https://mvd.gov.kg/rus/ministry/normative-bases/22>.
97. <https://www.migration.gov.az/content/pdf/7d878287d2a6aa187238b93c7df26ef3.pdf>.
98. https://continent-online.com/Document/?doc_id=30397325.

99. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31295286&pos=411;-44#pos=411;-44.
100. <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275>.
101. <http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=s>
how.
102. <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275>.
103. <http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=s>
how.
104. <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275>.
105. <https://chinahelp.me/criminal/1599-2>.
106. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36675065&pos=3172;10#pos=3172;10.
107. <https://public.sud.uz/report/CRIMINAL>.
108. <https://www.refworld.org/ru/legal/legislation/natlegbod/1999/ru/103652>.
109. <https://www.justice.gov/criminal/criminal-fraud/file/1292051/dl>.
110. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/23/contents>.
111. https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=62179&type=soga
n&key=9.
112. <https://www.law.go.kr/%EB%B2%95%EB%A0%B9/%ED%98%95%EB%B2%95>.
113. <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>.
114. https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719/.
115. <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/ja>.
116. <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/>.
117. https://www.austlii.edu.au/cgi-bin/viewdoc/au/legis/cth/consol_act/cca1995115/sch1.html.
118. <https://sso.agc.gov.sg/Act/CDTOSCCBA1992>.
119. https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1998/892_892_892/en.
120. <https://www.brocardi.it/codice-penale/>.
121. <https://www.brocardi.it/codice-penale/>.
122. <https://www.parlementairemonitor.nl/9353000/1/j9vvij5epmj1ey0/vi32nmht6cz9>.
123. <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>.
124. <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000037847559/>.
125. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/27/section/1>.
126. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/21/contents>.
127. <https://www.tribunal-de-paris.justice.fr/75>.
128. https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071154/.
129. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000032627231>.

130. https://tel.directory.gov.hk/index_HKPF_ENG.html.
131. <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2012/12/Thailand-Computer-Crime-Act-2007-eng.pdf>.
132. https://data.thailand.opendevdevelopmentmekong.net/en/laws_record/2562/resource/ec616be5-9fbf-4071-b4b5-cb1f3e46e826.
133. https://data.opendevdevelopmentmekong.net/dataset/329b4f41-f309-4348-9015-23c6f62d5fb4/resource/ea9a61bc-fba9-41ae-9dd0-d31ca5f36ff5/download/843708_0001.pdf.
134. https://www.bka.de/EN/Home/home_node.html.
135. <https://www.fbi.gov/investigate/cyber>.
136. https://www.polizei.de/Polizei/DE/Einrichtungen/ZAC/zac_node.html.
137. <https://nj.gov/njsp/division/investigations/cyber-crimes.shtml>.
138. <https://da.santaclaracounty.gov/home>.
139. <https://www.ca.gov/departments/223/>.
140. https://www.coe.int/en/web/octopus/country-wiki-ap/-/asset_publisher/CmDb7M4RGb4Z/content/philippines/pop_up.
141. <https://www.pkulaw.com/chl/4a0675f698316d0fbdfb.html?way=listView>.
142. <https://www.unodc.org/e4j/ru/terrorism/module-5/key-issues/middle-east-and-gulf-region.html>.
143. <https://www.unodc.org/unodc/en/cybercrime/convention/home.html>.
144. <https://rm.coe.int/1680081580>.
145. <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n17/038/61/pdf/n1703861.pdf>.
146. <https://lex.uz/docs/2066680>.
147. <https://lex.uz/docs/2068478>.
148. https://www.tit.comm.ecowas.int/wp-content/uploads/2015/11/SIGNED_Cybercrime_En.pdf.
149. https://au.int/sites/default/files/treaties/29560-treaty-0048_-_african_union_convention_on_cyber_security_and_personal_data_protection_e.pdf.
150. <https://www.unodc.org/e4j/ru/cybercrime/module-3/key-issues/international-and-regional-instruments.html>.
151. https://itlaw.fandom.com/wiki/Arab_Convention_on_Combating_Information_Technology_Offences.
152. <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=28340>.
153. <https://rm.coe.int/1680081580>.
154. https://www.coe.int/ru/web/impact-convention-human-rights/convention-on-cybercrime#.
155. <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n17/038/61/pdf/n1703861.pdf>.

156. <https://www.un.org/counterterrorism/ru/cybersecurity>.
157. <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n18/450/56/pdf/n1845056.pdf>.
158. <https://docs.un.org/ru/A/RES/73/187>.
159. <https://lex.uz/docs/2066680>.
160. “Терроризм, сепаратизм ва экстремизмга қарши курашиш тўғрисида”ги Шанхай Конвенцияси // <https://lex.uz/docs/2066680>.
161. <https://lex.uz/docs/2068478>.
162. <https://www.unodc.org/e4j/ru/cybercrime/module-3/key-issues/international-and-regional-instruments.html>.
163. <https://lex.uz/docs/4748982>.
164. https://www.tit.comm.ecowas.int/wp-content/uploads/2015/11/SIGNED_Cybercrime_En.pdf.
165. https://au.int/sites/default/files/treaties/29560-treaty-0048_-_african_union_convention_on_cyber_security_and_personal_data_protection_e.pdf.
166. https://itlaw.fandom.com/wiki/Arab_Convention_on_Combating_Information_Technology_Offences.
167. <https://lex.uz/docs/1304112>.
168. <https://kun.uz/kr/news/2024/03/29/ozbekistondagi-axborot-resurslariga-kiberhujumlar-24-barobarga-oshdi>.
169. <http://m.xabar.uz/tehnologiya/mwcs-2024-huawei-mobil-suniy-intellekt-asriga>.
170. https://plov.press/uz/news/tehnologii/abonentlar_soni_a_oli_soniga_teng_uzbekiston_mobil_alo_asi_anchalik_rivozhlanmo_da_va_rossiya_tazhrib/.
171. <https://adindex.ru/publication/analitics/channels/2016/08/31/136149.phtml>.
172. <https://dszn.ru/press-center/news/7615>.
173. <https://gb.ru/blog/kiberbulling/>.
174. <https://t.me/huquqiyaxborot>.
175. <https://csec.uz/uz/>.
176. https://t.me/cyber_102. <https://t.me/iibbuz/34657>.
177. <https://www.enisa.europa.eu/news/eus-first-ever-report-on-the-state-of-cybersecurity-in-the-union>.
178. <https://www.africanews.com/2024/11/28/interpol-arrests-1006-cybercrime-suspects-across-africa-in-two-months/>.
179. <https://www.nme.com/news/music/fbi-arrest-musician-for-streaming-fraud-and-allegedly-collecting-10million-from-ai-generated-songs-3790973>.
180. https://t.me/cyber_102/5927.
181. <https://www.ferra.ru/news/techlife/v-evrope-nakonec-to-prinyali-zakon-ob-ii-spustya-dva-goda-obsuzhdenii-15-07-2024.htm>.

182. [https://techxplore.com/news/2024-09-korean-ai-cctvs-criminal.html#:~:text=Electronics%20and%20Telecommunications%20Research%20Institute%20\(ETRI\)%20has%20recently%20announced%20that,potential%20crimes%20and%20predict%20the.](https://techxplore.com/news/2024-09-korean-ai-cctvs-criminal.html#:~:text=Electronics%20and%20Telecommunications%20Research%20Institute%20(ETRI)%20has%20recently%20announced%20that,potential%20crimes%20and%20predict%20the.)
183. Организации в ОАЭ остаются уязвимыми для кибератак.
<https://www.youtube.com/watch?v=hnTgZ6rvRmk.>
184. <chrome://settings/security.>
185. <https://www.youtube.com/watch?v=fMzW8AxRM1U.>
186. https://kids.kaspersky.ru/article/kiberbulling_kak_ne_dopustit_problemu_iz-za_travli_v_internete.
187. <https://learn.csclub.uz/tarmoq-xavfsizligi-1/oddiy-devordekorinadigan-xavfsizlik-himoyasi.>
188. <https://learn.csclub.uz/tarmoq-xavfsizligi-1/tarmoq-xavfsizligi-kirish.>
189. <https://learn.csclub.uz/tarmoq-xavfsizligi-1/tarmoqda-malumotlarning-yashirin-tomoni.>
190. <https://learn.csclub.uz/kiberxavfsizlikka-kirish/kiberxavfsizlikdagi-kasblar.>
191. [https://cyberpark.uz/.](https://cyberpark.uz/)
192. <https://docs.un.org/en/A/RES/79/243.>
193. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226.>
194. <https://www.refworld.org/ru/legal/legislation/natlegbod/1999/ru/103652.>
195. <https://www.migration.gov.az/content/pdf/7d878287d2a6aa187238b93c7df26ef3.pdf.>

Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi
kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy
jihatlari mavzusidagi dissertatsiyaga
1-ILOVA

**Davlat organlari va tashkilotlari, shuningdek, boshqa tashkilotlar tomonidan
jamoat xavfsizligi va kiberxavfsizlik, shu bilan birga, jamoat xavfsizligiga tahdid
soluvchi kiberjinoyatlar bo'yicha o'tkazilgan anketa so'rovlari natijasi
TAQQOSLAMA JADVAL**

№	Qo'yilgan masala (so'rov) nomi	Natija
1.	Kiberxavfsizlikka oid terminlardan xabardorligi	153 nafar xodim biladi, 327 nafar xodim o'rtacha darajada xabari bor, 3425 nafar xodim umuman bilmaydi
2.	Kiberxavfsizlikka oid ilmiy ish qilgan yoki amalga oshirayotgan tadqiqotchi xodimlar soni	32 nafar
3.	Kiberxavfsizlikka oid ilmiy ishlar soni	1395 ta
4.	Kiberxavfchizlik bilan bevosita shug'ullanuvchi xodimlar soni	798 nafar
5.	O'zbekiston Respublikasining "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi Qonuni mavjudligidan xabari bo'lgan xodimlar soni	405 nafar
6.	O'zbekiston Respublikasining "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi Qonunini qayta ko'rib chiqish kerak deb hisoblovchi xodimlar soni	26 nafar
7.	O'zbekiston Respublikasining "Sun'iy intellekt to'g'risida"gi Qonunini qabul qilish kerak deb hisoblovchi xodimlar soni	1703 nafar
8.	O'zbekiston Respublikasining "Sun'iy intellekt to'g'risida"gi Qonunini qabul qilmaslik kerak deb hisoblovchi xodimlar soni	2309 nafar
9.	Kiberjinoyatlarning ochiq statistikasi yuritilishi zarur deb hisoblovchi xodimlar soni	2905 nafar
10.	Kiberjinoyatlarning ochiq statistikasi yuritilishi zarur deb hisoblovchi xodimlar soni	2905 nafar
11.	O'zbekiston Respublikasining "Kiberbulling to'g'risida"gi Qonuni qabul qilinishi kerak deb hisoblovchi xodimlar soni	3109 nafar
12.	O'zbekiston Respublikasining "Kiberbullingga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonuni qabul qilinishi kerak deb hisoblovchi xodimlar soni	796 nafar
13.	Kibermakon haqida tushunchaga ega bo'lgan xodimlar soni	32 nafar
14.	Telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'idan foydalanib sodir etilayotgan jinoyatlarni kiberjinoyat deb hisoblovchi xodimlar soni	3905 nafar
15.	Jamoat xavfsizligi haqida tushunchaga ega bo'lgan xodimlar soni	705 nafar
16.	Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar haqida tushunchaga ega bo'lgan xodimlar soni	13 nafar
17.	Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar haqida tushunchaga ega bo'lgan xodimlar soni	4 nafar
18.	Kiberkorruptsiyaning huquqiy bazasini yaratish zarur deb hisoblovchi xodimlar soni	3905 nafar

19.	Kiberkorruptsiyaga to'lov kartalari, tizimlari, shu bilan birga, kriptoaktivlar orqali amalga oshirilgan to'lovlar, tarmoq orqali moddiy manfaatdan tashqari ma'naviy manfaat bergan, shuningdek, axborot tizimlarini o'zgartirib qo'yish orqali noqonuniy xarakatlar qilgan, jinoiy daromadlarni legallashtirgan qilmishlarni nazarda tutuvchi jinoyatlarni kiritishni qo'llab-quvvatlovchi xodimlar soni	3701 nafar
20.	Kiberkorruptsiyaga kriptoaktivlar orqali amalga oshirilgan to'lovlar, tarmoq orqali moddiy manfaatdan tashqari ma'naviy manfaat bergan, shuningdek, axborot tizimlarini o'zgartirib qo'yish orqali noqonuniy xarakatlar qilgan, jinoiy daromadlarni legallashtirgan qilmishlarni nazarda tutuvchi jinoyatlarni kiritishni qo'llab-quvvatlovchi xodimlar soni	195 nafar
21.	Kiberkorruptsiyaga kriptoaktivlar orqali amalga oshirilgan to'lovlar, tarmoq orqali moddiy manfaatdan tashqari ma'naviy manfaat berish orqali noqonuniy xarakatlar qilgan, jinoiy daromadlarni legallashtirgan qilmishlarni nazarda tutuvchi jinoyatlarni kiritishni qo'llab-quvvatlovchi xodimlar soni	9 nafar
22.	Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarni sodir etgan shaxslarning reestrini yuritishni qo'llab-quvvatlovchi xodimlar soni	3758 nafar
23.	Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarni sodir etgan shaxslarning reestrini yuritishni qo'llab-quvvatlamaydigan xodimlar soni	1417 nafar
24.	"Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi xalqaro konvensiyani O'zbekiston Respublikasi tashabbus ko'rsatishi kerak deb hisoblovchi xodimlar soni	3905 nafar
25.	"Kiberjinoyatlar to'g'risida"gi Budapesht konvensiyasiga O'zbekiston Respublikasi to'liq qo'shilishi kerak deb hisoblovchi xodimlar soni	547 nafar
26.	"Kiberjinoyatlar to'g'risida"gi Budapesht konvensiyasiga O'zbekiston Respublikasi shart (agavorka) bilan qo'shilishi kerak deb hisoblovchi xodimlar soni	2709 nafar
27.	"Kiberjinoyatlar to'g'risida"gi Budapesht konvensiyasiga O'zbekiston Respublikasi qo'shilmasligi kerak deb hisoblovchi xodimlar soni	649 nafar
28.	"Kiberxavfsizlik markazi" DUKning tashkiliy-huquqiy shaklini agentlikka o'tkazish kerak deb hisoblovchi xodimlar soni	3701 nafar
29.	Kiberjinoyatlar eng ko'p sodir etilayotgan hudud o'zining yashash joyi deb hisoblovchi xodimlar soni	2022 nafar
30.	Kiberjinoyatlar eng ko'p sodir etilayotgan hudud Toshkent shahri deb hisoblovchi xodimlar soni	1883 nafar
31.	Kiberbulling uchun jinoiy javobgarlik belgilanishi kerak, deb hisoblovchi xodimlar soni	3109 nafar
32.	Darknet haqida tushunchaga ega bo'lgan xodimlar soni	107 nafar
33.	Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar bo'yicha Jinoyat kodeksida aniq javobgarlik belgilanishi kerak deb hisoblovchi xodimlar soni	3905 nafar
34.	Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun javobgarlik sanksiyasi zararni bartaraf etish bilan bog'lanmaganligi va Jinoyat kodeksida yetarlicha to'g'ri javobgarlik belgilanmagan deb hisoblovchi xodimlar soni	3905 nafar

35.	Raqamli nazoratni amalga oshiruvchi organ O'zkomnazorat bo'lishi kerak, deb hisoblovchi xodimlar soni	3107 nafar
36.	Milliy gvardiyani jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun jinoyat ishi qo'zg'atish, surishtiruv va tergov xarakatlarini o'tkazish vakolatiga ega bo'lgan organ sifatida belgilanishi kerak deb hisoblovchi xodimlar soni	3715 nafar
37.	Milliy gvardiyani voyaga yetmaganlar nazoratsizligiga qarshi kurashuvchi organlardan biri sifatida belgilanishi kerak deb hisoblovchi xodimlar soni	3105 nafar
38.	Ichki ishlar organlari kiberxavfsizlikni yetarlicha ta'minlay olayapti deb hisoblovchi xodimlar soni	5 nafar
39.	Davlat xavfsizlik xizmati kiberxavfsizlikni yetarlicha tartibga solib qo'ygan deb hisoblovchi xodimlar soni	11 nafar
40.	Kiberjinoyatlarning tahdididan qo'rqmaydigan xodimlar soni	102 nafar
41.	Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning tahdididan qo'rqmaydigan xodimlar soni	3 nafar
42.	Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun aniq javobgarlik turlari, ularning reestri tasdiqlangan holda bo'lishi va amalda ushbu reestr doimiy asosda yuritilishi kerak, deb hisoblovchi xodimlar soni	3458 nafar
43.	Muhim axborot infratuzilmasi haqida tushunchaga ega bo'lgan xodimlar soni	798 nafar
44.	Axborot kodeksi qabul qilinishi kerak deb hisoblovchi xodimlar soni	723 nafar
45.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari kodeksi qabul qilinishi kerak deb hisoblovchi xodimlar soni	3182 nafar
46.	Raqamlashtirish holatidan mamnun bo'lgan xodimlar soni	3209 nafar
47.	Xalqaro transchegaraviy kibermunosabatlar uchun yagona 24/7 rejimda ishlovchi markaz tashkil etilishi kerak deb hisoblovchi xodimlar soni	3607 nafar
48.	Sun'iy intellektidan foydalanishni biladigan xodimlar soni	3122 nafar
49.	"Axborotlashtirish to'g'risida"gi Qonunga sun'iy intellekt bo'yicha zarur normalar kiritilishi kerak deb hisoblovchi xodimlar soni	3755 nafar
50.	"Axborotlashtirish to'g'risida"gi Qonun yangi tahrirda qabul qilinishi kerak deb hisoblovchi xodimlar soni	3798 nafar
51.	Kiberbullingga uchragan xodimlar soni	2013 nafar
52.	Kibertazyiqqa uchragan xodimlar soni	127 nafar
53.	Kiberxavfsizlik bo'yicha o'tkazilayotgan huquqiy targ'ibot va ma'naviy-ma'rifiy ishlarni samarali amalga oshirilmoqda deb hisoblovchi xodimlar soni	358 nafar
54.	Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarni tergov qilishni Davlat xavfsizlik xizmati tergovchilariga berish zarur deb hisoblovchi xodimlar soni	190 nafar
55.	"Axborotlashtirish to'g'risida"gi Qonun talabidan kelib chiqib, Jinoyat kodeksiga jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi qo'shimcha jinoyatlar uchun javobgarlik belgilanishi kerak deb hisoblovchi xodimlar soni	3905 nafar
56.	O'zining shaxsiga doir ma'lumotlari muhofaza etilgan deb hisoblovchi xodimlar soni	109 nafar
57.	To'lov tizimlari hamda vositalari xavfsiz deb hisoblovchi xodimlar soni	37 nafar

58.	Kiber, bio va nonotexnologiya haqida tushunchaga ega bo'lgan xodimlar soni	13 nafar
59.	O'zbekiston Respublikasidagi mavjud mediamakonda tarqatilayotgan axborot va yaratilgan kontent sifatli va foydali deb hisoblovchi xodimlar soni	8 nafar
60.	Raqamli texnologiyalar vazirligi faoliyati haqida yetarlicha ma'lumotga ega bo'lgan xodimlar soni	3012 nafar
61.	Ichki ishlar vazirligining kiberjinoyatlarga qarshi kurashish borasidagi faoliyati haqida yetarlicha ma'lumotga ega bo'lgan xodimlar soni	53 nafar
62.	Milliy gvardiyaning kiberjinoyatlarga qarshi kurashish borasidagi faoliyati haqida yetarlicha ma'lumotga ega bo'lgan xodimlar soni	59 nafar
63.	Davlat xavfsizlik xizmatining kiberjinoyatlarga qarshi kurashish borasidagi faoliyati haqida yetarlicha ma'lumotga ega bo'lgan xodimlar soni	89 nafar
64.	O'zkomnazoratning kiberjinoyatlarga qarshi kurashish borasidagi faoliyati haqida yetarlicha ma'lumotga ega bo'lgan xodimlar soni	1078 nafar
65.	Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligining kiberjinoyatlarga qarshi kurashish borasidagi faoliyati haqida yetarlicha ma'lumotga ega bo'lgan xodimlar soni	57 nafar
66.	Bosh prokuraturaning kiberjinoyatlarga qarshi kurashish borasidagi faoliyati haqida yetarlicha ma'lumotga ega bo'lgan xodimlar soni	32 nafar
67.	Sudlar, shu jumladan, Oliy sudning kiberjinoyatlarga qarshi kurashish borasidagi faoliyati haqida yetarlicha ma'lumotga ega bo'lgan xodimlar soni	129 nafar
68.	Sudlar tomonidan kiberjinoyatchiga nisbatan amalda qo'llanilayotgan jazoni adolatli jazo deb hisoblovchi xodimlar soni	12 nafar
69.	Sudlar tomonidan kiberjinoyatchiga nisbatan amalda qo'llanilayotgan jazoni adolatsiz jazo deb hisoblovchi xodimlar soni	3893 nafar
70.	Raqamli dalil va elektron ma'lumot haqidagi qoidalarni Jinoyat-protsessual kodeksida belgilash maqsadga muvofiq deb hisoblovchi xodimlar soni	3758 nafar
71.	Kiberjinoyatlar bo'yicha texnik, psixologik va yuridik bilimga yetarlicha ega bo'lgan xodimlar soni	3 nafar
72.	Kiberjinoyatlar bo'yicha texnik va psixologik bilimga yetarlicha ega bo'lgan xodimlar soni	5 nafar
73.	Kiberjinoyatlar bo'yicha texnik bilimga yetarlicha ega bo'lgan xodimlar soni	798 nafar
74.	O'tkazilgan tadqiqod so'rovidan mamnun bo'lgan xodimlar soni	3905 nafar

Ushbu so'rovda 125 ta davlat organi va tashkiloti, shuningdek, boshqa tashkilotda ishlovchi 3905 nafar xodim ishtirok etdi.

**Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar, shu jumladan boshqa
kiberjinoyatlarning o'ziga xos xususiyatlari**

t/r	O'ziga xos xususiyatlar
1.	axborot-kommunikatsiya texnologiyasi bugungi kunda raqamli texnologiya, biotexnologiya, sun'iy intellekt texnologiyasi, nonotexnologiya, kibertexnologiyaga o'zining o'rnini bo'shatib bermoqda, biroq ularning barchasi raqamli, tovushli, belgili, ovozli, matn, video yoki xk. ko'rinishlarda bo'lishidan qat'iy nazar bizga ma'lum bir axborot taqdim etishi bilan ularning barchasi axborot-kommunikatsiya texnologiyasi bilan uzviy bog'liqdir;
2.	kiberjinoyatlar kibermuhitda ham, kibermakonda ham sodir etilishi mumkin, ya'ni u odatdagi sharoitdan o'zining axborot-kommunikatsiya texnologiyasi orqali yaratilgan virtual olam ekanligi bilan o'zaro farq qiladi;
3.	kiberjinoyat to'liq kibermuhit, shu jumladan, kibermakonda yoki odatdagi sharoit bilan aralashgan holda, kibermuhit, shu jumladan, kibermakon bilan bog'liq holda sodir etilishi mumkin, misol uchun, shaxsning hayotiga qarshi qaratilgan kiberjinoyatlarda kiberhujum kibermuhit, shu jumladan, kibermakonda sodir etilishi mumkin, biroq jinoyatning tamomlanish vaqti odatdagi sharoitda sodir bo'ladi, ya'ni kiberqotillik, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali o'zini o'zi o'ldirishga undash yoki kibersuitsid jinoyatlarida kiberhujum kibermuhit, shu jumladan, kibermakondan foydalangan holda, amalga oshirilishi mumkin, biroq shaxsning hayotiga bo'lgan tahdid natijasiga oid zaruriy belgi odatdagi sharoitda vujudga keladi, kibero'g'rilik jinoyati qonunga xilof ravishda axborot tizimiga kirish yo'li bilan sodir etilgan vaqtda, ya'ni kibermuhit, shu jumladan, kibermakondayoq shaxsning o'zga shaxs mulkiga bo'lgan mulkdorlik huquqi paydo bo'lishi bilan jinoyat tamomlanadi;
4.	kiberjinoyatlar axborot-kommunikatsiya texnologiyasi vositalaridan foydalangan holda, muhofaza qilingan obyektga nisbatan yoki axborot-kommunikatsiya texnologiyasi sohasi obyektlariga nisbatan ham sodir etilishi mumkin;
5.	kiberjinoyatlar shaxs, jamiyat va davlatga kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda tahdid qiladi yoki ularga nisbatan kiberhujum amalga oshirish orqali sodir etiladi;
6.	kiberjinoyatlar o'zining iqtisodiy jihatdan sodir etilishida kiberjinoyatchi uchun samarali va tezkor sodir etilishi usuli ekanligi bilan alohida ahamiyatga ega;

7.	kiberjinoyatlarning sodir etilishi vaqt va makon oralig'iga bog'liq, misol uchun, o'z vaqtida elektron hisoblash mashinalari bo'lgan texnologiya bugungi kunda o'zining o'rnini boshqa texnologiyaga bo'shatib bermoqda. Sun'iy intellekt, aerokosmik texnologiyalarning paydo bo'lishi va rivojlanishi bilan yangi ijtimoiy xavfli qilmishlar vujudga kelmoqda va biz uni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasiga tegishli bo'lgan jinoyat deb aytishimizda ham bir qator texnologik muammolar mavjud. Masalan, «kiberkorruptsiya», «raqamli korruptsiya», «kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda sodir etilayotgan korruptsiya»ga oid masalalar 2025-yilga qadar mamlakatimizda normativ-huquqiy hujjatlar va boshqa hujjatlarda tilga olinmagan bo'lsa-da, 2025-yil 5-mart kuni Korruptsiyaga qarshi kurashish bo'yicha milliy kengash yig'ilishida Davlat rahbari tomonidan Kiberkorruptsiyaga qarshi kurashish bo'yicha mustahkam huquqiy bazani yaratish ¹ bo'yicha topshiriq berilib, alohida qonunchilik hujjati ² bilan aniq vazifalar belgilab olindi;
8.	kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini himoya qilishda raqamli nazoratni amalga oshirish kiberxavfsizlikni ta'minlashda muhim o'rin tutadi;
9.	kiberjinoyatlar o'zining tezkorligi bilan alohida ajralib turadi;
10.	kiberjinoyatlarning izlari va unga oid dalillarni yo'q qilish va topish juda mushkuldir;
11.	kiberjinoyatlar raqamli (elektron) dalillarni vujudga keltiradi;
12.	kiberjinoyat o'zining keng ko'lamli jinoyat ekanligi bilan boshqa jinoyatlarga qaraganda ajralib turadi;
13.	kiberjinoyat juda katta miqdorda moddiy yoki nomoddiy zarar yoki jiddiy ziyon yohud ma'naviy zarar keltirishi mumkin;
14.	kiberjinoyatni sodir etgan shaxslarga nisbatan qo'llaniluvchi asosiy jazodan tashqari u tomonidan keltirilgan zararni qoplash masalasini hal qilish muhimdir;
15.	bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida kiberjinoyatlarga nisbatan yagona texnologik va huquqiy amaliyot mavjud emas. Bu amaliyot jinoyatlarni aniqlash, ularga qarshi kurashish, oldini olish, jazo tayinlash, dalillarni baholash, jazoni ijro etish va xk.da ham ko'rinadi.
16.	texnologiyaning rivojiga qarab bu jinoyatlar o'zgarib borishini inobatga olib, umumiy nom bilan hozircha kiberjinoyatlarning sodir etilishiga sabab bo'lgan qurol yoki vositalarni kibertexnologiya deb atasak bo'ladi;
17.	kiberjinoyatlar boshqa jinoyatlarga qaraganda keng ko'lamli zarar va ziyon keltirishi bilan alohida ahamiyatga ega jinyaotdir;
18.	faqatgina kiberjinoyat bir vaqtning o'zida to'g'ridan-to'g'ri shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini hamda jamoat xavfsizligiga tahdid solishi mumkin;

¹ <https://president.uz/uz/lists/view/7924>.

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Korruptsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha belgilangan ustuvor vazifalar ijrosini samarali tashkil etishga doir chora-tadbirlar to'g'risida" 2025-yil 21-apreldagi PF-71-son Farmoni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

19.	kelajakda faqatgina kiberjinoyatlarni fosh etish, ularni aniqlash, ularga qarshi kurashish, ularning oqibatlarini bartaraf etish, kiberjinoyatlar uchun jazo muqarrarligini ta'minlash boshqa jinoyatlarga qaraganda keng ko'lamli, xatto dunyo ahamiyatiga molik hodisa bo'lishi mumkin;
20.	Kiberjinoyatdan keng ko'lamli jinoyat mavjud bo'lishi mumkin emas;
21.	Aloqa, axborot, axborot-kommunikatsiya texnologiyasi, kibermuhit, shu jumladan, kibermakonsiz kiberjinoyat sodir etilishi mumkin emas va ushbu jinoyat sodir etilishining minimal talabi ham shudir.
22.	kiberjinoyatlar kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda qasddan sodir etiladi;
23.	kiberjinoyat qasddan yoki ehtiyotsizlikdan boshqa jinoyatlar sodir etilishiga to'liq shart-sharoit yaratishi yoki bevosita yohud bilvosita imkoniyat berishi mumkin;
24.	Shaxslarning shaxsga doir ma'lumotlarini ag'anaviy usullardan himoya qilish orqali kiberjinoyatlardan himoya qilish imkonsizdir;
25.	shaxsga doir ma'lumotlar o'z o'rini raqamli ma'lumotlarga to'liq bo'shatib berishi orqali shaxsning ovozi, xatti-harakatlari, ko'z, yuz, qo'l va boshqa ta'na a'zolari tuzilishi va boshqa xavfsizlikni ta'minlovchi vositalar orqali kiberxavfsizlik ta'minlash imkonsiz bo'lgan hodisalarning oldini olish imkoni mavjud;
26.	kiberjinoyat kiberxavfsizlik yoki kiberhimoya mavjudligidan qat'iy nazar sodir etilishi mumkin;
27.	kiberjinoyat « latent »ligi yuqori bo'lgan jinoyat hisoblanadi, masalan, statistik ma'lumotlarga qaraganda kiberjinoyatlarning qariyb 90 foizi latent jinoyat sanaladi ¹ ;
28.	kiberjinoyat yuridik, texnik, psixologik, fizik, matematik boshqa unsurlarni o'zida bir vaqtning o'zida yoki aralash ko'rinishda mujassam etish imkoniyatiga ega bo'lgan murakkab jinoyat hamdir.
29.	Kiberxavfsizlik axborot xavfsizligining bir qismidir;
30.	Kiberjinoyat sodir etilishi uchun minimal talablarning mavjudligi tufayli, kiberjinoyatning obyekti va jabrlanuvchilari juda xilma-xil bo'lishi mumkin. Kiberjinoyatning mumkin bo'lgan obyektlari: Ijtimoiy munosabatlar Axborot xavfsizligi sohasidagi munosabatlar; Iqtisodiy faoliyat sohasidagi munosabatlar; Shaxsiy hayot daxlsizligi munosabatlari; Moddiy obyektlar; Kompyuter tizimlari va tarmoqlari; Ma'lumotlar bazalari; Elektron hujjatlar; Raqamli valyuta va moliyaviy aktivlar; Huquqiy kategoriyalar;

¹ Ф. Джураев. Кибержиноятлар тушунчаси, белгилари ва шахсий изқуварлик маҳорати орқали уларни олдини олиш ва фош этилишининг аҳамияти ҳақида айрим мулоҳазалар. – Т.: САРЖИС. 2022. №3. – 228 б.

	Intellektual mulkiyat huquqlari; Shaxsiy ma'lumotlar huquqi; Mualliflik huquqlari; Tijorat sirlari; Majburiyatlar; Axborot xavfsizligini ta'minlash majburiyati; Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish majburiyati; Tijorat sirlarini saqlash majburiyati; Jabrlanuvchilar kategoriyalari: Jismoniy shaxslar; Oddiy foydalanuvchilar; Korxona xodimlari; Davlat xizmatchilari; Yuridik shaxslar; Tijorat tashkilotlari; Davlat muassasalari; Notijorat tashkilotlari; Jamiyat va davlat; Milliy xavfsizlik; Ijtimoiy tartib; Iqtisodiy barqarorlik va boshqalar. Shunga ko'ra, kiberjinoyatlarning universal tabiati tufayli, ular deyarli barcha tip obyektlar va jabrlanuvchilarga nisbatan sodir etilishi mumkin. Bu sohada samarali huquqiy himoya va profilaktika choralarini ishlab chiqishda ushbu xilma-xillik e'tiborga olinishi zarur.

**Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan
ma'muriy huquqbuzarlik ishlari bo'yicha Internet tarmog'ida e'lon qilingan
sud qarorlari statistikasi**

t/r	Huquqbuzarlik nomi	MJtK moddasi	Huquqbuzarliklar bo'yicha Internet tarmog'ida e'lon qilingan ishlar soni
1.	tuhmat	40-modda	54904
2.	haqorat qilish	41-modda	613 662
3.	shahvoniy shilqimlik qilish	41 ¹ -modda	7847
4.	fuqaroga ma'naviy yoki moddiy zarar yetkazishi mumkin bo'lgan ma'lumotlarni oshkor etish	46-modda	704
5.	shaxsiy hayot daxlsizligini buzish	46 ¹ -modda	4804
6.	shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risidagi qonunchilikni buzish	46 ² -modda	2172
7.	mualliflik yoki ixtirochilik huquqlarini buzish	149-modda	14
8.	ruxsatsiz radiouzatkich shoxobchasi o'rnatish va (yoki) undan foydalanish, shuningdek abonentlik qurilmasini elektr aloqa tarmoqlariga ulash	151-modda	2
9.	axborotdan foydalanish qoidalarini buzish	155-modda	49
10.	kompyuter tizimidan foydalanish qoidalarini buzish	155 ¹ -modda	10
11.	telekommunikatsiya tarmog'idan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish	155 ² -modda	14
12.	mobil qurilmaning xalqaro o'ziga xos identifikatsiya kodini yoki abonent qurilmasining identifikatsiyalash modulini qonunga xilof ravishda o'zgartirish	155 ³ -modda	1
13.	kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi qonunchilikni buzish	155 ⁴ -modda	251
14.	mayning faoliyatini qonunga xilof ravishda amalga oshirish	155 ⁵ -modda	10
15.	mualliflik huquqini va turdosh huquqlarni buzish	177 ¹ -modda	439
16.	reklama to'g'risidagi qonunchilikni buzish	178 ¹ -modda	181
17.	pornografik mahsulotni tayyorlash, olib kirish, tarqatish, reklama qilish, namoyish etish	189-modda	4413
18.	tazyiqni, zo'ravonlikni yoki shafqatsizlikni targ'ib qiluvchi mahsulotni tayyorlash, olib kirish, tarqatish, reklama qilish, namoyish etish	189 ¹ -modda	490
19.	qimor va tavakkalchilikka asoslangan boshqa o'yinlar	191-modda	6511
20.	diniy ta'limotdan saboq berish tartibini buzish	201 ¹ -modda	5851
21.	yolg'on axborot tarqatish	202 ² -modda	2048

22.	qonunchilik hujjatlarini bajarmaslikka yoki buzishga omma oldida da'vat qilish	241-modda	329
Jami:		651 302	

**Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan jinoyat
ishlari bo'yicha Internet tarmog'ida e'lon qilingan sud qarorlari statistikasi**

t/r	Jinoyat nomi	Jinoyat kodeksi moddasi	Jinoyatlar bo'yicha Internet tarmog'ida e'lon qilingan ishlar soni
1.	o'zini o'zi o'ldirish darajasiga yetkazish	103-modda	246
2.	o'zini o'zi o'ldirishga undash	103 ¹ -modda	8
3.	voyaga yetmagan shaxsni g'ayriijtimoiy xatti-harakatlarga jalb qilish	127-modda	2194
4.	o'n olti yoshga to'lmagan shaxsga nisbatan uyatsiz-buzuq harakatlar qilish	129-modda	2
5.	pornografik mahsulotni tayyorlash, olib kirish, tarqatish, reklama qilish, namoyish etish	130-modda	51
6.	tazyiqni, zo'ravonlikni yoki shafqatsizlikni targ'ib qiluvchi mahsulotni tayyorlash, olib kirish, tarqatish, reklama qilish, namoyish etish	130 ¹ -modda	45
7.	urushni targ'ib qilish	150-modda	2
8.	terrorizm	155-modda	118
9.	milliy, irqiy, etnik yoki diniy adovat qo'zg'atish	156-modda	3
10.	shaxsiy hayot daxlsizligini buzish	141 ¹ -modda	85
11.	shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risidagi qonunchilikni buzish	141 ² -modda	191
12.	shaxsning sha'nini va qadr-qimmatini kamsituvchi hamda inson hayotining sir tutiladigan tomonlarini aks ettiruvchi ma'lumotlarni oshkor qilish	141 ³ -modda	95
13.	O'zbekiston Respublikasi Prezidentiga tajovuz qilish	158-modda	164
14.	tovlamachilik	165-modda	2632
15.	firibgarlik	168-modda	74416
16.	o'g'rilik	169-modda	44966
17.	qonunga xilof ravishda axborot to'plash, uni oshkor qilish yoki undan foydalanish	191-modda	3
18.	raqobatchini obro'sizlantirish	192-modda	3
19.	ommaviy tartibsizliklar	244-modda	46
20.	jamoat xavfsizligi va jamoat tartibiga tahdid soladigan materiallarni tayyorlash, saqlash, tarqatish yoki namoyish etish	244 ¹ -modda	4314
21.	diniy mazmundagi materiallarni qonunga xilof ravishda tayyorlash, saqlash, olib kirish yoki tarqatish	244 ³ -modda	127
22.	yolg'on axborot tarqatish	244 ⁶ -modda	8

23.	qimor va tavakkalchilikka asoslangan boshqa o'yinlarni tashkil etish hamda o'tkazish	278-modda	923
24.	axborotlashtirish qoidalarini buzish	278 ¹ -modda	15
25.	kompyuter axborotidan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish	278 ² -modda	26
26.	kompyuter tizimidan, shuningdek telekommunikatsiya tarmoqlaridan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish uchun maxsus vositalarni o'tkazish maqsadini ko'zlab tayyorlash yoxud o'tkazish va tarqatish	278 ³ -modda	15
27.	kompyuter axborotini modifikatsiyalashtirish	278 ⁴ -modda	133
28.	zarar keltiruvchi dasturlarni yaratish, ishlatish yoki tarqatish	278 ⁶ -modda	15
29.	telekommunikatsiya tarmog'idan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish	278 ⁷ -modda	69
30.	kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi qonunchilikni buzish	278 ⁸ -modda	63
31.	mayning faoliyatini qonunga xilof ravishda amalga oshirish	278 ⁹ -modda	22
Jami:		131 000	

Kiberbullingning 40 ta o‘ziga xos xususiyati

t/r	Kiberbullingning xususiyatlari
1.	kiberbulling jinoyatlari doimo qasddan sodir etiladi va qasd egri yoki to‘g‘ri shaklda bo‘lishi mumkin. Bunda, jinoyatchi o‘zi tomonidan sodir etilayotgan tahdid yoki xarakat yohud zo‘ravonlikning oqibatlariga ko‘zi yetadi yoki yetish imkoniga ega bo‘ladi, o‘zi xohlab, qilmishi noto‘g‘ri ekanligini bilgan holda sodir etadi yoki uning oqibatlarini his qilgan holda, bunga imkoniyat yaratib beradi;
2.	kiberbulling jinoyatlari doimo kibernuhtda, shu jumladan, kibernuhtda amalga oshiriladi; ma‘lumot uchun, aytish kerakki, O‘zbekiston Respublikasining «Kiberxavfsizlik to‘g‘risida» 2022-yil 15-apreldagi O‘RQ–764-son Qonuniga asosan, kibernuht — axborot texnologiyalari yordamida yaratilgan virtual nuht ¹ ;
3.	kiberbulling jinoyatlari moddiy yoki ma‘naviy foyda olishga qaratilgan bo‘ladi;
4.	kiberbulling jinoyatlari har doim axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, telekommunikatsiya yoki internet tarmog‘idan foydalangan holda, sodir etiladi;
5.	kiberbulling jinoyatlari moddiy maqsadni ko‘zlagan taqdirda u tovlamachilik, qiziqtirish, jinsiy ehtiyojini qondirish, o‘ch olish, nafrat, g‘oyaviy ta’sir va bosim qilish, shontaj, qo‘rqitish, firibgarlik, ta’qib, zo‘ravonlik, soxta akkaunt yoki profil yaratish va undan noqonuniy foydalanish, shaxsiy yoki oilaviy sirlarni va maxfiy ma‘lumotlarni shaxsning roziligisiz oshkor etish, tarqatish, aldov yoki tahdid orqali amalga oshiriladi; Misol uchun, <i>jinoyat ishlari materiallariga ko‘ra, Andijon viloyatida yashovchi J.D. murojaat qilib, o‘zining uyatli rasmlarini telegram messenjerida tarqatib yubormaslik evaziga telegramda “ikkinchi foydalanuvchi” sifatida ulanib olgan noma’lum shaxs tomonidan 17 mln so‘m talab qilayotganligini ma’lum qilgan. Tezkor-qidiruv xizmati Kiberxavfsizlik bo‘linmalari xodimlari tomonidan o‘tkazilgan tezkor-qidiruv tadbirlari natijasida, mazkur jinoyatni Namangan viloyatida yashovchi R.O. sodir etganligi aniqlangan. Gumonlanuvchi sifatida tergov organlariga jalb etilgan R.O., jabrlanuvchi J.D.ning avval foydalanuvchi bo‘lgan ammo, hozirda telegrami faol bo‘lgan telefon raqamini sotib olgan va telegram akkauntiga yashirin tarzda ikkinchi foydalanuvchi sifatida ulanib olib, 17 mln so‘m pullarni o‘tkazib bermasa akkauntidagi mavjud rasmlarini tarqatib yuborish bilan qo‘rqitganligi ma’lum bo‘lgan va mazkur holat</i>

¹ O‘zbekiston Respublikasining “Kiberxavfsizlik to‘g‘risida” 2022-yil 15-apreldagi O‘RQ–764-son Qonuni // lex.uz
– O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi.

	<i>yuzasidan R.O.ga nisbatan O‘zR. JKning 165-moddasi 2-qismi bilan jinoyat ishi qo‘zg‘atilgan¹.</i>
6.	kiberbulling ma’naviy maqsadni ko‘zlagan taqdirda o‘ch olish, nafrat, soxta akkaunt yoki profil yaratish va undan noqonuniy foydalanish, g‘oyaviy ta’sir va bosim qilish, rashk, xazil, qo‘rqitib qo‘yish, shontaj, ta’qib, qo‘rqitish, haqoratomuz xabarlar yuborish, haqiqatga to‘g‘ri kelmaydigan, shaxsiy yoki oilaviy sirlarni va maxfiy axborot, shu jumladan, mualliflik, turdosh hamda intellektual mulk huquqini buzish, shaxsga doir ma’lumotlarni shaxsning roziligisiz oshkor etish yoki tarqatish, aldov yoki tahdid tarzida, fikran yoki g‘oyaviy yakdil fikrni amalga oshirish yoki jabrlanuvchiga nisbatan qarama-qarshi fikr va g‘oyani qo‘llab-quvvatlash orqali amalga oshirilishi mumkin;
7.	kiberbulling Internet yoki telekommunikatsiya tarmoqlarida shaxsni qaramlik va tobelikka olib keladi, buning oqibati o‘lim ham bo‘lishi mumkin;
8.	kiberbulling tizimli va ko‘proq anonim holatda sodir etiladi, ko‘p hollarda jabrlanuvchi kiberjinoyatchining kimligini ham bilmaydi yoki bilish imkoniga ham ega bo‘lmaydi, kiberbullingda haqiqiy jinoyatchini doim ham topish mushkul, u o‘zining izlarini yo‘q qilish, boshqa subyektlarni aybdor qilib, suvdan quruq chiqib qolishi ham mumkin, kiberjinoyatchi ham anonimlik borligini bilib, go‘yoki uni topa olmaydi deb xarakat qiladi, jabrlanuvchi ham qo‘rqib, shokka tushib, tortinib o‘ziga nisbatan sodir etilayotgan tahdidni ota-onasiga yoki vakolatli organlarga xabar qilmaydi;
9.	kiberbullingda shaxsning «meni» tahlika ostida qoladi va yo‘q qilinadi;
10.	kiberbulling oqibatida shaxsning o‘ziga bo‘lgan ishonchi pastga tushib ketadi yoki yo‘qolib qoladi;
11.	kiberbullingda jinoyat izlari doimo saqlanadi, u tajavuzkor tomonidan yo‘q qilinishi mumkin;
12.	kiberbulling boshqa jinoyatlarni sodir etishga yoki shart-sharoit yaratib berishga yohud boshqa jinoyat uchun jabrlanuvchini aybdor sifatida ko‘rsatilishiga sabab bo‘lishi mumkin;
13.	kiberjinoyat davomli va uzoq muddat yoki bir necha qilmish sifatida sodir etiladi, xatto kiberbulling 24 soat davom etishi mumkin, bu bolalarning ijtimoiy tarmoqlar va elektron ommaviy axborot vositalariga doimiy aloqasi tufayli bo‘lishi mumkin;
14.	kiberbulling jinoyatida jabrlanuvchi voyaga yetmagan, ojiz ahvoldagi shaxs bo‘ladi;
15.	kiberbulling oqibatida jabrlanuvchi ijtimoiy tarmoqlarga mukkasidan ketgan ahvolga tushib qoladi yoki unga umuman kirmaydigan holatga kelib qoladi;
16.	kiberbulling oqibatida jabrlanuvchi qo‘rqoq, ehtiyotkor, vaximachi, shubhali holatga tushib qoladi ² ;

¹ https://t.me/cyber_102/6064.

² <https://sotkaonline.ru/blog/lifehacks/%D1%87%D1%82%D0%BE-%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B5-%D0%BA%D0%B8%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B1%D1%83%D0%BB%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3/>.

17.	har qanday Internet foydalanuvchisi kiberbulling jabrlanuvchisi bo'lishi mumkin va u kiberbullingdan to'liq himoyalangan, kiberhujum har kim duch kelishi mumkin bo'lgan jiddiy tahdiddir ¹ ;
18.	kiberbulling anonimlik yoki oshkora holatda sodir etilishi mumkin;
19.	kiberbulling ruhiyat buzilishi, nazoratsizlik, psixologik travma va bosim, jismoniy charchoq, kasallik, fizologik o'zgarishlarni keltirib chiqaradi;
20.	kiberbulling jinoyati ishtirokchilari tajavuzkor, jabrlanuvchi va kuzatuvchilar bo'ladi;
21.	kiberbulling jinoyatida guvoh o'zi ko'rgan yoki his qilgan holat jinoyat ekanligini yetarlicha anglamaydi, yetarlicha jabrlanuvchini himoya qila olmaydi;
22.	kiberbulling doimo jamoat xavfsizligiga yoki jamoat tartibotiga tahdid soladi;
23.	kiberbullingda tajavuzkor virtual ko'rinishda xarakat qiladi, uning shaxsi virtuallik ortida yashiringan bo'ladi;
24.	kiberbulling jinoyatlarida kuzatuvchilarni yoki foydalanuvchilarni tajavuzkor o'ziga jalb etishga xarakat qiladi;
25.	kiberbullingda qo'llanuvchi so'zlar va xabarlar lingvistik tomondan tub mohiyatini mutaxassis yoki ekspert jalb etish orqali aniqlash zaruriyatini vujudga keltiradi;
26.	kiberbullingda jabrlanuvchi asosan yosh bola yoki voyaga yetmagan shaxs yohud o'z ahvoldagi yoki tarmoqdan foydalanish qoidalarini yetarlicha bilmaydigan shaxslar bo'ladi;
27.	faqatgina kiberbulling jinoyati o'zining oqibati bo'yicha uzoq, davomli tarzda sodir etilishi tufayli shaxsning sog'lig'i va hayotiga bir vaqtning o'zida salbiy ta'sir ko'rsatadigan yagona jinoyatdir;
28.	kiberbulling jinoyatini to'liq fosh qilish uchun texnik, yuridik, iqtisodiy, siyosiy, diniy, ma'naviyat, psixologik yo'nalishdagi mutaxassislar bir vaqtning o'zida kerak bo'lishi mumkin;
29.	eng yosh jinoyat subyekti kiberbullingga oid bo'ladi. Ha eng kichik yoshi ham, eng keksasi ham kiberbulling jinoyatlarida bo'lishi mumkin;
30.	eng katta og'ir oqibatlariga olib keluvchi, keng ko'lamda sodir etiluvchi jinoyat kiberbulling jinoyatlaridir;
31.	kiberbulling oqibati jabrlanuvchini psixologik, travmatik, fiziologik, iqtisodiy, mulkiy, nomulkiy, jismoniy jihatdan og'ir ahvolga solib qo'yishi, shaxsning sog'lig'iga juda katta zarar yetkazishi, bir vaqtning o'zida boshqa jinoyatlar sodir etilishiga to'liq shart-sharoit yaratib berishi yoki sabab bo'lishi mumkin;
32.	kiberbulling psixologik jinoyat hamdir;
33.	kiberbulling bir yoki bir necha shaxsga yohud ommaga bir necha shaxs yoki bir shaxs tomonidan amalga oshirilgan kibertahdiddir ² ;
34.	kiberbullingni sodir etgan shaxslar doirasi jabrlanuvchiga nisbatan jismoniy tomondan kuchli yoki kuchsiz shaxslar bo'lishi mumkin, u bir vaqtning o'zida

¹ А. Боровикова. Кибербуллинг: цифровая тен современного мира. – Т.: “Правда Востока” газетаси. <https://yuz.uz/ru/news/kiberbulling-tsifrovaya-ten-sovremennogo-mira>.

² <https://www.lasteabi.ee/ru/stati/kiberbulling-0>.

	kuchli yoki bir vaqtning o'zida kuchsiz bo'lishi mumkin emas, hech bo'lmasa psixologik tomondan kiberjinoyatchi kiberjabrlanuvchiga nisbatan kuchli bo'ladi;
35.	kiberbulling raqamli (elektron) dalillardan iborat bo'ladi;
36.	ba'zi holatlarda kiberjinoyatchi kiberbulling sodir etganligini yoki etayotganligini bilmaydi yohud bilish imkoniyatiga ham ega bo'lmaydi;
37.	kiberbulling uzoq muddatli va tizimli holda soir etiladi hamda insonga azob-uqubat olib keladi;
38.	kiberbullingda har qanday sabab kiberjinoyatchiga o'z jinoyatini sodir etishi uchun sabab bo'lishi mumkin, xatto u biror narsa bilan ajralib turish uchun ham shu ishni amalga oshirishi mumkin;
39.	jabrlanuvchi ko'pincha turli sabablarga ko'ra, shu jumladan qarama-qarshi his-tuyg'ular ta'siri ostida, uyatchan, shokka chiday olmaydigan holatda bo'lsa ham bezorilik faktini yashiradi;
40.	kiberhujum jabrlanuvchining jisman qaerda joylashganidan qat'i nazar, sodir etilishi mumkin. Kiberhujumdan yashirinishning iloji yo'q, u jabrlanuvchiga hamma joyda hamroh bo'ladi. Kiberhujum bir umr iz qoldirishi mumkin ¹ .

¹ <https://www.lasteabi.ee/ru/stati/kiberbulling-0>.

1-bob bo'yicha xulosalar

t/r	Xulosalar
1.	tadqiqot natijasi bo'yicha quyidagi tushunchalarning ta'riflari dissertatsiyaning muhim qismini tashkil qiladi: jamoat – arabcha «<i>jam</i>» so'zidan olingan va u «<i>jamiyat</i>» so'ziga qaraganda torroq ma'noga ega bo'lib, tarixiy taraqqiyotning muayyan bosqichida, aniq bir hududda, maqsad va o'y fikrlari o'zaro o'xshash yoki bir xil bo'lgan jismoniy shaxslar, yuridik shaxslar yoki davlatdan iborat subyektlar ixtiyoriylik va tenglik tamoyillari asosida aniq bir maqsad sari birlashishi natijasida vaqtinchalik tuzilgan ijtimoiy tuzilma. jamiyat – arabcha «<i>jam</i>» so'zidan olingan va u «<i>jamoat</i>» so'ziga qaraganda kengroq ma'noga ega bo'lib, hududiy joylashuvidan qat'i nazar, fikrlar xilma-xilligi asosida tarixan shakllangan, aniq va bir xil maqsadga ega bo'lmagan, doimiy asosda faoliyat yurituvchi ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy tizimlarni va (yoki) katta miqyosdagi odamlar guruhi — ya'ni millat, xalq, davlatni qamrab oluvchi, davlat tomonidan tan olingan, muayyan toifa, sinf, yo'nalish, soha, tuzum, hokimiyat yoki ta'limot atrofida birlashgan insonlar guruhidan iborat ijtimoiy tuzilma. jamoat xavfsizligi – tarixiy taraqqiyotning muayyan bosqichida, aniq bir hududda, maqsad va o'y fikrlari o'zaro o'xshash yoki bir xil bo'lgan jismoniy shaxslar, yuridik shaxslar yoki davlatdan iborat subyektlar ixtiyoriylik va tenglik tamoyillari asosida aniq bir maqsad sari birlashishi natijasida vaqtinchalik tuzilgan ijtimoiy tuzilmaning ichki va tashqi xavfdan himoyalanganlik holati; jamiyat xavfsizligi – hududiy joylashuvidan qat'i nazar, fikrlar xilma-xilligi asosida tarixan shakllangan, aniq va bir xil maqsadga ega bo'lmagan, doimiy asosda faoliyat yurituvchi ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy tizimlarni va (yoki) katta miqyosdagi odamlar guruhi — ya'ni millat, xalq, davlatni qamrab oluvchi, davlat tomonidan tan olingan, muayyan toifa, sinf, yo'nalish, soha, tuzum, hokimiyat yoki ta'limot atrofida birlashgan insonlar guruhidan iborat ijtimoiy tuzilmaning ichki va tashqi xavfdan himoyalanganlik holati sanaladi; Bunda, jamoat xavfsizligiga bo'layotgan tahdid individual, jamoaviy va milliy (institutsional) xavf darajasi bilan milliy xavfsizlik bilan o'zaro bog'liq bo'ladi va jamoat ishtirokchilari jismoniy va yuridik shaxslar hamda davlat sanaladi va ular aralash yoki bir turdagi subyektlardan iborat shaklda tuzilgan bo'lishi mumkin. jinoiyat – Jinoiyat kodeksi bilan taqiqlangan va jazo qo'llash tahdidi bo'lgan aybli ijtimoiy xavfli qilmish (harakat yoki harakatsizlik);

kiberjinoyat – yunon tilidagi «*kiber*», ya'ni lug'aviy ma'nosi «*boshqarish*», «*haydovchi*» va o'zbek tilidagi «*jinoyat*» so'zi yig'indisidan iborat bo'lgan Jinoyat kodeksi bilan taqiqlangan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalanib sodir etiladigan va buning uchun Jinoyat kodeksida jazo qo'llash tahdidi bo'lgan aybli ijtimoiy xavfli qilmish (harakat yoki harakatsizlik);

kibermuhit – axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali axborot-kommunikatsiya tizimi, shu jumladan, axborot tizimi hamda aloqa, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt, bio-, nono-, kibertexnologiyalar infratuzilmasi va boshqa texnik vositalarda yoki ular orasida yaratilgan kibermakon, shart-sharoitlar, hodisalar va holatlarni o'z ichiga oluvchi hamda virtual olam haqida axborot beruvchi muhit;

kibermakon – axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali axborot-kommunikatsiya tizimi, shu jumladan, axborot tizimi hamda aloqa, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt, bio-, nono-, kibertexnologiyalar infratuzilmasi va boshqa texnik vositalarda yoki ular orasida yaratilgan kibermuhitdagi aniq o'rin, joy, nuqta va hudud;

kibertahdid – kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalanib axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali shaxs, jamiyat va davlat manfaatlariga tahdid soluvchi shart-sharoitlar va omillar majmui;

kiberxavfsizlik — kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalanib kiberxavfsizlik obyektlari hamda ularga bog'langan shaxs, jamiyat, davlat va jamoat manfaatlarining tashqi va ichki tahdidlardan muhofaza qilishga qaratilgan huquqiy, tashkiliy va texnik chora-tadbirlar majmui orqali ta'minlanadigan xavfsizlik holati;

kiberxavfsizlik hodisasi — kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalanib axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan iborat bo'lgan infratuzilmalarning, shu jumladan, aloqa, telekommunikatsiya, axborotlashtirish, sun'iy intellekt, bio-, nono-, kibertexnologiyalardan iborat bo'lgan vositalar, axborot-kommunikatsiya tizimi yoki ularga bog'liq bo'lgan qurilma, uskuna, inshoot va boshqa texnik vositalarning qonunga xilof yoki (va) ruxsatsiz egallab olinishi, ularga noqonuniy tashqi ta'sir ko'rsatilishi, shikast yetkazish, buzish, uzish yoki to'xtab qolishi yohud to'xtab turishiga sabab boluvchi, ulardagi axborotni egallab olish, noqonuniy ishlov berish, foydalanish, egasizlantirish, o'zgartirish, yo'q qilish, uzish, ko'chirish, to'xtatish, buzish, blokirovka qilish, yig'ish, tizimlashtirish, egalik qilish, tasarruf etish va boshqa noqonuniy harakatlar qilish orqali ushbu axborotning ochiqligi, yaxlitligi, shu jumladan, butligi va undan erkin foydalanilishining buzilishiga olib keluvchi hodisa;

kiberxavfsizlik obyekti – axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborot, raqamli, sun'iy intellekt, telekommunikatsiya, bio-, nono-, kibertexnologiyalar, shu bilan birga, ularga bog'liq bo'lgan vositalar, qurilmalar, uskunalar va boshqa texnik vositalar, axborot-kommunikatsiya

	tizimi, shu jumladan, axborot tizimi yoki ulardagi axborotning kibertahdid va kiberxavfsizlik hodisasidan himoya qilinishi hamda kiberxavfsizligi ta'minlanuvchi ulardagi mavjud resurslar, infratuzilmalar, tizimlar, muhim axborot infratuzilmasi obyektlari bo'lgan kiberhimoyaga olingan yoki olinmaganligidan qat'iy nazar kiberhimoya qilinishi zarur bo'lgan obyekt; kiberxavfsizlik subyekti – kiberxavfsizlik obyektiga ega bo'lgan davlat hamda uning organi va tashkiloti, jismoniy va yuridik shaxs, shu jumladan, tadbirkorlik subyekti; kiberhujum — kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborot, raqamli, sun'iy intellekt, telekommunikatsiya, bio-, nono-, kibertexnologiyalar, shu bilan birga, ularga bog'liq bo'lgan vositalar, qurilmalar, uskunalar va boshqa texnik vositalar, axborot-kommunikatsiya tizimi, shu jumladan, axborot tizimi yoki ulardagi axborotdan foydalangan holda qasddan amalga oshiriladigan, kiberxavfsizlikka tahdid soladigan harakat; jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi jinoyatlar – tarixiy taraqqiyotning muayyan bosqichida, aniq bir hududda, maqsad va o'y fikrlari o'zaro o'xshash yoki bir xil bo'lgan jismoniy shaxslar, yuridik shaxslar yoki davlatdan iborat subyektlar ixtiyoriylik va tenglik tamoyillari asosida aniq bir maqsad sari birlashishi natijasida vaqtinchalik tuzilgan ijtimoiy tuzilmaning ichki va tashqi xavfdan himoyalanganlik holatiga tahdid soluvchi Jinoyat kodeksi bilan taqiqlangan va jazo qo'llash tahdidi bo'lgan aybli ijtimoiy xavfli qilmish (harakat yoki harakatsizlik)lar; jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar – tarixiy taraqqiyotning muayyan bosqichida, aniq bir hududda, maqsad va o'y fikrlari o'zaro o'xshash yoki bir xil bo'lgan jismoniy shaxslar, yuridik shaxslar yoki davlatdan iborat subyektlar ixtiyoriylik va tenglik tamoyillari asosida aniq bir maqsad sari birlashishi natijasida vaqtinchalik tuzilgan ijtimoiy tuzilmaning ichki va tashqi xavfdan himoyalanganlik holatiga kibertahdid soluvchi yoki kiberxavfsizlik hodisasi vujudga keltiruvchi Jinoyat kodeksi bilan taqiqlangan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalanib sodir etiladigan va buning uchun Jinoyat kodeksida jazo qo'llash tahdidi bo'lgan aybli ijtimoiy xavfli qilmish (harakat yoki harakatsizlik)lar; Kiberjinoyat orqali aybdor jabrlanuvchining axborot-kommunikatsiya tizimi yoki telekommunikatsiya infratuzilmasiga egalik qilishi yoki uni boshqarish yohud o'zga yo'llar orqali ta'sir ko'rsatishi mumkin, shu sababli ham bu so'zning lug'aviy ma'nosi uning tom ma'nodagi mazmun-mohiyatiga bog'liq sanaladi.
2.	O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 14-maydagi PQ–3723-son qarori bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasining Jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchiligini takomillashtirish konsepsiyasiga asosan, Jinoyat kodeksida qo'llaniladigan atama va tushunchalarni ularning mazmuniga <u>aniq ta'rif berish va yagona shaklda qo'llash orqali takomillashtirish</u> belgilangan.

	Biroq, amaldagi O'zbekiston Respublikasining «Kiberxavfsizlik to'g'risida» 2022-yil 15-apreldagi O'RQ-764-son Qonunida «kibermakon» tushunchasi juda tor va noto'g'ri qayd etilgan bo'lib, Qonunda unga axborot texnologiyalari yordamida yaratilgan virtual muhit, deya ta'rif berilgan. Kibermuhit kibermakonga qaraganda kengroq mazmun-mohiyatga ega va kibermuhit ichida kibermakon vujudga keladi. Shu bilan birga, axborot texnologiyalaridan tashqari, sun'iy intellekt, biotexnologiyalar, nanotexnologiyalar, kibertexnologiyalar, telekommunikatsiya infratuzilmalari hamda boshqa texnik vositalar yordamida ham texnik jihatdan kibermuhitni shakllantirish mumkin. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 20-moddasiga asosan, <u>insonning huquq va erkinliklari qonunlarning</u>, davlat organlari, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, ularning <u>mansabdor shaxslari faoliyatining mohiyati va mazmunini belgilaydi</u>. Jinoyat kodeksining 4-moddasiga asosan, <u>sodir etilgan qilmishning jinoiyligi</u>, jazoga sazovorligi va boshqa huquqiy oqibatlari <u>faqat Jinoyat kodeksi bilan belgilanadi</u>. Ma'lumki, kiberjinoyat va jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar tushunchasi amaldagi qonunchiligimizda ham, Jinoyat kodeksimizda ham nazarda tutilmagan. Jinoyat kodeksining 4-moddasi talabiga asosan, ular qachonki Jinoyat kodeksining VIII bo'limi yoki Jinoyat kodeksiga kiritilar ekan ular rasmiy ma'noga ega bo'ladi. Shu sababli axborot texnologiyalari texnik tomondan sun'iy intellekt, bio-, nono-, kibertexnologiyalar, telekommunikatsiya infratuzilmalari va boshqa texnik vositalarni o'zida qamrab ololmasligi va sohaga oid tushunchalarni to'g'ri qo'llash nuqtai nazardan O'zbekiston Respublikasining «Kiberxavfsizlik to'g'risida» 2022-yil 15-apreldagi O'RQ-764-son Qonunining 3-moddasidagi «kibermakon», «kiberxavfsizlik hodisasi», «kibertahdid», «kiberxavfsizlik obyekti», «kiberxavfsizlik subyekti» tushunchalari <u>yuqorida biz tomonimizdan ta'kidlangan tushunchalarning ta'rifi bilan almashtirilishi</u> hamda <u>ushbu Qonunga qo'shimcha ravishda «kiberjinoyat» va «kibermuhit» tushunchalarini</u> kiritish taklif qilinadi. Shuningdek, «kiberjinoyat» va «jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar» uchun jinoiy javobgarlikni belgilashning ijtimoiy zaruriyatidan kelib chiqib, bu tushunchalarning ta'rifini biz tomonimizdan ta'riflangani kabi Jinoyat kodeksining VIII bo'limi yoki yangi tahrirda qabul qilinadigan Jinoyat kodeksida aks ettirish maqsadga muvofiq.
3.	Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar kiberjinoyatlar vertikaliga ko'ra quyidagicha tasniflanadi: umumiy obyekti jamoat xavfsizligi bo'lgan kiberjinoyatlar; <i>Ma'lumot uchun, Jinoyat kodeksining 2-moddasida Jinoyat kodeksining vazifalari shaxsni, uning huquq va erkinliklarini, jamiyat va davlat manfaatlarini, mulkni, tabiiy muhitni, tinchlikni, insoniyat xavfsizligini jinoiy</i>

tajovuzlardan qo'riqlash, shuningdek jinoyatlarning oldini olish, fuqarolarni respublika Konstitutsiyasi va qonunlariga rioya qilish ruhida tarbiyalashdan iboratligi belgilangan. Shunga ko'ra, Jinoyat kodeksining Maxsus qismidagi jamoat xavfsizligi bilan bog'liq barcha kiberjinoyatlar ushbu turga kiradi.

turdosh obyekt jamoat xavfsizligi bo'lgan kiberjinoyatlar;

Ma'lumot uchun, Jinoyat kodeksining oltinchi bo'limidagi kiberjinoyatlar ushbu guruhga kiradi.

maxsus obyekt jamoat xavfsizligi bo'lgan kiberjinoyatlar;

Ma'lumot uchun, Jinoyat kodeksining XVII bobidagi kiberjinoyatlar ushbu turga mansub.

bevosita obyekt jamoat xavfsizligi bo'lgan kiberjinoyatlar.

Ma'lumot uchun, Jinoyat kodeksining Maxsus qismidagi jamoat xavfsizligi bilan bevosita, qo'shimcha va fakultativ jihatdan bog'liq barcha moddalardagi kiberjinoyalar ushbu guruhga mansub bo'ladi va ushbu guruhga quyidagi 3 turga bo'linib, bu kiberjinoyatlarning yuridik tahlili 1-4-ilovalarda qayd etilgan:

1) **asosiy bevosita obyekt jamoat xavfsizligi bo'lgan kiberjinoyatlar;**

Ma'lumot uchun, Jinoyat kodeksining XVII bobida nazarda tutilgan 242-244¹-, 244³-244⁶, 247-255²-moddalarida nazarda tutilgan jinoyatlarning kibermuhitda, shu jumladan kibermakonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yoki uning vositalari orqali sodir etilishiga oid qilmishlar ushbu turga kiradi.

2) **qo'shimcha bevosita obyekt jamoat xavfsizligi bo'lgan kiberjinoyatlar;**

Ma'lumot uchun, Jinoyat kodeksining 278¹-278⁹-moddalarida nazarda tutilgan qilmishlar bu turga mansub.

3) **fakultativ bevosita obyekt jamoat xavfsizligi bo'lgan kiberjinoyatlar.**

Ma'lumot uchun, ushbu turga Jinoyat kodeksining 97, 103-103¹, 104-105, 109, 110, 112, 115¹, 119, 125, 126¹, 127, 127¹, 129-130¹, 131, 133-133², 135-136, 139-141³, 143, 145-147, 149-151, 153-154, 155, 155², 156-162, 165, 167-169, 171, 173, 176-178, 185¹, 186, 186³, 188¹, 189, 191-192, 192⁹-192¹¹, 196, 197, 205-207, 209-215, 216¹, 217, 220, 227¹-228, 229, 230¹, 263, 267, 271, 273-274, 277-278, 296-297, 301-moddalarida nazarda tutilgan qilmishlarning kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va vositalari orqali sodir etilishiga oid jinoyatlar mansub.

Shunga ko'ra, 1-4-ilovaga muvofiq kiberjinoyatlarning tavsifini berishda ularning O'z.Res. JKdagi holati ham qayd etilgan. Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarni tasniflash va kvalifikatsiya qilishda bu toifadagi jinoyatlar har doim ham bitta shaxsga qaratilmagan holda bo'lishi, qaratilgan taqdirda ham bu shaxs orqali jamiyat manfaatlari zarar ko'rishi mumkinligini kiberjinoyatchi oldindan bilishini, bu toifadagi kiberjinoyatlarning asosiy maqsadi foyda olishni emas, balki bezorilik xarakterini amalga oshirish yoki o'zini ko'rsatib qo'yishga ham oid bo'lishi

	mumkinligini unutmashimiz kerak. Misol uchun, JKning 247-moddasida nazarda tutilgan o'qotar qurolni, o'q-dorilarni, o'qotar qurolning asosiy qismlarini, portlovchi moddalarni, portlatish vositalarini yoki portlatish qurilmalarini qonunga xilof ravishda egallash, ya'ni tarmoq orqali masofadan boshqaruvni qo'lga kiritib, bu qurollardan uchinchi shaxs sifatida o'zaro nizolashayotgan tараflardan biriga ko'maklashish yoki o'ch olish maqsadida ham sodir etilishi mumkin va bunda jinoyatchining asosiy maqsadida bu qurollarni egallash emas, balki bu qurollardan foydalanib boshqa subyektlarga tahdid qilishga qaratilgan bo'ladi va shu sababli ham bu toifadagi jinoyatlarni kvalifikatsiya qilishda maqsad va motiv masalasiga aniqlik kiritish kerak.
4.	jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning zaruriy belgilari, ya'ni o'zining ahamiyatiga ko'ra, jinoyat tarkibining ma'lum bir elementida so'zsiz ishtirok etadigan belgilari¹ quyidagilardir: qo'riqlanadigan ijtimoiy munosabat, masalan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining muhofazasi, jamoat xavfsizligi, shaxsning hayoti, sog'lig'i, huquq va manfaatlari, shaxs, jamiyat va davlat himoyasi va x.k. bo'lishi mumkin; ijtimoiy xavfli qilmish, ya'ni jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi qilmishlar; yosh, ya'ni jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyat uchun javobgarlikni keltirib chiqaruvchi yosh chegarasi; aqli rasolik, ya'ni kiberjinoyatlar aqli raso shaxs tomonidan sodir etilgandagina ushbu holatda javobgarlik vujudga keladi; ayb, ya'ni har doim ushbu jinoyatlar qasddan sodir etiladi; ushbu jinoyatlar har doim kibermuhit, shu jumladan, kibermakonda yoki u bilan aralashgan holatda sodir etiladi, masalan, kibero'g'rilik axborot tizimi, shu jumladan, to'lov tizimiga yashirincha axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali virtual muhit yordamida kiriladi. Ushbu muhit esa, jinoyatning tamomlanishiga bevosita bog'liq emas, biroq har qanday kiberjinoyat kibermuhitning o'zida yoki aralashgan ko'rinishda sodir etilishi mumkin. Misol uchun, kibero'g'rilik, kiberfiribgarlik jinoyatlari to'lov tizimiga ruxsatsiz kirish yo'li bilan sodir etilar ekan ushbu tizimdagi pul mablag'i qo'lga kiritilgan vaqtdan boshlab ushbu kiberjinoyat tamomlanadi, bunda kiberjinoyat oqibatlari vujudga kelishi muhim emas, eng muhimi noqonuniy mulkdorlik huquqi vujudga kelsa bo'ldi, kibersuitsid jinoyati esa, ruhiy zo'ravonlik orqali sodir etilgani bilan shaxs o'zini o'zi o'ldirgan yoki o'zini o'zi o'ldirishga suiqasd qilgan bo'lsagina ushbu jinoyat tamomlanadi; kiberjinoyatlar axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etiladi.

¹ Очилов Х.Р., Хайдаров Ш.Д., Шамсидинов З.З. "Жиноят ҳуқуқи" (Умумий қисм). Ўқув қўлланма. – Т.: ТДЮУ нашриёти. 2021 й., 25-б.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari axborotni yaratish, uzatish, ishlash va boshqarish bilan bog‘liq texnologiyalar¹ bo‘lib, ularning quyidagi turlari mavjud:

1. axborot texnologiyalari;
2. telekommunikatsiya texnologiyalari.

Axborot texnologiyalari axborotni to‘plash, saqlash, izlash, unga ishlov berish va uni tarqatish uchun foydalaniladigan jami uslublar, qurilmalar, usullar va jarayonlar sanaladi². Ushbu texnologiyalar axborotni taqdim etish shakliga ko‘ra, elektron va raqamli texnologiyalarga bo‘linadi. **Elektron texnologiyalarga** axborot tizimi, ma‘lumotlar bazasi, ma‘lumotlar banki, axborot resursidagi elektron ma‘lumotlarni ishlab chiqishdan tortib to foydalanish, o‘zgartirish, yo‘q qilish, cheklash (bloklash), egasizlantirishgacha bo‘lgan barcha jarayonlarga oid texnologiyalar ushbu texnologiyaga kiradi.

Raqamli texnologiyalar esa, ma‘lum bir ketma-ketlik va chastotalarda kodli impulslarni yozish uchun qo‘llaniladigan elektron hisoblash mashinalaridan foydalaniladigan texnologiyalar³dir.

Unga Internet, mobil aloqa, kompyuter va smartfon texnologiyalari, blokcheyn, ya‘ni markazlashmagan axborot saqlash va ishonchli tranzaksiyalar texnologiyasi bo‘lgan kriptovalyuta (Bitcoin, Ethereum), smart-kontraktlar, daftarlar (distributed ledgers), sun‘iy intellekt, ya‘ni insonning bilim va ko‘nikmalariga taqlid qilish imkonini beruvchi (shu jumladan, mustaqil ravishda o‘rganish va yechimlarni izlash) hamda aniq vazifalarni bajarishda inson aqliy faoliyati natijalari bilan taqqoslanadigan natijalarni olish imkonini beradigan texnologik yechimlar majmui bo‘lgan, aqlli ma‘lumot tahlili va qaror qabul qilish imkonini beruvchi mashinali o‘rganish (Machine Learning), ya‘ni namunalarni o‘rganish va tahlil qilish yordamida xulosa chiqaruvchi algoritmlarni o‘rganuvchi soha bo‘lib, ma‘lumotlardagi o‘zaro bog‘liqliklarni aniqlash hamda o‘rganishda jarayonlarni tadqiq qilish (neyron tarmoqlar va statistika) va boshqa usullardan foydalanish, tabiiy tilni qayta ishlash (NLP), neyron tarmoq, ya‘ni mashinaviy o‘qitish usullaridan biri bo‘lib, biologik organizmning neyron bog‘lamalarini tashkil etish va ularning ishlash tamoyiliga asoslangan matematik model, apparat-dasturiy ta‘minot va chuqur o‘rganish platformasi (Deep Learning), ya‘ni sun‘iy neyron tarmoqlarini chuqur o‘rganish uchun mo‘ljallangan dasturiy va apparat vositalari majmuini tashkil etuvchi sun‘iy intellekt texnologiyasi, ya‘ni sun‘iy intellektidan foydalanishga asoslangan texnologiyalar, shu jumladan, intellektual videotahlil, nutqni tanib olish va

¹ Vazirlar Mahkamasining 2014-yil 23-apreldagi 102-son qarori bilan tasdiqlangan “Davlat va xo‘jalik boshqaruvi, mahalliy davlat hokimiyati organlari faoliyatida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish va rivojlantirishning holatini o‘rganishni amalga oshirish tartibi to‘g‘risida”gi Nizom // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi.

² O‘zbekiston Respublikasining “Axborotlashtirish to‘g‘risida” 2003-yil 11-dekabrda 560-II-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi.

³ Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 17-dekabrda 794-son qarori bilan tasdiqlangan “Aqlli qishloq xo‘jaligi” texnologiyalarini rivojlantirish strategiyasi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi.

sintezlash, qabul qilingan qarorlarni intellektual qo'llab-quvvatlashning istiqbolli usullari¹, bulutli hisoblash, ijtimoiy tarmoqlar, raqamli media, elektron hukumat tizimlari, smart tizimlar (Smart City, Smart Home), IoT (buyumlar interneti), kognitiv texnologiyalar, raqamli dublyorlar (digital twins), simulyatsiya va ta'lim maqsadlarida qo'llaniladi, virtual muhitlar (VR headset, 3D modelling), AR dasturlar (masalan, Google Lens), axborot texnologiyalari asosida ishlovchi raqamli servislar bo'lgan elektron hukumat (e-Government), elektron ta'lim (e-Learning), elektron tijorat (e-Commerce), interaktiv aloqa va ma'lumot almashuv uchun elektron pochta, messenjerlar, videokonferensiyalar (Zoom, Meet), chat-botlar, virtual yordamchilar, ma'lumotlar bazalari (SQL, NoSQL), kriptografiya va shifrlash algoritmlari, Oblako texnologiyalari (Google Cloud, AWS), big Data texnologiyalari va ma'lumot omborlari, faervol, antivirus, IDS/IPS, biometrik autentifikatsiya, MFA kiradi.

Shunga ko'ra, fikrimizcha, texnik tomondan axborot texnologiyasi orqali kibermuhitda yoki kibermakonda yoki undan foydalanib Jinoyat kodeksining 97, 103-103¹, 104-105, 109, 110, 112, 115¹, 119, 125, 126¹, 127, 127¹, 129-130¹, 131, 133-133², 135-136, 139-141³, 143, 145-147, 149-151, 153-154, 155, 155², 156-162, 165, 167-169, 171, 173, 176-178, 185¹, 186, 186³, 188¹, 189, 191-192, 192⁹-192¹¹, 196, 197, 205-207, 209-215, 216¹, 217, 220, 227¹-228, 229, 230¹, 242-244¹-, 244³-244⁶, 247-255², 263, 267, 271, 273-274, 277-278⁹-296-297, 301-moddalarida nazarda tutilgan qilmishlar amalga oshirilishi mumkin.

Telekommunikatsiya texnologiyalari aloqa, shu jumladan, telekommunikatsiya, uning tarmog'i, vositasi, qurilmasi, sputnik va optik tolali aloqa, simli va simsiz aloqa, IP-telefoniya, VoIP (Zoom, Skype), internet, dasturiy ta'minot, shu jumladan, operatsion tizimlar (Windows, Linux), ofis va ishlab chiqarish dasturlari, veb va mobil ilovalar, apparat ta'minoti texnologiyalari, shu jumladan, kompyuterlar (PK, noutbuk, serverlar), mobil qurilmalar (smartfon, planshet), tarmoq uskunalari (router, modem, kommutatorlar) va boshqalarni qamrab oladi.

Telekommunikatsiya texnologiyalarisiz axborot texnologiyalari mavjud bo'lmaydi va ushbu texnologiyalar axborot texnologiyalarining asosini va ishlashini tashkil etadi. Telekommunikatsiya texnologiyalarining vazifasi ham mustaqil, ham axborot texnologiyalariga xizmat ko'rsatishga ixtisoslashtirilgan texnologiya sanaladi. Telekommunikatsiya texnologiyalari va infratuzilmasi telekommunikatsiyalar uskunalari, telekommunikatsiyalar inshootlari, kabel liniyalari hamda ularni boshqarish imkonini beruvchi tizimlar² sanalib, ular aktiv va passiv infratuzilmalarga bo'linadi. Aktiv telekommunikatsiyalar infratuzilmasiga telekommunikatsiyalar uskunalari bo'lgan

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 14-oktabrdagi PQ-358-son qarori bilan tasdiqlangan Sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasining "Telekommunikatsiyalar to'g'risida" 2024-yil 27-dekabrdagi O'RQ-1015-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

	telekommunikatsiyalarni amalga oshirish uchun mo'ljallangan texnik uskunalar va ularga o'rnatilgan dasturiy ta'minot, passiv telekommunikatsiyalar infratuzilmasiga telekommunikatsiyalar inshootlari bo'lgan telekommunikatsiyalarning amalga oshirilishini ta'minlovchi binolar, moslamalar, tayanchlar, machtalar, tarqatish qutilari, shkaflar va boshqalar ¹ kiradi. Telekommunikatsiya infratuzilmasisiz kiberjinoyat sodir etish imkonsiz bo'lib, barcha kiberjinoyatlarda hech bo'lmasa bitta telekommunikatsiya infratuzilmasi ishtirok etadi. Shu sababli bular orqali fikrimizcha, texnik tomondan Jinoyat kodeksining 97, 103-103 ¹ , 104-105, 109, 110, 112, 115 ¹ , 119, 125, 126 ¹ , 127, 127 ¹ , 129-130 ¹ , 131, 133-133 ² , 135-136, 139-141 ³ , 143, 145-147, 149-151, 153-154, 155, 155 ² , 156-162, 165, 167-169, 171, 173, 176-178, 185 ¹ , 186, 186 ³ , 188 ¹ , 189, 191-192, 192 ⁹ -192 ¹¹ , 196, 197, 205-207, 209-215, 216 ¹ , 217, 220, 227 ¹ -228, 229, 230 ¹ , 242-244 ¹ -, 244 ³ -244 ⁶ , 247-255 ² , 263, 267, 271, 273-274, 277-278 ⁹ -296-297, 301-moddalarida nazarda tutilgan qilmishlar kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalangan holda, sodir etilishi mumkin.
5.	kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda amalga oshirilishi kutilayotgan shaxs, jamiyat va davlat manfaatlariga tahdid soluvchi shart-sharoitlar va omillar yoki ularning majmui kibertahdid bo'lsa, kiberhujum ushbu tahdidning amalga oshirilishiga oid xarakat sanaladi.
6.	jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar predmeti, qurollari yoki vositalari axborot-kommunikatsiya tizimi, axborot tizimi, axborot resursi, shu jumladan, veb-sayt, veb-xavola, veb-ilova, veb-sayt sahifasi va boshqalar, apparat-dasturiy mas'hulot, apparat-dasturiy vosita, dastur, apparat, dasturiy apparat, dasturiy apparat majmumi, dasturiy vosita, dasturiy mahsulot, sun'iy intellekt texnologiyasi, sun'iy intellekt ² , neyron texnologiyasi, neyron tarmoq, chuqur o'rganish platformasi, raqamli platforma, telekommunikatsiya vositasi, telekommunikatsiya inshooti, telekommunikatsiya tarmog'i, telekommunikatsiya uskunasi, telekommunikatsiya qurilmasi, telekommunikatsiya texnologiyalari, axborot texnologiyalari, biotexnologiya, kibertexnologiya, aerokosmik texnologiya, elektron texnologiya, elektron raqamli imzo, axborot, messenjer, bulutli texnologiya, blokcheyn, server, kompyuter texnikasi, kompyuter vositasi, kompyuter uskunasi, kompyuter tizimi, mobil ilova, mobil qurilma va boshqa texik vositalar, shuningdek, ular orqali vujudga kelgan infratuzilma, axborotlar, tizimlar, qurilmalar, uskunalar, vositalar bo'lishi mumkin. Ta'kidlash kerakki, texnik vositalar deganda har qanday elektr, elektron va radioelektron mahsulotlar, shuningdek, elektr va (yoki) elektron komponentlarni o'z ichiga olgan har qanday mahsulot tushuniladi ³ .

¹ O'zbekiston Respublikasining "Telekommunikatsiyalar to'g'risida" 2024-yil 27-dekabrda O'RQ-1015-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² https://t.me/cyber_102/8164/

³ Vazirlar Mahkamasining "Texnik vositalarning elektromagnit mosligi to'g'risidagi umumiy texnik reglamentni tasdiqlash haqida" 2016-yil 21-noyabrda 389-son qarori // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

7.	O‘zbekiston Respublikasining «Kiberxavfsizlik to‘g‘risida» 2022-yil 15-apreldagi O‘RQ–764-son Qonuniga asosan «kiberxavfsizlik obyekti» deganda axborotning kiberhimoya qilinishini hamda milliy axborot tizimlari va resurslarining kiberxavfsizligini ta‘minlashga doir faoliyatda foydalaniladigan axborot tizimlari majmui, shu jumladan muhim axborot infratuzilmasi obyektlari¹ hisoblanadi va bu bilan qonun chiqaruvchi «kiberxavfsizlik obyekti»ga axborot tizimlari va muhim axborot infratuzilmasi obyektlarini kiritgan. Biroq, amaliyot shuni ko‘rsatmoqdaki, bugungi kunda sodir etilayotgan kiberjinoyatlar faqatgina <u>axborot tizimlari va muhim axborot infratuzilmasi obyektlariga nisbatan sodir etilmayapti, balki yuqorida nazarda tutilgan jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar predmeti, qurollari yoki vositalari bilan ham kiberjinoyatlar sodir etilmoqda.</u> Misol uchun, Telegramning rasmiy veb-saytida Telegram mobil qurilmalar va kompyuter uchun mo‘ljallangan bulutli messenjer sanalishi² haqida tushuntirish berilgan. Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 5-sentabrdagi 707-son qarori bilan tasdiqlangan Veb-sayt, veb-sayt va (yoki) messenjer sahifasi egasi, shuningdek blogerga O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligi bilan tarqatilishi taqiqlangan axborotni olib tashlash to‘g‘risida xabarnoma yuborish tartibiga asosan, messenjer foydalanuvchilarning onlayn rejimda Internet jahon axborot tarmog‘i orqali matn, audio, audiovizual va boshqa xabarlar va materiallar, boshqa ma’lumotlar orqali darhol almashish, tarqatish va uzatish, shuningdek ular o‘rtasidagi masofadan muloqot uchun mo‘ljallangan <u>dastur, mobil ilova yoki veb-xizmat</u>³, sanaladi. Demak, u axborot tizimi ham, muhim axborot infratuzilmasi ham hisoblanmaydi. Shunga ko‘ra, <u>qonun chiqaruvchi «kiberxavfsizlik obyekti» tushunchasini qo‘llashda fikrimizcha, xatolikka yo‘l qo‘ygan va «kiberjinoyatchilik» tushunchasiga ta’rif berishda uning «axborotni egallash, uni o‘zgartirish, yo‘q qilish yoki axborot tizimlari va resurslarini ishdan chiqarish maqsadida kibermakonda dasturiy ta’minot va texnik vositalardan foydalanilgan holda amalga oshiriladigan jinoyatlar yig‘indisi» ekanligi va ushbu jinoyatchilikning «dasturiy ta’minot» va «texnik vositalar» orqali sodir etilishini ta’kidlab, ularning o‘zi ham kiberjinoyatchilik qurboni bo‘lishi mumkinligini inobatga olmagan.</u> Shu sababli tadqiqotning 1-bobi bo‘yicha dastlabki xulosamiz bo‘yicha «kiberxavfsizlik obyekti» tushunchasiga ta’rif berish va uni O‘zbekiston Respublikasining «Kiberxavfsizlik to‘g‘risida» 2022-yil 15-apreldagi

¹ O‘zbekiston Respublikasining «Kiberxavfsizlik to‘g‘risida» 2022-yil 15-apreldagi O‘RQ–764-son Qonuni // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

² <https://telegram.org/?setln=ru>.

³ Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 5-sentabrdagi 707-son qarori bilan tasdiqlangan Veb-sayt, veb-sayt va (yoki) messenjer sahifasi egasi, shuningdek blogerga O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligi bilan tarqatilishi taqiqlangan axborotni olib tashlash to‘g‘risida xabarnoma yuborish tartibi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

	O'RQ-764-son Qonunining 3-moddasidagi «kiberxavfsizlik obyekti» tushunchasining ta'rif bilan almashtirish taklif qilinadi.
8.	jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar barcha holatlarda subyektiv tomondan qasddan sodir etiladi;
9.	jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning subyektiv har bir davlatning jinoyat qonunchiligi bilan belgilangan yoshga to'lgan aqli raso shaxsdir, obyektiv tomondan har bir davlatlarning jinoyat qonunchiligida nazarda tutilgan kiberjinoyatning qay tariqa sodir etilishi anglashiladi;
10.	jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning obyektiv asosiy, qo'shimcha va fakultativ bevosita obyektiga ko'ra farq qiladi. Bunda, asosiy bevosita obyektiv jamoat xavfsizligi bo'lsa, qo'shimcha bevosita obyektiv axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining muhofaza qilinadigan sohasi va jamoat xavfsizligi sanaladi, fakultativ bevosita obyektiv esa, shaxsning hayoti, sog'lig'i, konstitutsiyaviy huquqlari va erkinligi, axloqi, ozodligi, sha'ni va qadr-qimmat, hokimiyat, boshqaruv va jamoat birlashmalari organlarining faoliyat tartibi, harbiy xizmatni o'tash tartibi, shaxs, jamiyat, shu jumladan, oila, yoshlar, xo'jalik yurituvchi subyektlar va davlatning huquqlari va qonuniy manfaatlari manfaatlari, tinchlik va insoniyatning xavfsizligi, muhofaza qilinadigan iqtisodiyot sohasi va asoslari, mulk daxlsizligi, xo'jalik faoliyati, ekologiya sohasi, shu bilan birga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining muhofaza qilinadigan sohasi va jamoat xavfsizligi sanaladi.
11.	Jinoyat kodeksining oltinchi bo'limi «<i>Jamoat xavfsizligi va jamoat tartibiga qarshi jinoyatlar</i>», deb nomlangan holda, uning tarkibiy qismida «<i>XVII bob. Jamoat xavfsizligiga qarshi jinoyatlar</i>» va «<i>XX bob. Jamoat tartibiga qarshi jinoyatlar</i>»dan tashqari «<i>XVIII bob. Transport harakati va undan foydalanish xavfsizligiga qarshi jinoyatlar</i>», «<i>XIX bob. Giyovandlik vositalari yoki psixotrop moddalar bilan qonunga xilof ravishda muomala qilishdan iborat jinoyatlar</i>», «<i>XX¹ bob. Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar</i>» kiritilganligini inobatga olsak, biroq mazkur uchta bobdagi jinoyatlarning asosiy bevosita obyektiv jamoat xavfsizligi emas, balki boshqa ijtimoiy munosabatlar ekanligini hisobga olsak, bu turdagi kiberjinoyatlar haqida aniqroq va to'g'ri tushunchaga ega bo'lish hamda yuqorida «jamiyat» va «jamoat», «jamiyat xavfsizligi», «jamoat xavfsizligi» tushunchalarining o'zaro farqi ko'rsatib berilganligi hamda doimiy ravishda kiberxavfsizlikni ta'minlash maqsadida Jinoyat kodeksining oltinchi bo'limining nomini qayta ko'rib chiqish zarur bo'ladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 14-maydagi PQ-3723-son qarori bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasining Jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchiligini takomillashtirish konsepsiyasiga asosan, Jinoyat kodeksida qo'llaniladigan atama va tushunchalarni ularning mazmuniga aniq ta'rif berish va yagona shaklda qo'llash orqali takomillashtirish va texnologik taraqqiyot, jumladan kiberjinoyat bilan bog'liq jinoyat turlarining kengayganligini hisobga olgan

	holda axborot texnologiyalari sohasida javobgarlikni nazarda tutuvchi normalarni qayta ko‘rib chiqish belgilangan. Shunga ko‘ra, taklif sifatida O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining oltinchi bo‘limini quyidagicha bayon etish taklif qilinadi: «Oltinchi bo‘lim. Jamiyat xavfsizligiga tahdid soluvchi jinoyatlar».
12.	Jinoyat kodeksining oltinchi bo‘limida taklif sifatida Jinoyat kodeksining XVII bobidagi <i>«Jamoat xavfsizligiga qarshi jinoyatlar»</i>, XVIII bobidagi <i>«Transport harakati va undan foydalanish xavfsizligiga qarshi jinoyatlar»</i>, XIX bobidagi <i>«Giyovandlik vositalari yoki psixotrop moddalar bilan qonunga xilof ravishda muomala qilishdan iborat jinoyatlar»</i>, XX bobidagi <i>«Jamoat tartibiga qarshi jinoyatlar»</i>ni ular avvalo jamoat, balki jamiyat xavfsizliga tahdid soluvchi jinoyatlarning asosiy, qo‘shimcha, fakultativ bevosita obyekti jamiyat xavfsizligini ta‘minlovchi ijtimoiy munosabatlar ekanligidan kelib chiqib, qayta ko‘rib chiqish va XX¹ bobidagi <i>«Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar»</i> bir vaqtning o‘zida asosiy bevosita obyekti axborot texnologiyalari sohasi ekanligidan kelib chiqib, <u>axborot texnologiyalari o‘z navbatida faqatgina jamoat yoki jamiyat xavfsizligiga oid tushuncha emas</u>, balki shaxs va davlatga bog‘liq bo‘lgan tushuncha ekanligidan kelib chiqib, alohida oltinchi kichik bo‘lim sifatida quyidagicha shakllantirilishi taklif qilinadi: «Oltinchi kichik bo‘lim. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasiga oid jinoyatlar».
13.	kiberjinoyat deganda ko‘pchilik texnik vositalarning boshqa bir texnik vositalarga zarar keltirishi yoki ularga noqonuniy kirib olish orqali axborotni egallash, o‘zlashtirish va yaroqsiz holatga keltirish, shuningdek, o‘g‘irlash va xakozolarni tushunishadi. Biroq, Prezident Sh. Mirziyoev tomonidan ta’kidlangan «kiberkorupsiya»¹ jinoiy daromadlarni legallashtirish, pora olish, pora berish, pora olish-berishda vositachilik qilish va boshqa korupsiya bilan bog‘liq axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali sodir etiladigan jinoyatlar qaysi turdagi jinoyat sanaladi yoki zararli dasturlar, shu jumladan, virus orqali sodir etilayotgan qilmishni kiberjinoyat deb atasak, u holda virus ham axborot, ham dastur sanalishini inobatga olsak o‘z navbatida bu turdagi jinoyatlar faqatgina texnik xarakterga ega emasligini bilishimiz mumkin. Shuningdek, xalqaro-maydonda kiberekstremizm, kiberterrorizm, kiberjosuslik, kibergenotsid, kiberqotillik, kibersuitsid, kiberpornografiya, kibertazyiq, kiberzo‘ravonlik, kibershafqatsizlik, kiberqo‘rqitish, kiberbulling, kibertuhmat, kiberhaqorat kabi tushunchalar ham qo‘llanilib, ularning mazmuni xorijiy davlatlarning qonunchiligida turlicha ko‘rsatilgan. Biroq, bu qilmishlarning aksariyati qaratilgan obyekt shaxs va uning sha’ni, qadr-qimmati, shu bilan birga, jamiyat va davlat manfaatlari bo‘lishi mumkin. Demak, ushbu vaziyatda, ikki xil qarash orqali kiberjinoyatlarning qamrovini tor doirada tushunish fikrimizcha noto‘g‘ri bo‘ladi.

¹ <https://president.uz/uz/lists/view/7924>.

	O‘zbekiston Respublikasining «Kiberxavfsizlik to‘g‘risida» 2022-yil 15-apreldagi O‘RQ–764-son Qonunga asosan, kibertahdid — kibermakonda shaxs, jamiyat va davlat manfaatlariga tahdid soluvchi shart-sharoitlar va omillar majmui deyilgan. Ushbu kibertahdid kiberxavfsizlikka qaratilgan bo‘ladi va mazkur Qonunga asosan, kiberxavfsizlik kibermakonda shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarining tashqi va ichki tahdidlardan himoyalanganlik holati tushuniladi. Demak, qonun chiqaruvchi kiberjinoyat deganda faqatgina texnik vositaning boshqa texnik vositaga nisbatan kiberhujumini nazarda tutmagan, balki uning qo‘llanilish doirasi ancha kengdir.
14.	jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar va boshqa kiberjinoyatlarning eng muhim jihatlari quyidagilardir: ushbu kiberjinoyatlar subyektiv tomondan doimo qasddan sodir etiladi; mazkur jinoyatlar doimo kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yoki ham kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda, ham odatdagi sharoitda aralash ko‘rinishda sodir etiladi; jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar faqatgina bir texnologik vosita, dastur, dasturiy apparat, apparat-dasturiy vositaning boshqa bir shunday turdagi vositalarga va qurilmalarga nisbatan emas, balki bu qurilmalar orqali shaxs, jamiyat va davlat manfaatlari kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda o‘zgacha usulda ham kibertahdid ostida sodir etilishi mumkin; jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar shaxs, shaxsning hayoti va sog‘lig‘i, sha‘ni va qadr-qimmati, axloqi, konstitutsiyaviy huquq va manfaatlarini putur yetkazish maqsadida ham sodir etiladi; jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar obyekti jamoat xavfsizligini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar, shu bilan birga, tegishli usulda sodir etilgan kiberjinoyat tahdid soluvchi muhofaza qilingan ijtimoiy munosabatlar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining muhofazasiga qaratilgan ijtimoiy munosabatlar hisoblanadi; jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar psixologik tomondan ham sodir etilishi mumkin; jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar yuridik, texnik, ijtimoiy-iqtisodiy, konstitutsiyaviy, siyosiy va psixologik tomonidan kompleks ahamiyatga ega bo‘lgan qilmishdir; obyektiv tomondan bevosita kiberjinoyat ko‘rinishda, telekommunikatsiya yoki Internet tarmog‘idan foydalanish usuli bilan yoki axborot tizimi, axborot texnologiyalaridan foydalanish yoki shunday tizimga kirish yo‘li bilan ham sodir etilishi mumkin, umumiy qilib aytganda ushbu turdagi jinoyatlar axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga ham, ular orqali boshqa munosabatlarga nisbatan ham sodir etilishi mumkin; jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar doimo og‘irlashtiruvchi zaruriy belgilarga ega bo‘ladi.
15.	jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun jinoiy javobgarlikning ijtimoiy zaruriyati quyidagilar sanaladi:

1) sodir etilayotgan «*latent*» kiberjinoyatlar uchun jazo muqarrarligini ta'minlash uchun Jinoyat kodeksining 4-moddasi talabiga asosan, bu turdagi jinoyatlar uchun aniq javobgarlikni belgilash zarur bo'ladi;

2) jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi huquqbuzarliklarning aniq chekchegarasini bilish va uni to'g'ri yuritish uchun ularni kiberxavfsizlik hodisasi, kiberma'muriy huquqbuzarlik va kiberjinoyatlarga bo'lish orqali jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarni guruhlashtirish va buning uchun aniq javobgarlikni belgilash zarur;

3) javobgarlikning belgilanib qo'yilishi orqali hech bo'lmaganda profilaktik tomondan jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar sodir etilishidan shaxslar tiyilishi yoki ixtiyoriy qaytish holatlari ko'payishi mumkin;

4) jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar haqida yetarlicha to'liq va to'g'ri tushunchaga ega bo'lishi uchun sohada qonunchilik hujjatlari qabul qilinishi, ular tizimlashtirilishi hamda ular ijrochilar va jamoatchilik bu haqda xabardor qilinishi zarur va buning uchun aniq javobgarlikni nazarda tutuvchi qonunchilik hujjatlari qabul qilinishi darkor;

5) keng ko'lamli zararning oldini olish uchun jinoiy-huquqiy tomondan qonunchilikda jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun javobgarlik muqarrarligini belgilash kerak va shu orqali ularning ijrosini to'la-to'kis bajarish mumkin;

6) kiberxavf-xatarlarning oldini olish, ularga qarshi kurashish va oqibatlarini bartaraf etish, eng muhimi yaratilgan imkoniyatlar yo'q bo'lib ketmasligi hamda O'zbekistonning raqamlashtirish va kiberxavfsizlik sohasida xalqaro-maydonda o'z o'rnini saqlab qolish va uni yuqori pag'onaga olib chiqish uchun qonunchiligimizda jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun javobgarlikni belgilab qo'yish zarur;

7) qonunchilik hujjatlarini qabul qilish, qayta ko'rib chiqish, tizimlashtirish va norma ijodkorligi sohasida amalga oshirilayotgan islohotlarning keyingi rivojini ta'minlash uchun raqamli nazoratni to'liq o'rnatgan holda, jamoat xavfsizligini kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda ta'minlash muhim ahamiyat kasb etmoqda va shu sababli yaratilayotgan islohotlarning keyingi rivoji to'la-to'kis bo'lishi uchun qonunchilikni tizimlashtirish va jamoat xavfsizligini ta'minlash uchun yetarli bo'lgan javobgarlikni belgilash orqali kiberjinoyatlarning xavf-xatarlarini kamaytirish maqsadga muvofiq;

8) shaxs, jamiyat va davlat tomonidan yaratilgan mavjud infratuzilma vujudga kelishiga ketgan vaqt va sarf-xarajatni besamar ketkazmaslik uchun ham jamoat xavfsizligini ta'minlash uchun yetarli bo'lgan javobgarlikni belgilash zarur;

9) rasmiy ravishda jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning aniq statistikasi yuritilishi uchun ham bu turdagi kiberjinoyatlar uchun alohida jinoiy javobgarlik bo'lishi darkor;

10) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son Farmoni bilan tasdiqlangan «O'zbekiston — 2030» strategiyasining 96-pozitsiyasida nazarda tutilgan vazifalarni samarali ta'minlash uchun ham

	jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun alohida javobgarlikni belgilab qo'yish darkor; 11) yoshlarga oid davlat siyosati to'liq va samarali ta'minlanishi uchun jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun alohida javobgarlikni belgilab qo'yish shart; 12) sodir etilgan kiberjinoyatning jinoiyligini belgilash hamda aybdor javobgarlikdan qochib qutilib ketmasligi uchun Jinoyat kodeksimizni qayta ko'rib chiqishimiz va kiberjinoyatlar uchun javobgarlikni aniq, to'g'ri va to'liq belgilash zarur; 13) «Kiberxavfsizlik markazi» DUK tomonidan aniqlanayotgan kiberxavfsizlik hodisalari bo'yicha milliy jinoyat qonunchiligimizda alohida maxsus javobgarlik turlarini belgilash orqali shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini himoya qilish choralarini to'g'ri va to'liq ko'rish maqsadga muvofiq; 14) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 14-maydagi PQ-3723-son qarori bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasining Jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchiligini takomillashtirish konsepsiyasiga asosan, texnologik taraqqiyot, jumladan kiberjinoyat bilan bog'liq jinoyat turlarining kengayganligini hisobga olgan holda axborot texnologiyalari sohasida javobgarlikni nazarda tutuvchi normalarni qayta ko'rib chiqish topshirilgan¹. Aynan mazkur topshiriqni to'liq va samarali bajarish uchun kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda sodir etilayotgan jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning aniq turi va xususiyatiga aniqlik kiritib, jinoyat qonunchiligimizda aniq javobgarlikni belgilash zarur bo'ladi; 15) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Jamoat xavfsizligini ta'minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasini ilmiy tadqiq qilish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida» 2024-yil 15-yanvardagi PF-10-son Farmoni bilan O'zbekiston Respublikasining «Ilm-fan va ilmiy faoliyat to'g'risida»gi, «Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida»gi qonunlarida va O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi konsepsiyasida belgilangan vazifalar ijrosini tashkil etish, shuningdek, jamoat xavfsizligini ta'minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasini ilmiy tadqiq qilish bo'yicha faoliyatni sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish hamda jinoyatlarning omillarini o'z vaqtida bartaraf etish orqali ularni barvaqt oldini olish tizimi natijadorligini oshirish maqsadida Vazirlar Mahkamasining O'zbekiston Respublikasi Kriminologiya tadqiqot instituti tashkil etilib, uning asosiy vazifalari belgilangan². Aynan uning asosiy vazifalari samarali va to'la-to'kis amalga oshirilishi uchun jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 14-maydagi PQ-3723-son qarori bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasining Jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchiligini takomillashtirish konsepsiyasi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Jamoat xavfsizligini ta'minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasini ilmiy tadqiq qilish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida" 2024-yil 15-yanvardagi PF-10-son Farmoni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

aniq chek-chegaralarini belgilash zaruriyati mavjud bo'lib, uning amalga oshirilishi oqibatida Institutga qo'yilgan vazifalarni to'g'ri va to'liq amalga oshirish imkoniyatlarini yaratish mumkin bo'ladi;

16) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Jamoat xavfsizligini ta'minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida ichki ishlar organlari faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida» 2021-yil 26-martdagi PF–6196-son Farmoni bilan ichki ishlar va boshqa davlat organlarining jamoat xavfsizligini ta'minlash borasidagi faoliyatini samarali muvofiqlashtirish orqali mamlakatimizda tinchlik va barqarorlikni ta'minlash yuzasidan belgilangan Ichki ishlar organlari faoliyatini tashkil etishning mutlaqo yangi mexanizmlari¹ o'zi to'liq oqlashi uchun ularga aynan qaysi toifadagi jinoyatlar jamoat xavfsizligiga taalluqli ekanligini aniq chegaralab berish va buning uchun esa, qonunchilikda aniq jinoiy va boshqa huquqiy ta'sir choralari belgilash zarur bo'ladi;

17) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-noyabrdagi PF–27-son Farmoni bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasi bilan jamoat xavfsizligini ta'minlash sohasida davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari belgilangan bo'lib², ushbu yo'nalishlarning ijro to'liq bajarilishi uchun jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi jinoyatlar, shu jumladan, jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun ham aniq javobgarlikni belgilab qo'yish zarur bo'ladi;

18) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Axborot texnologiyalari yordamida sodir etiladigan jinoyatlarga qarshi kurashish faoliyatini yanada kuchaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar to'g'risida» 2025-yil 30-apreldagi PQ–153-son qarori bilan mas'ul davlat organlari, tashkilotlar, banklar, to'lov tizimi operatorlari va to'lov tashkilotlarining har biriga kiberjinoyatlarning oldini olish hamda aholining kibermadaniyatini yuksaltirishga qaratilgan barcha zarur choralarini ko'rish bo'yicha qat'iy javobgarlik yuklatildi, banklar, to'lov tizimi operatorlari va to'lov tashkilotlari uchun o'z kundalik faoliyatini tashkil etishda mijozlarining manfaati va moliyaviy xavfsizligini ta'minlash ustuvor vazifa sifatida belgilandi. Shunga ko'ra, ushbu mas'uliyatli vazifa to'liq va samarali, tizimli va keng qamrovli amalga oshirilishi uchun jinoyat qonunchiligimizda nafaqat kiberjinoyatlar uchun, balki jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun ham aniq jinoiy javobgarlikni belgilab qo'yish zarur bo'ladi.

19) kiberjinoyatlar xalqaro transchegaraviy jinoyatlar sanaladi, ularga oid javobgarlikni belgilash uchun xalqaro hujjatlar va dunyo davlatlarining jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchiligi hamda boshqa normativlari bilan o'zaro munosabatga kirishi zaruriyatini vujudga keltirmoqda. Dunyo

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Jamoat xavfsizligini ta'minlash va jinoyatchilikka qarshi kurashish sohasida ichki ishlar organlari faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida» 2021-yil 26-martdagi PF–6196-son Farmoni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-noyabrdagi PF–27-son Farmoni bilan tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

davlatlarida, xususan, Germaniya, AQSh, Misr, Saudiya Arabistoni, Singapur, Xitoy, Yaponiya, Gruziya, Qozog‘iston, Albaniya, Kongo, Kanada, Meksika, Ispaniya, Portugaliya, Gresiya, Qirg‘iziston, Rossiya, J. Koreya, Indoneziya, Malayziya, Avstarliya, Kipr, Buyuk Britaniya, Fransiya va boshqa davlatlarda kiberjinoyatlar uchun allaqachon yetarlicha jinoiy javobgarlik belgilangan, xatto jinoyat qonunchiligad alohida bo‘lim va boblarda maxsus moddalar mavjud. Bundan tashqari, xalqaro hujjatlarda, shu jumladan, BMTning kiberjinoyatchilikka qarshi Konvensiyasi, BMT Bosh Assambleyasining rezolyusiyalari, Yevropa Kengashining kiberjinoyatchilikka oid konvensiyasi, Yevropa Ittifoqining jalb etish va javobgarlik Dasturi, ShHTning Axborot xavfsizligi to‘g‘risidagi kelishuvi, Xalqaro darajadagi kiberxavfsizlik sohasidagi standartlar va texnik hujjatlar hamda boshqa xalqaro hujjatlar, ikki va ko‘p tomonlama shartnoma va kelishuvlarda kiberjinoyatlar uchun alohida jinoiy javobgarlik milliy qonunchilikda nazarda tutilishi belgilangan. Shunga ko‘ra, jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarga oid xorijiy va xalqaro munosabatlarda O‘zbekistonning mustahkam o‘rnini belgilash va o‘zaro xalqaro hamkorlikni yanada rivojlantirish orqali shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini himoya qilish, ularning buzilgan huquq va manfaatlarini tiklash uchun zarur darajada harakat qilish uchun ham xalqaro va ilg‘or xorijiy tajriba asosida jinoyat qonunchiligimizda jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun aniq javobgarlikni belgilab qo‘yish zarur bo‘ladi.

20) Jinoyat kodeksida nazarda tutilgan kiberjinoyatlar va kiberxavfsizlikka oid «kompyuter texnikasi», «kompyuter tizimi» kabi tushunchalar juda eskirgan tushunchalar bo‘lib, Jinoyat kodeksining 167-moddasining uchinchi qismi «g»-bandi va 278³-moddasida nazarda tutilgan qilmishlarni ushbu vositalar orqali sodir etish holatlar bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari rivoji sababli ancha ilgari ketgan va ular bugungi kunda boshqa usullar bilan ham sodir etilmoqda.

Shu sababli jinoyat uchun jazo muqarrarligini ta‘minlash uchun ham jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun jinoiy javobgarlik tushunchasi va unga oid qilmishlarni, shu bilan birga, boshqa kiberjinoyatlar uchun ham javobgarlikni bugungi kun talablariga muvofiqlashtirish zarur bo‘ladi.

21) O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 2-moddasiga asosan, davlat xalq irodasini ifoda etib, uning manfaatlariga xizmat qiladi hamda davlat organlari va mansabdor shaxslar jamiyat va fuqarolar oldida mas‘uldirlar¹. Aynan mana shu mas‘uliyat to‘liq ta‘minlanishi natijasida jamoat xavfsizligi ta‘minlanishi mumkin va buning uchun esa, jamiyatda qonun ustuvorligi, jinoyat uchun jazo muqarrarligi ta‘minlanishi darkor. Shu sababdan ham jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun

¹ O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi.

jinoiy javobgarlik muqarrarligini ta'minlash uchun ushbu sohada alohida javobgarlikni belgilash muhim ahamiyatga egadir.

22) Jinoyat kodeksining 59-moddasi talabi va XX¹-bobidagi jinoyatlar uchun belgilangan jazo yengilligi sababli Jinoyat kodeksining 7-moddasidagi insonparvarlik prinsipini ta'minlash orqali adolatli jazo qo'llanilishi uchun bu turdagi qilmishlar uchun adolatli jinoiy javobgarlikni belgilash zarurdir.

23) sun'iy intellekt texnologiyalariga bo'lgan talab ortishi va ushbu soha rivojlanishi bilan birga ular tufayli shaxsga doir ma'lumotlar, davlat, xizmat, kasb, oila va shaxsiy sirlar, shuningdek, maxfiy axborotning xavfsizligiga putur yetishi bilan bog'liq salbiy holatlar vujudga kelishining oldini olish va bu bo'yicha aniq javobgarlik belgilash zaruriyatini hayotning o'zi taqozo etmoqda.

24) jabrlanuvchilarning o'zlari shaxsiy va oilaviy sirlarini, maxfiy axborot va shaxsga doir ma'lumotlarini ijtimoiy tarmoqlar va messengerlarda e'lon qilishi va ochiqlashi tufayli jamoat xavfsizligiga putur yetuvchi ma'lumotlar tarqalmoqda va bundan esa, kiberjinoyatchilar uddaburonlik bilan foydalanishmoqda. Shu sababli bu borada aniq javobgarlikni belgilash orqali shaxs, jamiyat va davlat xavfsizligini ta'minlash bugungi davr talabidir.

25) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekiston — 2030» strategiyasi to'g'risida» 2023-yil 11-sentabrdagi PF–158-son Farmonida belgilab qo'yilgan 96-maqсадni ta'minlash maqsadida jamoat xavfsizligini tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun alohida javobgarlikni belgilash maqsadga muvofiq.

**Asosiy bevosita obyekti «jamoat xavfsizligi» bo‘lgan kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy
TAHLILI**

t/r	jinoiy nomi	jinoiyat obyekti	jinoiyat obyektiv tomoni	jinoiyat subyekti	jinoiyat subyektiv tomoni	O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
1.	Kiberjinoiy uyushma tashkil etish	jamoat xavfsizligi, axborot, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun’iy intellekt va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining boshqa sohalarini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Kiberjinoiy uyushma tashkil etish, ya’ni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog‘i, internet tarmog‘i, sun’iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib, kibermuhit, shu jumladan, kibermakonda yoki u orqali kiberjinoyatlarni amalga oshirish uchun jinoiy uyushma yoxud uning bo‘linmalarini tuzish yoki unga rahbarlik qilish, shuningdek, ularning mavjud bo‘lishi va ishlab turishini ta’minlashga qaratilgan faoliyat yoki uyushgan qurolli guruh tuzish, shuningdek unga rahbarlik qilish yoki unda ishtirok etish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	242-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
2.	jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog‘i, internet tarmog‘i, sun’iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib legallashtirish	jamoat xavfsizligi, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun’iy intellekt va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining boshqa sohalarini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog‘i, internet tarmog‘i, sun’iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib legallashtirish, ya’ni jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog‘i, internet tarmog‘i, sun’iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib mulk (pul mablag‘lari yoki boshqa mol-mulk) jinoiy faoliyat natijasida topilgan bo‘lsa, uni o‘tkazish, mulkka aylantirish yoxud almashtirish yo‘li bilan uning kelib chiqishiga qonuniy tus berish, xuddi shuningdek bunday pul mablag‘lari yoki	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	243-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
			boshqa mol-mulkning asl xususiyatini, manbaini, turgan joyini, tasarruf etish, ko'chirish usulini, pul mablag'lariga yoki boshqa mol-mulkka bo'lgan haqiqiy egalik huquqlarini yoki uning kimga qarashlilikini yashirish yoxud sir saqlash			
3.	kiberommaviy tartibsizliklar	jamoat xavfsizligi, axborot, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining boshqa sohalarini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib ommaviy tartibsizliklarga va fuqarolarga nisbatan zo'rvonlik qilishga omma oldida da'vat qilish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	244-modda ikkinchi qism (bevosita javobgarlik mavjud)
4.	jamoat xavfsizligi va jamoat tartibiga tahdid soladigan materiallarni telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib tayyorlash, saqlash, tarqatish yoki namoyish etish	jamoat xavfsizligi, axborot, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining boshqa sohalarini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Diniy ekstremizm, separatizm va aqidaparastlik g'oyalari bilan yo'g'rilgan, qirg'in solishga yoki fuqarolarni zo'rlik bilan ko'chirib yuborishga da'vat etadigan yoxud aholi orasida vahima chiqarishga qaratilgan materiallarni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib tayyorlash yoki ularni tarqatish maqsadida saqlash, shuningdek diniy-ekstremistik, terrorchilik tashkilotlarining atributlarini yoki ramziy belgilarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib tarqatish yoxud namoyish etish maqsadida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib tayyorlash, saqlash yoki diniy ekstremizm, separatizm va aqidaparastlik g'oyalari bilan	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	244 ¹ -modda uchinchi qism "g"-bandi (bevosita javobgarlik mavjud)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
			yo'g'rilgan, qirg'in solishga yoki fuqarolarni zo'rlik bilan ko'chirib yuborishga da'vat etadigan yoxud aholi orasida vahima chiqarishga qaratilgan ma'lumotlar va materiallarni har qanday shaklda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib tarqatish, xuddi shuningdek fuqarolar totuvligini buzish, tuhmatona, vaziyatni beqarorlashtiruvchi uydirmalar tarqatish hamda jamiyatda qaror topgan xulq-atvor qoidalariga va jamoat xavfsizligiga qarshi qaratilgan boshqa qilmishlarni sodir etish maqsadida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimi orqali dindan foydalanish, shuningdek diniy-ekstremistik, terrorchilik tashkilotlarining atributlarini yoki ramziy belgilarini tarqatish yoxud namoyish etish			
5.	diniy mazmundagi materiallarni qonunga xilof ravishda telekommunikatsiya yoki axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib tarqatish	jamoat xavfsizligi, axborot, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining boshqa sohalarini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Diniy mazmundagi materiallarni tarqatish maqsadida qonunga xilof ravishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib tarqatish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	244 ³ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
6.	uchuvchisiz uchadigan apparatlarni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy	jamoat xavfsizligi, axborot, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining boshqa	uchuvchisiz uchadigan apparatlarni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib qonunga	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	244 ⁴ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib qonunga xilof ravishda olib kirish, o'tkazish, olish, saqlash yoki ulardan foydalanish	sohalarini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	xilof ravishda olib kirish, o'tkazish, olish, saqlash yoki ulardan foydalanish			
7.	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib karantinli va inson uchun xavfli bo'lgan boshqa yuqumli kasalliklar tarqalishi haqida haqiqatga to'g'ri kelmaydigan ma'lumotlarni tarqatish	jamoat xavfsizligi, axborot, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining boshqa sohalarini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Karantinli va inson uchun xavfli bo'lgan boshqa yuqumli kasalliklarning paydo bo'lishi hamda tarqalishi sharoitida karantinli va inson uchun xavfli bo'lgan boshqa yuqumli kasalliklar tarqalishi haqida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib haqiqatga to'g'ri kelmaydigan ma'lumotlarni tarqatish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	244 ⁵ -modda ikkinchi qism (bevosita javobgarlik mavjud)
8.	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib yolg'on axborot tarqatish	jamoat xavfsizligi, axborot, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining boshqa sohalarini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Shaxsning qadr-qimmatini kamsitilishiga yoki uning obro'sizlantirilishiga olib keladigan yolg'on axborotni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib tarqatish; Jamoat tartibiga yoki xavfsizligiga tahdid soluvchi yolg'on axborotni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib tarqatish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	244 ⁶ -modda (bevosita javobgarlik mavjud)
9.	o'qotar qurolni, o'q-dorilarni, o'qotar qurolning asosiy qismlarini, portlovchi moddalarni, portlatish vositalarini yoki portlatish qurilmalarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan,	jamoat xavfsizligi, axborot, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining boshqa sohalarini muhofaza	O'qotar qurolni, o'q-dorilarni, o'qotar qurolning asosiy qismlarini, portlovchi moddalarni, portlatish vositalarini yoki portlatish qurilmalarini kibero'g'rilik, kiberfiribgarlik, kiberrastrata, kibertovlamachilik yo'li bilan egallash	14 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	247-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib qonunga xilof ravishda egallash	qiluvchi ijtimoiy munosabatlar				
10.	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib o'qotar qurolning, o'q-dorilarning, o'qotar qurol asosiy qismlarining, portlovchi moddalarning, portlatish vositalarining yoki portlatish qurilmalarining qonunga xilof muomalasi	jamoat xavfsizligi, axborot, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining boshqa sohalarini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Tegishli litsenziyalarsiz yoki ruxsatnomalarsiz o'qotar qurolni, o'q-dorilarni, o'qotar qurolning asosiy qismlarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib olish, jo'natish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	248-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
11.	Uchuvchisiz uchadigan apparatlarni saqlash va ulardan foydalanish tartibini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib buzish	jamoat xavfsizligi, axborot, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining boshqa sohalarini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Uchuvchisiz uchadigan apparatlarni saqlash, ulardan foydalanish yoki ularni boshqa shaxslarga berish tartibini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib buzish, shuningdek ulardan boshqa maqsadlarda foydalanish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	248 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
12.	Portlash xavfi bo'lgan moddalar yoki pirotexnika buyumlaridan foydalanish qoidalarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib buzish	jamoat xavfsizligi, axborot, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining boshqa sohalarini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar,	Portlovchi, tez alanganuvchi, o'yuvchi moddalarni yoxud pirotexnika buyumlarini saqlash, hisobga olish, ulardan foydalanish, ularni tashish, jo'natish qoidalarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib buzish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	250-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		shaxsning hayoti va sog'lig'i				
13.	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib pirotexnika buyumlarining qonunga xilof muomalasini amalga oshirish	jamoat xavfsizligi, axborot, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining boshqa sohalarini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar, shaxsning hayoti va sog'lig'i	Pirotexnika buyumlarini qonunga xilof ravishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib tashish, jo'natish, ulardan foydalanish, xuddi shuningdek ularni qonunga xilof ravishda O'zbekiston Respublikasiga olib kirish (O'zbekiston Respublikasidan olib chiqish) yoki o'tkazish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	250 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
14.	kuchli ta'sir qiluvchi yoki zaharli moddalarni qonunga xilof ravishda kibero'g'rilik yoki kiberfiribgarlik yo'li bilan egallash	jamoat xavfsizligi, axborot, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining boshqa sohalarini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Kuchli ta'sir qiluvchi yoki zaharli moddalarni kibero'g'rilik yoki kiberfiribgarlik yo'li bilan qonunga xilof ravishda egallash	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	251-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
15.	Giyohvandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalar hisoblanmaydigan kuchli ta'sir qiluvchi moddalarni targ'ib qiluvchi mahsulotni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib tayyorlash, tarqatish, reklama qilish, namoyish etish yoki bunday moddalarni yoxud zaharli moddalarni qonunga xilof ravishda muomalaga kiritish	jamoat xavfsizligi, axborot, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining boshqa sohalarini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Giyohvandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalar hisoblanmaydigan kuchli ta'sir qiluvchi mahsulotni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib tarqatish, reklama qilish, namoyish etish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	251 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
16.	Radioaktiv materiallarni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib qonunga xilof ravishda egallash	jamoat xavfsizligi, axborot, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining boshqa sohalarini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Radioaktiv materiallarni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib qonunga xilof ravishda egallash, shu jumladan kibertalonchilik, kibero'g'rilik, kibero'zlashtirish yoki kiberrastrata qilish yo'li bilan yoxud telekommunikatsiya yoki internet tarmog'idan foydalanib aldash yoki ishonchni suiiste'mol qilish yo'li bilan egallash, xuddi shuningdek radioaktiv materiallarni qonunga xilof ravishda egallash uchun axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib moliyalashtirish, bevosita yoki bilvosita har qanday mablag'-vositalarni, resurslarni berish yoxud yig'ish, boshqa xizmatlar ko'rsatish	14 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	252-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
17.	Radioaktiv materiallardan foydalanish qoidalarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib buzish	jamoat xavfsizligi, axborot, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining boshqa sohalarini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar, shaxsning hayoti va sog'lig'i	Radioaktiv materiallarni saqlash, hisobga olish, ulardan foydalanish, ularni tashish, jo'natish va ular bilan muomalada bo'lishning boshqa qoidalarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib buzish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	253-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
18.	radioaktiv materiallardan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimi orqali	jamoat xavfsizligi, axborot, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining boshqa sohalarini muhofaza	Radioaktiv materiallarga axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib qonunga xilof ravishda ega bo'lish, ularni saqlash, ulardan foydalanish, ularni birovga o'tkazish,	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	254-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	qonunga xilof ravishda foydalanish	qiluvchi ijtimoiy munosabatlar, shaxsning hayoti va sog'lig'i	ko'rinishini o'zgartirish, sochib yuborish yoki buzish			
19.	Yadro qurilmalaridan foydalanish qoidalarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib buzish	jamoat xavfsizligi, axborot, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining boshqa sohalarini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar, shaxsning hayoti va sog'lig'i	Yadro energiyasi bilan bog'liq obyektlardan foydalanish qoidalarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib buzish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	255-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
20.	bakteriologik, kimyoviy va boshqa xil yalpi qirg'in qurollari turlarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib birovga o'tkazish, saqlash, qonunga xilof ravishda egallash va ular bilan boshqa harakatlarni sodir etish	jamoat xavfsizligi, axborot, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining boshqa sohalarini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar, shaxsning hayoti va sog'lig'i	O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari bilan taqiqlangan bakteriologik (biologik), kimyoviy va boshqa xil yalpi qirg'in qurollari turlarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib olish, birovga o'tkazish, saqlash, qonunga xilof ravishda egallash va ular bilan boshqa harakatlarni sodir etish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	255 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
21.	Neft quvurlarini, gaz quvurlarini, neft va gaz mahsulotlari quvurlarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib yaroqsiz holatga keltirish	jamoat xavfsizligi, axborot, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining boshqa sohalarini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar, shaxsning hayoti va sog'lig'i	Neft quvurlarini, gaz quvurlarini, neft va gaz mahsulotlari quvurlarini, shuningdek texnologik jihatdan ular bilan bog'liq bo'lgan obyektlarni, inshootlarni, aloqa, avtomatika, signalizatsiya vositalarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib qasddan buzish, ularga shikast yetkazish yoki boshqa usul bilan ularni foydalanish uchun yaroqsiz	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	255 ² -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
			holatga keltirish, agar ushbu harakatlar ularning normal ishlashi buzilishiga olib kelsa yoki olib kelishi mumkin bo'lsa			
22.	Tadqiqot faoliyatini amalga oshirishda xavfsizlik qoidalarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib buzish	jamoat xavfsizligi, axborot, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining boshqa sohalarini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar, shaxsning hayoti va sog'lig'i	Ilmiy tadqiqot yoki sinov tajriba faoliyatini amalga oshirish vaqtida xavfsizlik qoidalarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib buzish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	256-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
23.	Tog'-kon, qurilish yoki portlatish ishlari xavfsizligi qoidalarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib buzish	jamoat xavfsizligi, axborot, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining boshqa sohalarini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar, shaxsning hayoti va sog'lig'i	Tog'-kon, qurilish yoki portlatish ishlari xavfsizligi qoidalarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, telekommunikatsiya tarmog'i, internet tarmog'i, sun'iy intellekt, axborot-kommunikatsiya tizimidan foydalanib buzish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	258-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

Kiberbulling jinoyatlarining ayrim turlari va ularning tasnifi

t/r	Kiberbulling nomi (turi)	Kiberbulling jinoyatining tavsifi
1.	Kiberxeyting	o‘zi yoki o‘zga shaxs(lar)ning nogironligi, tili, dini, millati, ijtimoiy kelib chiqishi va boshqa ijtimoiy belgilaridan kelib chiqib o‘zini yoki o‘zga(lar)ni himoyalash niqobi ostida shaxsga yoki bir guruh shaxslarga nisbatan boshqa shaxslarning nafratini uyg‘otish orqali zo‘ravonlik yoki kamsitish ¹ maqsadida kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda jabrlanuvchi qattiq tanqid qilish, asossiz va ma‘nosiz so‘zlar bilan tahdid qilish, sharhlar berish, fikr qoldirish, izoh berish orqali boshqalarning jabrlanuvchiga nisbatan e‘tiborini qaratishga qaratilgan kibertahdiddir, xatto soxta foydalanuvchilar borligini ham bilmagan holda, jabrlanuvchi butun dunyo yomon ko‘radi, degan taassurot ostida qoladi
2.	Kibertrolling	lug‘aviy ma‘nosi ingliz tilidan olingan bo‘lib, qoshiq bilan baliq ovlash degan ma‘noni anglatib, bu qilmish jabrlanuvchini g‘azablantirish maqsadida uni masxara qilish uchun shoshilinch harakatlarni amalga oshirish ² , <i>misol uchun</i> , har xil hiyla-nayranglar ishlatib, o‘zlarini boshqa odamdek ko‘rsatib, jabrlanuvchini kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda ochiq suhbatga olib kelib, keyin har xil masxaromuz xarakatlar va gaplar bilan, audio, video, fotomateriallar, sharhlar, so‘zlar, izohlar bilan jabrlanuvchini masxaralab ³ , uni murosasiz holatga solib qo‘yish orqali sodir etiladi
3.	Kibermobbing	kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda mish-mish tarqatishga qaratilgan shaxsni obro‘sizlantirish va qadrsizlantirishga oid kiberjinoyatdir, bu tushunchani dastlab avstriyalik zoolog va zoopsixolog K. Lorens o‘zining “Agressiya to‘g‘risida”gi kitobida ishlatgan bo‘lib, keyinchalik bu tushuncha ish joyidagi psixolog

¹ В. Каменева, И. Морозова, Н. Рабкина. Хейтинг как вид киберагрессии. Стереотипный образ хейтера в языковом сознании российский студентов // Вопросы психолингвистики. 2022. №2 (52). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/heyting-kak-vid-kiberagressii-stereotipnyy-obraz-heytera-v-yazykovom-soznanii-rossiyskih-studentov> (дата обращения: 04.10.2024).

² <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%80%D0%BE%D0%BB%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3>.

³ Ю. Агуреева. Кто такие «Интернет-тролли»? // Знак: проблемное поле медиаобразования. 2017. №1 (23). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kto-takie-internet-trolli> (дата обращения: 04.10.2024).

		terror sifatida qo'llanilib kelingan ¹ . Kibermobbing yolg'on axborotni tarqatish jinoyati ² bo'lib, bu Jinoyat kodeksining 244 ⁶ -moddasida nazarda tutilgan ³ .
4.	Kiberseksting (sexting)	telekommunikatsiya va Internet tarmog'idan foydalanib boshqa shaxslarning jinsiy ehtiyoj (intim)ga bo'lgan qiziqishini oshirish maqsadida shaxsiy foto va videomateriallarni tarmoqqa yuborish yoki undan foydalanib jabrlanuvchiga nonuniy ta'sir o'tkazishdir yoki shaxs tanasining va (yoki) jinsiy a'zolarining yalang'och holdagi foto- va (yoki) videotasvirini o'z ichiga olgan axborotni uning roziligisiz tarqatish, shu jumladan ommaviy axborot vositalarida, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida tarqatish yoxud bunday axborotni tarqatish bilan qo'rqitishdir.
5.	Kiberheppislepning	kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda istalgan bir shaxsning foto va videomateriallarini tarmoqqa joylashtirish orqali o'zga shaxslarning ushbu axborotga nisbatan masxaramuz xarakatlarini uyushtirishga qaratilgan kibertahdiddir.
6.	Kiberketfishing	kiberbulling ichida eng og'ir kiberjinoyat bo'lib, ushbu jinoyatda kibertajavuzkor jabrlanuvchining shaxsiy profilini soxtalashtiradi ⁴ yoki uni klonlash yo'li bilan yohud jabrlanuvchi nomidan shaxsiy soxta profil yaratish ⁵ orqali ijtimoiy tarmoqlarda jabrlanuvchining huquq va manfaatlariga daxl qiladi. Soxta profilni esa, haqiqiy profildagi va jabrlanuvchiga tegishli o'zga manbalar orqali boyitib boradi, bugungi kunda bu orqali tajavuzkorlar jabrlanuvchiga bevosita tahdid qilmagan holda, uning nomidan boyishning, obunachilar yig'ishning eng oqilona usulini amalga oshirishmoqda va bu orqali firibgarlik jinoyatini yashirincha sodir etishmoqda ⁶ .
7.	Kiberfeyking	kiberketfishing kabi firibgarlik yo'li bilan kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda sodir etiladigan, asosiy maqsadi jabrlanuvchining shaxsiy profili yoki akkauntiga o'xshash profil yoki akkauntni yaratadi va unda jabrlanuvchining yaqinlari va tanishlarini bu soxta akkaunt yoki profil

¹ <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B8%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%BE%D0%B1%D0%B1%D0%B8%D0%BD%D0%B3>.

² О. Игошина, А. Янглева. Кибермоббинг как информационная технология на процесс социализации молодежи // Огарёв-Online. 2022. №5 (174). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kibermobbing-kak-informatsionnaya-tehnologiya-vozdeystviya-na-protsess-sotsializatsii-molodezhi> (дата обращения: 04.10.2024).

³ Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси // lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонунчилик ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси.

⁴ <https://www.malwarebytes.com/ru/cybersecurity/basics/catfishing>.

⁵ <http://popkovapsiholog.myskimou7.edusite.ru/p98aa1.html>.

⁶ Р. Айсина. Психологическая безопасность взрослых интернет-пользователей: анализ современных исследований. Вестник Омского университета. Серия «Психология». 2019. № 1. С. 28–38.

		jabrlanuvchining ekanligiga ishoniradi ¹ , so'ng jabrlanuvchi nomidan salbiy xarakterlar qiladi, uning nomidan haqoratomuz so'zlar yuborilishini ta'minlaydi.
8.	Kiberfreyping	jabrlanuvchining shaxsga doir ma'lumotlari va shaxsiy ma'lumotlarini noqonuniy qo'lga kiritib, uning nomidan har qanday jabrlanuvchi foydalanuvdagi tarmoqqa, profil, akkauntga kirgan holda, uning nomidan har qanday xarakterlarni amalga oshirishga qaratilgan ² kiberbulling jinoyatining kiberketfishingdan ham og'ir oqibatlariga olib keluvchi jabrlanuvchining taqdiri va hayotini to'g'ridan-to'g'ri tahdid soluvchi kiberjinoyatdir.
9.	Kiberstalking	telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'idan foydalanib jabrlanuvchini ta'qib qilish, unga tegishli shaxsiy, oilaviy sirlarni bilib olib, so'ng uning rozilgisiz jabrlanuvchiga oid ma'lumotlarni telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'i orqali oshkor etish yo'li bilan tahdid qilishga qaratilgan yoki oshkor qilish orqali jabrlanuvchiga zarar keltirishga qaratilgan ³ kiberbullingdir.
10.	Kibergrifering (Kibergriferstvo)	videoo'yinlarda jabrlanuvchiga xalaqit berish yoki uni chalg'itish yohud unga tahdid qilish maqsadida ⁴ uning shaxsiga oid ma'lumotlarni oshkor qilishga qaratilgan kiberbullingdir.
11.	Kiberdissing	jabrlanuvchi haqidagi tuhmatona ma'lumotlarni telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'iga joylashtirish orqali tarqatish yoki oshkor qilishga qaratilgan va shaxsning sha'ni va qadr-qimmatini yo'qotishga, tushirishga, obro'sizlantirishga ⁵ qaratilgan jinoyatdir.
12.	Kiberauting	voyaga yetmagan shaxslarga oid sodir bo'lgan holatlarni yoki ma'lumotlarni samimiy bayon etayotgandek aslida bo'rtirib oshkor qilish orqali unga kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda sodir etiladigan kibertahdiddir. Bu voyaga yetmagan bolaning jinsiy (intim) hayoti, topayotgan daromadi, xarajatlari, uning jinsi, jinsining o'zgarganligi yoki o'zgarishi, jinsiy hayotga nisbatan qarashlari bo'lishi mumkin va kiberjinoyatchi o'z jinoyatini ushbu

¹ <https://externat.foxford.ru/polezno-znat/kiberbulling-detej-i-podrostkov>.

² Г. Тиркашева. Кибербуллинг среди детей: понятие, современные формы и защитные механизмы // Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. 2022. №5. – С.87.

³ Кобец П.Н., Краснова К.А. Об общественной опасности киберсталкинга и необходимости его предупреждения // Вестник Восточно-Сибирского института МВД России. 2018. №3 (86). – С.78.

⁴ А. Бочавер, К. Хломов. Кибербуллинг: травля в пространстве современных технологий // Психология. Журнал ВШЭ. 2014. №3. – с.182.

⁵ П. Кобец. Противодействие угрозам киберсталкинга - важнейшей проблеме, исследуемой в рамках совершенствования аспектов информационной безопасности регионов в условиях глобализации информационного пространства // Вестник Прикамского социального института. 2017. №1 (76). – С.29.

		ma'lumotlarni oshkor etish bilan tahdid ham qilishi mumkin ¹ . Kiberautingning boshqa kiberbullinglardan farqi shundaki bu turdagi kiberjinoyatlarda jabrlanuvchining shaxsiy fikri va g'oyalari boshqalarga buzib ko'rsatiladi va shu orqali u boshqalar ko'z o'ngida salbiy obrozga aylanib qoladi ² .
13.	Kiberboykot	bir so'z bilan aytganda jamiyatdan shaxsni uzib qo'yishdir, misol uchun sinfdoshlar birgalikda jabrlanuvchini ma'lum bir o'yinlarda, suhbatlarga va xarakatlarga qasddan qo'shmay qo'yishadi, oqibatda u jamiyatdan uzilib qoladi va o'zini yolg'iz his etadi va shu orqali psixolik travmaga duch keladi ³ .
14.	Kiberta'qib (Domogatelstvo, Presledovanie)	kiberjinoyatchi kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda jabrlanuvchini to'liq ta'qib qiladi, shu orqali jabrlanuvchida qo'rquv va hadikni qasddan vujudga keltiradi, o'ziga bo'lgan ishonchni sekinlik bilan susaytirib boradi, beqaror ruhiy buzilish holatiga olib keladi ⁴ , jabrlanuvchining ongida vaxima vujudga kelishiga sabab bo'ladi.
15.	Kiberfleyming	Internetdagi hissiy almashinuv bo'lib ⁵ , bunda kiberjinoyatchi jabrlanuvchini og'zaki haqorat qiladi, har xil o'yinlar bajartiradi, "qonli batil" deb nomlangan nomaqbul o'yinlarni o'ynashga qiziqitirib, shu orqali jabrlanuvchini dastlab o'ziga qaram yoki tobe qildirib, keyin uni har tomonlama xo'rlaydi, shu orqali uning nomini qadrsizlantiradi, sha'ni va qadr-qimmatini to'kadi, ushbu vaziyatda jabrlanuvchi kiberjinoyatchiga nisbatan yetarlicha munosabat bildirsa olmaydigan darajaga ham tushib qolishi mumkin.
16.	Anonim tahdidlar	ilgari anonim qoralovchilar tahdidli xatlarni pochta qutisiga tashlagan bo'lsa, endi haqoratli yozuvlar elektron pochtaga, ijtimoiy tarmoqlardagi shaxsiy xabarlarga va hokazolarga yuboriladi ⁶ . Bunday xatlarni jo'natuvchilar, qoida tariqasida, jabrlanuvchidan biror narsaga erishishni yoki shunchaki jinoyatchini bezovta qilishni xohlashadi.
17.	Kiberostrakizm	kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda jabrlanuvchi foydalanishiga har tomonlama to'sqinlik qilish, uning onlayn murojaatlariga javob bermaslik, uning borligi va murojaatlariga munosabat

¹ Пыжова Н.В. Кибербуллинг или небезопасный Интернет.— С.3. https://mmcryb.edu.yar.ru/dokumenti_2021/pizhova_n_v__kiberbulling_ili_nebezopasniy_internet__vistupleni_e_.pdf.

² <https://reputation.moscow/pravila-perepechatki/>.

³ <https://reputation.moscow/pravila-perepechatki/>.

⁴ <https://reputation.moscow/pravila-perepechatki/>.

⁵ <http://popkovapsiholog.myskimou7.edusite.ru/p98aa1.html>.

⁶ <http://popkovapsiholog.myskimou7.edusite.ru/p98aa1.html>.

		bildirmaslik, kibermuhitdan, shu jumladan, kibermakondan uni begonalantirish, qora ro'yxatga qo'shish ¹ orqali uning fikr berishiga va munosabat bildirishiga yo'l qo'ymaslik orqali uni har tomonmala yolg'izlatib tashlashga qaratilgan kiberbullingdir. Bu ikki tomonlama sodir etilishi mumkin, ya'ni ijtimoiy tarmoq moderatorlari tomonidan yoki uning foydalanuvchilari tomonidan birgalikda yoki alohida-alohida tarzda amalga oshirilishi mumkin.
18.	Kiberaldov	jabrlanuvchini aldab, uning ishonchiga kirib, unga oid shaxsiy, oilaviy sir va ma'lumotlar hamda maxfiy axborotni qo'lga kiritib, jabrlanuvchining roziligisiz qasddan ularni kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'idan foydalanib oshkor qiladi, tarqatadi ² .
19.	Kibergrumming	kibershontajlikdir, ya'ni telekommunikatsiya tarmog'i yoki Internet tarmog'idan foydalanib, jabrlanuvchiga yoki uning yaqin kishilariga ruhiy zo'rlik ishlatish, psixologik bosim qilish orqali mulkiga shikast yetkazish yoki uni nobud qilish yoxud jabrlanuvchining axborot resursini yo'q qilish, o'zgartirish, egallab olish yoki to'sib qo'yish yoki jabrlanuvchi uchun sir saqlanishi lozim bo'lgan ma'lumotlarni oshkor qilish, uni sharmanda qiladigan uydirmalar tarqatish bilan qo'rqitib o'zgan nomulkiy yo'sindagi harakatlar sodir etishni talab qilish jinoyatidir.
20.	Kiberstalking	jabrlanuvchiga shaxsiga oid ma'lumotlarni jabrlanuvchining roziligisiz yig'ish jinoyatidir ³ .
21.	Kibermasxaralash	dunyoda eng ko'p tarqalgan va eng sodda usulda sodir etiladigan, tarmoqda jabrlanuvchiga xalaqit berish yoki uning ustidan kulish uchun unga har xil gif, mem va boshqa xabarlar yuborish, uni tarmoqda har xil holatga ustidan kulish, uni masxara qilish orqali amalga oshiriladi, jabrlanuvchining nuqtini qisqa kesib olgan holda yoki jabrlanuvchining shaxsiga oid foto va videomateriallarni tarmoqqa joylashtirish orqali uni uyaltirishga xarakat qilish orqali sodir etiladigan kiberbullingdir.

¹ https://mihppk.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=823&Itemid=343.

² <https://stop-ugroza.ru/life/10-form-kiberbullinga-ot-kids-kaspersky-ru/>.

³ <https://sotkaonline.ru/blog/lifehacks/%D1%87%D1%82%D0%BE-%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B5-%D0%BA%D0%B8%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B1%D1%83%D0%BB%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3/>.

22.	Kiberdoksing	jabrlanuvchiga shaxsiy hayotiga oid ma'lumotlarni jabrlanuvchining roziligisiz Internet tarmog'iga joylashtirish jinoyatidir ¹ .
23.	O'zini o'zi o'ldirish darajasiga yetkazish	shaxsni qo'rqitish, unga rahmsiz muomala qilish yoki uning sha'ni va qadr-qimmatini kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'idan foydalanib muttasil ravishda kamsitish natijasida uni o'zini o'zi o'ldirish darajasiga yoki o'zini o'zi o'ldirishiga suiqaqd qilish darajasiga yetkazish orqali amalga oshiriladi. Buning uchun jinoyat kodeksimizning 103-moddasining ikkinchi qismi "g"-bandida jinoiy javobgarlik belgilangan ² .
24.	O'zini o'zi o'ldirishga undash	kibermuhitda telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'idan foydalanib ko'ndirish, aldash yoki boshqa yo'l bilan o'zga shaxsda o'zini o'zi o'ldirish hissini uyg'otish orqali shaxs o'zini o'zi o'ldiradigan yoki o'zini o'zi o'ldirishga suiqaqd qiladigan eng og'ir kiberbulling jinoyatlaridan biridir. Buning uchun jinoyat kodeksimizning 103 ¹ -moddasining ikkinchi qismi "v"-bandida jinoiy javobgarlik belgilangan ³ .

¹ [https://sotkaonline.ru/blog/lifehacks/%D1%87%D1%82%D0%BE-](https://sotkaonline.ru/blog/lifehacks/%D1%87%D1%82%D0%BE-%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B5-%D0%BA%D0%B8%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B1%D1%83%D0%BB%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3/)

[%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B5-](https://sotkaonline.ru/blog/lifehacks/%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B5-%D0%BA%D0%B8%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B1%D1%83%D0%BB%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3/)

[%D0%BA%D0%B8%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B1%D1%83%D0%BB%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3/](https://sotkaonline.ru/blog/lifehacks/%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B5-%D0%BA%D0%B8%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B1%D1%83%D0%BB%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B3/).

² O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.

³ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.

Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi
kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy
jihatlari mavzusidagi dissertatsiyaga
9-ILOVA

**O‘zbekiston Respublikasida eng ommabop bo‘lgan kiberbulling amalga oshiriladigan
ijtimoiy tarmoqda faoliyat ko‘rsatuvchi mobil ilovalar**

T-r	Mobil ilova nomi	Foydalanuvchi soni	Mobil ilova nomi	Foydalanuvchi soni
1.	Telegram	1 mlrd.dan ortiq	Threads	100 mln.dan ortiq
2.	VK	10 mln.dan ortiq	Telegram X	100 mln.dan ortiq
3.	ShareChat	500 mln.dan ortiq	Tango	100 mln.dan ortiq
4.	Facebook	5 mlrd.dan ortiq	X	1 mlrd.dan ortiq
5.	Linky Al	5 mln.dan ortiq	Bigolive	500 mln.dan ortiq
6.	Facebook Lite	1 mlrd.dan ortiq	MeetMe	100 mln.dan ortiq
7.	Tik Tok	1 mlrd.dan ortiq	Hinge Dting app	10 mln.dan ortiq
8.	Instagram	5 mlrd.dan ortiq	Tinder	100 mln.dan ortiq
9.	Bumble	50 mln.dan ortiq	Badoo	100 mln.dan ortiq
10.	WeChat	100 mln.dan ortiq	Boo	10 mln.dan ortiq
11.	Анонимные знакомства i chat	5 mln.dan ortiq	Znakomstva na Fotostrane	10 mln.dan ortiq
12.	Goodnight	5 mln.dan ortiq	Znakomstva i obraçenie	50 mln.dan ortiq
13.	Cofee Meets Bagel Dating App	5 mln.dan ortiq	CUPI CHAT	5 mln.dan ortiq
14.	Zoosk	10 mln.dan ortiq	Eris	10 mln.dan ortiq
15.	Maybe you	10 mln.dan ortiq	Myata	5 mln.dan ortiq
16.	Mingle2	10 mln.dan ortiq	2Steps	10 mln.dan ortiq
17.	Only Spark	5 mln.dan ortiq	Chat&Date	10 mln.dan ortiq
18.	Mamba	10 mln.dan ortiq	InterntionalCupid	5 mln.dan ortiq
19.	Likerro	10 mln.dan ortiq	Glamby	5 mln.dan ortiq
20.	Chat znakomstv Galaxy	10 mln.dan ortiq	RandoChat	10 mln.dan ortiq
21.	Hily Dating app: Meet&Date	10 mln.dan ortiq	buzzArab Arab&Muslim Dating	5 mln.dan ortiq
22.	CSL	10 mln.dan ortiq	Finally App	5 mln.dan ortiq
23.	Dating.com	10 mln.dan ortiq	Soidfa	5 mln.dan ortiq
24.	Tabor	10 mln.dan ortiq	Afrolntroductions	5 mln.dan ortiq
25.	Muslima	5 mln.dan ortiq	LovePlanet	10 mln.dan ortiq
26.	Znakomstva i obraçenie	10 mln.dan ortiq	Анонимный chat ruletkа	5 mln.dan ortiq
27.	ROMEO	5 mln.dan ortiq	WooPlus	5 mln.dan ortiq
28.	DateMyAge Maature&Senior Date	5 mln.dan ortiq	Muzz	5 mln.dan ortiq
29.	BLUM	10 mln.dan ortiq	Happn	100 mln.dan ortiq
30.	Znakomstva i chat	50 mln.dan ortiq	Zagruzchik video HD-Vidow	10 mln.dan ortiq
31.	Znakomstva i obuçenie	10 mln.dan ortiq	Likee Lite	100 mln.dan ortiq
32.	Mamba	10 mln.dan ortiq	imo	1 mlrd.dan ortiq
33.	WhatsApp	1 mlrd.dan ortiq	Plus Messenger	50 mln.dan ortiq
34.	PUBG	500 mln.dan ortiq	Alien Creeps TD	10 mln.dan ortiq
35.	Lord	500 mln.dan ortiq	Trench Assault	10 mln.dan ortiq
36.	Clash	500 mln.dan ortiq	Rise of Kingdoms	50 mln.dan ortiq
37.	State.io	50 mln.dan ortiq	SIEGE	5 mln.dan ortiq
38.	Art of War	10 mln.dan ortiq	War Commander	10 mln.dan ortiq
39.	Supremacy 1914	10 mln.dan ortiq	Stich War	100 mln.dan ortiq
40.	Plants vs. Zombies	500 mln.dan ortiq	Bashnya oborony korol	10 mln.dan ortiq
41.	Zoombie War	10 mln.dan ortiq	LinedIn	1 mlrd.dan ortiq
42.	Vidogram	10 mln.dan ortiq	Rakuten Viber	1 mlrd.dan ortiq
43.	Snapchat	1 mlrd.dan ortiq	Zangi Messenger	10 mln.dan ortiq
44.	Threema	5 mln.dan ortiq	Duo Call	10 mln.dan ortiq

**Qo‘shimcha bevosita obyekti «jamoat xavfsizligi» bo‘lgan kiberjinoyatlarning yoki raqamli texnologiyalar sohasiga qarshi qaratilgan
kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy tahlili**

t/r	jinoiy nomi	jinoiyat obyekti	jinoiyat obyektiv tomoni	jinoiyat subyekti	jinoiyat subyektiv tomoni	O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
1.	Axborotlashtirish qoidalarini buzish	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, sun‘iy intellekt sohasini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar va jamoat xavfsizligi	Axborotlashtirish qoidalarini buzish, ya‘ni belgilangan himoya choralarini ko‘rmagan holda axborot tizimlari, ma‘lumotlar bazalari va banklarini, axborotga ishlov berish hamda uni uzatish tizimlarini yaratish, joriy etish va ulardan foydalanish hamda axborot tizimlaridan ruxsat bilan foydalanish fuqarolarning huquqlariga yoki qonun bilan qo‘riqlanadigan manfaatlariga yoxud davlat yoki jamoat manfaatlariga ko‘p miqdorda zarar yoxud jiddiy ziyon yetkazilishi	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	278 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud)
2.	Kompyuter axborotidan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, sun‘iy intellekt, telekommunikatsiya, pochta aloqasi, radiochastota sohasini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar va jamoat xavfsizligi	Kompyuter axborotidan, ya‘ni axborot-hisoblash tizimlari, tarmoqlari va ularning tarkibiy qismlaridagi axborotlardan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish, agar ushbu harakat axborotning yo‘q qilib yuborilishi, to‘siq qo‘yilishi, modifikatsiyalashtirilishi, undan nusxa ko‘chirilishi yoxud uning qo‘lga kiritilishiga, elektron hisoblash mashinalari, elektron hisoblash mashinalari tizimi yoki ularning tarmoqlari ishining buzilishi	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	278 ² -modda (bevosita javobgarlik mavjud)
3.	Kompyuter tizimidan, shuningdek telekommunikatsiya tarmoqlaridan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish uchun maxsus vositalarni o‘tkazish maqsadini	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, sun‘iy intellekt, telekommunikatsiya, pochta aloqasi, radiochastota	Himoyalangan kompyuter tizimidan, shuningdek telekommunikatsiya tarmoqlaridan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish uchun maxsus dasturiy yoki apparat vositalarini o‘tkazish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	278 ³ -modda (bevosita javobgarlik mavjud)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	ko'zlab tayyorlash yoxud o'tkazish va tarqatish	sohasini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar va jamoat xavfsizligi	maqsadini ko'zlab tayyorlash yoxud o'tkazish va tarqatish			
4.	Kompyuter axborotini modifikatsiyalashtirish	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, sun'iy intellekt, telekommunikatsiya, pochta aloqasi, radiochastota sohasini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar va jamoat xavfsizligi	Kompyuter axborotini modifikatsiyalashtirish, ya'ni kompyuter tizimida saqlanayotgan axborotni qonunga xilof ravishda o'zgartirish, unga shikast yetkazish, uni o'chirish, xuddi shuningdek bila turib unga yolg'on axborotni kiritish fuqarolarning huquqlariga yoki qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlariga yoxud davlat yoki jamoat manfaatlariga ko'p miqdorda zarar yoxud jiddiy ziyon yetkazilishi	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	278 ⁴ -modda (bevosita javobgarlik mavjud)
5.	kibersabotaj	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, sun'iy intellekt, telekommunikatsiya, pochta aloqasi, radiochastota sohasini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar va jamoat xavfsizligi	O'zganing kompyuter uskunasini yoki xizmatda foydalaniladigan kompyuter uskunasini qasddan ishdan chiqarish, xuddi shuningdek kompyuter tizimini buzish (kompyuter sabotaji)	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	278 ⁵ -modda (bevosita javobgarlik mavjud)
6.	Zarar keltiruvchi dasturlarni yaratish, ishlatish yoki tarqatish	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, sun'iy intellekt, telekommunikatsiya, pochta aloqasi, radiochastota sohasini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar va jamoat xavfsizligi	Kompyuter tizimida saqlanayotgan yoki uzatilayotgan axborotni ruxsatsiz yo'q qilib yuborish, to'sib qo'yish, modifikatsiyalashtirish, undan nusxa ko'chirish yoki uni qo'lga kiritish maqsadini ko'zlab kompyuter dasturlarini yaratish yoki mavjud dasturlarga o'zgartirishlar kiritish, xuddi shuningdek maxsus virus dasturlarini ishlab chiqish, ulardan qasddan foydalanish yoki ularni qasddan tarqatish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	278 ⁶ -modda (bevosita javobgarlik mavjud)
7.	Telekommunikatsiya tarmog'idan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, sun'iy intellekt, telekommunikatsiya, pochta aloqasi, radiochastota sohasini muhofaza qiluvchi	O'rnatilgan himoya tizimlarini chetlab o'tgan holda telekommunikatsiya tarmog'idan foydalanish va xalqaro trafikni o'tkazish maqsadida telekommunikatsiya tarmog'idan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish,	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	278 ⁷ -modda (bevosita javobgarlik mavjud)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		ijtimoiy munosabatlar va jamoat xavfsizligi	shuningdek mazkur maqsadlar uchun mo'ljallangan maxsus dasturiy yoki apparat vositalarini qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) saqlash va ularning faoliyat ko'rsatishi uchun sharoitlar yaratish			
8.	Kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi qonunchilikni buzish	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, sun'iy intellekt, telekommunikatsiya, pochta aloqasi, kripto-aktiv sohasini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar va jamoat xavfsizligi	Kripto-aktivlarni qonunga xilof ravishda olish, o'tkazish yoki ayirboshlash, belgilangan tartibda litsenziya olmasdan kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi xizmatlar provayderlari faoliyatini amalga oshirish yoxud kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi xizmatlar provayderlari tomonidan anonim kripto-aktivlar bilan operatsiyalarni amalga oshirish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	278 ⁸ -modda (bevosita javobgarlik mavjud)
9.	Mayning faoliyatini qonunga xilof ravishda amalga oshirish	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, sun'iy intellekt, telekommunikatsiya, pochta aloqasi, may sohasini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar va jamoat xavfsizligi	Anonim kripto-aktivlar-mayningi bilan shug'ullanish yoki belgilangan tartibni buzgan holda-mayning faoliyatini amalga oshirish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	278 ⁹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud)

Asosiy-mayning bitkoinlar statistikasi

Pool	HQ	Reported Hashrate	Estimated Hashrate	Blocks Mined			Average Block Value	Market Share	1W Hashrate
				1D	5D	5W			
1 Foundry USA Pool		63.68 EH/s	63.50 EH/s	42	200	1295	6.345 BTC	24.76 %	
2 AntPool		46.70 EH/s	48.16 EH/s	32	150	909	6.347 BTC	18.78 %	
3 F2Pool		37.26 EH/s	43.52 EH/s	28	139	839	6.347 BTC	16.97 %	
4 Binance		36.76 EH/s	33.18 EH/s	21	108	635	6.347 BTC	12.93 %	
5 ViaBTC		21.77 EH/s	23.19 EH/s	14	74	478	6.346 BTC	9.04 %	
6 Braiiins Pool		10.97 EH/s	11.42 EH/s	6	38	239	6.352 BTC	4.45 %	
7 BTC.com		9.36 EH/s	3.211 EH/s	2	11	118	6.345 BTC	1.25 %	
8 Poolin		8.90 EH/s	8.562 EH/s	6	25	286	6.338 BTC	3.34 %	
9 Luxor		8.00 EH/s	10.35 EH/s	8	30	183	6.341 BTC	4.03 %	
10 MARA Pool		5.351 EH/s	5.351 EH/s	2	18	70	6.334 BTC	2.09 %	
11 SBI Crypto Pool		3.65 EH/s	4.281 EH/s	2	13	63	6.339 BTC	1.67 %	
12 Unknown		1.784 EH/s	1.784 EH/s	0	6	50	6.350 BTC	0.70 %	

**Fakultativ bevosita obyekti «jamoat xavfsizligi» bo‘lgan kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy
TAHLILI**

t/r	jinoiyat nomi	jinoiyat obyekti	jinoiyat obyektiv tomoni	jinoiyat subyekti	jinoiyat subyektiv tomoni	O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
1.	Kiberqotillik	Shaxsning hayoti, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun’iy intellekt sohasini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun’iy intellekt texnologiyasidan foydalanib qasddan odam o‘ldirish	14 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	97-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
2.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib o‘zini o‘zi o‘ldirish darajasiga yetkazish	Shaxsning hayoti, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun’iy intellekt sohasini muhofaza	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun’iy intellekt texnologiyasidan foydalanib shaxsni qo‘rqitish, unga rahmsiz muomala qilish yoki uning sha’ni va qadr-qimmatini muttasil ravishda kamsitish natijasida uni o‘zini o‘zi o‘ldirish darajasiga yoki o‘zini o‘zi	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	103-modda ikkinchi qismi “g”-bandi (bevosita javobgarlik mavjud)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	o'ldirishga suiqasd qilish darajasiga yetkazish			
3.	Kibersuitsid	Shaxsning hayoti, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt sohasini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektdan, shuningdek, telekommunikatsiya yoki internet tarmog'idan foydalanib o'zini o'zi o'ldirishga undash, ya'ni ko'ndirish, aldash yoki boshqa yo'l bilan o'zga shaxsda o'zini o'zi o'ldirish hissini uyg'otish, agar shaxs o'zini o'zi o'ldirgan yoki o'zini o'zi o'ldirishga suiqasd qilgan bo'lsa,	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	103 ¹ -modda ikkinchi qismi "v"-bandi (bevosita javobgarlik mavjud)
4.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib, qasddan badanga og'ir shikast yetkazish	Shaxsning sog'lig'i, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt sohasini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektdan, shuningdek, telekommunikatsiya yoki internet tarmog'idan foydalanib sodir etilayotgan paytda hayot uchun xavfli bo'lgan qasddan badanga og'ir shikast yetkazish natijasida ko'rish, so'zlash, eshitish qobiliyatini yo'qotish yoxud biron a'zoning ishdan chiqishi yoki uning faoliyati tamoman yo'qolishiga, ruhiy holatining buzilishiga yoki sog'lig'ining boshqacha tarzda buzilishiga, umumiy mehnat qobiliyatining o'ttiz uch foizidan kam bo'lmagan qismining doimiy	14 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	104-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
			yo'qolishiga yoki homilaning tushishi yoxud badanning tuzalmaydigan darajada xunuklashishiga sabab bo'lsa va ushbu Kodeksning 126 ¹ -moddasida nazarda tutilgan jinoyat alomatlari mavjud bo'lmasa, —			
5.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib, qasddan badanga o'rtacha og'ir shikast yetkazish	Shaxsning sog'lig'i, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt sohasini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt, shuningdek, telekommunikatsiya yoki internet tarmog'idan foydalanib sodir etilayotgan paytda hayot uchun xavfli bo'lmagan va ushbu Kodeksning 104-moddasida nazarda tutilgan oqibatlariga olib kelmagan, lekin sog'liqning uzoq vaqt, ya'ni kamida yigirma bir kun, ammo to'rt oydan ko'p bo'lmagan davrda yomonlashuviga yoki umumiy mehnat qobiliyatining o'n foizidan o'ttiz uch foizigacha yo'qolishiga sabab bo'lgan qasddan badanga o'rtacha og'ir shikast yetkazish ushbu Kodeksning 126 ¹ -moddasida nazarda tutilgan jinoyat alomatlari mavjud bo'lmasa —	14 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	105-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
6.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib, qasddan badanga yengil shikast yetkazish	Shaxsning sog'lig'i, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan,	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt, shuningdek, telekommunikatsiya yoki internet tarmog'idan foydalanib sog'liqning	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	109-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt sohasini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	qisqa vaqt, ya'ni olti kundan ortiq, ammo yigirma bir kundan ko'p bo'lmagan muddatga yomonlashuviga yoki umumiy mehnat qobiliyatining uncha uzoq bo'lmagan muddatga yo'qotilishiga sabab bo'lgan qasddan badanga yengil shikast yetkazish ushbu Kodeksning 126 ¹ -moddasida nazarda tutilgan jinoyat alomatlari mavjud bo'lmasa —			
7.	kiberqiynash	Shaxsning sog'lig'i, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt sohasini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya yoki internet tarmog'ida muttasil ravishda ruhiy tazyiqlar va psixologik bosim yoki boshqa virtual harakatlar bilan qiynash	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	110-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
8.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib o'ldirish yoki zo'rlik ishlatish bilan qo'rqitish	Shaxsning hayoti, sog'lig'i, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt, shuningdek, telekommunikatsiya yoki internet tarmog'idan foydalanib o'ldirish yoki zo'rlik ishlatish bilan qo'rqitish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	112-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		sohasini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar				
9.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib insonni undan a'zolarini va (yoki) to'qimalarini transplantatsiya uchun olishga rozilik berishga majburlash	Shaxsning hayoti, sog'lig'i, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt, shuningdek, telekommunikatsiya yoki internet tarmog'idan foydalanib insonni undan a'zolarini va (yoki) to'qimalarini transplantatsiya uchun olishga rozilik berishga majburlash, zo'rlik ishlatib yoki zo'rlik ishlatish bilan qo'rqitib sodir etilgan bo'lsa	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	115 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
10.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib jinsiy ehtiyojni zo'rlik ishlatib g'ayritabiiy usulda qondirish	Shaxsning jinsiy erkinligi, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib ruhiy zo'rlik ishlatib, qo'rqitib yoki jabrlanuvchining ojizligidan foydalanib, jinsiy ehtiyojni g'ayritabiiy usulda qondirish	14 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	119-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
11.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib shaxsni jinsiy aloqa qilishga majbur etish	Shaxsning jinsiy erkinligi, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan,	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	121-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	xizmat, moddiy yoki boshqa jihatdan aybdorga qaram bo'lgan shaxsni jinsiy aloqa qilishga yoki jinsiy ehtiyojni g'ayritabiiy usulda qondirishga majbur etish			
12.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib farzandlikka olish sirini oshkor qilish	Oila, yoshlar, axloq, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib farzandlikka bola oluvchilarning yoki vasiylik va homiylik organining erkiga qarshi, yetim yoki ota-ona g'amxo'rligidan mahrum bo'lgan bolalarni farzandlikka olishning qonun bilan qo'riqlanadigan sirini oshkor qilish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	125-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
13.	kiberoilaviy (maishiy) zo'ravonlik	Oila, yoshlar, axloq, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib xotiniga (eriga), sobiq xotiniga (sobiq eriga), bir ro'zg'or asosida birgalikda yashayotgan shaxsga yoki umumiy farzandga ega bo'lgan shaxsga nisbatan sodir etilgan mulk, ta'lim olish, sog'liqni saqlash va (yoki) mehnatga oid huquqini amalga oshirishga	14 va 18 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	126 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
			to'sqinlik qilish, xuddi shuningdek ushbu shaxslar sog'lig'ining yomonlashuviga olib kelgan tarzda ularning sha'ni va qadr-qimmatini tahqirlash, ularni qo'rqitish			
14.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib voyaga yetmagan shaxsni g'ayriijtimoiy xatti-harakatlarga jalb qilish	Oila, yoshlar, axloq, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib voyaga yetmagan shaxsni spirtli ichimliklar iste'mol qilishga, giyovandlik vositalari va ularning analoglari yoki psixotrop hisoblanmagan, lekin kishining aql-idrokiga ta'sir qiladigan vosita va moddalarni yoki voyaga yetmagan shaxsni giyovandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalarni iste'mol etishga jalb qilish	18 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	127-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
15.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib tilanchilik qilish	Oila, yoshlar, axloq, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'idan foydalanib ijtimoiy tarmoqlarda pul, oziq-ovqat mahsulotlari va boshqa moddiy qimmatliklar berishni faol tarzda so'rab, tilanchilik bilan shug'ullanish yoki voyaga yetmagan shaxslarni, keksa yoshdagi shaxslarni, ruhiy holati buzilgan, nogironligi bo'lgan shaxslarni va boshqa shaxslarni tilanchilik qilishga	18 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	127 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	jalb etish, shuningdek shaxslarga alkogolli ichimliklarni yoxud giyohvandlik moddalari yoki psixotrop moddalar bo'lmagan, lekin shaxsning aql-idrokiga ta'sir ko'rsatuvchi moddalarni majburan iste'mol qildirgan holda ularni tilanchilik qilishga jalb etish			
16.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib o'n olti yoshga to'lmagan shaxsga nisbatan uyatsiz-buzuq harakatlar qilish	Oila, yoshlar, axloq, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya yoki internet tarmog'ida o'n olti yoshga to'lmagan shaxsga nisbatan zo'rlik ishlatmay yoki zo'rlik ishlatib yohud qo'rqitib uyatsiz-buzuq harakatlar sodir etish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	129-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
17.	Pornografik mahsulotni axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib reklama qilish, namoyish etish, tarqatish	Oila, yoshlar, axloq, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Pornografik mahsulotni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida reklama qilish, namoyish etish, tarqatish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	130-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
18.	tazyiqni, zo'ravonlikni yoki shafqatsizlikni targ'ib qiluvchi mahsulotni axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib tayyorlash, olib kirish, tarqatish, reklama qilish, namoyish etish	Oila, yoshlar, axloq, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	tazyiqni, zo'ravonlikni yoki shafqatsizlikni targ'ib qiluvchi mahsulotni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida tayyorlash, olib kirish, tarqatish, reklama qilish, namoyish etish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	130 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
19.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib qo'shmachilik qilish yoki fohishaxona saqlash	Oila, yoshlar, axloq, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida g'arazli yoki boshqa past niyatlarda qo'shmachilik qilish yohud fohishaxona tashkil etish yoki saqlash	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	131-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
20.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib inson a'zolarining va (yoki)	Oila, yoshlar, axloq, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan,	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib,	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	133 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	to'qimalarining oldi-sotdisi	axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida inson a'zolarining va (yoki) to'qimalarining oldi-sotdisi			
21.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib odam savdosi	Shaxs erkinligi, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida odamni olish-sotish yoxud odamni undan foydalanish maqsadida yollash, tashish, topshirish, yashirish yoki qabul qilish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	135-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
22.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib ayolni erga tegishga majbur qilish yoki uning erga tegishiga to'sqinlik qilish	Shaxsning ozodligi, sha'ni, qadr-qimmati, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib ayolni erga tegishga yoki nikohda yashashni davom ettirishga majbur qilish yoxud ayolning erkiga xilof ravishda u bilan nikohda bo'lish uchun o'g'rilash, shuningdek, ayolning erga tegishiga to'sqinlik qilish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	136-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
23.	Kibertuhmat	Shaxsning ozodligi, sha'ni, qadr-qimmati, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida bila turib boshqa shaxsni sharmanda qiladigan uydirmalar tarqatishga oid kibertuhmat qilish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	139-modda ikkinchi qism (bevosita javobgarlik mavjud)
24.	Kiberhaqorat	Shaxsning ozodligi, sha'ni, qadr-qimmati, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida shaxsning sha'ni va qadr-qimmatini beodoblik bilan qasddan tahqirlashga oid kiberhaqorat qilish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	140-modda ikkinchi qism (bevosita javobgarlik mavjud)
25.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib fuqarolarning teng huquqliligini buzish	Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklari, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan,	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	141-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida jinsi, irqi, millati, tili, dini, e'tiqodi, ijtimoiy kelib chiqishi, ijtimoiy mavqeidan qat'i nazar, fuqarolarning huquqlarini bevosita yoki bilvosita buzish yoki cheklash yoxud fuqarolarga bevosita yoki bilvosita afzalliklar berish			
26.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib shaxsiy hayot daxlsizligini buzish	Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklari, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida shaxsning shaxsiy yoki oilaviy sirini tashkil etuvchi shaxsiy hayoti to'g'risidagi ma'lumotlarni uning rozilgisiz qonunga xilof ravishda yig'ish yoki tarqatish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	141 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
27.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risidagi qonunchilikni buzish	Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklari, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya,	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida shaxsga doir	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	141 ² -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	ma'lumotlarni qonunga xilof ravishda yig'ish, tizimlashtirish, saqlash, o'zgartirish, to'ldirish, ulardan foydalanish, ularni berish, tarqatish, uzatish, egasizlantirish va yo'q qilish, xuddi shuningdek axborot texnologiyalaridan foydalangan holda, shu jumladan Internet jahon axborot tarmog'ida O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining shaxsga doir ma'lumotlariga ishlov berilayotganda jisman O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan texnik vositalarda hamda Shaxsga doir ma'lumotlar bazalarining davlat reestrda belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazilgan shaxsga doir ma'lumotlar bazalarida shaxsga doir ma'lumotlarni yig'ishga, tizimlashtirishga va saqlashga oid talablarga rioya etmaslik			
28.	Shaxsning sha'nini va qadr-qimmatini kamsituvchi hamda inson hayotining sir tutiladigan tomonlarini aks ettiruvchi ma'lumotlarni axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib oshkor qilish	Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklari, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni	Shaxs tanasining va (yoki) jinsiy a'zolarining yalang'och holdagi foto-va (yoki) videotasvirini o'z ichiga olgan axborotni uning roziligisiz axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	141 ³ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot tarmog'ida tarqatish yoxud bunday axborotni tarqatish bilan qo'rqitish			
29.	axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib xat-yozishmalar, telefonda so'zlashuv, telegraf xabarlar yoki boshqa xabarlar sir saqlanishi tartibini buzish	Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklari, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida xat-yozishmalar, telefonda so'zlashuv, telegraf xabarlar yoki boshqa xabarlar sir saqlanishi tartibini qasddan buzish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	143-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
30.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib vijdon erkinligini buzish	Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklari, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida diniy tashkilotning qonuniy faoliyatiga yoki diniy marosimlarni o'tkazishga to'sqinlik qilish, voyaga yetmagan bolalarni diniy tashkilotlarga jalb etish, xuddi shuningdek ularning ixtiyoriga, ota-onalari yoki ularning o'rnini bosuvchi shaxslar ixtiyoriga zid tarzda dinga	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	145-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
			o'qitish, fuqarolarning o'z fuqarolik huquqlarini amalga oshirishlariga yoki fuqarolik burchlarini bajarishlariga to'sqinlik qilish bilan, dindorlardan majburiy yig'im undirish va soliq olish bilan yoxud shaxsning sha'ni va obro'sini kamsituvchi chora-tadbirlar qo'llash bilan yoki diniy ta'lim olishda hamda fuqaro dinga nisbatan, dinga e'tiqod qilish yoki e'tiqod qilmaslikka nisbatan, ibodat qilishda, diniy rasm-rusumlar va marosimlarda qatnashish yoki qatnashmaslikka nisbatan o'z munosabatini belgilayotgan paytda majburlash bilan bog'liq diniy faoliyat yuritish			
31.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib saylov yoki referendum tashkil qilish, ularni o'tkazish to'g'risidagi qonunchilikni buzish	Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklari, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib saylov yoki referendum hujjatlarini qalbakilashtirish	18 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	146-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
32.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan	Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklari, jamoat	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	147-modda

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	foydalanib saylov huquqining yoki ishonchli vakil vakolatlarining amalga oshirilishiga to'sqinlik qilish	xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida fuqarolarning deputat yoki O'zbekiston Respublikasi Prezidentini saylash yoki saylanish, saylovoldi targ'iboti olib borish huquqlarini, deputatlikka yoki O'zbekiston Respublikasi Prezidentligiga nomzod shaxsning ishonchli vakillari o'z vakolatlarini erkin amalga oshirishlariga, shuningdek fuqarolarning referendumda erkin ishtirok etishlariga zo'rlik ishlatish, qo'rqitish, aldash yoki og'dirib olish yo'li bilan to'sqinlik qilish			(bevosita javobgarlik mavjud emas)
33.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib muallifning shaxsiy nomulkiy huquqlarini buzish	Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklari, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida asarga, ixtiroga, foydali modelga, sanoat namunasiga, seleksiya yutug'iga va integral mikrosxema topologiyasiga nisbatan mualliflikni o'zlashtirib olish,	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	149-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
			hammualliflikka majburlash, shuningdek ushbu intellektual mulk obyektlari to'g'risidagi ma'lumotlarni ular rasman e'lon qilinguniga qadar muallifning rozilgisiz oshkor etish			
34.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib mualliflik huquqini va turdosh huquqlarni buzish	Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklari, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida asarlardan yoki turdosh huquqlar obyektlaridan qonunga xilof ravishda foydalanish, xuddi shuningdek asarlarning yoki turdosh huquqlar obyektlarining kontrafakt nusxalarini takrorlash, tarqatish, barchaning e'tiboriga yetkazish yoxud asarlarning yoki turdosh huquqlar obyektlarining nusxalarida ularni tayyorlovchilar haqida, ularni ishlab chiqarish joylari to'g'risida, shuningdek mualliflik huquqining va turdosh huquqlarning egalari haqida yolg'on axborotni ko'rsatish ko'p miqdorda zarar yetkazgan holda sodir etish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	149 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
35.	axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan orqali o'zganing tovar belgisidan, xizmat ko'rsatish belgisidan, geografik ko'rsatkichidan, tovar kelib chiqqan joy nomidan yoki adashtirib yuborish darajasida ular bilan o'xshash bo'lgan belgilardan shu turdagi tovarlarga (xizmatlarga) nisbatan qonunga xilof ravishda foydalanish yoxud o'zganing firma nomidan qonunga xilof ravishda foydalanish	Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklari, jamoat xavfsizligi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida o'zganing tovar belgisidan, xizmat ko'rsatish belgisidan, geografik ko'rsatkichidan, tovar kelib chiqqan joy nomidan yoki adashtirib yuborish darajasida ular bilan o'xshash bo'lgan belgilardan shu turdagi tovarlarga (xizmatlarga) nisbatan qonunga xilof ravishda foydalanish yoxud o'zganing firma nomidan qonunga xilof ravishda foydalanish, shuningdek O'zbekiston Respublikasida ro'yxatdan o'tkazilmagan tovar belgisiga, xizmat ko'rsatish belgisiga, geografik ko'rsatkichga va tovar kelib chiqqan joy nomiga nisbatan ogohlantiruvchi tamg'adan qonunga xilof ravishda foydalanish ko'p miqdorda zarar yetkazgan holda sodir etish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	149 ² -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
36.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib ixtiroga,	Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklari, jamoat xavfsizligi va axborot-	Tegishli patentlangan ixtironi, foydali modelni, sanoat namunasini o'z ichiga olgan mahsulotni yoki buyumni ruxsatsiz tayyorlash, qo'llash, import	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	149 ³ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	foydali modelga, sanoat namunasiga, integral mikrosxema topologiyasiga va seleksiya yutug'iga bo'lgan huquqlarni buzish	kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	qilish, sotishga taklif qilish, sotish, fuqarolik muomalasiga boshqa yo'sinda kiritish yoki shu maqsadda saqlab turish, shuningdek ixtiro patenti bilan muhofaza qilinayotgan usulni qo'llash yoxud bevosita ixtiro patenti bilan muhofaza qilinayotgan usul bilan tayyorlangan mahsulotni fuqarolik muomalasiga kiritish yoki shu maqsadda saqlab turish, muhofaza qilinadigan integral mikrosxema topologiyasini, shu topologiyali integral mikrosxemani yoki shunday integral mikrosxemani o'z ichiga olgan buyumni ruxsatsiz qo'llash, O'zbekiston Respublikasiga olib kirish, sotuvga qo'yish, sotish, takrorlash va boshqacha tarzda fuqarolik muomalasiga kiritish, patentlangan seleksiya yutug'ini ruxsatsiz yetishtirish va takror yetishtirish (ko'paytirish), nav yoki nasllilik konditsiyalariga yetkazish, seleksiya yutug'idan ruxsatsiz foydalangan holda yaratilgan mahsulotni sotishga taklif etish, sotish, O'zbekiston Respublikasiga olib kirish, O'zbekiston Respublikasidan olib chiqish va boshqacha tarzda fuqarolik muomalasiga kiritish yoki saqlash ko'p			

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
			miqdorda zarar yetkazgan holda sodir etish			
37.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib urushni targ'ib qilish	Tinchlik, insoniyat va jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida urushni targ'ib qilish, ya'ni bir mamlakatni ikkinchi mamlakatga nisbatan qo'zg'atish uchun turli shakldagi qarashlar, g'oyalar yoki chaqiriqlar tarqatish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	150-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
38.	Kiberagressiya	Tinchlik, insoniyat va jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida kiberbosqinchilik urushini rejalashtirish yoki unga tayyorgarlik ko'rish, shuningdek shu harakatlarni amalga oshirishga qaratilgan fitnada qatnashish yoki kiberbosqinchilik urushini boshlash va uni olib borish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	151-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
39.	Kibergenotsid	Tinchlik, insoniyat va jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	milliy, etnik, irqiy yoki diniy mansubligiga qarab, bir guruh shaxsning jismonan to'la yoki qisman qirilib ketishiga olib keladigan turmush sharoitini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib qasddan yaratish, bunday shaxslarni jismonan to'la yoki qisman qirib yuborish, bola tug'ilishini zo'rlik bilan kamaytirish yoxud bolalarni ana shu odamlar guruhidan olib, boshqasiga topshirish, shuningdek, bunday harakatlar sodir etish to'g'risida buyruq berish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	153-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
40.	kiberyollanish	Tinchlik, insoniyat va jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	nizolashayotgan davlatning fuqarosi yoki harbiy xizmatchisi hisoblanmagan yoxud nazorat qilinib turgan nizolashayotgan davlat hududida doimiy yashamaydigan yoki hech qanday davlat tomonidan qurolli kuchlar tarkibida rasmiy topshiriqni bajarish vakolati berilmagan shaxsning moddiy manfaatdorlik yoki boshqa biron shaxsiy manfaatni ko'zlab, o'zga davlat hududida yoki uning tarafini olib qurolli to'qnashuvda yoxud harbiy harakatlarda axborot-kommunikatsiya	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	154-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
			texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, qatnashishi uchun yollanishi			
41.	kiberterrorizm	Tinchlik, insoniyat va jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	kiberterrorizm – axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida xalqaro munosabatlarni murakkablashtirish, davlatning suverenitetini, hududiy yaxlitligini buzish, xavfsizligiga putur yetkazish, urush va qurolli mojarolar chiqarish, ijtimoiy-siyosiy vaziyatni beqarorlashtirish, aholini qo'rqitish maqsadida davlat organini, xalqaro tashkilotni, ularning mansabdor shaxslarini, jismoniy yoki yuridik shaxsni biron bir faoliyatni amalga oshirishga yoki amalga oshirishdan tiyilishga majbur qilish uchun zo'rlik, kuch ishlatish, shaxs yoki mol-mulkka xavf tug'diruvchi boshqa qilmishlar yoxud ularni amalga oshirish tahdidi	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	155-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
42.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib milliy, irqiy, etnik yoki diniy adovat qo'zg'atish	Tinchlik, insoniyat va jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari foydalanib milliy, irqiy, etnik yoki diniy adovatni targ'ib qiluvchi materiallarni tarqatish maqsadida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida tayyorlash, saqlash yoki tarqatish yoki milliy, irqiy, etnik yoki diniy mansubligiga qarab, aholi guruhlariga nisbatan adovat, murosasizlik yoki nifoq keltirib chiqarish maqsadida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida milliy sha'n-sharaf va qadr-qimmatni kamsitishga, diniy e'tiqodiga yoki daxriyiligiga qarab, fuqarolarning his-tuyg'ularini haqoratlashga qaratilgan qasddan qilingan harakatlar, shuningdek milliy,	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	156-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
			irqiy, etnik yoki diniy mansubligiga qarab, fuqarolarning ustunligini yoki nuqsonli ekanligini targ'ib qilish, xuddi shuningdek milliy, irqiy, etnik mansubligiga yoki dinga munosabatiga qarab, fuqarolarning huquqlarini bevosita yoki bilvosita cheklash yoxud ularga bevosita yoki bilvosita afzalliklar berish			
43.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib davlatga xoinlik qilish	Tinchlik, insoniyat va jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib davlatga xoinlik qilish, ya'ni O'zbekiston Respublikasining fuqarosi tomonidan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida josuslik, chet el davlatiga, chet el tashkilotiga yoki ularning vakillariga davlat sirlarini yetkazish yoxud O'zbekiston Respublikasiga qarshi dushmanlik faoliyati olib borishda boshqacha yordam ko'rsatish yo'li bilan O'zbekiston Respublikasining suverenitetiga, hududiy daxlsizligiga, xavfsizligiga, mudofaa salohiyatiga,	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	157-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
			iqtisodiyotiga zarar yetkazishga qaratilgan telekommunikatsiya yoki internet tarmog'idan foydalanib qasddan sodir etilgan qilmish			
44.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib O'zbekiston Respublikasi Prezidentiga tajovuz qilish	Tinchlik, insoniyat va jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	O'zbekiston Respublikasi Prezidentini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida uni haqoratlash yoki unga tuhmat qilish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	158-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
45.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib O'zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy tuzumiga tajovuz qilish	Tinchlik, insoniyat va jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	O'zbekiston Respublikasining amaldagi davlat tuzumini Konstitutsiyaga xilof tarzda o'zgartirishga, hokimiyatni bosib olishga yoxud qonuniy ravishda saylab qo'yilgan yoki tayinlangan hokimiyat vakillarini hokimiyatdan chetlatishga yoxud O'zbekiston Respublikasi hududiy yaxlitligini Konstitutsiyaga xilof tarzda buzishga ochiqdan-ochiq axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	159-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
			tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida da'vat qilish, shuningdek, bunday mazmundagi materiallarni telekommunikatsiya yoki internet tarmog'idan foydalangan holda, tarqatish maqsadida tayyorlash, saqlash yoki tarqatish			
46.	kiberjosuslik	Tinchlik, insoniyat va jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Chet el fuqarosi yoki fuqaroligi bo'lmagan shaxsning davlat siri hisoblangan ma'lumotlarni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida chet el davlati, chet el tashkiloti yoki ularning agenturasiga yetkazishi, xuddi shuningdek yetkazish maqsadida qo'lga kiritishi, yig'ishi yoki saqlashi, shuningdek chet el razvedkasining topshirig'i bo'yicha O'zbekiston Respublikasiga zarar yetkazishda foydalanish uchun boshqa ma'lumotlarni yetkazishi yoki yig'ishi	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	160-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
47.	kiberqo'poruvchilik	Tinchlik, insoniyat va jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu	Kiberqo'poruvchilik, ya'ni O'zbekiston Respublikasining davlat organlari faoliyati yoki ijtimoiy-siyosiy vaziyatning barqarorligiga yoki iqtisodiyotiga putur yetkazish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	161-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoiat nomi	jinoiat obyekti	jinoiat obyektiv tomoni	jinoiat subyekti	jinoiat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	maqsadida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida odamlarni qirib yuborish, ularning sog'lig'iga ziyon, mulkka shikast yetkazish yoki uni nobud qilishga qaratilgan harakatlar			
48.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib davlat sirlarini oshkor qilish	Tinchlik, insoniyat va jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Davlat sirlarini oshkor qilish yoki o'zgaga berish, ya'ni davlat siri, harbiy sir yoki xizmat siri hisoblangan ma'lumotlarning, bu ma'lumotlar ishonib topshirilgan yoki xizmati yoxud kasb faoliyati yuzasidan ulardan xabardor bo'lgan shaxs tomonidan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida oshkor qilinishi	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	162-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
49.	Kibertovlamachilik	O'zgalar mulki, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya	kibertovlamachilik, ya'ni jabrlanuvchiga yoki uning yaqin kishilariga axborot-kommunikatsiya	14 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	165-modda

t/r	jinoiat nomi	jinoiat obykti	jinoiat obyktiv tomoni	jinoiat subykti	jinoiat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoiat kodeksi
		texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekti muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida zo'rlik ishlatish, mulkiga shikast yetkazish yoki uni nobud qilish yoxud jabrlanuvchining axborot resursini yo'q qilish, o'zgartirish, egallab olish yoki to'sib qo'yish yoki jabrlanuvchi uchun sir saqlanishi lozim bo'lgan ma'lumotlarni oshkor qilish, uni sharmanda qiladigan uydirmalar tarqatish bilan qo'rqitib o'zgan mulkni yoki mulkiy huquqni topshirishni, mulkiy manfaatlar berishni yoxud mulkiy yo'sindagi harakatlar sodir etishni talab qilish yoxud jabrlanuvchini o'zining mulkini yoki mulkka bo'lgan huquqini berishga majbur qiladigan sharoitga solib qo'yish			(bevosita javobgarlik mavjud)
50.	kiberrastrata	O'zgalar mulki, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya,	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, texnikasi, kompyuter texnikasi vositasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib,	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	167-modda (bevosita javobgarlik mavjud)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida aybdorga ishonib topshirilgan yoki uning ixtiyorida bo'lgan o'zganing mulkini o'zlashtirish yoki rastrata qilish yo'li bilan talon-toraj qilish			
51.	kiberfiribgarlik	O'zgalar mulki, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	kiberfiribgarlik, ya'ni aldash yoki ishonchni suiiste'mol qilish yo'li bilan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida o'zganing mulkini yoki o'zganing mulkiga bo'lgan huquqni qo'lga kiritish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	168-modda uchinchi qismi "g"-bandi (bevosita javobgarlik mavjud)
52.	kibero'g'rilik	O'zgalar mulki, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	kibero'g'rilik, ya'ni o'zganing mol-mulkini yashirin ravishda qonunga xilof ravishda yoki ruxsatsiz axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlariga yoki Internet jahon axborot tarmog'iga	14 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	169-modda uchinchi qismi "b"-bandi (bevosita javobgarlik mavjud)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
			yoki axborot tizimiga kirib yoki undan foydalanib talon-toraj qilish			
53.	aldash yoki ishonchni suiiste'mol qilish yo'li bilan axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib mulkiy zarar yetkazish	O'zgar mulki, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida aldash yoki ishonchni suiiste'mol qilish yo'li bilan mulkdorga zarar yetkazish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	170-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
54.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib jinoiy yo'l bilan topilgan mulkni olish yoki o'tkazish	O'zgar mulki, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	mulkning jinoiy yo'l bilan topilganini bila turib, uni oldindan va'da qilmagan holda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida olish yoki o'tkazish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	171-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
55.	Axborot resursi yoki axborot tizimidagi ma'lumotlarga oid mulkni qo'riqlashga vijdotsiz munosabatda bo'lish	O'zgar mulki, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish,	Shaxsning axborot resursi yoki axborot tizimidagi ma'lumotlarga mulkni qo'riqlash yuzasidan o'z vazifalarini vijdotsiz bajarishi natijasida mol-mulk talon-toraj qilinishi, unga shikast yetkazilishi yoki uning nobud qilinishi	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	172-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar				
56.	Axborot resursi yoki axborot tizimidagi ma'lumotlarga oid mulkni qasddan nobud qilish yoki unga zarar yetkazish	O'zgalar mulki, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Axborot resursi yoki axborot tizimidagi ma'lumotlarga oid mulkni qasddan nobud qilish yoki unga zarar yetkazish	14 va 16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	173-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
57.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib qalbaki pul, aksiz markasi yoki qimmatli qog'ozlarni o'tkazish	Iqtisodiyot asoslari, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	O'tkazish maqsadida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida qalbaki bank biletlari (banknotlar), aksiz markalar, shuningdek, qimmatli qog'ozlar yoxud chet el valyutasi yoki chet el valyutasidagi qimmatli qog'ozlarni o'tkazish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	176-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
58.	valyuta qimmatliklarini qonunga xilof ravishda axborot-kommunikatsiya	Iqtisodiyot asoslari, jamoat xavfsizligi, axborot-	Fuqarolarning qonunga xilof ravishda valyuta qimmatliklarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	177-modda

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	texnologiyalaridan foydalanib olish yoki o'tkazish	kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida olishi yoki o'tkazishi			(bevosita javobgarlik mavjud emas)
59.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib qimmatbaho metallar yoki toshlarni topshirish qoidalarini buzish	Iqtisodiyot asoslari, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib yer ostidan qazib olingan qimmatbaho metallar yoki toshlarni davlatga topshirish qoidalarini buzish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	185-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
60.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib rangli metallar, ularning parcha va rezgi chiqitlarini tayyorlash, olish, ulardan foydalanish hamda ularni o'tkazish qoidalarini buzish	Iqtisodiyot asoslari, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, qimmatbaho metallar sirasiga kirmaydigan rangli metallar, ularning parcha va rezgi-chiqitlarini tayyorlash, olish, ulardan foydalanish hamda ularni o'tkazish qoidalarini buzish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	185 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
61.	Xavfsizlik talablariga javob bermaydigan tovarlarni o'tkazish maqsadini ko'zlab axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib ishlab chiqarish, saqlash, tashish yoxud o'tkazish, ishlar bajarish yoki xizmatlar ko'rsatish	Xo'jalik faoliyati, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Iste'molchilarning hayoti yoki sog'lig'i xavfsizligi talablariga javob bermaydigan tovarlarni o'tkazish maqsadini ko'zlab axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib ishlab chiqarish, saqlash, tashish yoxud o'tkazish, ishlar bajarish yoki xizmatlar ko'rsatish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	186-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
62.	Etil spirti, alkogolli mahsulot va tamaki mahsulotini axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib qonunga xilof ravishda muomalaga kiritish	Xo'jalik faoliyati, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Etil spirti, alkogolli mahsulot va tamaki mahsulotini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida qonunga xilof ravishda muomalaga kiritish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	186 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
63.	Chigitdan olinadigan mahsulotni qonunga xilof ravishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib muomalaga kiritish	Xo'jalik faoliyati, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya,	Chigitdan olinadigan mahsulotni qonunga xilof ravishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	186 ² -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida muomalaga kiritish			
64.	Sifatsiz yoki qalbakilashtirilgan dori vositalarini yoxud tibbiy buyumlarni o'tkazish maqsadida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib olish, saqlash, tashish yoki o'tkazish, dori vositalarini yoki tibbiy buyumlarni dorixonalardan va ularning filiallaridan tashqarida realizatsiya qilish, shuningdek tarkibida kuchli ta'sir qiluvchi moddalar mavjud bo'lgan dori vositalarini retsept bo'yicha chakana realizatsiya qilish tartibini buzish	Xo'jalik faoliyati, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Sifatsiz yoki qalbakilashtirilgan dori vositalarini yoxud tibbiy buyumlarni o'tkazish maqsadida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida olish, saqlash, tashish yoki o'tkazish, dori vositalarini yoki tibbiy buyumlarni dorixonalardan va ularning filiallaridan tashqarida realizatsiya qilish, shuningdek tarkibida kuchli ta'sir qiluvchi moddalar mavjud bo'lgan dori vositalarini retsept bo'yicha chakana realizatsiya qilish tartibini buzish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	186 ³ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
65.	pul mablag'larini va (yoki) boshqa mol-mulkni axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan	Xo'jalik faoliyati, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan,	Mulkiy manfaat berish bo'yicha zimmaga majburiyat olish yo'li bilan jismoniy va yuridik shaxslarning pul mablag'larini va (yoki) boshqa mol-mulkini jalb etishga doir noqonuniy faoliyatni axborot-kommunikatsiya	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	188 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	foydalanib jalb etishga doir noqonuniy faoliyat	axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida amalga oshirish va bunda ilgari olingan majburiyatni jismoniy va yuridik shaxslarning yangi jalb etilgan pul mablag'lari va (yoki) boshqa mol-mulki hisobidan bajarish, shuningdek bunday faoliyatga rahbarlik qilish hamda shunday faoliyat ko'rsatilishini ta'minlash, xuddi shuningdek mazkur faoliyatda ishtirok etishga jalb qilish maqsadida ushbu faoliyatni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida reklama qilish			
66.	Tovarlar savdosi yoki xizmat ko'rsatish qoidalarini axborot-kommunikatsiya	Xo'jalik faoliyati, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu	Tovarlar savdosi yoki xizmat ko'rsatish qoidalarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari,	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	189-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	texnologiyalaridan foydalanib buzish	jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida buzish			
67.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan qonunga xilof ravishda axborot to'plash, uni oshkor qilish yoki undan foydalani	Xo'jalik faoliyati, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Sir tutiladigan fan-texnika, ishlab chiqarish, iqtisodiyot, savdoga oid yoki boshqa shu kabi axborotni egasining roziligisiz oshkor qilish yoki undan foydalanish maqsadida har qanday usulda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida to'plash	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	191-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
68.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib raqobatchini obro'sizlantirish	Xo'jalik faoliyati, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib raqobatchini obro'sizlantirish, ya'ni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	192-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
			axborot tarmog'ida xo'jalik yurituvchi subyektning ishbilarmonlik nufuziga putur yetkazish maqsadida bila turib yolg'on, noaniq yoki buzib ko'rsatilgan ma'lumotlarni tarqatish			
69.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib xususiy mulk huquqini buzish	Tadbirkorlik faoliyati erkinligi, xo'jalik yurituvchi subyektlarning huquqlari va qonuniy manfaatlari, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Nazorat qiluvchi, huquqni muhofaza qiluvchi hamda boshqa davlat organining va davlat tashkilotining mansabdor shaxsi yoki xizmatchisi tomonidan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida xususiy mulkdorlarning huquqlarini buzish yo'li bilan ularga zarar yetkazish, ya'ni mulk huquqini qonunga xilof ravishda cheklash va (yoki) undan mahrum etish, xususiy mulkka tajovuz qilish, nomaqbulligi oldindan ayon bo'lgan shartlarni mulkdorga majburan qabul qildirish, shu jumladan mol-mulkni yoki mulkiy huquqlarni topshirishni asossiz ravishda talab qilish, shuningdek mulkdorning mulkini olib qo'yish yoxud uni o'z mol-mulkiga bo'lgan huquqidan voz kechishga	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	192 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
			majburlash, talon-toroj alomatlari mavjud bo'lmagan taqdirda, shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etish			
70.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib tadbirkorlik subyektlarining faoliyatini va (yoki) ularning banklardagi hisobvaraqlari bo'yicha operatsiyalarni qonunga xilof ravishda to'xtatib turish	Tadbirkorlik faoliyati erkinligi, xo'jalik yurituvchi subyektlarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib tadbirkorlik subyektlarining faoliyatini va (yoki) ularning banklardagi hisobvaraqlari bo'yicha operatsiyalarni qonunga xilof ravishda to'xtatib turish, shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	192 ³ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
71.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib tadbirkorlik subyektlarini homiylikka va boshqa tadbirlarga majburiy jalb etish	Tadbirkorlik faoliyati erkinligi, xo'jalik yurituvchi subyektlarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya,	Nazorat qiluvchi, huquqni muhofaza qiluvchi hamda boshqa davlat organining va davlat tashkilotining mansabdor shaxsi yoki xizmatchisi tomonidan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib tadbirkorlik subyektlarini pul mablag'larini hamda boshqa moddiy	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	192 ⁴ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	qimmatliklarni ajratish bilan bog'liq homiylikka va boshqa tadbirlarga majburiy jalb etish, shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etish			
72.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib imtiyozlar va preferensiyalarni qo'llashni g'ayriqonuniy ravishda rad etish, qo'llamaslik yoki qo'llashga to'sqinlik qilish	Tadbirkorlik faoliyati erkinligi, xo'jalik yurituvchi subyektlarning huquqlari va qonuniy manfaatlar, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida tadbirkorlik subyektlariga berilgan imtiyozlar va preferensiyalarni qo'llashni g'ayriqonuniy ravishda rad etish, qo'llamaslik yoki qo'llashga to'sqinlik qilish, shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	192 ⁶ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
73.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib tijoratda pora evaziga og'dirib olish	Tadbirkorlik faoliyati erkinligi, xo'jalik yurituvchi subyektlarning huquqlari va qonuniy manfaatlar, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan,	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida nodavlat tijorat tashkilotining yoki boshqa nodavlat	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	192 ⁹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoiat nomi	jinoiat obykti	jinoiat obyektiv tomoni	jinoiat subykti	jinoiat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoiat kodeksi
		axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	tashkilotining mansabdor shaxsiga mazkur mansabdor shaxsning o'z vakolatlaridan foydalangan holda sodir etishi lozim yoki mumkin bo'lgan muayyan harakatni uni pora evaziga o'ziga og'dirib olayotgan shaxs manfaatlarini ko'zlab bajarishi yoki bajarmasligi evaziga qonunga xilof ekanligini bila turib, moddiy qimmatliklar berish yoki uni mulkiy manfaatdor etish, nodavlat tijorat tashkiloti yoki boshqa nodavlat tashkiloti mansabdor shaxsining o'z vakolatlaridan foydalangan holda sodir etishi lozim yoki mumkin bo'lgan muayyan harakatni uni pora evaziga o'ziga og'dirib olayotgan shaxs manfaatlarini ko'zlab bajarishi yoki bajarmasligi evaziga qonunga xilof ekanligini bila turib, moddiy qimmatliklar olishi yoki mulkiy manfaatdor bo'lishi			
74.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib nodavlat tijorat tashkilotining yoki boshqa nodavlat tashkilotining xizmatchisini pora evaziga og'dirib olish	Tadbirkorlik faoliyati erkinligi, xo'jalik yurituvchi subyektlarning huquqlari va qonuniy manfaatlari, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu	nodavlat tijorat tashkilotining yoki boshqa nodavlat tashkilotining xizmatchisiga mazkur xizmatchining o'z vakolatlaridan foydalangan holda sodir etishi lozim yoki mumkin bo'lgan muayyan harakatni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari,	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	192 ¹⁰ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida uni pora evaziga o'ziga og'dirib olayotgan shaxs manfaatlarini ko'zlab bajarishi yoki bajarmasligi evaziga qonunga xilof ekanligini bila turib, moddiy qimmatliklar berish yoki uni mulkiy manfaatdor etish, shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etish yoki ushbu texnologiya orqali nodavlat tijorat tashkiloti yoki boshqa nodavlat tashkiloti xizmatchisining o'z vakolatlaridan foydalangan holda sodir etishi lozim yoki mumkin bo'lgan muayyan harakatni uni pora evaziga o'ziga og'dirib olayotgan shaxs manfaatlarini ko'zlab bajarishi yoki bajarmasligi evaziga qonunga xilof ekanligini bila turib, moddiy qimmatliklar olishi yoki mulkiy manfaatdor bo'lishi, shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etish			
75.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib nodavlat	Tadbirkorlik faoliyati erkinligi, xo'jalik yurituvchi subyektlarning	nodavlat tijorat tashkiloti yoki boshqa nodavlat tashkiloti mansabdor shaxsining o'z mansab vakolatlaridan axborot-kommunikatsiya	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	192 ¹¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	tijorat tashkilotida yoki boshqa nodavlat tashkilotida mansabdor shaxslar tomonidan o'z vakolatlarini suiiste'mol qilish	huquqlari va qonuniy manfaatlari, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida qasddan foydalanishi fuqarolarning huquqlariga yoki qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlariga yoxud davlat yoki jamoat manfaatlariga ko'p miqdorda zarar yoxud jiddiy ziyon yetkazilishiga sabab bo'lishi			
76.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib pul mablag'larini qonunga xilof ravishda o'tkazish yoki olib qo'yish yoxud ularni o'z vaqtida qaytarmaslik	Tadbirkorlik faoliyati erkinligi, xo'jalik yurituvchi subyektlarning huquqlari va qonuniy manfaatlari, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, tadbirkorlik subyektlarining bank hisobvaraqlaridan pul mablag'larini ularning roziligisiz qonunga xilof ravishda o'tkazish yoki olib qo'yish yoxud ortiqcha undirilgan pul mablag'larini o'z vaqtida qaytarmaslik, talon-toraj qilish alomatlari mavjud bo'lmagan taqdirda, shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	192 ¹² -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
77.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib ekologiya xavfsizligiga oid normalar va talablarni buzish	Ekologiya xavfsizligi va tabiiy resurslar muhofazasi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Sanoat, energetika, transport, kommunal xizmat, agrosanoat, ilm-fan obyektlari yoki boshqa obyektlarni loyihalash, joylashtirish, qurish va ishga tushirib foydalanish normalari va qoidalarining mansabdor shaxs tomonidan buzilishi, yoxud davlat komissiyasining a'zolari tomonidan bu obyektlarni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, normativ hujjatlarda belgilangan qoidalarni buzib qabul qilinishi insonning o'limi, odamlarning ommaviy ravishda kasallanishi, ekologiyaga salbiy ta'sir qiladigan darajada atrof muhitning o'zgarib ketishiga yoki boshqacha og'ir oqibatlarining kelib chiqishiga sabab bo'lishi	18 yoshli aqli raso shaxs	qasddan	193-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
78.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib atrof tabiiy muhitni ifloslantirish	Ekologiya xavfsizligi va tabiiy resurslar muhofazasi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish,	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, yerlarni ifloslantirish yoki buzish, suv yoki atmosfera havosini ifloslantirish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	196-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	odamlarning ommaviy ravishda kasallanishi, hayvonlar, parrandalar yoki baliqlarning qirilib ketishi yoki boshqacha og'ir oqibatlariga sabab bo'lishi			
79.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib veterinariya, veterinariya-sanitariya qoidalari va normalarini buzish	Ekologiya, o'simlik va hayvonot dunyosi xavfsizligi va tabiiy resurslar muhofazasi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, veterinariya, veterinariya-sanitariya qoidalari va normalarini buzish hayvonlarning yoki parrandalarning epidemik kasalliklari (epizootiyalar) tarqalishiga, ularning yalpi qirilib ketishiga yoki boshqa og'ir oqibatlar kelib chiqishiga sabab bo'lish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	200-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
80.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib zararli kimyoviy moddalar bilan muomalada bo'lish qoidalarini buzish	Ekologiya, o'simlik va hayvonot dunyosi xavfsizligi va tabiiy resurslar muhofazasi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, xo'jalik faoliyatida o'simliklarni himoya qilishning kimyoviy vositalari, mineral o'g'it, o'sish biostimulyatori yoki boshqa kimyoviy dorilarni ishlab chiqarish, saqlash, tashish yoki ulardan foydalanish qoidalarini buzish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	201-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	odamlarning ommaviy kasallanishi, hayvonlar, parrandalar yoki baliqlarning qirilib ketishi yoxud boshqacha og'ir oqibatlarining kelib chiqishiga sabab bo'lish			
81.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib hayvonot yoki o'simlik dunyosidan foydalanish tartibini buzish	Ekologiya, o'simlik va hayvonot dunyosi xavfsizligi va tabiiy resurslar muhofazasi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, ov qilish va baliq ovlash yoki hayvonot dunyosining boshqa turlarini tutish qoidalarini buzish, kamyob va yo'qolib borayotgan hayvon turlarini tutishning yoxud yovvoyi holda o'suvchi o'simliklarning dorivor, ozuqaviy va manzarali (dekorativ) turlarini yig'ish yoki tayyorlashning belgilangan tartibini yoki shartlarini, xuddi shuningdek muhofaza etiladigan tabiiy hududlardagi hayvonot yoki o'simlik dunyosidan foydalanish tartibini buzish ancha miqdorda zarar yetkazilishiga sabab bo'lish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	202-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
82.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib hayvonlarga nisbatan shafqatsiz munosabatda bo'lish	Hayvonot dunyosi xavfsizligi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan,	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib,	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	202 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	hayvonlarga nisbatan shafqatsiz munosabatda bo'lish, ya'ni g'arazli yoki boshqa past niyatlarda ularni qiynoqqa solish yoxud ularga azob berish ularning o'limiga yoki-mayib bo'lishiga olib kelsa, shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etish			
83.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib suv yoki suv havzalaridan foydalanish shartlarini buzish	Ekologiya xavfsizligi va tabiiy resurslar muhofazasi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, suv yoki suv havzalaridan foydalanish shartlarini buzish og'ir oqibatlariga sabab bo'lish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	203-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
84.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib muhofaza etiladigan tabiiy hududlarning rejimini buzish	Ekologiya, o'simlik va hayvonot dunyosi xavfsizligi va tabiiy resurslar muhofazasi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya,	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, muhofaza etiladigan tabiiy hududlarning rejimini buzish ko'p miqdorda zarar yetkazilishi yoki boshqacha og'ir oqibatlariga yoki muhofaza etiladigan tabiiy hudud yoki	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	204-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	obyektlarni qasddan nobud qilish yoki ularga shikast yetkazish ko'p miqdorda zarar yetkazilishi yoxud boshqacha og'ir oqibatlarga sabab bo'lish			
85.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib hokimiyat yoki mansab vakolatini suiiste'mol qilish	Boshqaruv tartibi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, davlat organi, davlat ishtirokidagi tashkilot yoki fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi mansabdor shaxsining o'z mansab vakolatlaridan qasddan foydalanishi fuqarolarning huquqlariga yoki qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlariga yoxud davlat yoki jamoat manfaatlariga ko'p miqdorda zarar yoxud jiddiy ziyon yetkazilishiga sabab bo'lishi	18 yoshli aqli raso shaxs	qasddan	205-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
86.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib hokimiyat yoki mansab vakolati doirasidan chetga chiqish	Boshqaruv tartibi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, davlat organi, davlat ishtirokidagi tashkilot yoki fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi mansabdor shaxsining o'ziga qonun bilan berilgan vakolatlar doirasidan chetga chiqadigan	18 yoshli aqli raso shaxs	qasddan	206-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
			harakatlarni qasddan sodir etishi, fuqarolarning huquqlariga yoki qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlariga yoxud davlat yoki jamoat manfaatlariga ko'p miqdorda zarar yoxud jiddiy ziyon yetkazilishiga sabab bo'lishi			
87.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib mansab soxtakorligi	Boshqaruv tartibi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida davlat organi, davlat ishtirokidagi tashkilot yoki fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi mansabdor shaxsining g'arazgo'ylik yoki boshqa manfaatlarini ko'zlab rasmiy hujjatlarga bila turib soxta ma'lumotlar va yozuvlar kiritishi, hujjatlarni qalbakilashtirishi yoki bila turib soxta hujjatlar tuzishi va taqdim etishi fuqarolarning huquqlariga yoki qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlariga yoxud davlat yoki jamoat manfaatlariga jiddiy zarar yetkazilishiga sabab bo'lishi	18 yoshli aqli raso shaxs	qasddan	209-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
88.	kiberpora	Boshqaruv tartibi, jamoat xavfsizligi, axborot-	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va	18 yoshli aqli raso shaxs	qasddan	210-modda

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida davlat organi, davlat ishtirokidagi tashkilot yoki fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi mansabdor shaxsining o'z xizmat mavqeidan foydalangan holda sodir etishi lozim yoki mumkin bo'lgan muayyan harakatni pora berayotgan shaxsning manfaatlarini ko'zlab bajarishi yoki bajarmasligi evaziga shaxsan o'zi yoki vositachi orqali qonunga xilof ekanligini bila turib, moddiy qimmatliklar olishi yoxud mulkiy manfaatdor bo'lishi			(bevosita javobgarlik mavjud emas)
89.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib pora berish	Boshqaruv tartibi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida davlat organi, davlat ishtirokidagi tashkilot yoki fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi mansabdor shaxsiga mazkur mansabdor shaxsning o'z xizmat	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	211-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
			mavqeidan foydalangan holda sodir etishi lozim yoki mumkin bo'lgan muayyan harakatni pora bergan shaxsning manfaatlarini ko'zlab bajarishi yoki bajarmasligi evaziga qonunga xilof ekanligini bila turib bevosita yoki vositachi orqali moddiy qimmatliklar berish yoki uni mulkiy manfaatdor etish			
90.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib pora olish-berishda vositachilik qilish	Boshqaruv tartibi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida pora olish yoki berish xususidagi kelishuvga erishishga qaratilgan faoliyat, shuningdek manfaatdor shaxslarning topshirig'i bilan porani bevosita berish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	212-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
91.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib davlat organining, davlat ishtirokidagi tashkilotning yoki fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organining	Boshqaruv tartibi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida Davlat organining,	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	213-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	xizmatchisini pora evaziga og'dirib olish	muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	davlat ishtirokidagi tashkilotning yoki fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organining xizmatchisiga mazkur xizmatchining o'z xizmat mavqeidan foydalangan holda sodir etishi lozim yoki mumkin bo'lgan muayyan harakatni uni pora evaziga o'ziga og'dirib olayotgan shaxs manfaatlarini ko'zlab bajarishi yoki bajarmasligi evaziga qonunga xilof ekanligini bila turib, moddiy qimmatliklar berish yoki uni mulkiy manfaatdor etish, shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etish			
92.	Davlat organi, davlat ishtirokidagi tashkilot yoki fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi xizmatchisining axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib qonunga xilof ravishda moddiy qimmatliklar olishi yoki mulkiy manfaatdor bo'lishi	Boshqaruv tartibi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida davlat organi, davlat ishtirokidagi tashkilot yoki fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi xizmatchisining o'z xizmat mavqeidan foydalangan holda bajarishi lozim yoki mumkin bo'lgan muayyan harakatni uni pora evaziga o'ziga og'dirib olayotgan shaxs manfaatlarini ko'zlab bajarishi yoki bajarmasligi	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	214-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
			evaziga qonunga xilof ekanligini bila turib, moddiy qimmatliklar olishi yoki mulkiy manfaatdor bo'lishi, shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etish			
93.	Sport musobaqalari ishtirokchilari va tashkilotchilarining axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib qonunga xilof ravishda moddiy qimmatliklar olishi yoki mulkiy manfaatdor bo'lishi	Boshqaruv tartibi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida sport musobaqalari natijalarini yoki ularning borishini qasddan o'zgartirish maqsadida sportchining, trenerning, sport hakamining yoxud sport musobaqalari boshqa ishtirokchilarining va tashkilotchilarining ular bajarishi lozim yoki mumkin bo'lgan muayyan harakatni pora evaziga og'dirib olayotgan shaxs manfaatlarini ko'zlab bajarishi yoxud bajarmasligi evaziga qonunga xilof ekanligini bila turib, moddiy qimmatliklar olishi yoki mulkiy manfaatdor bo'lishi, ushbu Kodeksning 210 va 214-moddalarida nazarda tutilgan jinoyat alomatlari mavjud bo'lmaganda	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	214 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
94.	Sport musobaqalari ishtirokchilari va tashkilotchilarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib pora evaziga og'dirib olish	Boshqaruv tartibi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida sport musobaqalari natijalarini yoki ularning borishini qasddan o'zgartirish maqsadida sportchiga, trenerga, sport hakamiga yoxud sport musobaqalarining boshqa ishtirokchilari va tashkilotchilariga ular bajarishi lozim yoki mumkin bo'lgan muayyan harakatni pora evaziga og'dirib olayotgan shaxs manfaatlarini ko'zlab bajarishi yoxud bajarmasligi evaziga qonunga xilof ekanligini bila turib, moddiy qimmatliklar berish yoki ularni mulkiy manfaatdor etish, ushbu Kodeksning 211 va 213-moddalarida nazarda tutilgan jinoyat alomatlari mavjud bo'lmaganda	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	214 ² -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
95.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib davlat ramzlariga hurmatsizlik qilish	Boshqaruv tartibi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish,	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	215-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida O'zbekiston Respublikasi yoki Qoraqalpog'iston Respublikasining Davlat bayrog'i, Davlat gerbi yoxud Davlat madhiyasiga hurmatsizlik qilish —			
96.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib g'ayriqonuniy jamoat birlashmalari va diniy tashkilotlar faoliyatida qatnashishga undash	Boshqaruv tartibi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida O'zbekiston Respublikasida g'ayriqonuniy jamoat birlashmalari va diniy tashkilotlar, oqimlar, sektalar faoliyatida qatnashishga undash	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	216 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
97.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib yig'ilishlar, mitinglar, ko'cha yurishlari yoki namoyishlar uyushtirish, o'tkazish tartibini buzish	Boshqaruv tartibi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida yig'ilishlar, mitinglar, ko'cha yurishlari yoki namoyishlar uyushtirish yoxud o'tkazish tartibini ularning	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	217-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
			tashkilotchisi tomonidan buzish shunday harakatlari uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etilgan bo'lishi yoki diniy yig'ilishlar, ko'cha yurishlari va boshqa diniy marosimlar o'tkazish qoidalarini buzish, shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etilgan bo'lishi			
98.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib ozodlikdan mahrum qilish jazosini ijro etish muassasalarining ishini izdan chiqaruvchi harakatlar	Boshqaruv tartibi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida ozodlikdan mahrum qilish jazosini o'tayotgan shaxsning mahkumlarni terror qilish yoki ma'muriyat vakillariga hujum qilishda, shuningdek, bunday maqsadlarda jinoiy guruhlar tashkil qilish yoki shunday guruhlar faoliyatida faol qatnashishda ifodalanadigan ozodlikdan mahrum qilish jazosini ijro etish muassasasining ishini izdan chiqaruvchi harakatlari	14 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	220-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
99.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib	Boshqaruv tartibi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari,	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	227 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	avtomototransport vositalarining va ular tirkamalarining (yarim tirkamalarining) davlat raqam belgilarini yoki identifikatsiya raqamlarini qonunga xilof ravishda tayyorlash, o'tkazish yoki ulardan foydalanish, shuningdek ularni qalbakilashtirish	texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, avtomototransport vositalarining va ular tirkamalarining (yarim tirkamalarining) davlat raqam belgilarini yoki identifikatsiya (kuzov, shassi (rama), dvigatel) raqamlarini qonunga xilof ravishda tayyorlash, o'tkazish yoki ulardan foydalanish, shuningdek ularni qalbakilashtirish			
100.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib noqonuniy hujjatlar, shtamplar, muhrlar, blankalar tayyorlash, ularni qalbakilashtirish, sotish yoki ulardan foydalanish	Boshqaruv tartibi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Soxtalashtiruvchining o'zi yoki boshqa shaxs foydalanishi maqsadida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida muayyan huquq beradigan yoki muayyan majburiyatdan ozod etadigan rasmiy hujjatlar tayyorlashi yoki rasmiy hujjatlarni qalbakilashtirishi yoxud bunday hujjatlarni sotishi, shunday maqsadlarda korxona, muassasa yoki tashkilotning qalbaki shtamplari, muhrlari, blankalarini tayyorlash yoxud sotish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	228-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
101.	kibero'zboshimchalik	Boshqaruv tartibi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	kibero'zboshimchalik, ya'ni haqiqiy yoki faraz qilingan huquqlarni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida o'zboshimchalik bilan amalga oshirish fuqarolarning huquqlari yoki qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlariga yoxud davlat yoki jamoat manfaatlariga ko'p miqdorda zarar yoki jiddiy ziyon yetkazish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	229-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
102.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib diniy ta'limotdan saboq berish tartibini buzish	Boshqaruv tartibi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Maxsus diniy ma'lumoti bo'lmay turib va diniy tashkilot boshqaruvi markaziy organining ruxsatisiz axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida diniy ta'limotdan saboq berish, xuddi shuningdek xususiy tartibda diniy ta'limotdan saboq berish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	229 ² -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
103.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib dalillarni soxtalashtirish (qalbakilashtirish)	Odil sudlov, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Isbotlashni amalga oshirayotgan shaxslar yoki isbotlashda ishtirok etish uchun jalb qilinayotgan shaxslar tomonidan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida dalillarning tergovga qadar tekshiruv va jinoyat ishlari materiallari bo'yicha dalillarni to'plash, tekshirish va baholash chog'ida g'arazli yoki boshqa past niyatlarda hujjatlarga yoxud ashyolarga bila turib yolg'on ma'lumotlarni kiritishda va o'zga buzib ko'rsatishlarda namoyon bo'ladigan soxtalashtirilishi (qalbakilashtirilishi)	18 yoshli aqli raso shaxs	qasddan	230 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
104.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib tezkor-qidiruv faoliyati natijalarini soxtalashtirish (qalbakilashtirish)	Odil sudlov, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Jinoyatni sodir etishga aloqasi yo'qligi oldindan ayon bo'lgan shaxsni jinoiy ta'qib qilish maqsadida yoxud shaxsning sha'ni, qadr-qimmati va ishchanlik obro'siga zarar yetkazish maqsadida tezkor-qidiruv faoliyati natijalarini tezkor-qidiruv tadbirlarini amalga oshirishga vakolatli shaxslar tomonidan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan,	18 yoshli aqli raso shaxs	qasddan	230 ² -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
			axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida soxtalashtirish (qalbakilashtirish), o'sha qilmishlar axborotni nooshkora olish uchun mo'ljallangan maxsus texnika vositalaridan foydalangan holda sodir etish			
105.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sud hujjatlarini va boshqa organlar hujjatlarini majburiy ijro etish jarayoniga aralashish	Odil sudlov, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida ijro hujjatining ijro etilishiga to'sqinlik qilishni yoki davlat ijrochisiga turli shaklda qonunga xilof ravishda ta'sir o'tkazishni ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin davom ettirish	18 yoshli aqli raso shaxs	qasddan	232 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
106.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib band solingan	Odil sudlov, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan,	band solingan yoxud garovga qo'yilgan mulkni ishonib topshirib qo'yilgan shaxs tomonidan qonunga xilof ravishda kibero'zlashtirish, kiberrastrata qilish, axborot-	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	233-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	mulkni qonunga xilof ravishda tasarruf etish	axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, yashirish, nobud qilish yoki unga shikast yetkazish ancha miqdorda zarar yetkazilishiga sabab bo'lsa, xuddi shuningdek bank yoki boshqa kredit tashkiloti xodimi tomonidan band solingan pul mablag'lari (omonatlari) bilan bank operatsiyalarini amalga oshirish, —			
107.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib surishtiruv yoki dastlabki tergov ma'lumotlarini oshkor qilish	Odil sudlov, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Surishtiruv yoki dastlabki tergov ma'lumotlarini surishtiruvchi, tergovchi yoki prokurorning ruxsatisiz axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida oshkor qilish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	239-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
108.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib temir yo'l, dengiz, daryo yoki havo transportining harakati	Transport harakati va undan foydalanish xavfsizligi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib,	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	260-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	yoki ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzish	jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	transport vositasining harakat yoki undan foydalanish xavfsizligi qoidalarining temir yo'l, dengiz, daryo yoki havo transportini boshqaruvchi shaxs tomonidan buzilishi badanga o'rtacha og'ir yoki og'ir shikast yetkazilishiga sabab bo'lish			
109.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib O'zbekiston Respublikasining samoviy hududidan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish	Transport harakati va undan foydalanish xavfsizligi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, O'zbekiston Respublikasining samoviy hududidan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish, (bundan samoviy hududda uchuvchisiz uchadigan apparatlardan foydalanish hollari mustasno), shunday harakat uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etish, xuddi shuningdek badanga o'rtacha og'ir yoki og'ir shikast yetkazilishiga sabab bo'lish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	260 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
110.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib aloqa liniyasini yaroqsiz holatga keltirish	Transport harakati va undan foydalanish, shuningdek, aloqa liniyasi xavfsizligi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, aloqa liniyasini, ulardagi inshootlar,	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, aloqa liniyasini, ulardagi inshootlar,	14 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	263-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	signalizatsiya qurilmalari, aloqa uskunalarini qasddan buzish			
111.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib temir yo'lining harakatlanadigan tarkibini, havo, dengiz yoki daryo kemasini olib qochish yoki egallab olish	Transport harakati va undan foydalanish xavfsizligi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, temir yo'lining harakatlanadigan tarkibini, havo, dengiz yoki daryo kemasini olib qochish yoki egallab olish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	264-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
112.	Xalqaro uchish qoidalarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib buzish	Transport harakati va undan foydalanish xavfsizligi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, ruxsatnomada ko'rsatilgan uchish yo'nalishiga, qo'nish joylariga, havo darvozarlariga, uchish balandligiga rioya qilmaslik yoki xalqaro uchish qoidalarini boshqacha tarzda buzish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	265-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoiat nomi	jinoiat obyekt	jinoiat obyektiv tomoni	jinoiat subyekti	jinoiat subyektiv tomoni	O‘zbekiston Respublikasi Jinoiat kodeksi
113.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib transport vositasini olib qochish	Transport harakati va undan foydalanish xavfsizligi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun’iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun’iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog‘ida transport vositasini olib qochish	14 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	267-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
114.	Giyohvandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalarni axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib qonunga xilof ravishda egallash	yoki psixotrop moddalarning qonuniy muomalasi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun’iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Giyohvandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalarni qonunga xilof ravishda, kibero‘g‘rilik, kibertovlamachilik, kiberfiribgarlik, kiberrastrata yo‘li bilan egallash	14 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	271-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
115.	Giyohvandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalarni o‘tkazish maqsadini ko‘zlab axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan	yoki psixotrop moddalarning qonuniy muomalasi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan,	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun’iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	273-modda uchinchi qismi “d”-bandi (bevosita javobgarlik mavjud)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	foydalanib qonunga xilof ravishda tayyorlash, olish, saqlash va boshqa harakatlar qilish, shuningdek ularni qonunga xilof ravishda o'tkazish	axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida giyohvandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalarni o'tkazish maqsadini ko'zlab ko'p bo'lmagan miqdorda qonunga xilof ravishda tayyorlash, olish, saqlash, tashish yoki jo'natish, shuningdek ularni ko'p bo'lmagan miqdorda qonunga xilof ravishda o'tkazish			
116.	Giyohvandlik vositalarini, ularning analoglarini yoki psixotrop moddalarni targ'ib qiluvchi mahsulotni axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib tarqatish, reklama qilish, namoyish etish	giyovandlik vositalari yoki psixotrop moddalarning qonuniy muomalasi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	Giyohvandlik vositalarini, ularning analoglarini yoki psixotrop moddalarni targ'ib qiluvchi mahsulotni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida tarqatish, reklama qilish, namoyish etish	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	274-modda birinchi qism (bevosita javobgarlik mavjud)
117.	Kiberbezorilik	jamoat xavfsizligi va tartibi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon	14 va 16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	277-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot tarmog'ida jamiyatda yurish-turish qoidalarini o'z mazmuniga ko'ra umum e'tirof etgan axloq qoidalarini namoyishkorona mensimaslikda ifodalanuvchi o'taketgan behayolik bilan yoki qasddan mensimaslik, o'zganing mulkiga shikast yetkazish yoxud nobud qilish			
118.	Kiberqimorbozlik	jamoat xavfsizligi va tartibi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib, shuningdek, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida qimor va tavakkalchilikka asoslangan boshqa o'yinlarni qonunga xilof ravishda tashkil etish yoki o'tkazish, shu jumladan ana shunday o'yinlar uchun qimorxonalar tashkil etish yoki ularni saqlash yoki voyaga yetmagan shaxsni qimor va tavakkalchilikka asoslangan boshqa o'yinlarga jalb qilish yohud qimor va tavakkalchilikka asoslangan boshqa o'yinlarni tashkil etish yoki o'tkazish uchun telekommunikatsiya tarmoqlarida, shu jumladan Internet jahon axborot tarmog'i provayderlari tomonidan xizmatlar ko'rsatish, tegishli	16 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	278-modda uchinchi qism (bevosita javobgarlik mavjud)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
			dasturiy ta'minotdan nusxa ko'paytirish, uni ko'paytirish, tarqatish			
119.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib, harbiy mulkni nobud qilish yoki unga shikast yetkazish	Harbiy mulk daxlsizligi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib qurol, o'q-dori, harakat qilish vositalari, harbiy texnika yoki boshqa harbiy mulkni qasddan nobud qilish yoki unga shikast yetkazish	18 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	296-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
120.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib atrofdagilar uchun katta xavf manbai bo'lgan qurol-yarog', shuningdek modda va buyumlar bilan muomalada bo'lish qoidalarini buzish	Harbiy mulk daxlsizligi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish va telekommunikatsiya vositalari, qurilmalari, tizimi, texnikasi, sun'iy intellekt texnologiyasidan foydalanib atrofdagilar uchun katta xavf manbai bo'lgan qurol-yarog', shuningdek, o'q-dori, portlovchi, radioaktiv yoki boshqa modda va buyumlar bilan muomalada bo'lish qoidalarini buzish	18 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	297-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
121.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib hokimiyatni suiiste'mol qilish, hokimiyat vakolatidan	Harbiy boshqaruv tartibi, jamoat xavfsizligi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborotlashtirish,	Boshliq yoki boshqa mansabdor shaxsning o'z hokimiyat yoki xizmat mavqeini suiiste'mol qilishi, hokimiyat yoki xizmat vakolati doirasidan chetga chiqishi, shuningdek, hokimiyat harakatsizligi Qurolli Kuchlarning manfaatlariga, harbiy xizmatchi yoki	18 yoshli aqli raso shaxs	Qasddan	301-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat obyekti	jinoyat obyektiv tomoni	jinoyat subyekti	jinoyat subyektiv tomoni	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	tashqariga chiqish yoki hokimiyat harakatsizligi	telekommunikatsiya, sun'iy intellektni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar	boshqa fuqarolarning huquqlari yoki qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlariga ko'p miqdorda zarar yoki jiddiy ziyon yetkazilishiga sabab bo'lsa, —			

2-bob bo'yicha xulosalar

t/r	Xulosalar
1.	jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning zaruriy belgilari quyidagilar sanaladi: 1) qo'riqlanadigan ijtimoiy munosabat; 2) ijtimoiy xavfli qilmish; 3) yosh, ya'ni jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyat uchun javobgarlikni keltirib chiqaruvchi yosh chegarasi; 4) aqli rasolik, ya'ni kiberjinoyatlar aqli raso shaxs tomonidan sodir etilgandagina ushbu holatda javobgarlik vujudga keladi; 5) ayb, ya'ni har doim ushbu jinoyatlar to'g'ri qasddan sodir etiladi; 6) ushbu jinoyatlar har doim kibermuhit, shu jumladan, kibermakonda yoki u bilan aralashgan holatda sodir etiladi. 7) kiberjinoyatlar axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etiladi.
2.	jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning turlari: 1) asosiy bevosita obyekti «jamoat xavfsizligi» bo'lgan kiberjinoyatlar; 2) qo'shimcha bevosita obyekti «jamoat xavfsizligi» bo'lgan kiberjinoyatlar; 3) fakultativ bevosita obyekti «jamoat xavfsizligi» bo'lgan kiberjinoyatlar;
3.	jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar subyektiv tomondan doimo qasddan sodir etiladi va qasd egri yoki to'g'ri qasd shaklida bo'lishi mumkin;
4.	jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun javobgarlik yoshi amaldagi Jinoyat kodeksining 4-moddasi talabiga asosan, Jinoyat kodeksining 17-moddasida belgilangan tartibda 14, 16 yoki 18 yosh bo'lishi mumkin;
5.	jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar obyekti murakkab obyekt bo'lib, jamoat xavfsizligiga bo'layotgan kibertahdid va xavf-xatarlarga qarab quyidagicha bo'lishi mumkin: jamoat xavfsizligi; axborot va kiberxavfsizlik; shaxsning hayoti, sog'lig'i, jinsiy erkinligi, sha'ni va qadr-qimmat, konstitutsiyaviy huquq va erkinliklari, mulki va mulkiy huquqlari daxlsizligi, oila, yoshlar, axloq, tinchlik va insoniyatning xavfsizligi, iqtisodiyot sohasi va asoslari, mulk daxlsizligi, xo'jalik faoliyati sohasi, tadbirkorlik faoliyatining huquqiy kafolatlari, atrof-muhitni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar;

	O'zbekiston Respublikasining manfaatlari, boshqaruv tartibi, odil sudlovni muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar; jamoat tartibi, transport harakati va undan foydalanish xavfsizligi, giyovandlik vositalari yoki psixotrop moddalarning qonuniy muomalasi muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar; axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasini muhofaza qiluvchi ijtimoiy munosabatlar. Bunda, qasd jamoat xavfsizligiga bevosita yoki bilvosita qaratilganiga qarab, asosiy, qo'shimcha va fakultativ bevosita obyekti «jamoat xavfsizligi» bo'lgan kiberjinoyatlar o'zaro farq qiladi. Biroq, barchasida kibertahdid yoki kiberhujum jamoat xavfsizligiga tahdid solishi mumkin.
6.	jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar obyektiv tomondan Jinoyat kodeksining 4-moddasi talabiga asosan, qachonki jinoyat kodeksiga kiritilganidan keyin dispozitsiyada nazarda tutilgan tartibda sodir etiladi. Ushbu turdagi kiberjinoyatlar obyektiv tomondan turlicha usullarda sodir etilishi mumkin va uning chegarasini faqatgina amaldagi Jinoyat kodeksimizda nazarda tutilgan jinoyatlarga bu turdagi kiberjinoyat deb atash xato hisoblanadi. Xususan, Jinoyat kodeksining quyidagi moddalarida nazarda tutilganidan tashqari boshqa kiberjinoyatlar ham jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyat hisoblanadi, biroq amaliy tomondan JKning 4-moddasi talabiga asosan, ushbu jinoyat uchun javobgarlik amaldagi Jinoyat kodeksimizga kiritilganidan keyin uni rasman jinoyat deb atashimiz mumkin: 1) asosiy bevosita obyekti «jamoat xavfsizligi» bo'lgan kiberjinoyatlarga Jinoyat kodeksining XVII bobida aks etgan 242-244¹-, 244³-244⁶, 247-258-moddalarida nazarda tutilgan jinoyatlarning kibermuhitda, shu jumladan kibermakonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yoki uning vositalari orqali sodir etilishiga oid qilmishlar kiradi. 2) qo'shimcha bevosita obyekti «jamoat xavfsizligi» bo'lgan kiberjinoyatlarga Jinoyat kodeksining oltinchi bo'limi XX¹-bobida aks etgan axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar guruhiga kiritilgan Jinoyat kodeksining 278¹-278⁹-moddalarida nazarda tutilgan qilmishlar, shu bilan birga, qasd axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga bevosita qaratilgan jinoyatlar aks ettirilishi mumkin bo'lgan jinoyatlar kiradi; 3) fakultativ bevosita obyekti «jamoat xavfsizligi» bo'lgan kiberjinoyatlarga Jinoyat kodeksining 97, 103-103¹, 104-105, 109, 110, 112, 115¹, 119, 121, 125, 126¹, 127, 127¹, 129-130¹, 131, 133¹, 135-136, 139-141³, 143, 145-147, 149-151, 153-154, 155, 156-162, 165, 167-173, 176-178, 185-186³, 188¹, 189, 191-192¹, 192³-192⁴, 192⁶, 192⁹-192¹², 193, 196, 200-206, 209-215, 216¹, 217, 220, 227¹-230², 232¹, 233, 239, 260-260¹, 263-265, 267, 271, 273-274, 277-278, 296-297, 301-moddalarida nazarda tutilgan qilmishlar, shu bilan birga, tegishli kiberjinoyat tufayli jamoat xavfsizligiga bevosita tahdid yoki xavf bo'lgan kiberjinoyatlarning kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va vositalari orqali sodir etilganida vujudga keladigan qilmishlar kiradi;

7.	jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning qurollari va vositalari quyidagilar sanaladi: axborot-kommunikatsiya tizimi, axborot tizimi, axborot resursi, shu jumladan, veb-sayt, veb-xavola, veb-ilovalar, veb-sayt sahifasi va boshqalar; apparat-dasturiy mas’ulot, apparat-dasturiy vosita, dastur, apparat, dasturiy apparat, dasturiy apparat majmumi, dasturiy vosita, dasturiy mahsulot; sun’iy intellekt texnologiyasi, sun’iy intellekt, neyron texnologiyasi, neyron tarmoq, chuqur o’rganish platformasi; raqamli platforma; telekommunikatsiya vositasi, telekommunikatsiya inshooti, telekommunikatsiya tarmog’i, telekommunikatsiya uskunasi, telekommunikatsiya qurilmasi, telekommunikatsiya texnologiyalari; axborot texnologiyalari, biotexnologiya, kibertexnologiya, aerokosmik texnologiya; elektron texnologiya, elektron raqamli imzo; axborot; messenjer, ijtimoiy tarmoq, bulutli texnologiya, blokcheyn; server, kompyuter texnikasi, kompyuter vositasi, kompyuter uskunasi, kompyuter tizimi; mobil ilova, mobil qurilma va boshqa texnik vositalar; shuningdek, ular orqali vujudga kelgan infratuzilma; tizimlar, qurilmalar, uskunalari va boshqa texnik vositalar; Jinoyat ishlari bo’yicha milliy sud amaliyotida hozirda yuqorida sanalgan guruhga kiruvchi kompyuter, fleshka, noutbuk, telefon, planshet, ijtimoiy tarmoq, messenjer, kabel, apparat-dasturiy vosita, router (Wi-Fi qurilmasi), telekommunikatsiya tarmog’i, internet tarmog’i, foydalanuvchi raqami, domen nomi, SMS, ma’lumotlar uzatish tarmog’i, eSIM, GSM-shlyuz, IMEI kodi, IP-adres, IP-shlyuz, SIM/RUIM-karta, SMS-shlyuz, turli xil telekommunikatsiya qurilmalari, uskunalari, zararli viruslar, havolalar, -mayning, kripto-aktivlar, raqamli aktivlar, mobil ilovalar, turli xil formatdagi ilovalar, veb-sayt, veb-sayt sahifasi, ijtimoiy tarmoq yoki messenjerdagi guruhlar, kanallar, chatlar, axborot tizimi, axborot, elektron raqamli imzo, login, parol, SIP-texnologiyasi, to’lov vositalari, maxsus identifikatsiya talab qiluvchi texnik vositalar, kompyuter texnikasi, vositasi, tizimi, aloqa vositasi, qurilmasi, uskunasi va boshqa axborot texnologiyalari ko’proq uchrayotganligi aniqlandi.
8.	jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning eng katta qismini «kiberbulling», «darknet» va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasiga oid kiberjinoyatlar tashkil etadi;
9.	jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar vujudga kelishiga jabrlanuvchilarning ehtiyotsizligi ham sabab bo’lmoqda;
10.	jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar vujudga kelishiga moddiy, nomoddiy, ma’naviy, ruhiy, jismoniy tomondan zarur bo’lgan turli xil motivlar sabab bo’lmoqda, masalan, o’ch olish, o’zining kimligini

	boshqalarga ko'rsatib qo'yish, moddiy naf ko'rish, ruhiy zarba berish orqali masxara qilish va boshqalar bo'lishi mumkin.
11.	kiberjinoyatlar, shu jumladan, jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar bo'yicha sud amaliyoti turlicha bo'lmoqda va uni birxillashtirish zarur va buning uchun ushbu yo'nalishda alohida maxsus O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining qarorini qabul qilish darkor;
12.	Axborot kodeksi, Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari kodeksi, «Onlayn-platformalar va veb-sayt foydalanuvilarining huquqlarini himoya qilish to'g'risida», «Kiberbulling to'g'risida»gi, «Kiberagressiya to'g'risida»gi yoki «Kiberbullingga qarshi kurashish to'g'risida»gi, «Sun'iy intellekt to'g'risida»gi, «Jamiyat xavfsizligi to'g'risida»gi, «Jamoat xavfsizligi to'g'risida»gi Qonun qabul qilinishi maqsadga muvofiqdir.
13.	jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun munosib javobgarlikni belgilash maqsadida 2-3-bob yakuni bo'yicha mavjud resurs va ilg'or xorijiy tajriba asosida Jinoyat kodeksiga dissertatsiya 6-, 20- va 21-ilovalariga muvofiq o'zgartish va qo'shimchalar kiritish darkor.
14.	ushbu bob yakuni bo'yicha o'n uchinchi xulosamizda nazarda tutilgan Jinoyat kodeksining mazkur moddalaridan tashqari boshqa moddalardagi qilmishlar ham axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar yoki kiberjinoyatlar bo'lishi mumkin, biroq mavjud ijtimoiy munosabatlarning rivoji va ijtimoiy zaruriyati tufayli ularning axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yoki tizimi yohud telekommunikatsiya tarmog'i va vositasi orqali sodir etilishi holatini og'irlashtiruvchi belgisi sifatida qabul qilish va JKning 56-moddasiga kiritilayotgan qo'shimchadan unumli foydalanish maqsadga muvofiq.
15.	O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumi axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasi va kiberjinoyatlarga oid qarorida O'zbekiston Respublikasining «Axborotlashtirish to'g'risida»gi Qonunda va O'zbekiston Respublikasi axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirining 2020-yil 30-iyundagi 208-mh-son buyrug'i (ro'yxat raqami 3275, 2020-yil 30-iyun) bilan tasdiqlangan Telekommunikatsiya xizmatlarini ko'rsatish qoidalarida operator, provayder, shuningdek, foydalanuvchining axborot xavfsizligi va kiberxavfsizlik bo'yicha alohida majburiyati borligini va ushbu majburiyatning buzishi oqibatida bu turdagi jinoyatlar vujudga kelishiga sudlar e'tiborni qaratishi kerakligi bo'yicha alohida tushuntirish berishi zarur va shu orqali mavjud amaliyotdagi bo'shliq mavjud qonunchilik bilan to'g'ri yo'naltirilgan holda, to'ldirilishi mumkin.

**Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun javobgarlikning milliy va xorijiy tajribasi
va jinoyatning tugallanganlik holati hamda predmeti bo'yicha tahlili**

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
1.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib qotillik qilish	Shaxs vafot etgan vaqtdan boshlab	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)	Rossiya 105-modda (telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'ida namoyish qilib, qasddan odam o'ldirish), Buyuk Britaniya, Pokiston, AQSh	97-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
2.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib o'zini o'zi o'ldirish darajasiga yetkazish	shaxs o'zini o'zi o'ldirish darajasiga yoki o'zini o'zi o'ldirishga suiqasd qilish darajasiga yetkazilgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Rossiya 110-modda Qozog'iston 105-modda Qirg'iziston 128-modda	103-modda ikkinchi qismi "g"-bandi (bevosita javobgarlik mavjud)
3.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib o'zini o'zi o'ldirishga undash	shaxs o'zini o'zi o'ldirgan yoki o'zini o'zi o'ldirishga suiqasd qilgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Rossiya 110.1-modda 110.2-modda Qozog'iston 105-modda Qirg'iziston 129-modda	103 ¹ -modda ikkinchi qismi "v"-bandi (bevosita javobgarlik mavjud)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
4.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib qasddan badanga og'ir shikast yetkazish	Shaxsga og'ir tan jarohati yetgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Rossiya 111-modda	104-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
5.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib qasddan badanga o'rtacha og'ir shikast yetkazish	Shaxsga o'rtacha og'ir tan jarohati yetgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Rossiya 112-modda	105-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
6.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib qasddan badanga yengil shikast yetkazish	Shaxsga yengil tan jarohati yetgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Rossiya 115-modda	109-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
7.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib qiynash	muttasil ravishda do'pposlash yoki qiynash xususiyatiga ega bo'lgan boshqa xarakterlar sodir etilgan paytdan e'tiboran	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Rossiya 116-modda 117-modda	110-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
8.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib o'ldirish yoki zo'rlik ishlatish bilan qo'rqitish	Aybdor qo'rqitishni jabrlanuvchiga yetkazgani zahotiyoq	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Rossiya 119-modda	112-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
9.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib ayolni o'z homilasini sun'iy ravishda tushirishga majburlash	homila sun'iy ravishda tushirilgan paytdan e'tiboran	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i		115-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
10.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib insonni undan a'zolarini va (yoki) to'qimalarini transplantatsiya uchun	Aybdor insonni undan a'zolarini va (yoki) to'qimalarini transplantatsiya uchun olishga rozilik berishga majburlash, zo'rlik ishlatib yoki zo'rlik ishlatish bilan qo'rqitishni jabrlanuvchiga yetkazgani zahotiyoq	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i		115 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	olishga rozilik berishga majburlash				
11.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib jinsiy ehtiyojni zo'rlik ishlatib g'ayritabiiy usulda qondirish	jinsiy extiyojni g'ayritabiiy usulda qondirishga qaratilgan zo'ravonlik harakati sodir etilgan paytdan e'tiboran, g'ayritabiiy usulda qondirish amalga oshirilmaganidan qat'iy nazar	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Rossiya 133-modda 222-24-modda	119-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
12.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib shaxsni jinsiy aloqa qilishga majbur etish	majbur etish paytidan, ya'ni jinsiy aloqa qilishni yoki jinsiy extiyojni g'ayritabiiy usulda qondirishni talab qilish yoki ularni shart qilib qo'yish paytidan e'tiboran, aybdor ushbu maksadga erishilgan yoki erishilmaganidan kat'i nazar	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Rossiya 133-modda Qozog'iston 121-1-modda 122-modda	121-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
13.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib farzandlikka olish sirini oshkor qilish	farzandlikka olish siri bir kishiga ham oshkor qilingan paytdan e'tiboran	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i		125-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
14.	kiberoilaviy (maishiy) zo'ravonlik	xotiniga (eriga), sobiq xotiniga (sobiq eriga), bir ro'zg'or asosida birgalikda yashayotgan shaxsga yoki umumiy farzandga ega bo'lgan shaxsga nisbatan sodir etilgan mulk, ta'lim olish, sog'liqni saqlash va (yoki) mehnatga oid huquqini amalga oshirishga to'sqinlik qilish, mol-mulkiga va shaxsiy ashyolariga qasddan shikast yetkazish, xuddi shuningdek ushbu shaxslar sog'lig'ining yomonlashuviga olib	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositalari)		126 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		kelgan tarzda ularning sha'ni va qadr-qimmatini tahqirlash, ularni qo'rqitish, yaqin qarindoshlaridan ajratib qo'yish, shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin takroran sodir etilgan va boshqa jinoyat alomatlari mavjud bo'lmasa			
15.	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'idan foydalanib voyaga yetmagan shaxsni g'ayriijtimoiy xatti-harakatlarga jalb qilish	voyaga yetmagan shaxsni tilanchilikka, spirtli ichimliklar iste'mol qilishga, giyohvandlik yoki psixotrop hisoblanmagan, lekin kishining aql idrokiga ta'sir qiladigan vosita va moddalarni iste'mol qilishga jalb etishga qaratilgan harakatlar sodir etilgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Rossiya 151.2-modda Qozog'iston 132-modda Fransiya 227-22-modda	127-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
16.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib tilanchilik qilish	pul, oziq-ovqat mahsulotlari va boshqa moddiy qimmatliklar berishni faol tarzda so'rab, tilanchilik bilan shug'ullanish, shunday qilmish uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etilgan yoki voyaga yetmagan shaxslarni, keksa yoshdagi shaxslarni, ruhiy holati buzilgan, nogironligi bo'lgan shaxslarni va boshqa shaxslarni tilanchilik qilishga jalb etish, shuningdek shaxslarga alkogolli ichimliklarni yoxud giyohvandlik moddalari yoki psixotrop moddalar bo'lmagan, lekin shaxsning aql-idrokiga ta'sir ko'rsatuvchi moddalarni majburan iste'mol	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i		127 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		qildirgan holda ularni tilanchilik qilishga jalb etish, shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etilgan vaqtdan			
17.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib o'n olti yoshga to'lmagan shaxsga nisbatan uyatsiz-buzuq harakatlar qilish	uyatsiz-buzuq harakatlarni sodir etish vaqtidan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Qozog'iston 132-modda 134-modda	129-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
18.	Pornografik mahsulotni axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib reklama qilish, namoyish etish, tarqatish	pornografik mahsulotni tarqatish, reklama qilish, namoyish etish maqsadida tayyorlash yoki O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kirish, xuddi shuningdek uni hech bo'lmaganda bir kishiga tarqatish, reklama qilish, namoyish etish vaqtidan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Rossiya 242-modda 242.1-modda 242.2-modda Tojikiston 241-modda 241(1)-modda 241(2)-modda Belorussiya 343 ¹ -modda Fransiya 227-23-modda Gruziya 255-modda Armaniston 263-modda	130-modda (bevosita javobgarlik mavjud)
19.	tazyiqni, zo'ravonlikni yoki shafqatsizlikni targ'ib qiluvchi mahsulotni axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib tayyorlash, olib kirish,	zo'ravonlikni yoki shafqatsizlikni targ'ib qiluvchi mahsulotni tarqatish, reklama qilish, namoyish etish maqsadida tayyorlash yoki O'zbekiston Respublikasi hududiga	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i		130 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	tarqatish, reklama qilish, namoyish etish	olib kirish, xuddi shuningdek uni tarqatish, reklama qilish, namoyish etish vaqtidan boshlab			
20.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib qo'shmachilik qilish yoki fohishaxona saqlash	jinoyat foxishaxona ochishga yoki saqlashga qaratilgan har qanday xatti-harakatlar sodir etilgan paytdan boshlab yohud g'arazli yoki boshqa past niyatlarni ko'zlab, mijozlarning shahvoniy harakatlarni amalga oshirishiga yordam berishga qaratilgan xizmatlar ko'rsatilgan paytdan e'tiboran	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Qozog'iston 134-modda 309-modda Fransiya 225-7-odda	131-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
21.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib inson a'zolarining va (yoki) to'qimalarining oldi-sotdisi	inson a'zolarining va (yoki) to'qimalarining oldi-sotdisi amalga oshirilgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i		133 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
22.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib ayolni erga tegishga majbur qilish yoki uning erga tegishiga to'sqinlik qilish	ayolni erga tegishga yoki nikohda yashashni davom ettirishga majbur qilish yoxud ayolning erkiga xilof ravishda u bilan nikohda bo'lish uchun o'g'rilash, shuningdek, ayolning erga tegishiga to'sqinlik qilish harakatidan biri amalga oshirilgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i		136-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
23.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib odam o'g'irlash	odam o'g'irlangan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Rossiya 126-modda	137-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
24.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib	shaxs ozodlikdan mahrum qilingan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Rossiya 127-modda	138-modda

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	g'ayriqonuniy ravishda ozodlikdan mahrum qilish				(bevosita javobgarlik mavjud emas)
25.	Kibertuhmat	aybdor bila turib boshqa shaxsni sharmanda qiladigan uydirmalarni hech bo'lmaganda bir shaxsga yetkazgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Rossiya 128.1-modda Belorussiya 188-modda Ozorboyjon 148-1-modda	139-modda ikkinchi qism (bevosita javobgarlik mavjud)
26.	Kiberhaqorat	shaxsning sha'ni va qadr-qimmatini tahqirlashga qaratilgan har qanday uyatsiz harakatlarni sodir etish vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Qozog'iston 131-modda Ozorboyjon 148-modda	140-modda ikkinchi qism (bevosita javobgarlik mavjud)
27.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib fuqarolarning teng huquqliligini buzish	jinsi, irqi, millati, tili, dini va hokazolarga qarab, fuqarolarning huquqlarini bevosita yoki bilvosita buzish yoki cheklashga yoxud fuqarolarga bevosita yoki bilvosita afzalliklar berishga qaratilgan harakat yoki harakatsizlik boshlangan vaqtdan, fuqarolarning teng huquqliligini buzish fuqarolarning huquq va qonuniy manfaatlariga amalda muayyan bir zarar yetkazilishidan qat'i nazar	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i		141-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
28.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib shaxsiy hayot daxlsizligini buzish	jinoyat shaxsning roziligisiz uning shaxsiy yoki oilaviy sirini tashkil etuvchi shaxsiy xayoti to'g'risidagi ma'lumotlarni yig'ish yoki tarqatish boshlangan vaktdan	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Rossiya 137-modda Qozog'iston 147-modda Tojikiston	141 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
				144-modda Fransiya 226-15-modda Gruziya 158-modda Ispaniya 197-modda	
29.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risidagi qonunchilikni buzish	shaxsga doir ma'lumotlarni qonunga xilof ravishda yig'ish, tizimlashtirish, saqlash, o'zgartirish, to'ldirish, ulardan foydalanish, ularni berish, tarqatish, uzatish, egasizlantirish va yo'q qilish, xuddi shuningdek axborot texnologiyalaridan foydalangan holda, shu jumladan Internet jahon axborot tarmog'ida O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining shaxsga doir ma'lumotlariga ishlov berilayotganda jisman O'zbekiston Respublikasi hududida joylashgan texnik vositalarda hamda Shaxsga doir ma'lumotlar bazalarining davlat reestrda belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazilgan shaxsga doir ma'lumotlar bazalarida shaxsga doir ma'lumotlarni yig'ishga, tizimlashtirishga va saqlashga oid talablarga rioya etmaslik, o'sha harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etilgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Qozog'iston 147-modda Fransiya 226-15-modda Gruziya 157-modda	141 ² -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
30.	Shaxsning sha'nini va qadr-qimmatini kamsituvchi hamda inson hayotining sir tutiladigan tomonlarini aks ettiruvchi ma'lumotlarni axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib oshkor qilish	shaxs tanasining va (yoki) jinsiy a'zolarining yalang'och holdagi foto-va (yoki) videotasvirini o'z ichiga olgan axborotni uning roziligisiz hech bo'lmaganda bitta shaxsga tarqatish bilan qo'rqitish aybdor tomonidan jabrlanuvchiga yetkazilgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i		141 ³ -modda (bevosita javobgarlik mavjud)
31.	axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib xat-yozishmalar, telefonda so'zlashuv, telegraf xabarlar yoki boshqa xabarlarining sir saqlanishi tartibini buzish	Xat-yozishmalar, telefonda so'zlashuv, telegraf xabarlar yoki boshqa xabarlarining mazmuni bilan ular egasining ruxsatisiz yoki huquqiy asoslar mavjud bo'lmaganda tanishish vaqtidan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Qozog'iston 148-modda Germaniya §206-modda Gruziya 159-modda Ispaniya 197-modda	143-modda (bevosita javobgarlik mavjud)
32.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib vijdon erkinligini buzish	diniy tashkilotlarning qonuniy faoliyatiga yoki diniy marosimlarni o'tkazishga to'sqinlik qilishga qaratilgan qilmish sodir etilgan paytdan	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i		145-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
33.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib saylov yoki referendum tashkil qilish, ularni o'tkazish to'g'risidagi qonunchilikni buzish	ushbu moddada nazarda tutilgan xarakatlarning birortasini sodir etilgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i		146-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
34.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib saylov huquqining yoki ishonchli vakil	ushbu moddada nazarda tutilgan xarakatlarning birortasini sodir etilgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i		147-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	vakolatlarining amalga oshirilishiga to'sqinlik qilish				
35.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib mualliflik yoki ixtirochilik huquqlarini buzish	Tafakkur mulki obyektiga nisbatan mualliflik huquqini o'zlashtirib olish, hammualliflikka majburlash, shuningdek, tafakkur mulk obyektlari to'g'risidagi ma'lumotlarni ular rasman ro'yxatdan o'tkazilgunga yoki e'lon qilingunga qadar muallifning roziligisiz oshkor qilish harakatlaridan biri sodir etilgan vaqtdan boshlab, har qanday oqibatlar kelib chiqishidan qat'i nazar	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i		149-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
36.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib urushni targ'ib qilish	bir mamlakatni ikkinchi mamlakatga nisbatan qo'zg'atish uchun turli shakldagi qarashlar, g'oyalar yoki chaqiriqlar hech bo'lmaganda bitta shaxsga tarqatilgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Qozog'iston 161-modda Tojikiston 396-modda	150-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
37.	Kiberagressiya	bosqinchilik urushini rejalashtirish yoki unga tayyorgarlik ko'rish, shuningdek shu harakatlarni amalga oshirishga qaratilgan fitnada qatnashish harakatlaridan biri sodir etilgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositalari)		151-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
38.	Kibergenotsid	milliy, etnik, irqiy yoki diniy mansubligiga qarab, bir guruh shaxsning jismonan to'la yoki qisman qirilib ketishiga olib keladigan turmush sharoitini qasddan yaratish, bunday shaxslarni jismonan to'la yoki qisman qirib yuborish, bola	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositalari)	Belorussiya 130 ² -modda	153-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		tug'ilishini zo'rlik bilan kamaytirish yoxud bolalarni ana shu odamlar guruhidan olib, boshqasiga topshirish, shuningdek, bunday harakatlar sodir etish to'g'risida buyruq berishdan biri sodir etilgan vaqtdan boshlab			
39.	kiberterrorizm	xalqaro munosabatlarni murakkablashtirish, davlatning suverenitetini, hududiy yaxlitligini buzish, xavfsizligiga putur yetkazish, urush va qurolli mojarolar chiqarish, ijtimoiy-siyosiy vaziyatni beqarorlashtirish, aholini qo'rqitish maqsadida davlat organini, xalqaro tashkilotni, ularning mansabdor shaxslarini, jismoniy yoki yuridik shaxsni biron bir faoliyatni amalga oshirishga yoki amalga oshirishdan tiyilishga majbur qilish uchun zo'rlik, kuch ishlatish, shaxs yoki mol-mulkka xavf tug'diruvchi boshqa qilmishlar yoxud ularni amalga oshirishning real tahdidi vujudga kelgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositalari)	Rossiya 205.2-modda Qozog'iston 256-modda Tojikiston 179 (1)-modda Belorussiya 289 ¹ -modda Gruziya 324 ¹ -modda	155-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
40.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib milliy, irqiy, etnik yoki diniy adovat qo'zg'atish	milliy, irqiy, etnik va diniy adovatni targ'ib qiluvchi hujjatlarni tarqatish, berilgan materiallarning tarkibini, ma'lumotini yoki xabarini hech bo'lmaganda bir kishiga yetkazish vaqtidan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositalari)	Rossiya 282-modda 354.1-modda Qozog'iston 174-modda Tojikiston 189-modda	156-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
41.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib davlatga xoinlik qilish	josuslik ko'rinishidagi davlatga xiyonat qilish hamda davlat sirlarini yetkazish davlat sirlaridan tashkil topgan ma'lumotlar ko'zlangan va qonunda ko'rsatilgan egasiga yetkazilgan va uning mulkiga aylangan vaqtdan	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositalari)	Xitoy 285-modda 287-modda	157-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
42.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib O'zbekiston Respublikasi Prezidentiga tajovuz qilish	Prezidentning hayotiga tajovuz qilish, yuzaga kelgan oqibatlaridan qat'i nazar, Prezidentning hayoti to'xtatiladimi yoki yo'qmi jinoyatning kvalifikatsiyasi uchun ahamiyatsiz	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Qozog'iston 375-modda Tojikiston 137-modda Belorussiya 367-modda Ozorbboyjon 323-modda	158-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
43.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib O'zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy tuzumiga tajovuz qilish	jinoiy harakatlar sodir etilgan vaqtdan boshlab uning natijasida biror-bir oqibatning kelib chiqishidan qat'i nazar, ya'ni amaldagi davlat tuzumini Konstitutsiyaga xilof tarzda o'zgartirishga da'vatlarni ommaga yetkazish va shu kabilar, Konstitutsiyaga qarshi materiallarning hech bo'lmaganda bir nusxasini tayyorlash yoki shunday materialni saqlash va aybdorda keyinchalik ularni tarqatish maqsadini aniklash yoki shunday materialni hech bo'lmasa bir nusxasini amalda tarqatish vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Rossiya 280.1-modda Qozog'iston 179-modda 380-modda 409-modda Tojikiston 307-modda	159-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
44.	kiberjosuslik	Davlat sirlarini o'g'rilash ko'rinishidagi josuslik, qonunda ko'rsatilgan egasiga yetkazish maqsadi bilan sodir etilgan josuslik jinoyati aybdor haqiqatda davlat sirlariga ega bulgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositalari)	Xitoy 285-modda	160-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
45.	kiberqo'poruvchilik	qo'poruvchilik odamlarni qirib yuborish, ularning sog'lig'iga shikast yetkazish, mulkka shikast yetkazish yoki uni nobud qilishga qaratilgan harakatlar sodir etilgan paytdan boshlab, davlat organlari faoliyatining yoki ijtimoiy-siyosiy sharoitning barqarorligi buzilganligi yoki O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotiga putur yetishidan qat'i nazar	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositalari)	Rossiya 280.4-modda Qozog'iston 180-modda 380-modda	161-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
46.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib davlat sirlarini oshkor qilish	Davlat sirlarini oshkor qilish yoki o'zgaga berish mazkur sirlarning boshqalarga oshkor etilishi bilan	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositalari)	Xitoy 287-modda J. Koreya 140-modda Armaniston 307-modda	162-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
47.	Kibertovlamachilik	o'zganing mulkini yoki mulkka bo'lgan huquqini topshirish, mulkiy manfaatlar berish yohud mulkiy yo'sindagi harakatlarni sodir etish talab kilingan paytdan e'tiboran	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositalari) yoinki axborot tizimi va resursi	Qozog'iston 209-modda Turkmaniston 374-modda Belorussiya 208-modda	165-modda (bevosita javobgarlik mavjud)
48.	kiberrastrata	aybdorga ishonib topshirilgan yoki uning ixtiyorida turgan mol-mulk	Kompyuter texnikasi	Belorussiya 211-modda	167-modda

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		begonalashtirilgan (masalan, sarflab yuborilgan, sotilgan, hadya kilingan, iste'mol qilingan va h.k.) paytdan e'tiboran			(bevosita javobgarlik mavjud)
49.	kiberfiribgarlik	o'zganing mulki aybdor yoki boshqa shaxslarning g'ayriqonuniy egaligiga o'tgan va ular undan xohlagan tarzda foydalanish yoki tasarruf etish real imkoniyatiga ega bo'lgan paytdan	Axborot tizimi, axborot texnologiyalari, sun'iy intellekt texnologiyalari	Rossiya 159.6-modda Xitoy 287-modda J. Koreya 347-modda Germaniya §263a-modda	168-modda uchinchi qismi "g"-bandi (bevosita javobgarlik mavjud)
50.	kibero'g'rilik	o'zganing mulki olib qo'yilgan va aybdor shaxsda o'g'irlangan mulkni o'z xohishiga ko'ra tasarruf etishning real imkoniyati, ya'ni aybdorda o'zi o'g'irlangan mulkni yashirish, sotish, berish, hadya qilish, belgilangan maqsadda foydalanish imkoniyati paydo bo'lgan paytdan e'tiboran	Axborot tizimi, axborot texnologiyalari, sun'iy intellekt texnologiyalari	Qozog'iston 188-modda Qirg'iziston 205-modda Xitoy 287-modda Belorussiya 212-modda Armaniston 181-modda	169-modda uchinchi qismi "b"-bandi (bevosita javobgarlik mavjud)
51.	aldash yoki ishonchni suiiste'mol qilish yo'li bilan axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib mulkiy zarar yetkazish	jinoiy yo'l bilan topilgan mulk olingan yoki o'tkazilgan paytdan boshlab, qandaydir oqibatlar yuzaga kelishidan qat'i nazar	Axborot tizimi, axborot texnologiyalari, sun'iy intellekt texnologiyalari	Qozog'iston 195-modda Belorussiya 216-modda	170-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
52.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib jinoiy yo'l bilan topilgan mulkni olish yoki o'tkazish	jinoiy yul bilan topilgan mulk olingan yoki o'tkazilgan paytdan boshlab, qandaydir oqibatlar yuzaga kelishidan qat'i nazar	Axborot tizimi, axborot texnologiyalari, sun'iy intellekt texnologiyalari		171-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
53.	Axborot resursi yoki axborot tizimidagi ma'lumotlarga oid mulkni qo'riqlashga vijdonsiz munosabatda bo'lish	shaxsning mulkni qo'riqlash yuzasidan o'z vazifalarini vijdonsiz bajarishi natijasida mol-mulk talon-toraj qilinishi, unga shikast yetkazilishi yoki uning nobud qilinishi ko'p miqdorda zarar yetkazilishiga sabab bo'lgan vaqtdan boshlab agarda bu qilmishda mansabdorlik jinoyati alomatlari bo'lmasa	Axborot tizimi, axborot texnologiyalari, sun'iy intellekt texnologiyalari		172-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
54.	Axborot resursi yoki axborot tizimidagi ma'lumotlarga oid mulkni qasddan nobud qilish yoki unga zarar yetkazish	mulkdor yoki mol-mulkning boshqa qonuniy egasiga ancha miqdordagi zarar yetkazilgan paytdan e'tiboran	Axborot tizimi, axborot texnologiyalari, sun'iy intellekt texnologiyalari		173-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
55.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib qalbaki pul, aksiz markasi yoki qimmatli qog'ozlarni o'tkazish	jinoyatning predmetini yasash, agar ularni o'tkazish maqsadi borligi aniqlansa, loaqal bir nusxa yasalgan paytdan e'tiboran, ularning keyinchalik o'tkazilishi yoki o'tkazilmasligidan qat'i nazar	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Fransiya 443-3-modda	176-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
56.	valyuta qimmatliklarini qonunga xilof ravishda telekommunikatsiya yoki internet tarmog'idan foydalanib olish yoki o'tkazish	xuddi shunday qilmish uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin fuqarolarning qonunga xilof ravishda valyuta qimmatliklarini olgan yoki o'tkazgan vaqtdan e'tiboran	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Fransiya 443-3-modda	177-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
57.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib bozor manipulyatsiyasi	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'idan foydalanib bozorda haqiqatga to'g'ri kelmaydigan axborotlar uchinchi shaxsga yetib borganidan yoki boshqa xarakterli amalga oshirilgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Rossiya 185.3-modda Ozorbayjon 203-1-modda	Javobgarlik mavjud emas

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
58.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib qimmatbaho metallar yoki toshlarni topshirish qoidalarini buzish	Agar qimmatbaxo metallarni yoxud qimmatbaxo toshlarni topshirish qoidasi buzilishi natijasida davlatga ko'p miqdorda zarar yetkazilgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Turkmaniston 381-modda	185-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
59.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib rangli metallar, ularning parcha va rezgi chiqitlarini tayyorlash, olish, ulardan foydalanish hamda ularni o'tkazish qoidalarini buzish	shunday qilmish uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin qimmatbaho metallar sirasiga kirmaydigan rangli metallar, ularning parcha va rezgi-chiqitlarini tayyorlash, olish, ulardan foydalanish hamda ularni o'tkazish qoidalaridan birini buzilgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Turkmaniston 381-modda	185 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
60.	Xavfsizlik talablariga javob bermaydigan tovarlarni o'tkazish maqsadini ko'zlab axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib ishlab chiqarish, saqlash, tashish yoxud o'tkazish, ishlar bajarish yoki xizmatlar ko'rsatish	Iste'molchilarning hayoti yoki sog'lig'i xavfsizligi talablariga javob bermaydigan tovarlarni o'tkazish maqsadini ko'zlab ishlab chiqarish, saqlash, tashish yoxud o'tkazish, ishlar bajarish yoki xizmatlar ko'rsatishdan biri amalga oshirilgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Qozog'iston 212-modda Turkmaniston 381-modda	186-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
61.	Etil spirti, alkogolli mahsulot va tamaki mahsulotini axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib qonunga xilof ravishda muomalaga kiritish	litsenziya yoki maxsus ruxsatnoma olmasdan etil spirti, alkogolli mahsulot va tamaki mahsulotini muomalaga kiritilgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Turkmaniston 381-modda	186 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
62.	Chigitdan olinadigan mahsulotni qonunga xilof ravishda axborot-	chigitdan olinadigan mahsulotni qonunga xilof ravishda muomalaga kiritgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Turkmaniston 381-modda	186 ² -modda

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib muomalaga kiritish				(bevosita javobgarlik mavjud emas)
63.	Sifatsiz yoki qalbakilashtirilgan dori vositalarini yoxud tibbiy buyumlarni o'tkazish maqsadida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib olish, saqlash, tashish yoki o'tkazish, dori vositalarini yoki tibbiy buyumlarni dorixonalardan va ularning filiallaridan tashqarida realizatsiya qilish, shuningdek tarkibida kuchli ta'sir qiluvchi moddalar mavjud bo'lgan dori vositalarini retsept bo'yicha chakana realizatsiya qilish tartibini buzish	Sifatsiz yoki qalbakilashtirilgan dori vositalarini yoxud tibbiy buyumlarni o'tkazish maqsadida uni olish, saqlash, tashish yoki o'tkazish, dori vositalarini yoki tibbiy buyumlarni dorixonalardan va ularning filiallaridan tashqarida realizatsiya qilish, shuningdek tarkibida kuchli ta'sir qiluvchi moddalar mavjud bo'lgan dori vositalarini retsept bo'yicha chakana realizatsiya qilish tartibidan birini buzish	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Rossiya 238.1-modda Turkmaniston 381-modda	186 ³ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
64.	pul mablag'larini va (yoki) boshqa mol-mulkni axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib jalb etishga doir noqonuniy faoliyat	jabrlanuvchi mulkiy naf olgan yoki olmaganligidan qat'iy nazar pul mablag'larini va (yoki) boshqa mol-mulkni telekommunikatsiya yoki internet tarmog'idan foydalanib jalb etishga doir noqonuniy faoliyat amalga oshirilgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Qozog'iston 217-1-modda Qirg'iziston 221-modda	188 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud)
65.	Tovarlar savdosi yoki xizmat ko'rsatish qoidalarini	Tovarlar savdosi yoki xizmat ko'rsatish qoidalarini juda ko'p	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Qozog'iston 212-modda	189-modda

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib buzish	miqdordagi qiymatda buzilgan vaqtdan boshlab		Turkmaniston 381-modda Fransiya 715-2-modda	(bevosita javobgarlik mavjud emas)
66.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib raqobatchini obro'sizlantirish	o'zga shaxsga yolg'on, noaniq yoki buzib ko'rsatilgan axborot ma'lum bo'lganidan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Fransiya 715-2-modda	192-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
67.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib hayvonlarga nisbatan shafqatsiz munosabatda bo'lish	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'ida hayvonlarga nisbatan shafqatsiz munosabatda bo'lish boshlangan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Rossiya 245-modda Qozog'iston 316-modda	202 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
68.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib davlat ramzlariga hurmatsizlik qilish	davlat ramzlariga hurmatsizlik qilishdan iborat bo'lgan har qanday harakat sodir etilgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Rossiya 329-modda	215-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
69.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib g'ayriqonuniy jamoat birlashmalari va diniy tashkilotlar faoliyatida qatnashishga undash	shaxslarni taqiqlangan jamoat birlashmalari va diniy tashkilotlar, oqimlar, sektalar faoliyatida qatnashishga undashga qaratilgan har qanday harakat sodir etilgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i		216 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
70.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib noqonuniy hujjatlar, shtamplar, muhrlar, blankalar tayyorlash, ularni qalbakilashtirish, sotish yoki ulardan foydalanish	soxtalashtiruvchining o'zi yoki boshqa shaxs foydalanishi maqsadida muayyan huquq beradigan yoki muayyan majburiyatdan ozod etadigan rasmiy hujjatlar tayyorlashi yoki rasmiy hujjatlarni qalbakilashtirishi yoxud bunday hujjatlarni sotishi, shunday maqsadlarda korxona,	Axborot tizimi, telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud sun'iy intellekt	J. Koreya 227.2-modda 228-modda 229-modda 232-2-modda 234-modda Germaniya §149-modda	228-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		muassasa yoki tashkilotning qalbaki shtamlari, muhrlari, blankalarini tayyorlash yoxud sotish yoki foydalanishi xarakatlaridan biri amalga oshirilgan vaqtdan boshlab			
71.	kibero'zboshimchalik	fuqarolarning huquqlari va qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlariga yohud davlat yoki jamoat manfaatlariga ko'p miqdorda zarar yoki jiddiy ziyon yetkazilgan vaqtdan boshlab	Axborot tizimi, telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud sun'iy intellekt texnologiyalari yoki axborot texnologiyalari yoki telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)	Rossiya 330-modda	229-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
72.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib diniy ta'limotdan saboq berish tartibini buzish	diniy ta'limotdan saboq berish boshlangan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Tojikiston 334(1)-modda	229 ² -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
73.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib surishtiruv yoki dastlabki tergov ma'lumotlarini oshkor qilish	maxsus diniy ma'lumoti bo'lmay turib va diniy tashkilot bosharuvi markaziy organining ruxsatisiz diniy ta'limotdan saboq berila boshlagandan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i		239-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
74.	Kiberjinoiy uyushma tashkil etish	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'ida jinoiy uyushma yoxud uning bo'linmalarini tuzish yoki unga rahbarlik qilish, shuningdek, ularning mavjud bo'lishi va ishlab turishini ta'minlashga qaratilgan faoliyatni amalga oshirish boshlangani vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Fransiya 222-28-modda	242-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
75.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirish	mulk (pul mablag'lari yoki boshqa mol-mulk) jinoiy faoliyat natijasida topilgan bo'lsa, uni o'tkazish, mulkka aylantirish yoxud almashtirish yo'li bilan uning kelib chiqishiga qonuniy tus berish, xuddi shuningdek bunday pul mablag'lari yoki boshqa mol-mulkning asl xususiyatini, manbaini, turgan joyini, tasarruf etish, ko'chirish usulini, pul mablag'lariga yoki boshqa mol-mulkka bo'lgan haqiqiy egalik huquqlarini yoki uning kimga qarashliligini yashirish yoxud sir saqlash harakatlaridan biri sodir etilgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i		243-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
76.	kiberommaviy tartibsizliklar	ommaviy tartibsizliklarga va fuqarolarga nisbatan zo'ravonlik qilishga ommada oldida da'vat qilish amalga oshirilgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Qozog'iston 272-modda	244-modda ikkinchi qism (bevosita javobgarlik mavjud)
77.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib jamoat xavfsizligi va jamoat tartibiga tahdid soladigan materiallarni tayyorlash, saqlash, tarqatish yoki namoyish etish	jinoyat to'xtatilgan yoki aybiga chin ko'ngildan pushaymon bo'lib arz qilgan yohud jinoyatchida tarqatish maqsadi mavjudligi aniqlangan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Tojikiston 307(1)-modda 307(3)-modda Belorussiya 341 ¹ -modda	244 ¹ -modda uchinchi qism "g"-bandi (bevosita javobgarlik mavjud)
78.	diniy mazmundagi materiallarni qonunga xilof ravishda axborot-kommunikatsiya	shunday qilmishlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin diniy mazmundagi materiallarni tarqatish maqsadida qonunga xilof ravishda	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Rossiya 280-modda Tojikiston 307(1)-modda	244 ³ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	texnologiyalaridan foydalanib tarqatish	tayyorlash, saqlash, O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kirish yoki tarqatish harakatlaridan biri sodir etilgan vaqtdan boshlab			
79.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib karantinli va inson uchun xavfli bo'lgan boshqa yuqumli kasalliklar tarqalishi haqida haqiqatga to'g'ri kelmaydigan ma'lumotlarni tarqatish	karantinli va inson uchun xavfli bo'lgan boshqa yuqumli kasalliklarning paydo bo'lishi hamda tarqalishi sharoitida karantinli va inson uchun xavfli bo'lgan boshqa yuqumli kasalliklar tarqalishi haqida haqiqatga to'g'ri kelmaydigan ma'lumotlarni tarqatish amalga oshirilgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i		244 ⁵ -modda ikkinchi qism (bevosita javobgarlik mavjud)
80.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib yolg'on axborot tarqatish	ma'muriy jazo qo'llanilgandan keyin, shaxsning qadr-qimmati kamsitilishiga yoki uning obro'sizlantirilishiga olib keladigan yolg'on axborotni tarqatish amalga oshirilgan vaqtdan boshlab	Telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i	Qozog'iston 274-modda	244 ⁶ -modda (bevosita javobgarlik mavjud)
81.	o'qotar qurolni, o'q-dorilarni, o'qotar qurolning asosiy qismlarini, portlovchi moddalarni, portlatish vositalarini yoki portlatish qurilmalarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib qonunga xilof ravishda egallash	o'qotar qurolni, o'q-dorilarni, o'qotar qurolning asosiy qismlarini, portlovchi moddalarni, portlatish vositalarini yoki portlatish qurilmalari egallangan vaqtdan boshlab	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yoki telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)	Rossiya 222-modda	247-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
82.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib o'qotar qurolning, o'q-	tegishli litsenziyalarsiz yoki ruxsatnomalarsiz o'qotar qurolni, o'q-dorilarni, o'qotar qurolning asosiy	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yoki axborot tizimi yoki	Rossiya 222.2-modda	248-modda

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	dorilarning, o'qotar qurol asosiy qismlarining, portlovchi moddalarning, portlatish vositalarining yoki portlatish qurilmalarining qonunga xilof muomalasi	qismlarini ishlab chiqarish, ta'mirlash, olish, saqlash, olib yurish, tashish, jo'natish, ulardan foydalanish, shuningdek portlovchi moddalarni, portlatish vositalarini yoki portlatish qurilmalarini ishlab chiqish, ishlab chiqarish, olish, saqlash, tashish, ulardan foydalanish, o'qotar qurolni, o'q-dorilarni, portlovchi moddalarni yoki portlash qurilmalarini o'tkazish harakatlaridan biri amalga oshirilgan vaqtdan boshlab	axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)		(bevosita javobgarlik mavjud emas)
83.	Uchuvchisiz uchadigan apparatlarni saqlash va ulardan foydalanish tartibini axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib buzish	Uchuvchisiz uchadigan apparatlarni saqlash, ulardan foydalanish yoki ularni boshqa shaxslarga berish tartibiga oid qonunchilik yoki boshqa hujjatlardagi talablarning hech bo'lmaganda bittasi buzigan, shuningdek ulardan boshqa maqsadlarda foydalanilgan vaqtdan boshlab	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)	Turkmaniston 383-modda	248 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
84.	Portlash xavfi bo'lgan moddalar yoki pirotexnika buyumlaridan foydalanish qoidalarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib buzish	portlovchi, tez alanganuvchi, o'yuvchi moddalarni yoxud pirotexnika buyumlarini saqlash, hisobga olish, ulardan foydalanish, ularni tashish, jo'natish qoidalarini buzish badanga o'rtacha og'ir yoki og'ir shikast yetkazilgan vaqtdan boshlab	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)	Rossiya 222.1-modda	250-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
85.	axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib	shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin yoki ancha	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud		250 ¹ -modda

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	pirotexnika buyumlarining qonunga xilof muomalasini amalga oshirish	miqdorda pirotexnika buyumlarini qonunga xilof ravishda ishlab chiqarish, tayyorlash, saqlash, tashish, jo'natish, ulardan foydalanish, xuddi shuningdek ularni qonunga xilof ravishda O'zbekiston Respublikasiga olib kirish (O'zbekiston Respublikasidan olib chiqish) yoki o'tkazish harakatlaridan biri amalga oshirilgan vaqtdan boshlab	axborot tizimi yoinki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)		(bevosita javobgarlik mavjud emas)
86.	kuchli ta'sir qiluvchi yoki zaharli moddalarni qonunga xilof ravishda kibero'g'rilik yoki kiberfiribgarlik yo'li bilan egallash	kuchli ta'sir qiluvchi yoki zaharli moddalarni qonunga xilof ravishda egallash amalga oshirilgan yoki aybdorning haqiqatda uni tasarruf etish imkoniga ega bo'lgan vaqtdan boshlab	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoinki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)		251-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
87.	Giyohvandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalar hisoblanmaydigan kuchli ta'sir qiluvchi moddalarni targ'ib qiluvchi mahsulotni tayyorlash, tarqatish, reklama qilish, namoyish etish yoki bunday moddalarni yoxud zaharli moddalarni qonunga xilof ravishda axborot-kommunikatsiya	shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin giyohvandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalar hisoblanmaydigan kuchli ta'sir qiluvchi moddalarni targ'ib qiluvchi mahsulot telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida tarqatilgan, reklama qilingan, namoyish etilgan vaqtdan boshlab	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoinki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)	Rossiya 230-modda Qozog'iston 299-1-modda	251 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	texnologiyalaridan foydalanib muomalaga kiritish				
88.	Radioaktiv materiallarni axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib qonunga xilof ravishda egallash	Radioaktiv materiallar qonunga xilof ravishda egallangan yoki shunday materiallarni haqiqatda tasarruf etish huquqi paydo bo'lgan vaqtdan boshlab	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoiniki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)		252-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
89.	Radioaktiv materiallardan foydalanish qoidalarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib buzish	Radioaktiv materiallardan foydalanish badandga o'rtacha og'ir yoki og'ir shikast yetganidan boshlab	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoiniki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)		253-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
90.	bakteriologik, kimyoviy va boshqa xil yalpi qirg'in qurollari turlarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib birovga o'tkazish, saqlash, qonunga xilof ravishda egallash va ular bilan boshqa harakatlarni sodir etish	O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalari bilan taqiqlangan bakteriologik (biologik), kimyoviy va boshqa xil yalpi qirg'in qurollari turlarini ishlab chiqish, ishlab chiqarish, to'plash, olish, birovga o'tkazish, saqlash, qonunga xilof ravishda egallash va ular bilan boshqa harakatlar sodir etilgan vaqtdan boshlab	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoiniki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)		255 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
91.	Tadqiqot faoliyatini amalga oshirishda xavfsizlik qoidalarini axborot-	Tadqiqot faoliyatini amalga oshirish badandga o'rtacha og'ir yoki og'ir	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoiniki		256-modda

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib buzish	shikast yetishiga sabab bo'lganidan boshlab	axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)		(bevosita javobgarlik mavjud emas)
92.	Tog'-kon, qurilish yoki portlatish ishlari xavfsizligi qoidalarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib buzish	Tog'-kon, qurilish yoki portlatish ishlari badandga o'rtacha og'ir yoki og'ir shikast yetishiga sabab bo'lganidan boshlab	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)		258-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
93.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib aloqa liniyasini yaroqsiz holatga keltirish	aloqa liniyasi yaroqsiz holatga kelgan vaqtdan boshlab	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)		263-modda (bevosita javobgarlik mavjud)
94.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib temir yo'lining harakatlanadigan tarkibini, havo, dengiz yoki daryo kemasini olib qochish yoki egallab olish	temir yo'lining harakatlanadigan tarkibini, havo, dengiz yoki daryo kemasini jinoyatchi tomonidan harakatga kelganidan yoki egallab olingan vaqtdan boshlab	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)		264-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
95.	Xalqaro uchish qoidalarini axborot-kommunikatsiya	Xalqaro uchish qoidalarini buzilgan vaqtdan boshlab	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud		265-modda

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	texnologiyalaridan foydalanib buzish		axborot tizimi yoinki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)		(bevosita javobgarlik mavjud emas)
96.	dasturiy ta'minot va texnik vositalardan foydalanilgan holda transport vositasini olib qochish	transport vositasining joyi o'zgargan vaqtdan boshlab	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoinki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)		267-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
97.	Giyohvandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalarni axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib qonunga xilof ravishda egallash	Giyohvandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalar jinoyatchi tomonidan egallangan yoki tasarruf etish imkoniyati paydo bo'lgan vaqtdan boshlab	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoinki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)		271-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
98.	Giyohvandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalarni o'tkazish maqsadini ko'zlab qonunga xilof ravishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib tayyorlash, olish, saqlash va boshqa harakatlar qilish,	jinoyatchi iste'molga tayyor bo'lgan hech bo'lmaganda bir dozadagi giyohvandlik vositasi yoki psixotrop moddasini tayyorlagan vaqtdan boshlab	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoinki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)	Rossiya 228.1-modda	273-modda uchinchi qismi "d"-bandi (bevosita javobgarlik mavjud)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
	shuningdek ularni qonunga xilof ravishda o'tkazish				
99.	Giyohvandlik vositalarini, ularning analoglarini yoki psixotrop moddalarni targ'ib qiluvchi mahsulotni axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib tarqatish, reklama qilish, namoyish etish	shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin giyohvandlik vositalarini, ularning analoglarini yoki psixotrop moddalarni targ'ib qiluvchi mahsulotni tarqatish, reklama qilish, namoyish etish maqsadida telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida tarqatilgan, reklama qilingan, namoyish etilgan vaqtdan boshlab	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoinki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)	Qozog'iston 299-1-modda	274-modda birinchi qism (bevosita javobgarlik mavjud)
100.	Kiberbezorilik	jamiyatda yurish-turish qoidalarini qasddan mensimaslik, urish-do'pposlash, badanga yengil shikast yetkazish yoki o'zganing mulkiga shikast yetkazish yoxud nobud qilish ancha zarar yetkazish bilan bog'liq harakatlardan biri sdir etilgan vaqtdan boshlab	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoinki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)		277-modda (bevosita javobgarlik mavjud emas)
101.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib qimor va tavakkalchilikka asoslangan boshqa o'yinlarni tashkil etish hamda o'tkazish	shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin qimor va tavakkalchilikka asoslangan boshqa o'yinlarni tashkil etish yoki o'tkazish uchun telekommunikatsiya tarmoqlarida, shu jumladan Internet jahon axborot tarmog'i provayderlari tomonidan xizmatlar ko'rsatish, tegishli dasturiy ta'minotdan nusxa ko'paytirish, uni ko'paytirish,	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoinki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)	Rossiya 171.2-modda Qozog'iston 307-modda Qirg'iziston 219-modda Turkmaniston 381-modda	278-modda uchinchi qism (bevosita javobgarlik mavjud)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		tarqatish, sodir etilgan vaqtdan boshlab			
102.	Axborotlashtirish qoidalarini buzish	belgilangan himoya choralarini ko'rmagan holda axborot tizimlari, ma'lumotlar bazalari va banklarini, axborotga ishlov berish hamda uni uzatish tizimlarini yaratish, joriy etish va ulardan foydalanish hamda axborot tizimlaridan ruxsat bilan foydalanish fuqarolarning huquqlariga yoki qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlariga yoxud davlat yoki jamoat manfaatlariga ko'p miqdorda zarar yoxud jiddiy ziyon yetkazilgan vaqtdan boshlab	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoiniki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)	Rossiya 274-modda Qozog'iston 207-modda Tojikiston 304-modda Turkmaniston 381-modda J. Koreya 366-modda Belorussiya 352-modda 355-modda Gurziya 284-modda Armaniston 254-modda 257-modda Ozorboyjon 271-modda 273-modda	278 ¹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud)
103.	Kompyuter axborotidan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish	axborot-hisoblash tizimlari, tarmoqlari va ularning tarkibiy qismlaridagi axborotlardan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish, agar ushbu harakat axborotning yo'q qilib yuborilishi, to'sib qo'yilishi, modifikatsiyalashtirilishi, undan nusxa ko'chirilishi yoxud uning qo'lga	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoiniki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)	Rossiya 272-modda 272.1-modda Qozog'iston 208-modda Qirg'iziston 319-modda Tojikiston	278 ² -modda (bevosita javobgarlik mavjud)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		kiritilishiga, elektron hisoblash mashinalari, elektron hisoblash mashinalari tizimi yoki ularning tarmoqlari ishining buzilishiga sabab bo'lgan vaqtdan boshlab		298-modda 301-modda Turkmaniston 373-modda 377-modda J. Koreya 366-modda Belorussiya 349-modda Germaniya §202a-modda Gruziya 285-modda Armaniston 251-modda Ozorbboyjon 272-modda Litva 179-modda	
104.	Kompyuter tizimidan, shuningdek telekommunikatsiya tarmoqlaridan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish uchun maxsus vositalarni o'tkazish maqsadini ko'zlab tayyorlash yoxud o'tkazish va tarqatish	himoyalangan kompyuter tizimidan, shuningdek telekommunikatsiya tarmoqlaridan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish uchun maxsus dasturiy yoki apparat vositalarini o'tkazish maqsadini ko'zlab tayyorlash yoxud o'tkazish va tarqatish harakatlaridan biri sodir etilgan vaqtdan boshlab	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoinki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)	Qozog'iston 211-modda Tojikiston 302-modda Germaniya §202s-modda Armaniston 255-modda Ozorbboyjon 273-1-modda	278 ³ -modda (bevosita javobgarlik mavjud)
105.	Kompyuter axborotini modifikatsiyalashtirish	kompyuter tizimida saqlanayotgan axborotni qonunga xilof ravishda	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud	Qozog'iston 206-modda	278 ⁴ -modda

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		o'zgartirish, unga shikast yetkazish, uni o'chirish, xuddi shuningdek bila turib unga yolg'on axborotni kiritish fuqarolarning huquqlariga yoki qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlariga yoxud davlat yoki jamoat manfaatlariga ko'p miqdorda zarar yoxud jiddiy ziyon yetkazilgan vaqtdan boshlab	axborot tizimi yoinki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)	Tojikiston 299-modda Turkmaniston 375-modda Xitoy 286-modda Belorussiya 350-modda Gruziya 286-modda Armaniston 252-modda Ozorboyjon 273-2-modda	(bevosita javobgarlik mavjud)
106.	kibersabotaj	o'zganing kompyuter uskunasini yoki xizmatda foydalaniladigan kompyuter uskunasini qasddan ishdan chiqarilgan yoki kompyuter tizimi buzilgan vaqtdan boshlab	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoinki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)	Qirg'iziston 321-modda Tojikiston 300-modda Germaniya §303b-modda Armaniston 253-modda	278 ⁵ -modda (bevosita javobgarlik mavjud)
107.	Zarar keltiruvchi dasturlarni yaratish, ishlatish yoki tarqatish	kompyuter tizimida saqlanayotgan yoki uzatilayotgan axborotni ruxsatsiz yo'q qilib yuborish, to'sib qo'yish, modifikatsiyalashtirish, undan nusxa ko'chirish yoki uni qo'lga kiritish maqsadini ko'zlab kompyuter dasturlarini yaratish yoki mavjud dasturlarga o'zgartirishlar kiritish, xuddi shuningdek maxsus virus	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoinki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)	Rossiya 273-modda Qozog'iston 210-modda Qirg'iziston 320-modda Tojikiston 303-modda Belorussiya	278 ⁶ -modda (bevosita javobgarlik mavjud)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
		dasturlarini ishlab chiqish, ulardan qasddan foydalanish yoki ularni qasddan tarqatish boshlangan vaqtdan boshlab		354-modda Armaniston 256-modda	
108.	Telekommunikatsiya tarmog'idan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish	o'rnatilgan himoya tizimlarini chetlab o'tgan holda telekommunikatsiya tarmog'idan foydalanish va xalqaro trafikni o'tkazish maqsadida telekommunikatsiya tarmog'idan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish, shuningdek mazkur maqsadlar uchun mo'ljallangan maxsus dasturiy yoki apparat vositalarini qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) saqlash va ularning faoliyat ko'rsatishi uchun sharoitlar yaratilganidan boshlab	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)	Rossiya 274.2-modda Qozog'iston 205-modda Turkmaniston 376-modda	278 ⁷ -modda (bevosita javobgarlik mavjud)
109.	Kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi qonunchilikni buzish	shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin kripto-aktivlarni qonunga xilof ravishda olish, o'tkazish yoki ayirboshlash, belgilangan tartibda litsenziya olmasdan kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi xizmatlar provayderlari faoliyatini amalga oshirish yoxud kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi xizmatlar provayderlari tomonidan anonim kripto-aktivlar bilan operatsiyalarni amalga oshirish sodir etilgan vaqtdan boshlab	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)	Turkmaniston 381-modda	278 ⁸ -modda (bevosita javobgarlik mavjud)

t/r	jinoyat nomi	jinoyat tugallangan vaqti	Predmeti	Xorijiy davlatlarning jinoyat kodeksida javobgarlikning mavjudligi	O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi
110.	Mayning faoliyatini qonunga xilof ravishda amalga oshirish	shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin anonim kripto-aktivlar-mayningi bilan shug'ullanish yoki belgilangan tartibni buzgan holda-mayning faoliyatini amalga oshirish yoki yashirin-mayningni amalga oshirish boshlangan vaqtdan boshlab	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoiniki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)	Turkmaniston 381-modda	278 ⁹ -modda (bevosita javobgarlik mavjud)
111.	Elektron xabarlarini ommaviy tarqatish	Ikki yoki undan ortiq qabul qiliuvchilarning roziligisiz elektron xabar yuborilgan vaqtdan boshlab, dasturiy mahsulotlar, telekommunikatsiya tizimlari, uskunalar va abonent terminallarining uzilishiga yoki tugatilishiga olib kelsa	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoiniki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)	Qirg'iziston 322-modda	Javobgarlik mavjud emas
112.	Uyali aloqa abonent qurilmasining identifikatsiya kodini, abonentni identifikatsiya qilish moslamasini noqonuniy o'zgartirish, shuningdek abonent qurilmasining identifikatsiya kodini o'zgartirish uchun dasturlarni yaratish, ulardan foydalanish va tarqatish	Uyali aloqa abonent qurilmasining identifikatsiya kodini, abonentni identifikatsiya qilish moslamasini noqonuniy o'zgartirish, shuningdek abonent qurilmasining identifikatsiya kodini o'zgartirish uchun dasturlarni yaratish, ulardan foydalanish va tarqatish harakatlaridan biri sodir etilgan vaqtdan boshlab	telekommunikatsiya yoki internet tarmog'i yohud axborot tizimi yoiniki axborot texnologiyalari yoki sun'iy intellekt texnologiyalari yohud telekommunikatsiya infratuzilmasi (vositasi)	Turkmaniston	MJtKning 155 ³ -moddasi

3-bob bo'yicha xulosalar

t/r	Xulosalar
1.	ilg'or xorijiy tajriba asosida 2-bobda nazarda tutilgan tahrirda Jinoyat kodeksimizga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish maqsadga muvofiq;
2.	Kiberjinoyatlar, shu jumladan, jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar xalqaro transchegaraviy jinoyat sanaladi;
3.	quyidagi 8 ta xalqaro hujjatga bosqichma-bosqich maxsus shartlar bilan qo'shilish orqali kiberxavfsizlik bo'yicha mavjud 12 ta xalqaro hujjat bilan yagona huquqiy, texnik va tashkiliy amaliyotni shakllantirish zarur: 1) BMT Bosh Assambleyasining 2024-yil 24-dekabrda 79/243-son rezolyusiyasi bilan tasdiqlangan Kiberjinoyatchilikka qarshi konvensiyasi; 2) Yevropa Kengashining «Kiberjinoyatchilik to'g'risida» 2001-yil 23-noyabrda Konvensiya (Budapesht konvensiyasi) va uning 2 ta qo'shimcha bayonnomalari; 3) BMT Xavfsizlik Kengashining 2017-yil 13-fevralda 2341-son rezolyusiyasi; 4) 17 ta arab davlatlarining kiberxavfsizlikka qarshi kurashish bo'yicha hamkorlik kengashi; 5) BMT Bosh Assambleyasining 2018-yil 17-dekabrda 74-sessiyasida tasdiqlangan «Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan jinoiy maqsadlarda foydalanishga qarshi kurashish to'g'risida»gi 73/187-sonli qarori; 6) G'arbiy Afrika davlatlari iqtisodiy hamjamiyatining kiberjinoyatchilikka qarshi kurash bo'yicha 2011-yildagi direktivasi; 7) Kiberxavfsizlik va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha 2014-yilgi Afrika Ittifoqi Konvensiyasi; 8) Arab davlatlari Ligasi tomonidan qabul qilingan Arab davlatlari Ligasining «Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlarga qarshi kurash to'g'risida»gi Konvensiyasi.
4.	tashkiliy, texnik, huquqiy tomonidan vujudga kelgan kiberjinoyatlarni aniqlash, kiberjinoyatchilarni fosh etish, ularni ushlash, ekstraditsiya qilish, kiberjinoyatlar uchun jazo muqarrarligini ta'minlash, kiberjinoyatlarning oqibatlarini bartaraf etish orqali kiberxavfsizlikni ta'minlash bo'yicha xalqaro va milliy-maydonda yagona amaliyot vujudga kelganidan keyin O'zbekiston Respublikasi o'zining dunyo davlatlari tomonidan qabul qilanidigan BMTning «Kiberxavfsizlik to'g'risida»gi Konvensiyasini ishlab chiqish va uni BMT qabul qilishi uchun zarur tartib-taomillarni amalga oshirishi maqsadga muvofiq;

5.	kiberxavfsizlik bo'yicha yuqorida sanalgan xalqaro hujjatlar talablariga milliy jinoyat, jinoyat-protsessual va boshqa qonunchilik hujjatlarini muvofiqlashtirishimiz va xalqaro normalarni milliy qonunchilikka implementatsiya qilish dardkor;
6.	xalqaro-maydonda nafaqat jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar, balki barcha kiberjinoyatlar uchun ham dunyo davlatlari bir-biriga o'xshash yoki bir xil jinoiy javobgarlikni belgilashi, sud amaliyotini birxillashtirishi zarur;
7.	kiberxurujlar bo'yicha tezkor xabar berish, javoblar olish va qayta aloqa mavjud bo'lgan 24/7 rejimda ishlovchi ishonch telefoni, aloqa markazlari faoliyatini yo'lga qo'yish kerak;
8.	mavjud barcha axborot tizimlarini to'liq integratsiya qilish, integratsiyalashuv jarayoni yakunlanguniga mavjud axborot tizimlarining yangi versiyalarini ishga tushirish, qo'shimcha modul va funksiyalarni qo'shishdan tashqari yangi axborot tizimlarini yaratish va joriy qilishga maratoriyl e'lon qilish kerak, shundan keyin yagona raqamli platforma orqali kiberxavfsizlikni ta'minlash bo'yicha zarur choralar ko'rish dardkor;
9.	kibersug'urta tizimi yo'lga qo'yilib, bunga oid qonunchilik to'liq amaliyotga joriy qilinishi shart;
10.	kiberinqirozlarni sun'iy ravishda vujudga keltirish, unga qarshi kurashish va oqibatlarini bartaraf etish bo'yicha yagona va yakdil tizim yo'lga qo'yilishi shart;
11.	kibermudofaa tizimi yo'lga qo'yilib, bunga oid qonunchilik to'liq amaliyotga joriy qilinishi shart;
12.	vazifalari va funksiyalari o'xshash va takroriy bo'lgan davlat organlari va tashkilotlari faoliyatini qayta ko'rib chiqish, ularning vazifalari va funksiyalariga aniqlik kiritish va faoliyatini tizimlashtirish dardkor;
13.	kiberhuquqbuzarliklar bo'yicha kelib chiqqan zararni hisoblash metodikasini tasdiqlash;
14.	O'zbekiston Respublikasining kiberxavfsizlik konsepsiyasini ishlab chiqish va tasdiqlash;
15.	O'zbekiston Respublikasining kiberxavfsizlik konsepsiyasidan kelib chiqib, O'zbekiston Respublikasining o'rta muddatga mo'ljallangan milliy kiberxavfsizlik strategiyasini tasdiqlash;
16.	O'zbekiston Respublikasining o'rta muddatga mo'ljallangan milliy kiberxavfsizlik strategiyasini amalga oshirish rejasi (yo'l-xarita)ni tasdiqlash;
17.	kiberxavfsizlik sohasida kadrlarni boshlang'ich, o'rta, o'rta-maxsus va oliy ta'limda majburiy o'qitilishini va uzluksiz amalga oshirilishini ta'minlash;
18.	«Kiberxavfsizlik», «Kiberxavfsizlik asoslari», «Kiberhuquq» kabi fanlar va kiberxavfsizlikka oid o'quv dasturlari va qo'llanmalarni ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish;

19.	kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda raqamli nazoratni o'rnatish uchun «Raqamli nazorat» kompleks axborot tizimini to'liq ishga tushirish va unga barcha davlat organlari va tashkilotlari, mulkchilik shaklidan qat'iy nazar barcha kiberxavfsizlik subyektlarining axborot tizimlari ulanishi, ularning maxfiylik siyosatiga rioya etgan holda ular ustidan raqamli nazoratni amalga oshirish;
20.	shaxsga doir ma'lumotlar bazasi va bulutli texnologiyalarga oid majburiy maxsus talablarni belgilash;
21.	O'zbekiston Respublikasida 24/7 rejimda ishlovchi xalqaro va milliy kibermaydonda bo'layotgan kiburxurujlar bo'yicha xalqaro hamkorlik, murojaatlar bilan ishlash tizimini yo'lga qo'yish;
22.	DXX, Milliy gvardiya, Ichki ishlar vazirligi, Raqamli texnologiyalar vazirligi, Markaziy bank, Mudofaa vazirligi, O'zkomnazorat va boshqa idoralar faoliyatini qayta ko'rib chiqib, kiberxavfsizlik sohasini nazorat qiluvchi, muvofiqlashtiruvchi organi belgilash;
23.	O'zbekiston Respublikasidagi barcha axborot infratuzilmalarini xatlovdan o'tkazish va muhim axborot infratuzilmalarining reestrini shakllantirish, ularning reestrini muntazam yuritib borilishini ta'minlash;
24.	kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda raqamli nazoratni o'rnatish tartib-taomillarini belgilash;
25.	axborot sohasi va kiberhuquqbuzarlik sohasini o'zaro yaqinlashtirish orqali axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasiga oid qonunchilik hujjatlarini qayta ko'rib chiqib, Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari kodeksini ishlab chiqish va qabul qilish;
26.	aloqa, axborotlashtirish, elektron hukumat, elektron raqamli imzo, sun'iy intellekt, raqamli texnologiyalar, raqamlashtirish, telekommunikatsiya va boshqa sohalarga oid nazorat tadbirlarini o'tkazish tartibini belgilash;
27.	Respublika raqamli texnologiyalar ekspertiza markazini tashkil etish va uning bo'ysinuvini nazorat qiluvchi organga o'tkazish orqali axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasida o'tkazilayotgan ekspertiza turlarini amalga oshiruvchi yagona davlat ekspertiza muassasasini belgilash;
28.	yuridik va texnik fanlar bo'yicha yagona kiberxavfsizlik bo'yicha mutaxassis yetishtiruvchi oliy ta'lim tashkilotini tashkil etish;
29.	kiberjinoyatlar dunyodagi eng ko'p sodir bo'ladigan va eng ko'p zarar keltiruvchi jinoyatlarga aylanib boradi;
30.	jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun javobgarlikni O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining alohida moddasida, bobida yoki bo'limda ifodalash imkoni mavjud emas;
31.	jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar va jamiyat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar o'zaro farq qiladi hamda Jinoyat kodeksining oltinchi bo'limi va undagi jamoat xavfsizligi va jamoat

	tartibiga qarshi jinoyatlar boblarini jamiyat xavfsizligi va tartibiga qarshi jinoyatlar deb o'zgartirish darkor;
32.	O'zbekiston Respublikasining "Jamiyat xavfsizligi va tartibi to'g'risida"gi va "Jamoat xavfsizligi va tartibi to'g'risida"gi qonunlarini qabul qilish darkor.

Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi
kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy
jihatlari mavzusidagi dissertatsiyaga
16-ILOVA

“LOYIHA

VAZIRLAR MAHKAMASINING QARORI

Internet jahon axborot tarmog‘iga ulanish imkoniyatiga ega bo‘lgan foydalanuvchi qurilmasining hisobini yuritishning ma‘muriy reglamentini tasdiqlash to‘g‘risida

Internet jahon axborot tarmog‘iga ulanish imkoniyatiga ega bo‘lgan foydalanuvchi qurilmasining hisobini yuritish orqali shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini himoya qilish maqsadida, Vazirlar Mahkamasi **qaror qiladi:**

1. Internet jahon axborot tarmog‘iga ulanish imkoniyatiga ega bo‘lgan foydalanuvchi qurilmasining hisobini yuritishning ma‘muriy reglamenti ilovaga muvofiq tasdiqlansin.

2. Belgilansinki:

Internet jahon axborot tarmog‘iga ulanish imkoniyatiga ega bo‘lgan foydalanuvchi qurilmalarining fizik manzillarini o‘zgartirish yoki yolg‘on va noto‘g‘ri ma‘lumotlar bilan ro‘yxatdan o‘tkazish taqiqlanadi;

ushbu qaror bilan tasdiqlangan ma‘muriy reglamentga muvofiq servis O‘zbekiston Respublikasi Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali (keyingi o‘rinlarda — YIDXP) orqali avtomatik ko‘rsatiladi.

3. Axborotlashtirish va telekommunikatsiyalar sohasida nazorat inspeksiyasi Raqamli texnologiyalar vazirligi bilan birgalikda bir oy muddatda:

ushbu qaror bilan tasdiqlangan Reglamentga muvofiq servisni ko‘rsatish YIDXP orqali joriy etilishini ta‘minlasin;

YIDXPda servis ko‘rsatilishining har bir bosqichida murojaatlar ko‘rib chiqilishini kuzatib borish imkoniyatini yaratsin.

4. Mazkur qarorning bajarilishini nazorat qilish O‘zbekiston Respublikasi raqamli texnologiyalar vaziri Sh. X. Shermatov zimmasiga yuklansin.

**O‘zbekiston Respublikasining
Bosh vaziri**

A. Aripov

**Internet jahon axborot tarmog‘iga ulanish imkoniyatiga ega bo‘lgan foydalanuvchi
qurilmasining hisobini yuritishning
MA’MURIY REGLAMENTI**

1-bob. Umumiy qoidalar

1. Mazkur Ma’muriy reglament (keyingi o‘rinlarda — Reglament) Internet jahon axborot tarmog‘iga ulanish imkoniyatiga ega bo‘lgan foydalanuvchi qurilmasining hisobini yuritish (keyingi o‘rinlarda — servis) tartibini belgilaydi.

Servis O‘zbekiston Respublikasi Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali (keyingi o‘rinlarda — YIDXP) orqali “3 qadam” tamoyili asosida Reglamentga 1-ilovada keltirilgan sxemaga muvofiq ko‘rsatiladi.

2. Servis belgilangan tartibda YIDXP orqali O‘zbekiston Respublikasi Axborotlashtirish va telekommunikatsiyalar bo‘yicha nazorat inspeksiyasi (keyingi o‘rinlarda — Inspeksiya) tomonidan ko‘rsatiladi.

3. Reglamentda quyidagi asosiy tushunchalardan foydalaniladi:

ariza beruvchi – Internet jahon axborot tarmog‘iga ulanish imkoniyatiga ega bo‘lgan qurilmani ishlab chiqaruvchi, sotuvchi yoki mulkdori bo‘lgan foydalanuvchi;

Internet jahon axborot tarmog‘i – yagona adres va nomlar makonidan foydalaniladigan, shlyuzlar yordamida birlashtirilgan, yagona TSR/IP protokoliga muvofiq ishlaydigan ko‘plab tarmoqlardan iborat global xalqaro tarmoq;

fizik manzil (MAC manzil) – Internet jahon axborot tarmog‘iga ulanish imkoniyatiga ega bo‘lgan qurilmani identifikatsiyalash imkonini beruvchi manzil.

4. Internet jahon axborot tarmog‘iga ulanish imkoniyatiga ega bo‘lgan qurilmalarni ariza beruvchi ushbu Reglamentga muvofiq ro‘yxatdan o‘tkazmasdan foydalanishi, servis uchun yolg‘on yoki noto‘g‘ri ma’lumotlarni berishi, qurilmaning fizik manzilini o‘zgartirishi va o‘zgartirilgan qurilmalardan foydalanishi taqiqlanadi.

2-bob. Davlat xizmatini ko‘rsatish tartibi

4. Ariza beruvchi servisdan foydalanishning birinchi qadamida YIDXPda ro‘yxatdan o‘tadi hamda ushbu Reglamentga 2-ilovada keltirilgan shaklga muvofiq elektron shaklda so‘rovnoma to‘ldiradi.

Zarur ma’lumotlar so‘rovnomaga kiritilgandan so‘ng ariza beruvchi ma’lumotlarning to‘g‘riligini tekshiradi va imzolarni identifikatsiya qilishning tegishli vositalari bilan tasdiqlaydi.

5. Ariza beruvchi so‘rovnomadagi ma’lumotlarning haqqoniyligi uchun javobgardir. Yolg‘on yoki noto‘g‘ri ma’lumotlarni so‘rovnomada ko‘rsatish taqiqlanadi.

6. Ariza beruvchi servisning ikkinchi qadamida bazaviy hisoblash miqdorining 20 foizi miqdorida servis uchun to‘lov to‘laydi va to‘lov amalga oshirilganligi axborot-kommunikatsiya tizimlari orqali tasdiqlanadi.

To‘langan summa quyidagi tartibda taqsimlanadi:

11,75 foizi — “Raqamli hukumat loyihalarini boshqarish markazi” davlat muassasasining Iqtisodiyot va moliya vazirligi huzuridagi G‘aznachilik xizmati qo‘mitasidagi shaxsiy hisobvarag‘iga (shu jumladan, 0,5 foizi yig‘im to‘langanligi Yagona billing tizimi orqali tasdiqlanganligi uchun);

qolgan mablag'lar — inspeksiya hisobvarag'iga o'tkaziladi.

Ariza beruvchi servisdan foydalanishdan bosh tortganda, to'langan to'lov summasi qaytarilmaydi.

7. So'rovnomada noto'g'ri ma'lumotlar ko'rsatilgan yoki to'lov to'lanmagan taqdirda servisni ko'rsatish rad etiladi.

Servisni ko'rsatishni ushbu bandning birinchi xatboshidan boshqa asoslar bo'yicha rad etish taqiqlanadi.

6. To'lov tasdiqlanganidan so'ng servisning uchinchi qadamida 3-ilovaga muvofiq shaklda Internet jahon axborot tarmog'iga ulanish imkoniyatiga ega bo'lgan foydalanuvchi qurilmasining fizik manzili tasdiqlanganligi bo'yicha YIDXPda QR-kod (matrik shtrixli kod) bilan tasdiqlangan holda, avtomatik pasporti rasmiylashtiriladi va ariza beruvchining shaxsiy kabinetiga yuboriladi.

7. Internet jahon axborot tarmog'iga ulanish imkoniyatiga ega bo'lgan foydalanuvchi qurilmasining fizik manzili pasporti cheklanmagan muddatga beriladi.

3-bob. Yakuniy qoidalar.

8. Internet jahon axborot tarmog'iga ulanish imkoniyatiga ega bo'lgan qurilmalarni ariza beruvchi ushbu Reglamentga muvofiq ro'yxatdan o'tkazmasdan foydalanishi, servis uchun yolg'on yoki noto'g'ri ma'lumotlarni berishi, qurilmaning fizik manzilini o'zgartirishi, o'zgartirilgan qurilmalardan foydalanishi, Internet jahon axborot tarmog'iga ulanish imkoniyatiga ega bo'lgan foydalanuvchi qurilmasining fizik manzili pasportini soxtalashtirish qonunchilikda nazarda tutilgan javobgarlikka sabab bo'ladi.

9. Inspeksiya tomonidan ko'rsatilayotgan har bir servis reestri avtomatik yuritiladi hamda ushbu reglamentning nazorati amalga oshiriladi.

10. Mazkur Reglament talablarining buzilishida aybdor bo'lgan shaxslar qonunchilik hujjatlarida belgilangan tartibda javob beradilar.

Internet jahon axborot tarmog'iga ulanish imkoniyatiga
ega bo'lgan foydalanuvchi qurilmasining hisobini
yuritishning ma'muriy reglamentiga
1-ILOVA

**Internet jahon axborot tarmog'iga ulanish imkoniyatiga ega bo'lgan
foydalanuvchi qurilmasining hisobini yuritish servisini ko'rsatish**

SXEMASI

Bosqichlar	Subyektlar	Tadbirlar	Bajarish muddatlari
1-bosqich	Ariza beruvchi	Servisdan foydalanish uchun O'zbekiston Respublikasi Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali (keyingi o'rinlarda — YIDXP) orqali elektron shaklda so'rovnoma to'ldiradi va so'rovnomaning to'g'riligini tasdiqlaydi.	O'z xohishiga ko'ra, real vaqt rejimida
2-bosqich	Ariza beruvchi	Servis uchun to'lov to'laydi va to'lov amalga oshirilganligi axborot-kommunikatsiya tizimlari orqali tasdiqlanadi.	real vaqt rejimida
3-bosqich	YIDXP	Internet jahon axborot tarmog'iga ulanish imkoniyatiga ega bo'lgan foydalanuvchi qurilmasining fizik manzili tasdiqlanganligi bo'yicha YIDXPda QR-kod (matrik shtrixli kod) bilan tasdiqlangan holda, avtomatik pasporti rasmiylashtiriladi va ariza beruvchining shaxsiy kabinetiga yuboriladi.	real vaqt rejimida

Internet jahon axborot tarmog'iga ulanish imkoniyatiga
ega bo'lgan foydalanuvchi qurilmasining hisobini
yuritishning ma'muriy reglamentiga
2-ILOVA

**Internet jahon axborot tarmog'iga ulanish imkoniyatiga ega bo'lgan foydalanuvchi
qurilmasining hisobini yuritish servisini ko'rsatish bo'yicha**

SO'ROVNOMA

I. Jismoniy shaxs to'g'risida ma'lumot	
1. F.I.O.	
2. Tug'ilgan joyi va sanasi	
3. Biometrik pasporti (identifikatsiyalovchi ID-kartasi) seriyasi va raqami	
4. JShShIR	
5. Doimiy yashash joyi yoki vaqtincha ro'yxatda turgan joyi manzili	
6. Telefon raqami	
7. Qurilma nomi va modeli (rusumi):	
8. Qurilmaning fizik (MAC) manzili	
9. Qurilmani ishlab chiqaruvchi	
II. Yuridik shaxslar shaxs to'g'risida ma'lumot	
1. Yuridik shaxs nomi va tashkiliy huquqiy shakli	
2. Yuridik shaxsning davlat ro'yxatidan o'tkazilganligi haqidagi guvohnoma raqami va sanasi	
3. STIR	
4. Yuridik shaxs rahbari F.I.O.	
5. Tug'ilgan joyi va sanasi	
6. Biometrik pasporti (identifikatsiyalovchi ID-kartasi) seriyasi va raqami	
8. JShShIR	
9. Yuridik shaxs joylashgan manzili	
10. Telefon raqami	
11. Qurilma nomi va modeli (rusumi):	
12. Qurilmaning fizik (MAC) manzili	
13. Qurilmani ishlab chiqaruvchi	

Internet jahon axborot tarmog'iga ulanish imkoniyatiga
ega bo'lgan foydalanuvchi qurilmasining hisobini
yuritishning ma'muriy reglamentiga
3-ILOVA

**Internet jahon axborot tarmog'iga ulanish imkoniyatiga ega bo'lgan
foydalanuvchi qurilmasi pasporti**

I. Jismoniy shaxs to'g'risida ma'lumot	
1. F.I.O.	
2. Tug'ilgan joyi va sanasi	
3. Biometrik pasporti (identifikatsiyalovchi ID-kartasi) seriyasi va raqami	
4. JShShIR	
5. Doimiy yashash joyi yoki vaqtincha ro'yxatda turgan joyi manzili	
6. Telefon raqami	
7. Qurilma nomi va modeli (rusumi):	
8. Qurilmaning fizik (MAC) manzili	
9. Qurilmani ishlab chiqaruvchi	
II. Yuridik shaxslar shaxs to'g'risida ma'lumot	
1. Yuridik shaxs nomi va tashkiliy huquqiy shakli	
2. Yuridik shaxsning davlat ro'yxatidan o'tkazilganligi haqidagi guvohnoma raqami va sanasi	
3. STIR	
4. Yuridik shaxs rahbari F.I.O.	
5. Tug'ilgan joyi va sanasi	
6. Biometrik pasporti (identifikatsiyalovchi ID-kartasi) seriyasi va raqami	
8. JShShIR	
9. Yuridik shaxs joylashgan manzili	
10. Telefon raqami	
11. Qurilma nomi va modeli (rusumi):	
12. Qurilmaning fizik (MAC) manzili	
13. Qurilmani ishlab chiqaruvchi	

O'zbekiston Respublikasi
Axborotlashtirish va telekommunikatsiyalar bo'yicha
nazorat inspeksiyasi

QD-KOD

”.

Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi
kiberjinoatlarning jinoiy-huquqiy jihatlari
mavzusidagi dissertatsiyaga
17-ILOVA

“LOYIHA

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining
2025-yil “ ” ____dagi PQ—____-son qaroriga
2-ILOVA

O‘zbekiston Respublikasida raqamli nazoratni amalga oshirish tartibi to‘g‘risidagi NIZOM

1-bob. Umumiy qoidalar

1. Ushbu Nizom “Aloqa nazorati” axborot tizimi va “Raqamli nazorat” kompleks axborot tizimining ishlashi, ular orqali kelib tushayotgan murojaatlarni ko‘rib chiqish va qonun buzilishlari uchun javobgarlikni qo‘llash tartibi, “Aloqa nazorati”, “Raqamli xarita”, “Raqamli samaradorlik” axborot tizimlari va “Raqamli nazorat” kompleks axborot tizimi subyektlarining huquqiy holatini belgilaydi.

2. Ushbu Nizom talablari tashkiliy huquqiy shaklidan qat’iy nazar davlat organlari va tashkilotlari, huquqni muhofaza qiluvchi organlar, mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlari, xo‘jalik yurituvchi subyektlar, jismoniy va yuridik shaxslarga (keyingi o‘rinlarda Tizim ma‘muri deb yuritiladi) tatbiq etiladi va majburiy hisoblanadi.

3. Ushbu Nizomda quyidagi asosiy tushunchalar qo‘llaniladi:

administrator – Tizim ma‘muri mansabdor shaxsi, shu jumladan xodimi yoki jismoniy shaxs;

“Aloqa nazorati” axborot tizimi – sohaga oid murojaatlarni, xat-xabarlarni, xulosalarni rasmiy murojaat sifatida ko‘rib chiqishga ixtisoslashgan axborot tizimi;

aloqa sifati ekspertizasi – telekommunikatsiya operatori yoki provayderining ko‘rsatilayotgan telekommunikatsiya xizmatlari sifatini va ma‘lumotlar uzatish tezligini aniqlab beruvchi ekspertiza turi;

axborot tizimi (keyingi o‘rinlarda **tizim** deb yuritiladi) – axborotni to‘plash, saqlash, izlash, unga ishlov berish hamda undan foydalanish imkonini beradigan, tashkiliy jihatdan tartibga solingan jami axborot resurslari, shu jumladan, elektron shakldagi axborot, ma‘lumotlar banki, ma‘lumotlar bazasi, ochiq shaklda joylashtiriladigan yoxud e‘lon qilinadigan audio-, video-, grafik va matnli, raqamli axborot, axborot texnologiyalari va boshqa texnik vositalar;

Davlat inspeksiyasi – O‘zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi huzuridagi Raqamli texnologiyalar va kommunikatsiyalar bo‘yicha davlat nazorati inspeksiyasi va uning hududiy inspeksiyalari;

domen nomi – axborot resursiga yoki axborot tizimiga berilgan, ularni Internet jahon axborot tarmog‘ida identifikatsiyalash uchun xizmat qiladigan noyob nom;

domen nomlari tizimi – Internet jahon axborot tarmog‘ida domen nomlarini berish, ro‘yxatdan o‘tkazish va ulardan foydalanish tartibi;

domeni Ma‘muri – “UZ” domenining asosiy Reestrini boshqarish va “UZ” domenini rivojlantirishning asosiy yo‘nalishlarini belgilashga davlat tomonidan vakolat berilgan tashkilot;

Domen nomining Ma'muri – domen nomini o'z nomiga ro'yxatdan o'tkazgan yuridik yoki jismoniy shaxs;

milliy pochta tizimi – Davlat organlari va tashkilotlari tomonidan yo'llanuvchi xat-xabarlarini yetkazib berish, yetkazilganligini tasdiqlash, ma'lumotlarni saqlash va hisobga olishning yagona milliy tizimi;

murojaat etuvchi – Davlat inspeksiyasiga murojaat etayotgan hamda “Aloqa nazorati” axborot tizimida murojaati ro'yxatga olingan jismoniy va yuridik shaxslar, davlat organlari va tashkilotlari, huquqni muhofaza qiluvchi organlar, mahalliy ijro etuvchi organlar, xo'jalik yurituvchi subyektlar;

nazorat sinovi – tizimda va undan yoki tarmoqdan foydalanib amalga oshiriladigan raqamli xizmatlarning ish faoliyatini real vaqt rejimida monitoring qilish jarayonini ifodalovchi sinov;

raqamli huquqbuzarlik – Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksda va boshqa qonunchilik hujjatlariga muvofiq sohada, tizim yoki (va) tarmoqda yoki ulardan foydalanib sodir etilgan huquqbuzarliklar yoki shunday huquqbuzarlik sodir etilishiga yo'l qo'yib berilgan g'ayrihuquqiy, aybli (qasddan yoki ehtiyotsizlik orqasida) amalga oshirilgan harakat yoki harakatsizlik;

Ro'yxatdan o'tkazuvchi – domen nomlarini ro'yxatdan o'tkazish bo'yicha domen Ma'muri bilan tuzilgan shartnomaga asosan xizmatlar ko'rsatadigan va domen nomi to'g'risidagi zarur axborotni asosiy Reestrda kiritilishini ta'minlaydigan yuridik shaxs;

Raqamli texnologiyalar va texnik vositalar ekspertizasi – tizim, ma'lumotlar bazasi, tarmoq, dasturiy mahsulot, apparat, apparat-dasturiy vosita, dasturiy vosita, aloqa vositasi va boshqa texnik vositalarga oid ekspertiza;

raqamli nazorat – “Raqamli nazorat” kompleks axborot tizimiga ulangan tizim, tarmoqning texnik ish holati, faoliyati va ishlashini real vaqt rejimida kuzatib borish jarayoni, shuningdek, raqamli huquqbuzarliklarning oldini olish, ularga qarshi kurashish hamda chora ko'rish, ekspertizadan o'tkazish orqali sohada amalga oshirilayotgan nazoratni raqamli ko'rinishda amalga oshirishga oid nazorat shakli;

“Raqamli nazorat” kompleks axborot tizimi – aloqa, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt, raqamli va aerokosmik texnologiyalar va xizmatlar, servislar ko'rsatish sohasini, O'zbekiston Respublikasining raqamlashtirish transformatsiyasini, tizim, tarmoqning uzilish, to'xtalish va ish faoliyatiga oid xatoliklarni va qonun buzilishlarini avtomatik aniqlash, raqamli murojaatlar va huquqbuzarlikni ko'rib chiqishga, javobgarlikni qo'llashga, raqamli texnologiyalar sohasidagi ekspertizalarni hal etishga qaratilgan ixtisoslashgan kompleks idoralararo axborot tizimi;

raqamli xizmatlar – raqamli texnologiyalardan foydalanilgan holda elektron shaklda ko'rsatiladigan xizmat va servislar;

reyting baholash – reyting ko'rsatkichlari va mezonlari yordamida axborot tizimi holatini eng yuqori natijadan eng quyi natijagacha saralangan ro'yxatdagi o'rnini belgilash;

Raqamli texnologiyalar va kommunikatsiyalar sohasi (keyingi o'rinlarda **soha** deb yuritiladi) – aloqa, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt, raqamli va aerokosmik texnologiyalar sohasini hamda ushbu sohalardagi bozor, shuningdek, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, raqamlashtirish, “Raqamli hukumat”, raqamli iqtisodiyot, axborot xavfsizligi, radiochastota spektridan foydalanish, elektron raqamli imzo, elektron hujjat aylanishi sohalari, tizim, ma'lumotlar bazasi, tarmoq, dasturiy mahsulot, apparat, apparat-dasturiy vosita, dasturiy vosita, aloqa vositalari va boshqa

texnik vositalar, raqamli xizmatlar faoliyati va ularning faoliyatiga oid yoki ulardan foydalanib amalga oshiriladigan munosabatlar bo'yicha maxsus soha;

servis – Davlat inspeksiyasi tomonidan “Raqamli nazorat” kompleks axborot tizimida amalga oshiriladigan servislari;

tashkilot – raqamli huquqbuzarlikni ko'rib chiqishni taalluqliligi bo'yicha Davlat inspeksiyasiga yuborishga majbur bo'lgan davlat organlari va tashkilotlari, huquqni muhofaza qiluvchi organlar, mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlari, yuridik shaxslar va xo'jalik yurituvchi subyektlar;

telekommunikatsiya tarmog'i (keyingi o'rinlarda **tarmoq** deb yuritiladi) – aloqa liniyalari yoki aloqa kanallari orqali o'zaro bog'langan, telekommunikatsiyalarni amalga oshiradigan uskunalar majmui bo'lib, unga ko'ra, mahalliy, shaharlararo yoki xalqaro telekommunikatsiyalar tarmog'i, ko'chma radiotelefon (uyali) aloqa tarmog'i, ko'chma radiotelefon (radiotelefon, trunkli) tarmog'i, respublika hududida yo'ldosh aloqa tarmog'i, ko'chma radiotelefon (uyali) aloqa tarmog'i, ma'lumotlar uzatish tarmog'i, teleradioeshittirishlarni tarqatish (translyatsiya qilish) tarmog'i, shuningdek, Internet tarmog'i kiradi;

to'xtalish – tizim yoki tarmoqqa xizmat ko'rsatuvchi qurilmalarda texnik xatolik yuzaga kelishi yoki boshqa sabablarga ko'ra ishlamay qolish holati;

uzilish – tizim yoki tarmoqning dasturiy qismida yuzaga kelgan xatoliklar sababli uning vaqtincha ishlamay qolish holati;

vakolatli organ – qonunchilik hujjati bilan tegishli sohada vakolat berilgan davlat organi sifatida e'tirof etilgan organ yoki kollegial organ.

4. “Aloqa nazorati” axborot tizimi orqali kelib tushgan yoki unga kiritilgan tashkilot, vakolatli organlarning xat-xabarlari, murojaat etuvchilarning murojaatlari hamda “Raqamli nazorat” kompleks axborot tizimi orqali aniqlangan qonun buzilishlar, shuningdek, “Aloqa nazorati” axborot tizimiga kiritilgan monitoring, tekshirish, o'rganish nazorat tadbirlari, ko'rik davomida aniqlangan raqamli huquqbuzarliklar, shuningdek, aloqa sifati ekspertizasi hamda raqamli texnologiyalar va texnik vositalar ekspertizasiga oid hujjatlar (keyingi o'rinlarda nazorat hujjatlari deb yuritiladi) rasmiy murojaat sifatida Davlat inspeksiyasi tomonidan ko'rib chiqiladi.

5. Davlat inspeksiyasi sohada, shu jumladan, tarmoq yoki tizimda yohud undan foydalanib sodir etiladigan yoki shunday huquqbuzarlik sodir etilishiga yo'l qo'yib berilgan huquqbuzarliklarni ko'rib chiquvchi va jazo qo'llovchi hamda tarmoq yoki tizimni ekspertizadan o'tkazuvchi, aloqa sifati ekspertizasi hamda raqamli texnologiyalar va texnik vositalar ekspertizasi bo'yicha xulosa beruvchi vakolatli davlat organi hisoblanadi.

“Aloqa nazorati”, “Raqamli samaradorlik” va “Raqamli xarita” axborot tizimlari hamda “Raqamli nazorat” kompleks axborot tizimi egasi Davlat inspeksiyasi hamda operatori “Raqamli texnologiyalar respublika ekspertiza markazi” DM hisoblanadi.

2-bob. “Aloqa nazorati” axborot tizimi orqali murojaatlar bilan ishlash tartibi

6. “Aloqa nazorati” axborot tizimi orqali kelib tushgan yoki unga kiritilgan quyidagi nazorat hujjatlari yoki raqamli huquqbuzarliklar rasmiy murojaat sifatida tashkiliy-huquqiy shaklidan qat'iy nazar davlat organlari va tashkilotlari, huquqni muhofaza qiluvchi organlar va sud tomonidan Davlat inspeksiyasiga yuborilishi shart, shuningdek, ushbu murojaat va xat-xabarlar Davlat inspeksiyasi tomonidan quyidagilardan biri bo'lganda ko'rib chiqiladi:

murojaat etuvchilarning murojaatlari;

Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi taqdimnomasi yoki xulosasiga ko‘ra, O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik hujjatlari talablarini buzgan axborot sohasi subyektlariga nisbatan belgilangan tartibda choralar ko‘rilishiga oid xulosalar;

“Raqamli texnologiyalar respublika ekspertiza markazi” DM yoki vakolatli organlar tomonidan o‘zlari vakolatli bo‘lgan yo‘nalishlarda aniqlangan huquqbuzarlik bo‘yicha yuborgan xulosalari yoki murojaatlari;

Davlat inspeksiyasining monitoring, tekshirish va o‘rganish davomida aniqlagan qonun buzilishi holatlariga oid hujjatlari.

7. Ushbu Nizomning 6-bandida nazarda tutilgan murojaatlar “Aloqa nazorati” axborot tizimiga quyidagi tartibda kiritiladi:

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining virtual qabulxonasi, “1144”, “1199” ishonch telefon raqamlari, “Aloqa nazorati” axborot tizimi mobil ilovasi, “edo.ijro.uz” tizimi orqali kelib tushgan murojaatlar avtomatik tarzda ko‘rinadi;

qolgan murojaatlar Davlat inspeksiyasining murojaatlarni ko‘rib chiqishga mas‘ul bo‘linmasi tomonidan ro‘yxatga olinadi va kiritiladi.

8. “Aloqa nazorati” axborot tizimiga kiritilgan ushbu Nizomning 6-bandi uchinchi-to‘rtinchi xatboshilarida nazarda tutilgan hujjatlarga doir veb-saytning va (yoki) veb-sayt sahifasining yoxud boshqa axborot resursi, shu jumladan Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksdagi qilmishlarni tarmoqda sodir etilganiga oid huquqbuzarlik bo‘yicha murojaat Davlat inspeksiyasi tomonidan quyidagi tartibda ko‘rib chiqiladi:

uch ish kuni ichida “whois” xizmati yordamida foydalanish mumkin bo‘lgan domen nomi to‘g‘risidagi axborot orqali huquqbuzar shaxsi aniqlanadi;

“whois” xizmati yordamida foydalanish mumkin bo‘lgan domen nomi to‘g‘risidagi axborotda huquqbuzar shaxsi haqida to‘liq ma‘lumotni olish imkoni bo‘lmasa, vakolatli organ yoki “Raqamli texnologiyalar respublika ekspertiza markazi” DM tomonidan berilgan xulosa asosida uch ish kun ichida Ro‘yxatdan o‘tkazuvchiga ko‘rsatma beriladi;

Ro‘yxatdan o‘tkazuvchi ko‘rsatma asosida Domen nomining Ma‘muri haqida quyidagi ma‘lumotlarni uch kun ichida Davlat inspeksiyasiga “whois” xizmati yordamida foydalanish mumkin bo‘lgan domen nomi to‘g‘risidagi so‘ralgan axborotni to‘liq taqdim etadi.

9. “Aloqa nazorati” axborot tizimiga kiritilgan ushbu Nizomning 6-bandi ikkinchi va beshinchi xatboshisida nazarda tutilgan hujjatlarga doir veb-saytning va (yoki) veb-sayt sahifasining yoxud boshqa axborot resursi, shu jumladan Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksdagi qilmishlarni tarmoqda sodir etilgan huquqbuzarlik bo‘yicha murojaat Davlat inspeksiyasi tomonidan quyidagi tartibda ko‘rib chiqiladi:

Davlat inspeksiyasining mas‘ul bo‘linmasi uch ish kuni ichida veb-saytning va (yoki) veb-sayt sahifasining yoxud boshqa axborot resursi, tarmoqqa oid identifikatsiyalovchi ma‘lumotlarni aniq ko‘rsatgan holda texnik holat yuzasidan texnik xulosa beradi;

Davlat inspeksiyasi tomonidan veb-saytning va (yoki) veb-sayt sahifasining yoxud boshqa axborot resursi yoki tarmoqdagi axborotga oid masala bo‘yicha vakolatli organ yoki “Raqamli texnologiyalar respublika ekspertiza markazi” DMga bir ish kuni ichida ijro etilishi majburiy so‘rov yuboriladi;

“Raqamli texnologiyalar respublika ekspertiza markazi” DM yoki vakolatli organ yoki Davlat inspeksiyasining ijro etilishi majburiy so‘rovida belgilangan tartib va muddatlarda xulosa beradi;

uch ish kuni ichida “whois” xizmati yordamida foydalanish mumkin bo‘lgan domen nomi to‘g‘risidagi axborot orqali huquqbuzar shaxsi aniqlanadi;

“whois” xizmati yordamida foydalanish mumkin bo‘lgan domen nomi to‘g‘risidagi axborotda huquqbuzar haqida to‘liq ma‘lumotni olish imkonini bo‘lmasa, “Raqamli texnologiyalar respublika ekspertiza markazi” DM yoki vakolatli organ tomonidan berilgan xulosa asosida uch ish kun ichida Ro‘yxatdan o‘tkazuvchiga ko‘rsatma beriladi;

Ro‘yxatdan o‘tkazuvchi ko‘rsatma asosida Domen nomining Ma‘muri haqida quyidagi ma‘lumotlarni uch kun ichida Davlat inspeksiyasiga “whois” xizmati yordamida foydalanish mumkin bo‘lgan domen nomi to‘g‘risidagi so‘ralgan axborotni to‘liq taqdim etadi.

10. Veb-saytning va (yoki) veb-sayt sahifasining yoki boshqa axborot resursiga yohud tarmoqda sodir etilgan huquqbuzarliklar bo‘yicha “whois” xizmati yordamida foydalanish mumkin bo‘lgan domen nomi to‘g‘risidagi axborotda ko‘rsatilgan yuridik shaxsning rahbari yoki jismoniy shaxs javobgarlikka tortiladi.

11. “Aloqa nazorati” axborot tizimiga kiritilgan ushbu Nizomning 6-bandi uchinchi-to‘rtinchi xatboshisida nazarda tutilgan hujjatlarga doir tarmoqdan foydalanib Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksdagi huquqbuzarlik sodir etilishiga yo‘l qo‘yganini ko‘rsatuvchi murojaat Davlat inspeksiyasi tomonidan 3 ish kuni ichida Yagona interaktiv davlat xizmatlari portalidan foydalanib huquqbuzar shaxsi aniqlanadi va vakolatli organ tomonidan berilgan xulosa asosida qonunbuzilishi holatini bartaraf etish yuzasidan ko‘rsatma beriladi.

12. “Aloqa nazorati” axborot tizimiga kiritilgan ushbu Nizomning 6-bandi ikkinchi va beshinchi xatboshisida nazarda tutilgan hujjatlarga doir tarmoqdan foydalanib Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksdagi huquqbuzarlik sodir etilishiga yo‘l qo‘yganligini ko‘rsatuvchi murojaat Davlat inspeksiyasi tomonidan quyidagicha ko‘rib chiqiladi:

Davlat inspeksiyasining mas‘ul bo‘linmasi uch ish kuni ichida telekommunikatsiya tarmog‘iga oid identifikatsiyalovchi ma‘lumotlarni aniq ko‘rsatgan holda texnik holat yuzasidan texnik xulosa beradi va aniqlangan holat bo‘yicha “Raqamli texnologiyalar respublika ekspertiza markazi” DM yoki vakolatli organga ijro etilishi majburiy so‘rov yuboradi;

“Raqamli texnologiyalar respublika ekspertiza markazi” DM yoki vakolatli organ Davlat inspeksiyasining ijro etilishi majburiy so‘rovida belgilagan tartib va muddatlarda xulosa beradi;

Davlat inspeksiyasi tomonidan uch ish kuni ichida Yagona interaktiv davlat xizmatlari portalidan foydalanib huquqbuzar shaxsi aniqlanadi va “Raqamli texnologiyalar respublika ekspertiza markazi” DM yoki vakolatli organ tomonidan berilgan xulosa asosida qonunbuzilishi holatini bartaraf etish yuzasidan ko‘rsatma beriladi.

13. Tarmoqda qonunchilik hujjatlari bilan javobgarlikni nazarda tutuvchi axborotni tarqatganlikka oid shunday huquqbuzarlik sodir etilishiga yo‘l qo‘yganlik holati yuzasidan yuridik shaxsning rahbari javobgarlikka tortiladi.

14. “Aloqa nazorati” axborot tizimiga kiritilgan ushbu Nizomning 6-bandi uchinchi-to‘rtinchi xatboshisida nazarda tutilgan hujjatlarga doir tarmoqdan foydalanib Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksdagi huquqbuzarlik sodir etilgani bo‘yicha murojaat Davlat inspeksiyasi tomonidan uch ish kuni ichida Yagona interaktiv davlat xizmatlari portalidan foydalanib huquqbuzar shaxsi aniqlanadi va “Raqamli texnologiyalar

respublika ekspertiza markazi” DM yoki vakolatli organ tomonidan berilgan xulosa asosida qonunbuzilishi holatini bartaraf etish yuzasidan ko‘rsatma beradi.

15. “Aloqa nazorati” axborot tizimiga kiritilgan ushbu Nizomning 6-bandida ikkinchi va beshinchi xatboshisida nazarda tutilgan hujjatlarga doir tarmoqdan foydalanib Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksdagi huquqbuzarlik sodir etilgani bo‘yicha murojaat Davlat inspeksiyasi tomonidan quyidagi tartibda ko‘rib chiqiladi:

Davlat inspeksiyasining mas‘ul bo‘linmasi uch ish kuni ichida tarmoqqa oid identifikatsiyalovchi ma‘lumotlarni aniq ko‘rsatgan holda texnik holat yuzasidan texnik xulosa beradi va aniqlangan holat bo‘yicha “Raqamli texnologiyalar respublika ekspertiza markazi” DM yoki vakolatli organga ijro etilishi majburiy so‘rov yuboriladi;

“Raqamli texnologiyalar respublika ekspertiza markazi” DM yoki vakolatli organ Davlat inspeksiyasining ijro etilishi majburiy so‘rovida belgilagan tartib va muddatlarda xulosa beradi;

Davlat inspeksiyasi tomonidan uch ish kuni ichida Yagona interaktiv davlat xizmatlari portalidan foydalanib huquqbuzar shaxsi aniqlanadi va “Raqamli texnologiyalar respublika ekspertiza markazi” DM yoki vakolatli organ tomonidan berilgan xulosa asosida qonunbuzilishi holatini bartaraf etish yuzasidan ko‘rsatma beriladi.

16. Tarmoqdan foydalanib qonunchilik hujjatlari bilan javobgarlikni nazarda tutuvchi axborotni tarqatganlik yoki so‘zlashuv madaniyatiga rioya qilmagan yohud tarmoqdan foydalanish tartibiga (jamoat tartibotiga) rioya qilmagan yoki Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksda nazarda tutilgan huquqbuzarlikni sodir etgan yoki ma‘lumotlarni tarqatish, reklama qilish, e‘lon berish, namoyish qilish, kontentda qonunchilik bilan javobgarlikni nazarda tutuvchi xarakatlarni sodir etish va boshqa huquqbuzarlikka oid holatlarni amalga oshirgan foydalanuvchi bo‘lgan jismoniy shaxs, shu jumladan, hisob raqam (plastik raqam) egasi javobgarlikka tortiladi.

17. Tarmoq yoki tizim uzilishi, to‘xtalishi, tarmoq loyihalanishi, qurilishi, foydalanilishi hamda ulardan foydalanib xizmatlar ko‘rsatilishiga, shu jumladan, aloqa xizmatining sifat ko‘rsatgichlari, ko‘rsatilayotgan pochta aloqasi, telekommunikatsiya va raqamli davlat xizmatlari bo‘yicha to‘lovlar amalga oshirilishiga oid ushbu Nizomning 6-bandiga oid murojaat kelib tushgan kunida Davlat inspeksiyasining murojaatlar bo‘linmasi tomonidan quyidagi xarakatlar amalga oshiriladi:

murojaat kelib tushgan kuni taalluqliligi bo‘yicha pochta aloqasi va telekommunikatsiya operatori yoki provayderi, raqamli davlat xizmatini ko‘rsatuvchi tashkilot va to‘lov tizimlarini amalga oshiruvchi tadbirkorlik subyektlariga qoidabuzarlikni 10 soat ichida bartaraf etish hamda “Aloqa nazorati” axborot tizimiga ma‘lumot kiritish uchun;

10 soat ichida bartaraf etilmagan yoki “Aloqa nazorat” axborot tizimiga ma‘lumot kiritmagan yohud ishonchsiz, haqiqatga to‘g‘ri kelmaydigan, shubhali dalillar majburiy ilova qiladigan ma‘lumot kiritilganida yoki bevosita sohaga yohud raqamli huquqbuzarlikka oid murojaatlar bo‘yicha ma’muriy huquqbuzarlik ishini yuritish uchun Davlat inspeksiyasining markaziy va hududiy bo‘linmalariga yuboradi;

ekspertizaga oid murojaatlar “Raqamli texnologiyalar respublika ekspertiza markazi” DMga hamda Davlat inspeksiyasining mas‘ul bo‘linmasiga yuboradi;

ushbu bandning ikkinchi-uchinchi xatboshilaridagi murojaatlardan boshqa murojaatlar qonunchilik va Davlat inspeksiyasining hujjatlarida belgilangan tartibda hal etiladi.

18. Quyidagilar pochta aloqasi yoki telekommunikatsiya xizmat ko'rsatish qoidalarini buzish deb hisoblanadi, bundan ushbu nizomning 19-bandida nazarda tutilgan hollar mustasno:

10 soat ichida qoidabuzarlik bartaraf etilib, haqqoniy to'liq va to'g'ri dalillarni o'z ichiga olgan ma'lumotlar "Aloqa nazorati" axborot tizimiga kiritilmagan taqdirda;

pochta aloqasi yoki telekommunikatsiya xizmatlarini ko'rsatish qoidalari bajarilmagan yoki buzilgan taqdirda;

ushbu nizom talablari buzilgan taqdirda;

qonunchilik hujatlari talablari buzilgan taqdirda.

19. Pochta aloqasi operatorlari va provayderlari uchun majburiy bo'lgan ushbu bandning uchinchi xatboshisidagi pochta yoki kur'erlik jo'natmalarining nazorat muddatlari buzilganligi yoki aloqa sifatiga oid o'lchash natijalari bo'yicha telekommunikatsiya xizmatining sifat ko'rsatgichlariga oid ekspertiza xulosasi bo'yicha aniqlangan qonun buzilishi aloqa xizmatining sifat va normalari buzish deb hisoblanadi, bunda operator yoki provayderning rahbari javobgarlikka tortiladi.

Aloqa sifatini o'lchash, ekspertizadan o'tkazish hamda huquqbuzarlik ishini yuritish 4-ilovaga muvofiq amalga oshiriladi.

Amaldagi qonunchilik bilan borish qiyin bo'lgan va tog'li hududlar tarkibiga kiritilgan aholi punktlariga pochta yoki kur'erlik jo'natmalari u qabul qilingan kundan boshlab uzog'i bilan 3 kun ichida, qolgan hududlarga esa, 2 kun ichida majburiy yetkazib berilishi lozim, bundan qonunda nazarda tutilgan muddatlar mustasno.

20. Sohaga oid texnik jihatdan tartibga soluvchi hujjatlar talablarining buzilishi texnik reglamentlarga yoki standartlarning majburiy talablariga rioya etmaslik hisoblanadi va xo'jalik yurituvchi subyektning rahbari yoki aybdor jismoniy shaxs javobgarlikka tortiladi.

21. Yagona interaktiv davlat xizmatlari portalida, shuningdek, axborot resurslari orqali ko'rsatilayotgan elektron (raqamli) davlat xizmatlari va servislarini ko'rsatishga oid qonunchilik hujjatlari va boshqa hujjatlar talablarining buzilishi raqamli (elektron) davlat xizmatlari ko'rsatish sohasidagi qonunchilikni buzish deb hisoblanadi va tashkilot rahbari javobgarlikka tortiladi.

22. O'zbekiston Respublikasida telekommunikatsiyalar tarmoqlarida foydalaniladigan telekommunikatsiyalarning texnik vositalari, shu jumladan foydalanuvchi qurilmalari qonunchilikka va texnik jihatdan tartibga solish sohasidagi normativ hujjatlarga muvofiqligi yuzasidan sertifikatlashtirilishi lozim. Telekommunikatsiyalar tarmoqlaridagi mobil qurilmalarning xalqaro o'ziga xos identifikatsiya kodlari ro'yxatdan o'tkazilishi kerak. O'zbekiston Respublikasida telekommunikatsiyalar tarmoqlarida foydalaniladigan telekommunikatsiyalarning texnik vositalari, shu jumladan foydalanuvchi qurilmalarini sertifikatlashtirish ushbu texnik vosita yoki qurilmaga ulangan holda, telekommunikatsiya xizmatini ko'rsatayotgan tegishli operator yoki provayder tomonidan amalga oshiriladi.

Sohaga oid metrologiya, sertifikatlashtirish va muvofiqlikni baholash qoidalarini buzish holati bo'yicha yuridik shaxs rahbari va telekommunikatsiyalar tarmoqlaridagi mobil qurilmalarning xalqaro o'ziga xos identifikatsiya kodlari ro'yxatdan o'tkazmaslik bo'yicha xo'jalik yurituvchi subyekt rahbari va jismoniy shaxs javobgarlikka tortiladi.

23. Tarmoqda yoki undan foydalanib huquqbuzarlik sodir etgan yohud shunday huquqbuzarlik sodir etilishiga yo'l qo'yib bergan yoki texnik vositalar orqali tarmoqda noqonuniy xarakatlarni amalga oshirgan shaxs (lar) telekommunikatsiya tarmog'idan

qonunga xilof yoki ruxsatsiz foydalanish holati yuzasidan ma'muriy javobgarlikka tortiladi.

24. Sohada texnik va texnologik jarayonlar, vositalar va qurilmalarning to'xtashi, to'xtalishi, avariya yuzaga kelishi, shuningdek, tarmoqlardan qonunga xilof ravishda yoki ruxsatsiz foydalanishga yo'l qo'yib bergan, tarmoqlarda lozim darajada himoyalani, axborot xavfsizligini ta'minlanmaslik holatlari yuzasidan tarmoq yoki tizim egasi bo'lgan subyekt, shu jumladan, yuridik shaxs rahbari javobgarlikka tortiladi.

25. Quvvatidan qat'iy nazar radiouzatkich shahobchasini ruxsatsiz o'rnatish va (yoki) undan foydalanish, abonentlik qurilmasini qurilmasini ro'yxatdan o'tkazmay yoki ruxsatsiz tarmoqqa ulash holatlari bo'yicha qonun buzilishiga yo'l qo'ygan subyekt yoki Wi-fi xizmati tashkilotchisining qonunchilik bo'yicha olgan majburiyatlarining bajarmasligi yuzasidan Wi-fi xizmati tashkilotchisi bo'lgan yuridik shaxs rahbari yoki jismoniy shaxs javobgarlikka tortiladi.

26. Radioelektron vositalar va yuqori chastotali qurilmalardan foydalanish tartibi bo'yicha ruxsatnoma olmagan, boshqa subyektlarning qonuniy faoliyatiga xalaqit berayotgan shaxs, noqonuniy radioelektron vositalarni sotish, ayirboshlash, mobil qurilmaning xalqaro o'ziga xos identifikatsiya kodini yoki abonent qurilmasining identifikatsiyalash modulini qonunga xilof ravishda o'zgartirish holatlari bo'yicha mazkur huquqbuzarlikni amalga oshirgan subyekt javobgarlikka tortiladi.

27. Aloqa liniyalari, inshootlari va tarmoqlarini muhofaza qilish qoidalarini buzish holati bo'yicha mazkur qilmishni amalga oshirgan qurilishni tashabbus ko'rsatgan yuridik shaxs rahbari, huquqbuzarlik ishida yuridik shaxs bo'lmagan taqdirda qurilishni tashabbus ko'rsatgan jismoniy shaxs yoki shunday huquqbuzarlik vujudga kelishiga shart-sharoit yaratib bergan tashkilot, shu jumladan, yuridik shaxs rahbari javobgarlikka tortiladi.

28. Axborot tizimi yoki kompyuter tizimidan foydalanish qoidalarini buzish holatlari bo'yicha mazkur qilmishni sodir etgan shaxs va shunday qilmishlar vujudga kelishiga yo'l qo'yib bergan shaxs javobgarlikka tortiladi.

29. Axborot tizimi yoki aloqa liniyasini ishga tushirishga oid qonunchilik, shu jumladan, o'zboshimchalik bilan axborot tizimini amaliyotga joriy etish, hisobdan chiqarish, foydalanuvga qabul qilish, aloqa liniyalari va tarmoqni loyihalash, qurish, foydalanish, xizmatlar ko'rsatish holatlari yuzasidan o'zboshimchalikni amalga oshirgan tashkilot, shu jumladan, yuridik shaxs rahbari javobgarlikka tortiladi.

30. Ushbu Nizomning 6-29-bandlarida nazarda tutilgan holatlar bo'yicha 1-ilovaga muvofiq reglamentda belgilangan tartibda murojaat ko'rib chiqiladi:

Ekspertizaga oid murojaatlardan boshqa ushbu Nizomda nazarda tutilgan murojaatlar bo'yicha Davlat inspeksiyasi xodimi murojaat o'ziga kelib tushgan kuni ushbu Nizomda boshqa alohida muddat va tartib belgilangan bo'lmasa, huquqbuzarning shaxsi va huquqbuzarlik ishi uchun huquqbuzarlik tarkibi yetarli bo'lsa, huquqbuzarga nisbatan 1-ilovaga muvofiq reglamentda belgilangan tartibda ma'muriy jazo qo'llash, huquqbuzarlik ishini yuborish yoki tugatish qarorlaridan birini qabul qiladi;

Huquqbuzarlik ishi ko'zdan kechirishni talab etsa, 1-ilovaga muvofiq reglamentda belgilangan tartibda ko'zdan kechirishni amalga oshirib, ko'zdan kechirish amalga oshirilgan kuni ko'zdan kechirish bayonnomasini shakllantiradi va huquqbuzarlik ashyosi bo'lsa, uni vaqtinchalik olib qo'yadi hamda ashyoni vaqtinchalik saqlash masalasini belgilangan tartibda hal etadi;

zarur bo'lsa, foto, video, audio, raqamli (elektron) dalillarni to'playdi, mutaxassis fikri yoki (va) ekspertiza xulosasini oladi.

Murojaat o'ziga kelib tushgan kundan boshlab ko'pi bilan 3 kun ichida aloqa sifati o'lchovini amalga oshiradi, aloqa liniyasi, axborot tizimi uzilishi, to'xtalishi, tarmoqdagi holatlar bo'yicha ko'zdan kechirish bayonnomasini rasmiylashtiradi, foto va video dalillarni to'playdi, ekspertiza o'tkazish zaruriyati bo'lgan hollarda mutaxassis jalb qiladi, ekspertiza tayinlaydi.

31. Raqamli nazorat tizimida raqamli huquqbuzarlikka oid ishlar soddalashtirilgan yoki oddiy tartibda ko'rib chiqiladi. Soddalashtirilgan tartibda huquqbuzarlik ishi huquqbuzarning ishtirokisiz ko'rib chiqiladi.

32. Oddiy tartibda huquqbuzarlik ishi quyidagicha ko'rib chiqiladi:

shikoyat (protest) keltirgan hamda ma'muriy javobgarlik ishtirokchilari, shu jumladan, foydalanuvchiga chaqiruv qog'ozi "Raqamli nazorat" axborot tizimi orqali yuboriladi;

tegishli tashkilot, shu jumladan, operator va provayder ko'tarilgan masala bo'yicha mas'ul mansabdor shaxsi o'zining mansab yo'riqnomasi, ishga qabul qilish haqidagi buyruq nusxasi va shaxsini tasdiqlovchi hujjatni, shuningdek fuqarolar o'zining shaxsini tasdiqlovchi hujjatni Davlat inspeksiyasi mansabdor shaxsiga u chaqirgan kuni taqdim etadi;

Davlat inspeksiyasi o'ziga zarur hujjatlarni yoki ma'lumotlarni ijro etilishi majburiy so'rovlari asosida yoki "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimi orqali olishi mumkin.

33. Davlat inspeksiyasi o'ziga zarur hujjatlarni taqdim etishni so'rab yuborgan ijro etilishi majburiy so'rovi tashkiliy huquqiy shaklidan qat'iy nazar davlat organlari va tashkilotlari, xo'jalik yurituvchi subyektlar, jismoniy va yuridik shaxslar uchun majburiydir hamda ular Davlat inspeksiyasi so'rovida belgilagan tartib va muddatda zarur hujjatlarni, ma'lumotlarni, materiallarni taqdim etishi, tizim va tarmoqqa moneliksiz kirishiga shart-sharoit yaratishi shart.

34. Ushbu Nizomga muvofiq Davlat inspeksiyasining so'rovlarini majburiy ijro etmaslik, zarur hujjatlarni va ma'lumotlarni, materiallarni taqdim etmaslik, Davlat inspeksiyasi xodimlari xizmat vazifalariga monelik qilish hokimiyat vakilining qonuniy talablarini bajarmaslik yoki xizmat vazifalarini bajarishiga to'sqinlik qilish hisoblanadi va ushbu holatda ma'muriy javobgarlikka so'rov yuborilgan yoki xizmat vazifalariga to'sqinlik qilgan mansabdor shaxs yoki boshqa shaxslar javobgarlikka tortiladi.

35. Davlat inspeksiyasining chaqiruv qog'ozlariga muvofiq shaxslarning kelmasligi unga nisbatan huquqbuzarlik ishi ko'rib chiqilishiga to'sqinlik qilmaydi.

36. Ma'muriy yoki moliyaviy huquqbuzarlik aniqlangan taqdirda ma'muriy va moliyaviy jazo Davlat inspeksiyasi yoki uning hududiy inspeksiyasi boshlig'i yoki uning o'rinbosari tomonidan qo'llaniladi va huquqbuzarga nisbatan qonunchilikda jarimani ixtiyoriy to'lashga oid imtiyozlar belgilangan tartibda taqdim etiladi.

37. Ma'muriy va moliyaviy jazo qo'llash to'g'risidagi qaror jismoniy shaxs bo'lgan huquqbuzarga "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimi orqali uning Yagona interaktiv davlat xizmatlari portalidagi shaxsiy kabineti, Davlat inspeksiyasi veb-sayti, "ye-jarima" veb-saytiga yuboriladi hamda Davlat inspeksiyasi veb-saytining xavolasiga o'tishni nazarda tutuvchi sms-xabarnomani "Elektron hukumat" doirasida aholi va tadbirkorlik subyektlariga ko'rsatiladigan davlat xizmatlari to'g'risida elektron xabardor qilish tizimi orqali yuborish orqali huquqbuzar xabardor etiladi, agarda buning imkoni bo'lmasa, milliy pochta tizimi orqali huquqbuzarga qaror yuboriladi.

Qaror qoida tariqasida davlat organlari, tashkilotlari, xo'jalik yurituvchi subyektlar va boshqa yuridik shaxslar rahbariga nisbatan qo'llanilgan bo'lsa, ushbu tashkilotning

yuridik manziliga, jismoniy shaxslarga esa, uning mavjud tizimda aniqlangan yashash joyiga yuboriladi.

38. “Elektron hukumat” doirasida aholi va tadbirkorlik subyektlariga ko‘rsatiladigan davlat xizmatlari to‘g‘risida elektron xabardor qilish tizimi orqali yuborilgan sms-xabarga xavola qilingan hujjat huquqbuzarning Davlat inspeksiyasidagi mavjud abonent raqamiga yuboriladi va sms-xabarning yuborilganlik hamda smsning yetib borganlik fakti huquqbuzarning o‘ziga oid masala bo‘yicha huquqbuzarlik ishidan xabardor ekanligini anglatadi.

39. “Elektron hukumat” doirasida aholi va tadbirkorlik subyektlariga ko‘rsatiladigan davlat xizmatlari to‘g‘risida elektron xabardor qilish tizimi orqali yuborilgan sms-xabar huquqbuzarga yetib bormaganligi haqida tizimda xabar kelib tushsa, qabul qilingan qaror yoki hujjat milliy pochta tizimi orqali yuboriladi.

40. Chet el fuqarolari, fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar yoki moliyaviy jarimalar, shuningdek, sms-xabar yuborilmagan bo‘lsa yoki yuborilgan xabarni jo‘natishning texnik imkoniyati bo‘lmasa, huquqbuzarga tegishli hujjatlar milliy pochta tizimi orqali yuboriladi.

3-bob. “Raqamli nazorat” kompleks axborot tizimining ishlash tartibi

41. O‘zbekiston Respublikasidagi tizimlar “Raqamli nazorat” kompleks axborot tizimiga ulanadi va 24/7 rejimda raqamli nazorat olib boriladi.

Tizimning “Raqamli nazorat” kompleks axborot tizimiga ulanishi bo‘yicha mas’uliyat tegishli tizimning egaligi yoki foydalanuvida bo‘lgan Tizim ma’muri hamda uning rahbari va administratori zimmasida bo‘ladi.

42. Tizimni amaliyotga joriy etish Davlat inspeksiyasining ijobiy xulosasi bo‘lganda yo‘l qo‘yiladi.

O‘zboshimchalik bilan tizimni amaliyotga joriy etish o‘zboshimchalik holati bo‘yicha huquqbuzarga nisbatan chora ko‘rishga hamda tizimni majburiy to‘xtatib qo‘yilishiga asos bo‘ladi.

43. “Raqamli nazorat” kompleks axborot tizimida tizimlarning sifat ko‘rsatgichlari baholanadi.

44. Mavjud tizimlar “Raqamli nazorat” kompleks axborot tizimiga 2025-yilning yakuniga qadar ulanadi hamda qolgan tizimlar Davlat inspeksiyasining ijobiy xulosasi berilganidan keyin ikki oy muddatda ulanadi.

45. Davlat inspeksiyasining ijobiy xulosasi bo‘lgandagina tizimlardagi axborot yuridik kuchga ega bo‘ladi, Davlat inspeksiyasining ijobiy xulosasi bo‘lmagan tizimdagi axborot hech qanday huquqiy oqibatlarga olib kelmaydi hamda biron bir huquqiy munosabatlarni tartibga solmaydi.

46. “Raqamli nazorat” kompleks axborot tizimiga ulanish quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

tizimga Davlat inspeksiyasi xulosasi bergan yoki xulosa bermaganligidan qat’iy nazar mavjud tizim egasi (operatori) bo‘lgan Tizim ma’muri Davlat inspeksiyasiga yozma murojaat etadi;

Davlat inspeksiyasi 10 kun ichida tizim egasi (operatori) bo‘lgan Tizim ma’muriga “Raqamli nazorat” kompleks axborot tizimida alohida shaxsiy kabinet ochib beradi va shaxsiy kabinet ochib berilganligini hamda uni to‘ldirish lozimligini ma’lum qiladi;

Davlat inspeksiyasi javobini olgach Tizim ma’muri hamda uning rahbari va administratori 5 kun ichida ochib berilgan shaxsiy kabinetga o‘zlarining ishga qabul qilinganligi (lavozimga tayinlanganligi) to‘g‘risidagi buyruqni biriktiradi hamda shaxsiy kabinetda mavjud tizim haqidagi quyidagi ma’lumotlarni to‘ldirib, Davlat inspeksiyasini

yozma ravishda xabardor etadi, qayta tashkil etilgan yoki tugatilayotgan Tizim ma'muri tegishli hujjat qabul qilinganidan boshlab 3 ish kuni ichida tizimdagi mavjud ma'lumotlarga tegishli tuzatishlarni kiritishi shart:

tizim nomi, tarmoqdagi xavolasi;

administrator(lar)ning FISH, lavozimi, tug'ilgan-yili va joyi, JShShIR, elektron (pochta) va yashash manzili, ishga qabul qilinganligi haqidagi buyruq rekvizitlari, mobil telefon raqam(lar)i;

tashkilot, shu jumladan, Tizim ma'muri nomi, Tizim ma'muri rahbarining FISH, tug'ilgan-yili va joyi, JShShIR, tashkilot elektron (pochta) va yashash manzili, mobil telefon raqam(lar)i.

47. Nizomning 46-bandida nazarda tutilgan ma'lumotlar muddatida va to'g'ri kiritilishi, haqqoniyliги bo'yicha javobgarlik shaxsiy kabinet ochib berilgan tashkilot, shu jumladan, Tizim ma'muri va uning rahbari hamda administrator(lar)ining zimmasidadir.

48. Mazkur Nizomning 38-bandida nazarda tutilgan ma'lumotlar kiritilgan Davlat inspeksiyasiga berilgan xabar asosida "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimiga ulangan tizimlar faoliyati raqamli nazorat holatiga o'tadi va baholash avtomatik boshlanadi.

49. "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimiga ulangan tizimlar faoliyati avtomatik tarzda ushbu Nizomda nazarda tutilgan qonun buzilishlari ko'rsatilgan holda, har bir qonun buzilishiga 10 balldan olib tashlagan holda, Tizim ma'murlarining tizimidagi uzilish yoki to'xtalishni inobatga olib, avtomatik baholanadi.

Baholash ushbu Nizomdagi har bir mezon bo'yicha amalga oshiriladi.

50. "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimida shaxsiy kabinetning yuritilishi, tizimning axborot xavfsizligi, login va parollarning maxfiyligi, tizimning barqarorligi, ulardagi ma'lumotlarning haqqoniyliги, tizim xavfsizligi uchun mas'uliyat tashkilot, shu jumladan, Tizim ma'muri hamda uning rahbari va administrator(lar)i zimmasida bo'ladi.

"Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimiga Tizim ma'murining rahbari va administrator(lar)i o'zlarining Yagona identifikatsiya tizimi orqali kiradi, tashkilotlarning talabiga muvofiq elektron raqamli imzo orqali kirishga ham qo'shimcha texnik imkoniyat yaratib berilishi mumkin.

51. Tizim ma'muri, shuningdek, uning rahbari va administratori o'zlarining tizimidagi uzilish yoki to'xtalishlar bo'yicha "Raqamli nazorat" axborot tizimi orqali xabar qilinganidan so'ng, ish vaqti davomida ikki soat ichida uzilish yoki to'xtalishlarni bartaraf qilishi shart.

52. "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimiga ulangan tizimdagi uzilish yoki to'xtalish haqida "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimi orqali avtomatik xabar beriladi va xabar Tizim ma'murining rahbari va administratorining shaxsiy kabinetida nazarda tutilgan elektron pochta manzillari yoki (va) mobil telefon raqamiga yuboriladi.

53. Ushbu Nizomning 51-bandida nazarda tutilgan muddatda axborot tizimidagi uzilish yoki to'xtalish bartaraf etilmagan taqdirda Davlat inspeksiyasi tomonidan ko'rsatma va chaqiruv qog'ozi qonun buzilishiga yo'l qo'ygan Tizim ma'murining rahbari va administratorining shaxsiy kabineti, elektron pochta manzili yoki mobil telefon raqamiga yuboriladi.

54. Chaqiruv qog'ozi va ko'rsatmani yuborish imkoni bo'lmaganda "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimidan to'laqonli foydalanish bo'yicha qonun buzilishi holatlarini bartaraf etish va Tizim ma'muri administratoriga intizomiy jazo qo'llash

bo'yicha ko'rsatma bilan birga yo'l qo'yilgan qonun buzilishlarini bartaraf etish haqidagi ko'rsatma va chaqiruv qog'ozi milliy pochta tizimi orqali Tizim ma'muriga jo'natiladi.

55. Raqamli (elektron) davlat xizmatlarini amalga oshiruvchi idoralar axborot tizimlaridagi uzilish yoki to'xtalish hamda ushbu Nizomda nazarda tutilgan boshqa qonun buzilishi holatlari bo'yicha Tizim ma'muri rahbari yoki administrator davlat xizmatlari ko'rsatish sohasidagi qonunchilikni buzish va hokimiyat vakili, shu jumladan Davlat inspeksiyasining qonuniy talablari va ko'rsatmalarini bajarmaslik yoki xizmat vazifalarini bajarishiga to'sqinlik qilish holati bo'yicha javobgarlikka tortiladi.

Milliy pochta tizimi va ushbu bandning birinchi xatboshisida nazarda tutilmagan Tizim ma'muriga tegishli bo'lgan tizimdagi uzilish yoki to'xtalish hamda ushbu Nizomda nazarda tutilgan boshqa qonun buzilishi holatlari bo'yicha Tizim ma'muri rahbari yoki administrator xizmat ko'rsatish qoidalarini buzish va hokimiyat vakili, shu jumladan Davlat inspeksiyasining qonuniy talablari va ko'rsatmalarini bajarmaslik yoki xizmat vazifalarini bajarishiga to'sqinlik qilish holati bo'yicha javobgarlikka tortiladi.

56. O'zbekiston Respublikasidagi barcha tizimlar Tizim ma'muri tomonidan kamida 72 soat oldin o'zlarining egaligi yoki foydalanuvida bo'lgan axborot tizimidagi texnik profilaktik tadbirlar haqida Davlat inspeksiyasi va O'zbekiston Respublikasining barcha aholisini rasman ogohlantirishi shart.

57. Tizim ma'muri o'zining tizimidagi uzilish yoki to'xtalish holatlari bo'yicha "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimidan xabar yuborilganidan boshlab 2 soat ichida kamchiliklarni bartaraf etishi shart va buning uchun javobgarlik Tizim ma'muri, uning rahbari hamda administrator(lar)i zimmasida bo'ladi.

58. Tizim ma'muri o'zining egaligi yoki foydalanuvdagi tizimida uzilish yoki to'xtalish davrida harakat qilish (bartaraf etish) sxemasini hamda yuklanishlar (jumladan, mavsumiy) va foydalanuvchilar soni ortib borishini inobatga olgan holda takomillashtirish rejalarini ishlab chiqishi va amalga oshirishi zarur.

59. "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimi orqali tizimlarning SSL/TLS sertifikatı muddati tugashiga 10 kun qolganda Tizim ma'muri xabardor qilinadi va ushbu xabar asosida Tizim ma'muri o'zining egaligi yoki foydalanuvdagi axborot tizimlarining SSL/TLS sertifikatı muddati tugagunga qadar SSL/TLS sertifikatı muddatini uzaytirishi shart.

60. Tizim ma'muri hamda uning rahbari va administratori "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimi orqali xabar qilinganidan so'ng, 5 ish kuni davomida quyidagilar bo'yicha aniqlangan qoidabuzarlikni bartaraf etishi lozim:

- qonunchilik hujjatlari talablari buzilganligi;
- texnik jihatdan tartibga soluvchi normativ hujjatlar talablari buzilganligi;
- nazorat sinovida aniqlangan qoidabuzarliklar va kamchiliklar;
- tizimdan ro'yxatdan o'tish jarayonlari axborot xavfsizligi talablariga rioya etilmagan holda tashkil etilganligi;
- tizimning ma'lumotlari saqlanadigan serverlari (xosting) O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqarida joylashtirilganligi;
- shaxsiy kabinetni to'g'ri va to'laqonli to'ldirilmaganligi;
- xizmat ko'rsatish qoidalari buzilayotganligi;
- mazkur Nizomning 56-57- va 59-bandida nazarda tutilgan qonun buzilishi;
- ushbu Nizomda belgilangan muddatlarda bajarilishi zarur bo'lgan qoidalar buzilganligi.

61. Tizim ma'murining ushbu Nizomga muvofiq raqamli nazorat o'rnatilishi shart bo'lgan tizimini yashirishi, haqiqatga to'g'ri kelmaydigan ma'lumotlar berishi va tegishli ma'lumotlarni taqdim etmasligi, shuningdek, tizimini integratsiyalashga to'sqinlik qilishi taqiqlanadi va bu qonun buzilishi hisoblanadi.

62. Tizim ma'muri o'zining tizimini yashirishi, tizim haqida haqiqatga to'g'ri kelmaydigan ma'lumotlarni taqdim etishi, "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimiga integratsiya qilmagan holda foydalanishi oqibatida mazkur tizim bilan bog'liq bo'lgan barcha xarakatlari telekommunikatsiya tarmog'idan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish hisoblanadi va ushbu tizimdagi barcha axborot va ular orqali amalga oshirilgan xizmatlar, hujjatlar, bitimlar va boshqa xarakatlar o'z-o'zidan haqiqiy emas deb sanaladi.

63. Raqamli texnologiyalar vazirligi huzuridagi "Raqamli hukumat loyihalarini boshqarish markazi" davlat muassasi va "Kiberxavfsizlik markazi" DUK tomonidan davlat organlari va tashkilotlarining axborot tizimlari to'g'risidagi ma'lumotlar Raqamli hukumatning axborot tizimlari va resurlari yagona reestri (keyingi o'rinlarda – Yagona reestr)ning ID raqamlari asosida Davlat inspeksiyasiga taqdim etilishi shart.

"Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimida huquqbuzar haqidagi 1-ilovaga muvofiq ma'lumotlar Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali hamda davlat organlari va tashkilotlarining tizimlari va resurslari orqali avtomatik idoralararo elektron (raqamli) hamkorlik yo'li bilan olinadi.

64. "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimiga ulangan tizimdan foydalanish samaradorligi, maqsadliligi va joriy etish darajasini baholash har bir tizim uchun alohida amalga oshiriladi hamda Tizim ma'murlari kesimida davlat va xususiy sektor ishtirokchilari alohida-alohida "Raqamli samaradorlik" axborot tizimida umumlashtiriladi.

65. Baholash natijalariga muvofiq axborot tizimidan foydalanish samaradorligi, maqsadliligi va joriy etish darajasi reyting balli bo'yicha:

86 balldan 100 ballgacha baholangan axborot tizimi — samarali;

71 balldan 85 ballgacha baholangan axborot tizimi — samaradorligi o'rtacha;

56 balldan 70 ballgacha baholangan axborot tizimi — samaradorligi past;

55 balldan past baholangan axborot tizimi – samarasiz deb topiladi.

Samaradorligi past va samarasiz deb topilgan axborot tizimini reytingini oshirish va kamchiliklarni bartaraf etish bo'yicha Tizim ma'muriga Davlat inspeksiyasining majburiy ko'rsatmalari taqdim etiladi.

66. Quyidagi holatlarda tizimni baholash natijalaridan qat'iy nazar samarasiz deb topiladi:

tizim bir chorak davomida 48 soatdan ortiq ish faoliyatida bo'lmagan taqdirda (texnik va profilaktika ishlari bundan mustasno);

nazorat sinovlari natijasida tizimdan foydalanuvchilarni ro'yxatdan o'tish jarayoni va raqamli xizmatlar ko'rsatilishida aniqlangan kamchiliklar bartaraf etilmaganlik holatlarida;

Davlat inspeksiyasining samaradorligi past yoki samarasiz deb topilgan axborot tizimining reytingini oshirish va kamchiliklarni bartaraf etish bo'yicha majburiy ko'rsatmalari bajarilmagan taqdirda.

Tizim ma'muri o'zining tizimi bir chorak davomida 48 soatdan ortiq ish faoliyatida bo'lmagan taqdirda majburiy ravishda o'zining tizimi samarasiz deb topilgan kundan boshlab 10 ish kuni ichida uni Davlat inspeksiyasining alohida servisi (IT-audit)dan foydalangan holda, hisobdan chiqarishi va undagi ma'lumotlarning keyingi taqdirini hal qilishi shart.

67. Tizimdan foydalanish samaradorligi, maqsadliligi va joriy etish darajasini baholash natijalari Tizim ma'murlarining "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimidagi shaxsiy kabineti, Yagona interaktiv davlat xizmatlari portalida va Davlat inspeksiyasi rasmiy sahifalarida e'lon qilinadi.

68. O'zbekiston Respublikasi hududida faoliyat ko'rsatuvchi barcha axborot tizimlari, shu jumladan, "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimiga ulanadigan axborot tizimiga xizmat ko'rsatayotgan server qurilmalari jisman O'zbekiston Respublikasi hududida joylashtirilgan bo'lishi shart.

O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining shaxsga doir ma'lumotlari Tizim ma'muri tomonidan o'zining axborot tizimida ishlov berilayotganida, shu jumladan, foydalanilayotganida, yig'ilayotganida va belgilangan maqsaddan chiqib ketmagan holda ishlov berilayotganida Tizim ma'muri hamda uning rahbari va administrator shaxsga doir qonunchilikka rioya qilishlari shart.

O'zbekiston Respublikasi hududida faoliyat ko'rsatuvchi barcha axborot tizimlari, shu jumladan, "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimiga ulanadigan axborot tizimidagi shaxsga doir qonunchilik ustidan davlat nazorati Davlat inspeksiyasi tomonidan amalga oshiriladi hamda qonun buzilishi holatlari aniqlangan taqdirda vakolatli organ xulosasi yoki ekspertiza xulosasi asosida Tizim ma'murining rahbari yoki administrator javobgarlikka tortiladi.

69. Tizim ma'murining ushbu Nizom talablariga zid ravishda o'z tizimidan foydalanishi Raqamli texnologiyalar vazirligi tomonidan tegishli tizimning faoliyatini tarmoqda cheklashiga, vakolatli organning xo'jalik yurituvchi subyektni faoliyatini to'xtatishiga, Davlat inspeksiyasining ko'rsatmasi yuborilishiga va aybdorga nisbatan chora ko'rishiga sabab bo'ladi.

70. Ushbu Nizomning 2-bobida nazarda tutilgan ma'muriy yoki moliyaviy huquqbuzarlik ishini yuritish hamda so'rov, taqdimnoma, ko'rsatma, chaqiruv qog'ozlari yuborish "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimi orqali amalga oshiriladi.

"Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimidan foydalanib chaqiruv qog'ozlarining abonentga yuborilganligi fakti huquqbuzarning huquqbuzarlik ishi va unga oid holatlardan xabardorligini bildiradi.

71. "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimi orqali aniqlangan hamda unda to'plangan dalillar yuridik kuchga ega bo'lgan rasmiy dalil sanaladi.

72. "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimi orqali aniqlangan hamda to'plangan dalillardan Tizim ma'muri tizimining uzilishi yoki to'xtalishidan manfaatdor bo'lgan jismoniy va yuridik shaxslar, shuningdek, sud hamda davlat organlari va tashkilotlari to'lov asosida Davlat inspeksiyasiga murojaat qilgan holda rasmiy dalilni so'rashlari va ma'lum bir ijtimoiy munosabatlarda foydalanishlari mumkin.

3-bob. "Aloqa nazorati", "Raqamli xarita", "Raqamli samaradorlik" axborot tizimlari va "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimi ni texnik qo'llab-quvvatlash

73. "Aloqa nazorati", "Raqamli xarita", "Raqamli samaradorlik" axborot tizimlari va "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimini texnik qo'llab-quvvatlash "Raqamli texnologiyalar respublika ekspertiza markazi" DM tomonidan beg'araz amalga oshiriladi.

74. "Aloqa nazorati" axborot tizimi va "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimining to'laqonli va uzluksiz ishlashi, uning boshqa axborot tizimlari bilan o'zaro integratsiyasi va olinayotgan axborotning yaxlit va to'liq hajmda olinishi, axborot xavfsizligi ta'minlanishi, ko'rsatilgan manzil bo'yicha sms-xabarnoma va boshqa

hujjatlarning “Elektron hukumat” doirasida aholi va tadbirkorlik subyektlariga ko‘rsatiladigan davlat xizmatlari to‘g‘risida elektron xabardor qilish tizimi va milliy pochta tizimi orqali o‘z vaqtida va lozim darajada yuborilishi bo‘yicha “Raqamli texnologiyalar Respublika ekspertiza markazi” DM mas‘ul hisoblanadi.

75. “Aloqa nazorati” axborot tizimi va “Raqamli nazorat” kompleks axborot tizimini texnik qo‘llab-quvvatlash hamda “Raqamli nazorat” kompleks axborot tizimi orqali yuboriladigan sms-xabarnomaning “Elektron hukumat” doirasida aholi va tadbirkorlik subyektlariga ko‘rsatiladigan davlat xizmatlari to‘g‘risida elektron xabardor qilish tizimidan foydalangan holda yuborilishi uchun moliyaviy xarajatlar Raqamli texnologiyalarni rivojlantirish jamg‘armasi mablag‘lari hisobidan amalga oshiriladi.

76. “Aloqa nazorati” axborot tizimi va uning mobil ilovasi hamda “Raqamli nazorat” kompleks axborot tizimining mobil ilovasi “Raqamli nazorat” kompleks axborot tizimining alohida tarkibiy qismi sifatida ishlaydi.

77. “Raqamli nazorat” kompleks axborot tizimi Yagona interaktiv davlat xizmatlari portaliga ulanadi va uning texnik imkoniyati orqali zarur axborotlarni idoralararo hamkorlik yo‘li bilan olib, huquqbuzarlik ishini yuritadi.

4-bob. “Raqamli nazorat” kompleks axborot tizimi orqali ma‘muriy va moliyaviy ishlarni yuritish tartibi

78. “Raqamli nazorat” kompleks axborot tizimida ma‘muriy va moliyaviy huquqbuzarlik ishlarini yuritishga ixtisoslashgan hamda undagi ushbu axborotlar bir-yil muddatgacha saqlanadi hamda bir-yildan so‘ng avtomatik o‘chiriladi, bundan huquqbuzarliklar statistikasi hamda ma‘muriy va moliyaviy huquqbuzarliklar bo‘yicha qo‘llanilgan jazo qo‘llash haqidagi qarorlar mustasno.

79. Huquqbuzarning sudlanganligi haqidagi ma‘lumotlar Ma‘muriy huquqbuzarlik to‘g‘risida yagona elektron ish yurituv tizimi orqali olinadi hamda ma‘muriy huquqbuzarlikka oid ishlar ushbu Nizom va unga ilova qilingan 1-ilovaga muvofiq reglamentga muvofiq ko‘rib chiqiladi.

80. “Raqamli nazorat” kompleks axborot tizimida moliyaviy huquqbuzarliklar ushbu Nizom va unga ilova qilingan 1-ilovaga muvofiq reglament, amaldagi qonunchilik hujjatlari hamda Davlat inspeksiyasining lokal hujjatlarida belgilangan tartibda ko‘rib chiqiladi.

81. “Raqamli nazorat” kompleks axborot tizimi orqali moliyaviy va ma‘muriy huquqbuzarliklar bo‘yicha jarimalarni ixtiyoriy to‘lashning soddalashtirilgan tartibi qo‘llaniladi.

“Raqamli nazorat” kompleks axborot tizimi orqali qo‘llanilgan, shuningdek, aloqa, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun‘iy intellekt, raqamli va aerokosmik texnologiyalar, shuningdek, sohadagi qonun buzilishi, shu jumladan, tarmoqdan foydalanib sodir etiladigan yoki sodir etilishiga yo‘l qo‘yilgan moliyaviy va ma‘muriy huquqbuzarliklar bo‘yicha respublika hududida qo‘llanilgan jarimalar dastlab to‘liq Raqamli texnologiyalarni rivojlantirish jamg‘armasining maxsus hisob raqamiga ellik foiz qismi ushlab qolingan holda, qolgan qismi davlat budjetiga yo‘naltiriladi.

82. Ma‘muriy yoki moliyaviy jarima qo‘llanilganida qarorning ijrosi Raqamli texnologiyalarni rivojlantirish jamg‘armasining maxsus hisob raqami ko‘rsatilgan holda huquqbuzarga yuborilishi shart. Ixtiyoriy muddatda to‘lanmagan jarima ushbu Nizomning 81-bandida nazarda tutilgan tartibda majburiy tartibda undiruvga qaratiladi. “Raqamli nazorat” kompleks axborot tizimi orqali jarimalarning majburiy tartibda undirilishi majburiy ijro byurosining axborot tizimlari bilan ulanishi orqali amalga oshiriladi.

5-bob. Yakuniy qoidalar

83. Ushbu Nizomga muvofiq Davlat inspeksiyasining qonuniy talablari, shu jumladan, xabarnoma, ko'rsatma, taqdimnoma, chaqiruv qog'ozi va so'rovlarini bajarmaslik litsenziyalash, ruxsat berish va xabardor etishning talab va shartlarini buzish yoki Davlat inspeksiyasining qonuniy talablarini bajarmaslik yohud Davlat inspeksiyasi xodimlarining xizmat vazifalariga to'sqinlik qilish deb hisoblanadi.

84. Tizim ma'murlari O'zbekiston Respublikasida raqamlashtirish transformatsiyasini nazorat qilish orqali raqamlashtirishni to'g'ri va to'laqonli amalga oshirish inson manfaatlari uchun ekanligini his etgan holda, Davlat inspeksiyasiga o'zlarining vakolatlari doirasida ko'maklashadilar, tizim yoki tarmog'idan moneliksiz foydalanishga imkoniyat yaratadilar, tizimini integratsiya qilishga va resurslarining taqdim etilishida amaliy yordam beradilar.

85. O'zbekiston Respublikasida tarmoqning to'laqonli nazorati, ulardan foydalanib sodir etilgan qonun buzilishlari bo'yicha javobgarliklar, monitoring, tekshirish, o'rganish Davlat inspeksiyasi tomonidan amalga oshiriladi, jinoyat alomatlari aniqlangan taqdirda vakolatli organlarga yuboriladi.

86. "Aloqa nazorati" axborot tizimi va uning mobil ilovasi hamda "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimidagi huquqbuzarliklar uchun jazo Davlat inspeksiyasi tomonidan Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks va amaldagi qonunchilikda belgilangan tadbirkorlik subyektlari, yengillashtiruvchi va og'irlashtiruvchi holatlarni inobatga olmagan holda, faqatgina sudlanganligiga aniqlik kiritgan holda avtomatik qo'llaniladi. Ularning ustidan keltirilgan shikoyatda huquqbuzarning unga nisbatan qo'llanilgan huquqbuzarlikni u sodir etmaganligi va boshqa aniq huquqbuzar sodir etganligiga oid faktik holatlar hamda uni isbotlovchi dalillar bo'lgan taqdirda Davlat inspeksiyasi tomonidan ushbu huquqbuzarga nisbatan qo'llanilgan jarima qo'llash to'g'risidagi qaror bekor qilinib, aybdor shaxsga nisbatan jazo qo'llaniladi.

87. Ro'yxatdan o'tkazuvchi Domen nomi Ma'murini Yagona identifikatsiya tizimi orqali "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimida Domen nomi Ma'murini aniqlashning texnik imkoniyati yaratilganidan keyingina ro'yxatdan o'tkazishi mumkin.

88. Telekommunikatsiyalar operatorlari va provayderlari abonent Yagona identifikatsiya tizimi orqali ro'yxatdan o'tib, "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimida abonentni aniqlashning texnik imkoniyati yaratilganidan keyingina telekommunikatsiya xizmatlaridan foydalanishga imkoniyat yaratib berishi mumkin.

89. Ushbu Nizomning 87-88-bandlarida nazarda tutilgan talablarning buzilishi litsenziya talablari va shartlarining qo'pol ravishda buzilishi hisoblanadi.

90. 2-ilovaga muvofiq ma'muriy va moliyaviy huquqbuzarliklar ham Davlat inspeksiyasi tomonidan ko'rib chiqiladi.

91. Ushbu Nizom maqsadlari uchun Davlat inspeksiyasi tomonidan o'tkaziladigan tekshirishlarga tadbirkorlik subyektlarini tekshirishga oid talablar tatbiq etilmaydi.

92. Ushbu Nizomda nazarda tutilmagan qoidalar amaldagi qonunchilikka muvofiq hal etiladi.

93. Davlat inspeksiyasining "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimida yuritiladigan "Aloqa nazorati", "Raqamli samaradorlik" va "Raqamli xarita" axborot tizimlari, "Raqamli texnologiyalar bo'yicha respublika ekspertiza markazi" DM va "Aloqa sifati" laboratoriyasi tomonidan ko'rsatiladigan servis va xizmatlar YIDXP orqali amalga oshiriladi.

Raqamli texnologiyalar va kommunikatsiyalar sohasi bo'yicha huquqbuzarliklarni ko'rib chiqish reglamenti

1-bob. Umumiy qoidalar

1. Ushbu reglament Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksda nazarda tutilgan raqamli texnologiyalar va kommunikatsiyalar sohasi bo'yicha nazarda tutilgan huquqbuzarliklarni "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimi orqali ko'rib chiqish tartibini belgilaydi.

2. Ushbu reglament tashkiliy huquqiy shaklidan qat'iy nazar davlat organlari va tashkilotlari, huquqni muhofaza qiluvchi organlar, mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlari, xo'jalik yurituvchi subyektlar, jismoniy va yuridik shaxslarga tatbiq etiladi va majburiy hisoblanadi hamda raqamli texnologiyalar va kommunikatsiyalar sohasi bo'yicha huquqbuzarliklar ushbu reglamentga asoslanib ko'rib chiqiladi.

3. Ushbu reglamentda quyidagi tushunchalar qo'llaniladi hamda ushbu tushunchalar jazo qo'llashda inobatga olinishi zarur:

Raqamli texnologiyalar va kommunikatsiyalar sohasi bo'yicha huquqbuzarliklar (keyingi o'rinlarda **raqamli huquqbuzarlik** deb yuritiladi) – Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksda nazarda tutilgan aloqa, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt, raqamli va aerokosmik texnologiyalar sohasi hamda ushbu sohaga kiruvchi texnologiyalardan foydalanib sodir etilgan qonun buzilishlar, shuningdek, telekommunikatsiya va Internet tarmog'ida hamda undan foydalanib sodir etilgan huquqbuzarliklar, shuningdek, shunday huquqbuzarliklar sodir etilishiga yo'l qo'yib berilgan qonun buzilishlari;

Davlat inspeksiyasi – O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi huzuridagi O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar va kommunikatsiyalar bo'yicha davlat nazorati inspeksiyasi.

4. Raqamli huquqbuzarliklar Davlat inspeksiyasi tomonidan ushbu reglamentga muvofiq ko'rib chiqiladi.

5. Davlat inspeksiyasi nomidan huquqbuzarliklarga oid ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi bayonnoma Davlat inspeksiyasi va uning hududiy inspeksiyalari xodimlari (keyingi o'rinda xodim deb yuritiladi), ma'muriy huquqbuzarlik ishini ko'rib chiqish haqidagi bayonnoma va ma'muriy jazo qo'llash to'g'risidagi qarorni Davlat inspeksiyasi va uning hududiy inspeksiyalari boshliqlari (keyingi o'rinda boshliq deb yuritiladi) nomidan rasmiylashtiriladi.

6. Raqamli huquqbuzarliklar "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimida ko'rib chiqiladi.

"Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimiga xodimlar va boshliqlar o'zlariga ajratilgan login va parollar yordamida kirishadi.

"Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimiga xodimlar va boshliqlar o'zlariga ajratilgan login shaxsiy raqamli jeton bilan belgilanadi.

"Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimiga Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali orqali ham kirish imkoniyati yaratiladi.

7. Raqamli huquqbuzarliklarga oid dalillar xodimlar va boshliqlar tomonidan “Raqamli nazorat” kompleks axborot tizimidan foydalanib idoralararo raqamli hamkorlik yo‘li orqali yoki boshqa texnik usullar orqali olinadi, yig‘iladi va qayta ishlov beriladi.

2-bob. “Raqamli nazorat” kompleks axborot tizimida huquqbuzarliklarni ko‘rib chiqish tartibi

8. Raqamli huquqbuzarliklar quyidagi ikki xil shaklda ko‘rib chiqiladi:

soddalashtirilgan tartibda;

oddiy tartibda.

9. Raqamli huquqbuzarliklar dastlab soddalashtirilgan tartibda huquqbuzarning ishtirokisiz ko‘rib chiqiladi va jarima solish to‘g‘risidagi qarorni ijro etishning soddalashtirilgan qonunchilikdagi tartibi qo‘llaniladi.

10. Raqamli huquqbuzarliklar bo‘yicha soddalashtirilgan tartibda qabul qilingan qarorga nisbatan huquqbuzar unga jarima solish to‘g‘risidagi qaror Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali yoki milliy pochta tizimi orqali yuborilgan kundan boshlab o‘n besh kun ichida huquqbuzarlik sodir etilganlikka faktik e‘tirozga oid shikoyat keltirib, ushbu shikoyatdagi holatlarni tasdiqlovchi dalillar taqdim etilgan taqdirda huquqbuzarlik ishi oddiy tartibda ko‘rib chiqiladi, biroq huquqbuzarga nisbatan jarima solish to‘g‘risidagi qarorni ijro etishning soddalashtirilgan qonunchilikdagi tartibi qo‘llanilmaydi.

11. Soddalashtirilgan tartibda huquqbuzarlik ishi bo‘yicha ma‘muriy huquqbuzarlik to‘g‘risidagi bayonnoma va ma‘muriy huquqbuzarlik ishini ko‘rib chiqish to‘g‘risidagi bayonnoma yuritilmaydi va huquqbuzarga nisbatan bevosita 1- yoki 2- yohud 3-ilovaga muvofiq shaklda avtomatik qaror qabul qilinadi va qaror avtomatik raqamlanadi.

12. Soddalashtirilgan tartibda huquqbuzarlik ishi ko‘rilmasdan oddiy tartibda huquqbuzarlik ishi ko‘rib chiqilmaydi.

13. Oddiy tartibda huquqbuzarlik ishi ko‘rib chiqilganida huquqbuzarning shikoyati yoki prokurorning protestidan kelib chiqqan holda, sms-xabaronoma yoki milliy pochta tizimi orqali huquqbuzar yoki prokuror shikoyat (protest)ni ko‘rib chiqish vaqti va joyi haqida xabardor qilinadi.

14. Huquqbuzar shikoyati bo‘lmagan holda, prokuror protesti ko‘rib chiqishga yo‘l qo‘yilmaydi.

15. Huquqbuzar shikoyati va prokuror protesti mavjud bo‘lganida ikkala tomon ham huquqbuzarlik ishi ko‘rib chiqish vaqti va joyi haqida sms-xabarnoma yoki milliy pochta tizimi orqali xabardor etiladi.

16. Oddiy tartibda shikoyat va (yoki) protest ko‘rib chiqilayotganida huquqbuzar va (yoki) prokurorning sms-xabarnoma yoki milliy pochta tizimi orqali xabardor etilgan holda, u (lar)ning ishtirok etmasligi huquqbuzarlik ishini ko‘rib chiqilishiga to‘sqinlik qilmaydi.

17. Oddiy tartibda huquqbuzarlik ishi ko‘rib chiqilayotganida ma‘muriy huquqbuzarlik ishini ko‘rib chiqish to‘g‘risidagi bayonnoma yuritiladi, biroq ma‘muriy huquqbuzarlik to‘g‘risidagi bayonnoma yuritilmaydi.

18. Soddalashtirilgan yoki oddiy tartibda ko‘rib chiqilayotganida raqamli huquqbuzarliklar bo‘yicha dalillar ijro etilishi majburiy so‘rov yuborish, raqamli idoralararo hamkorlik, ma‘muriy huquqbuzarlik ishi ishtirokchilar taqdimi, raqamli huquqbuzarlikni fosh etish, aniqlash va chora ko‘rishga qaratilgan boshqa texnik usullar orqali shakllantiriladi.

19. Ijro etilishi majburiy so‘rov mulkchilik shaklidan qat‘iy nazar davlat organlari va tashkilotlari, mahalliy ijro etuvchi organlar va xo‘jalik yurituvchi subyektlar, jismoniy

va yuridik shaxslar tomonidan majburiy sanaladi va unda nazarda tutilgan muddat va tartibda zarur materiallar, hujjatlar, xulosalar va boshqa dalillar Davlat inspeksiyasi yoki uning hududiy bo'linmalariga taqdim etilishi shart.

20. Raqamli idoralararo hamkorlik qilish orqali dalillar zarur bo'lsa, mulkchilik shaklidan qat'iy nazar davlat organlari va tashkilotlari, mahalliy ijro etuvchi organlar va xo'jalik yurituvchi subyektlar, jismoniy va yuridik shaxslar o'zlarining axborot tizimlari, resurslari va ma'lumotlar bazalarida Davlat inspeksiyasi yoki uning hududiy bo'linmalari uchun zarur texnik imkoniyat yaratib, so'ralgan axborot olinishiga ko'maklashishi lozim.

21. Ushbu Nizom va O'zbekiston Respublikasida raqamli nazoratni amalga oshirish tartibi to'g'risidagi nizomga muvofiq 5-ilovadagi shakldagi chaqiruv qog'oziga asosan, chaqiruvga binoan huquqbuzar kelgan yoki kelmaganligidan qat'iy nazar "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimida huquqbuzarlikni ko'rib chiqishga oid materiallar raqamli idoralararo hamkorlik yoki huquqbuzarlikni fosh etishga oid boshqa yo'llar bilan joyida planshet va kompyuter yordamida shakllantiriladi.

22. Huquqbuzar haqidagi quyidagi ma'lumotlar qo'lda yoki avtomatik idoralararo raqamli hamkorlik yo'li orqali to'ldiriladi:

- 1) Huquqbuzar FISH;
- 2) Tug'ilgan-yili;
- 3) Tug'ilgan joyi;
- 4) Yashash manzili;
- 5) Pasport seriyasi va raqami yoki ID karta;
- 6) Elektron pochta manzili;
- 7) IT-viza raqami;
- 8) JShShIR;
- 9) STIR;
- 10) Plastik raqami;
- 11) Yuridik shaxs nomi;
- 12) brend nomi;
- 13) Domen nomi yoki Internetdagi xavola;
- 14) Kadastr raqami;
- 15) Telefon raqami;
- 16) Avtomoshina raqami;
- 17) Sug'urta polisi raqami;
- 18) pochta manzili;
- 19) Yuridik manzili;
- 20) Sudlanganligi;
- 21) Lavozi.

23. Huquqbuzarning shaxsi FACE ID, barmoq izi yoki boshqa texnik usullar bilan ham aniqlanishi mumkin.

24. Huquqbuzarlik ishida kamida huquqbuzarning FISH va yashash manzilini ko'rsatuvchi ma'lumotlar bo'lgandagina huquqbuzarga nisbatan jazo qo'llash to'g'risidagi qarorni qabul qilish mumkin.

25. Foto, audio va videomateriallar suratga olish yo'li bilan planshet orqali yoki Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks ishtirokchilarining taqdimiga asosan yohud o'z tashabbusiga asosan "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimiga joylashtirish yo'li bilan olinadi hamda yaratilgan xavolalar QD-kod bilan tasdiqlanadi.

26. Ko'zdan kechirish bayonnomasida quyidagilar ko'rsatiladi:

ko'zdan kechirish amalga oshirilgan kun, soat;

ko'zdan kechirish jarayonida tarmoqda, liniyada, tizimda, resursda, ma'lumotlar bazasidagi hamda ularning faoliyatiga oid holatlar haqida aniq xulosa qiluvchi holatlar; qurilma, texnik vosita, tarmoq, tizim, inshoot va obyekt holati;

ko'zdan kechirish bayonnomasi bilan ashyoni olib qo'yishga oid masala.

27. Ma'muriy huquqbuzarlik ishiga oid ekspert xulosasi, texnik xulosa, mutaxassis fikri, ko'zdan kechirish bayonnomasi, foto, audio, video, raqamli (elektron)dalillar va boshqa dalillar har biri "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimiga joylashtirish yo'li bilan alohida-alohida QD-kod bilan tasdiqlanadi.

28. "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimiga mutaxassislik fikri, ekspertiza xulosasi, ko'zdan kechirish bayonnomasi va boshqa qog'oz shakldagi materiallar .pdf formatda biriktiriladi.

29. Foto, video, audio dalillar "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimida .jpeg, .mp4, .mp3 shaklida saqlanadi.

30. "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimida joylashgan har bir dalil alohida xavolalarga biriktiriladi.

31. Soddalashtirilgan yoki oddiy tartibda ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks ishtirokchilari ham o'zlarining dalillarini xodimga taqdim etishi mumkin.

32. Avtomatik qarorlar Davlat inspeksiyasining boshlig'i yoki uning hududiy inspeksiyalari boshliqlari nomidan xodimlar yoki boshliqlar tomonidan rasmiylashtiriladi, ma'muriy huquqbuzarlik ishini ko'rib chiqish to'g'risidagi bayonnoma yuritiladi.

33. Qaror to'liq shakllantirilgach huquqiy ekspertizaga yuboriladi va Davlat nazoratini yuridik ta'minlash boshqarmasi tomonidan huquqbuzarga nisbatan qo'llanilgan qaror uning fikricha to'g'ri bo'lsa, ichki ishonchiga amal qilgan holda, qarorni tasdiqlaydi va avtomatik qaror quyidagilarda ko'rinadi:

"Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimida xodimlar, boshliq va ushbu axborot tizimidagi shaxsiy kabineti ochilgan tegishli huquqbuzarlik holati bo'yicha huquqbuzarga;

Yagona interaktiv davlat xizmatlari portaliga huquqbuzarning shaxsiy kabinetiga, huquqbuzarning ye-jarima.uz veb-saytidagi shaxsiy kabinetiga yoki milliy pochta tizimi orqali huquqbuzarga avtomatik yuboriladi.

Huquqbuzarlik rasmiylashtirilayotgan joyda ma'muriy jazo qo'llash to'g'risidagi qarorni chop etish imkoniyati mavjud bo'lgan taqdirda, qaror qog'ozda chop etilib, huquqbuzarga taqdim etiladi.

34. Ma'muriy huquqbuzarlik ishi bo'yicha qarorning to'g'ri qabul qilinganligi bo'yicha mas'uliyat uni qabul qilgan mansabdor shaxs zimmasida bo'ladi.

35. Ekspertiza o'tkazish jarayonida qarorga qo'shilmasa qaror loyihasi Davlat nazoratini yuridik ta'minlash boshqarmasi tomonidan qarorda nazarda tutilgan kamchiliklar ko'rsatilgan holda, qaytariladi.

36. Soddalashtirilgan tartibda ishni ko'rib chiqish bo'yicha shikoyat yoki protest muddatini uzaytirishga yo'l qo'yilmaydi.

37. Soddalashtirilgan tartibda ishni ko'rib chiqish bo'yicha shikoyat yoki protest 15 kun ichida ko'rib chiqilishi lozim.

38. Soddalashtirilgan tartibda qabul qilingan qaror huquqbuzarlik ishini tugatishga asos bo'lgan holatlarni ko'rsatuvchi dalillar bo'lgandagina yoki huquqbuzarlikni boshqa jismoniy shaxs sodir etganligi aniqlanib, faktik ma'lumotlar ushbu jismoniy shaxs bo'lgan huquqbuzarning ushbu huquqbuzarlikni u sodir etmaganligini tasdiqlasagina bekor qilinishi mumkin.

Yuridik shaxslarning javobgarligi bo'yicha yuridik shaxsning rahbari javobgarlikka tortiladi.

39. Oddiy tartibda ish Davlat inspeksiyasi boshlig'i va uning hududiy inspeksiyasi boshlig'i tomonidan ushbu reglamentda belgilangan umumiy qoidalarga amal qilingan holda, ko'rib chiqiladi va qaror qabul qilingach darhol kuchga kiradi hamda qaror ijroga qaratiladi.

40. Oddiy tartibda ish natijasi bo'yicha Davlat inspeksiyasi boshlig'i va uning hududiy inspeksiyasi boshlig'i quyidagi qarorlardan birini qabul qiladi:

6-ilovaga muvofiq shaklda, shikoyat (protest)ni qanoatlantirish va soddalashtirilgan tartibda qabul qilingan qarorni bekor qilish to'g'risida;

7-ilovaga muvofiq shaklda, soddalashtirilgan tartibda qabul qilingan qarorni o'z kuchida qoldirish va shikoyat (protest)ni qanoatlantirishdan rad etish to'g'risida;

8-ilovaga muvofiq shaklda, soddalashtirilgan tartibda qabul qilingan qarorni bekor qilish va qayta surishtiruv o'tkazish to'g'risida;

9-ilovaga muvofiq shaklda soddalashtirilgan tartibda qabul qilingan qarorni bekor qilish va ishni vakolatli organga yuborish to'g'risida.

41. Soddalashtirilgan tartibda ma'muriy jazo qo'llash to'g'risidagi qaror u qabul qilinganidan boshlab 30 kalendar kun o'tgach qaror ustidan shikoyat keltirilmagan bo'lsa, qaror ijroga qaratiladi.

42. Huquqbuzar ma'muriy jazo qo'llash to'g'risidagi qarorni olganidan so'ng huquqbuzarlik sodir etilgan joyning o'zida yoki boshqa joyda elektron to'lov tizimlari, mobil ilovalar yoki bank kassalari orqali jarimani to'lashi yoki yetkazilgan zarar uchun to'lovni amalga oshirishi mumkin.

Huquqbuzar unga ma'muriy jazo qo'llash to'g'risidagi qaror topshirilgan kundan boshlab o'n besh kun ichida jarima miqdorining ellik foizini yoki o'ttiz kun ichida jarima miqdorining yetmish foizini ixtiyoriy ravishda to'lagan taqdirda, u jarimaning qolgan qismini to'lashdan ozod qilinadi va bu "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimida aks ettiriladi.

43. Huquqbuzarga tayinlangan ma'muriy jazo qo'llash to'g'risidagi qarorni ijro etish bo'yicha to'lovlar, shuningdek, belgilangan tartibda bekor qilingan qaror bo'yicha to'langan to'lovlarni fuqarolarga real vaqt rejimida qaytarish "Elektron hukumat"ning yagona billing tizimi orqali amalga oshiriladi hamda bu haqidagi ma'lumotlar darhol ushbu tizim orqali "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimiga hisobga olish uchun yuboriladi.

To'lovlar haqidagi ma'lumotlarning to'g'riligi va to'liqligi, shuningdek, o'z vaqtida "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimiga yuborilishi uchun "Elektron hukumat"ning yagona billing tizimining mas'ul xodimi javobgar hisoblanadi.

44. Huquqbuzar jarima to'lovlarini to'laganidan so'ng to'lov amalga oshirilganligi haqidagi ma'lumotlar zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llagan holda huquqbuzarning ye-jarima.uz veb-saytidagi shaxsiy kabinetiga, Yagona interaktiv davlat xizmatlari portaliga, sms xabarnoma orqali uning telefoniga yoki pochta milliy tizimi orqali yashash yoki yuridik shaxs, shu jumladan boshqa tashkilotlarning rahbariga oid javobgarlik bo'yicha yuridik shaxs, shu jumladan boshqa tashkilotlarning yuridik manziliga yuboriladi.

Huquqbuzar qarorning ijro qilinganligi haqidagi to'lov varaqasi (kvitansiya)ni ye-jarima.uz veb-sayti yoki Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali orqali olishi mumkin.

45. Oddiy tartibda ko'rib chiqilgan ishlar bo'yicha ma'muriy huquqbuzarlik ishi ishtirokchilari yoki prokuror Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyat va Toshkent shahar

sudiga Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksda belgilangan tartibda kassatsiya shikoyati yoki protesti keltirishlari mumkin.

Davlat inspeksiyasi yoki uning hududiy inspeksiyalari orqali taqdim qilingan shikoyat yoki protest "edo.ijro.uz" elektron hujjat aylanish tizimi yoki pochta milliy tizimi orqali sudga yuboriladi.

46. Jabrlanuvchilar soddalashtirilgan tartibda qaror qabul qilingach 30 kalendar kun, oddiy tartibda qaror qabul qilingach darhol qonunchilikda belgilangan muddatlarni inobatga olgan holda, fuqarolik-huquqiy tartibda zarar undirish masalasida sudga murojaat etishlari mumkin.

47. Agar ish bo'yicha ashyoviy dalillar olingan bo'lsa, u holda olingan ashyoviy dalillar huquqbuzarlik ishi ko'rib chiqilganidan keyin shunday ashyo va hujjatlarni olib qo'ygan Davlat inspeksiyasining 4-ilovaga muvofiq qarori shaklida belgilangan tartibda hal etiladi.

48. Sudlarning elektron tizimiga tushgan huquqbuzarlik ishlariga oid elektron shakldagi hujjatlar avtomatlashtirilgan tartibda elektron tizim orqali ro'yxatdan o'tkaziladi.

49. Sud qarori bilan Davlat inspeksiyasi yoki uning hududiy inspeksiyasi qarori bekor qilinsa va huquqbuzarlik tarkibi bo'lsa, ushbu reglamentga muvofiq qayta surishtiruv o'tkaziladi.

50. Huquqbuzar jarimani MJTK va ushbu reglamentda belgilangan muddat ichida to'lamagan taqdirda, ma'muriy jazo qo'llash to'g'risidagi qaror sud hujjatlari va boshqa organlar hujjatlarining majburiy ijrosini amalga oshirish maqsadida ijro hujjatlari Davlat inspeksiyasi yoki uning hududiy inspeksiyasi boshlig'i tomonidan "Raqqamli nazorat" kompleks axborot tizimi yoki sud tomonidan "Ye-ma'muriy ish" tizimi orqali Majburiy ijro byurosi organlariga taqdim etiladi, bunda jarimani ixtiyoriy to'lash imkoniyati to'g'risida huquqbuzarni xabardor qilgan holda unga ma'muriy jazo qo'llash to'g'risidagi qarorning topshirilganligi yoki yuborilganligini tasdiqlovchi hujjat ijro hujjatiga majburiy tartibda ilova qilinadi, bundan sudning oddiy tartibda ishni ko'rib chiqish haqidagi qaror ustidan ko'rayotgan shikoyat yoki protest bo'yicha oddiy tartibda qaror ijrosini bir oy muddatga kechiktirgan yoki to'xtatib turgan hollar bundan mustasno.

51. Majburiy ijro byurosi organlarining elektron tizimiga tushgan ijro hujjatlari taqdim etilgan sanada avtomatik ravishda elektron ro'yxatdan o'tkaziladi hamda shu vaqtning o'zida, Majburiy ijro byurosi organlari tomonidan ijro ishi yuritishni qo'zg'atish, tamomlash yoki tugatish to'g'risidagi qarorlar ular chiqarilgan kundan e'tiboran bir ish kuni ichida "Raqqamli nazorat" kompleks axborot tizimiga bu haqida ma'lumot kiritiladi.

52. Majburiy ijro byurosi organlarining ijro ishi yuritishni qo'zg'atish to'g'risidagi qarorlari "Raqqamli nazorat" kompleks axborot tizimiga kiritilgan vaqtdan boshlab vakolatli organ hisob raqqamiga jarimaning to'lanishiga taqiq qo'yiladi.

3-bob. "Raqqamli nazorat" kompleks axborot tizimida Davlat inspeksiyasi hujjatlarini yaratish va ularni yuborish tartibi

53. "Raqqamli nazorat" kompleks axborot tizimida Davlat inspeksiyasi hujjatlari quyidagicha yaratiladi:

xodim yoki boshliq o'zining shaxsiy kabinetiga login va parol bilan kiradi;

"Raqqamli nazorat" kompleks axborot tizimida 1-10-ilovalarga muvofiq hujjatlar shakli mavjud bo'ladi va ulardan birini tanlaydi.

54. Yaratilgan hujjat uni asoslovchi QD-kod bilan tasdiqlanadi va har bir QD-kod bitta dalilni o'z ichiga qamrab oladi.

55. Tasdiqlangan hujjat Yagona interaktiv davlat xizmatlari portalida xabarnoma shaklida yoki pochta milliy tizimi orqali qog'oz shaklida ma'muriy javobgarlik ishtirokchisiga yuboriladi.

4-bob. Yakuniy qoidalar

56. Huquqbuzar, jabrlanuvchi, guvoh, xolisga tegishli bo'lgan shaxsga doir ma'lumotlarning (familiyasi, ismi, otasining ismi va tug'ilgan sanasi) planshet yoki kompyuter orqali ma'muriy yoki moliyaviy jazo qo'llash to'g'risidagi qarorga to'g'ri kiritilishiga Davlat inspeksiyasi yoki uning hududiy inspeksiyasining xodimi mas'ul hisoblanadi.

Agar huquqbuzar, jabrlanuvchi, guvoh, xolis O'zbekiston Respublikasi fuqarosi bo'lmasa yoki identifikatsiya tizimlari yordamida ularning shaxsini aniqlashning imkoni bo'lmasa, ularning yonida ma'lumotlar bazasiga kiritilmagan chet el pasporti yoki shaxsini tasdiqlovchi boshqa hujjatlar mavjud bo'lgan taqdirda, vakolatli organning mas'ul xodimi ushbu hujjatlarga asosan shaxsga doir ma'lumotlarni elektron tizimga qo'lda kiritadi hamda uning to'g'ri kiritilishiga shaxsan javob beradi.

57. "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimida "Ye-ma'muriy ish" tizimi orqali elektron shaklda ma'muriy ish rasmiylashtirilayotganda huquqbuzarning muqaddam ma'muriy javobgarlikka tortilganligi haqidagi ma'lumot "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimi tomonidan aniqlanib, avtomatik ravishda talabnoma "Ye-ma'muriy ish" tizimidan olingan holda, shakllantiriladi.

Agar huquqbuzar O'zbekiston Respublikasining fuqarosi bo'lmasa yoki identifikatsiya tizimlari yordamida uning shaxsini aniqlashning imkoni bo'lmasa, ushbu shaxslarning ma'muriy javobgarlikka tortilganligi tegishli talabnomani to'ldirish asosida ushbu tizim orqali tekshiriladi, ma'muriy ishlarga taalluqli bo'lmagan hamda jinoyat ishlari bo'yicha shaxslarning ma'muriy javobgarlikka tortilganligi haqidagi ma'lumotlarni tekshirish holatlari bundan mustasno.

58. Talabnoma tekshirilayotgan har bir shaxs uchun alohida amaldagi qonunchilikka muvofiq rasmiylashtiriladi.

59. Mas'ul xodimlarga biriktirilgan planshetlar doimiy ravishda soz, batareya quvvati to'ldirilgan va dasturiy-texnik ta'minoti ishchi holatda bo'lishi lozim.

60. Mas'ul xodimlar o'zlariga biriktirilgan planshetlarning but saqlanishi va ushbu planshetdan foydalangan holda tuzilayotgan ma'muriy bayonnoma va ma'muriy jazo qo'llash to'g'risidagi qaror uchun shaxsan javobgar hisoblanadi. Planshetlar yo'qolgan, uchinchi shaxslarga berilgan, qasddan nobud qilingan, unga o'rnatilgan dastur va ilovalar qasddan yaroqsiz holga keltirilgan taqdirda, zarar biriktirilgan mas'ul xodim hisobidan qoplanadi.

61. Mas'ul xodimlar o'zlariga biriktirilgan planshetlarni ish vaqti tugaganidan so'ng ish joyidagi xizmat seyfida saqlaydi yoki vakolatli organ rahbari belgilagan joyga (mas'ul xodimga) topshiradi.

62. Planshetlar biriktirilgan vakolatli organ mansabdor shaxsi yoki boshqa xodimlar xizmat vazifalaridan bo'shatilganda yoxud boshqa sabablarga ko'ra planshetdan foydalanish zarurati mavjud bo'lmagan hollarda planshet vakolatli organlarning tegishli moddiy-texnika ta'minoti uchun mas'ul xodimga topshiriladi.

63. Elektron shakldagi ma'muriy ishlar bo'yicha ma'lumotlar arxivi (ish hujjatlarining elektron shakli) Davlat inspeksiyasining yoki u belgilagan serverlarida saqlanadi.

No. J—

(qaror chiqarilgan joy)

<table border="1" style="width: 100%; height: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td></tr> <tr><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td></tr> </table>																															Huquqbuzar FISH: _____ Yashash manzili: _____ Davlat inspeksiyasi mansabdor shaxsi FISH, lavozimi va imzosi <b style="color: red;">Qaror raqami: _____

huquqbuzarning familiyasi, ismi, otasining ismi:

Boshqa texnik usullar orqali olinadigan ma'lumotlar

Nomi
Joylashgan joyi
Brend nomi
STIR
Elektron pochta
Telefon raqami

FACE ID:
Kadastr raqami
Lavozimi
Sugʻurta polisi raqami
Avtomoshina raqami
Domen nomi
Telefon raqami
Elektron pochta manzili
IT-viza raqami
Plastik raqami
Sudlanganligi

Ekspertiza xulosasi:

Tekshirish dalolatnomasi

O'rganish ma'lumotnomasi

Audiodalil

Foto dalil

Boshqa dalillar

Quyidagi normani buzganligingiz sababli sizga nisbatan ma'muriy jazo qo'llanildi:
Huquqbuzarning qonunchilik hujjati yoki texnik jihatdan tartibga soluvchi hujjatni buzgan normasi (Asos): Nomi va rekvizitlari, qismi, bandi, xatboshisi va boshqalar ko'rsatiladi:

Huquqbuzarga nisbatan Modda raqami va nomi:
qo'llanilgan MJtK moddasi:

1-qism:	Jazo miqdori: (avtomatik)
2-qism:	Jazo miqdori: (avtomatik)
2-qism:	Jazo miqdori: (avtomatik)
3-qism:	Jazo miqdori: (avtomatik)
4-qism:	Jazo miqdori: (avtomatik)
5-qism:	Jazo miqdori: (avtomatik)
6-qism:	Jazo miqdori: (avtomatik)

Izoh: MJtK moddasi bittasi tanlanadi:

Huquqbuzarning huquq va burchlari

Siz soddalashtirilgan tartibda qo'llanilgan ushbu qarordan norozi bo'lsangiz huquqbuzarlik ishini oddiy tartibda ko'rib chiqish yuzasidan shikoyat qilishga, oddiy tartibda ishni ko'rish vaqtida ish materiallari bilan tanishib chiqishga, izohlar berishga, dalillar keltirishga, o'z iltimosingizni bayon etishga, ishni ko'rib chiqish vaqtida advokatning yuridik yordamidan foydalanishga, o'z ona tilingizda so'zlashishga va tarjimonning xizmatlaridan foydalanishga, ish yuzasidan chiqarilgan qaror ustidan uni qabul qilgan organga shikoyat berishga haqlisiz.

ushbu qaror topshirilgan kundan boshlab **o'n besh kun** ichida jarima miqdorining **ellik foizini** yoki **o'ttiz kun** ichida jarima miqdorining **yettish foizini** ixtiyoriy ravishda to'lagan taqdiringizda, jarimaning qolgan qismini to'lashdan ozod qilasiz, bundan ushbu qaror ustidan shikoyat keltirgan holatlaringiz mustasno.

Oddiy tartibda ish ko'rilsa, sizga nisbatan qo'llanilgan jarima bo'yicha qonunchilikda belgilangan jarima solish to'g'risidagi qarorni ijro etishning soddalashtirilgan tartibi qo'llanilmasligini ma'lum qilamiz.

46. ХАБАРНОМА Тўлов рақами Хазиначи	Орган номи _____ Банк номи _____ Олувчининг ҳисоб рақами XXXX XXXX XXXX XXXX	Банк коди XXXXX Ғазна ҳисоб рақами XXXX XXXX XXXX XXXX	СТИР XXX XXX XXX Туғилган сана _____ СТИР XXX XXX XXX	
	Тўловчининг Ф.И.О. _____ Тўловчининг яшаш манзили _____	Тўлов номи Маъмурий ҳуқуқбузарлик учун жарима	Қарор санаси _____ Сана гача _____	Пул миқдори (сўм) XXX XXX,XX Пул миқдори (сўм) XXX XXX,XX
	Тўлов номи ЎЗР МЖТКнинг XXX-модда пр.Х асосида 70%	Тўлов номи _____	_____	_____
	_____	_____	_____	_____
47. ПАТТА Тўлов рақами Хазиначи	Орган номи _____ Банк номи _____ Олувчининг ҳисоб рақами XXXX XXXX XXXX XXXX	Банк коди XXXXX Ғазна ҳисоб рақами XXXX XXXX XXXX XXXX	СТИР XXX XXX XXX Туғилган сана _____ СТИР XXX XXX XXX	
	Тўловчининг Ф.И.О. _____ Тўловчининг яшаш манзили _____	Тўлов номи Маъмурий ҳуқуқбузарлик учун жарима	Қарор санаси _____ Сана гача _____	Пул миқдори (сўм) XXX XXX,XX Пул миқдори (сўм) XXX XXX,XX
	Тўлов номи ЎЗР МЖТКнинг XXX-модда пр.Х асосида 70%	Тўлов номи _____	_____	_____
	_____	_____	_____	_____

№Т-

(qaror chiqarilgan joy)

<table border="1" style="width: 100%; height: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td></tr> <tr><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td></tr> </table>																									Huquqbuzar FISH: _____ Yashash manzili: _____
Davlat inspeksiyasi mansabdor shaxsi FISH, lavozimi va imzosi	 <b style="color: red;">Qaror raqami: _____																								

huquqbuzarning familiyasi, ismi, otasining ismi:

Boshqa texnik usullar orqali olinadigan ma'lumotlar

FACE ID:
Kadastr raqami
Lavozimi
Sugʻurta polisi raqami
Avtomoshina raqami
Domen nomi
Telefon raqami
Elektron pochta manzili
IT-viza raqami
Plastik raqami
Sudlanganligi

Ekspertiza xulosasi:

Tekshirish dalolatnomasi

O'rganish ma'lumotnomasi

Audiodalil

Foto dalil

Boshqa dalillar

Sizga nisbatan yuritilgan ma'muriy huquqbuzarlik ishi bo'yicha quyidagilar aniqlandi:

Huquqbuzarning qonunchilik hujjati yoki texnik jihatdan tartibga soluvchi hujjatni buzgan normasi (Asos):

Nomi va rekvizitlari, qismi, bandi, xatboshisi va boshqalar ko'rsatiladi hamda tugatish asosi qayd etiladi:

Huquqbuzarga nisbatan yuritilgan MJtK moddasi:

Modda raqami va nomi:

1-qism:	Jazo miqdori: (avtomatik)
2-qism:	Jazo miqdori: (avtomatik)
2-qism:	Jazo miqdori: (avtomatik)
3-qism:	Jazo miqdori: (avtomatik)
4-qism:	Jazo miqdori: (avtomatik)
5-qism:	Jazo miqdori: (avtomatik)
6-qism:	Jazo miqdori: (avtomatik)

Izoh: MJtK moddasi bittasi tanlanadi:

Huquqbuzarga nisbatan yuritilgan ma'muriy huquqbuzarlik ishi MJtKning 271-moddasiga asosan tugatilsin:

1-band	8-band	Qo'shimcha band
2-band	9-band	
3-band	10-band	Bandlar avtomatik to'ldiriladi
4-band	11-band	
5-band	12-band	
6-band	13-band	
7-band	14-band	

Huquqbuzarning huquq va burchlari

Siz soddalashtirilgan tartibda qo'llanilgan ushbu qarordan norozi bo'lsangiz huquqbuzarlik ishini oddiy tartibda ko'rib chiqish yuzasidan shikoyat qilishga, oddiy tartibda ishni ko'rish vaqtida ish materiallari bilan tanishib chiqishga, izohlar berishga, dalillar keltirishga, o'z iltimosingizni bayon etishga, ishni ko'rib chiqish vaqtida advokatning yuridik yordamidan foydalanishga, o'z ona tilingizda so'zlashishga va tarjimonning xizmatlaridan foydalanishga, ish yuzasidan chiqarilgan qaror ustidan uni qabul qilgan organga shikoyat berishga haqlisiz.

№ Yu-

(qaror chiqarilgan joy)

<table border="1" style="width: 100%; height: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td></tr> <tr><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td><td style="width: 5%; height: 20px;"></td></tr> </table>																									Huquqbuzar FISH: _____ Yashash manzili: _____ Davlat inspeksiyasi mansabdor shaxsi FISH, lavozimi va imzosi <b style="color: red;">Qaror raqami: _____

Huquqbuzarning shaxsiga oid ma'lumot:
huquqbuzarning familiyasi, ismi, otasining ismi:

Huquqbuzarning shaxsi avtomatik yoki texnik usullar orqali aniqlanadi:

**Jismoniy shaxsning shaxsigi
oid ma'lumot**

Yuridik shaxs haqidagi ma'lumot

Boshqa texnik usullar orqali olinadigan ma'lumotlar

Tugʻilgan-yili:
Tugʻilgan joyi:
Yashash manzili
Pasport seriyasi va raqami:
ID karta:
JShShIR
STIR
Barmoq izi

Nomi
Joylashgan joyi
Brend nomi
STIR
Elektron pochta
Telefon raqami

FACE ID:
Kadastr raqami
Lavozimi
Sugʻurta polisi raqami
Avtomoshina raqami
Domen nomi
Telefon raqami
Elektron pochta manzili
IT-viza raqami
Plastik raqami
Sudlanganligi

Qarorni asoslovchi dalillar:

Ekspertiza xulosasi:

Tekshirish dalolatnomasi

Mutaxassis fikri

O'rganish ma'lumotnomasi

Koʻzdan kechirish bayonnomasi

Audiodalil

Texnik xulosa

Videodalil

Foto dalil

Boshqa dalillar

Sizga nisbatan yuritilgan ma'muriy huquqbuzarlik ishi bo'yicha quyidagilar aniqlandi:

Huquqbuzarning qonunchilik hujjati yoki texnik jihatdan tartibga soluvchi hujjatni buzgan normasi (Asos):

Nomi va rekvizitlari, qismi, bandi, xatboshisi va boshqalar ko'rsatiladi hamda tugatish asosi qayd etiladi:

Huquqbuzarga nisbatan yuritilgan MJtK moddasi:

Modda raqami va nomi:

1-qism:	Jazo miqdori: (avtomatik)
2-qism:	Jazo miqdori: (avtomatik)
2-qism:	Jazo miqdori: (avtomatik)
3-qism:	Jazo miqdori: (avtomatik)
4-qism:	Jazo miqdori: (avtomatik)
5-qism:	Jazo miqdori: (avtomatik)
6-qism:	Jazo miqdori: (avtomatik)

Izoh: MJtK moddasi bittasi tanlanadi:

Huquqbuzarga nisbatan yuritilgan ma'muriy huquqbuzarlik ishi (material) quyidagiga asosan _____ ga yuborilsin:

Huquqbuzarlik ishi yoki materialni vakolatli yuborish huquqiy asos	Qonunchilik	normasi	va	uning	rekvizitlari:

Huquqbuzarning huquq va burchlari

Siz soddalashtirilgan tartibda qo'llanilgan ushbu qarordan norozi bo'lsangiz huquqbuzarlik ishini oddiy tartibda ko'rib chiqish yuzasidan shikoyat qilishga, oddiy tartibda ishni ko'rish vaqtida ish materiallari bilan tanishib chiqishga, izohlar berishga, dalillar keltirishga, o'z iltimosingizni bayon etishga, ishni ko'rib chiqish vaqtida advokatning yuridik yordamidan foydalanishga, o'z ona tilingizda so'zlashishga va tarjimonning xizmatlaridan foydalanishga, ish yuzasidan chiqarilgan qaror ustidan uni qabul qilgan organga shikoyat berishga haqlisiz.

NoA-

(qaror chiqarilgan joy)

	Huquqbuzar FISH: _____
	Yashash manzili: _____
Davlat inspeksiyasi mansabdor shaxsi FISH, lavozimi va imzosi	 Qaror raqami:

huquqbuzarning familiyasi, ismi, otasining ismi:

Huquqbuzarning shaxsi avtomatik yoki texnik usullar orqali aniqlanadi:

Boshqa texnik usullar orqali olinadigan ma'lumotlar

FACE ID:
Kadastr raqami
Lavozimi
Sugʻurta polisi raqami
Avtomoshina raqami
Domen nomi
Telefon raqami
Elektron pochta manzili
IT-viza raqami
Plastik raqami
Sudlanganligi

Qarorni asoslovchi dalillar:

Ekspertiza xulosasi:

Tekshirish dalolatnomasi

Mutaxassis fikri

O'rganish ma'lumotnomasi

Koʻzdan kechirish bayonnomasi

Audiodalil

Texnik xulosa

Videodalil

Foto dalil

Boshqa dalillar

Huquqbuzarga nisbatan qoʻllanilgan jazo yoki ishni tugatish haqidagi qaror revizitlari: _____

Huquqbuzar ashyosini hal qilish:	Huquqbuzarlik ashyosi quyidagicha hal qilinsin: Qonunchilik hujjati normasi va huquqbuzar ashyosining taqdiri hal qilish

Siz soddalashtirilgan tartibda qoʻllanilgan ushbu qarordan norozi boʻlsangiz huquqbuzarlik ishini oddiy tartibda koʻrib chiqish yuzasidan shikoyat qilishga, oddiy tartibda ishni koʻrish vaqtida ish materiallari bilan tanishib chiqishga, izohlar berishga, dalillar keltirishga, oʻz iltimosingizni bayon etishga, ishni koʻrib chiqish vaqtida advokatning yuridik yordamidan foydalanishga, oʻz ona tilingizda soʻzlashishga va tarjimonning xizmatlaridan foydalanishga, ish yuzasidan chiqarilgan qaror ustidan uni qabul qilgan organga shikoyat berishga haqlisiz.

Raqamli texnologiyalar va kommunikatsiyalar sohasi
bo'yicha huquqbuzarliklarni ko'rib chiqish reglamentiga
5-ILOVA

ChAQIRUV QOG‘OZI

	FISH: _____
	Yashash manzili: _____
Davlat inspeksiyasi mansabdor shaxsi FISH, lavozimi va imzosi	Huquqbuzarlik ishi raqami _____

Huquqbuzarning shaxsiga oid ma'lumot:
huquqbuzarning familiyasi, ismi, otasining ismi:

Huquqbuzarlik ishida kim _____
sifatida chaqirilmogda:

Huquqbuzarlik ishi bo'yicha MJtKning
yuritilayotgan ma'muriy Moddasi: _____
huquqbuzarlik moddasi va uning qismi: _____
qismi

Huquqbuzarlik chiqilishi vaqti	ishi	ko'rib	2	0

**Huquqbuzarlik ishi ko'rib
chiqilishi joyi**

Bog'lanish uchun telefon raqami: + 9 9 8

(qaror chiqarilgan joy)

	Huquqbuzar FISH: _____
	Yashash manzili: _____
Davlat inspeksiyasi mansabdor shaxsi FISH, lavozimi va imzosi	<b style="color: red;">Qaror raqami:

Huquqbuzarning shaxsiga oid ma'lumot:
huquqbuzarning familiyasi, ismi, otasining ismi:

Huquqbuzarning shaxsi avtomatik yoki texnik usullar orqali aniqlanadi:

**Jismoniy shaxsning shaxsiga
oid ma'lumot**

Yuridik shaxs haqidagi ma'lumot

Boshqa texnik usullar orqali olinadigan ma'lumotlar

Tugʻilgan-yili:
Tugʻilgan joyi:
Yashash manzili
Pasport seriyasi va raqami:
ID karta:
JShShIR
STIR
Barmoq izi

Nomi
Joylashgan joyi
Brend nomi
STIR
Elektron pochta
Telefon raqami

FACE ID:
Kadastr raqami
Lavozimi
Sugʻurta polisi raqami
Avtomoshina raqami
Domen nomi
Telefon raqami
Elektron pochta manzili
IT-viza raqami
Plastik raqami
Sudlanganligi

Qarorni asoslovchi dalillar:

Ekspertiza xulosasi:

Tekshirish dalolatnomasi

Mutaxassis fikri

O'rganish ma'lumotnomasi

Ko'zdan kechirish bayonnomasi

Audiodalil

Texnik xulosa

Videodalil

Foto dalil

Boshqa dalillar

Dastlab qabul qilingan qaror

Shikoyat (protest)

Shikoyatni ko'rib chiqib, soddalashtirilgan tartibda quyidagi qonunbuzilishlari bo'lganligi
 sababli shikoyat (protest) **qanoatlantirilsin** va
 _____-son qaror bekor qilinsin:

**Soddalashtirilgan tartibda
 qabul qilingan qarorda yo'l
 qo'yilgan qonun buzilishi
 normasi (Asos):**

Nomi va rekvizitlari, qismi, bandi, xatboshisi va boshqalar
 ko'rsatiladi:

**Soddalashtirilgan tartibda
 qabul qilingan qarorga
 qo'shilmaslik holatlari**

Huquqbuzarning huquq va burchlari

Ushbu qarordan norozi bo'lsangiz, hududiylikka amal qilgan holda, bevosita yoki ushbu Inspeksiya orqali sudga kassatsiya tartibida shikoyat qilishga haqlisiz, shu bilan birga, ish materiallari bilan tanishib chiqishga, izohlar berishga, dalillar keltirishga, o'z iltimosingizni bayon etishga, advokatning yuridik yordamidan foydalanishga, o'z ona tilingizda so'zlashishga va tarjimonning xizmatlaridan foydalanishga haqli ekanligingiz tushuntiriladi.

ushbu qaror darhol kuchga kiradi va sizga nisbatan qo'llanilgan jarima bo'yicha qonunchilikda belgilangan jarima solish to'g'risidagi qarorni ijro etishning soddalashtirilgan tartibi qo'llanilmaydi.

(qaror chiqarilgan joy)

	Huquqbuzar FISH: _____
	Yashash manzili: _____
Davlat inspeksiyasi mansabdor shaxsi FISH, lavozimi va imzosi	Qaror raqami:

huquqbuzarning familiyasi, ismi, otasining ismi:

Boshqa texnik usullar orqali olinadigan ma'lumotlar

FACE ID:

Kadastr raqami

Lavozimi

Sugʻurta polisi raqami

Avtomoshina raqami

Domen nomi

Telefon raqami

Elektron poçta manzili

Plastik raqami

Dastlab qabul qilingan qaror

Shikoyat (protest)

Shikoyatni ko'rib chiqib, soddalashtirilgan tartibda qonunbuzilishlari bo'lmaganligi sababli soddalashtirilgan tartibda qabul qilingan qaror o'z kuchida qoldirilsin va shikoyat (protest) qanoatlantirishdan **rad etilsin:**

**Shikoyat (protest)ga
qo'shilmaslikning asoslari
bo'lgan normalar (Asos):**

Nomi va rekvizitlari, qismi, bandi, xatboshisi va boshqalar ko'rsatiladi:

**Shikoyat (protest)ga
qo'shilmaslik holatlari**

Huquqbuzarning huquq va burchlari

Ushbu qarordan norozi bo'lsangiz, hududiylikka amal qilgan holda, bevosita yoki ushbu Inspeksiya orqali sudga kassatsiya tartibida shikoyat qilishga haqlisiz, shu bilan birga, ish materiallari bilan tanishib chiqishga, izohlar berishga, dalillar keltirishga, o'z iltimosingizni bayon etishga, advokatning yuridik yordamidan foydalanishga, o'z ona tilingizda so'zlashishga va tarjimonning xizmatlaridan foydalanishga haqli ekanligingiz tushuntiriladi.

ushbu qaror darhol kuchga kiradi va sizga nisbatan qo'llanilgan jarima bo'yicha qonunchilikda belgilangan jarima solish to'g'risidagi qarorni ijro etishning soddalashtirilgan tartibi qo'llanilmaydi.

Raqamli texnologiyalar va kommunikatsiyalar sohasi
bo'yicha huquqbuzarliklarni ko'rib chiqish reglamentiga
8-ILOVA

**Soddalashtirilgan tartibda qabul qilingan qarorni bekor qilish
va qayta surishtiruv o'tkazish to'g'risida
№ Yu–**

(qaror chiqarilgan vaqt)	(qaror chiqarilgan joy)																				
<table border="1" style="width: 100%; height: 40px; border-collapse: collapse;"> <tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr> </table>																					Huquqbuzar FISH: _____ Yashash manzili: _____ _____
Davlat inspeksiyasi mansabdor shaxsi FISH, lavozimi va imzosi	<b style="color: red;">Qaror raqami: _____																				

Huquqbuzarning shaxsiga oid ma'lumot:
huquqbuzarning familiyasi, ismi, otasining ismi:

Huquqbuzarning shaxsi avtomatik yoki texnik usullar orqali aniqlanadi:		
Jismoniy shaxsning shaxsiga oid ma'lumot	Yuridik shaxs haqidagi ma'lumot	Boshqa texnik usullar orqali olinadigan ma'lumotlar
Tug'ilgan-yili:	Nomi	FACE ID:
Tug'ilgan joyi:	Joylashgan joyi	Kadastr raqami
Yashash manzili	Brend nomi	Lavozimi
Pasport seriyasi va raqami:	STIR	Sug'urta polisi raqami
ID karta:	Elektron pochta	Avtomoshina raqami
JShShIR	Telefon raqami	Domen nomi
STIR		Telefon raqami
Barmoq izi		Elektron pochta manzili
		IT-viza raqami
		Plastik raqami
		Sudlanganligi

Qarorni asoslovchi dalillar:

Ekspertiza xulosasi:

Tekshirish dalolatnomasi

Mutaxassis fikri

O'rganish ma'lumotnomasi

Ko'zdan kechirish bayonnomasi

Audiodalil

Texnik xulosa

Videodalil

Foto dalil

Boshqa dalillar

Dastlab qabul qilingan qaror

Shikoyat (protest)

Shikoyatni ko'rib chiqib, quyidagilarga asosan soddalashtirilgan tartibda qabul qilingan qaror bekor qilinsin va **qayta surishtiruv o'tkazilsin:**

Qayta surishtiruv o'tkazish zaruriyati bo'lgan normalar (Asos):

Nomi va rekvizitlari, qismi, bandi, xatboshisi va boshqalar ko'rsatiladi:

Qayta surishtiruv o'tkazishga asos bo'lgan holatlar

Huquqbuzarning huquq va burchlari

Ushbu qarordan norozi bo'lsangiz, hududiylikka amal qilgan holda, bevosita yoki ushbu Inspeksiya orqali sudga kassatsiya tartibida shikoyat qilishga haqlisiz, shu bilan birga, ish materiallari bilan tanishib chiqishga, izohlar berishga, dalillar keltirishga, o'z iltimosingizni bayon etishga, advokatning yuridik yordamidan foydalanishga, o'z ona tilingizda so'zlashishga va tarjimonning xizmatlaridan foydalanishga haqli ekanligingiz tushuntiriladi.

ushbu qaror darhol kuchga kiradi va sizga nisbatan qo'llanilgan jarima bo'yicha qonunchilikda belgilangan jarima solish to'g'risidagi qarorni ijro etishning soddalashtirilgan tartibi qo'llanilmaydi.

No Yu-

(qaror chiqarilgan joy)

<table border="1" style="width: 100%; height: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> </tr> <tr> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> <td style="width: 5%; height: 20px;"></td> </tr> </table>																																									Huquqbuzar FISH: _____ Yashash manzili: _____ Davlat inspeksiyasi mansabdor shaxsi FISH, lavozimi va imzosi <b style="color: red;">Qaror raqami: _____

huquqbuzarning familiyasi, ismi, otasining ismi:

Boshqa texnik usullar orqali olinadigan ma'lumotlar

FACE ID:

Kadastr raqami

Lavozimi

Sugʻurta polisi raqami

Avtomoshina raqami

Domen nomi

Telefon raqami

Elektron poçta manzili

IT-viza raqami

Plastik raqami

Sudlanganligi

Ekspertiza xulosasi:

Tekshirish dalolatnomasi

Mutaxassis fikri

O'rganish ma'lumotnomasi

Ko'zdan kechirish bayonnomasi

Audiodalil

Texnik xulosa

Videodalil

Foto dalil

Boshqa dalillar

Dastlab qabul qilingan qaror

Shikoyat (protest)

Shikoyatni ko'rib chiqib, quyidagilarga asosan soddalashtirilgan tartibda qabul qilingan qaror bekor qilinsin hamda ish vakolatli organ ga **yuborilsin:**

Vakolatli organga ishni o'tkazish zaruriyati bo'lgan normalar (Asos):

Nomi va rekvizitlari, qismi, bandi, xatboshisi va boshqalar ko'rsatiladi:

Vakolatli organga ishni o'tkazishga asos bo'lgan holatlar

Huquqbuzarning huquq va burchlari

Ushbu qarordan norozi bo'lsangiz, hududiylikka amal qilgan holda, bevosita yoki ushbu Inspeksiya orqali sudga kassatsiya tartibida shikoyat qilishga haqlisiz, shu bilan birga, ish materiallari bilan tanishib chiqishga, izohlar berishga, dalillar keltirishga, o'z iltimosingizni bayon etishga, advokatning yuridik yordamidan foydalanishga, o'z ona tilingizda so'zlashishga va tarjimonning xizmatlaridan foydalanishga haqli ekanligingiz tushuntiriladi.

ushbu qaror darhol kuchga kiradi va sizga nisbatan qo'llanilgan jarima bo'yicha qonunchilikda belgilangan jarima solish to'g'risidagi qarorni ijro etishning soddalashtirilgan tartibi qo'llanilmaydi.

Raqamli texnologiyalar va kommunikatsiyalar sohasi
bo'yicha huquqbuzarliklarni ko'rib chiqish reglamentiga
9-ILOVA

SMS-Xabarnoma namunasi

Diqqat raqamli huquqbuzarlik!

Hurmatli shaxs sizga ilovaga muvofiq huquqbuzarlik ishi bo'yicha xabar keldi va ushbu xabar bo'yicha ilovadagi hujjat bo'yicha xabardor ekanligingizni hamda undagi talabni bajarishingiz shartligini ma'lum qilamiz.

Havola: _____

Raqamli texnologiyalar va kommunikatsiyalar
sohasi bo'yicha huquqbuzarliklarni
ko'rib chiqish reglamentiga
10-ILOVA

**O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi huzuridagi
O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar
va kommunikatsiyalar bo'yicha davlat inspeksiyasi
K O ' R S A T M A**

Sana

joy

Ko'rsatma yuborilishiga asos bo'lgan holatlar:_____

Ko'rsatma yuborilishiga asos bo'lgan qonunchilik hujjati va (yoki) texnik jihatdan tartibga soluvchi normativ hujjat:_____

Ko'rsatma bo'yicha aniqlangan qoidabuzarlik_____

Ko'rsatma bajarilish muddati va tartibi: _____

Ko'rsatmani yuborgan shaxs

Tasdiqlangan QD-kod:

**O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar
va kommunikatsiyalar bo'yicha davlat nazorati inspeksiyasi
tomonidan ko'rib chiqiladigan huquqbuzarliklar
RO'YXATI**

1. Raqamli texnologiyalar va kommunikatsiyalar sohasida quyidagi ma'muriy huquqbuzarliklar uchun ma'muriy jazo qo'llaniladi:

a) aloqa, axborotlashtirish, telekommunikatsiyalar, sun'iy intellekt, raqamli va aerokosmik texnologiyalar sohasidagi quyidagi huquqbuzarliklarni sodir etish:

loyihalash, qurilish-montaj ishlari bajarilayotganda aloqa, axborotlashtirish va telekommunikatsiya texnologiyalari sohasiga oid qurilish va shaharsozlik to'g'risidagi qonunchilikni buzish;

ruxsatsiz radiouzatkich shoxobchasi o'rnatish va (yoki) undan foydalanish, shuningdek abonentlik qurilmasini elektr aloqa tarmoqlariga ulash;

radioelektron vositalar va yuqori chastotali qurilmalardan foydalanish tartibini buzish;

aloqa xizmatining sifatiga doir normalar va davlat standartlarini buzish;

aloqa yo'llari va inshootlarini muhofaza qilish qoidalarini buzish;

axborotdan foydalanish qoidalarini buzish;

kompyuter tizimidan foydalanish qoidalarini buzish;

telekommunikatsiya tarmog'idan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish;

mobil qurilmaning xalqaro o'ziga xos identifikatsiya kodini yoki abonent qurilmasining identifikatsiyalash modulini qonunga xilof ravishda o'zgartirish;

avtomat telefonlarni shikastlantirish;

savdo yoki xizmat ko'rsatish qoidalarini buzish, ya'ni telekommunikatsiya va pochta aloqasi xizmatlarini ko'rsatish qoidalarini buzish;

telekommunikatsiya sohasida litsenziyalash, radiochastota sohasida ruxsat berish va pochta aloqasi hamda radiochastota xabardor qilish tartib-taomillari to'g'risidagi qonunchilikni buzish;

videoyozuvli kassetalarni sotish va video muassasalarning ishlash qoidalarini buzish;

operator, provayder, eshittiruvchi, dilerlarning noqonuniy tadbirkorlik faoliyati;

operator, provayder, eshittiruvchi, diler bo'lgan xo'jalik yurituvchi subyektning manzili, bank rekvizitlari o'zgarganligi yoki qayta ro'yxatdan o'tganligi to'g'risidagi ma'lumotlarni taqdim etmaslik yoki yolg'on ma'lumotlarni taqdim etish;

pochta aloqasi sohasida ichki nazoratni, mijozlarni lozim darajada tekshirish natijalarini hujjatlashtirish va saqlashni, tavakkalchiliklarni aniqlash, baholash va hujjatlar bilan qayd etishni tashkil qilish va amalga oshirishga doir talablarni buzish, operatsiyani amalga oshirishni rad etish, xuddi shuningdek maxsus vakolatli davlat organiga shubhali operatsiyalar haqidagi axborotni taqdim etmaslik, o'z vaqtida taqdim etmaslik yoki noto'g'ri axborot taqdim etganlik, qonunchilik talablarining pul mablag'larini yoki boshqa mol-mulkni ishga solmay to'xtatib qo'yishga yoki operatsiyalarni to'xtatib turishga oid qismini ijro etmaslik;

axborot tizimlariga ega bo'lgan birjalarda ularga doir faoliyat to'g'risidagi qonunchilikni buzish;

o'zboshimchalik;

aloqa, axborotlashtirish va telekommunikatsiya sohasida favqulodda holat tartibining talablarini buzish;

texnik reglamentlarga yoki standartlarning majburiy talablariga rioya etmaslik;

metrologiya qoidalarini buzish;

sertifikatlashtirish va muvofiqlikni baholash qoidalarini buzish;

aloqa, axborotlashtirish va telekommunikatsiya sohasida davlat statistik hisobotlarini taqdim etish tartibini buzish;

elektron (raqamli) davlat xizmatlari ko'rsatish sohasidagi qonunchilikni buzish;

davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining ochiqligi to'g'risidagi qonunchilikni buzish;

matbaa va shtempel-gravyorlik korxonalarini ochish hamda ularning faoliyat olib borishi qoidalarini buzish;

ommaviy axborot vositalari mahsulotlarini qonunga xilof ravishda tayyorlash va tarqatish;

Inspeksiya tomonidan yuborilgan ko'rsatma, so'rov, chaqiruv qog'ozi, taqdimnomani ko'rib chiqmaganlik, talablarni bajarmaganlik, lozim darajada, o'z vaqtida bajarmaganlik;

Inspeksiya xodimlarining faoliyatiga aralashish yoki to'sqinlik qilish;

axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasiga oid qonunchilik hujjatlarida belgilanadigan boshqa barcha huquqbuzarliklar;

b) telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'ida yoki undan foydalanib quyidagi huquqbuzarliklarni sodir etgan axborot sohasi subyektlari yohud shunday huquqbuzarliklar sodir etildishiga yo'l qo'yib bergan yuridik shaxs rahbariga nisbatan:

fuqaroga ma'naviy yoki moddiy zarar yetkazishi mumkin bo'lgan ma'lumotlarni oshkor etish;

shaxsiy hayot daxlsizligini buzish;

shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risidagi qonunchilikni buzish;

ikki yoki undan ortiq xotin bilan er-xotin bo'lib yashashni targ'ib qilish;

O'zbekiston Respublikasi Markaziy saylov komissiyasining, saylov komissiyalarining, referendum o'tkazuvchi komissiyalarning faoliyatiga aralashish, xuddi shuningdek ularning ishiga to'siqlarni yuzaga keltirish;

nomzodning, ishonchli vakilning, kuzatuvchining yoki siyosiy partiya vakolatli vakilining huquqlarini buzish;

saylovoldi tashviquotini, referendumga qo'yilgan masalalar yuzasidan tashviquot olib borish shartlari va tartibini buzish;

saylov natijalariga ta'sir ko'rsatish maqsadida nomzod, siyosiy partiya to'g'risida ataylab yolg'on ma'lumotlarni e'lon qilish yoki boshqa usullar orqali tarqatish;

giyohvandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop moddalar hisoblanmaydigan kuchli ta'sir qiluvchi moddalarni targ'ib qiluvchi mahsulotni tarqatish, reklama qilish, namoyish etish tarqatish, reklama qilish, namoyish etish;

giyohvandlik vositalarini, ularning analoglarini yoki psixotrop moddalarni targ'ib qiluvchi mahsulotni tarqatish, reklama qilish, namoyish etish;

xotiniga (eriga), sobiq xotiniga (sobiq eriga), bir ro'zg'or asosida birgalikda yashayotgan shaxsga yoki umumiy farzandga ega bo'lgan shaxsning sha'ni va qadr-qimmatini tahqirlash, ularni qo'rqitish, yaqin qarindoshlaridan ajratib qo'yish;

kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi qonunchilikni buzish;

mayning faoliyatini qonunga xilof ravishda amalga oshirish;

mualliflik huquqini va turdosh huquqlarni buzish;

o'zganing tovar belgisidan, xizmat ko'rsatish belgisidan, geografik ko'rsatkichidan, tovar kelib chiqqan joy nomidan yoki adashtirib yuborish darajasida ular bilan o'xshash bo'lgan belgilardan shu turdagi tovarlarga (xizmatlarga) nisbatan qonunga xilof ravishda foydalanish yoxud o'zganing firma nomidan qonunga xilof ravishda foydalanish;

ixtiroga, foydali modelga va sanoat namunasiga bo'lgan huquqlarni buzish;

reklama qilinishi qonunchilik bilan taqiqlangan mahsulotni reklama qilganlik;

mayda bezorilik qilish;

diniy mazmundagi materiallarni qonunga xilof ravishda tayyorlash, saqlash, olib kirish yoki tarqatish;

milliy, irqiy, etnik yoki diniy adovatni targ'ib qiluvchi materiallarni tayyorlash, saqlash yoki tarqatish;

pirotexnika buyumlarini qonunga xilof ravishda ishlab chiqarish, tayyorlash, saqlash, tashish, jo'natish, xuddi shuningdek ularni qonunga xilof ravishda O'zbekiston Respublikasidan olib chiqish, o'tkazish yoki O'zbekiston Respublikasiga olib kirish;

tig'ining yoki keskichining (damining) uzunligi to'qson millimetrdan ortiq bo'lgan, tugmasi yoki pishangi bosilganda sopidan avtomatik ravishda chiqadigan va mahkamlanadigan yoxud og'irlik kuchi yoki tezkor harakat hisobiga surilib chiqadigan hamda avtomatik ravishda o'rnashadigan tig'li sovuq qurol va pichoqlarning, shuningdek qurol sifatida qo'llash uchun maxsus moslashtirilgan zarb berib-parchalovchi va uloqtiruvchi ta'sirga ega ashyolarni (gurzilar, kastetlar, surikenlar, bumeranglarni va boshqa ashyolarni) qonunga xilof ravishda realizatsiya qilish, olish, saqlash, tashish, ko'rgazmaga qo'yish, ulardan foydalanish, O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kirish va O'zbekiston Respublikasi hududidan olib chiqish, shuningdek O'zbekiston Respublikasi hududi orqali tranzit qilish;

uchuvchisiz uchadigan apparatlarni, ularning butlovchi va ehtiyot qismlarini qonunga xilof ravishda telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'idan foydalanib olib kirish, o'tkazish, olish, saqlash yoki ulardan foydalanish;

fuqarolarning xonaki usulda hozirlanadigan o'tkir spirtli ichimliklarni sotish;

etil spirti, alkogolli va tamaki mahsulotlarini qonunga xilof ravishda muomalaga kiritish;

voyaga yetmagan shaxsni spirtli ichimliklar iste'mol qilishga, giyovandlik vositalari, ularning analoglari yoki psixotrop hisoblanmagan, lekin kishining aql-idrokiga, irodasiga ta'sir qiladigan moddalar yoki vositalarni iste'mol etishga jalb qilish;

voyaga yetmagan shaxsni ma'muriy huquqbuzarlik sodir etishga jalb qilish;

Internet tarmog'idan foydalanish xizmatlarini ko'rsatish uchun jihozlangan xonalar yoki boshqa ko'ngil ochish (dam olish) joylarining rahbarlari yoxud boshqa mas'ul shaxslari tomonidan voyaga yetmagan shaxsning tungi vaqtda ota-onasidan biri yoki uning o'rnini bosuvchi shaxsning kuzatuvisiz ko'rsatilgan muassasalarda bo'lishiga yo'l qo'yish;

tilanchilik qilish yoki unga jalb qilish;

pornografik mahsulotni tarqatish, reklama qilish, namoyish etish maqsadida tayyorlash yoki O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kirish, pornografik mahsulotni

ommaviy axborot vositalarida, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida reklama qilish, namoyish etish, tarqatish;

tazyiqni, zo'ravonlikni yoki shafqatsizlikni targ'ib qiluvchi mahsulotni ommaviy axborot vositalarida, telekommunikatsiya tarmoqlarida yoki Internet jahon axborot tarmog'ida reklama qilish, namoyish etish, tarqatish;

jins bo'yicha kamsitishni targ'ib qilish, shu jumladan xotin-qizlar va erkaklar teng huquqliligini ochiqdan-ochiq inkor etish, ushbu mazmundagi qarashlarni, g'oyalarni yoki tarqatish, xuddi shuningdek bunday xatti-harakatlarni omma oldida oqlash va (yoki) rag'batlantirish;

fohishalik bilan shug'ullanish;

qimor va tavakkalchilikka asoslangan boshqa o'yinlarda ishtirok etish yoki ularni tashkil etish yoki o'tkazish uchun telekommunikatsiya tarmoqlarida, shu jumladan Internet jahon axborot tarmog'i provayderlari tomonidan xizmatlar ko'rsatish yoki xizmatlar ko'rsatishga ko'maklashish, tegishli dasturiy ta'minotdan nusxa ko'paytirish, uni ko'paytirish, tarqatish;

deputat va senatorning ishiga to'sqinlik qilish;

ichki ishlar organlari xodimining o'z vazifalarini bajarishi bilan bog'liq qonuniy talablarini bajarmaslikka omma oldida har qanday shaklda da'vatlar qilish, xuddi shuningdek ichki ishlar organlari xodimlariga ommaviy ravishda bo'ysunmaslikni keltirib chiqarish maqsadida bila turib soxta uydirmalarni tarqatish;

O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi harbiy xizmatchisining (xodimining) o'z xizmat vazifalarini bajarishi bilan bog'liq qonuniy talablarini bajarmaslikka omma oldida har qanday shaklda da'vatlar qilish, xuddi shuningdek O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi harbiy xizmatchilariga (xodimlariga) ommaviy ravishda bo'ysunmaslikni keltirib chiqarish maqsadida bila turib soxta uydirmalarni tarqatish;

O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati Chegara qo'shinlari harbiy xizmatchisining o'z xizmat vazifalarini bajarishi bilan bog'liq qonuniy talablarini bajarmaslikka omma oldida har qanday shaklda da'vatlar qilish, xuddi shuningdek O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati Chegara qo'shinlari harbiy xizmatchilariga ommaviy ravishda bo'ysunmaslikni keltirib chiqarish maqsadida bila turib soxta uydirmalarni tarqatish;

advokatning ishda ishtirok etishiga to'sqinlik qilish yoki uning ishonch bildiruvchi shaxs (himoya ostidagi shaxs) manfaatlariga zid bo'lgan vaziyatni majburan egallashiga erishish maqsadida advokatga qanday shaklda bo'lmasin ta'sir o'tkazish;

ta'lim tashkiloti pedagog xodimining kasbiy faoliyatiga ta'lim oluvchilarning bilimini to'g'ri va xolis baholashiga ta'sir ko'rsatish bilan ifodalangan tarzda qonunga xilof ravishda aralashish yoki ta'lim tashkiloti pedagog xodimining xizmat vazifalarini bajarishiga to'sqinlik qilish;

tibbiyot xodimining qonuniy tibbiy faoliyatiga to'sqinlik qilish yoki shu maqsadda tibbiyot xodimiga qonunga xilof ravishda har qanday shaklda ta'sir o'tkazish;

hokimiyat vakilining qonuniy talablarini bajarmaslik yoki xizmat vazifalarini bajarishiga to'sqinlik qilish;

ommaviy tadbirlar o'tkazish qoidalarini buzish;

yig'ilishlar, mitinglar, ko'cha yurishlari yoki namoyishlar uyushtirish, o'tkazish tartibini buzish;

O'zbekiston Respublikasining qonunchilik hujjatlari talablarini jamoat tartibiga va jamoat xavfsizligiga tahdid soladigan tarzda bajarmaslikka yoki buzishga, shu jumladan

ommaviy axborot vositalaridan, telekommunikatsiya tarmoqlaridan, Internet jahon axborot tarmog'idan, shuningdek matnni ko'paytirishning bosma yoki boshqa usullaridan foydalangan holda omma oldida da'vat qilish;

ruxsat etilmagan yig'ilishlar, mitinglar, ko'cha yurishlari va namoyishlar o'tkazish uchun sharoitlar yaratish;

g'ayriqonuniy nodavlat notijorat tashkilotlari, oqimlar, sektalarning faoliyatida qatnashishga undash;

yolg'on axborot tarqatish;

bayroqlar va vimpellardan g'ayriqonuniy foydalanish, plakatlar, emblemalar va ramzlarni tayyorlash, tarqatish;

davlat ramzlari to'g'risidagi qonunchilikni buzish;

davlat mukofotlariga nisbatan qonunga xilof harakatlar qilish;

qimmatbaho metallar sirasiga kirmaydigan rangli metallarni, ularning parchalari va rezgi-chiqitlarini, shuningdek qora metall parchalari va rezgi-chiqitlarini tayyorlash, olish, ulardan foydalanish hamda ularni sotish qoidalarini buzish;

qurolning va uning o'q-dorilarining muomalada bo'lishi qoidalarini buzish;

qurolning qonunga xilof muomalasi;

shaxslar tomonidan yo'qolganligi to'g'risida ariza berilgan o'z pasportlaridan yoki identifikatsiyalovchi ID-kartalaridan, shuningdek boshqa shaxslarga tegishli bo'lgan pasportlardan yoki identifikatsiyalovchi ID-kartalardan g'arazli maqsadlarda foydalanish;

diniy ta'limotdan saboq berish tartibini buzish;

xususiy mulk huquqini buzish;

axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'idan foydalanib sodir etiladigan boshqa huquqbuzarliklar.

v) axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga bevosita bog'liq bo'lgan quyidagi huquqbuzarlikni sodir qilish:

saylovga yoki referendumga tayyorgarlik ko'rish va saylov yoki referendum o'tkazish jarayonida axborot tizimlarida yoki telekommunikatsiya tarmog'ida joylashgan axborot hamda tashviqu materiallarini qasddan yo'q qilib yuborish yoki ularga qasddan shikast yetkazish;

nogironligi bo'lgan shaxslarga axborotdan va aloqa vositalaridan, shu jumladan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va tizimlaridan moneliksiz foydalanish uchun shart-sharoitlar yaratish bo'yicha talablarni bajarmaganlik.

2. Raqamli texnologiyalar va kommunikatsiyalar sohasida quyidagi huquqbuzarliklar uchun moliyaviy sanksiya qo'llaniladi:

qonunchilik hujjatlari va texnik jihatdan tartibga soluvchi normativ hujjatlar talablarini hamda aloqa, axborotlashtirish va telekommunikatsiya texnologiyalari sohasida ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini buzilganlik;

telekommunikatsiya va pochta aloqasi xizmatlarini ko'rsatish qoidalarini buzish;

telekommunikatsiya sohasida litsenziyalash, radiochastota sohasida ruxsat berish va pochta aloqasi hamda radiochastota xabardor qilish tartib-taomillari to'g'risidagi qonunchilikni buzish;

Inspeksiya tomonidan yuborilgan ko'rsatma, so'rov, chaqiruv qog'ozi, taqdimnomani ko'rib chiqmaganlik, talablarni bajarmaganlik, lozim darajada, o'z vaqtida bajarmaganlik;

Internet jahon axborot tarmog'idagi o'z veb-saytidan va (yoki) veb-sayt sahifasidan yoxud boshqa axborot resursidan qonunga muvofiq jinoiy va boshqa javobgarlikka sabab bo'ladigan o'zga harakatlarni sodir etish maqsadlarida foydalanilishiga yo'l qo'yish;
ommaviy axborot vositalari erkinligini suiiste'mol qilishga yo'l qo'yish;
telekommunikatsiya yoki Internet tarmog'idan foydalanib takroran sodir etilgan huquqbuzarliklar;
muhim axborot infratuzilmalariga oid talablarni buzish;
o'rnatilgan himoya tizimlarini chetlab o'tgan holda telekommunikatsiya tarmog'idan foydalanish va xalqaro trafikni o'tkazish maqsadida telekommunikatsiya tarmog'idan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanishga yo'l qo'yganlik;
qonunchilikka muvofiq qo'shimcha belgilanadigan qoidabuzarliklar.

**Qurilish-montaj obyektlarini loyihalashtirish
va qabul qilishga oid hujjatlarining qonunchilikka muvofiqligi va obyektlarda
telekommunikatsiya infratuzilmasi mavjudligi bo'yicha talablarning bajarilishi
REGLAMENTI**

1-bob. Umumiy qoidalar

1. Ushbu Reglament O'zbekiston Respublikasi "Telekommunikatsiyalar to'g'risida"gi Qonun va telekommunikatsiyalar to'g'risidagi qonunchilik talablaridan kelib chiqib, yuridik va jismoniy shaxslarga qurilish sohasida ko'rsatiladigan davlat xizmatlari va servislar bo'yicha qurilish-montaj obyektlarini loyihalashtirish va qabul qilishga oid hujjatlarni ishlab chiqish va kelishish bosqichlarida ularning qonunchilikka muvofiqligi va obyektlarda telekommunikatsiya infratuzilmasi mavjudligi bo'yicha talablarning bajarilishi tartibini belgilaydi.

Ushbu reglament qurilish va telekommunikatsiya sohasiga oid barcha qurilish-montaj obyektlariga, shu jumladan, "Shaffof qurilish" milliy axborot tizimiga oid obyektlarga nisbatan ham tatbiq etiladi hamda ushbu reglament talablariga muvofiq bo'lgandagina qurilish sohasiga oid davlat xizmatlari yoki servislar ko'rsatiladi.

2. Ushbu reglamentda telekommunikatsiya va qurilish sohasiga oid qonunchilik hujjatlaridagi tegishli tariflari bilan qo'llaniladi hamda ushbu Reglamentda quyidagi tushuncha qo'llanilgan:

telekommunikatsiyalar infratuzilmasi – telekommunikatsiyalar uskunalari, telekommunikatsiyalar inshootlari, kabel liniyalari hamda ularni boshqarish imkonini beruvchi tizimlar bo'lib, ular aktiv va passiv infratuzilmalarga bo'linadi, aktiv telekommunikatsiyalar infratuzilmasiga telekommunikatsiyalarni amalga oshirish uchun mo'ljallangan texnik uskunarlar va ularga o'rnatilgan dasturiy ta'minot, passiv telekommunikatsiyalar infratuzilmasiga telekommunikatsiyalarning amalga oshirilishini ta'minlovchi binolar, moslamalar, tayanchlar, machtalar, tarqatish qutilari, shkaflar va boshqalar kiradigan infratuzilma.

3. Har qanday qurilish-montaj obyektlari loyihalaniishi, qurilishi, qayta qurilishi yoki o'zgartirilishi hamda ularga oid loyihalar, shu jumladan hujjatlar ushbu Reglament talablariga muvofiq bo'lgandagina foydalanishga qabul qilinishga ruxsat beriladi va qurilish sohasida ko'rsatiladigan xizmatlar va servislar qonuniy hisoblanadi.

4. Qurilish sohasida ko'rsatiladigan davlat xizmatlari va servislar bo'yicha qurilish-montaj obyektlarini loyihalashtirish va qabul qilishga oid hujjatlarni ishlab chiqish va kelishish bosqichlarida ularning qonunchilikka muvofiqligi va obyektlarda telekommunikatsiya infratuzilmasi mavjudligi bo'yicha talablarning bajarilishi tartibi alohida servis (keyingi o'rinlarda servis deb yuritiladi) sifatida Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali (keyingi o'rinlarda YIDXP deb yuritiladi) orqali O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar va kommunikatsiyalar bo'yicha davlat nazorati inspeksiyasi (keyingi o'rinlarda Davlat inspeksiyasi deb yuritiladi) tomonidan ko'rsatiladi.

5. Davlat inspeksiyasining ijobiy xulosasini olmasdan turib qurilish-montaj obyektlarini loyihalash, qurish, qayta qurish, o'zgartirish va foydalanishga qabul qilish taqiqlanadi va qurilgan obyekt o'zboshimcha qurilgan bino yoki inshoot sanaladi.

6. Qurilish-montaj obyektlarini loyihalash, qurish, qayta qurish, o'zgartirish va foydalanishga qabul qilish har bir bosqichda alohida-alohida Davlat inspeksiya bilan kelishilishi shart.

2-bob. Servisni ko'rsatish tartibi

7. Ariza beruvchilar qonunchilik hujjatida belgilangan tartibda YIDXPda davlat xizmatidan elektron tarzda foydalanish uchun ro'yxatdan o'tadi hamda har bir ariza YIDXP orqali parallel vakolatli organ bilan birga Davlat inspeksiya sining "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimiga ekspertiza va xulosa olish uchun ham avtomatik tarzda yuboriladi.

8. Vakolatli organ va Davlat inspeksiya siniga qurilish-montaj obyektlarini loyihalash, qurish, qayta qurish, o'zgartirish va foydalanishga qabul qilishga oid arizalar har kuni 24 soat davomida yuborilishi mumkin va u yuborilgan kundan keyingi ish kuni qabul qilingan hisoblanadi.

9. Qonunchilik hujjatida belgilanganidan o'zga hujjatlarni qabul qilish va so'rash taqiqlanadi hamda Davlat inspeksiya sin vakolatli organga qonunchilik hujjatida belgilangan shaklda yuborilgan so'rovnoma muvofiq ariza beruvchining murojaatini ko'rib chiqadi.

10. Zarur ma'lumotlar so'rovnoma kiritilgandan so'ng ariza beruvchi ma'lumotlarning to'g'riligini tekshiradi va imzolarni identifikatsiya qilishning tegishli vositalari (ONE ID, daktiloskopiya, elektron imzo, Mobil-ID, FACE ID va boshqalar) bilan tasdiqlaydi.

11. Ekspertiza va xulosa olish servisi "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimida 1-ilovaga muvofiq sxema asosida ko'rsatiladi.

12. Servis uchun to'lovni amalga oshirishda telekommunikatsiyalarning amalga oshirilishini ta'minlovchi binolar-maydoni, moslamalar soni, tayanch balandligi, machta, shkaf, tarqatish qutisi yuzasi, telekommunikatsiyalarni amalga oshirish uchun mo'ljallangan texnik uskunalar soni, ma'lumotlar uzatish tezligi, telekommunikatsiyalarni amalga oshirish uchun mo'ljallangan texnik uskunalar o'rnatilgan dasturiy ta'minot modul, rol, funksiya, boshqa tashkilotlar bilan integratsiya soni hisobga olinadi.

13. Servis uchun to'lov bazaviy hisoblash miqdorining bir baravari miqdorini ushbu reglamentning 13-bandidagi infratuzilma parametrlariga ko'paytirish orqali hisoblanadi.

14. Qurilish sohasiga oid barcha axborot tizimlari, resurslari va ma'lumotlar bazalari asosida "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimiga integratsiya bo'lishi shart va integratsiya qilinmagan holda, faoliyat ko'rsatishi taqiqlanadi.

15. Qurilish sohasiga oid davlat xizmatlari va servislari "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimida ko'rinishi lozim.

16. Ushbu reglamentda nazarda tutilgan qoidalarining bajarilishi bo'yicha mas'uliyat qurilish sohasida vakolatli organ – nazorat qiluvchi va boshqaruv organi zimmasidadir.

17. Ariza beruvchi davlat xizmatidan foydalanishdan uni ko'rsatishning har qanday bosqichida bosh tortish huquqiga ega.

Ariza beruvchi davlat xizmatidan foydalanishdan bosh tortganda uning so'rovnomasi ko'rmasdan qoldiriladi. Bunda to'langan yig'im va xizmat summasi qaytarilmaydi.

18. Ariza va unga oid hujjatlar kelib tushgan kundan boshlab qurilish sohasiga oid ko'rsatilayotgan davlat xizmatlari va servislari ko'rsatish muddatidan chiqib ketmagan muddatda Davlat inspeksiya sin xulosa berish kerak.

19. Qurilish-montaj obyektiga oid loyihalash, qurish, qayta qurish, o'zgartirish va foydalanishga qabul qilishga oid hujjatlar, shu jumladan ariza to'g'ri va haqqoniy bo'lganida, qurilish-montaj obyektida telekommunikatsiya infratuzilmalarining bo'lishligiga oid barcha talablar bajarilgan hamda qurilish-montaj obyektida qonun buzilishi holati aniqlanmagan taqdirda ekspertiza natijalariga muvofiq narxnoma asosida belgilangan to'lov amalga oshirilganidan so'ng Davlat inspeksiyasi xulosa berishi mumkin.

Ushbu bandning birinchi xatboshisiga muvofiq kelmagan arizalar, shu jumladan, davlat xizmati va servislari Davlat inspeksiyasining xulosasi asosida qanoatlantirishdan rad qilinadi.

20. Qurilish-montaj objekti hamda unga oid hujjatlar, loyihalar, eskizlar qurilish tugallangan vaqtida joyiga chiqqan holda ko'rib chiqilishi lozim.

Joyiga chiqqan holda, o'rganilganida telekommunikatsiya tarmog'i, qurilmasi, vositasi, stansiyasi, inshooti, tayanch-machtasi, markazi, kommutatori (svitch), marshrutizatori, retranslyatori, serveri, Data-markazi, ATSi, splitteri, javoni, uskunasi, binosi, moslamasi, tarqatish qutisi, tizimi, obyekt, axborot tizimi va resursi, ma'lumotlar bazasi, dasturiy mahsulot, dasturiy ta'minot, axborotga ishlov berishning texnik vositasi, apparat, apparat-dasturiy va dasturiy vosita, shuningdek, aloqa, kabel, havo aloqa va radio liniyasi, Wi-fi tarmog'i, aloqa kanali, tarmoq monitoringi, signalni qabul qiluvchi va uzatuvchi radiomodul, radiostansiya, yo'ldoshli aloqa, radioeshittirish, ma'lumotlar uzatish va kabelli televidenie tarmog'i, kam va yuqori quvvatli uzatgich, radio relej tarmog'i va qurilmasi, radioelektron vosita, mobil aloqa bazasi, energiya ta'minoti, texnik infratuzilmalar, YuPES, generator, akkumulator batareya, quyosh paneli, texnik vosita, signalizatsiya, kuzatuv kamera, platforma, kabel kanalizatsiyasi, kollektor, yer osti yo'li, ushbu vosita o'rnatilgan va foydalaniladigan xona, bino, yerga ulash konturi, suv-mayog'i va ularning majmui, magistral va zona ichi hamda ularning o'zaro ishlashiga bog'liq bo'lgan jami infratuzilma o'rganiladi.

21. Davlat inspeksiyasining servisi uning hududiy va tizimidagi tashkilot tomonidan "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimida ko'rsatilishi mumkin.

22. Servis ko'rsatish natijasi bo'yicha Davlat inspeksiyasi ushbu reglamentning 18-bandidan kelib chiqib, 2-3-ilovalarga muvofiq shaklda o'z xulosasini "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimi orqali YIDXPda taqdim etadi.

23. Davlat inspeksiyasining xulosasi asosida vakolatli organ davlat xizmati yoki servisini ariza beruvchiga ko'rsatadi.

24. Davlat inspeksiyasining xulosasiga muvofiq bo'lmagan davlat xizmati va servisi bo'yicha tegishli hujjat o'z-o'zidan haqiqiy emasdir va u hech qanday huquqiy oqibatlariga olib kelmaydi.

25. Vakolatli organ va ariza beruvchi YIDXPdan Davlat inspeksiyasining xulosasini mustaqil ravishda (yuklab) olishi mumkin.

Davlat inspeksiyasi yoki uning tizimidagi hududiy bo'linma yoki tashkilot joyiga borib bino va inshootni o'rganib chiqishi, ularning qismlari va ularga birlashtirilgan yer uchastkasini vizual ko'rikdan (zarurat bo'lganda, maxsus uskunalar va asboblardan foydalangan holda) o'tkazishdan iborat bo'ladi.

26. Ariza beruvchi ekspertiza va xulosada keltirilgan qoidabuzarliklarni bartaraf etganidan keyin qonunchilik hujjatlarida belgilangan qurilish sohasiga oid davlat xizmatlari va servislari uchun ariza, shu jumladan qayta arizani ko'rib chiqish muddatidan chiqib ketmagan holda, takroran murojaat etishga haqli.

Takroran qilingan murojaat bo'yicha dastlab berilgan qoidabuzarlikliklar bartaraf etilib, to'lov amalga oshirilganligi bartaraf etilganidan keyin Davlat inspeksiyasi xulosa berishi mumkin.

27. Vakolatli organ tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlar va servislar bo'yicha ruxsatnoma va boshqa hujjatlar qonunchilik hujjatida nazarda tutilgan qoidabuzarlik bo'lmagan va Davlat inspeksiyasining 2-ilovaga muvofiq ijobiy xulosasi bo'lganidan keyin YIDXP orqali o'z xizmatlari va servislarini ko'rsatadi.

3-bob. Yakunlovchi qoidalar

28. Davlat inspeksiyasining ijobiy xulosasiga vakolatli organ ko'rsatgan xizmatlar va servislar soni mutanosib hamda muvofiq bo'lishi lozim.

29. Davlat inspeksiyasi ushbu reglament talablari buzilgan taqdirda yoki o'zboshimchalik qurilish, qayta qurilish amalga oshirilgan taqdirda o'zboshimchalik holati bo'yicha qonunchilik hujjatini buzgan vakolatli organ yoki ariza beruvchiga yohud o'zboshimchalik holatini sodir etgan shaxsga nisbatan ma'muriy chora ko'radi.

30. Davlat inspeksiyasining ko'rgan ma'muriy chorasi vakolatli organ tomonidan o'zboshimchalik bilan qurilgan bino yoki inshootni buzish uchun sudga murojaat qilishiga hamda sudga aybdorga va bino yoki inshootga nisbatan chora ko'rishiga asos bo'ladi.

31. Ushbu Reglament talablariga rioya etilishi ustidan Davlat inspeksiyasi YIDXP orqali doimiy nazoratni va monitoringni amalga oshiradi.

32. Ariza beruvchi davlat organlari va boshqa tashkilotlar xodimlarining harakatlari (harakatsizligi) yuzasidan qonunchilik hujjatlarida belgilangan tartibda shikoyat qilishi mumkin.

33. Ushbu Reglament talablari buzilishida aybdor bo'lgan shaxslar qonunchilik hujjatlarida belgilangan tartibda javobgar bo'ladi.

Qurilish-montaj obyektlarini loyihalashtirish va qabul qilishga oid hujjatlarining qonunchilikka muvofiqligi va obyektlarda telekommunikatsiya infratuzilmasi mavjudligi bo'yicha talablarning bajarilishi reglamentiga
1-ILOVA

Qurilish-montaj obyektlarini loyihalashtirish va qabul qilishga oid hujjatlarining qonunchilikka muvofiqligi va obyektlarda telekommunikatsiya infratuzilmasi mavjudligi bo'yicha talablarning bajarilishi servisini ko'rsatish
SXEMASI

Bosqichlar	Subyektlar	Amalga oshiriladigan tadbirlar	Bajarish muddatlari
1-bosqich	Ariza beruvchi	1. Qurilish sohasiga oid barcha obyektlarni qurish, loyihalash, o'zgartirish, qayta qurish bo'yicha YIDXP orqali murojaat qilish. 2. YIDXP orqali to'lovni amalga oshirish.	O'z xohishiga ko'ra Murojaat qilganda
2-bosqich	YIDXP	So'rovnomini vakolatli organga va Davlat inspeksiyasiga parallel yuborish.	Avtomatik ravishda
3-bosqich	Davlat inspeksiyasi yoki uning hududiy yohud tizimidagi tashkilot	1. Joyiga borib bino va inshootni ko'rikdan o'tkazish. 2. Xulosani "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimiga tasdiqlash yo'li bilan rasmiylashtirish. 3. YIDXP orqali ariza beruvchi hamda vakolatli organga QD-kodli xulosani yuborish.	Qurilish sohasiga oid ko'rsatiladigan Davlat xizmati va servisi uchun belgilangan muddat doirasida

Qurilish-montaj obyektlari loyihalanishi, qurilishi, foydalanishga
qabul qilinishining qonuniyligi va telekommunikatsiya
infratuzilmasining mavjudligi bo'yicha servis ko'rsatishning
2-ILOVA

**O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi huzuridagi
O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar
va kommunikatsiyalar bo'yicha davlat inspeksiyasi**

XULOSA

Xulosa berilgan vaqt

Xulosa berilgan joy

Ariza beruvchi:	
Ariza raqami:	
Obyekt manzili:	
<u>Qurilish-montaj obyektlari loyihalanishi, qurilishi, foydalanishga qabul qilinishining qonuniyligi va telekommunikatsiya infratuzilmasining mavjudligi bo'yicha ariza qanoatlantirildi</u>	

Hujjatning haqqoniyligini tasdiqlovchi QD-kod	

Qurilish-montaj obyektlari loyihalanishi, qurilishi, foydalanishga
qabul qilinishining qonuniyligi va telekommunikatsiya
infratuzilmasining mavjudligi bo'yicha servis ko'rsatishning
3-ILOVA

**O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi huzuridagi
O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar
va kommunikatsiyalar bo'yicha davlat inspeksiyasi
XULOSA**

Xulosa berilgan vaqt

Xulosa berilgan joy

Ariza beruvchi:	
Ariza raqami:	
Obyekt manzili:	
Qurilish-montaj obyektlari loyihalanishi, qurilishi, foydalanishga qabul qilinishining qonuniyligi va telekommunikatsiya infratuzilmasining mavjudligi bo'yicha arizadagi talab qanoatlantirishdan rad etildi	

**Hujjatning haqqoniyligini
tasdiqlovchi QD-kod**

**Aloqa sifatini o'lchash va ekspertizadan o'tkazish
hamda huquqbuzarlik ishini yuritish tartibi to'g'risidagi
REGLAMENT**

1-bob. Umumiy qoidalar

1. Ushbu reglament aloqa sifatini o'lchash va ekspertizadan o'tkazish hamda telekommunikatsiya xizmatlari sifatini aniqlash hamda huquqbuzarlik ishini yuritish tartibini belgilaydi.

2. Ushbu reglamentda quyidagi asosiy tushunchalar qo'llaniladi:

aloqa liniyasi – signallar uzatgichdan qabul qilgichga uzatilishini va tarqatilishini ta'minlovchi qurilmalarning, inshootlarning hamda kabel liniyalarining va (yoki) radioliniyalarning majmui;

aloqa sifati ekspertizasi – telekommunikatsiya operatori yoki provayderining ko'rsatilayotgan telekommunikatsiya xizmatlari sifatini va ma'lumotlar uzatish tezligini aniqlab beruvchi ekspertiza;

ma'lumotlar uzatish – ma'lumotlarni keyingi qayta ishlash uchun telekommunikatsiyalar vositalari yordamida signallar ko'rinishida bir punktdan boshqa punktga ko'chirish;

muvofiglik sertifikat – foydalanuvchi qurilmasining texnik jihatdan tartibga solish sohasidagi normativ hujjatlarda belgilangan talablarga muvofiqligini tasdiqlovchi hujjatdir;

murojaat – jismoniy yoki yuridik shaxsning amaldagi qonunchilik asosida "Aloqa nazorati" axborot tizimiga kiritilgan hamda rasmiy murojaat sifatida ko'riladigan murojaat;

telekommunikatsiyalar – axborotning belgilar, matnlar, tasvirlar, tovushlar, video tarzidagi yoki boshqa turdagi signallarini o'tkazgichli, radio, optik yoki boshqa elektromagnit tizimlardan foydalangan holda uzatish, qabul qilish va ularga ishlov berish;

tarif rejasi – telekommunikatsiyalar operatori va telekommunikatsiyalar xizmatlari provayderi tomonidan telekommunikatsiyalar xizmatlaridan foydalanuvchilarga bir yoki bir nechta xizmatdan foydalanish uchun taqdim etiladigan narxlar va texnik shartlar majmui;

telekommunikatsiyalar operatori (bundan buyon matnda operator deb yuritiladi) – mulk huquqi yoki boshqa ashyoviy huquqlar asosida telekommunikatsiyalar infratuzilmasiga ega bo'lgan, uning ishlashini, rivojlanishini ta'minlovchi va telekommunikatsiyalar xizmatlarini ko'rsatuvchi yuridik shaxs;

telekommunikatsiyalar tarmog‘i (keyingi o‘rinlarda **tarmoq** deb yuritiladi) – aloqa liniyalari yoki aloqa kanallari orqali o‘zaro bog‘langan, telekommunikatsiyalarni amalga oshiradigan uskunalar majmui;

telekommunikatsiyalar xizmatlari – foydalanuvchilarga operator va telekommunikatsiyalar xizmatlari provayderi tomonidan telekommunikatsiyalar asosida taqdim etiladigan xizmatlar;

telekommunikatsiyalar xizmatlari provayderi (bundan buyon matnda **provayder** deb yuritiladi) – foydalanuvchilarga operatorlar tarmog‘i orqali tijorat asosida telekommunikatsiyalar xizmatlarini ko‘rsatuvchi yuridik shaxs;

telekommunikatsiyalar xizmatlaridan foydalanuvchi (bundan buyon matnda **foydalanuvchi** deb yuritiladi) – telekommunikatsiyalar xizmatlarining iste‘molchisi bo‘lgan yuridik yoki jismoniy shaxs;

foydalanuvchi qurilmasi (keyingi o‘rinlarda qurilma deb yuritiladi) – telekommunikatsiyalar tarmoqlari bilan o‘zaro bog‘lanadigan va signallarni shakllantirish, uzatish, qabul qilish uchun mo‘ljallangan hamda simli internet xizmatlarini ko‘rsatish imkonini beruvchi foydalanuvchining texnik vositasi;

telekommunikatsiya xizmatlarini ko‘rsatish shartnomasi (keyingi o‘rinlarda shartnoma deb yuritiladi) – tegishli operator yoki provayder bilan foydalanuvchi o‘rtasida qonunchilik hujjatlari asosida tuzilgan yozma yoki elektron shartnoma;

O‘lchash – aloqa sifatini aniqlashga qaratilgan tartib-taomil;

xizmat ko‘rsatish zonasi – operator yoki provayderning litsenziya talab va shartlari asosida telekommunikatsiya xizmatlarini ko‘rsatish huquqiga ega bo‘ladigan va normativ-huquqiy hujjatlar bilan o‘rnatilgan shartlarga javob beradigan xizmatlar sifatini ta‘minlash uchun texnik imkoniyatlarga ega bo‘lgan hudud;

Davlat inspeksiyasi – O‘zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi huzuridagi Raqamli texnologiyalar va kommunikatsiyalar bo‘yicha davlat inspeksiyasi va uning hududiy inspeksiyalari.

3. O‘lchash Davlat inspeksiyasining xodimi tomonidan ushbu Reglamentga muvofiq amalga oshiriladi va aloqa sifati ekspertizasi o‘lchash amalga oshirilgan kundagi natijadan kelib chiqib amalga oshiriladi va Davlat inspeksiyasi xodimi o‘lchovni amalga oshirgan kundagi o‘lchash natijasi rasmiy dalil sifatida qabul qilinadi.

4. Telekommunikatsiya operatori yoki provayderi:

o‘zining telekommunikatsiya xizmatlarini foydalanuvchi o‘rtasidagi yozma yoki elektron shakldagi shartnomaga muvofiq amalga oshirishi;

telekommunikatsiya tarmog‘ini telekommunikatsiya xizmatlarini ko‘rsatishga tayyorgarligi, uzluksiz ishlashi, simli yoki simsiz signalni uzatish va qabul qilishning to‘laqonli foydalanuvchi qurilmasiga yetib borishi, tarmoqqa

foydalanuvchi qurilmasining to'liq ulanishi, shartnomada belgilangan tarif rejasi asosida o'z vaqtida va lozim darajada xizmat ko'rsatilishini ta'minlashi;

foydalanuvchiga telekommunikatsiya xizmati ko'rsatishidan oldin foydalanuvchi qurilmasiga nisbatan muvofiqlik sertifikatining nusxasini taqdim etishi;

foydalanuvchi qurilmasini muvofiqlik sertifikatidan o'tkazganidan keyin foydalanuvchiga telekommunikatsiya xizmati ko'rsatishi;

foydalanuvchi qurilmasiga nisbatan muvofiqlik sertifikatini o'zining hamma uchun ochiq va foydalanish imkoniyati bo'lgan rasmiy veb-saytiga joylashtirishi;

har bir ta'rif rejasida aloqa sifati tezligini qayd etishi va uni o'zining ochiq manbalarida ko'rsatgan holda, xizmat ko'rsatishi;

foydalanuvchi qurilmasiga nisbatan muvofiqlik sertifikati bo'lmagan taqdirda telekommunikatsiya xizmatlarini ko'rsatmasligi;

ruxsat berilgan kuchlanish va chastotadan chiqib ketmagan holda, shartnomaga muvofiq o'zaro kelishilgan tarif rejasi asosida simsiz (mobil, radio, televidenie) internetga oid telekommunikatsiya xizmatlarini ko'rsatishi;

qonunchilik hujjatlari, ushbu reglament hamda texnik jihatdan tartibga soluvchi normativ hujjatlar talablariga rioya qilishi shart.

5. Quyidagilar tegishli operator yoki provayderning xizmat ko'rsatish qoidasini buzishi hisoblanadi:

shartnomasiz telekommunikatsiya xizmat ko'rsatishni amalga oshirish;

telekommunikatsiya tarmog'i tayyor bo'lmagan holda, telekommunikatsiya xizmatlari ko'rsatishi;

telekommunikatsiya tarmog'ining uzluksiz ishlamasligi;

tarmoqqa foydalanuvchi qurilmasining to'liq ulanmasligi;

qonunchilik hujjatida nazarda tutilgan majburiyatlarning bajarilmaganligi;

o'zi tomonidan taqdim etilgan foydalanuvchi qurilmasiga nisbatan muvofiqlik sertifikati nusxasini foydalanuvchiga taqdim etmasligi;

muvofiqlik sertifikati bo'lmagan foydalanuvchi qurilmasi orqali foydalanuvchiga telekommunikatsiya xizmatini ko'rsatishi;

foydalanuvchi qurilmasiga nisbatan muvofiqlik sertifikatini o'zining hamma uchun ochiq va foydalanish imkoniyati bo'lgan rasmiy veb-saytiga joylashtirmasligi va foydalanish uchun zarur texnik imkoniyat yaratmasligi;

har bir ta'rif rejasida aloqa sifati tezligini qayd etmaslik va uni o'zining ochiq manbalarida va shartnomada ko'rsatmaslik;

qonunchilik hujjatlari talablarining buzilishi.

6. Quyidagilar aloqa xizmatining sifati buzilishi sanaladi:

foydalanuvchi qurilmasiga simli signal lozim darajada uzatilmasligi va qabul qilinmasligi;

simli yoki simsiz signalni uzatish va qabul qilishga oid sifat ko'rsatgichlarining buzilishi;

shartnomada belgilangan tarif rejasi asosida o'z vaqtida va (yoki) lozim darajada xizmat ko'rsatilmasligi.

7. Ushbu reglamentning 5-6-bandida nazarda tutilgan holatlardan tashqari texnik jihatdan tartibga soluvchi normativ hujjatlarning talablari buzilishi texnik reglamentlarga yoki standartlarning majburiy talablariga rioya etmaslik hisoblanadi.

8. Foydalanuvchi qurilmasiga nisbatan muvofiqlik sertifikatini olmasdan telekommunikatsiya xizmatini ko'rsatish sertifikatlashtirish va muvofiqlikni baholash qoidalarini va xizmat ko'rsatish qoidasini buzish hisoblanadi.

9. Ruxsatnoma talablaridan chiqib ketgan holda, simsiz (mobil, radio, televidenie) telekommunikatsiya xizmatlarini ko'rsatish xavfsizlik talablariga javob bermaydigan tovarlarni o'tkazish maqsadini ko'zlab xizmatlar ko'rsatish deb yuritiladi.

10. Telekommunikatsiya xizmatlari bo'yicha shartnomada nazarda tutilgan ma'lumotlar uzatishda ushbu reglamentga muvofiq simli yoki simsiz (mobil, radio, televidenie) internet tezligi yohud telefon so'zlashuv sifatini aniqlash orqali aloqa xizmati sifati aniqlanadi.

2-bob. O'lchashni amalga oshirish tartibi

11. "Aloqa nazorati" axborot tizimiga murojaat kelib tushgan kundan boshlab, aloqa sifatiga oid murojaat O'zbekiston Respublikasida raqamli nazoratni amalga oshirish tartibi to'g'risidagi nizomda belgilangan vaqt ichida tegishli operator yoki provayder tomonidan to'liq va to'laqonli bartaraf etilmagach o'lchash amalga oshiriladi.

12. Simli yoki simsiz (mobil, radio, televidenie) internet tezligi yohud telefon so'zlashuvlari bo'yicha aloqa sifatiga oid o'lchash Davlat inspeksiyasi xodimi tomonidan 3 kun ichida 24/7 rejimga amalga qilingan holda amalga oshiriladi.

Simli internetga oid o'lchash ushbu Reglamentning 13-38-bandida, simsiz (mobil, radio, televidenie) internetga yoki telefon so'zlashuvlariga oid o'lchash ushbu Reglamentning 39-44-bandlarida nazarda tutilgan tartibda amalga oshiriladi.

13. O'lchash mulkdor yoki uning yaqinlari yohud ishonchli vakilining ishtirokida xususiy mulk huquqlarini himoya qilgan holda amalga oshiriladi.

14. O'lchash vaqtida Davlat inspeksiyasining ruxsatiga asosan operator yoki provayderning ishonchnoma berilgan vakili yoki boshqa shaxslar ishtirok etishga haqli.

15. O'lchash amalga oshirilayotgan vaqtida Davlat inspeksiyasi xodimi texnik jihatdan tartibga solish sohasidagi normativ hujjatlar talablariga binoan berilgan qurilmaga nisbatan muvofiqlik sertifikatiga ega ekanligiga aniqlik kiritadi.

16. Foydalanuvchi qurilmasiga nisbatan muvofiqlik sertifikati mavjud bo'lmasa yoki uni aniqlashning imkoni bo'lmasa, telekommunikatsiya xizmatlarini ko'rsatuvchi tegishli operator yoki provayderga Davlat inspeksiyasi xodimi foydalanuvchi qurilmasiga nisbatan muvofiqlik sertifikatini taqdim etish va qoidabuzarlikni bartaraf etish bo'yicha ko'rsatma yuboradi.

17. Ko'rsatma talablari bajarilmagan yoki qurilmaga nisbatan muvofiqlik sertifikatini mavjud bo'lmasa, ko'rsatma talablarining bajarilmasligi va texnik reglamentlarga yoki standartlarning majburiy talablariga rioya etmaslik holati bo'yicha tegishli operator yoki provayder rahbari ma'muriy javobgarlikka tortiladi.

18. O'lchash vaqtida foydalanuvchi qurilmasiga nisbatan muvofiqlik sertifikatini mavjud bo'lmasa telekommunikatsiya xizmatini ko'rsatuvchi tegishli operator yoki provayder foydalanuvchiga bepul o'z mablag'lari hisobidan qurilmani almashtirib berishi, to'liq o'rnatib, ishlatib berishi shart.

19. O'lchashda aloqa sifatiga ta'sir etuvchi quyidagi omillar mavjudligi aniqlanadi:

temir beton to'siq (devor);

qurilmaga noqonuniy ulanishlarning bor yoki yo'qligi;

qurilmaga mulkdorning aybi bilan ta'sir etuvchi elektromagnit to'lqinlarning mavjudligi;

qurilmaning nosozligi;

abonent (foydalanuvchi) qurilmaning texnik hujjatlarida ko'rsatilgan parametrlaridan tashqari o'z mulkidan tashqi hududda foydalanganligi.

20. Davlat inspeksiyasi xodimi o'lchash vaqtida qurilmaga noqonuniy ulanish holatini aniqlasa, uni amalga oshirgan shaxsni ma'muriy javobgarlikka tortishi va noqonuniy ulanish holatlariga chek qo'yish bo'yicha zarur choralarni ko'rishi lozim.

21. O'lchash vaqtida qurilmaning nosozligi aniqlansa, murojaat etuvchining talabi qanoatlantirishdan rad etiladi va murojaat etuvchiga zarur tavsiyalar beriladi.

22. O'lchash vaqtida qurilmaga mulkdorning aybi bilan ta'sir etuvchi elektromagnit to'lqinlarning mavjudligi aniqlansa, ushbu to'lqinlar to'xtatilishi bo'yicha Davlat inspeksiyasi aybdorga qonun buzilishi bo'yicha ko'rsatma beradi yoki o'lchov amalga oshirilgan vaqtga qadar foydalanuvchiga uning aybi bilan o'lchashga xalaqit beruvchi elektromagnit to'lqinlar tarqatuvchi xalaqitlarning bartaraf etilishini talab qiladi.

23. Foydalanuvchi qurilmaning texnik hujjatlarida ko'rsatilgan parametrlaridan va o'z mulkidan tashqi hududda foydalanganligi holati aniqlansa, Davlat inspeksiyasi xodimi qamrov hududi va mulk chegarasidan tashqari bo'lgan joyda o'lchash amalga oshirilmasligini tushuntiradi va uning murojaatdagi talablarini qanoatlantirishni rad etadi.

24. O'lchash vaqtida temir beton to'siq (devor) borligi aniqlansa, undan to'lqin o'tishi mumkin bo'lgan chegaragacha aloqa qamrovi bor yoki yo'qligi aniqlanadi va u zarur foto dalillar bilan qayd etiladi.

25. O'lchash amalga oshirilishida tashqi omillar bartaraf etilgach o'lchash quyidagi usullarda amalga oshiriladi:

bevosita tarmoqqa ulanish orqali;

qurilmaga bevosita ulangan holda;

Wi-fi qurilmasi orqali tarqatilayotgan to'liqqa qabul qiluvchi to'liq orqali ishlayotgan telefon, televizor, konditsioner, muzlatgich, kompyuter, noutbuk, planshet va foydalanuvchining boshqa maishiy texniklariga ulanish yo'li bilan.

26. Bevosita tarmoqqa ulanish orqali aniqlangan natija bilan foydalanuvchi va tegishli operator yoki provayder o'rtasida tuzilgan shartnomaga muvofiq bo'lgan taqdirdagina ko'rsatilayotgan telekommunikatsiya xizmati lozim darajada deb e'tirof etiladi, aksincha bo'lsa, u aloqa xizmati sifatining buzilishi deb hisoblanadi.

27. Qurilmaga bevosita ulangan holda aniqlangan natija bilan bevosita tarmoqqa ulanish orqali o'lchashda aniqlangan natija o'zaro bir xil bo'lsa, ko'rsatilayotgan telekommunikatsiya xizmati lozim darajada deb e'tirof etiladi, aksincha bo'lsa, u aloqa xizmati sifatining buzilishi deb hisoblanadi.

28. Qurilmaga bevosita ulangan holda aniqlangan natija bilan bevosita tarmoqqa ulanish orqali o'lchashda aniqlangan natija o'zaro har xil bo'lsa, mazkur holatda abonent qurilmasining texnik tasnifi tekshiriladi.

29. Agarda qurilmaning tasnifdagi parametrlaridan o'tuvchi aloqa sifati shartnomada nazarda tutilgan tarif rejasiga o'zaro mutanosib bo'lsa, ko'rsatilayotgan telekommunikatsiya xizmati lozim darajada deb e'tirof etiladi, aksincha bo'lsa, u aloqa xizmati sifatining buzilishi deb hisoblanadi.

30. Wi-fi qurilmasi orqali tarqatilayotgan to'liqqa qabul qiluvchi to'liq orqali ishlayotgan telefon, televizor, konditsioner, muzlatgich, kompyuter, noutbuk, planshet va foydalanuvchining boshqa maishiy texniklariga ulanish yo'li Wi-fi qurilmasiga ulangan foydalanuvchining barcha maishiy texniklarini o'chirgan holda, simsiz Wi-fi qurilmasining texnik tasnifida ko'rsatilgan aloqa qamrovining eng chekka hududidan 5-marta o'lchov amalga oshiriladi.

31. 5-marta o'lchov amalga oshirilgach ularning o'zaro yig'indisi 5 ga bo'lish yo'li bilan o'rtacha arifmetiga hisoblab chiqariladi va chiqqan natijaning shartnomada ko'rsatilgan tarif rejasiga mutanosibliigi tekshiriladi.

32. Agarda ushbu reglamentning 31-bandida nazarda tutilgan natija bilan shartnomadagi tarif rejasi o'zaro mutanosib bo'lsa, ko'rsatilayotgan telekommunikatsiya xizmati lozim darajada deb e'tirof etiladi, aksincha bo'lsa, u aloqa xizmati sifatining buzilishi deb hisoblanadi.

33. Har bir asosli murojaat bo'yicha tarqatish qutidagi operator yoki provayder qurilmasida aloqa sifati o'lchanishi shart.

34. Tarqatish qutidagi qurilmada o'lchash quyidagi usullar bilan Davlat inspeksiyasi xodimi tomonidan moneliksiz amalga oshiriladi:

qurilmadagi har bir foydalanuvchining foydalanayotgan port (terminal)i ketma-ketlikda o'lchanadi va o'lchangan natija har bir natijani qo'shish yo'li bilan aniqlanadi;

qurilmaga ulangan kiruvchi kabeldagi aloqa tezligi o'lchanadi.

35. Qurilmadagi har bir foydalanuvchining foydalanayotgan port (terminal)idagi o'lchangan jami natija bilan qurilmaning texnik tavsifi bo'yicha

undan chiqayotgan aloqa tezligiga oid natija o‘zaro bir xil yoki tarqatish qutidagi qurilma tezlik baland bo‘lsa, aloqa xizmati sifatli deb e’tirof etiladi, aksincha bo‘lsa, u qonun buzilishi deb hisoblanadi.

36. Qurilmaga ulangan kiruvchi kabeldagi aloqa tezligi tarqatish qutida joylashgan qurilmadagi aloqa tezligi o‘zaro bir xil yoki undan baland bo‘lsa, aloqa xizmati sifatli deb e’tirof etiladi, aksincha bo‘lsa, u qonun buzilishi deb hisoblanadi.

37. Ushbu reglamentning 35 yoki 36-bandlaridagi qonun buzilishi bo‘yicha tegishli operator yoki provayder rahbariga nisbatan moliyaviy jarima qo‘llaniladi.

38. Ushbu reglamentning 33 va 34-bandlaridagi aloqa sifati o‘lchanishi vaqtida tarqatish qutisi tegishli operator yoki provayder tomonidan Davlat inspeksiyasi xodimi o‘lchashni amalga oshirishi uchun zarur texnik shart-sharoit qilib berilishi lozim.

39. Simsiz (mobil, radio, televidenie) aloqa va so‘zlashuvga oid ma’lumot uzatish tezligi va sifatiga oid o‘lchash xususiy mulk huquqiga muvofiq mulkdor yoki uning yaqinlarining ruxsati bilan mulkdorning turar yoki noturar joy yohud boshqa bino-inshootlarda har bir deraza yonida uch-marta o‘lchanadi va o‘lchash natijalari yig‘indisi chiqariladi.

Ushbu bandning birinchi xatboshisidagi hollardan tashqari holatlar bo‘yicha jamoat joyida va boshqa hududlarda simsiz (mobil, radio, televidenie) aloqa va so‘zlashuvga oid ma’lumot uzatish tezligi foydalanuvchi ta’kidlagan joy(lar)da bir-martadan ochiq havoda amalga oshiriladi.

40. Ushbu reglamentning 39-bandida nazarda tutilgan o‘lchash amalga oshirilayotganida simsiz (mobil, radio, televidenie) aloqa ruxsatnoma talablaridan chiqib ketmagan holda, uzatilayotganligi aniqlanishi shart.

41. Simsiz (mobil, radio, televidenie) aloqa va so‘zlashuvga oid ma’lumot uzatish tezligiga oid sifatga doir o‘lchashda quyidagilar ham inobatga olinadi:

foydalanuvchining yer to‘la, tunnelda bo‘lgan holda aloqa sifatining kamayishi;

operator yoki provayderga bog‘liq bo‘lmagan holda, zilzila, ko‘chki, bo‘ron, suv toshqini, yong‘in tufayli aloqa liniyasining uzilishi.

42. Simsiz (mobil, radio, televidenie) aloqa va so‘zlashuvga oid ma’lumot uzatish tezligi sifatiga oid o‘lchash tegishli operator yoki provayderning xizmat ko‘rsatish zonasida amalga oshiriladi hamda o‘lchash kardinatalari, mobil aloqa standarti (GSM, UMTS, LTE, IMT2020 va boshqalar) o‘lchash bayonnomasiga kiritilishi lozim.

43. Simsiz (mobil, radio, televidenie) aloqa va so‘zlashuvga oid ma’lumot uzatish tezligi sifatiga oid o‘lchash vaqtida o‘lchov vositasi yoki tizimida nosozlik yuzaga kelsa, o‘lchash qayta amalga oshiriladi.

44. Simsiz (mobil, radio, televidenie) aloqa va so‘zlashuvga oid ma’lumot uzatish tezligi sifatiga oid o‘lchash vaqtida o‘lchov vositasi yoki tizimida blokirovka

qilinmagan kamida ikkita Sim-karta bo'lishi va o'lchov vositasi yoki tizimi uslubiyotiga muvofiq o'lchash amalga oshirilishi lozim.

45. O'lchash natijalari bo'yicha Davlat inspeksiyasi xodimi tomonidan o'lchov bayonnomasi tayyorlanadi va har bir o'lchash foto yoki videotasvirga olingan holda, u o'lchov bayonnomasida ko'rsatiladi hamda bu hujjatlar o'lchash bayonnomasiga ilova qilinadi.

46. O'lchov bayonnomasi o'lchash jarayonida Davlat inspeksiyasi xodimi tomonidan va ishtirok etgan mulkdor yoki uning yaqini yohud ishonchli vakili tomonidan imzolanadi, bundan ikkinchi xatboshidagi hollar mustasno.

Basharti, tuzilgan bayonnomaga o'lchashda ishtirok etgan shaxs imzo qo'yishdan bosh tortsa yoki u imzo qo'yish imkoniga ega bo'lmasa, o'lchov bayonnomasi o'lchashda ishtirok etgan shaxsning ishtirokisiz tuzilganligi ko'rsatiladi.

47. O'lchov bayonnomasida quyidagilar ko'rsatiladi:

o'lchash amalga oshirilgan kun va joy;

o'lchash uchun asos bo'lgan murojaat yoki monitoring;

o'lchashda aniqlangan natijalar;

o'lchash qaysi o'lchov vositasi yoki tizimida amalga oshirilganligi;

o'lchash Davlat inspeksiyasining qaysi xodimi tomonidan va kim(lar)ning ishtirokida amalga oshirilganligi;

har bir o'lchash qoida tariqasida foto yoki videomaterial bilan tasdiqlanganligi.

48. O'lchov bayonnomasida simli internetga oid o'lchash sodir etilgan bo'lsa, foydalanuvchi tarif rejasi ham o'lchov bayonnomasiga kiritilishi shart, simsiz (mobil, radio, televidenie) aloqa va so'zlashuvga oid ma'lumot uzatish tezligiga oid sifat aniqlansa, aniqlangan natijada o'lchash amalga oshirilgan koordinatalar, mobil aloqa standarti (GSM, UMTS, LTE, IMT2020 va boshqalar) va olingan natija o'lchov bayonnomasida ko'rsatiladi.

49. O'lchov bayonnomasi tayyor bo'lgach, unga ilova qilingan foto dalillar va o'lchash xarajatlarini tasdiqlovchi dalillar ham ekspertizaga o'lchov bayonnomasi bilan birgalikda o'lchov bayonnoma rasmiylashtirilgan kundan boshlab uzog'i bilan 3 kun ichida "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimi orqali to'plangan hujjatlar yuboriladi.

Bunda, murojaat etuvchining murojaati yoki monitoring o'tkazish uchun asos bo'lgan hujjatlar ekspertizaga yuborilmaydi.

3-bob. Aloqa sifatini ekspertizadan o'tkazish tartibi

50. Aloqa sifatini ekspertizadan o'tkazish 5 kun ichida amalga oshiriladi.

51. Aloqa sifatini o'lchash vaqtida quyidagilar aniqlansa, ekspertizadan o'tkazish taqiqlanadi va o'lchov bayonnomasi qaytarilishi lozim:

ushbu reglamentning 47-48-bandlarida nazarda tutilgan o'lchov bayonnomasida ko'rsatilishi zarur bo'lgan holatlar ko'rsatilmagan bo'lsa;

o'lchov bayonnomasiga o'lchash natijalarini isbotlovchi foto dalillar ilova qilinmagan bo'lsa;

o'lchov bayonnomasi o'lchovni amalga oshirgan Davlat inspeksiyasi xodimi tomonidan imzolanmagan bo'lsa.

O'lchash natijalari o'lchov bayonnomasida simli internetga oid o'lchash natijalari bilan simsiz (mobil, radio, televidenie) aloqa va so'zlashuvga oid ma'lumot uzatish tezligi sifatiga oid natijalar alohida ko'rsatilishini ekspert inobatga olishi shart.

52. Ushbu reglamentning 51-bandida nazarda tutilgan qoidalar bir oyda ikki yoki undan ortiq-marta takrorlanishi Davlat inspeksiyasi xodimining intizomiy jazoga tortishga asos bo'ladi va ekspertiza organi mazkur holatni aniqlasa, zudlik bilan Davlat inspeksiyasini yozma ravishda xabardor etishi shart.

53. Ekspertiza amaldagi qonunchilik hujjatlariga va ushbu reglamentga asosan o'lchash natijalari yuzasidan tadqiqot o'tkazish orqali amalga oshiriladi.

54. Ekspertiza natijalari bo'yicha ekspertiza xulosasi tayyorlanadi va unda quyidagilar ko'rsatiladi:

- ekspertiza amalga oshirilgan kun va joy;
- ekspertning FISH, lavozimi va malakasi;
- ekspertiza berilishi uchun asos bo'lgan o'lchov bayonnomasi haqidagi holatlar;

- tadqiqot natijalari;

- tadqiqotni asoslovchi hujjatlar va materiallar;

- tadqiqot bo'yicha xulosa;

- ekspertiza va o'lchash xarajatlari.

55. Ekspertiza xulosasi ekspertizani amalga oshirgan shaxs(lar) tomonidan imzolanib, ekspertiza markazi muhri yoki QD-kod bilan tasdiqlangan holda, "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimi orqali Davlat inspeksiyasiga yuborilishi kerak.

56. Ekspertiza xulosasining xulosa qismida:

a) qonun buzilishi holatlari bo'yicha:

- simli internetga oid o'lchash natijalari ta'rif rejasiga muvofiq emas;

- simsiz (mobil, radio, televidenie) aloqa va so'zlashuvga oid ma'lumot uzatish tezligiga oid natijalar amaldagi texnik jihatdan tartibga soluvchi normativ hujjatlarga muvofiq emas;

- ekspertiza va o'lchash xarajatlari;

b) qonun buzilishi bo'lmagan holatlar bo'yicha:

- simli internetga oid o'lchash natijalari ta'rif rejasiga muvofiq;

- simsiz (mobil, radio, televidenie) aloqa va so'zlashuvga oid ma'lumot uzatish tezligiga oid natijalar amaldagi texnik jihatdan tartibga soluvchi normativ hujjatlarga muvofiq.

4-bob. Aloqa xizmati sifati natijalari bo'yicha qaror qabul qilish

57. Ekspertiza xulosasiga muvofiq qonun buzilishi aniqlansa, huquqbuzarlik ishini ko'rib chiquvchi Davlat inspeksiyasi boshlig'i quyidagi qarorlardan birini qabul qiladi:

jinoyat alomatlari bo'lgan taqdirda, huquqbuzarlik ishini tugatish va vakolatli organga materiallarni yuborish to'g'risida;

jinoyat alomatlari bo'lmagan, biroq huquqbuzarlik alomatlari aniqlangan taqdirda huquqbuzarga nisbatan ma'muriy yoki moliyaviy jazo qo'llash to'g'risida.

58. Ekspertiza va o'lchash xarajatlari ekspertiza organining qonun buzilishi holatlari bo'yicha berilgan xulosaga muvofiq Davlat inspeksiyasining huquqbuzarlik ishini ko'rib chiquvchi xodimi qarori asosida aybdor tomonidan belgilangan tartibda qoplanadi.

59. Ekspertiza xulosasiga muvofiq qonun buzilishi aniqlanmasa, huquqbuzarlik ishini ko'rib chiquvchi Davlat inspeksiyasi boshlig'i huquqbuzarlik ishini tugatish to'g'risida qaror qabul qiladi.

60. Davlat inspeksiyasining har bir qarori qabul qilingach uzog'i bilan 3 ish kuni ichida murojaat etuvchiga uning murojaati natijalari bo'yicha xabardor etish orqali uning murojaatini ko'rib chiqishni tamomlaydi.

Ushbu reglamentning 61-bandida nazarda tutilgan hollardan biri aniqlansa, murojaat etuvchining murojaati qanoatlantirishdan rad etiladi va bu haqda murojaat etuvchiga javob xati yuboriladi.

5-bob. Yakuniy qoidalar

61. O'lchash quyidagi hollarda amalga oshirilmaydi:

o'lchashni amalga oshirish jarayonida murojaat etuvchi o'zi yoki yaqini yohud vakilidan birining ishtirokini ta'minlamagan bo'lsa;

murojaat etuvchi o'zi yoki yaqini yohud vakilidan biri o'lchashni amalga oshirishga xalaqit bersa yoki to'sqinlik qilsa;

tarqatish qutidagi qurilmada o'lchashni amalga oshirishga to'sqinlik bo'lsa;

murojaat etuvchining xonadonida yoki hududda tabiiy ofatlar yoki favqulodda holat bo'lgan bo'lsa;

ushbu reglamentning 62-bandida nazarda tutilgan holatlar bartaraf etilganidan keyin ushbu bandeda nazarda tutilgan holatlardan kamida biri mavjud bo'lsa;

qonunchilik hujjatiga muvofiq o'lchashni amalga oshirishga to'siq bo'luvchi boshqa hollar.

62. O'lchash quyidagi uzrli holatlar bo'lgan taqdirda murojaat etuvchining iltimosiga ko'ra yoki Davlat inspeksiyasining tashabbusi bilan uzog'i bilan 3 kun muddatga uzaytirilgan holda, ushbu muddat davomida amalga oshiriladi:

murojaat etuvchi xizmat safariga ketgan yoki ketayotgan bo'lsa, uni tasdiqlovchi hujjat taqdim etilgan taqdirda;

murojaat etuvchining xonadonida elektr ta'minotida uzilish bo'lgan taqdirda;

murojaat etuvchining xonadonida qurilish-ta'mirlash ishlari o'lchashga xalaqit beradigan tartibda amalga oshirilayotgan bo'lsa;

o'lchash amalga oshirilishi zarur bo'lgan xonadonda to'y, dafn etish marosimi bo'layotgan bo'lsa.

63. O'lchash ushbu reglamentning 61-62-bandlarida nazarda tutilgan holda, o'z vaqtida amalga oshirilmagan bo'lsa, o'lchov bayonnomasida Davlat inspeksiyasi xodimi buni qayd etib o'tadi.

64. Davlat inspeksiyasi o'ziga zarur bo'lgan ma'lumot, hujjat, material va xulosalarni ijro etilishi majburiy so'roviga muvofiq talab qilib olishi mumkin.

Tashkiliy huquqiy shaklidan qat'iy nazar davlat organlari va tashkilotlari, huquqni muhofaza qiluvchi organlar, mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlari, xo'jalik yurituvchi subyektlar, jismoniy va yuridik shaxslar Davlat inspeksiyasining ko'rsatma va so'rovini unda nazarda tutilgan muddat va tartibda bajarishi lozim.

65. Ekspertiza xulosasi va boshqa materiallardan ma'muriy javobgarlik ishtirokchilari ushbu reglamentning 61-62-bandida nazarda tutilgan qaror qabul qilingach tanishishga haqli.

66. "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimiga qabul qilingan har bir qaror kiritilishi lozim.

67. Har bir murojaat etuvchining murojaati yoki mustaqil ravishda amalga oshirilgan aloqa sifatida oid o'lchash natijalari "Raqamli xarita" axborot tizimida, bunga oid ekspertiza xulosalari esa, "Aloqa nazorati" axborot tizimi va "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimida Davlat inspeksiyasi tomonidan yuritiladi.

68. Ushbu reglament talablarini buzgan shaxslar qonunchilikda belgilangan tartibda javobgar bo'ladi.

**Ko'rsatilayotgan xizmat va tizimlarning
raqamli samaradorligini aniqlash tartibi to'g'risidagi
REGLAMENT**

1. Ushbu reglament iqtisodiyot tarmoqlari va sohalari raqamlashtirishning ko'rsatgichlari, aloqa liniyalari, telekommunikatsiya tarmoqlari va axborot tizimlarini ishga tushirish, foydalanish va hisobdan chiqarish, ko'rsatilayotgan xizmat va tizimlarning raqamli samaradorligini aniqlash, telekommunikatsiya infratuzilmasining hisobini yuritish tartibini belgilaydi.

Ushbu reglament talablari davlat sirlari bilan bog'liq axborot tizimlari, ma'lumotlar bazasi va ma'lumotlar bankiga oid raqamli samaradorlik obyektlariga nisbatan tatbiq etilmaydi.

2. Ushbu reglament talablari tashkiliy huquqiy shaklidan qat'iy nazar davlat organlari va tashkilotlari, huquqni muhofaza qiluvchi organlar, mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlari, xo'jalik yurituvchi subyektlar, jismoniy va yuridik shaxslarga tatbiq etiladi va majburiy hisoblanadi.

3. Ushbu reglamentda quyidagi asosiy tushunchalar qo'llanilgan:

aloqa liniyasi – signallar uzatgichdan qabul qilgichga uzatilishini va tarqatilishini ta'minlovchi qurilmalarning, inshootlarning hamda kabel liniyalarining va (yoki) radioliniyalarining majmui;

axborot tizimi — axborotni to'plash, saqlash, izlash, unga ishlov berish hamda undan foydalanish imkonini beradigan, tashkiliy jihatdan tartibga solingan jami axborot resurslari, axborot texnologiyalari va telekommunikatsiya vositasi;

Davlat inspeksiyasi – O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi huzuridagi Raqamli texnologiyalar va kommunikatsiyalar bo'yicha davlat nazorati inspeksiyasi va uning hududiy inspeksiyalari;

raqamli samaradorlik – iqtisodiyot sohalari va tarmoqlarini raqamlashtirish holati;

telekommunikatsiya infratuzilmasi – telekommunikatsiyalar uskunalari, telekommunikatsiyalar inshootlari, kabel liniyalari hamda ularni boshqarish imkonini beruvchi tizimlar;

telekommunikatsiyalar tarmog'i – aloqa liniyalari yoki aloqa kanallari orqali o'zaro bog'langan, telekommunikatsiyalarni amalga oshiradigan uskunalar majmui.

2-bob. Raqamli samaradorlik obyekti

3. Raqamli samaradorlik obyekti aloqa liniyasi, telekommunikatsiya tarmog'i, axborot tizimlari yoki telekommunikatsiya infratuzilmasidan biri yoki bir

nechtsasi hisobiga shakllantirilgan infratuzilma bo'lib, u o'z ichiga quyidagilarni qamrab oladi:

- aloqa liniyasi;
- apparat;
- axborot resursi;
- axborot tizimi;
- axborotga ishlov berishning texnik vositasi;
- axborot-kommunikatsiya texnologiyasi;
- aerokosmik texnologiya;
- veb-sayt;
- dasturiy-apparat vositasi;
- dasturiy mahsulot;
- dasturiy vosita;
- ma'lumotlar bazasi;
- ma'lumotlar banki;
- radioelektron vosita;
- sun'iy intellekt texnologiyasi;
- telekommunikatsiya vositasi;
- telekommunikatsiya inshooti;
- telekommunikatsiya tarmog'i;
- texnik vosita;
- platforma;
- portal;
- foydalanuvchi qurilmasi.

4. Raqamli samaradorlik obyektiga oid ma'lumot majburiy ravishda "Raqamli samaradorlik" axborot tizimiga kiritilganidan keyin fuqarolik muomalasiga kiritilishiga yo'l qo'yiladi.

5. "Raqamli samaradorlik" axborot tizimiga raqamli samaradorlik obyekti ushbu obyektni yaratuvchi, ishlab chiquvchi, ekspertizadan o'tkazuvchi, ruxsat beruvchi, sotuvchi, foydalanuvchi, shu bilan birga mulkdori bo'lgan shaxslar tomonidan mulkdorlik huquqlaridan biri qo'lga kiritilganidan boshlab bir oy ichida, har oyning o'ninchi sanasiga qadar kiritilishi lozim.

6. "Raqamli samaradorlik" axborot tizimiga kiritilgan raqamli samaradorlik obyekti qonunchilik bilan muhofaza qilinadigan obyekt hisoblanadi va mulkdorlik huquqlari qonun bilan himoya qilinadi.

7. Raqamli samaradorlik obyekti "Raqamli samaradorlik" axborot tizimiga kiritilmagan holda, vujudga kelgan ijtimoiy munosabatlar, hujjatlar, bitimlar o'z-o'zidan haqiqiy emas hisoblanadi va u orqali amalga oshirilgan har qanday xarakatlar biron bir huquqiy oqibatlarga olib kelmaydi.

8. “Raqamli samaradorlik” axborot tizimiga kiritmagan holda, raqamli samaradorlik obyektidan foydalanib, xizmatlar ko‘rsatish yoki ishlarni bajarish xizmat ko‘rsatish qoidasini buzish hisoblanadi.

9. “Raqamli samaradorlik” axborot tizimiga kiritmagan holda, raqamli samaradorlik obyektidan foydalanish natijasida vujudga kelgan axborot yoki axborot resursi biron bir huquqiy munosabatlarni tartibga solishga xizmat qilmaydi va u o‘zboshimchalik bilan qilingan xarakat deb baholanadi.

10. Raqamli samaradorlik obyektining mulkdori bo‘lishi shart va mulkdorlik huquqlari to‘liq bo‘lmasa ham egalik belgisi bo‘lgan holda, ushbu obyektidan noqonuniy foydalanish telekommunikatsiya tarmog‘idan noqonuniy foydalanish hisoblanadi.

11. “Raqamli samaradorlik” axborot tizimiga kiritilmagan holda, fuqarolik muomalasida foydalanilgan raqamli samaradorlik obyektini aniqlanishi ushbu obyekt mulkdoriga nisbatan nazorat tadbirlari o‘tkazishga asos bo‘ladi.

12. “Raqamli samaradorlik” axborot tizimiga kiritilmagan holda, fuqarolik muomalasida foydalanilgan raqamli samaradorlik obyektini va uning mulkdoriga nisbatan o‘tkaziladigan tekshirishlarga tadbirkorlik subyektlarini tekshirishga oid tartib-taomillar qo‘llanilmaydi va ushbu tekshirish natijalariga oid hujjatlarning qonuniyligi faqat sud tomonidan ko‘rib chiqiladi.

3-bob. Raqamli samaradorlik obyektlarini attestatsiya, ekspertiza, sertifikatlashtirishdan o‘tkazish tartibi

13. Raqamli samaradorlik obyektlarini raqamli samaradorlik ekspertiza, attestatsiya, sertifikatlashtirishdan o‘tkazish qonunchilikka asosan amalga oshiriladi, bundan 5-bobdagi qoidalar mustasno.

14. Raqamli samaradorlik obyektlarini “Raqamli texnologiyalar respublika ekspertiza markazi” DM attestatsiya, ekspertiza, sertifikatlashtirishdan o‘tkazishi mumkin.

15. “Raqamli texnologiyalar respublika ekspertiza markazi” DM raqamli samaradorlik obyektlarini ekspertiza, attestatsiya, sertifikatlashtirishdan o‘tkazish natijasi bo‘yicha ekspertiza xulosasi, attestatsiya guvohnomasi, muvofiqlik sertifikati beradi.

16. Raqamli samaradorlik obyektlari quyidagi hollarda “Raqamli texnologiyalar respublika ekspertiza markazi” DM dan pullik asosida ekspertiza, attestatsiya, sertifikatlashtirishdan o‘tkaziladi va ekspertiza, attestatsiya, sertifikatlashtirish majburiyati ushbu obyekt mulkdori zimmasidadir:

vakolatli organ yoki sud raqamli samaradorlik obyektlari bilan bog‘liq ma‘muriy, fuqarolik, iqtisodiy ish yuritilayotgan bo‘lsa yohud material bo‘lsa, ularning qarori yoki ajrimiga muvofiq;

qonunchilik hujjatlarida nazarda tutilgan topshiriq ijrosi bo‘yicha ekspertizadan o‘tkazilishi kerak bo‘lgan raqamli samaradorlik obyektlari o‘z vaqtida

vakolatli tashkilot tomonidan ekspertizadan o'tkazilmagan va hali mulkdor tomonidan to'lov amalga oshirilmagan bo'lsa;

raqamli samaradorlik obyektlari foydalanuvga qabul qilinmagan va mulkdorlik huquqlari o'z vaqtida amalga oshirilmagan bo'lsa;

qonunchilik bilan o'z vaqtida raqamli samaradorlik obyektiga nisbatan attestatsiya yoki (va) sertifikatlashtirish amalga oshirilmagan bo'lsa;

raqamli samaradorlik obyektini foydalanishga qabul qilish amalga oshirilmagan bo'lsa;

raqamli samaradorlik obyekti foydalanishdan chiqarilayotgan bo'lsa;

davlat organi yoki tashkilot yohud xo'jalik yurituvchi subyekt yoinki boshqa shaxslar murojaat qilayotgan bo'lsa.

17. Raqamli samaradorlik obyektlari quyidagi hollarda "Raqamli texnologiyalar respublika ekspertiza markazi" DM dan bepul asosda ekspertiza, attestatsiya, sertifikatlashtirishdan o'tkaziladi va ekspertiza, attestatsiya, sertifikatlashtirish majburiyati ushbu obyekt mulkdori zimmasidadir, bundan ekspertiza xarajatlari mustasno:

vakolatli organ yoki sudda raqamli samaradorlik obyektlari bilan bog'liq jinoiy ish yuritilayotgan bo'lsa yohud material bo'lsa, ularning qarori yoki ajrimiga muvofiq;

O'zbekiston Respublikasining qonunida imtiyoz berilgan bo'lsa;

O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligining qarori;

O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi huzuridagi Raqamli texnologiyalar va kommunikatsiyalar bo'yicha davlat nazorati inspeksiyasi va uning hududiy inspeksiyalari topshiriqlari.

18. Raqamli samaradorlik obyektlarini attestatsiya, ekspertiza, sertifikatlashtirishdan o'tkazish Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali orqali yoki bevosita murojaat qilish yo'li bilan "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimida alohida servis sifatida ilovaga muvofiq sxema asosida amalga oshiriladi.

19. Servis uchun so'rovnoma Yagona interaktiv davlat xizmatlari portalida arizachi tomonidan raqamli samaradorlik obyekti va unga kiruvchi infratuzilmalar soni va miqdor o'lchovini ko'rsatgan holda, to'ldiriladi, servis turi ko'rsatiladi va raqamli samaradorlik obyektining soni va miqdor o'lchovini bazaviy hisoblash miqdorining bir baravariga ko'paytirish orqali kelib chiqqan miqdorda so'rovnomaning ko'rib chiqish uchun yig'im to'lanadi.

20. Yig'im Raqamli texnologiyalarni rivojlantirish jamg'armasining maxsus hisob raqamiga yo'naltiriladi.

21. Servis uchun to'lov amalga oshirilgach avtomatik so'rovnoma "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimida paydo bo'ladi.

22. Servis so'rovnoma "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimida paydo bo'lganidan boshlab bir oy muddat ichida ko'rib chiqiladi, bundan raqamli

texnologiyalar va texnik vositalar ekspertizasini amalga oshirishga oid hollar mustasno.

23. Servis haqidagi so'rovnoma kelib tushgach "Raqamli texnologiyalar respublika ekspertiza markazi" DM raqamli samaradorlik obyekti va unga oid hujjatlarni servis turidan kelib chiqib, ko'zdan kechiradi, o'rganadi, tahlil qiladi va natijasi bo'yicha o'rganish xulosasi tayyorlaydi.

24. O'rganish xulosasini Davlat inspeksiyasiga taqdim etadi va Davlat inspeksiyasining taqdimiga asosan, o'rganish natijasi bo'yicha attestatsiya guvohnomasi, muvofiqlik sertifikati yoki ekspertiza xulosasi tayyorlanadi.

25. Quyidagi hollarda servis ko'rsatish rad etiladi:

so'rovnoma noto'g'ri to'ldirilgan bo'lsa;

so'rovnomadagi ma'lumotlar haqqoniy bo'lmasa;

ko'rsatilayotgan servisga oid hujjatlar hamda obyekt amaldagi qonunchilikka nomuvofiq bo'lsa.

Ushbu badda ko'rsatilgan o'zga asoslar bilan servisni ko'rsatishni rad etish taqiqlanadi.

26. Servis ko'rsatish uchun ushbu reglamentning 25-bandida nazarda tutilgan holatlar bo'lmasa, qonunchilikda belgilangan tartibda obyekt attestatsiyadan, ekspertizadan yoki sertifikatlashtirishdan o'tkaziladi.

4-bob. Raqamli samaradorlik ko'rsatgichlarini shakllantirish va yuritish tartibi

27. Raqamli samaradorlik obyektlari "Raqamli samaradorlik" axborot tizimiga 2-ilovadagi ma'lumotlar va uni tasdiqlovchi dalillar bilan birga kiritish orqali shakllantiriladi.

28. "Raqamli samaradorlik" axborot tizimiga ma'lumotlarni kiritish uchun to'lov olinmaydi.

29. "Raqamli samaradorlik" axborot tizimiga ma'lumotlar bevosita ushbu tizimning internetdagi xavolasiga kirish yo'li bilan yoki Yagona interaktiv davlat xizmatlari portalidan foydalangan holda, foydalanuvchining shaxsiy kabinetiga tashrif buyurish yo'li bilan kiritiladi.

30. Raqamli samaradorlik ko'rsatgichlarining o'z vaqtida to'g'ri va haqqoniy qayd etilishi uchun davlat organlari va tashkilotlari, xo'jalik yurituvchi subyektlar rahbarlari, shuningdek, jismoniy shaxslar mas'ul sanalishadi.

31. Raqamli samaradorlik ko'rsatgichlari uni tasdiqlovchi dalillar bilan tizimda asoslanishi lozim.

32. Raqamli samaradorlik ko'rsatgichlarini mulkdor yoki uning vakilidan o'zga shaxs tomonidan o'zgartirilishi telekommunikatsiya tarmog'idan qonunga xilof yoki ruxsatsiz foydalanish hisoblanadi.

33. Davlat inspeksiyasi yoki boshqa tashkilotlar raqamli samaradorlik ko'rsatgichlarini mulkdorning roziligisiz o'zgartirishga haqli emas.

34. Raqamli samaradorlik ko'rsatgichlariga oid shaxsga doir ma'lumotlarning muhofazasi Davlat inspeksiyasi tomonidan nazorat qilinadi.

36. Raqamli samaradorlik ko'rsatgichlari Davlat inspeksiyasi tomonidan umumlashtiriladi va yuritiladi.

5-bob. Raqamli texnologiyalar va texnik vositalar ekspertizasi

37. Raqamli texnologiyalar va texnik vositalar ekspertizasi raqamli samaradorlik obyektlariga nisbatan jinoyat, fuqarolik, ma'muriy, iqtisodiy yoki ma'muriy huquqbuzarlik ishi yoki materiallari yohud bevosita davlat organlari va tashkilotlari, xo'jalik yurituvchi subyektlarning murojaati yuzasidan o'tkaziladi.

38. Raqamli texnologiyalar va texnik vositalar ekspertizasi "Raqamli texnologiyalar respublika ekspertiza markazi" DM tomonidan amalga oshiriladi.

39. Raqamli texnologiyalar va texnik vositalar ekspertizasi xarajatlariga oid to'lovlar ekspertiza tayinlagan organ qarori yoki sud ajrimiga muvofiq belgilangan tartibda Raqamli texnologiyalar jamg'armasiga yo'naltiriladi.

40. Raqamli texnologiyalar va texnik vositalar ekspertizasi huquqni muhofaza qiluvchi, nazorat qiluvchi organlar qarori yoki sud ajrimiga muvofiq o'tkaziladi.

41. Raqamli samaradorlik obyektlarining hajm ko'rsatgichlari "Raqamli texnologiyalar respublika ekspertiza markazi" DM tomonidan aniqlanadi va Davlat inspeksiyasi tasdig'idan o'tganidan keyin ekspertiza tayinlagan organga yuboriladi.

42. Raqamli samaradorlik obyektlarining hajm ko'rsatgichlari bo'yicha raqamli texnologiyalar va texnik vositalar ekspertizasi 2 oy ichida, raqamli texnologiyalar va texnik vositalar ekspertizasining qolgan masalalarga oid xulosalari 1 oy ichida ekspertiza tayinlagan organga taqdim etiladi.

43. Raqamli texnologiyalar va texnik vositalar ekspertizasiga oid qaror yoki ajrim qabul qilinganidan boshlab "Raqamli texnologiyalar respublika ekspertiza markazi" DM tomonidan ekspertiza tayinlagan organgan taqdimiga muvofiq hujjatlar, materiallar, dalillar, jinoyat va ma'muriy huquqbuzarlik ishlari bo'yicha ish to'liq taqdim etilib yoki zarur sharoit yaratilganidan boshlab obyektga nisbatan tadqiqot muddatining o'tishi boshlanadi.

44. Raqamli texnologiyalar va texnik vositalar ekspertizasi quyidagi hollarda vakolatli organ yoki sud tomonidan tayinlanadi:

ko'rib chiqilayotgan material yoki ish raqamli samaradorlik obyektlariga bog'liq bo'lsa;

ish bo'yicha tomonlar iltimosnoma keltirgan bo'lsa;

ishonchli vakil, advokat yoki prokuror iltimosnoma kiritgan bo'lsa;

raqamli samaradorlik obyektida yoki undan foydalangan holda, huquqbuzarlik yoki jinoyat sodir etilgan bo'lsa.

raqamli samaradorlik obyektidan foydalanib, boshqa ekspertiza sodir etilgan bo'lsa;

raqamli samaradorlik obyektiga bog'liq ekspertiza o'tkazilib, uning bergan xulosasida asosli shubhalar bo'lsa;

raqamli samaradorlik obyektidan foydalanib, o'tkazilgan ekspertiza bo'yicha jinoyat ishi qo'zg'atilgan bo'lsa;

raqamli samaradorlik obyektiga zarar keltirilgan bo'lsa.

raqamli samaradorlik obyektidan foydalanib foyda yoki daromad ko'rilgan bo'lsa;

raqamli samaradorlik obyekti mulkdoriga zarar yoki ziyon keltirilgan bo'lsa; qonunchilikda nazarda tutilgan o'zga hollar.

45. Raqamli texnologiyalar va texnik vositalar ekspertizasi xulosasi rasmiy dalil hisoblanadi hamda vakolatli organ yoki sud tomonidan majburiy baholanishi va qabul qilinishi lozim.

46. Raqamli texnologiyalar va texnik vositalar ekspertizasi xulosasiga vakolatli organ yoki sud qo'shilmasa, unga qo'shilmaslikni asoslantirish va uni tasdiqlovchi dalillar bilan o'z qarorida ko'rsatishi shart.

47. Raqamli samaradorlik obyektiga bevosita yoki bilvosita bog'liq bo'lgan ishlar bo'yicha majburiy raqamli texnologiyalar va texnik vositalar ekspertizasi o'tkazilishi shart.

48. Raqamli texnologiyalar va texnik vositalar ekspertizasi bitta ekspert tomonidan, komissiyaviy yoki kompleks shaklda amalga oshirilishi mumkin.

49. Raqamli texnologiyalar va texnik vositalar ekspertizasi uni tayinlagan organ yoki suddan mustaqil ravishda u tomonidan taqdim etilgan yoki ko'rsatilgan tadqiqot obyektiga nisbatan o'tkaziladi.

50. Raqamli texnologiyalar va texnik vositalar ekspertizasi ilmiy, amaliy jihatdan asoslangan bo'lishi va amaldagi sud ekspertizalari bo'yicha belgilangan talablar doirasida o'tkazilishi zarur.

51. Raqamli texnologiyalar va texnik vositalar ekspertizasi ekspertiga qo'yilgan malakaviy talablar amaldagi qonunchilik va "Raqamli texnologiyalar respublika ekspertiza markazi" DM tomonidan belgilanadi.

6-bob. Yakuniy qoidalar

37. Raqamli samaradorlik ko'ratgichlari asosida O'zbekiston Respublikasida raqamli transformatsiya holati shakllanadi.

38. O'zbekiston Respublikasida raqamli transformatsiya holatini shakllantirish maqsadida Davlat inspeksiyasi ijro etilishi majburiy so'rovlari yoki idoralararo raqamli hamkorlik asosida O'zbekiston Respublikasida raqamli transformatsiyasi uchun zarur axborotlarni to'playdi, tahlil qiladi, o'rganadi, tekshiradi.

39. Raqamli texnologiyalar va texnik vositalar ekspertizasiga oid qonun buzilishi bo'yicha tekshirish Davlat inspeksiyasi tomonidan belgilangan tartibda amalga oshiriladi.

40. "Raqamli texnologiyalar respublika ekspertiza markazi" DM amaldagi qonunchilikda belgilangan tartibda mutaxassislik fikrlarini berishi mumkin.

41. Ekspertiza xarajatlarini hisoblash Davlat inspeksiyasi tomonidan belgilanadi.

42. Ushbu reglament talablarini buzgan shaxslar qonunchilikka muvofiq javobgarlikka tortiladi.

Ko'rsatilayotgan xizmat va tizimlarning raqamli
samaradorligini aniqlash tartibi to'g'risidagi reglamentga
1-ILOVA

**Raqamli samaradorlik obyektlarini attestatsiya, ekspertiza,
sertifikatlashtirishdan o'tkazish servisini ko'rsatish**

SXEMASI

Bosqichlar	Subyektlar	Amalga oshiriladigan tadbirlar	Bajarish muddatlari
1-bosqich	Ariza beruvchi	1. Raqamli samaradorlik obyektini attestatsiya, ekspertiza, sertifikatlashtirishdan o'tkazish bo'yicha "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimi yoki YIDXP orqali murojaat qilish. 2. "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimi yoki YIDXP orqali to'lovni amalga oshirish.	Reglamentga muvofiq Murojaat qilganda
2-bosqich	"Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimi yoki YIDXP	Davlat inspeksiyasi va "Raqamli texnologiyalar respublika ekspertiza markazi" DMga parallel so'rovnoma yuborish	Avtomatik ravishda
3-bosqich	"Raqamli texnologiyalar respublika ekspertiza markazi" DM	1. Raqamli samaradorlik obyektini yoki tadqiqot predmetini o'rganadi va o'rganish xulosasini tayyorlash. 2. O'rganish xulosasi "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimiga tasdiqlash uchun kiritish.	Reglamentda belgilangan muddatda
4-bosqich	Davlat inspeksiyasi	1. "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimida o'rganish xulosasi asosida ekspertiza xulosasi, attestatsiya guvohnomasi, sertifikat tayyorlash va uni YIDXP yoki "Raqamli nazorat" kompleks axborot tizimi orqali murojat etuvchiga yuborish	Avtomatik

Ko‘rsatilayotgan xizmat va tizimlarning
 raqamli samaradorligini aniqlash tartibi
 to‘g‘risidagi reglamentga
 2-ILOVA

**“Raqamli samaradorlik” axborot tizimiga kiritiladigan
 MA’LUMOTLAR**

Axborot tizimi					
Mulkdor	nomi va internetdagi xavola	foydalanuvga qabul qilingan sana va asos	ajratilgan pul mablag‘i miqdori (ishlab chiqish va joriy ta‘minoti)	ekspertizadan o‘tkazilganligi (xulosa raqami va sanasi)	foydalanuvdan chiqarilgan sana va asos
Ma’lumotlar bazasi					
Mulkdor	nomi va internetdagi xavola	foydalanuvga qabul qilingan sana va asos	ajratilgan pul mablag‘i miqdori (ishlab chiqish va joriy ta‘minoti)	ekspertizadan o‘tkazilganligi (xulosa raqami va sanasi)	foydalanuvdan chiqarilgan sana va asos
Ma’lumotlar banki					
Mulkdor	nomi va internetdagi xavola	foydalanuvga qabul qilingan sana va asos	ajratilgan pul mablag‘i miqdori (ishlab chiqish va joriy ta‘minoti)	ekspertizadan o‘tkazilganligi (xulosa raqami va sanasi)	foydalanuvdan chiqarilgan sana va asos
Veb-sayt					
Mulkdor	nomi va internetdagi xavola	Mulkdorligini tasdiqlovchi hujjat	ajratilgan pul mablag‘i miqdori (ishlab chiqish va joriy ta‘minoti)	Ixtisoslik	Mulkdor telefon raqami va elektron manzili
Platforma					
Mulkdor	nomi va internetdagi xavola	Mulkdorligini tasdiqlovchi hujjat	ajratilgan pul mablag‘i miqdori (ishlab chiqish va joriy ta‘minoti)	Ixtisoslik	Mulkdor telefon raqami va elektron manzili
Portal					

Mulkdor	nomi va internetdagi xavola	Mulkdorligini tasdiqlovchi hujjat	ajratilgan pul mablag'i miqdori (ishlab chiqish va joriy ta'minoti)	ekspertizadan o'tkazilganligi (xulosa raqami va sanasi)	Mulkdor telefon raqami va elektron manzili
Dasturiy apparat vositasi					
Mulkdor	nomi va rusumi	Mulkdorlikni tasdiqlovchi hujjat	ajratilgan pul mablag'i miqdori (ishlab chiqish va joriy ta'minoti)	Ixtisoslik	Mulkdor telefon raqami va elektron manzili
Apparat					
Mulkdor	nomi va rusumi	Mulkdorlikni tasdiqlovchi hujjat	ajratilgan pul mablag'i miqdori (ishlab chiqish va joriy ta'minoti)	Ixtisoslik	Mulkdor telefon raqami va elektron manzili
Dasturiy vosita					
Mulkdor	nomi va rusumi	Mulkdorlikni tasdiqlovchi hujjat	ajratilgan pul mablag'i miqdori (ishlab chiqish va joriy ta'minoti)	Ixtisoslik	Mulkdor telefon raqami va elektron manzili
Dasturiy mahsulot					
Mulkdor	Nomi va versiyasi	Mulkdorlikni tasdiqlovchi hujjat	ajratilgan pul mablag'i miqdori (ishlab chiqish va joriy ta'minoti)	Ixtisoslik	Mulkdor telefon raqami va elektron manzili
Texnik vosita					
Mulkdor	Nomi, rusumi va texnologiyasi	Mulkdorlikni tasdiqlovchi hujjat	ajratilgan pul mablag'i miqdori (ishlab chiqish va joriy ta'minoti)	Ixtisoslik	Mulkdor telefon raqami va elektron manzili
Axborot tizimi, ma'lumotlar bazasi yoki ma'lumotlar banki samaradorligi					

Mulkdor	Axborot tizimi, ma'lumotlar bazasi yoki ma'lumotlar banki nomi va internetdagi xavola	Foydalanuvchi soni	Axborot tizimi, ma'lumotlar bazasi yoki ma'lumotlar bankining himoyalanganligi (himoya tizimlari nomi, soni va sanasi)	To'xtalishlar soni	Uzilishlar soni
Domen nomi					
Ma'mur	internetdagi xavolasi	Domen nomi ma'muri			
		elektron manzili	ro'yxatdan o'tkazuvchiga to'lagan to'lov miqdori	yashash yoki yuridik manzili	telefon raqami
IT-park rezidenti					
Rezident					
Nomi	joylashgan joyi	Ixtisoslashuvi	sohaga kiritgan investitsiya miqdori	ro'yxatdan o'tkazilgan son va sanasi	telefon raqami
Aloqa liniyasi					
Mulkdor	Uzilishlar soni	Obyekt manzili va turi	Foydalanuvchi soni	Telekommunikatsiya texnik vositasining soni	Biznes reja
Telekommunikatsiya texnik vositasi					
texnik vosita					
Mulkdor	Nomi, texnologiyasi va rusumi	mulkdorlikni tasdiqlovchi hujjat	olish uchun ketgan to'lov summasi	muvofiglik sertifikatini (soni va sana)	turgan joyi
foydalanuvchi qurilmasi					
Mulkdor	Nomi, texnologiya va rusumi	mulkdorlikni tasdiqlovchi hujjat	olish uchun ketgan to'lov summasi	muvofiglik sertifikatini (soni va sana)	turgan joyi
Telekommunikatsiya tarmog'i					
Tarmoq mulkdori	Tarmoqning nomi, texnologiyasi	Tarmoqdagi foydalanuvchi soni	Tarmoq sig'imi	Tarmoqqa ulangan texnik vosita soni	Tarmoq mulkdori telefon raqami
Telekommunikatsiya inshooti					
Inshoot mulkdori	Inshoot nomi, texnologiyasi	Bazaviy stansiya soni	Qurilmalar soni	Binolar soni	joylashgan joy
Radioelektron vosita					

mulkdori yoki foydalanuvchisi	nomi va rusumi	ishlab chiqarilgan sana	olish uchun to'langan to'lov miqdori	ruxsatnoma olingan (son va sana)	foydalanilayotgan joy
Pochta aloqasi					
Pochta aloqasi operatori yoki provayderi nomi	Pochta aloqasi obyektlari soni	Tarmoqdan foydalanib xizmatlar ko'rsatsa, uning xavolasi	Pochta aloqasi operatori yoki provayderi telefon raqami va elektron manzili	Pochta yoki kur'erlik jo'natmasini yetkazib berish muddati	Pochta aloqasi operatori yoki provayderi joylashgan joy
Sun'iy intellekt texnologiyasi					
mulkdori	nomi	o'rnatilgan tizim yoki texnik vosita nomi	Keltirgan foydasi yoki rivojlantirish uchun ajratilgan pul mablag'i	muvofiglik sertifikatini (soni va sana)	foydalanilayotgan joy
Aerokosmik texnologiya					
mulkdori	nomi va rusumi	o'rnatilgan tizim yoki texnik vosita nomi	ajratilgan yoki undan foydalanilgan xarajatlarga oid pul mablag'i	muvofiglik sertifikatini (son va sana)	foydalanilayotgan joy
Startup loyiha					
Loyiha					
muallifi	nomi	amalg'a oshirish muddati	Loyiha qiymati	ekspertizasi natijasi (son va sana)	maqsadi
Raqamlashtirishga oid ijro nazorati					
Tashkilot nomi	Topshiriq mazmuni	Raqamlashtirishga oid qonunchilik hujjati rekvizitlari	Raqamlashtirishga oid boshqa hujjat rekvizitlari	Topshiriq ijrosi natijasi	Topshiriq ijrosi nazoratdan yechilganligi
Raqamlashtirishga oid o'tkazilgan tekshirishlar					
Tashkilot nomi	Tekshirishga bo'lgan asos	Tekshirish o'tkazilgan muddat	Tashkilotda aniqlangan qoidabuzarliklar soni va mazmuni	Tashkilotda aniqlangan qoidabuzarlik uchun yuborilgan ta'sir chorasini (ko'rsatma yoki taqdimnoma son va sana)	Tashkilotda aniqlangan qoidabuzarlik uchun qo'llanilgan ma'muriy yoki moliyaviy chora
Raqamlashtirishga oid o'tkazilgan o'rganishlar					
Tashkilot nomi	O'rganishga bo'lgan asos	O'rganish o'tkazilgan muddat	Tashkilotda aniqlangan qoidabuzarliklar soni va mazmuni	Tashkilotda aniqlangan qoidabuzarlik uchun yuborilgan ta'sir chorasini	Tashkilotda aniqlangan qoidabuzarlik

				(ko'rsatma yoki taqdimnoma son va sana)	uchun qo'llanilgan ma'muriy yoki moliyaviy chora
Raqamlashtirishga oid o'tkazilgan monitoring					
Tashkilot nomi	Monitoringga bo'lgan asos	Monitoring o'tkazilgan muddat	Tashkilotda aniqlangan qoidabuzarliklar soni va mazmuni	Tashkilotda aniqlangan qoidabuzarlik uchun yuborilgan ta'sir chorasi (ko'rsatma yoki taqdimnoma son va sana)	Tashkilotda aniqlangan qoidabuzarlik uchun qo'llanilgan ma'muriy yoki moliyaviy chora
Raqamli texnologiyalar va texnik vositalar ekspertizasi					
Ekspertiza o'tkazgan tashkilot nomi	Ekspertiza xulosasi soni	Ekspertiza natijasi	Ekspertiza o'tkazilgan obyekt	Ekspertiza narhi	Ekspertiza o'tkazgan tashkilot joylashgan joy va telefon raqami
Aloqa sifati ekspertizasi					
Ekspertiza o'tkazgan tashkilot nomi	Ekspertiza xulosasi soni	Ekspertiza natijasi	Ekspertiza o'tkazilgan obyekt	Ekspertiza narhi	Ekspertiza o'tkazgan tashkilot joylashgan joy va telefon raqami
Raqamli huquqbuzarliklar					
Huquqbuzar FISH	Huquqbuzarga nisbatan yuritilgan ish mazmuni	Huquqbuzarga nisbatan qo'llanilgan jazo va uning miqdori	Huquqbuzarlik sabab va oqibatlari bartaraf etish uchun yuborilgan taqdimnoma soni va sanasi	Huquqbuzarlik ishi oqibati (qanoatlantirilgan, tugatilgan, taalluqlilikka ko'ra yuborilgan)	Huquqbuzarlik ishi uchun bo'lgan asos
Raqamlashtirishga oid kadrlar siyosati					
Tashkilot nomi	Raqamlashtirishga mas'ul shaxs				
	FISH, lavozimi	malaka sertifikati (son, sana)	berilayotgan ustama miqdori	attestatsiya guvohnomasi (soni va sana)	qo'llanilgan jazo (son, sana)
Telekommunikatsiya va pochta aloqasi xizmatlari					
Xizmat ko'rsatuvchi tashkilot					
nomi	Xizmati nomi	Xizmat shartlari	Xizmat haqi	Xizmat amalga oshiriladigan hudud	Joylashgan joyi, telefon raqami va elektron manzil

Raqamli davlat xizmatlari					
Xizmat ko'rsatuvchi tashkilot					
nomi	Xizmati nomi	Xizmat shartlari	Xizmat haqi	Xizmat amalga oshiriladigan hudud	Joylashgan joyi, telefon raqami va elektron manzil
Xizmatlar sifati					
Tashkilot nomi	Xizmati nomi	Xizmatdagi uzilish	Xizmatdagi to'xtalishlar	Xizmat amalga oshiriladigan hudud	Joylashgan joyi, telefon raqami va elektron manzil
Raqamli servislar					
Servis ko'rsatuvchi tashkilot					
nomi	servis nomi	servis shartlari	servis haqi	servis amalga oshiriladigan hudud	Joylashgan joyi, telefon raqami va elektron manzil
Servis ko'rsatuvchi tashkilot					
Tashkilot nomi	Servis nomi	Servisdagi uzilish	Servisdagi to'xtalishlar	Servis amalga oshiriladigan hudud	Tashkilot joylashgan joyi, telefon raqami va elektron manzil
Call-markaz					
Tashkilot nomi	Bog'lanish (urinish)lar soni	Ulana olmaslik holatlari soni	axborot tizimining tayyorlik koeffitsienti	liniyada ushlab turish vaqti	Tashkilot joylashgan joyi, telefon raqami va elektron manzil

Izoh: Davlat sirlariga oid axborot tizimlari raqamli samaradorlik obyekti sanalmaydi.

Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning vujudga kelishiga sabab bo'luvchi omillar ro'yxati

t/r	omillar	t/r	omillar
1.	bugungi kunda raqamlashtirishning jadal rivojlanayotganligi	1.	qonunchilik bazasining yetarlicha emasligi
2.	aholining huquqiy va texnik masalalar bo'yicha ongi va madaniyati yetishmasligi yoki ehtiyotsizligi	2.	shaxslar qiziqishlarining chegarasizligi
3.	kadrlarning yetishmovchiligi va mavjudlarining malakasizligi yoki tajribasizligi	3.	boshqalarni ko'rolmaslik hissi
4.	aholining ko'pchilik qatlamida iqtisodiy va ruhiy depressiya jarayonlarining davom etayotganligi	4.	milliy va xalqaro qonunchlikning o'zaro nomuvofiqligi
5.	ushbu yo'nalishda aniq javobgarlikning mavjud emasligi va borlari bo'yicha ham javobgarlik muqarrarlari yetarlicha ta'minlanmayotganligi	5.	tezda boy bo'lib ketish xohishining yuqoriligi
6.	aholining to'lov vositalaridan foydalana olish qobiliyatining yetarlicha shakllanmaganligi	6.	bezorilik xissining yuqoriligi
7.	ijtimoiy tarmoqlar orqali kelayotgan havolalar nomi va formatiga e'tibor bermaslik, ayniqsa, ".apk" va boshqa formatdagi har xil nomdagi xabarlarga bee'tibor qarash	7.	firibgarlik yoki o'g'rilik orqali pul ishlab olish istagi
8.	o'zining ishlari yurishmaslikka boshqalarni aybdor qilish hissining mavjudligi va bunga davlat organlari mansabdor shaxslari va xizmatchilarining g'ayriqonuniy xatti-harakatlari tufayli bu hisning ortishi	8.	tovlamachilik yoki shontajlik yo'li bilan pul ishlab olish xohishi
9.	davlat organlari va tashkilotlari rahbar va xodimlarining korrupsiyaviy munosabatlarga moyilligi va ularning noqonuniy xarakatlari fosh etilganligi bo'yicha axborotlarning keng taqartilmayotganligi	9.	oilada tarbiyaning yetarlicha emasligi

10.	internetdan foydalanish madaniyatini yetarlicha bilmasligi va unga rioya qilmasligi	10.	huquqbuzarliklarni sodir etishga nisbatan moyillik
11.	davlat axborot resurslarining xususiy sektorda ekanligi	11.	aybdorning o'zini ko'rsatib qo'yish istagi
12.	intellektual mulk huquqining yetarlicha muhofaza qilinmayotganligi	12.	aybdorning o'ch olish hissi
13.	aybdorning rashki	13.	aybdorning nafrati
14.	infratuzilma va resurslarning yetarlicha emasligi	14.	moddiy yoki ma'naviy qaramlik
15.	o'z vaqtida axborot xavfsizligini ta'minlamaslik	15.	korruptsiyaviy holatlarning mavjudligi
16.	lozim darajada axborot xavfsizligini ta'minlamaslik	16.	ko'pchilik insonlarning soddaligi
17.	shaxsga doir yoki shaxsiy ma'lumotlarni tarmoqqa joylashtirish	17.	havaskorlik
18.	shaxsga doir yoki shaxsiy ma'lumotlarning himoyasini ta'minlamaslik	18.	himoya tizimining mavjud emasligi
19.	oilaviy kelishmochilik va nizolarning mavjudligi va ko'payotganligi	19.	texnik vositalarning sertifikatlanmaganligi
20.	dasturiy ta'minotning litsenziyalanmaganligi	20.	parol siyostiga rioya etmaslik
21.	antiviruslarning o'rnatilmaganligi yoki lozim darajada o'rnatilmaganligi	21.	kadrlarning malakasizligi yoki tajribasizligi
22.	ko'p tomonlama himoya funksiyalarining mavjud emasligi	22.	milliy va xalqaro qonunchlikning o'zaro nomuvofiqligi
23.	tarmoq yoki tizimni himoyalash choralarning muntazam va lozim darajada ko'rilmaligi	23.	yagona texnologik yondashuvning mavjud emasligi
24.	maxfiy axborotlarni olishga ixisoslashgan texnik vositalarning nazorati mavjud emasligi	24.	kibertavakkalchilikni boshqarishning to'g'ri va yetarlicha yo'lga qo'yilmaganligi
25.	sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish qoidalarining mavjud emasligi	25.	Dasturlashning to'g'ri amalga oshirilmaganligi
26.	tizimda yoki serverda axborotning ko'payib ketishi va uni qayta ishlash va tizimlashtirishning mavjud emasligi	26.	Parol va login siyosatiga amalga qilmaslik

27.	dasturiy ta'minotni himoya qilishning yetarlicha emasligi ¹	27.	korruptsiyaviy omillarning mavjudligi
28.	kiberhujum amalga oshirilganligi bo'yicha vakolatli organi xabardor qilishning tezkor emasligi va tizimning yetarlicha sodda va to'g'ri qilinmaganligi	28.	qonunchilik bazasining yetarlicha emasligi
29.	to'lov tizimlari haqidagi ma'lumotlarni o'zga shaxslarga berish yoki tarmoqda saqlash	29.	boshqa noqonuniy xarakatlarni amalga oshirishga ko'maklashish
30.	javobgarlik muqarrarlari haqida aniq qoidalarning yetarlicha emasligi	30.	yagona strategik yechimlar amalga oshirilmaganligi
31.	transchegaraviy munoabatlarning yetarlicha to'g'ri yo'lga qo'yilmaganligi	31.	qo'llanilgan jazo bilan keltirilgan zararning nomuvofiqligi
32.	bilimsiz va chalasavod ekspert, mutaxassislarning mavjudligi va ularning xulosalariga asoslanib sudlarning noto'g'ri xukm va qaror chiqarayotganligi	32.	davlat axborot resurslarining xususiy sektorda ekanligi
33.	axborot va kiberxavfsizlikning lozim darajada moliyalashtirilmasligi yoki o'z vaqtida moliyalashtirilmasligi	33.	va boshqalar

¹ А. Расулев. Киберпреступность: причины и условия, личность преступника. – Т.: Review of law sciences. 2020 г. 109 с.

4-bob bo'yicha xulosalar

t/r	Xulosalar
1.	an'anaviy usullarda jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar bilan yetarlicha kurashib bo'lmaydi va nafaqat jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar, balki axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan sodir etilayotgan barcha kiberjinoyatlar bo'yicha texnologik yechimlar ishlab chiqilishi darkor;
2.	raqamli texnologiyalar bo'yicha loyihalar samaradorligi, ko'rsatiladigan raqamli xizmat va servislar texnik faoliyatining sifati hamda barqarorligi ustidan o'rnatilgan raqamli nazoratni jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar vujudga kelishining oldini olish, ularga qarshi kurashish va ularning oqibatlarini bartaraf etish, raqamli dalillarni olish, kiberjinoyatchilarni fosh etish yo'nalishida rivojlantirish darkor;
3.	raqamli nazorat doirasida davlat organlari va tashkilotlarida raqamli texnologiyalar sohasidagi loyihalarning maqsadlilik, joriy etish darajasi, foydalanish holati, raqamli xizmatlar va servislar ishidagi uzilish, to'xtalish va texnik-avariyalar, aloqa markazlari (ishonch telefonlari, Call-markazlar, dispetcherlik aloqa) xizmatlarining bog'lanish va samarali texnik faoliyat ko'rsatish kabi sifat ko'rsatkichlari baholanishi mumkin.
4.	raqamli nazorat raqamli xizmatlar va servislar ustidan nazoratni amalga oshirish usuli bo'lib, raqamli xizmatlar va servislarga telekommunikatsiya infratuzilmalari, telekommunikatsiya tarmoqlari, axborotlashtirish infratuzilmalari, pochta aloqasi infratuzilmalari, axborot tizimlari, axborot texnologiyalari, aerokosmik texnologiyalar, raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt texnologiyalari kiradi.
5.	kiberhujum raqamlashtirish amalga oshirilgan barcha hudud, soha va tarmoqlarga ta'sir ko'ratishi mumkin va bunga qarshi kurashishning eng samarali usuli bu raqamli nazoratdir;
6.	raqamli nazorat (Digital Monitoring) – bu iqtisodiyot sohalari va tarmoqlarini hamda ushbu soha va tarmoq orqali amalga oshirilayotgan barcha xizmat va servislarni raqamli texnologiyalardan foydalanib nazorat qilish, xavfsizligini ta'minlash maqsadida monitoring olib borish jarayoni;
7.	raqamli nazorat orqali real vaqt rejimida ma'lumotlar yig'iladi, tahlil qilinadi va nazorat qilingan obyekt yoki tizimlar bilan bog'liq holatlar aniqlanadi, tahlil qilinadi va samarali kiberxavfsizlik ta'minlanadi.
8.	raqamli nazorat telekommunikatsiya infratuzilmalari, telekommunikatsiya tarmoqlari, axborotlashtirish infratuzilmalari, pochta aloqasi infratuzilmalari, axborot tizimlari, axborot texnologiyalari, aerokosmik texnologiyalar, raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt texnologiyalarni o'zaro integratsiya qilish orqali amalga oshiriladi;

9.	raqamli nazorat infratuzilmaning imkoniyatlariga bog'liq bo'ladi. Shu sababli respublikamizdagi barcha infratuzilmalar ustidan raqamli nazorat o'rnatilishi bo'yicha texnik chora-tadbirlar amalga oshirilib, ular tezroq yakunlanishi va keyin rivojlantirilishi darkor;
10.	raqamli nazorat «Raqamli nazorat» kompleks axborot tizimi orqali aloqa, axborotlashtirish, telekommunikatsiya sohasi ustidan davlat nazoratini amalga oshiruvchi inspeksiya tomonidan amalga oshirilishi maqsadga muvofiq;
11.	raqamli nazoratni amalga oshirish tartib-taomillari ishlab chiqilib, amaliyotga tatbiq etilishi, aniq qonunchilik hujjatlari bilan majburiy qoidalar belgilanishi, davlat va xususiy sektor o'rtasidagi o'zaro hamkorlik to'liq va to'g'ri o'rnatilishi darkor;
12.	raqamli nazoratdagi infratuzilmalarga nisbatan kiberhujumlar qaerda va kim tomonidan amalga oshirilayotganligini bilish, kiberjinoyatchilarni fosh etish uchun qurilmalarning MAC adressiga oid tartibot belgilanishi va ilovaga muvofiq Vazirlar Mahkamasining alohida qarori qabul qilinib, ijroga qaratilishi darkor;
13.	raqamli nazoratni amalga oshirishda davlat organlari va tashkilotlarining, shuningdek, xususiy sektor vakillarining aniq vazifa va majburiyatlari belgilanishi darkor;
14.	kiberxavfsizlik subyektlari tomonidan qonunchilik bo'yicha olgan majburiyatlarini bajarmasligi bo'yicha Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks va Jinoyat kodeksida alohida javobgarlik chorasi belgilanishi shart;
15.	respublikadagi barcha axborot tizimlari, ma'lumotlar bazalari va banklari, telekommunikatsiya tarmoqlari va ularning tarkibiy qismlari o'zaro integratsiya qilinib, raqamli nazorat o'rnatilganidan keyin «Raqamli nazorat» kompleks axborot tizimiga sun'iy intellekt texnologiyalarini qo'llash orqali jinoyatchilik va kriminogen vaziyatdan kelib chiqib, kelgusida qachon va kaerda jinoyatlar sodir etilishi mumkinligi bo'yicha bashorat qilish, prognoz qilish tizimi yo'lga qo'yilishi darkor va u orqali mavjud resurslarni qachon va qaerga olib borish va shu orqali kiberjinoyatchilikni fosh etishning samarali texnik yechimi va tizimini yo'lga qo'yish mumkin;
16.	telekommunikatsiya tarmoqlari orqali foydalanuvchiga u tomonidan axborot xavfsizligi yoki kiberxavfsizlik talablari buzilganligi aniqlanganida avtomatik sun'iy intellekt va vakolatli organlar sifatida DXX, ichki ishlar, milliy gvardiya va prokuratura organlari, O'zkomnazorat, AOKA, Ommaviy kommunikatsiyalar masalalari bo'yicha markazi, O'zbekiston Respublikasi telekommunikatsiya tarmoqlarini boshqarish markazi tomonidan foydalanuvchiga bepul sms-xabarnoma yuborib, unda uning huquqbuzarligi va uni to'xtatishi zarurligi bo'yicha eslatma taqdim etish tartibi va amaliyoti joriy qilinishi darkor;
17.	sun'iy intellekt yoki vakolatli organlar tomonidan yuborilgan sms-xabarnomani olgan bo'lsa-da, o'z qilmishini davom ettirgan shaxslarga nisbatan og'irroq jazo qo'llash va o'z qilmishini davom ettirishdan ixtiyoriy qaytgan shaxslarni javobgarlikdan ozod etishning aniq mexanizmi va amaliyoti shakllantirilishi zarur;
18.	sun'iy intellekt yoki vakolatli organlar tomonidan yuborilgan sms-xabarnoma va uni haqiqatan ham huquqbuzar olganligini dalil sifatida qabul qilish tartibi va amaliyoti yo'lga qo'yilishi shart;

19.	kiberxavfsizlikni ta'minlash reytingi yo'lga qo'yilishi darkor;
20.	kiberxavfsizlikni ta'minlash bo'yicha IT-audit yo'lga qo'yilishi darkor;
21.	kiberinqirozlarga nisbatan bardoshlilik indeksleri va mezonlari ishlab chiqilishi va amaliyotga tatbiq etilishi zarur;
22.	O'zbekiston Respublikasining kiberxavfsizligini ta'minlash konsepsiyasi, milliy strategiyasi, bank, to'lov tashkilotlari, to'lov agentligi va to'lov subagentlarida kiberfiribgarlik, kibero'g'rilik va boshqa kiberjinoyatlarning oldini olish bo'yicha yagona respublika platformasining ishi bilan «Kiberxavfsizlik markazi» DUKning o'zfar o faoliyatini muvofiqlashtirish, tezkorlik bilan ma'muriy va jinoiy javobgarlikka oid masalalarni hal qilishga oid yagona texnik va huquqiy tizimni yaratish shart;
23.	bolalarning shaxsiy akkaunt va profilini ochish huquqi vujudga kelishining aniq yoshini belgilash zarur;
24.	ota-onalar, qonuniy vakillarning o'z ehtiyotsizligi oqibatida jinoiy javobgarlikka tortish yoshiga yetmagan bolalari tomonidan sodir etilayotgan kiberjinoyatlar uchun ularga aniq ma'muriy va jinoiy javobgarlik belgilash kerak;
25.	moliya va bank sohasida raqamli operatsiyalarning barqarorligini ta'minlash tartibi belgilanishi va uni O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori yoki vakolatli organ idoraviy normativ-huquqiy hujjati bilan amalga oshirish maqsadga muvofiq. Aynan shu orqali bugungi kunda sodir etilayotgan deyarli kiberjinoyatlarning 98 foiz qismi hisoblangan kiberfiribgarlik, kibero'g'rilik jinoyatlarining turi, sodir etish usuli va tartibini prognozlash, kiberxavfsizlik subyektlarining o'zaro xabardor etish, o'zaro hamkorlikni yo'lga qo'yish, biznes-harakatlarni qo'llab-quvvatlovchi tarmoq va axborot tizimlarining xavfsizligi vujudga kelishi mumkin;
26.	axborot-kommunikatsiya tizimlari va veb-saytlarning raqamli izlarning saqlanishi yo'lga qo'yilib, uning hisobini yuritish tartibini belgilash zarur. Aynan bu usul orqali kiberjinoyat qachon, kim tomonidan, qaysi qurilma yordamida, nima maqsadda va qaysi usul orqali sodir etilganligini aniqlash imkoniyatini texnik tomonidan qisman ta'minlash imkoni mavjud bo'ladi.

**Tadqiqot natijasida ishlab chiqilgan tushunchalarning
ta'riflari**

t/r	Tushuncha nomi	Tushuncha ta'rif
1.	jamoat	arabcha « <i>jam</i> » soʻzidan olingan va u « <i>jamiyat</i> » soʻziga qaraganda torroq maʼnoga ega boʻlib, tarixiy taraqqiyotning muayyan bosqichida, aniq bir hududda, maqsad va oʻy fikrlari oʻzaro oʻxshash yoki bir xil boʻlgan jismoniy shaxslar, yuridik shaxslar yoki davlatdan iborat subyektlar ixtiyoriylik va tenglik tamoyillari asosida aniq bir maqsad sari birlashishi natijasida vaqtinchalik tuzilgan ijtimoiy tuzilma;
2.	jamiyat	arabcha « <i>jam</i> » soʻzidan olingan va u « <i>jamoat</i> » soʻziga qaraganda kengroq maʼnoga ega boʻlib, hududiy joylashuvidan qatʼi nazar, fikrlar xilma-xilligi asosida tarixan shakllangan, aniq va bir xil maqsadga ega boʻlmagan, doimiy asosda faoliyat yurituvchi ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy tizimlarni va (yoki) katta miqyosdagi odamlar guruhi — yaʼni millat, xalq, davlatni qamrab oluvchi, davlat tomonidan tan olingan, muayyan toifa, sinf, yoʻnalish, soha, tuzum, hokimiyat yoki taʼlimot atrofida birlashgan insonlar guruhidan iborat ijtimoiy tuzilma;
3.	jamoat xavfsizligi	tarixiy taraqqiyotning muayyan bosqichida, aniq bir hududda, maqsad va oʻy fikrlari oʻzaro oʻxshash yoki bir xil boʻlgan jismoniy shaxslar, yuridik shaxslar yoki davlatdan iborat subyektlar ixtiyoriylik va tenglik tamoyillari asosida aniq bir maqsad sari birlashishi natijasida vaqtinchalik tuzilgan ijtimoiy tuzilmaning ichki va tashqi xavfdan himoyalanganlik holati;
4.	jamiyat xavfsizligi	hududiy joylashuvidan qatʼi nazar, fikrlar xilma-xilligi asosida tarixan shakllangan, aniq va bir xil maqsadga ega boʻlmagan, doimiy asosda faoliyat yurituvchi ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy tizimlarni va (yoki) katta miqyosdagi odamlar guruhi — yaʼni millat, xalq, davlatni qamrab oluvchi, davlat tomonidan tan olingan, muayyan toifa, sinf, yoʻnalish, soha, tuzum, hokimiyat yoki taʼlimot atrofida birlashgan insonlar guruhidan iborat ijtimoiy tuzilmaning ichki va tashqi xavfdan himoyalanganlik holati sanaladi;

t/r	Tushuncha nomi	Tushuncha ta'rifi
		Bunda, jamoat xavfsizligiga bo'layotgan tahdid individual, jamoaviy va milliy (institutsional) xavf darajasi bilan milliy xavfsizlik bilan o'zaro bog'liq bo'ladi va jamoat ishtirokchilari jismoniy va yuridik shaxslar hamda davlat sanaladi va ular aralash yoki bir turdagi subyektlardan iborat shaklda tuzilgan bo'lishi mumkin;
5.	jinoyat	Jinoyat kodeksi bilan taqiqlangan va jazo qo'llash tahdidi bo'lgan aybli ijtimoiy xavfli qilmish (harakat yoki harakatsizlik);
6.	kiberjinoyat	yunon tilidagi «kiber», ya'ni lug'aviy ma'nosi «boshqarish», «haydovchi» va o'zbek tilidagi «jinoyat» so'zi yig'indisidan iborat bo'lgan Jinoyat kodeksi bilan taqiqlangan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalanib sodir etiladigan va buning uchun Jinoyat kodeksida jazo qo'llash tahdidi bo'lgan aybli ijtimoiy xavfli qilmish (harakat yoki harakatsizlik);
7.	kibermuhit	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali axborot-kommunikatsiya tizimi, shu jumladan, axborot tizimi hamda aloqa, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt, bio-, nono-, kibertexnologiyalar infratuzilmasi va boshqa texnik vositalarda yoki ular orasida yaratilgan kibermakon, shart-sharoitlar, hodisalar va holatlarni o'z ichiga oluvchi hamda virtual olam haqida axborot beruvchi muhit;
8.	kibermakon	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali axborot-kommunikatsiya tizimi, shu jumladan, axborot tizimi hamda aloqa, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun'iy intellekt, bio-, nono-, kibertexnologiyalar infratuzilmasi va boshqa texnik vositalarda yoki ular orasida yaratilgan kibermuhitdagi aniq o'rin, joy, nuqta va hudud;
9.	kibertahdid	kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalanib axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali shaxs, jamiyat va davlat manfaatlariga tahdid soluvchi shart-sharoitlar va omillar majmui;
10.	kiberxavfsizlik	kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalanib kiberxavfsizlik obyektlari hamda ularga bog'langan shaxs, jamiyat, davlat va jamoat manfaatlarining tashqi va ichki tahdidlardan muhofaza qilishga qaratilgan huquqiy, tashkiliy va texnik chora-

t/r	Tushuncha nomi	Tushuncha ta'rifi
		tadbirlar majmui orqali ta'minlanadigan xavfsizlik holati;
11.	kiberxavfsizlik hodisasi	kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalanib axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan iborat bo'lgan infratuzilmalarning, shu jumladan, aloqa, telekommunikatsiya, axborotlashtirish, sun'iy intellekt, bio-, nono-, kibertexnologiyalardan iborat bo'lgan vositalar, axborot-kommunikatsiya tizimi yoki ularga bog'liq bo'lgan qurilma, uskuna, inshoot va boshqa texnik vositalarning qonunga xilof yoki (va) ruxsatsiz egallab olinishi, ularga noqonuniy tashqi ta'sir ko'rsatilishi, shikast yetkazish, buzish, uzish yoki to'xtab qolishi yohud to'xtab turishiga sabab boluvchi, ulardagi axborotni egallab olish, noqonuniy ishlov berish, foydalanish, egasizlantirish, o'zgartirish, yo'q qilish, uzish, ko'chirish, to'xtatish, buzish, blokirovka qilish, yig'ish, tizimlashtirish, egalik qilish, tasarruf etish va boshqa noqonuniy harakatlar qilish orqali ushbu axborotning ochiqligi, yaxlitligi, shu jumladan, butligi va undan erkin foydalanilishining buzilishiga olib keluvchi hodisa;
12.	kiberxavfsizlik obyekti	axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborot, raqamli, sun'iy intellekt, telekommunikatsiya, bio-, nono-, kibertexnologiyalar, shu bilan birga, ularga bog'liq bo'lgan vositalar, qurilmalar, uskunalar va boshqa texnik vositalar, axborot-kommunikatsiya tizimi, shu jumladan, axborot tizimi yoki ulardagi axborotning kibertahdid va kiberxavfsizlik hodisasidan himoya qilinishi hamda kiberxavfsizligi ta'minlanuvchi ulardagi mavjud resurslar, infratuzilmalar, tizimlar, muhim axborot infratuzilmasi obyektlari bo'lgan kiberhimoyaga olingan yoki olinmaganligidan qat'iy nazar kiberhimoya qilinishi zarur bo'lgan obyekt;
13.	kiberxavfsizlik subyekti	kiberxavfsizlik obyektiga ega bo'lgan davlat hamda uning organi va tashkiloti, jismoniy va yuridik shaxs, shu jumladan, tadbirkorlik subyekti;
14.	kiberhujum	kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborot, raqamli, sun'iy intellekt, telekommunikatsiya, bio-, nono-, kibertexnologiyalar, shu bilan birga, ularga bog'liq bo'lgan vositalar, qurilmalar, uskunalar va boshqa texnik vositalar, axborot-kommunikatsiya tizimi,

t/r	Tushuncha nomi	Tushuncha ta'rifi
		shu jumladan, axborot tizimi yoki ulardagi axborotdan foydalangan holda qasddan amalga oshiriladigan, kiberxavfsizlikka tahdid soladigan harakat;
15.	jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi jinoyatlar	tarixiy taraqqiyotning muayyan bosqichida, aniq bir hududda, maqsad va o'y fikrlari o'zaro o'xshash yoki bir xil bo'lgan jismoniy shaxslar, yuridik shaxslar yoki davlatdan iborat subyektlar ixtiyoriylik va tenglik tamoyillari asosida aniq bir maqsad sari birlashishi natijasida vaqtinchalik tuzilgan ijtimoiy tuzilmaning ichki va tashqi xavfdan himoyalanganlik holatiga tahdid soluvchi Jinoyat kodeksi bilan taqiqlangan va jazo qo'llash tahdidi bo'lgan aybli ijtimoiy xavfli qilmish (harakat yoki harakatsizlik)lar;
16.	jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar	tarixiy taraqqiyotning muayyan bosqichida, aniq bir hududda, maqsad va o'y fikrlari o'zaro o'xshash yoki bir xil bo'lgan jismoniy shaxslar, yuridik shaxslar yoki davlatdan iborat subyektlar ixtiyoriylik va tenglik tamoyillari asosida aniq bir maqsad sari birlashishi natijasida vaqtinchalik tuzilgan ijtimoiy tuzilmaning ichki va tashqi xavfdan himoyalanganlik holatiga kibertahdid soluvchi yoki kiberxavfsizlik hodisasi vujudga keltiruvchi Jinoyat kodeksi bilan taqiqlangan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalanib sodir etiladigan va buning uchun Jinoyat kodeksida jazo qo'llash tahdidi bo'lgan aybli ijtimoiy xavfli qilmish (harakat yoki harakatsizlik)lar; Kiberjinoyat orqali aybdor jabrlanuvchining axborot-kommunikatsiya tizimi yoki telekommunikatsiya infratuzilmasiga egalik qilishi yoki uni boshqarish yohud o'zga yo'llar orqali ta'sir ko'rsatishi mumkin, shu sababli ham bu so'zning lug'aviy ma'nosi uning tom ma'nodagi mazmun-mohiyatiga bog'liq sanaladi.

Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi
kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy
jihatlari mavzusidagi dissertatsiyaga
21-ILOVA

LOYIHA

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING QONUNI

Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun javobgarlik muqarrarlari ta’minlanishi munosabati bilan O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida

Qonunchilik palatasi tomonidan «___»-yil «__»
«_____»da qabul qilingan
Senat tomonidan «___»-yil «__» «_____»da
ma’qullangan

O‘zbekiston Respublikasida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va raqamlashtirish sohasida keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda, davlat iqtisodiyoti va aholining yashash sharoiti yaxshilanmoqda, raqamlashtirish jadallashtirilmoqda, to‘lov tizimlari takomillashmoqda.

Raqamlashtirishning jadal rivojlanishi, sohada yangidan yangi qulayliklar yaratilishi, ijtimoiy munosabatlarning bosqichma-bosqich raqamlashtirilishi va shaxs, jamiyat hamda davlat manfaatlari ta’minlanishi bo‘yicha olib borilayotgan islohotlarga dunyoda axborot makonida bo‘layotgan kiberhujumlar o‘zining salbiy ta’sirini ko‘rsatmoqda, davlat iqtisodiyotiga zarar ko‘rmoqda, shaxs, jamiyat va davlat manfaatlari tahlika ostida qolmoqda, jamoat xavfsizligiga putur yetmoqda, bu holat keng jamoatchilikka salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Shu sababli jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar uchun javobgarlik muqarrarligini ta’minlash bugungi kunda eng dolzarb vazifalardan biriga aylanib bormoqda.

Mazkur Qonun bilan O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga jamoat xavfsizligini mustahkamlash va kibertahdidlarga qarshi kurashishni kuchaytirishga oid tegishli o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritilmoqda.

Ushbu Qonun jamoat xavfsizligi va kiberxavfsizlikni ta’minlashga, jamoatchilikni bezovta qilayotgan axborot makonidagi hujumlar uchun javobgarlik muqarrarligini ta’minlash orqali uning osoyishtaligiga erishishga, shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini kibermuhitda yetarlicha ta’minlashga hamda ularning qonuniy manfaatlarini himoya qilishga xizmat qiladi.

1-modd. O‘zbekiston Respublikasining 1994-yil 22-sentabrda qabul qilingan 2012-XII-sonli Qonuni bilan tasdiqlangan O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksiga (O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining Axborotnomasi, 1995-yil, № 1, 3-modd; O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1996-yil, № 9, 144-modd; 1997-yil, № 2, 56-modd, № 9, 241-modd; 1998-yil, № 5-6, 102-modd, № 9, 181-modd; 1999-yil, № 1, 20-modd, № 5, 124-modd, № 9, 229-modd; 2000-yil, № 5-6, 153-modd; 2001-yil, № 1-2, 23-modd, № 9-10, 165-modd; 2002-yil, № 9, 165-modd; 2003-yil, № 1, 8-modd, № 9-10, 149-modd; 2004-yil, № 1-2, 18-modd, № 9, 171-modd; O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining Axborotnomasi, 2005-yil, № 9, 314-

modda, № 12, 417, 418-moddalar; 2006-yil, № 6, 261-modda, № 12, 656-modda; 2007-yil, № 4, 158, 166-moddalar, № 6, 248-modda, № 9, 416, 422-moddalar, № 12, 607-modda; 2008-yil, № 4, 187, 188, 189-moddalar, № 7, 352-modda, № 9, 485, 487, 488-moddalar, № 12, 640, 641-moddalar; 2009-yil, № 1, 1-modda, № 4, 128-modda, № 9, 329, 334, 335, 337-moddalar, № 12, 470-modda; 2010-yil, № 5, 176, 179-moddalar, № 9, 341-modda, № 12, 471, 477-moddalar; 2011-yil, № 1, 1-modda; 2012-yil, № 4, 108-modda, № 9/1, 242-modda, № 12, 336-modda; 2013-yil, № 4, 98-modda, № 10, 263-modda; 2014-yil, № 1, 2-modda, № 5, 130-modda, № 9, 244-modda, № 12, 343-modda; 2015-yil, № 6, 228-modda, № 8, 310, 312-moddalar, № 12, 452-modda; 2016-yil, № 4, 125-modda, № 9, 276-modda, № 12, 383, 385-moddalar; 2017-yil, № 3, 47-modda, № 6, 300-modda, № 9, 506, 510-moddalar; 2018-yil, № 1, 4-modda, № 4, 218, 224-moddalar, № 7, 430-modda, № 10, 679-modda; 2019-yil, № 1, 3, 5-moddalar, № 3, 161-modda, № 5, 259, 267, 268-moddalar, № 7, 386-modda, № 8, 471-modda, № 9, 592-modda, № 11, 787-modda, № 12, 880-modda; 2020-yil, № 1, 4-modda, № 3, 204-modda, № 7, 449-modda, № 10, 593-modda, № 11, 651-modda, № 12, 691-modda; 2021-yil, № 1, 5, 14-moddalar, № 2, 142, 144-moddalar, № 3, 217-modda, 4-songa ilova, № 8, 800, 803-moddalar, № 10, 966, 968, 973-moddalar, № 12, 1193-modda; 2022-yil, № 2, 81-modda, № 3, 215, 216-moddalar, № 4, 337-modda, № 5, 464, 466-moddalar, № 6, 575-modda, № 10, 981-modda; 2023-yil, № 3, 185, 187, 188-moddalar, № 4, 265-modda, № 5, 319-modda, № 10, 798-modda, № 11, 921-modda; 2024-yil, № 1, 8-modda, № 2, 111-modda, № 3, 245-modda, № 8, 818-modda, № 9, 954, 964-moddalar, № 10, 1070, 1071, 1073, 1077, 1079, 1083-moddalar, № 11, 1186-modda, № 12, 1280, 1287-moddalar; 2025-yil, № 2, 196-modda, № 3, 376, 377-moddalar) quyidagi o'zgartirish va qo'shimchalar kiritilsin:

«1) 56-modda birinchi qismi quyidagi mazmundagi «p» band bilan to'ldirilsin:

«p) jinoyat axborot-kommunikatsiya tizimi yoki texnologiyalari yohud telekommunikatsiya tarmog'i yoki vositasidan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

2) 97-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «t» band bilan to'ldirilsin:

«t) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

3) 104-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «m» band bilan to'ldirilsin:

«m) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

4) 105-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «n» band bilan to'ldirilsin:

«n) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

5) 109-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «g» band bilan to'ldirilsin:

«g) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

6) 110-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «g» band bilan to'ldirilsin:

«g) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

7) 112-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «v» band bilan to'ldirilsin:

«v) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

8) 119-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «ye» band bilan to'ldirilsin:

«ye) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

9) 121-moddaning ikkinchi qismi quyidagi tahrirda bayon etilsin:

«O'sha harakat og'ir oqibatlarga olib kelsa yoki axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

10) 126¹-modda:

beshinchi qism quyidagi mazmundagi «y» band bilan to'ldirilsin:

«y) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

yettinchi qism quyidagi mazmundagi «z» band bilan to'ldirilsin:

- «z) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;
- 11) 127-moddaning uchinchi qismi quyidagi mazmundagi «g» band bilan to'ldirilsin:
- «g) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;
- 12) 127¹-moddaning uchinchi qismi quyidagi mazmundagi «g» band bilan to'ldirilsin:
- «g) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;
- 13) 129-moddaning uchinchi qismi quyidagi mazmundagi «z» band bilan to'ldirilsin:
- «z) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;
- 14) 131-moddaning to'rtinchi qismi quyidagi mazmundagi «g» band bilan to'ldirilsin:
- «g) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;
- 15) 133-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «d» band bilan to'ldirilsin:
- «d) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;
- 16) 133¹-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «v» band bilan to'ldirilsin:
- «v) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;
- 17) 141-moddaning ikkinchi qismi quyidagi tahrirda bayon etilsin:

«O'sha harakatlar zo'rlik ishlatib yoki axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

- 18) 141¹-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «g» band bilan to'ldirilsin:

«g) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

- 19) 141²-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «ye» band bilan to'ldirilsin:

«ye) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

- 20) 149-modda quyidagi mazmundagi ikkinchi qism bilan to'ldirilsin:

«O'sha harakatlar axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

- 21) 150-modda quyidagi mazmundagi ikkinchi qism bilan to'ldirilsin:

«O'sha harakatlar axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

- 22) 151-modda quyidagi mazmundagi uchinchi qism bilan to'ldirilsin:

«Muhim axborot infratuzilmalarini qonunga xilof ravishda egallab olishni rejalashtirish, egallab olishga harakat qilish, egallab olish, —»;

- 23) 155-moddaning uchinchi qismi quyidagi mazmundagi «v» va «g» bandlar bilan to'ldirilsin:

«v) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

g) muhim axborot infratuzilmalariga nisbatan sodir etilgan bo'lsa»;

- 24) 155¹-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «v» band bilan to'ldirilsin:

«v) muhim axborot infratuzilmalari zararlanishi yoki egallab olinishiga sabab bo'lsa, —»;

- 25) 155³-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «g» band bilan to'ldirilsin:

«g) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

- 26) 156-moddaning uchinchi qismi quyidagi mazmundagi «ye» band bilan to'ldirilsin:

«ye) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

- 27) 159-moddaning uchinchi qismi quyidagi mazmundagi «v» band bilan to'ldirilsin:

«v) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

- 28) 160-moddada:

quyidagi mazmundagi ikkinchi qism bilan to'ldirilsin:

«O'sha harakatlar:

- a) muhim axborot infratuzilmasi yoki undagi axborotga nisbatan sodir etilgan bo'lsa;
 - b) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, — o'n besh-yildan yigirma-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.; ikkinchi-uchinchi qism tegishincha uchinchi-to'rtinchi qism deb hisoblansin.»;
- 29) 162-modda ikkinchi qismi dispozitsiyasi quyidagi tahrirda bayon etilsin:

«O'sha harakatlar:

- a) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa;
- b) og'ir oqibatlar kelib chiqishiga sabab bo'lsa, —»;

30) 165-moddada:

ikkinchi qism quyidagi mazmundagi «g» band bilan to'ldirilsin:

«g) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

uchinchi qism quyidagi mazmundagi «g» band bilan to'ldirilsin:

«g) muhim axborot infratuzilmasi yoki undagi axborotga nisbatan sodir etilgan bo'lsa,

—»;

31) 167-modda uchinchi qismi «g» bandi quyidagi mazmunda bayon etilsin:

«g) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

32) 168-moddaning uchinchi qismi «g» bandi chiqarib tashlansin;

33) quyidagi mazmundagi 168¹-modda bilan to'ldirilsin:

«168¹-modda. Kiberfiribgarlik

Kiberfiribgarlik, ya'ni axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib aldash yoki ishonchni suiiste'mol qilish yo'li bilan o'zganing mulkini yoki o'zganing mulkiga bo'lgan huquqni qo'lga kiritish —

bazaviy hisoblash miqdorining ikki yuz baravaridan uch yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki uch-yildan besh-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Kiberfiribgarlik:

a) ancha miqdorda;

b) bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib sodir etilgan bo'lsa, —

bazaviy hisoblash miqdorining uch yuz baravaridan to'rt yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki besh-yildan sakkiz-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Kiberfiribgarlik:

a) ko'p miqdorda;

b) takroran yoki xavfli residivist tomonidan;

v) xizmat mavqeidan foydalangan holda;

g) muhim axborot infratuzilmasidagi mulkiy qiymatga ega bo'lgan axborotga nisbatan sodir etilgan bo'lsa, —

bazaviy hisoblash miqdorining to'rt yuz baravaridan besh yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki sakkiz-yildan o'n-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Kiberfiribgarlik:

a) juda ko'p miqdorda;

b) o'ta xavfli residivist tomonidan;

v) uyushgan guruh tomonidan yoki uning manfaatlarini ko'zlab sodir etilgan bo'lsa, — o'n-yildan o'n besh-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Yetkazilgan moddiy zararining o'zni qoplangan taqdirda jarima jazosi qo'llanilishi mumkin.

Yetkazilgan moddiy zararining o'zni ikki hissa qoplangan taqdirda jarima jazosining eng kam miqdori qo'llanilishi mumkin.»;

34) 169-moddada:

uchinchi qismi «b» bandi chiqarib tashlansin;

«v» va «g» bandlar tegishincha «b» va «v» bandlar deb hisoblansin;

35) quyidagi mazmundagi 169¹-modda bilan to'ldirilsin:

«169¹-modda. Kibero'g'rilik

Kibero'g'rilik, ya'ni axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib o'zganing mol-mulkini yashirin ravishda talon-toraj qilish —

bazaviy hisoblash miqdorining yuz baravaridan ikki yuz baravarigacha miqdorda jarima uch-yildan besh-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Kibero'g'rilik:

a) qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) axborot-kommunikatsiya tizimiga kirib yoki undan foydalanib;

b) ancha miqdorda;

v) bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib;

d) umumiy foydalanishdagi elektr, issiqlik, gaz yoki vodoprovod tarmoqlariga tijorat maqsadlarida o'zboshimchalik bilan ulanish yoxud elektr energiyasini, tabiiy gazni, sovuq yoki issiq suvni hisobga olish asboblari, shu jumladan ularning plombalariga qasddan shikast yetkazish yoxud hisobga olish asboblarining ko'rsatkichlarini o'zgartirish maqsadida ularga tashqaridan aralashish yo'li bilan;

ye) umumiy foydalanishdagi elektr, issiqlik, gaz yoki vodoprovod tarmoqlariga elektr energiyasi, gaz yoki suv ta'minoti tashkilotlarining mansabdor shaxslari yoki xodimlari tomonidan oldindan til biriktirib, tijorat maqsadlarida o'zboshimchalik bilan ulanish yoxud elektr energiyasini, tabiiy gazni, sovuq yoki issiq suvni hisobga olish asboblari, shu jumladan ularning plombalariga qasddan shikast yetkazish yoxud hisobga olish asboblarining ko'rsatkichlarini o'zgartirish maqsadida ularga tashqaridan aralashish yo'li bilan sodir etilgan bo'lsa, —

bazaviy hisoblash miqdorining uch yuz baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima yoki besh-yildan sakkiz-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Kibero'g'rilik:

a) takroran yoki xavfli residivist tomonidan;

b) axborotni modifikatsiyalash yoki qonunga xilof ravishda rasmiy hujjat tayyorlash yo'li bilan;

v) ko'p miqdorda;

g) neft quvurlarida, gaz quvurlarida, neft va gaz mahsulotlari quvurlarida sodir etilgan bo'lsa, —

sakkiz-yildan o'n-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Kibero'g'rilik:

a) juda ko'p miqdorda;

v) qonunga xilof (ruxsatsiz) muhim axborot infratuzilmasiga kirgan holda;

v) uyushgan guruh tomonidan yoki uning manfaatlarini ko'zlab sodir etilgan bo'lsa,

—

o'n-yildan o'n besh-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Yetkazilgan moddiy zararining o'zni qoplangan taqdirda jarima jazosi qo'llanilishi mumkin.

Yetkazilgan moddiy zararining o'zni ikki hissa qoplangan taqdirda jarima jazosining eng kam miqdori qo'llanilishi mumkin.»;

36) 170-modda ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «g» band bilan to'ldirilsin:

«g) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

37) 171-moddada:

ikkinchi qism quyidagi mazmundagi «v» band bilan to'ldirilsin:

«v) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

uchinchi qism quyidagi mazmundagi «g» band bilan to'ldirilsin:

«g) muhim axborot infratuzilmasi yoki undagi axborotdan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

38) 173-moddada:

ikkinchi qism quyidagi mazmundagi «g» band bilan to'ldirilsin:

«g) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

39) uchinchi qism quyidagi mazmundagi «v» band bilan to'ldirilsin:

«v) muhim axborot infratuzilmasi yoki undagi axborotga nisbatan sodir etilgan bo'lsa, —»;

40) 176-modda ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «g» band bilan to'ldirilsin:

«g) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

41) quyidagi mazmundagi 177¹-modda bilan to'ldirilsin:

«177¹-modda. Valyuta qimmatliklarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib qonunga xilof ravishda olish yoki o'tkazish

Valyuta qimmatliklarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib qonunga xilof ravishda olish yoki o'tkazish, —

bazaviy hisoblash miqdorining ikki yuz baravaridan uch yuz baravarigacha miqdorda jarima ikki-yildan uch-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O'sha harakatlar ancha miqdorda sodir etilgan bo'lsa, —

bazaviy hisoblash miqdorining uch yuz baravaridan besh yuz baravarigacha miqdorda jarima uch-yildan besh-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O'sha harakatlar:

a) takroran yoki xavfli residivist tomonidan;

b) ko'p miqdorda;

v) bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib sodir etilgan bo'lsa, —

sakkiz-yildan o'n-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O'sha harakatlar:

a) juda ko'p miqdorda;

b) uyushgan guruh tomonidan yoki uning manfaatlarini ko'zlab sodir etilgan bo'lsa,

o'n-yildan yigirma-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Yetkazilgan moddiy zararining o'zni qoplangan taqdirda jarima jazosi qo'llanilishi mumkin.

Yetkazilgan moddiy zararining o'zni ikki hissa qoplangan taqdirda jarima jazosining eng kam miqdori qo'llanilishi mumkin.

Tayyorgarlik ko'rilayotgan yoki sodir etilayotgan jinoyat haqida o'z ixtiyori bilan arz qilgan va uni ochishga faol yordam bergan shaxs javobgarlikka tortilmaydi.»;

42) 185¹-modda uchinchi qismi quyidagi mazmundagi «v» band bilan to'ldirilsin:

«v) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

43) 186¹-modda to'rtinchi qismi quyidagi mazmundagi «v» band bilan to'ldirilsin:

«v) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

44) 186³-modda ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «j» band bilan to'ldirilsin:

«j) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

45) 192⁹-moddasida:

uchinchi qism quyidagi mazmundagi «g» band bilan to'ldirilsin:

«g) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

to'rtinchi qism quyidagi mazmundagi «d» band bilan to'ldirilsin:

«d) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

46) 192¹⁰-modda quyidagi mazmundagi uchinchi qism bilan to'ldirilsin:

«O'sha harakatlar axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —

bazaviy hisoblash miqdorining ellik baravaridan yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki ikki-yildan besh-yilgacha besh-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.»;

47) 192¹¹-modda ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «v» band bilan to'ldirilsin:

«v) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

48) 196-moddaning ikkinchi qismi quyidagi tahrirda bayon etilsin:

«O'sha qilmishlar odam o'lishiga sabab bo'lsa yoki axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

49) 197-moddaning birinchi qismi quyidagi tahrirda bayon etilsin:

«Yer, yer osti boyliklaridan foydalanish shartlarini yoki ularni muhofaza qilish talablarini buzish og'ir oqibatlariga sabab bo'lsa yoki axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa,—»;

50) 201-moddaning ikkinchi qismi quyidagi tahrirda bayon etilsin:

«O'sha qilmishlar odam o'lishiga sabab bo'lsa yoki axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

51) 203-moddaning birinchi qismi quyidagi tahrirda bayon etilsin:

«Suv yoki suv havzalaridan foydalanish shartlarini buzish og'ir oqibatlariga sabab bo'lsa yoki axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa,—»;

52) 204-moddada:

birinchi qism quyidagi tahrirda bayon etilsin:

«Muhofaza etiladigan tabiiy hududlarning rejimini buzish ko'p miqdorda zarar yetkazilishi yoki boshqacha og'ir oqibatlariga sabab bo'lsa yoki axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa,—»;

ikkinchi qism quyidagi tahrirda bayon etilsin:

«Muhofaza etiladigan tabiiy hudud yoki obyektlarni qasddan nobud qilish yoki ularga shikast yetkazish ko'p miqdorda zarar yetkazilishi yoxud boshqacha og'ir oqibatlariga sabab bo'lsa yoki axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa,—»;

53) 205-modda ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «v» band bilan to'ldirilsin:

«v) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib yoki qonunga xilof ravishda axborot-kommunikatsiya tizimiga kirib sodir etilgan bo'lsa, —»;

54) 206-modda ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «v» band bilan to'ldirilsin:

«v) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib yoki qonunga xilof ravishda axborot-kommunikatsiya tizimiga kirib sodir etilgan bo'lsa, —»;

55) 209-modda ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «v» band bilan to'ldirilsin:

«v) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib yoki qonunga xilof ravishda axborot-kommunikatsiya tizimiga kirib sodir etilgan bo'lsa, —»;

56) 210-moddada:

ikkinchi qism quyidagi mazmundagi «d» band bilan to'ldirilsin:

«d) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

uchinchi qism quyidagi mazmundagi «v» band bilan to'ldirilsin:

«v) pora olish haraqati muhim axborot infratuzilmasi yoki undagi axborotga bog‘liq bo‘lsa, —»;

quyidagi tahrirdagi to‘rtinchi qism bilan to‘ldirilsin:

«Pora olish harakati tufayli yetkazilgan zarar ikki hissa to‘lanib, jinoyat fosh etilishiga ko‘maklashgan taqdirda unga ozodlikdan mahrum qilish bilan bog‘liq bo‘lmagan jazo qo‘llaniladi.»;

57) 211-moddada:

ikkinchi qism quyidagi mazmundagi «v» band bilan to‘ldirilsin:

«v) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo‘lsa, —»;

uchinchi qism quyidagi mazmundagi «v» band bilan to‘ldirilsin:

«v) pora berish haraqati muhim axborot infratuzilmasi yoki undagi axborotga bog‘liq bo‘lsa, —»;

quyidagi tahrirdagi beshinchi qism bilan to‘ldirilsin:

«Pora berish harakati tufayli yetkazilgan zarar ikki hissa to‘lanib, jinoyat fosh etilishiga ko‘maklashgan taqdirda aybdorga ozodlikdan mahrum qilish bilan bog‘liq bo‘lmagan jazo qo‘llaniladi.»;

58) 212-moddada:

ikkinchi qism quyidagi mazmundagi «g» band bilan to‘ldirilsin:

«g) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo‘lsa, —»;

uchinchi qism quyidagi mazmundagi «g» band bilan to‘ldirilsin:

«g) pora olish-berishda vositachilik qilish harakati muhim axborot infratuzilmasi yoki undagi axborotga bog‘liq bo‘lsa, —»;

quyidagi tahrirdagi beshinchi qism bilan to‘ldirilsin:

«Pora olish-berishda vositachilik qilish harakati tufayli yetkazilgan zarar ikki hissa to‘lanib, jinoyat fosh etilishiga ko‘maklashgan taqdirda aybdorga ozodlikdan mahrum qilish bilan bog‘liq bo‘lmagan jazo qo‘llaniladi.»;

59) 213-moddada:

uchinchi qism quyidagi mazmundagi «g» band bilan to‘ldirilsin:

«g) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo‘lsa, —»;

quyidagi tahrirdagi oltinchi qism bilan to‘ldirilsin:

«Davlat organining, davlat ishtirokidagi tashkilotning yoki fuqarolar o‘zini o‘zi boshqarish organining xizmatchisini pora evaziga og‘dirib olish harakati tufayli yetkazilgan zarar ikki hissa to‘lanib, jinoyat fosh etilishiga ko‘maklashgan taqdirda aybdorga ozodlikdan mahrum qilish bilan bog‘liq bo‘lmagan jazo qo‘llaniladi.»;

60) 214-moddaning uchinchi qismi quyidagi mazmundagi «d» band bilan to‘ldirilsin:

«d) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo‘lsa, —»;

61) 214¹-moddaning uchinchi qismi quyidagi mazmundagi «v» band bilan to‘ldirilsin:

«v) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo‘lsa, —»;

62) 214²-moddaning uchinchi qismi quyidagi mazmundagi «v» band bilan to‘ldirilsin:

«v) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo‘lsa, —»;

63) 215-modda quyidagi mazmundagi ikkinchi qism bilan to‘ldirilsin:

«O‘sha harakat axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo‘lsa, —

bazaviy hisoblash miqdorining ellik baravaridan yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki uch-yildan besh-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.»;

64) 216¹-modda ikkinchi qismi quyidagi tahrirda bayon etilsin:

«O'sha harakatlar voyaga yetmagan shaxsga nisbatan yoki axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

65) 216²-modda quyidagi mazmundagi uchinchi qism bilan to'ldirilsin:

«Ushbu moddaning birinchi va ikkinchi qismlaridagi harakat axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —

bazaviy hisoblash miqdorining ellik baravaridan yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki uch-yildan besh-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.»;

66) 217-modda quyidagi mazmundagi uchinchi qism bilan to'ldirilsin:

«Qonunga xilof ravishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib yig'ilishlar, mitinglar, ko'cha yurishlari yoki namoyishlar uyushtirish, o'tkazishga undash, —

bazaviy hisoblash miqdorining ikki yuz baravaridan uch yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki uch yuz oltmish soatgacha majburiy jamoat ishlari yoki bir-yildan uch-yilgacha ozodlikni cheklash yoxud uch-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.»;

67) 218-modda quyidagi mazmundagi uchinchi qism bilan to'ldirilsin:

«O'sha harakatlar axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —

bazaviy hisoblash miqdorining yuz baravaridan ikki yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki uch-yildan besh-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.»;

68) 230¹-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «v» band bilan to'ldirilsin:

«v) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

69) Oltinchi bo'lim nomi quyidagi tahrirda bayon etilsin:

«**Jamiyat xavfsizligi va jamiyat tartibiga qarshi jinoyatlar**»;

70) XVII bob nomi quyidagi tahrirda bayon etilsin:

«**Jamiyat xavfsizligiga qarshi jinoyatlar**»;

71) 242-modda quyidagi mazmundagi uchinchi qism bilan to'ldirilsin:

«Ushbu moddaning birinchi va ikkinchi qismlarida nazarda tutilgan harakatlar axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —:

o'n besh-yildan yigirma besh-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish jazosi bilan jazolanadi.»;

72) 243-modda quyidagi mazmundagi ikkinchi qism bilan to'ldirilsin:

«O'sha harakatlar axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —:

o'n-yildan yigirma-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish jazosi bilan jazolanadi.»;

73) 244-moddasining to'rtinchi qismidagi «boshqa narsalarni ishlatib» degan so'zlar «boshqa narsalarni ishlatib yoki axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib» degan so'zlarga almashtirilsin;

74) 244²-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «v» band bilan to'ldirilsin:

«v) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

75) 244³-modda quyidagi mazmundagi ikkinchi qism bilan to'ldirilsin:

«Diniy mazmundagi materiallarni tarqatish maqsadida qonunga xilof ravishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib tayyorlash, O'zbekiston Respublikasi hududiga olib kirish, tarqatish yoki telekommunikatsiya tarmog'i yoki axborot-kommunikatsiya tizimida saqlash, —:

uch-yil besh-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish jazosi bilan jazolanadi.»;

76) 247-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «ye» band bilan to'ldirilsin:

«ye) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

77) 248-moddada:

ikkinchi qism quyidagi tahrirda bayon etilsin:

«O'sha harakatlar takroran yoki xavfli residivist tomonidan yoki axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

uchinchi qism quyidagi tahrirda bayon etilsin:

«O'qotar qurolni, o'q-dorilarni, portlovchi moddalarni yoki portlash qurilmalarini o'tkazish yoki shunda y maqsadda telekommunikatsiya tarmog'ida reklama qilish, —»;

78) 249-moddaning birinchi qismidagi «buzish» degan so'z «buzish axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan yoki» degan so'zlarga almashtirilsin;

79) 250-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «v» band bilan to'ldirilsin:

«v) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

80) 250¹-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «ye» band bilan to'ldirilsin:

«ye) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

81) 251-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «ye» band bilan to'ldirilsin:

«ye) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

82) 252-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «ye» band bilan to'ldirilsin:

«ye) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

83) 253-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «v» band bilan to'ldirilsin:

«v) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

84) 254-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «v» band bilan to'ldirilsin:

«v) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

85) 255-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «v» band bilan to'ldirilsin:

«v) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

86) 255¹-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «v» band bilan to'ldirilsin:

«v) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

87) 255²-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «ye» band bilan to'ldirilsin:

«ye) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

88) 256-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «v» band bilan to'ldirilsin:

«v) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

89) 257-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «v» band bilan to'ldirilsin:

«v) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

90) 263-moddaning birinchi qismi quyidagi tahrirda bayon etilsin:

«Temir yo'l, dengiz, daryo yoki havo transporti vositalari, aloqa liniyasi, ulardagi inshootlar, signalizatsiya qurilmalari, aloqa yoki boshqa transport uskunalarini qasddan buzish, ularga shikast yetkazish yoxud ularni boshqa usulda foydalanish uchun yaroqsiz holatga keltirish axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa yoki badanga o'rtacha og'ir yoki og'ir shikast yetkazilishiga sabab bo'lsa,—»;

91) 264-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «v» band bilan to'ldirilsin:

«v) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

92) 267-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «d» band bilan to'ldirilsin:

«d) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

93) 271-moddaning ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «z» band bilan to'ldirilsin:

«z) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

94) XX bob nomi quyidagi tahrirda bayon etilsin:

«Jamiyat tartibiga qarshi jinoyatlar»;

95) 277-moddaning birinchi qismi quyidagi tahrirda bayon etilsin:

«Bezorilik, ya'ni jamiyatda yurish-turish qoidalarini qasddan mensimaslik, telekommunikatsiya tarmog'i yoki butunjahon internet tarmog'idadan foydalanishda odob-axloq qoidalari va axborot xavfsizligi talablariga rioya qilmaslik, urish-do'pposlash, badanga yengil shikast yetkazish yoki o'zganing mulkiga shikast yetkazish yoxud nobud qilish ancha zarar yetkazish bilan bog'liq holda sodir etilsa, —»;

96) 278-moddada:

ikkinchi qismi quyidagi mazmundagi «v» band bilan to'ldirilsin:

«v) axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etilgan bo'lsa, —»;

uchinchi qism quyidagi tahrirda bayon etilsin:

«Qimor va tavakkalchilikka asoslangan boshqa o'yinlarni tashkil etish yoki o'tkazish maqsadida telekommunikatsiya xizmatlarini ko'rsatishni reklama qilish, xizmatlar ko'rsatish, shunday xizmatlar ko'rsatilishi bo'yicha telekommunikatsiya tarmog'ida axborot tarqatish, —»;

97) XX¹ bob chiqarib tashlansin;

98) quyidagi tahrirda oltinchi kichik bo'lim qo'shilsin:

«Oltinchi kichik bo'lim. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar

XX¹ bob. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga qarshi qaratilgan jinoyatlar

278¹-modda. Axborot-kommunikatsiya tizimidan, shuningdek telekommunikatsiya tarmoqlaridan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish uchun texnik vositalarni o'tkazish maqsadini ko'zlab saqlash, tayyorlash, o'tkazish, egallab olish va tarqatish

Axborot-kommunikatsiya tizimidan, shuningdek telekommunikatsiya tarmoqlaridan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish uchun texnik vositalarni o'tkazish maqsadini ko'zlab saqlash, tayyorlash, o'tkazish, egallab olish va tarqatish —

bazaviy hisoblash miqdorining ikki yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki bir-yilgacha axloq tuzatish ishlari bilan jazolanadi.

O'sha harakatlar:

a) bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib;

b) takroran yoki xavfli residivist tomonidan;

v) xizmat mavqeidan foydalangan holda;

g) uyushgan guruh tomonidan yoki uning manfaatlarini ko'zlab sodir etilgan bo'lsa, — bazaviy hisoblash miqdorining ikki yuz baravaridan uch yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki bir-yildan uch-yilgacha axloq tuzatish ishlari bilan jazolanadi.

278²-modda. Kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi qonunchilikni buzish

Kripto-aktivlarni qonunga xilof ravishda olish, o'tkazish yoki ayirboshlash, belgilangan tartibda litsenziya olmasdan kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi xizmatlar provayderlari faoliyatini amalga oshirish yoxud kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi xizmatlar provayderlari tomonidan anonim kripto-aktivlar bilan operatsiyalarni amalga oshirish shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etilgan bo'lsa,

— bazaviy hisoblash miqdorining yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki ikki-yildan uch-yilgacha axloq tuzatish ishlari yoxud bir-yilgacha ozodlikni cheklash yoki bir-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O'sha harakatlar:

a) takroran yoki xavfli residivist tomonidan;

b) ko'p miqdorda;

v) bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib sodir etilgan bo'lsa, —

bazaviy hisoblash miqdorining uch yuz baravaridan to'rt yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki uch-yilgacha ozodlikni cheklash yoxud uch-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O'sha harakatlar:

a) juda ko'p miqdorda;

b) xizmat mavqeidan foydalangan holda;

v) uyushgan guruh tomonidan yoki uning manfaatlarini ko'zlab sodir etilgan bo'lsa, — uch-yildan besh-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Tayyorgarlik ko'rilayotgan yoki sodir etilayotgan jinoyat haqida o'z ixtiyori bilan arz qilgan va uni ochishga faol yordam bergan shaxs javobgarlikka tortilmaydi.

278³-modda.-mayning faoliyatini qonunga xilof ravishda amalga oshirish

Anonim kripto-aktivlar-mayningi bilan shug'ullanish yoki belgilangan tartibni buzgan holda-mayning faoliyatini amalga oshirish shunday harakatlar uchun ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin sodir etilgan bo'lsa, —

bazaviy hisoblash miqdorining yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki ikki-yildan uch-yilgacha axloq tuzatish ishlari yoxud bir-yilgacha ozodlikni cheklash yoki bir-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Yashirin-mayningni amalga oshirish —

bazaviy hisoblash miqdorining yuz baravaridan uch yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki ikki-yilgacha ozodlikni cheklash yoxud ikki-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Ushbu moddaning birinchi yoki ikkinchi qismlarida nazarda tutilgan harakatlar:

a) takroran yoki xavfli residivist tomonidan;

b) juda ko'p miqdorda;

v) bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib sodir etilgan bo'lsa, —

bazaviy hisoblash miqdorining uch yuz baravaridan to'rt yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki uch-yilgacha ozodlikni cheklash yoxud uch-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Ushbu moddaning birinchi yoki ikkinchi qismlarida nazarda tutilgan harakatlar:

a) xizmat mavqeidan foydalangan holda;

b) uyushgan guruh tomonidan yoki uning manfaatlarini ko'zlab sodir etilgan bo'lsa, — uch-yildan besh-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Tayyorgarlik ko'rilayotgan yoki sodir etilayotgan jinoyat haqida o'z ixtiyori bilan arz qilgan va uni ochishga faol yordam bergan shaxs javobgarlikka tortilmaydi.

XX² bob. Kiberjinoyatlar

278⁴-modda. Aloqa va axborotlashtirishga oid qonunchilikni buzish

Aloqa va axborotlashtirishga oid qonunchilikni buzish, ya'ni belgilangan himoya choralari ko'rmagan holda axborot-kommunikatsiya tizimlari, ma'lumotlar bazalari va banklarini, axborotga ishlov berish hamda uni uzatish tizimlarini yaratish, joriy etish va ulardan foydalanish, telekommunikatsiya tarmog'i va axborot-kommunikatsiya tizimlaridan ruxsat bilan foydalanish fuqarolarning huquqlariga yoki qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlariga yoxud davlat yoki jamoat manfaatlariga ko'p miqdorda zarar yoxud jiddiy ziyon yetkazilishiga sabab bo'lsa, —

bazaviy hisoblash miqdorining ellik baravarigacha miqdorda jarima yoki bir-yilgacha axloq tuzatish ishlari bilan jazolanadi.

O'sha harakatlar juda ko'p miqdorda zarar yetkazgan holda sodir etilgan bo'lsa, — bazaviy hisoblash miqdorining ellik baravaridan yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki bir-yildan ikki-yilgacha axloq tuzatish ishlari bilan jazolanadi.

278⁵-modda. Axborotdan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish

Axborotidan, ya'ni axborot-kommunikatsiya tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va ularning tarkibiy qismlaridagi axborotlardan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish, agar ushbu harakat axborotning yo'q qilib yuborilishi, to'sib qo'yilishi, modifikatsiyalashtirilishi, undan nusxa ko'chirilishi, muayyan huquq berish yoki majburiyatlardan ozod qiluvchi rasmiy hujjatlar yaratish yoxud uning qo'lga kiritilishiga, axborot-kommunikatsiya tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va ularning tarkibiy qismlari ishining buzilishiga sabab bo'lsa, —

bazaviy hisoblash miqdorining yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki uch-yilgacha muayyan huquqdan mahrum qilish yoxud bir-yilgacha axloq tuzatish ishlari bilan jazolanadi.

O'sha harakat:

- a) bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib;
- b) takroran yoki xavfli residivist tomonidan;
- v) xizmat mavqeidan foydalangan holda;
- g) uyushgan guruh tomonidan yoki uning manfaatlarini ko'zlab;
- d) muhim axborot infratuzilmasidagi axborotga nisbatan sodir etilgan bo'lsa, —

bazaviy hisoblash miqdorining yuz baravaridan uch yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki bir-yildan ikki-yilgacha axloq tuzatish ishlari yoki bir-yildan uch-yilgacha ozodlikni cheklash yoxud uch-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

278⁶-modda. Axborotni modifikatsiyalashtirish

Axborotni modifikatsiyalashtirish, ya'ni axborot-kommunikatsiya tizimi, telekommunikatsiya tarmog'ida saqlanayotgan axborotni qonunga xilof ravishda o'zgartirish, unga shikast yetkazish, uni o'chirish, unga ishlov berish, bila turib unga yolg'on axborotni kiritish fuqarolarning huquqlariga yoki qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlariga yoxud davlat yoki jamoat manfaatlariga ko'p miqdorda zarar yoxud jiddiy ziyon yetkazilishiga sabab bo'lsa, —

bazaviy hisoblash miqdorining yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki bir-yilgacha axloq tuzatish ishlari yoki ikki-yilgacha ozodlikni cheklash yoxud ikki-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O'sha harakatlar:

- a) juda ko'p miqdorda zarar yetkazgan holda;
 - b) bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib;
 - v) takroran yoki xavfli residivist tomonidan;
 - g) muhim axborot infratuzilmasidagi axborotga nisbatan sodir etilgan bo'lsa, —
- bir-yildan ikki-yilgacha axloq tuzatish ishlari yoki ikki-yildan uch-yilgacha ozodlikni cheklash yoki ikki-yildan uch-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

278⁷-modda. Kibersabotaj

Kibersabotaj, ya'ni o'zganing axborot-kommunikatsiya tizimini buzish yoki unga ulangan telekommunikatsiya vositasi yoki uning tarkibiy qismini qasddan ishdan chiqarish,

uch-yilgacha muayyan huquqdan mahrum qilib, bazaviy hisoblash miqdorining uch yuz baravaridan to‘rt yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki ikki-yilgacha ozodlikni cheklash yoxud ikki-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O‘sha harakatlar:

a) bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib;

b) takroran yoki xavfli residivist tomonidan;

v) muhim axborot infratuzilmasi saqlanayotgan axborot-kommunikatsiya tizimi yoki unga ulangan telekommunikatsiya vositasi yoki uning tarkibiy qismiga nisbatan sodir etilgan bo‘lsa, —

ikki-yildan uch-yilgacha axloq tuzatish ishlari yoki ikki-yildan uch-yilgacha ozodlikni cheklash yoxud ikki-yildan uch-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

278⁸-modda. Zarar keltiruvchi dasturlarni yaratish, ishlatish yoki tarqatish

Axborot-kommunikatsiya tizimi, telekommunikatsiya tarmog‘i yoki vositasida saqlanayotgan yoki uzatilayotgan axborotni ruxsatsiz yo‘q qilib yuborish, to‘siq qo‘yish, modifikatsiyalashtirish, undan nusxa ko‘chirish yoki uni qo‘lga kiritish maqsadini ko‘zlab kompyuter dasturlarini yaratish yoki mavjud dasturlarga o‘zgartirishlar kiritish, xuddi shuningdek maxsus virus dasturlarini ishlab chiqish, ulardan qasddan foydalanish yoki ularni qasddan tarqatish —

bazaviy hisoblash miqdorining yuz baravaridan uch yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki ikki-yilgacha ozodlikni cheklash yoxud ikki-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

O‘sha harakatlar:

a) juda ko‘p miqdorda zarar yetkazgan holda;

b) bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib;

v) takroran yoki xavfli residivist tomonidan;

g) uyushgan guruh tomonidan yoki uning manfaatlarini ko‘zlab;

d) muhim axborot infratuzilmasiga nisbatan sodir etilgan bo‘lsa, —

ikki-yildan uch-yilgacha ozodlikni cheklash yoxud ikki-yildan uch-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

278⁹-modda. Telekommunikatsiya tarmog‘idan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish

O‘rnatilgan himoya tizimlarini chetlab o‘tgan holda telekommunikatsiya tarmog‘idan foydalanish va xalqaro trafikni o‘tkazish maqsadida telekommunikatsiya tarmog‘idan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish, shuningdek mazkur maqsadlar uchun mo‘ljallangan maxsus dasturiy yoki apparat vositalarini qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) saqlash va ularning faoliyat ko‘rsatishi uchun sharoitlar yaratish —

bazaviy hisoblash miqdorining yuz baravaridan uch yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki bir-yildan uch-yilgacha ozodlikni cheklash yoxud uch-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Telekommunikatsiya tarmog‘idan tarqatish yo‘l qo‘yilmasligi belgilangan jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi qonunga xilof ravishda axborotni tarqatish, tarqatishga yo‘l qo‘yish, fuqarolarning huquqlariga yoki qonun bilan qo‘riqlanadigan manfaatlariga yoxud davlat yoki jamoat manfaatlariga ko‘p miqdorda zarar yoxud jiddiy ziyon yetkazilishiga sabab bo‘lsa, —

bazaviy hisoblash miqdorining ellik baravaridan yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki bir-yildan uch-yilgacha axloq tuzatish ishlari yoxud ikki-yildan uch-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.

Ushbu moddaning birinchi va ikki qismidagi harakatlar:

- a) bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til biriktirib;
- b) takroran yoki xavfli residivist tomonidan;
- v) xizmat mavqeidan foydalanib;
- g) uyushgan guruh tomonidan yoki uning manfaatlarini ko‘zlab sodir etilgan;
- d) og‘ir oqibatlarga sabab bo‘lgan bo‘lsa, —

bazaviy hisoblash miqdorining uch yuz baravaridan olti yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki uch-yildan besh-yilgacha ozodlikni cheklash yoxud uch-yildan besh-yilgacha ozodlikdan mahrum qilish bilan jazolanadi.».

2-modda. O‘zbekiston Respublikasining «Kiberxavfsizlik to‘g‘risida» 2022-yil 15-aprelda qabul qilingan O‘RQ–764-son Qonuni (Qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi, 16.04.2022 y., 03/22/764/0313-son)ga quyidagi o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritilsin:

1) 3-modda quyidagi tahrirda bayon etilsin:

«Ushbu Qonunda quyidagi asosiy tushunchalar qo‘llaniladi:

axborotlashtirish obyekti — turli darajadagi va maqsaddagi axborot tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari, axborotga ishlov berishning texnik vositalari, ushbu vositalar o‘rnatilgan va ishlatiladigan xonalar, shuningdek muzokaralar, shu jumladan maxfiy muzokaralar olib borish uchun mo‘ljallangan alohida xonalar;

kiberjinoyat — Jinoyat kodeksi bilan taqiqlangan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalanib sodir etiladigan va buning uchun Jinoyat kodeksida jazo qo‘llash tahdidi bo‘lgan aybli ijtimoiy xavfli qilmish (harakat yoki harakatsizlik);

kiberjinoyatchilik — kiberjinoyatlar yig‘indisi bo‘lib, u kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalanib axborotni egallash, uni o‘zgartirish, yo‘q qilish, uzatish, tarqatish, ishlov berish, egasizlantirish, foydalanish yoki axborot tizimlari va resurslarini ishdan chiqarish maqsadida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali amalga oshiriladigan jinoyatlar majmui;

kibermuhit — axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali axborot-kommunikatsiya tizimi, shu jumladan, axborot tizimi hamda aloqa, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun‘iy intellekt, bio-, nono-, kibertexnologiyalar infratuzilmasi va boshqa texnik vositalarda yoki ular orasida yaratilgan kibermakon, shart-sharoitlar, hodisalar va holatlarni o‘z ichiga oluvchi hamda virtual olam haqida axborot beruvchi muhit;

kibermakon — axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali axborot-kommunikatsiya tizimi, shu jumladan, axborot tizimi hamda aloqa, axborotlashtirish, telekommunikatsiya, sun‘iy intellekt, bio-, nono-, kibertexnologiyalar infratuzilmasi va boshqa texnik vositalarda yoki ular orasida yaratilgan kibermuhitdagi aniq o‘rin, joy, nuqta va hudud;

kibertahdid — kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalanib axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali shaxs, jamiyat va davlat manfaatlariga tahdid soluvchi shart-sharoitlar va omillar majmui;

kiberxavfsizlik — kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalanib kiberxavfsizlik obyektlari hamda ularga bog‘langan shaxs, jamiyat, davlat va jamoat manfaatlarining tashqi va ichki tahdidlardan muhofaza qilishga qaratilgan huquqiy, tashkiliy va texnik chora-tadbirlar majmui orqali ta‘minlanadigan xavfsizlik holati;

kiberxavfsizlik hodisasi — kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalanib axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali axborot-kommunikatsiya

texnologiyalaridan iborat bo'lgan infratuzilmalarning, shu jumladan, aloqa, telekommunikatsiya, axborotlashtirish, sun'iy intellekt, bio-, nono-, kibertexnologiyalardan iborat bo'lgan vositalar, axborot-kommunikatsiya tizimi yoki ularga bog'liq bo'lgan qurilma, uskuna, inshoot va boshqa texnik vositalarning qonunga xilof yoki (va) ruxsatsiz egallab olinishi, ularga noqonuniy tashqi ta'sir ko'rsatilishi, shikast yetkazish, buzish, uzish yoki to'xtab qolishi yohud to'xtab turishiga sabab boluvchi, ulardagi axborotni egallab olish, noqonuniy ishlov berish, foydalanish, egasizlantirish, o'zgartirish, yo'q qilish, uzish, ko'chirish, to'xtatish, buzish, blokirovka qilish, yig'ish, tizimlashtirish, egalik qilish, tasarruf etish va boshqa noqonuniy harakatlar qilish orqali ushbu axborotning ochiqligi, yaxlitligi, shu jumladan, butligi va undan erkin foydalanilishining buzilishiga olib keluvchi hodisa;

kiberxavfsizlik obyekti — axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborot, raqamli, sun'iy intellekt, telekommunikatsiya, bio-, nono-, kibertexnologiyalar, shu bilan birga, ularga bog'liq bo'lgan vositalar, qurilmalar, uskunalar va boshqa texnik vositalar, axborot-kommunikatsiya tizimi, shu jumladan, axborot tizimi yoki ulardagi axborotning kibertahdid va kiberxavfsizlik hodisasidan himoya qilinishi hamda kiberxavfsizligi ta'minlanuvchi ulardagi mavjud resurslar, infratuzilmalar, tizimlar, muhim axborot infratuzilmasi obyektlari bo'lgan kiberhimoyaga olingan yoki olinmaganligidan qat'iy nazar kiberhimoya qilinishi zarur bo'lgan obyekti;

kiberxavfsizlik subyekti — kiberxavfsizlik obyektiga ega bo'lgan davlat hamda uning organi va tashkiloti, jismoniy va yuridik shaxs, shu jumladan, tadbirkorlik subyekti;

kiberhimoya — kiberxavfsizlik hodisalarining oldini olishga, kiberhujumlarni aniqlashga va ulardan himoya qilishga, kiberhujumlarning oqibatlarini bartaraf etishga, telekommunikatsiya tarmoqlari, axborot tizimlari hamda resurslari faoliyatining barqarorligini va ishonchliligini tiklashga qaratilgan huquqiy, tashkiliy, moliyaviy-iqtisodiy, muhandislik-texnik chora-tadbirlar, shuningdek ma'lumotlarni kriptografik va texnik jihatdan himoya qilish chora-tadbirlari majmui;

kiberhujum — kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, shu jumladan, axborot, raqamli, sun'iy intellekt, telekommunikatsiya, bio-, nono-, kibertexnologiyalar, shu bilan birga, ularga bog'liq bo'lgan vositalar, qurilmalar, uskunalar va boshqa texnik vositalar, axborot-kommunikatsiya tizimi, shu jumladan, axborot tizimi yoki ulardagi axborotdan foydalangan holda qasddan amalga oshiriladigan, kiberxavfsizlikka tahdid soladigan harakat;

muhim axborot infratuzilmasi — muhim strategik va ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatga ega bo'lgan hamda vakolatli organ tomonidan muhim axborot infratuzilmasi obyektlarining yagona reestriga kiritilgan kiberxavfsizlik obyektlari;

muhim axborot infratuzilmasi subyektlari — egaligi yoki foydalanuvida muhim axborot infratuzilmasi obyektlari bo'lgan davlat hamda uning nomidan maxsus vakolat berilgan yoki uning ulushi bo'lgan organ, korxona, tashkilot va muassasalar, jismoniy va yuridik shaxslar, tadbirkorlik subyektlari.»;

2) 4-moddada:

uchinchi xatboshi quyidagi tahrirda bayon etilsin:

«kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini himoya qilishning ustuvorligi»;

quyidagi tahrirdagi sakkizinchi xatboshi bilan to'ldirilsin:

«kiberxavfsizlik obyektlaridagi axborotning shaffofligi.»;

3) 6-modda quyidagi tahrirda bayon etilsin:

«Kibermuhitda, shu humladan, kibermakonda shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini tashqi va ichki tahdidlardan himoya qilish davlatning kiberxavfsizligini ta'minlashda ustuvor hisoblanadi.»;

4) quyidagi tahrirdagi 9¹-modda bilan to'ldirilsin:

«9¹-modda. Kiberxavfsizlik obyektlaridagi axborotning shaffofligi

Kiberxavfsizlik obyektlaridagi axborotning shaffofligi davlat organlari va tashkilotlari tomonidan o'zlarining axborot tizimlari va resurslari va ulardagi axborotga oid raqamli izlarning saqlanishi va hisob yuritilishi orqali ta'minlanishi kerak.»;

5) 11-moddada:

yigirma birinchi xatboshidagi «kibermakonidan» so'zi «kibermuhitidan, shu jumladan, kibermakonidan» so'zlari bilan almashtirilsin;

quyidagi tahrirdagi o'ttiz birinchi-o'ttiz uchinchi xatboshilar bilan to'ldirilsin:

«davlat organlari va tashkilotlarining, shuningdek muhim axborot infratuzilmasi obyektlarining axborot tizimlari hamda resurslari ma'lumotlarining raqamli izlarining markazlashtirilgan tartibda muhofazasini ta'minlash;

axborot-kommunikatsiya tizimlari va veb-saytlardagi raqamli izlarning yagona hisobini yuritish, log-fayllarni saqlash, ularni tahlil qilish, tizimlashtirish, vakolatli idoralarga taqdim etish va undan foydalanish, real vaqt rejimida davlat axborot-kommunikatsiya tizimlari va veb-saytlarini auditdan o'tkazish tartibini belgilash;

kiberjinoyatlarga qarshi kurashish va kiberxavfsizlikni ta'minlash bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqish va qabul qilish;

kiberjinoyatlarga qarshi kurashish, kiberjinoyatlarni aniqlash, ularni fosh etish, oqibatlarini bartaraf etish va kiberxavfsizlikni ta'minlash bo'yicha idoraviy normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilish.»;

6) 14-moddada quyidagi tahrirdagi oltinchi-yettinchi xatboshilar bilan to'ldirilsin:

«o'z tasarrufidagi axborot tizimlari va resurslari hamda ulardagi axborotga oid raqamli izlarning saqlanishi va hisobi yuritilishini ta'minlashi;

o'zining kiberxavfsizlik obyektlari orqali kiberxavfsizlik hodisalari va kiberjinoyatlar sodir etilishiga yo'l qo'ymasligi shart.»;

7) 15-moddada quyidagi tahrirda bayon etilsin:

«Davlat organlari va tashkilotlarining, shuningdek muhim axborot infratuzilmasi obyektlarining axborot tizimlari hamda resurslari ma'lumotlarining saqlanishini ta'minlash ichki axborot xavfsizligi siyosatiga muvofiq ma'lumotlarning zaxira nusxalarini yaratish yo'li bilan amalga oshiriladi, ularning saqlanish muddati oxirgi uch oydan kam bo'lmasligi kerak, bundan 16-moddada nazarda tutilgan hollar mustasno.»;

8) quyidagi tahrirdagi 15¹-modda bilan to'ldirilsin:

«15¹-modda. Davlat axborot tizimlari va resurslari hamda ulardagi axborotga oid raqamli izlarning saqlanishi va hisobi yuritilishi

Davlat organlari va tashkilotlarining axborot tizimlari va resurslari hamda ulardagi axborotning raqamli izlari saqlanishi va hisobi yuritilishi ta'minlanishi kerak.

Davlat axborot tizimlari va resurslari hamda ulardagi axborotga oid raqamli izlar raqamli shaffoflik va ochiqlikni ta'minlash maqsadida amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasining fuqarolari Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali orqali o'zining shaxsiga, mol-mulkiga va boshqa huquqlariga doir davlat axborot tizimlari va resurslari hamda ulardagi axborot haqida real vaqt rejimida kuzatib turish va kiberjinoyatchilik holatlarini aniqlangan taqdirda Vakolatli davlat organini xabardor qilish huquqiga ega.

Vakolatli davlat organi davlat organlari va tashkilotlarining axborot tizimlari va resurslari hamda ulardagi axborotning raqamli izlari markazlashgan tartibda hisobi yuritilishini va kiberhimoyasini ta'minlaydi.

Davlat organlari va tashkilotlarining, shuningdek muhim axborot infratuzilmasi obyektlarining axborot tizimlari hamda resurslari ma'lumotlarining raqamli izlarini doimiy ravishda saqlash va uning hisobini yuritish tartibi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan belgilanadi.

Raqamli izlar modifikatsiyalangan, qonunga xilof yoki ruxsatsiz axborot-kommunikatsiya tizimiga kirilgan yoki undagi axborotdan foydalanilgan holatlar bo'yicha vakolatli idoralarning o'zaro hamkorligi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan belgilangan organlar tomonidan amalga oshiriladi.

Davlat organlari va tashkilotlarining, shuningdek muhim axborot infratuzilmasi obyektlarining axborot tizimlari hamda resurslari ma'lumotlarining raqamli izlarining markazlashtirilgan tartibda saqlash axborotlashtirish va elektron hukumat sohasidagi vakolatli organ va muhofazasi Vakolatli davlat organi tomonidan ta'minlanadi.

Axborot-kommunikatsiya tizimlari va veb-saytlardagi raqamli izlarning yagona hisobini yuritish, log-fayllarni saqlash, ularni tahlil qilish, tizimlashtirish, vakolatli idoralarga taqdim etish va undan foydalanish, real vaqt rejimida davlat axborot-kommunikatsiya tizimlari va veb-saytlarini auditdan o'tkazish tartibi Vakolatli davlat organi tomonidan ta'minlanadi.».

9) 16-modda quyidagi tahrirdagi to'qqizinchi xatboshi bilan to'ldirilsin:

«o'zining kiberxavfsizlik obyektlari orqali kiberxavfsizlik hodisalari va kiberjinoyatlar sodir etilishiga yo'l qo'ymasligi shart.»;

10) quyidagi tahrirdagi 251-modda bilan to'ldirilsin:

«25¹-modda. Muhim axborot infratuzilmasi obyektlarining kiberxavfsizligini ta'minlashga oid qonunchilik

Muhim axborot infratuzilmasi obyektlarining kiberxavfsizligini ta'minlashga oid qonunchilik ushbu Qonun, O'zbekiston Respublikasining «Muhim infratuzilmalar to'g'risida»gi Qonun va ular asosida qabul qilingan qonunchilik hujjatlari hamda texnik jihatdan tartibga solish sohasidagi normativ hujjatlardan iborat.

Muhim axborot infratuzilmasi obyektlari O'zbekiston Respublikasining «Muhim infratuzilmalar to'g'risida»gi Qonunga asosan, muhim infratuzilmalar tarkibiga kiradi hamda shaxs, jamiyat va davlat manfaatlari hamda jamoat xavfsizligi ushbu Qonunda nazarda tutilgan subyektlar tomonidan majburiy ta'minlanadi.».

3-modda. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi va boshqa manfaatdor tashkilotlar ushbu Qonunning ijrosini, ijrochilarga yetkazilishini hamda mohiyati va ahamiyati aholi o'rtasida tushuntirilishini ta'minlasin.

4-modda. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi:

hukumat qarorlarini ushbu Qonunga muvofiqlashtirsin;

respublika ijro etuvchi hokimiyat organlari ushbu Qonunga zid bo'lgan o'z normativ-huquqiy hujjatlarini qayta ko'rib chiqishlari va bekor qilishlarini ta'minlasin.

5-modda. Ushbu Qonun rasmiy e'lon qilingan kundan e'tiboran kuchga kiradi.

**Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoatlar qurollari va vositalari hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyasi
infratuzilmasi***

Tizim	Tarmoq	qurilma	uskuna	Vosita	Texnologiya	Qo'shimcha resurslar
Axborot tizimi	Telekommunikatsiya tarmog'i	Router	Telekommunikatsiya uskunasi	Telekommunikatsiya vositasi	Axborot- kommunikatsiya texnologiyasi	aloqa
To'lov tizimi	Internet tarmog'i	Kompyuter qurilmasi	Hisoblash uskunasi	Telekommunikatsiya inshooti	Axborot texnologiyasi	Telekommuni katsiya
Kompyuter tizimi	Simli tarmoq	Noutbuk	Kompyuter uskunasi	Elektron to'lov vositasi	Telekommunika tsiya texnologiyasi	Radiochastota
Boshqaruv tizimlari	Simsiz tarmoq	Smartfon	Texnologik uskunalar	Texnik vosita	Raqamli texnologiya	Axborot
Xavfsizlik tizimlari	Lokal tarmoq	Planshet	Labaratoriya uskunalari	Radioelektron vosita	Sun'iy intellekt	Axborot resurslari
Ma'lumotlar bazasi tizimi	Global tarmoq	Server	Radar	Kompyuter vositasi	Robototexnika	Aloqa liniyasi
Avtomatlashtirilgan tizimlar	Virtual tarmoq	Printer	Dron	Dasturiy vosita	Nonotexnologiy a	
Xabar almashish tizimlari	Sensor tarmoq	Marshrutizator	Harbiy uskunalar	Tasdiqlash vositalari	Biotexnologiya	
Operatsion tizimlar	P2P tarmoq	IoT qurilmalar	Elektron uskunalar	Tahlil va monitoring vositalari	Neyron texnologiyasi	
Real vaqt tizimlari	Metro tarmoq	Telefon	Sovitish tizimi	Muloqot vositalari	kibertexnologiya	
Ekspert tizimlar	Cloud tarmoqlari	Kommutator	Kompyuterda boshqariladigan dastgoh	Ishlab chiqish vositalari	Blokcheyn texnologiyasi	

Tizim	Tarmoq	qurilma	uskuna	Vosita	Texnologiya	Qo'shimcha resurslar
Fayl tizimlari	SDN (Software Defined Network)	Modem	Dasturlanuvchi logik kontroller	Test vositalari	Bulutli texnologiya	
Ma'lumotlar bazasi	Satellite va Undersea Cable tarmoqlari	Sensor	Ma'lumotlar markazi uskunolari	Grafik vositalari	Mashina o'rganish texnologiyasi	
Ma'lumotlar banki	NFV tarmoqlari	Aktuator	Uzluksiz elektr ta'minoti qurilmasi	Modellashtirish vositalari	kriptografiya va shifrlash algoritmlari	
Platformalar	LAN, WAN, MAN, PAN, CAN, WLAN, VPN tarmoq	Kirish qurilmalari		DevOps vositalari	Internet texnologiyasi	
Qaror qabul qilish tizimi	Darknet	Saqlash qurilmalari		Dastur	Kiberxavfsizlik texnologiyasi	
Geoaxborot tizimi	Darkweb	Chiqish qurilmalari		Apparat-dasturiy vosita	VR/AR texnologiyalari	
Elektron hukumat tizimlari	Tor tarmog'i	Keyboard		Dasturiy-apparat	Kvant texnologiyalari	
Ma'lumotlarni boshqarish tizimi	Saqlash tarmog'i	Sichqoncha		Pochta aloqasi vositalari	3D-printing	
Ta'lim tizimlari	Kampus yoki Kontroller tarmog'i	Monitor		Mobil ilova	Robototexnika	
Dispetcherlik tizimlari	Shahar tarmog'i	Projektor		Elektron pochta	Metamatn olami	
Aloqa markazi tizimlari	Keng hududli tarmoq	Spiker		Moslama	Raqamli egizak (dublyor) texnologiyasi	
Gibrid tizimlar	Shaxsiy tarmoq	Yuqori chastotali qurilma		Tayanch	Yashil texnologiya	
Rahbariyat axborot tizimi	Kontent yetkazish tarmog'i	Periferiya qurilmalari		Tarqatish qutisi	Chuqur o'rganish texnologiyasi	
Sanoat boshqaruvi tizimi	Pochta aloqasi tarmog'i	Kvant hisoblash qurilmalari		Shkaf	Agrotexnologiya	

Tizim	Tarmoq	qurilma	uskuna	Vosita	Texnologiya	Qo'shimcha resurslar
Suv resurslari boshqaruvi tizimi	Mobil aloqa tarmog'i	Robot qurilmalar		Apparat	Geotexnologiya	
Veb-sayt	Neyron tarmog'i	Akselerometr		GSM, IP-shlyuz, SMS-shlyuz	2G, 3G, 4G, 5G, 6G ... texnologiyasi	
Veb-sayt sahifasi	Ijtimoiy tarmoq	Smart qurilmalar		SIM/RUIM-karta	Geolokatsiya texnologiyasi	
Veb-havola	Wi-Fi tarmoq	taksafon		To'lov kartasi		
Veb-ilova		Telekommunikatsiya qurilmasi		Apparat-dasturiy mahsulot	Aerokosmik texnologiya	
chuqur o'rganish platformasi		Mobil qurilma		Dasturiy mahsulot	Elektron texnologiya	
raqamli platforma		Fleshka		dasturiy apparat majmui	SIP-texnologiyasi	
Axborot tizimlari majmui		Elektron soat		FACE-ID, ONE-ID, Mobile-ID, biometrik, yuz, ovoz, ta'na harorati, harakat, ko'z, ta'na a'zolari identifikatsiya	Bitcoin, Ethereum, blokcheyn, smart-kontraktlar, distributed ledgers	
Kompleks axborot tizimi		UPS		messenjer	Mashinali o'rganish (Machine Learning)	
Identifikatsiya tizimi, FACE, Mobile-ID, biometrik, yuz, ovoz, ta'na harorati, harakat, ko'z, ta'na a'zolari identifikatsiya tizimi		GPS-priyomnik		Login, parol, tasdiqlash vositalari	NLP	

Tizim	Tarmoq	qurilma	uskuna	Vosita	Texnologiya	Qo'shimcha resurslar
autentifikatsiya tizimi		Fotoapparat		QR-kod orqali tasdiqlash, SMS-verifikatsiya	kognitiv texnologiyalar	
Kuzatuv, shu jumladan, videokuzatuv tizimlari		Videokamera		Blokcheyn asosidagi autentifikatsiya	intellektual videotahlil, nutqni tanib olish va sintezlash, intellektual qarorlarni qo'llab-quvvatlash texnologiyasi	
Navigatsiya tizimi				Xavfsizlik devori (Firewall)	MFA (Multi-Factor Authentication – Ko'p faktorli autentifikatsiya) texnologiyasi	
Ma'lumotlar bazalari				Elektron identifikatsiya kartasi		
Ma'lumotlar banki				Dasturiy ta'minot		
Virtual serverlar (VPS/VDS)				videokonferensiyalar		
Ma'lumotlar markazi (Data Center)				Chat-bot		
Axborot-kommunikatsiya tizimi				IoT (buyumlar interneti)		
Kriptoalyuta va blokcheyn				Faervol		
Sun'iy intellekt				antivirus		

**Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning – kiberxavfsizlik
obyekti**

t/r	Kiberxavfsizlik obyekti nomi
1.	Shaxs, uning hayoti, sog'lig'i, sha'ni-qadr-qimmati, ozodligi, konstitutsiyaviy huquq va erkinligi, qonuniy manfaatlari, shaxsiy, shaxsga doir ma'lumotlar daxlsizligi, jinsiy erkinligi, axloqi, kelajagi
2.	Jamiyat va uning qonuniy manfaatlari, huquq va erkinligi
3.	Davlat va uning qonuniy manfaatlari, huquq va erkinligi
4.	Axborot-kommunikatsiya texnologiyasi infratuzilmasi*
5.	O'simlik dunyosi
6.	Hayvonot dunyosi
7.	Suv resurslari
8.	Energetika resurslari
9.	Qishloq xo'jaligi resurslari
10.	kiberxavfsizlik
11.	Tog'-kon resurslari
12.	Neft-gaz resurslari
13.	Oziq-ovqat ta'minoti
14.	Moliya-bank tizimi va uning resurslari
15.	Davlat boshqaruvi
16.	Axborot va uning xavfsizligi
17.	Oila, yoshlar, axloq
18.	Tinchlik va xavfsizlik
19.	Davlat iqtisodiyoti
20.	Xo'jalik yurituvchi subyektlar va tadbirkorlik faoliyati subyektlarining qonuniy manfaatlari, huquq va erkinligi
21.	Mulk, turar joy daxlsizligi
22.	Daxlsizlik
23.	Xo'jalik faoliyati
24.	Atrof-muhit, ekologiya
25.	Maxsus, iqtisodiy zonalar yoki boshqa imtiyozli tuzilmalarning qonuniy manfaatlari
26.	Fuqarolik jamiyati institutlarining qonuniy manfaatlari, huquq va erkinligi
27.	Muhim infratuzilmalar
28.	Muhim axborot infratuzilmalari
29.	Odil sudlov
30.	Ochiqlik va shaffoflik
31.	Transport harakati xavfsizligi

32.	Giyovandlik vositalari, yadroviy, biologik, o'qotar, kuchli ta'sir etuvchi, zaharli yoki psixotrop moddalar qonuniy muomalasi
33.	Harbiy xizmat, mudofaa xavfsizligi
34.	Jamiyat tartib-taomillari muhofazasi
35.	Odob-axloq qoidalari, tarmoqdan foydalanish etikasi
36.	Tibbiyot va farmasevtika resurslari
37.	Ta'lim resurslari
38.	Ilm-fan
39.	ixtirolar, sanoat namunalari, tovar belgilari, mualliflik va turdosh huquqlar, fan, adabiyot, san'at asarlari va intellektual faoliyatning boshqa natijalari, intellektual mulk obyektlari va ularning daxlsizligi
40.	Tovar, ish, xizmat va uning natijalari
41.	Mulkiy va shaxsiy nomulkiy huquqlar
42.	Ong, madaniyat
43.	Jamoat xavfsizligi

Izoh: Axborot-kommunikatsiya texnologiyasi infrazulmasi aloqa, axborotlashtirish, shu jumladan, telekommunikatsiya, radio, televidenie, pochta aloqasi, radiochastota, sun'iy intellekt, axborot, raqamli, aerokosmik, bio-, nono-, kibertexnologiya va boshqa axborot yoki (va) aloqa mavjud bo'lgan texnologik infratuzilmalardan iboratdir.

Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi
kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy
jihatlari mavzusidagi dissertatsiyaga
24-ILOVA

Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning zaruriy belgilari

t/r	Kiberxavfsizlik obyekti nomi
Umumiy belgilar	
1.	qo‘riqlanadigan ijtimoiy munosabat , masalan, « <i>axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasining muhofazasi</i> », « <i>jamoat xavfsizligi, kiberxavfsizlik</i> », « <i>shaxsning hayoti, sog‘lig‘i, huquq va manfaatlari</i> », « <i>shaxs, jamiyat va davlat himoyasi</i> » va boshqalar bo‘lishi mumkin;
2.	ijtimoiy xavfli qilmish , ya‘ni jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi qilmishlar;
3.	yosh , ya‘ni jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyat uchun javobgarlikni keltirib chiqaruvchi yosh chegarasi;
4.	aqli rasolik , ya‘ni kiberjinoyatlar aqli raso shaxs tomonidan sodir etilgandagina ushbu holatda javobgarlik vujudga keladi;
5.	ayb , ya‘ni har doim ushbu jinoyatlar qasddan sodir etiladi.
Maxsus belgilar	
1.	qilmish har doim kibermuhit, shu jumladan, kibermakonda yoki u bilan aralashgan holatda sodir etiladi; Masalan, kibero‘g‘rilik axborot tizimi, shu jumladan, to‘lov tizimiga yashirincha axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali virtual muhit yordamida kiriladi. Ushbu muhit esa, jinoyatning tamomlanishiga bevosita bog‘liq emas, biroq har qanday kiberjinoyat kibermuhitning o‘zida yoki aralashgan ko‘rinishda sodir etilishi mumkin. Kibero‘g‘rilik, kiberfiribgarlik jinoyatlari to‘lov tizimiga ruxsatsiz kirish yo‘li bilan sodir etilar ekan ushbu tizimdagi pul mablag‘i qo‘lga kiritilgan vaqtdan boshlab ushbu kiberjinoyat tamomlanadi, bunda kiberjinoyat oqibatlarini vujudga kelishi muhim emas, eng muhimi noqonuniy mulkdorlik huquqi vujudga kelsa bo‘ldi, kibersuitsid jinoyati esa, ruhiy zo‘ravonlik orqali sodir etilgani bilan shaxs «o‘zini o‘zi o‘ldirgan» yoki «o‘zini o‘zi o‘ldirishga suiqasd qilgan» ¹ bo‘lsagina ushbu jinoyat tamomlanadi;
2.	kiberjinoyatlar axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib sodir etiladi; Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari axborotni yaratish, uzatish, ishlash va boshqarish bilan bog‘liq texnologiyalar ² bo‘lib, ularning ro‘yxati dissertatsiya 22-ilovasida nazarda tutilgan hamda ularning umumiy ikkita quyidagi turlari mavjud: 1) axborot texnologiyalari;

¹ O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

² Vazirlar Mahkamasining 2014-yil 23-apreldagi 102-son qarori bilan tasdiqlangan “Davlat va xo‘jalik boshqaruvi, mahalliy davlat hokimiyati organlari faoliyatida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish va rivojlantirishning holatini o‘rganishni amalga oshirish tartibi to‘g‘risida”gi Nizom // lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.

	2) telekommunikatsiya texnologiyalari. Nono va biotexnologiyalar ham ushbu texnologiyalarga yaqin tushuncha bo'lib, ular axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan muloqot qilib, hamkorlikda faoliyat ko'rsatadi, biroq ular axborot-kommunikatsiya texnologiyalari qatoriga bevosita kirmaydi. Qonunchilikka ko'ra, «axborot texnologiyalari axborotni to'plash, saqlash, izlash, unga ishlov berish va uni tarqatish uchun foydalaniladigan jami uslublar, qurilmalar, usullar va jarayonlar» sanaladi¹. Ushbu texnologiyalar axborotni taqdim etish shakliga ko'ra, elektron va raqamli texnologiyalar²ga bo'linadi. Telekommunikatsiya texnologiyalari esa, aloqa, shu jumladan, telekommunikatsiya, uning tarmog'i, vositasi, qurilmasi, aloqa liniyasiga oid texnologiyadir.
3.	aloqa va (yoki) axborot, shu jumladan, telekommunikatsiya, radiochastota, pochta aloqasi. Bunda, «telekommunikatsiyalar – axborotning belgilar, matnlar, tasvirlar, tovushlar, video tarzidagi yoki boshqa turdagi signallarini o'tkazgichli, radio, optik yoki boshqa elektromagnit tizimlardan foydalangan holda uzatish, qabul qilish va ularga ishlov berish»³, «axborot – manbalari va taqdim etilish shaklidan qat'i nazar shaxslar, predmetlar, faktlar, voqealar, hodisalar va jarayonlar to'g'risidagi ma'lumotlar»⁴, «radiochastotalar (radioto'lqinlar) – belgilar, signallarni, yozma matnni, tasvirlar va tovushlarni uzatish yoki qabul qilish maqsadida fazoda sun'iy to'lqin o'tkazgichsiz tarqatiladigan, shartli ravishda uch ming gigagersdan kamroq qilib qabul qilingan chastotali elektromagnit to'lqinlar»⁵, «pochta aloqasi – pochta aloqasi vositalari va obyektlarining yagona ishlab chiqarish-texnologiya majmuidan iborat bo'lgan, pochta aloqasi xizmatlari ko'rsatilishini ta'minlaydigan aloqa turi»⁶dir. Shunga ko'ra, yodda tutish zarurki, kibermuhitda virtual olamdagi xatti-harakatlar tovush, belgi, raqam, signal, harf, ma'lumot, ovoz, matn, so'z, kompyuter axboroti yoki boshqa ko'rinishda sodir etilganidan qat'iy nazar ular ma'lum bir masala bo'yicha axborot yoki ma'lumotni o'zida aks ettiradi. Ushbu tovush, belgi, raqam, signal, harf, ma'lumot, ovoz, matn, so'z, kompyuter axboroti yoki boshqa ko'rinishdagi ma'lumotni aniqlash orqaligina elektron (raqamli) ma'lumot yoki dalillarni tushunish va anglash mumkin. Demak, telekommunikatsiya texnologiyalarisiz axborot texnologiyalari mavjud bo'lmaydi va ushbu texnologiyalar axborot texnologiyalarining asosini va ishlashini tashkil etadi. Telekommunikatsiya texnologiyalarining vazifasi ham mustaqil, ham axborot texnologiyalariga xizmat ko'rsatishga ixtisoslashtirilgan

¹ O'zbekiston Respublikasining "Axborotlashtirish to'g'risida" 2003-yil 11-dekabrda 560-II-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 17-dekabrda 794-son qarori bilan tasdiqlangan "Aqlli qishloq xo'jaligi" texnologiyalarini rivojlantirish strategiyasi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

³ O'zbekiston Respublikasining "Telekommunikatsiyalar to'g'risida" 2024-yil 27-dekabrda O'RQ–1015-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

⁴ O'zbekiston Respublikasining "Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to'g'risida" 2002-yil 12-dekabrda 439-II-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

⁵ O'zbekiston Respublikasining «Radiochastota spektri to'g'risida» 1998-yil 25-dekabrda 725-I-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

⁶ O'zbekiston Respublikasining "Pochta aloqasi to'g'risida" 2022-yil 9-iyunda O'RQ–777-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

texnologiya sanaladi. Qonunchilikka ko'ra, «telekommunikatsiya texnologiyalari va infratuzilmasi telekommunikatsiyalar uskunalari, telekommunikatsiyalar inshootlari, kabel liniyalari hamda ularni boshqarish imkonini beruvchi tizimlar sanalib, ular aktiv va passiv infratuzilmalarga bo'linadi. Aktiv telekommunikatsiyalar infratuzilmasiga telekommunikatsiyalar uskunalari bo'lgan telekommunikatsiyalarni amalga oshirish uchun mo'ljallangan texnik uskunalar va ularga o'rnatilgan dasturiy ta'minot, passiv telekommunikatsiyalar infratuzilmasiga telekommunikatsiyalar inshootlari bo'lgan telekommunikatsiyalarning amalga oshirilishini ta'minlovchi binolar, moslamalar, tayanchlar, machtalar, tarqatish qutilari, shkaflar va boshqalar kiradi»¹. Telekommunikatsiya infratuzilmasisiz kiberjinoyat sodir etish imkonsiz bo'lib, barcha kiberjinoyatlarda hech bo'lmasa bitta telekommunikatsiya infratuzilmasi ishtirok etadi. Shu sababli bular orqali fikrimizcha, texnik tomondan O'z.Res. JK.ning 97, 103-103¹, 104-105, 109, 110, 112, 115¹, 119, 121, 125, 126¹, 127, 127¹, 129-130¹, 131, 133¹, 135-136, 139-141³, 143, 145-147, 149-151, 153-154, 155, 156-162, 165, 167-173, 176-178, 185-186³, 188¹, 189, 191-192¹, 192³-192⁴, 192⁶, 192⁹-192¹², 193, 196, 200-206, 209-215, 216¹, 217, 220, 227¹-230², 232¹, 233, 239, 260-260¹, 263-265, 267, 271, 273-274, 277-278, 296-297, 301-moddalarida nazarda tutilgan qilmishlar kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda yoki undan foydalangan holda, sodir etilishi mumkin.

¹ O'zbekiston Respublikasining "Telekommunikatsiyalar to'g'risida" 2024-yil 27-dekabrdagi O'RQ-1015-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kvadrobika haqida qisqacha ma'lumot

Cubmadaniyat, trend yoki norasmiy sport bo'lgan kvadrobika keyingi-yillarda juda ham tez ommalashmoqda, aslida kvadrober – hayvonlarning odat va harakatlariga taqlid qiluvchi bolalar, asosan, o'smirlardir. Ular ma'lum hayvon, masalan, kuchuk, mushuk, -maymun kabilarni aks ettiruvchi aksessuar va kiyimlar bilan, dum, quloq, panjali qo'lqop va niqoblar taqib, odamlar orasida o'sha hayvonning harakatlari bilan namoyon bo'ladi. O'zini to'liq o'sha hayvon sifatida ko'rsatadigan bu bolalar oyoq-qo'lida xuddi 4 oyoqli hayvon kabi sakrab, yuguradi. Ba'zan esa suykalib, uning tovushini ham chiqarishi mumkin. Dastlab kvadrobika yapon atleti Ken'iti Ito tomonidan kashf etilgan sport turi (kvadro, ya'ni to'rt va aerobika) bo'lgan. Sportchi mashg'ulot vaqtida juda tez yugurgan. Uning harakatlari tashqaridan xunuk ko'rinib, odamlar uni-maymunga o'xshatib, mazax qiladi. Keyinroq Ken'iti Ito hayvonlarni, xususan, Gusar-maymunlarini kuzata boshlagan. Ba'zi ma'lumotlarga ko'ra, u hayvonlarning harakat va odatlarini o'rganish uchun o'rmonda yashab, ovchi qurboniga aylanishiga ham bir baxya qolgan. Ortirtilgan tajribalar natijasida, sportchi o'zining 4 oyoq-qo'lida yugurish usulini ishlab chiqib, Ginnes rekordlari kitobidan joy olgan. Shu tariqa sport shaklida paydo bo'lgan kvadrobika bugun kelajak avlodni insoniylik xislatlaridan uzoqlashtirib, jamiyatni xalokat yoqasiga yaqinlashtirmoqda. Mutaxassislar fikriga ko'ra, hayvonlarga taqlid qilish g'arbiy submadaniyat ostida ommalashmoqda. Kvadroberlar boshqa mamlakatlarda turli festival va tadbirlarda chiqish qilgan bo'lsa, bugungi o'smirlar o'zining muloqot doirasini shu usulda shakllantirib, shu tariqa do'st orttirishga urinishi havotirli tuyuladi. Yana bir taxmin – uning ortida bolalardan farqli o'laroq, nima qilayotganini juda yaxshi anglayotgan kattalar turgan bo'lishi ham mumkin. Ushbu fikrga asos sifatida mutaxassislar kvadroberlar uchun maxsus ozuqa, kiyim, maska va boshqa aksessuarlar allaqachon savdo rastalaridan o'rin olganini keltiradi. Darhaqiqat, istalgan marketpleyning qidiruv bo'limiga kalit so'zlarni kiritib, submadaniyatga oid mahsulotlarni oson sotib olish mumkinligiga guvoh bo'lishingiz mumkin. Umuman olganda, kvadrobikani birdaniga ommalashuvi jiddiy xavotirlarga yetarlicha asos bo'la oladi. Ko'cha-ko'yda, ommaviy manzillarda hayvon tusidagi o'smirlarning g'ayritabiiy harakatlari kvadrobika haqida eshitmagan istalgan kishini cho'chitib, unga ruhiy zarba berishi, qo'rqib ketgan kishining esa kvadroberga behosdan jismoniy zarar yetkazib qo'yish ehtimoli ham yo'q emas. Ajablanarlisi, dunyo bo'ylab ortib borayotgan ushbu holatni o'ta normal qabul qilib, unga nisbatan bag'rikenglikka chaqirayotganlar ham uchrab turibdi. Kvadrobikani bezarar xobbi deb baholayotganlarning aksariyati bolalarni telefonga «qadalib», internetda vaqt o'tkazishdan ko'ra shu tariqa jismoniy faollik bilan mashg'ul bo'lishini ma'qullaydi. Atrofdagilarga esa «*qo'ying, bolaligini qilsin*» deya munosabat bildiradi. Jamiyatda har tomonlama turlilik bo'lishi tabiiy,

albatta. Biroq bola o'zini omma oldida hayvon ko'rinishida talqin qilishiga nima sabab bo'lgani, oila a'zolarining unga munosabati, qanday rozi bo'lganiyu, uning ruhiyatida nimalar sodir bo'lganini o'ylashning o'zi kishini xavotirga soladi. Kvadroberlar bilan bog'liq turli videolarning instagram, tik-tok kabi ijtimoiy tarmoqlarda borgan sari keng tarqalayotgani, mutaxassislarning ushbu «xobbi» yuqumli ekanini ta'kidlashi bo'lsa, «Bolani internetdan uzoqlashtirishning yaxshi yo'li» degan fikrning asossiz ekanini ko'rsatadi. Haqiqatan ham, o'smirlik davrida hali «o'zini» topib ulgurmagan bolalarda atrofdagilardan, ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlardan namuna olishga moyillik yuqori bo'ladi. Shuning bois, ruhshunoslar bolaning erkinligini ayniqsa, o'smirlik davrigacha bo'lgan muddatda nazoratda tutib, vaqtini foydali mashg'ulotlarga yo'naltirish zarurligini ta'kidlaydi. Kvadrobika 2019-yil AQShda ommalashdi. 2024-yil bahor oylarida esa rossiyalik o'smirlar hayvonlarga xos dum-quloqlar bilan o'tlar ustida 4 oyoqda kezib, o'tgan-ketganlarga sakrab, tovush chiqarish holatlari ko'paydi. The Voice ayollar jurnalining yozishicha, rossiyalik o'smirlar kvadrobika haqida Likee, TikTok va YouTube tarmoqlaridan o'rgangan. Vedomosti gazetasi Rossiyadagi kvadroberlarning taxminiy hisobini aniqlash uchun VKontakte ijtimoiy tarmog'idagi kvadroberlar jamiyati guruhlarini hamda ochiq telegram-kanallardagi kuzatuvchilar sonini o'rgangan. Joriy-yilning-sentabr oyi yakuniga ko'ra 3000 kishidan iborat (VKontakte'da) ushbu jamiyat a'zolari u yerda rasm, videolar bilan birga o'zlari haqida ma'lumotlar yuborib, faol tarzda do'st qidiradi. Ushbu tematikada yuritiladigan telegram-kanal kuzatuvchilari esa mos davrda 19 857 kishini tashkil etgan. Shu sababli Rossiya kvadrobikaga oid qonun ishlab chiqqan. Kvadrobikaning xavflilik darajasi haqida rossiyalik mutaxassislar shunday deydi:

«Agar zamonaviy bolalar kvadrobikaga sport-o'yin sifatida yondashsa, bu xavfli emas. Sportda yaxshi natija ko'rsatish uchun hayvonlar kabi harakatlanishni o'rganish – yaxshi amaliyot. Ulardan elastik harakatlarni, to'g'ri sakrashni o'rganib, yaxshi natijalar ko'rsatish mumkin. Boshqa jihatdan, bolaning miyasi 8-14 yoshlar oralig'ida juda plastik bo'lib, unda yangi neyron aloqalar oson rivojlanadi. Bu yangi bilimlarni o'rganib, o'zlashtirish uchun ajoyib davr sanaladi. Muammolar esa bola mashg'ulot chegarasini kesib o'tganida boshlanadi: u hayvonning o'ziga va atrofdagilarga ham jismoniy zarar yetkazishi mumkin bo'lgan tajovuzkor harakatlarini ham o'zlashtira boshlaydi. Bunda aniq kardinal farq bo'ladi: birida hayvon obrazini yaratish, ikkinchisida esa o'zini hayvon deb bilish.»¹

¹ <https://oyina.uz/kiril/article/3107>.

Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi
kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy
jihatlari mavzusidagi dissertatsiyaga
26-ILOVA

**Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberbullingning bugungi kunda
amaliyotda ko‘p uchraydigan usullari**

t/r	Kiberbullingni amalga oshirish usullari
1.	tajavuzkor jabrlanuvchiga haqoratli yoki tahdidli so‘zlar yoki xabarlarini yuboradi, video, foto materiallarni yuboradi yoki tarmoqda tarqatadi;
2.	shaxsning shaxsiyatini eslatuvchi masxaralar qiladi;
3.	shaxsni tarmoqdan lozim darajada foydalanishiga xalaqit beradi, uni boykot qiladi, kamsitadi yoki kamsituvchi onlayn sharhlar qoldiradi;
4.	tajavuzkor tarmoqda noxush mish-mishlarni tarqatadi, shaxsni internet yoki telekommunikatsiya tarmog‘ida muhokama qiladi;
5.	shaxsning shaxsiy, oilaviy, shaxsga doir ma’lumotlarini yig‘adi, oshkor qiladi, tarqatadi;
6.	shaxsning akkauntiga o‘xshash akkaunt yoki profilallar yaratadi va uning nomidan salbiy xarakatlarni amalga oshiradi, uning nomidan foydalanib firibgarlik, noqonuniy qilmishlar qiladi;
7.	shaxsni tarmoqda ta’qib qiladi yoki tahdid qiladi ¹ .

¹ <https://www.cism-ms.ru/poleznye-materialy/kiberbulling-sredi-podrostkov-osnovnye-priznaki-i-rekomendatsii-dlya-roditeley/>.

Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi «darknet» haqida qisqacha ma'lumot

«Aslida darknet internetning taqiqlangan, noqonuniy va jinoyatkorona tarafi bo'lib, **biz ishlatadigan internet jami internetning 4 foizdan 10 foizgacha bo'lgan qismini egallaydi**»¹. Ta'kidlash kerakki, «darknetda tovar, ish va xizmatlarga bo'lgan talab uchun keng imkoniyatlar yaratilgan, mavjud ish, xizmat va tovarlarning narxi esa, odatdagi shunday turdagi ish, xizmat va tovarlarning narxidan ancha arzonroqdir, ushbu-maydonda shaxslar turli xil kiberhujumlarni o'rganishi va ulardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'lishi mumkin. Aslida, darknet foydalanuvchilarining aksariyati shaxsiy hayot, anonimlik yoki internetda yangi narsalarni qidiradigan oddiy odamlar bo'lib, ular qorong'u tarmoqning anonimligi tufayli bu tarmoqqa kirishga ishtiyoqmand bo'lishadi hamda ular soxta hujjatlar, o'g'irlangan to'lov (plastik) kartalar, noqonuniy va kontrabanda tovarlar, xakerlarni qidirish va ko'pincha giyohvand moddalar va o'qotar qurollarni reklama qilish hamda ularni sotib olish uchun bu tarmoqqa murojaat qilishadi. Bu tarmoqda hamma narsa sirli ravishda amalga oshadi. Shu sababdan ham Darknet «yashirin tarmoq», «qorong'u internet», «zulmatdagi tarmoq», «soyadagi tarmoq», «qora Web», degan ma'nolarni anglatadi. Mazkur tarmoq internetdagi yashirin tarmoq bo'lib, faqat nostandart protokollar va portlar yordamida ishonchli foydalanuvchilar o'rtasida amalga oshirish uchun ishlatiladi. Darknet foydalanuvchilari ochiq bo'lmagan IP manzillar orqali o'zaro muloqot qilishadi. O'zaro muloqot esa, I2P (Invisible Internet Project)² va AQSh harbiylari tomonidan moliyalashtiriladigan Tor (The Onion Router) texnologiyasiga asoslangan. Bu tarmoqlar orqali har safar tarmoqqa kirilganida kirish tarmoq tuguniga ulangan bo'ladi. Kirish tugunlari tasodifiy tanlangan mamlakatning Tor va I2P serveri hisoblanadi. Bu tugun foydalanuvchining kimligini biladi, lekin qaerga «ketayotganligini» bilmaydi. Ulanish kirish tugunidan o'tadi va tasodifiy tanlangan davlatdan Tor va I2P orqali bimalol hohlagan manzil tomon ketish mumkin bo'ladi. Qisqa qilib aytganda Tor va I2P bu foydalanuvchilar tarmoqqa ulanganidan keyin ularni aynan qaysi manzilga so'rov yuborib va «nima ishlar» qilishayotganini bildirmaydigan texnologiyadir³. Darknetga kirish vazifasini bajaruvchi kalit bo'lgan Tor texnologiyasini Windows, Mac, Android va Linux kompaniyalaridagi uning rasmiy veb-saytidan yuklab olib, VPN kanali va uning inkognito rejimidan foydalangan holda darknetga tashrif buyurish mumkin. Umuman olgan, ushbu tushuncha 1970-yillarda paydo bo'lgan bo'lib, keyinchalik Internetga aylangan **ARPANET** dan ajratilgan tarmoqlarga nisbatan xavfsizlik maqsadlarida foydalanilgan. Mazkur atama 2002-yilda P. Biddl,

¹ https://www.instagram.com/reel/Cg_tyX0OtCY/?igshid=MDJmNzVkMjY%3D.

² <https://uz.eyewated.com/darknet-qora-bozor-va-sanctuary/>.

³ <https://www.pyblog.uz/post/darknet-nima-darknet-haqida-oddiy-sozlar-bilan>.

P. England, M. Peinadu, B. Uilman tomonidan «**The Darknet and the Future of Content Distribution**» nashrida chop etgan maqolasi tufayli keng tarqlab ketgan bo'lib, ular mualliflik huquqlarining buzilishida hamda raqamli huquqlarning himoyasini ta'minlashda salbiy ma'noda «Darknet» tushunchasidan foydalanishgan bo'lib¹, ularning fikricha, darknetdan maxfiylikni ta'minlash va siyosiy repressiyadan himoya qilish, axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar, mualliflik huquqi bilan himoyalangan fayllarni tarqatish, terrorizm va kiberrazvedka² kabi maqsadlarda foydalanish mumkin.

Mazkur jinoyatlar uchun javobgarlik muqarrarligini ta'minlash maqsadida O'z.Res. JK.ning 149-moddasida «muallifning shaxsiy nomulkiy huquqlarini buzish», 149¹-moddasida «mualliflik huquqini va turdosh huquqlarni buzish», 149²-moddasida «o'zganing tovar belgisidan, xizmat ko'rsatish belgisidan, geografik ko'rsatkichidan, tovar kelib chiqqan joy nomidan yoki adashtirib yuborish darajasida ular bilan o'xshash bo'lgan belgilardan shu turdagi tovarlarga (xizmatlarga) nisbatan qonunga xilof ravishda foydalanish yoxud o'zganing firma nomidan qonunga xilof ravishda foydalanish», 149³-moddasida «ixtiroga, foydali modelga, sanoat namunasiga, integral mikrosxema topologiyasiga va seleksiya yutug'iga bo'lgan huquqlarni buzish», 155-moddasida «terrorizm», 160-moddasida «josuslik», 157-moddasida «davlatga xoinlik qilish», 159-moddasida «O'zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy tuzumiga tajovuz qilish», 162-moddasida «davlat sirlarini oshkor qilish», 278¹-278⁷-moddalarida «axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar» uchun jinoiy javobgarlik belgilangan³.

Joyi kelganda ta'kidlab o'tish kerakki, «darknet tushunchasi turli nomlar bilan ataladi, misol uchun u «**Deep Web**» nomi bilan ham atalib, ushbu tushunchani birinchi bo'lib 2001-yilda M.K. Bergman «**The deep web: Surfacing hidden value**» asarida ishlatgan bo'lib, u mazkur internetdagi ma'lumotlarning odatdagi internetdagi ma'lumotlarga qaraganda 1000-2000 baravar ko'pligini ta'kidlab, biron tashkilotga tegishli bo'lgan maxsus ma'lumot bazalaridagi ma'lumotlar, to'lov vazifasini bajaruvchi maxsus saytlar, faqatgina maxsus kirish yo'li bo'lgan maxsus saytlar, faqatgina ushbu saytning qidiruv tizimidan foydalanib tegishli sahifalarga kirish mumkin bo'lgan maxsus saytlar hamda elektron pochta va Google kabi qidiruv tizimlari tahriray olmaydigan boshqa veb-saytlar⁴ «**Deep Web**»ga kiradi deb hisoblagan. Biz ushbu fikrlarga qisman qo'shilamiz, ammo uning darknet bilan bitta tushuncha ekanligi bo'yicha bir qator o'zga fikrlarimiz mavjud, jumladan, darknet «**Deep Web**»ga qaraganda mukammalroq, unda faqatgina M. Bergman ta'kidlab o'tgan maxsus veb-saytlar emas, boshqa sahifalar ham bor. Boshqacha aytganda, darknet bu internet orqali qurilgan tarmoq bo'lsa, «**Deep**

¹ M. Hatta. Deep Web, Dark Web, Dark Net: A Taxonomy of "Hidden" Internet. Annals of Business Administrative Science 19 (2020) 277–292. <https://doi.org/10.7880/abas.0200908a>. Received: September 8, 2020; accepted: October 16, 2020. Published in advance on J-STAGE: December 5, 2020.

² <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%BD%D0%B5%D1%82>.

³ O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

⁴ M. Bergman. (2001). White paper: The deep web: Surfacing hidden value. Journal of Electronic Publishing, 7(1). doi: 10.3998/3336451.0007.104.

Web» yoki **«Darkweb»** esa, darknet tarmog'idagi veb-saytlarni anglatadi¹. Umuman olganda, bu qorong'u veb-dasturlardan biridir. Ushbu dastur orqali kiberjinoyatchilar o'zlarining jinoyatkorona qilmishlarini amalga oshirishi, bo'lajak kiberhujumga tayyorgarlik ko'rishlari, o'zlariga tarafdorlar topish imkoniyatiga ega bo'lishlari, xatto moliyaviy qo'llab-quvvatlovchi magnatlarga ega bo'lishlari mumkin. Bu dastur orqali ekstremist va terroristlar o'zlarining talab va istaklarini vakolatli organlarga yetkazishi, o'zlarini namoyish qilishlari mumkin. Yana bir narsa, darknetda odatdagi IP manzillar bo'lmaydi va undagi IP manzillar tez-tez o'zgarishi natijasida u orqali ma'lumot berilgan subyektlarning qaerdan ma'lumot yuborganligini aniqlash juda mushkul. Aynan shu sababdan ham kiberjinoyatchilar o'zlarining qilmishlarini bu dasturdan unumli foydalangan holda, amalga oshirishga xarakat qilishmoqda, bu qimor o'yinlari amalga oshadigan eng katta virtual kazino hamdir. Darknet foydalanuvchilari haqiqiy hayotda aslida uchrashishgan subyektlar bo'lib, ular F2F yoki P2P deb nomlanuvchi darknet tarmog'i orqali o'zaro muloqot qilishadi, tarmoqqa maxsus parollar yoki raqamli imzolar orqali kirishadi va shu orqali autentifikatsiyadan o'tishadi. P2P qoplama tarmog'i foydalanuvchilar o'rtasidagi mavjud ishonch munosabatlari asosida qurilgan bo'ladi. Darknetning alohida o'ziga xos xususiyati shundaki uning bittagina foydalanuvchisi bu tarmoqni o'zicha tushuna olmaydi, u boshqa o'ziga o'xshagan foydalanuvchilar orqali tarmoq qanday ishlashini tushunishi mumkin va qolgan foydalanuvchilar esa, kiberjinoyatlarning amalga oshirilishi bo'yicha bevosita bog'liq bo'lgan shaxs bo'ladi. **Misol uchun**, birja savdolarida uning tashabbuskorlari darknet foydalanuvchilariga ma'lumot taqdim qiladi va ushbu ma'lumot asosida keyinchalik yoki darhol katta mablag'ga ega bo'lish imkoniyatini qo'lga kiritadi, mablag'ga ega bo'lingach, ko'rilgan foyda ulushlarga taqsimlanadi va ushbu ulushdan darknet foydalanuvchilari bahramand bo'lishadi. Internet sohasida darknetga qarama-qarshi OpenNet degan tushuncha ham mavjud bo'lib, unda tashqi kuzatuvchi katalog serveri mavjudligi tufayli butun tarmoqni u tushunadi hamda darknet foydalanuvchilarini umumiy nazorat qilib borish imkoniyatiga ega bo'ladi. Darknet foydalanuvchilari esa, darknetdan to'liq foydalanmoqchi va boylikka ega bo'lishmoqchi bo'lishsalar, bu nazoratchiga har tomonlama naf keltirish uchun ishlashga majbur bo'lishadi. Bugungi kunda «Overlay network» tushunchasi ham keng qo'llaniladigan tushuncha bo'lib, u tarmoq ustiga qurilgan tarmoq hisoblanadi va u odatda Internet orqali qurilgan kompyuter tarmog'i ma'nosini anglatadi hamda boshqa qurilmalar IP manzil orqali o'zining yo'nalishini belgilasa, bu qurilma IP manzilning vazifasini bajaradi va unga IP manzil shart emas. Barcha holatda ham darknet foydalanuvchilari **«Deep Web»** hamda **«Overlay network»** foydalanishlari mumkin. Darknetning yana bir o'ziga xos xususiyatlaridan biri shuki, uning foydalanuvchilari bir-birlari bilan to'g'ridan to'g'ri tarmoqlararo muloqot qiladi. Bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lmagan tarmoqlar o'rtasidagi aloqalar yoki istalgan tarmoqqa oid bog'lanishlar darknet hisoblanmaydi.

¹ <https://telegra.ph/Dark-web-yoki-Dark-net-ga-qanday-ulanish-mumkin-09-12>.

Shu o'rinda ta'kidlab o'tishimiz kerakki, hozirgi kunga qadar bu toifadagi darknet orqali sodir etiladigan jinoyatlar **Respublikamizda rasman qayd etilmagan hamda sudning xukmi qabul qilinmagan.**

Biroq, bu degani darknetga e'tiborsizlik bilan qarash mumkin degani emas. Uning boshqaruv pulti vakolatli organlarda bo'lsa-da, mazkur vakolatli organlarda ishlovchi mas'ul xodimlarga bevosita yoki bilvosita ta'sir o'tkazish yohud o'zga usullar orqali darknetdan foydalanish yo'li bilan bir qator jinoyatlarni sodir etish mumkin va bu masalada O'zbekiston hali xanuz xavf ostida qolmoqda. Ayniqsa, bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga bo'lgan e'tibor Prezident boshchiliga bo'layotganligi, mamlakatimizda bu sohada keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilayotganligi, IT-viza orqali chet ellik mutaxassislarning Respublikamizga kelish imkoniyatlari yanada soddalashganligi, O'zbekistondagi soliq islohotlari va bu boradagi imtiyozlardan unumli foydalanish yo'li bilan investitsiya kiritish sharti orqali bir qator qora kuchlar darknet orqali jinoyatlar sodir etmasligini hech kim kafolatlay olmaydi. Mazkur holat bizdan yanada ogohlikni talab qiladi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasini qattiq nazorat qilgan bilan bu sohani to'liq nazoratda ushlab turish imkonsiz, amalga oshirilayotgan islohotlar bo'yicha nazoratni susaytirish esa, mamlakat iqtisodiyotiga juda katta kulfatlarni, kiberjinoyatlarning sodir etilishi uchun keng shart-sharoit va imkoniyatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Ikkala holatda ham nazoratni yo'qotmagan holda, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasida eksport va import hajmini oshirish orqali bu sohani yanada jadallashtirish yo'li bilan sodir etilishi mumkin bo'lgan kiberjinoyatlarning oldini olish choralari ko'rish maqsadga muvofiq. So'z o'rnida aytish kerakki, darknet ham kiberjinoyat sodir etiladigan kibermuhit, shu jumladan, kibermakon va kiberjinoyatlar sodir etilishiga imkon beruvchi kiberolamdir. Boshqacha aytganda, darknet bu qorabozordir. Bu bozorda hamma narsani, xatto, kontrabanda mahsulotlari, qurol-yaroq, pornografiya, ekstremistik-terroristik xarakatlar, viruslar, xakerlik uchun zarur bo'lgan texnik vositalar, fuqarolik muomalasida cheklangan tovarlar hamma hammasini topish imkoniyati mavjud. Aytish kerakki, darknetni faqatgina salbiy ma'noda ishlatish ham noto'g'ri bo'ladi, chunki bu olamda so'z va fikr erkinligiga uning egalari to'la-to'kis mustaqil bo'ladi, hurfikrlikka erishadi, bu yerda senzura umuman yo'q. Barcha foydalanuvchilar uchun to'la-to'kis demokratiya va hurfikrlik kabi tamoyillar so'zsiz amalga oshadigan olam bu darknet hisoblanadi. Balkim, shu sababdan ham bo'lsa kerak, ko'pchilik darknetga kirishga qiziqishadi, ammo Respublikamizda undan foydalanish chegaralangan. To'g'ri, ba'zi texnik qurilmalar orqali bu tarmoqdan foydalanish imkoniyati mavjud, biroq ushbu texnologiyalarning kompyuter tizimidan, shuningdek telekommunikatsiya tarmoqlaridan qonunga xilof ravishda (ruxsatsiz) foydalanish uchun tayyorlanishi, o'tkazilishi va tarqatilishi uchun O'z.Res. JK.ning 278³-moddasida jinoiy javobgarlik belgilanganligini unutmasligimiz zarur.

Ko'pchilik odamlar internet deganda Google va u orqali topiladigan sahifalarni tushunishadi, buning xato fikr bo'lib, Google bu katta Internet deb atalmish okeandagi kichik bir kema, okeanda esa, turli xil mavjudotlar, ya'ni o'zining funksional vazifasiga ko'ra farqlanib turuvchi axborot tarmoqlari, tizimlari

va xk. juda ko'p. Bu tarmoqlar ichida darknetdan foydalanish 1970-yillardagi yoki 2000-yillardagi darajaga qaraganda ancha ko'payganligini, uning foydalanuvchilari soni oshib, 2025-yilning boshidan-mart oxirigacha kuniga 2-3 million foydalanuvchi Tor tarmog'iga ulanganligi»¹, 2025-yili-may holatiga ko'ra, Tor tarmog'ini kuniga 2 milliondan ortiq foydalanuvchi ishlatganligi, 2023-yil-aprel holatida Dark webning ochiq statistikasiga ko'ra, kuniga 2.7 million foydalanuvchi qayd etilganligini², bu kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda jinoiy qilmishlarni amalga oshirish uchun tayyorgarlik ko'rish eng yaxshi joy ekanligini unutmagan holda, mamlakatimizda ishlab chiqilayotgan texnologiyalarni faqatgina iqtisodiy tomondan shaxslarga foyda keltirishga ixtisoslashtirmasdan, axborot xavfsizligi talablari yanada kuchaytirilgan dasturiy mahsulotlarni ishlab chiqishga ham alohida e'tibor qaratmog'imiz darkor.

«O'zbekiston Respublikasi nafaqat darknetga oid munosabatlarni belgilab olish, balki Internetdan foydalanish tartibi yoki foydalanish qoidalarini belgilash bo'yicha xalqaro konvensiyani qabul qilish tashabbusini ko'tarishi, transmilliy chegaralarda yagona hujjat asosida yagona jinoiy-huquqiy amaliyotni shakllantirishni yo'lga qo'yish orqali chegaradosh davlatlarning jinoyat qonunchiligini o'zaro birxillashtirish orqali shaxslarning u qaysi davlat fuqarosi bo'lishidan qat'iy nazar jazo bir xil va muqarrar ekanligini belgilash tendensiyasini yo'lga qo'yish uchun xarakat qilishi maqsadga muvofiq bo'lardi, deb hisoblaymiz. Ishlab chiqiladigan xalqaro konvensiyada, internetning barcha qismlaridan foydalanish tartibi o'z ichiga oladi, ya'ni barcha uchun ochiq bo'lgan internetdan bo'lajak konvensiyaga a'zo davlatlarning fuqarolari qay tariqa foydalanishi, ma'lumotlar almashishi qay tariqa yo'lga qo'yilishi, internetning qolgan qismiga oid munosabatlar qay tariqa tartibga solinishi, internetdan davlat xizmatchisidan tortib, oddiy fuqarogacha foydalanish tartibini belgilab qo'yiladi. Bu esa, nafaqat O'zbekiston Respublikasining fuqarolari, balki boshqa xorijiy davlat fuqarolarining o'zi turgan hududdagi davlatning jinoyat qonunchiligini bilish hamda uni hurmat qilish orqali bo'lishi mumkin bo'lgan jinoiy xavflarning oldini olishga xizmat qilardi. Hozirgi kunda mazkur qilmishning jinoyat ekanligini bilmasdim degan qoida hamda qonunni bilmaslik javobagrlikdan ozod qilmaydi, degan tushunchalar juda ko'p qo'llaniladi, ba'zi hollarda aynan shaxslarning qonunni bilmasligi yoki uni noto'g'ri talqin qilishlari natijasida tushunmovchiliklar, nizolar, jinoiy qilmishlar sodir etilmoqda. Mazkur xalqaro konvensiyaning qabul qilinishi esa, Konvensiyaga a'zo davlat fuqarolarining huquqiy ongi va madaniyatini oshiribgina qolmasdan, o'zi tomonidan ijobiy yoki salbiy bo'lishidan qat'iy nazar barcha qilmishlarni ushbu Konvensiya talablari asosida amalga oshirishga bo'lgan ko'nikma shakllanishiga yordam bergan bo'lardi. Ogohlik bitta-ikkita shaxs doirasida emas, balki butun bir davlat, butun bir jamiyat miqyosida bo'lgan bo'lardi. Ochiq kontentdagi g'arb madaniyatining sharq madaniyatiga salbiy ta'siri

¹ А.Анорбоев. “Даркнет” ва унинг мазмун-моҳияти. Jinoyatchilikka qarshi kurashning jinoiy-huquqiy va kriminologik muammolari. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. 2023-yil 16-oktabr. I qism. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti, 2023. – 491 bet.

² https://www.globalsecuritymag.com/The-dark-web-has-a-alarmining-2-7-million-daily-users-as-of-April-2023.html?utm_source.

kamayardi. Ko'pchilikni qiynab turgan masalalar davlatlararo miqyosda hal etilgan bo'lardi. Eng yaxshisi esa, darknet va shu kabi internetdan foydalanish talablari mazkur hujjatda aniq belgilab qo'yilishi, undan foydalanish ishtirokchilari o'rtasida tushunmovchiliklarning oldi olinishiga, kiberjinoyatchilar o'z qilmishi uchun adolatli va qonuniy jazolanishiga hamda huquq vamanfaatlari buzilgan subyektlarning huquq va manfaatlari tiklanishi uchun imkoniyat yaratilardi, "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi Qonun¹ xalqaro va transmilliy normativ hujjatlarga muvofiqlashtirilardi.»².

Ta'kidlash kerakki, barcha kiberjinoyatlarni, shu jumladan, darknetdagi kiberjinoyatlarni ham IP-manzil va MAC-manzil orqali to'liq aniqlash mumkin. MAC-manzil mediya kirishni boshqarish manzili bo'lib, tarmoqqa ulangan har bir qurilmaga tayinlangan 12 xonali o'n oltilik raqamdir. Asosan, qurilmani ishlab chiqarishda noyob identifikator sifatida ko'rsatilgan MAC-manzil ko'pincha qurilmaning tarmoq interfeysi kartasida topiladi. Qurilmaning joylashuvini aniqlashga urinayotganda yoki tarmoq qurilmasida diagnostika o'tkazishda MAC-manzil talab qilinadi. Qurilmadagi har bir tarmoq interfeysiga noyob MAC-manzil tayinlangan, shuning uchun qurilmada bir nechta MAC-manzillar bo'lishi mumkin. Misol uchun, agar noutbukda Ethernet kabeli porti va o'rnatilgan Wi-Fi qurilmasi bo'lsa, tizim konfiguratsiyasida ikkita MAC-manzil ko'rsatiladi. MAC-manzil ko'pincha qurilmani filtrlash uchun tarmoq routerini sozlashda yoki tarmoq muammolarini bartaraf etishda talab qilinadi. Qurilmaga kirganida, foydalanuvchi odatda MAC-manzilni tizim sozlamalari, umumiy ma'umot yoki tarmoq sozlamalari va qurilma holatidan topishi mumkin. Odatda, MAC-manzil bosilgan yorliqda qurilmaning pastki qismiga yopishtirilgan bo'ladi. Ba'zan ishlab chiqaruvchilar MAC-manzilni jismoniy manzil, apparat identifikatori, simsiz identifikator yoki Wi-Fi manzili kabi boshqa nomlar bilan aniqlaydilar.

MAC-manzilning 3 ta turi mavjud:

1) **Unicast MAC-manzil.** Unicast manzili mahalliy tarmoqdagi ma'lum bir NIC (tarmoq interfeysi kartasida)ga biriktirilgan bo'ladi. Shuning uchun bu manzil faqatgina yagona jo'natuvchi qurilmadan yagona manzilga xabar yuborish uchun ishlatiladi.

2) **Multicast MAC-manzil.** Manba qurilmasi multicast yordamida ma'lumotlar to'plamini bir nechta qurilmalarga uzatishi mumkin. Multicast guruhi IP-manzili multicast guruhiga tegishli qurilmalarga tayangan bo'ladi.

3) **MAC-manzilni translyatsiya qilish.** Ushbu manzil berilgan tarmoqdagi har bir qurilmani ifodalaydi. Chiqarish domeni, manba qurilmasi uchun chiqish manzilini manba manzili sifatida ishlatib, tarmoqdagi har bir qurilmagacha ma'lumot yuborish imkoniyatini berish uchun majbud bo'ladi. Maqsad – ma'lumot yuboruvchisi manba manzili sifatida chiqish manzilini ishlatib, tarmoqdagi har bir qurilmaga ma'lumot yuborish imkoniyatini yaratish.

¹ O'zbekiston Respublikasining "Kiberxavfsizlik to'g'risida"gi Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

² А.Анорбоев. "Даркнет" ва унинг мазмун-моҳияти. Жиноятчиликка қарши курашнинг жиноий-ҳуқуқий ва криминологик муаммолари. Халқаро илмий-амалий конференсиya материаллари. 2023-йил 16-октабр. I қисм. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti, 2023. – 170-176 bet.

MAC-manzil va IP-manzil o‘zaro farq qiladi. MAC-manzil ham IP-manzil ham bir xil maqsadga xizmat qiladi, ya’ni tarmoqdagi qurilmani aniqlash. MAC-manzil bir xil mahalliy tarmoqdagi qurilmaning jismoniy manzilini aniqlasada, IP-manzil qurilmani global miqyosda yoki uning internet manzili orqali aniqlaydi¹. Qisqacha tushuntirganda insoning pasporti uning shaxsini tasdiqlovchi hujjat bo‘lganidek, MAC-manzil foydalanuvchi qurilmasi, ya’ni qo‘limizdagi kompyuterimiz, telefonimizning guvohnomasidir. MAC-manzil shaxsning tug‘ilgan joyi bo‘lsa, IP-manzil uning vaqtinchalik manzilidir².

¹ <https://uzbekdevs.uz/wiki/mac-adress>.

² <https://learn.csclub.uz/tarmoq-xavfsizligi/mac-manzil-nima>.

**O‘zbekiston Respublikasi xalqaro reytinglarda yuqori o‘ringa chiqishi uchun
ko‘rsatilgan kamchiliklar ro‘yxati**

t/r	Kamchiliklar ro‘yxati
1.	kiberxavfsizlik siyosatini muvofiqlashtirish tartibi belgilanmagan;
2.	O‘zbekiston Respublikasining kiberxavfsizlik strategiyasi ishlab chiqilib, tasdiqlanmagan;
3.	O‘zbekiston Respublikasining kiberxavfsizlik strategiyasini amalga oshirish rejasi (yo‘l-xarita) rasmiy va ochiq holatda mavjud emas;
4.	kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda sodir etilgan kiberxurujlar vaqtida xalqaro huquq normalarining qo‘llanilishi, inson huquqlariga rioya qilinishiga oid O‘zbekistonning rasmiy pozitsiyasi va kafolati mavjud emas, kiberxavfsizlik bo‘yicha xalqaro konvensiyalardan biriga a‘zo emas yoki o‘zi bu bo‘yicha tashabbus ko‘rsatmagan;
5.	O‘zbekiston Respublikasining xalqaro-maydonda kiberxavfsizlikni ta‘minlashga qo‘shgan hissasi mavjud emas;
6.	boshlang‘ich, o‘rta va o‘rta-maxsus ta‘limda kiberxavfsizlik kompetensiyalari o‘rgatilmaydi va bu bo‘yicha uzluksiz ta‘lim mavjud emas;
7.	kiberxavfsizlik bo‘yicha mutaxassislar uyushmasi mavjud emas (nodavlat-notijorat tashkiloti);
8.	kiberxavfsizlik bo‘yicha tadqiqot, ishlarni va darsliklarning yetarli emasligi hamda texnik va yuridik yo‘nalishdagi maqolalardagi jiddiy tafavutlarning mavjudligi hamda o‘zaro tushunarli tilda bayon etilmagan;
9.	kiberxavfsizlikka oid ishonch xizmatlari mavjud emas, misol uchun, ishonch telefoni, uni qabul qiluvchi Call-markaz va uni tezkor ko‘rib chiquvchi idoralar;
10.	ishonch xizmatlari faoliyatini nazorat qiluvchi organ mavjud emas;
11.	bulutli texnologiyalar uchun kiberxavfsizlik talablari belgilanmagan;
12.	kiberxavfsizlik ta‘minlashning aniq va tezkor mexanizmini belgilab beruvchi tizim mavjud emas, kim, qachon va qaerga qanday qilib javob beradi, shu orqali muammo hal qilinadi, degan aniq mexanizm mavjud emas, davlat idoralarining vazifa va funksiyalari aniq belgilanmagan;
13.	O‘zbekiston Respublikasiga yoki milliy xavfsizlikka kibertahdid amalga oshirilganida kiberxavfsizlik markazlarining javobgarligi aniq belgilanmagan;
14.	kiberxavfsizlik bo‘yicha xabardorlikni oshirishni muvofiqlashtirish tizimi mavjud emas, ya‘ni barcha davlat organlari va tashkilotlari o‘zlaricha huquqiy targ‘ibot va o‘zlari tomonidan amalga oshirilgan ishlarni jamoatchilikka yetkazishmoqda, biroq ularning faoliyati muvofiqlashtirilmagan, aniq davlat organi biriktirilmagan;

15.	kiberxavfsizlik ta'minlashning aniq va tezkor mexanizmini belgilab beruvchi tizim mavjud emas, kim, qachon va qaerga qanday qilib javob beradi, shu orqali muammo hal qilinadi, degan aniq mexanizm mavjud emas, davlat idoralarining vazifa va funksiyalari aniq belgilanmagan;
16.	kiberxavfsizlik bo'yicha xalqaro hamkorlikni amalga oshirish uchun yagona aloqa nuqtasi belgilanmagan;
17.	xalqaro kiberinqiroz mashqlarini bajarish jarayonlarida ishtirok etilmagan;
18.	kiberinqirozni boshqarish rejasi ishlab chiqilmagan;
19.	milliy kiberinqirozni boshqarish mashqlari ishlab chiqilmagan;
20.	Yevropa Kengashining kiberjinoyatchilik to'g'risidagi konvensiyasini ratifikatsiya qilmagan yoki qo'shilmagan;
21.	huquqni muhofaza qiluvchi organlar kiberjinoyatlarning oldini olish va ularni tergov qilish bo'yicha maxsus funktsiya va vakolatlarga ega emas;
22.	xalqaro kiberjinoyatlar uchun 24/7 aloqa nuqtasi mavjud emas;
23.	harbiy kibernudofaa qobiliyati mavjud emas;
24.	harbiy kibernudofaa mashqlari bajarilmayapti;
25.	harbiy kiberdoktrina qabul qilinmagan.

Kiberjinoyatlarga aloqador bo'lgan eng muhim xalqaro hujjatlar ro'yxati

- 1) BMT Bosh Assambleyasining 2024-yil 24-dekabrda 79/243-son rezolyusiyasi bilan tasdiqlangan Kiberjinoyatchilikka qarshi konvensiyasi¹;
- 2) Yevropa Kengashining «Kiberjinoyatchilik to'g'risida» 2001-yil 23-noyabrda Konvensiya (Budapesht konvensiyasi) va uning 2 ta qo'shimcha bayonnomalari²;
- 3) BMT XKning 2017-yil 13-fevralda 2341-son rezolyusiyasi³;
- 4) 17 ta arab davlatlarining kiberxavfsizlikka qarshi kurashish bo'yicha hamkorlik kengashi⁴;
- 5) BMT Bosh Assambleyasining 2018-yil 17-dekabrda 74-sessiyasida tasdiqlangan «Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan jinoiy maqsadlarda foydalanishga qarshi kurashish to'g'risida»gi 73/187-sonli qarori;
- 6) «Terrorizm, separatizm va eksremizmga qarshi kurashish to'g'risida» 2001-yil 15-iyunda Shanxay Konvensiyasi⁵;
- 7) ShHTga a'zo davlatlar hukumatlari o'rtasida 2009-yil 16-iyunda Yekaterinburgda imzolangan xalqaro axborot xavfsizligi sohasidagi hamkorlik to'g'risidagi bitim⁶;
- 8) G'arbiy Afrika davlatlari iqtisodiy hamjamiyatining kiberjinoyatchilikka qarshi kurash bo'yicha 2011-yildagi direktivasi⁷;
- 9) Kiberxavfsizlik va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha 2014-yilgi Afrika Ittifoqi Konvensiyasi⁸;
- 10) MDHga a'zo davlatlar tomonidan 2001-yilda imzolangan «Kompyuter axboroti sohasidagi jinoyatlarga qarshi kurashda hamkorlik to'g'risida»gi bitim⁹;
- 11) Arab davlatlari Ligasi tomonidan qabul qilingan Arab davlatlari Ligasining «Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlarga qarshi kurash to'g'risida»gi Konvensiyasi¹⁰;
- 12) ShHT tomonidan 2010-yilda qabul qilingan «Xalqaro axborot xavfsizligi sohasidagi hamkorlik to'g'risida»gi bitim¹¹.

¹ <https://www.unodc.org/unodc/en/cybercrime/convention/home.html>.

² <https://rm.coe.int/1680081580>.

³ <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n17/038/61/pdf/n1703861.pdf>.

⁴ Валиахметова Г.Н., Цуканов Л.В. Вестник РУДН. Серия: Международные отношения. 2022. Т. 22, № 2. С. 303—319.

⁵ <https://lex.uz/docs/2066680>.

⁶ <https://lex.uz/docs/2068478>.

⁷ https://www.tit.comm.ecowas.int/wp-content/uploads/2015/11/SIGNED_Cybercrime_En.pdf.

⁸ https://au.int/sites/default/files/treaties/29560-treaty-0048_-_african_union_convention_on_cyber_security_and_personal_data_protection_e.pdf.

⁹ <https://www.unodc.org/e4j/ru/cybercrime/module-3/key-issues/international-and-regional-instruments.html>.

¹⁰ https://itlaw.fandom.com/wiki/Arab_Convention_on_Combating_Information_Technology_Offences.

¹¹ <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=28340>.

**Shanxay hamkorlik tashkiloti faoliyatiga oid jamoat xavfsizligiga tahdid
soluvchi kiberjinoyatlar bo'yicha muhim hujjatlari haqida qisqacha
ma'lumot**

**1. «Terrorizm, separatizm va eksremizmga qarshi kurashish to'g'risida»
2001-yil 15-iyundagi Shanxay Konvensiyasi¹ o'z navbatida quyidagi
konvensiyalarga ham a'zolikni talab qiladi, jumladan:**

- 1) 1970-yil 16-dekabrda qabul qilingan, Havo kemalarini noqonuniy qo'lga olish bilan kurashish to'g'risidagi konvensiya;
- 2) 1971-yil 23-sentabrda Monrealda qabul qilingan, Fuqarolik aviatsiyasi xavfsizligiga qarshi qaratilgan noqonuniy aktlar bilan kurashish to'g'risida konvensiya;
- 3) 1973-yil 14-dekabrda BMTning Bosh Assambleyasida qabul qilingan, Xalqaro himoyadan foydalanadigan shaxslarga qarshi jinoyatlarning oldini olish va jazolash to'g'risidagi konvensiya;
- 4) 1979-yil 17-dekabrda BMTning Bosh Assambleyasida qabul qilingan, Garovga olish bilan kurashish to'g'risidagi xalqaro konvensiya;
- 5) 1980-yil 3-martda Venada qabul qilingan, Yadro qurolining fizik himoyasi to'g'risidagi konvensiya;
- 6) 1988-yil 24-fevralda Monrealda qabul qilingan, Fuqarolik aviatsiyasi xavfsizligiga qarshi qaratilgan noqonuniy aktlar bilan kurashish to'g'risida konvensiyani to'ldiruvchi, xalqaro fuqarolik aviatsiyasiga xizmat ko'rsatadigan aeroportlarda noqonuniy aktlar bilan kurashish to'g'risidagi bayonnoma;
- 7) 1988-yil 10-martda Rimda qabul qilingan, Dengiz kema qatnovlari xavfsizligiga qarshi qaratilgan noqonuniy aktlar bilan kurashish to'g'risidagi konvensiya;
- 8) 1988-yil 10-martda Rimda qabul qilingan, Kontinental shelflarda joylashgan statsionar platformalarning xavfsizligiga qarshi qaratilgan noqonuniy aktlar bilan kurashish to'g'risida bayonnoma;
- 9) 1997-yil 15-dekabrda Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh Assambleyasida qabul qilingan, Bombali terrorizm bilan kurashish to'g'risida xalqaro konvensiya;
- 10) 1999-yil 9-dekabrda Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh Assambleyasida qabul qilingan, Terrorizmni moliyalashtirish bilan kurashish to'g'risida xalqaro konvensiya².

Ushbu Konvensiyaga Qozog'iston, Xitoy, Qirg'iziston, Rossiya, Tojikiston va O'zbekiston a'zo bo'lib, mazkur Konvensiyada terrorizm, separatizm, ekstremizm tushunchalari nazarda tutilgan va unga ko'ra:

¹ <https://lex.uz/docs/2066680>.

² <https://lex.uz/docs/2066680>.

«1) **«terrorizm»**:

a) mazkur Konvensiyaga ilovada ko'rsatilgan yuqoridagi 10 ta shartnomalardan birida jinoyat sifatida tan olingan hamda ushbu shartnomada belgilangan har qanday qilmish;

b) har qanday fuqaro yoki qurolli mojaro vaziyatida harbiy harakatlarda faol ishtirok etmayotgan istalgan boshqa shaxsni o'ldirishga yoki unga og'ir tan jarohati yetkazish, shuningdek moddiy obyektga, tashkilotga qandaydir katta zarar keltirishga qaratilgan, shunday qilmishlarni rejalashtirish, uni sodir etishga ko'mak berish, ushbu qilmish kuchining karakteri yoki kontekstidan maqsad aholini qo'rqitish, jamoat xavfsizligini buzish yoki hokimiyat organini biror harakatni sodir etishga undash yoki to'xtatish va Tomonlarning milliy qonunchiligiga muvofiq jinoiy tartibda taqib qilinadigan har qanday boshqa qilmish;

2) **«separatizm»** – davlatning hududiy yaxlitligini buzishga, shu jumladan uning hududidan bir qismini ajratib olishga yoki davlatni dezintegratsiyalash qaratilgan, zo'ravonlik yo'li bilan sodir etiladigan, shuningdek bunday qilmishni rejalashtirish va tayyorlash, uni sodir etishga ko'maklashishi, unga undash va Tomonlar milliy qonunchiligiga muvofiq jinoiy tartibda taqib qilinadigan biror bir qilmish;

3) **«ekstremizm»** – hoqimiyatni zo'rlik bilan egallash yoki ushlab turish, davlatning ko'nsitutsiyaviy tuzumini zo'rlik bilan o'zgartirish, shuningdek jamoat xavfsizligiga zo'rlik bilan tajovuz qilish, shu jumladan noqonuniy qurolli tuzilmalar maqsadida yuqorida ko'rsatilgan tashkilot yoki ularda ishtirok etish hamda Tomonlar milliy qonunchiligiga muvofiq jinoiy tartibda taqib qilinadigan biror bir qilmish.

Tomonlarning markaziy vakolatli organlari mazkur Konvensiyaga muvofiq ma'lumotlar almashinish, operativ-qidiruv tadbirlarini o'tkazish to'g'risidagi talabnomalarni bajarish, terrorizm, separatizm va ekstremizmning oldini olish, aniqlash va to'sqinlik qilish uchun kelishilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqish va qabul qilish va ularni amalga oshirish natijalari to'g'risida o'zaro xabar berish, terrorizm, separatizm va ekstremizmga ko'rsatilgan, boshqa Tomonlarga qarshi qaratilgan qilmishlarni o'z davlat hududida oldini olish, aniqlash va to'sqinlik qilish bo'yicha choralar qabul qilish, terrorizm, separatizm va ekstremizmga ko'rsatilgan qilmishlarni sodir etish uchun har qanday shaxs va (yoki) tashkilotlarni moliyalashtirish, qurol-yarog' va o'q-dorilarni yetkazib berish, boshqa turdagi ko'mak berishni oldini olish, aniqlash va to'sqinlik qilish bo'yicha chora-tadbirlar qabul qilish, terrorizm, separatizm va ekstremizmga ko'rsatilgan qilmishlarni sodir etishga shaxslarni tayyorlash bo'yicha faoliyatni oldini olish, aniqlash, to'sqinlik qilish, taqiqlash va tugatish bo'yicha chora-tadbirlar qabul qilish, ularni qo'llash amaliyoti to'g'risida me'yoriy huquqiy hujjat va materiallar bilan almashinish, terrorizm, separatizm va ekstremizmga ko'rsatilgan qilmishlarni oldini olish, aniqlash va to'sqinlik qilish bo'yicha ish tajribasi bilan almashinish, turli shakllarda o'z mutaxassislarini tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish, boshqa shakldagi hamkorlik to'g'risida Tomonlarning o'zaro kelishuviga ko'ra bitimlarga erishish, shuningdek zarurat tug'ilganda terrorizm, separatizm va ekstremizmga to'sqinlik qilish bo'yicha amaliy yordam ko'rsatish va ularning

oqibatlarini bartaraf etish kabi yo'nalishlarda hamkorlikni amalga oshiradi va bir biriga ko'mak beradi. Bunday kelishuvlar mazkur Konvensiyaning ajralmas qismini tashkil etadigan tegishli bayonnomalar bilan rasmiylashtiriladi.»¹.

2. Shanxay hamkorlik tashkilotiga a'zo davlatlar hukumatlari o'rtasida 2009-yil 16-iyunda Yekaterinburgda imzolangan xalqaro axborot xavfsizligi sohasidagi hamkorlik to'g'risidagi bitimda xalqaro axborot xavfsizligini ta'minlash sohasidagi asosiy tahdidlar sifatida «axborot urushiga tayyorlanish va olib borish», «informatsion qurolni ishlab chiqish va qo'llash», «axborotga oid terrorizm», «axborotga oid jinoyatchilik», «axborot makonida boshqa davlatlarning manfaatlari va xavfsizligiga zid ravishda ustunlik mavqedan foydalanish», «boshqa davlatlarning o'rtasida ijtimoiy-siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy, madaniy, axloqiy jabhalariga ziyon yetkazuvchi ma'lumotlarni tarqatish», «tabiiy va (yoki) texnogen xarakterga ega global va milliy informatsion infrastrukturalarining barqaror ishlashi, xavfsizligiga tahdidlar» ko'rsatilgan². Xalqaro informatsion xavfsizlik sohasidagi tahdidlarning asosiy turlari, ularning manbalari va belgilari ro'yxati mazkur Konvensiyaga ilova qilingan bo'lib, ular quyidagilardir:

«1. Axborot qurolini ishlab chiqish va qo'llash, informatsion urushga tayyorlanish va olib borish. Ushbu tahdidning manbai xalqaro informatsion xavfsizlik sohasiga ulkan tahdid va yangi qurollanish poygasiga olib keluvchi davlatning nozik muhim tuzilmalari uchun bevosita tahdid tug'diruvchi informatsion qurolni yaratish va rivojlantirish. Informatsion urushga tayyorlanish va olib borish, shuningdek transportda yuk tashish, kommunikatsiya va xavoda boshqarish, raketalariga qarshi va mudofaaning boshqa turdagi obyektlari tizimiga ta'sir o'tkazish oqibatida davlatning agressor oldida mudofaa qobiliyatini yo'qotadi va o'zini himoyalash qonuniy huquqidan foydalana olmaydi; informatsion infrastruktura obyektlarining ishlash faoliyati buzulishi oqibatida davlatlarda qaror qabul qilish va boshqarish tizimi falajlanadi; nozik muhim tuzilma strukturalariga destruktiv ta'sirlar informatsion qurolni qo'llash belgilari hisoblanadi.

2. Axborotga oid terrorizm. Axborot resurslarga nisbatan yoki uning vositasida qonunga zid xarakatlarni amalga oshiruvchi terroristik faoliyatga aloqador terroristik tashkilotlar va shaxslar ushbu tahdid manbai hisoblanadi. Terroristik faoliyatni amalga oshirish va o'zlarining saflariga yangi tarafdorlarni jalb qilish uchun terroristik tashkilotlar tomonidan axborot tarmoqlaridan foydalanish; jamoat tartibini buzishga olib keluvchi axborot resurslariga destruktiv ta'sir o'tkazish; ommaviy axborot uzatish kanallarini nazorat qilish yoki bloklash; jamiyatda terrorizmni targ'ib qilish, qo'rquv va sarosima muhitini yaratish uchun Internet tarmoqlari yoki boshqa axborot tarmoqlaridan foydalanish, shuningdek axborot resurslariga boshqa salbiy ta'sirlar o'tkazish uning belgilari hisoblanadi.

3. Axborotga oid jinoyatchilik. Axborot resurslaridan g'ayriqonuniy foydalanish yoki ruxsatsiz shunday resurslarga jinoiy maqsadlarda aralashishni amalga oshiruvchi shaxslar yoki tashkilotlar ushbu tahdid manbasi hisoblanadi. Ma'lumotning butunligi, ochiqligi va maxfiyligini buzish uchun axborot tizimlariga

¹ "Terrorizm, separatizm va ekstremizmga qarshi kurashish to'g'risida"gi Shanxay Konvensiyasi // <https://lex.uz/docs/2066680>.

² <https://lex.uz/docs/2068478>.

suqilib kirish; kompyuter viruslari va boshqa zararli dasturlarni qasdan tayyorlash va tarqatish; DOS-hujumlarni (xizmat ko'rsatishni rad qilish) va boshqa salbiy ta'sirlar o'tkazishni amalga oshirish; axborot resurslariga zarar yetkazish; axborot sohasida fuqarolarning qonuniy huquq va erkinliklarini, shu jumladan intellektual mulk va shaxsiy hayot dahlsizligini, buzish; firibgarlik, o'g'irlik, tamagirlik, kontrabanda, narkotiklar bilan noqonuniy savdo qilish, bolalar pornografiyasi va boshqalarni tarqatish kabi jinoyatlarni sodir etish uchun axborot resurslari va metodlaridan foydalanish uning belgilari hisoblanadi.

4. Axborot makonida boshqa davlatlar manfaatlari va xavfsizligiga zid ravishda ustunlik mavkeidan foydalanish. Turli davlatlarda axborot texnologiyalarini rivojlantirishda notekislik va rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar o'rtasidagi «raqamli tafovut»ning oshishga oid mavjud moyillik ushbu tahdidning manbasi hisoblanadi. Axborot texnologiyalarini rivojlantirishda ustuvorlikka ega ba'zi davlatlar boshqa malakatlarning rivojlanishini va axborot texnologiyalaridan foydalanishini qasdan cheklaydi, bu esa yetarlicha axborot imkoniyatlariga ega bo'lmagan davlatlar uchun jiddiy xavfni yuzaga keltiradi. Dasturiy ta'minotni ishlab chiqarish va axborot infratuzilmalarini jihozlashni monopoliyalashtirish, davlatlarning rivojlanishiga to'sqinlik qilish va ushbu mamlakatlarning boshqa yaxshiroq rivojlangan davlatlardan tobeligini oshirish uchun, xalqaro axborot-texnologiya hamkorligida davlatlarning ishtirokini cheklash; ushbu mamlakatlarning axborot resurslari va (yoki) juda muhim tuzilmalarini nazorat qilish va ularga ta'sir o'tkazish uchun, boshqa davlatlarga ma'lumot yetkazish maqsadida dasturiy ta'minotga va uskunalarga yashirin imkoniyatlar va funksiyalar o'rnatish; davlatlarning manfaatlari va xavfsizligiga zid ravishda axborot texnologiyalari bozorini va mahsulotlarini nazorat qilish va monopoliyalashtirish uning belgilari hisoblanadi.

5. Boshqa davlatlarning ijtimoiy-siyosiy va sotsial-iqtisodiy tizimlariga, ma'naviy, axloqiy va madaniy sohasiga zarar yetkazuvchi ma'lumotni tarqatish. Boshqa davlatlarning ijtimoiy-siyosiy va sotsial-iqtisodiy tizimlariga, ma'naviy, axloqiy va madaniy sohasiga zarar yetkazuvchi ma'lumotni tarqatish uchun axborot infratuzilmasidan foydalanuvchi davlatlar, tashkilotlar, bir guruh shaxslar yoki ayrim shaxslar ushbu tahdidning manbasi hisoblanadi. Elektron (radio va televidenie) va boshqa ommaviy axborot vositalari, Internet tarmog'ida va boshqa axborot almashinish tarmoqlarida siyosiy tizim, jamiyat tuzilishi, tashqi va ichki siyosati, davlatdagi muhim siyosiy va ijtimoiy jarayonlar, uning aholisining ma'naviy, axloqiy va madaniy qadriyatlari to'g'risida noto'g'ri tasavvur uyg'otish, terrorizm, separatizm va ekstremizm g'oyalarini targ'ib qilish, millatlararo, irqalararo va konfessiyalararo dushmanlikni qo'zg'atish kabi ma'lumotlarning paydo bo'lishi va ko'paytirilishi uning belgilari hisoblanadi.

6. Tabiiy va (yoki) texnogen xususiyatga ega bo'lgan globao va milliy axborot infratuzilmalarining xavfsizligi, barqaror ishlashiga tahdidlar. Tabiiy ofatlar va boshqa tabiiy hodisalar, shuningdek kutilmaganda yoki davlatning axborot resurslariga keng miqyosda vayronkor ta'sir o'tkazishga qodir uzoq jarayon natijasida yuzaga keladigan texnogen xususiyatga ega katastrofalar ushbu tahdidlarning manbalari hisoblanadi. Axborot infratuzilmasi obyektlarining

ishlashini buzish va buning natijasida davlat va jamiyat xavfsizligiga to'g'ridan-to'g'ri dahldor bo'lgan juda muhim tuzilmalar, davlat boshqaruv va qarorlar qabul qilish tizimlarining barqarorligini yo'qqa chiqarish ularning belgilari hisoblanadi. Bundan tashqari, ushbu Konvensiyada xalqaro axborot xavfsizligini ta'minlash sohasidagi asosiy tushunchalar sifatida quyidagilar ko'rsatilgan:

«axborot xavfsizligi – axborot makonida shaxs, jamiyat, davlat va ularning manfaatlarini tahdidlar, destruktiv va boshqa salbiy ta'sirlardan himoyalanganlik holati;

axborot urushi – axborot tizimlari, jarayonlari va resurslari, juda muhim va boshqa tuzilmalariga zarar yetkazish, siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy tizimlarni buzish, jamiyat va davlatni beqarorlashtirish uchun aholiga ommaviy psixologik ishlov berish, shuningdek davlatni qarshi kurashuvchi tomon manfaatlariga oid qarorlar qabul qilishga majburlash maqsadida axborot makonida ikkita yoki undan ortiq davlatlar o'rtasidagi qarshi kurash;

axborot infrastrukturasini – informatsiyani saqlash, foydalanish, uzatish, o'zgartirish, tashkil etish va texnik vositalar yig'indisi;

axborot quroli – informatsion urush olib borish maqsadida qo'llaniladigan informatsion texnologiya, vosita va usullar;

axborotga oid jinoyatchilik — axborot resurslardan foydalanish va (yoki) informatsion makonda ularga qonunga qarshi maqsadlarda ta'sir ko'rsatish;

axborot makoni — axborot infratuzilishi va ma'lumotga, shu jumladan individual va jamoat ongiga ta'sir ko'rsatuvchi ma'lumotni shakllantirish, yaratish, qayta ishlash, uzatish, foydalanish, saqlash bilan bog'liq faoliyat sohasi;

axborot resurslari – axborot infratuzilmasi, shuningdek ma'lumotning o'zi va uning oqimi;

informatsion terrorizm – informatsion makondagi informatsion resurslardan terroristik maqsadlarda foydalanish va (yoki) ularga ta'sir o'tkazish;

juda muhim tuzilmalar – ta'sir o'tkazish natijasida, to'g'ridan-to'g'ri milliy xavfsizlik, shuningdek shaxs, jamiyat va davlat xavfsizligiga dahldor bo'lgan oqibatlariga olib kelishi mumkin bo'lgan davlat obyektlari, tizimlari va institutlari;

xalqaro axborot xavfsizligi – axborot makonida dunyodagi barqarorlikning buzilishini hamda davlatlar va jaxon hamjamiyati xavfsizligiga tahdidlar yaratilishiga imkon bermaydigan xalqaro munosabatlar holati;

informatsion resurslardan noqonuniy foydalanish – informatsion resurslardan Tomonlarning davlat qonunchiligi yohud xalqaro huquq normalari yoki tegishli huquqlarsiz, o'rnatilgan qoidalarni buzgan holda foydalanish;

axborot resurslariga ruxsatsiz aralashish – ma'lumotlarni shakllantirish, yaratish, ishlov berish, o'zgartirish, uzatish, foydalanish, saqlash jarayonlariga g'ayriqonuniy ta'sir o'tkazish;

informatsion xavfsizlik tahdidi – informatsion makonda shaxslar, jamiyat, davlat va uning manfaatlari uchun xavf tug'diruvchi faktorlar.»¹.

¹ O'zbekiston Respublikasining "Shanxay hamkorlik tashkilotining terrorizmga qarshi konvensiyasini (Yekaterinburg, 2009-yil 16-iyun) ratifikatsiya qilish to'g'risida" 2011-yil 16-dekabrda O'RQ-309-son Qonuni // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

**Kiberprofilaktikani amalga oshirish zarur bo'lgan
qonunchilik bilan belgilangan maxfiy axborot
RO'YXATI***

- 1) Jismoniy shaxslarning shaxsiy ma'lumotlari to'g'risidagi axborotlar.
- 2) Jismoniy shaxsning shaxsiy hayoti to'g'risidagi axborotlar, xuddi shuningdek uning shaxsiy hayoti sirini ochuvchi axborotlar, qonunchilikda belgilangan hollar bundan mustasno.
- 3) Axborot manbai yoki taxallus bilan imzo chekkan muallif to'g'risidagi axborotlar, qonunchilikda belgilangan hollar bundan mustasno.
- 4) Yozishmalar, telefondagi so'zlashuvlar, qonunchilikka muvofiq axborot olish cheklangan telekommunikatsiyalar tarmoqlari orqali uzatiladigan pochta, telegraf xabarlar va boshqa xabarlar siri to'g'risidagi axborotlar.
- 5) Qonunchilikka muvofiq axborot olish cheklangan tergov va sud yurituv siri hisoblangan ma'lumotlar.
- 6) Qonunchilikka muvofiq axborot egasi axborot olishni cheklagan xizmatga doir ma'lumotlar.
- 7) Qonunchilikka muvofiq axborot olish cheklangan tijorat siri hisoblangan ma'lumotlar.
- 8) Qonunchilikka muvofiq axborot olish cheklangan bank siri, shaxsni sug'urtalash va vasiyat siri.
- 9) Qonunchilikka muvofiq axborot olish cheklangan (vrachlik siri, notarial harakatlar, advokatlik siri va boshqalar) kasb faoliyati bilan bog'liq ma'lumotlar.
- 10) Ixtiro, foydali model yoki sanoat namunasining mohiyati to'g'risidagi ma'lumotlar, ular haqidagi ma'lumotlar rasmiy tarzda e'lon qilingunga qadar¹.

Izoh: ushbu axborot bevosita kiberprofilaktika amalga oshirilishi yuzasidan belgilanmagan bo'lsa-da, kiberjinoyatlarning zaruriy belgisi nuqtai nazaridan bular bo'yicha kiberprofilaktika amalga oshirilishi darkor.

¹ Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Milliy axborot resurslarini muhofaza qilishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" 2011-yil 8-iyuldagi PQ-1572-son qarorini amalga oshirish chora-tadbirlari haqida" 2011-yil 7-noyabrdagi 296-son qarori // lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi.

**Xalqaro reytinglarda O‘zbekiston Respublikasi yuqori pag‘onalarga
ko‘tarilishi uchun amalga oshirilishi zarur bo‘lgan bugungi kundagi zarur
vazifalar ro‘yxati**

1. O‘zbekiston Respublikasining o‘rta muddatga mo‘ljallangan milliy kiberxavfsizlik strategiyasini tasdiqlash;
2. O‘zbekiston Respublikasining o‘rta muddatga mo‘ljallangan milliy kiberxavfsizlik strategiyasini amalga oshirish rejasi (yo‘l-xarita)ni tasdiqlab, unda quyidagi vazifalarni ham amalga oshirish:
3. Kiberxavfsizlik sohasida kadrlarni boshlang‘ich, o‘rta, o‘rta-maxsus va oliy ta‘limda majburiy o‘qitilishini va uzluksiz amalga oshirilishini ta‘minlash;
4. «Kiberxavfsizlik», «Kiberxavfsizlik asoslari», «Kiberhuquq» kabi fanlar va kiberxavfsizlikka oid o‘quv dasturlari va qo‘llanmalarni ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish;
5. Kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda raqamli nazoratni o‘rnatish uchun «Raqamli nazorat» kompleks axborot tizimini to‘liq ishga tushirish va unga barcha davlat organlari va tashkilotlari, mulkchilik shaklidan qat’iy nazar barcha kiberxavfsizlik subyektlarining axborot tizimlari ulanishi, ularning maxfiylik siyosatiga rioya etgan holda ular ustidan raqamli nazoratni amalga oshirish;
6. Shaxsga doir ma‘lumotlar bazasi va bulutli texnologiyalarga oid majburiy maxsus talablarni belgilash;
7. O‘zbekiston Respublikasining xalqaro kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda o‘rni va rolini oshirish, nufuzini ko‘tarish maqsadida BMT ning «Kiberjinoyatchilikka qarshi kurashish to‘g‘risida»gi konvensiyasiga qo‘shimcha shartlar bilan qo‘shilish, shu bilan birga, BMT Kiberxavfsizlikni ta‘minlash bo‘yicha xalqaro konvensiyani qabul qilish va unga barcha davlatlarni a‘zo bo‘lishga chaqirish bo‘yicha tashkiliy va huquqiy chora-tadbirlarni amalga oshirish bo‘yicha zarur topshiriqlarni vazirlik va idoralarga berish;
8. O‘zbekiston Respublikasida 24/7 rejimda ishlovchi xalqaro va milliy kibermaydonda bo‘layotgan kiburxurujlar bo‘yicha xalqaro hamkorlik, murojaatlar bilan ishlash tizimini yo‘lga qo‘yish;
9. Davlat xavfsizlik xizmati, Milliy gvardiya, Raqamli texnologiyalar vazirligi, Markaziy bank, Mudofaa vazirligi, Axborotlashtirish va telekommunikatsiyalar sohasida nazorat inspeksiyasi va boshqa idoralar faoliyatini qayta ko‘rib chiqib, kiberxavfsizlik sohasini nazorat qiluvchi, muvofiqlashtiruvchi organi belgilash;
10. O‘zbekiston Respublikasidagi barcha axborot infratuzilmalarini xatlovdan o‘tkazish va muhim axborot infratuzilmalarining reestrini shakllantirish, ularning reestrini muntazam yuritib borilishini ta‘minlash;

11. Kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda raqamli nazoratni o'rnatish tartib-taomillarini belgilash;

12. Axborot sohasi va kiberhuquqbuzarlik sohasini o'zaro yaqinlashtirish orqali axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasiga oid qonunchilik hujjatlarini qayta ko'rib chiqib, Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari kodeksini ishlab chiqish va qabul qilish;

13. Aloqa, axborotlashtirish, elektron hukumat, elektron raqamli imzo, sun'iy intellekt, raqamli texnologiyalar, raqamlashtirish, telekommunikatsiya va boshqa sohalarga oid nazorat tadbirlarini o'tkazish tartibini belgilash;

14. Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks va Jinoyat kodeksini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlardan kelib chiqib, ushbu kodekslarni bugungi kun talablariga muvofiqlashtirish, ulardagi moddalarning o'zaro bog'liqligini ko'rsatish, aloqa liniyalari, telekommunikatsiya tarmog'i, telekommunikatsiya infratuzilmasi, axborot tizimlarini ishlab chiqish, qabul qilish, loyihalash, foydalanish, ulardan foydalanib xizmatlar ko'rsatish bo'yicha qonunchilikni buzganlik yuzasidan javobgarlikni belgilash;

15. Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberhuquqbuzarliklar uchun javobgarliklarni kuchaytirish, yangi kiberjinoyatlar uchun javobgarliklarni amaldagi qonunchilikka kiritish;

16. Kiberxurujlar bo'yicha tezkor xabar berish, javoblar olish va qayta aloqa mavjud bo'lgan 24/7 rejimda ishlovchi ishonch telefoni, aloqa markazlari faoliyatini yo'lga qo'yish;

17. Kiberxavfsizlik sohasini nazorat qiluvchi organga «O'zbekiston telekommunikatsiya tarmoqlarini boshqarish markazi» DUK, «Elektromagnit moslashuv markazi» DUK, «Kiberxavfsizlik markazi» DUK va «Ommaviy kommunikatsiyalar sohasida monitoring markazi» DUK birlashtirib, agentlik tashkil etgan holda, uchta tashkilotning idoraviy bo'ysinuvini o'tkazish;

18. Nazorat qiluvchi organga surishtiruv, tezkor-qidiruv, tergov o'tkazish bo'yicha vakolatlar berish, amaldagi qonunchilikni qayta ko'rib chiqish;

19. Respublika raqamli texnologiyalar ekspertiza markazini tashkil etish va uning bo'ysinuvini nazorat qiluvchi organga o'tkazish;

20. Yuridik va texnik fanlar bo'yicha yagona kiberxavfsizlik bo'yicha mutaxassis yetishtiruvchi oliy ta'lim tashkilotini tashkil etish;

21. Kiberxavfsizlik sohasida ochiq va o'zaro tizimlilik asosiga qurilgan huquqiy targ'ibot bo'yicha yagona huquqiy va texnologik amaliyotni yo'lga qo'yish;

22. Kiberxavflarni boshqarish markazi, kiberxavf-xatarlarni sug'urta qilish tizimi, onlayn pul aylanmasi uchun sug'urta tashkilotining javobgarligi, kiberxavfsizlik mutaxassislarning uyushmasi tashkil etish;

23. Davlat budjetida alohida qatorda kiberxavfsizlikni ta'minlashni moliyalashtirishni nazarda tutish;

24. Kiberxavfsizlik bo'yicha amalga oshirilgan ishlarning ochiqligi va bundan jamoatchilikni xabardor qilishning zamonaviy usullarini yo'lga qo'yish;

25. Kibermudofaa doktrinasini ishlab chiqish va qabul qilish;

26. Oldindan davlat organi yoki boshqa tashkilotni xabardor etgan holda, ochiq kibertajribalarni amalga oshirish orqali kiberxavfsizlikni takomillashtirish bo'yicha zamonaviy usullarni amaliyotga tatbiq qilish;

27. Kiberxavfsizlikka oid xalqaro hujjatlarga qo'shilish yoki ratifikatsiya qilish bo'yicha tashkiliy ishlarni amalga oshirish.

28. Sun'iy intellekt va neyron texnologiyasidan foydalanish amaliyotini kengaytirish va bu bo'yicha imtiyoz va preferensiyalar berish, ushbu sohani nazorat qilish va javobgarlikni ta'minlash bo'yicha institutsional ishlarni amalga oshirish;

29. Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks va Jinoyat kodeksida axborot xavfsizligi va kiberxavfsizlik talablarini buzganlik uchun javobgarlik belgilash;

30. Axborot va kiberxavfsizlik monitoring tizimini uning xalqaro reyting va indekslar bilan ishlash nuqtai nazaridan qayta ko'rib chiqib, ishonchli va aniq ma'lumotlarga asoslangan, milliy va xalqaro reytingni yuritish imkoniyatini yaratish;

31. Kiberinqirozlarni boshqarish markazi faoliyatini yo'lga qo'yish;

32. Kiberinfirozlarga qarshi kurashish va undan chiqish konsepsiyasini qabul qilish va uni amaliyotga tatbiq etish;

33. Xalqaro to'lov tashkilotlari operatorlarini xatlovdan o'tkazish va ular bilan yaqin sherikchilik va hamkorlik bitimlarini tuzish orqali xalqaro to'lovlar operatsiyalari haqida ma'lumot olishning tezkor usullarini amaliyotga tatbiq etish;

34. Xalqaro birja platformalari bilan sherikchilik va hamkorlik aloqalarini yo'lga qo'yish;

35. Sohada texnik jihatdan tartibga solishga oid normativ hujjatlar bazasini shakllantirish va yangi standart va texnik reglamentlarni qabul qilish;

36. Kiberhuquqbuzarliklar bo'yicha kelib chiqqan zararni hisoblash metodikasini tasdiqlash.

Tadqiqotning Namangan viloyati misolida o'rganilganligi bo'yicha qisqacha ma'lumotnoma

O'rganish natijasida 2025-yil 5 oyi davomida axborot texnologiyalari sohasida sodir etilgan jinoyatlar soni ushbu viloyatda **1532** tani tashkil etishi, 2024-yilning shu davrdagi 5 oyida esa, ularning soni **89** ta bo'lganligi aniqlandi. Ushbu turdagi jinoyatlarning **1486** tasi o'zgarar mulkini talon-taroj qilish, shu jumladan, **804** ta kibero'g'irlik, **682** ta kiberfiribgarlik jinoyati hisoblanadi. Qolgan jinoyatlardan **29** ta jinoyat Jinoyat kodeksining 244¹-moddasi, **5** ta jinoyat Jinoyat kodeksining 140-moddasi, **1** ta jinoyat Jinoyat kodeksining 139-moddasi, **1** ta jinoyat Jinoyat kodeksining 167-moddasi, **7** ta jinoyat Jinoyat kodeksining 278⁸-moddasi, **1** ta jinoyat Jinoyat kodeksining 278⁴-moddasida nazarda tutilgan jinoyat ekanligi aniqlandi. Ushbu jinoyatlarning sodir etilish usuli o'rganilganida, ular **625** ta qilmish soxta, zararli xavolalar yuborish orqali bank kartalari yoki akkauntni egallab olish, **235** ta qilmish soxta trederlik faoliyatiga qiziqtirish va ularga pul jalb qilish, **179** ta qilmish televon qo'ng'iroqlari orqali aldov yo'llarini amalga oshirish, **166** ta qilmish tovar, xizmatlar uchun oldindan to'lovlarni amalga oshirish, **64** ta qilmish soxta kripto birjalarga qiziqtirish va jabrlanuvchilarni pulga jalb qilish, **48** ta firibgarlik maqsadida xayriya yoki ijtimoiy yordam so'rash, **25** ta qilmish boshqalar tomonidan shaxs nomiga onlayn kredit rasmiylashtirish, **44** ta qilmish turli hil aldov yo'llari, **65** ta qilmish sodir etilish usuli noma'lum holatda sodir etilgan bo'lsa, shulardan jami **1532** ta jinoyatdan **961** ta jinoyat yoki jami jinoyatlarning **62,7 foiz qismi fosh etilmay qolayotganligi aniqlandi**. Ushbu jinoyatlar hududlar kesimida o'rganilganida **134** ta qilmish Namangan shahrida, **117** ta qilmish Chust tumani, **82** ta qilmish Chortoq tumanida, **80** ta qilmish Namangan tumanida, **78** ta qilmish Uychi tumanida, **75** ta qilmish Pop tumanida, **68** ta qilmish Davlatobod tumanida, **62** ta qilmish Uchqo'rg'on tumanida, **50** ta qilmish Norin tumanida, **49** ta qilmish Yangi Namangan tumanida, **46** ta qilmish Kosnosoy tumanida, **44** ta qilmish To'raqo'rg'on tumanida, **39** ta qilmish Mingbuloq tumanida, **37** ta qilmish Yangiqo'rg'on tumanida ro'yxatga olingan. Namangan viloyati IIBning 2025-yil 8 yanardagi 6-sonli farmoyishi bilan shahar va tuman ichki ishlar organlarida TQX JQBdan bir nafardan tezkor xodimlar biriktirilib, axborot texnologiyalari yordamida sodir etilayotgan jinoyatlarning oldini olish bo'yicha choralarni ko'rilayotganligi, biroq yetarlicha bu samara bermayotganligi aniqlandi. Xususan, jami **1532** ta jinoyatdan bor yo'g'i tezkor xodimlar tomonidan **148 tagina jinoyat fosh qilingan xolos**. Aybdorlar tomonidan 1532 ta jinoyat ortidan jabrlanuvchilarga jami **1 mlrd. 550 mln. so'm miqdorida**

zarar yetkazilgan. *Misol uchun*, 2003-yilda tug'ilgan fuqaro M.M. «Uzum» ilovasi orqali fuqarolarning pullarini ko'paytirishini va'da qilib, 10 dan ortiq fuqarolarning bank plastik kartalaridan noqonuniy ravishda **432 mln.ga yaqin pul mablag'larini** o'zlashtirib olganligi, xatto M.M. 6 nafardan kishidan iborat jinoiy guruh tashkil etib, alohida aloqa markazida faoliyat yuritganligi aniqlandi. Bundan tashqari, huquqiy targ'ibotlar ham o'z foydasini yetarlicha bermayapti, xususan, Namangan viloyatida faoliyat ko'rsatayotgan ijtimoiy tarmoq va messengerlar orqali 750 ta kiberjinoyatlar bo'yicha ogohlantiruv mazmundagi videoroliklar namoyish etilgan, 4200 dan ortiq tarqatma materiallar jamoat joylarida tarqatilgan, 21 ta profilaktik mazmundagi yangi videoroliklar tarqatilmoqda. Biroq, bu sohada jinoyatchilik kamayishi o'rniga axborot texnologiyalari sohasida sodir etilgan jinoyatlar soni **5,8 barobar ortgan.**

Kibertashviqotlarni to'g'ri amalga oshirish uchun amaliyotda foydalanish mumkin bo'lgan qisqacha tushuntirishlarga oid misollar

- 1) telefonning sozlamalar qismiga o'tib, xususiy xostingdan foydalanish va qolgan axborotlarni cheklash kerak¹;
- 2) chrome brouzeri yoki boshqa brouzerlarda maxfiylik va xavfsizlik sozlamasiga o'tib, himoyani eng yuqori qismiga o'tish kerak bo'ladi², buning oqibatida Google Chromeda xavfli saytlar cheklanadi³;
- 3) operator va provayderlarning xizmatlaridan foydalanishida bolaning bir oylik ta'riflarini imkon qadar videolar uchun ketadigan trafikni inobatga olish kerak, sababi kiberbulling odatda videoxabarlar orqali malga oshiriladi yoki bu samarali bo'lgani uchun odatda bundan kiberjinoyatchi samarali foydalanadi;
- 4) bolaning foydalanuvdagi telefon uning yoshiga munosib bo'lishi kerak;
- 5) mobil ilovalardan foydalangan holda, bolaning internet yoki telekommunikatsiya tarmog'idan qanday foydalanayotganligini masofaviy ko'rib turish imkoniyati bor;
- 6) brouzerlarning tarixini tekshiirish orqali nazorat qilish va nomaqbul saytlardan foydalanilgan holat bo'lsa, bu bo'yicha ta'sir chorasini ko'rish mumkin;
- 7) barcha telefonlarning sozlamalarida Google sozlamasi mavjud va u orqali oilaviy guruh va oilaviy nazorat sozlamasi mavjud hamda u orqali masofaviy nazoratni o'rnatish mumkin;
- 8) barcha telefonlarning sozlamalarida Google sozlamasi mavjud va u orqali reklamani boshqarish markazi orqali reklamalar kelishini cheklash zarur;
- 9) barcha telefonlarning sozlamalarida Google sozlamasi mavjud va u orqali Google dan foydalanish joyini yoqib qo'yish va uni nazorat qilib turish maqsadga muvofiq;
- 10) ijtimoiy tarmoqlardagi ba'zi mobil ilovalar yoki ulardagi ba'zi kanallar, guruhlarni cheklash kerak;
- 11) tarmoqqa yoki mobil ilovalarga yohud axborot tizimiga shaxsiy ma'lumotlarni joylashtirmaslik kerak;
- 12) multfilm va boshqa har xil o'yin qahramonlari yoki xarakatlarning tub zamirida nima borligiga ahamiyat berish kerak, bolalarning ongini zaharlovchi axborot bo'lsa, uni cheklash kerak bo'ladi;
- 13) tarmoqda notanish shaxslar bilan muloqot qilmasligini nazoratga olish kerak;

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=hnTgZ6rvRmk>.

² <chrome://settings/security>.

³ <https://www.youtube.com/watch?v=fMzW8AxRM1U>.

14) Kasperskiy laboratoriyasining-yillik so‘roviga ko‘ra, bolalarning 70% begonalardan “do‘stlar” uchun arizalarni qabul qiladi, 30% dan ortig‘i ular bilan onlayn uchrashgan. Demak, tarmoqda do‘stlikni qabul qilish qoidalarini bolalarga tushuntirish kerak, kibertahdid vaqtida kiberjinoyatchi bolalarga nisbatan mehribon bo‘lib tuyulishi mumkin, ishonchga kirishi mumkin;

15) kibermuhitda, shu jumladan, kibermakonda boshqalar bilan salbiy munosabatga kirishmaslik, salbiy gaplarni gapirmaslik kerak;

16) bolalarga raqamli odob-axloq qoidalarini tushuntirish kerak va tarmoqdan to‘g‘ri foydalanish ko‘nikmasini shakllantirish zarur;

17) agressiya va tahdidlarga e‘tibor bermaslik kerak;

18) har xil nomdagi .apk formatidagi hujjatlar bo‘lsa, ilovalar bo‘lsa, uni ochish kerak emas;

19) kiberbulling sodir etilganida to‘liq raqamli (elektron) dalillar, shu jumladan, video, audio, skrinshot, vergul, turli xil mem va layk, so‘zlar va xavolalarni saqlab qolish, telekommunikatsiya provayderlariga holat haqida xabar berish¹, ichki ishlar organlari, Axborotlashtirish va telekommunikatsiyalar sohasida nazorat inspeksiyaga xabar berish kabi xarakatlarni amalga oshirish kerak.

¹ https://kids.kaspersky.ru/article/kiberbulling_kak_ne_dopustit_problem_iz-za_travli_v_internete.

**Axborot texnologiyalaridan foydalanib sodir etiladigan jinoyatlar va
kiberjinoyatlarning farqli xususiyatlari**

Axborot texnologiyalaridan foydalanib sodir etiladigan jinoyatlar	Kiberjinoyatlar
Telekommunikatsiya va Internet tarmog'ida yoki undan foydalanib sodir etilgan jinoyatlar ushbu turdagi jinoyatlarga kirmaydi	Telekommunikatsiya va Internet tarmog'ida yoki undan foydalanib sodir etilgan jinoyatlar ushbu turdagi jinoyatlarga kiradi
Kibermuhit, kibermakon ushbu jinoyatlar sodir etilishi uchun zaruriy belgi emas	Kibermuhit, kibermakon ushbu jinoyatlar sodir etilishi uchun zaruriy belgi sanaladi
Qasd qaratilgan obyekt o'zaro farq qiladi	Qasd qaratilgan obyekt o'zaro farq qiladi
Subyektiv tomondan ehtiyotsizlik orqali ham sodir etilishi mumkin	Subyektiv tomondan doimo qasddan sodir etiladi
Kiberjinoyat qurollari yoki vositalari bo'lgan uskuna, vosita, tizim ushbu jinoyat vositalari yoki qurollari bo'la olmaydi va bu turdagi jinoyatlar qurilmalar orqali sodir etiladi	Axborot texnologiyalaridan foydalanib sodir etiladigan jinoyatlar uchun foydalanilgan har qanday jinoyat vositasi yoki quroli orqali ushbu jinoyatni sodir etish mumkin.
Aloqa, axborot bu turdagi jinoyatlar uchun zaruriy belgi sifatida doim inobatga olinmasligi mumkin.	Aloqa, axborot kiberjinoyatning zaruriy belgilaridan sanaladi.
Aloqasiz ushbu turdagi jinoyatlarni sodir etish mumkin	Aloqasiz ushbu turdagi jinoyatlarni sodir etib bo'lmaydi.
Bu turdagi jinoyatlar telekommunikatsiya, pochta aloqasi va radiochastota sohasiga oid jinoyatlardan o'zaro farq qiladi	telekommunikatsiya, pochta aloqasi va radiochastota sohasiga oid jinoyatlarning katta qismi kiberjinoyatlarning tarkibiy qismi sanaladi
Axborot texnologiyalaridan foydalanmay bu turdagi jinoyatlarni sodir etish mumkin emas	Axborot texnologiyalaridan foydalanmay bu turdagi jinoyatlarni sodir etish mumkin
Raqamli dalillar bo'lmashligi mumkin	Raqamli dalillar har doim bo'ladi, biroq ushbu dalillar yo'l qilingan, shikastlantirilgan, o'zgartirilgan yoki

	boshqacha usullarda ishlov berilgan bo'lishi mumkin
Raqamli izlari saqlanmasligi mumkin	Raqamli izlari har doim bo'ladi, biroq ushbu dalillar yo'l qilingan, shikastlantirilgan, o'zgartirilgan yoki boshqacha usullarda ishlov berilgan bo'lishi mumkin
Sodir etilishi a'naviy usullar bilan bog'liq bo'ladi	Sodir etilishi raqamli va a'naviy usullar bilan bog'liq bo'ladi

Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi
kiberjinoyatlarning jinoiy-huquqiy
jihatlari mavzusidagi dissertatsiyaga
36-ILOVA

**Kiberjinoyatlar va jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarning
o‘zaro farqli xususiyatlari**

Kiberjinoyatlar	Jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlar
O‘zining qamrov darajasiga ko‘ra, jamoat xavfsizligiga tahdid soluvchi kiberjinoyatlarni ham o‘z ichiga oladi	Kiberjinoyatlarning bir tarkibiy qismi sanaladi
Shaxs, jamiyat va davlat bilan bog‘liq bo‘lgan, biroq jamoat xavfsizligi bilan bog‘liq bo‘lmagan kiberjinoyatlar ham ushbu turga kiradi	Shaxs, jamiyat va davlatning aynan jamoat xavfsizligi bilan bog‘liq munosabatlari bo‘yicha ushbu jinoyatlar vujudga keladi

**Jinoyat ishlari bo'yicha Toshkent shahar Yakkasaroy tuman sudining
2025-yil 12-fevraldagi 1-1005-2505/1-sonli jinoyat ishi bo'yicha hukmdagi
holatlar:**

«D.N, o'zining islom diniga bo'lgan qiziqishlari zahirida, boshlang'ich diniy saboqlarni mustaqil ravishda internet tarmog'ida mavjud bo'lgan diniy materiallardan o'rganib, o'ziga tegishli «Samsung M12» rusumli uyali aloqa vositasi xotirasida dindorlar orasida islom dini aqidalariga turlicha yondoshuvlarning paydo bo'lishiga, fikr va fatvolari yurtimizda an'anaviy bo'lgan hanafiylik mazhabi va motrudiylilik aqidasi zid bo'lgan, aholi orasida turli ixtiloflarning yuzaga kelishida ishtirok etgan, 1990-yilda Samarqand viloyatida tug'ilgan, internet tarmoqlarida jihodiy targ'ibotlari bilan ko'rinish berayotgan «Abdulloh Zufar» taxallusi bilan tanilgan Gafforov Zofir Zokirjonovichning, jihodchilar diniy ekstremistik oqimning Turkiyadagi yirik namoyandalardan bir hisoblangan «Sodiq Samarqandiy» taxallusi bilan tanilgan 1974-yilda tug'ilgan Muxammadiev Sodiqjon Yusupovichning, jihodchilar diniy ekstremistik oqimining Respublika bo'yicha rahnamosi hisoblangan «Obid qori» taxallusi bilan tanilgan 1958-yilda Namangan viloyatida tug'ilgan N Obit Sobitxonovichning, Farg'ona vodiysidagi radikal islom g'oyalari qo'llab-quvvatlovchilar orasida katta hurmat qozongan, Suriya Arab Respublikasida faoliyat olib borayotgan «Katibatul imom Albuxoriy» tashkilotining yollovchilari o'z saflarini kengaytirishda uning diniy ma'ruzalaridan keng foydalanishayotgan, «Rafiq qori» taxallusi bilan tanilgan 1953-yilda Qirg'iziston Respublikasida tug'ilgan Kamalov Muhammadrafuq Yusupovichning hamda Dog'iston Respublikasi fuqarolari hisoblangan Abu Umar Sasitlinskiy taxallusi bilan tanilgan 1980-yilda tug'ilgan Axmednabiev Israil Sayidaxmedovichning va «Kavkaz amirligi» terrorchilik tashkilotining ikkinchi amiri hisoblangan, Shimoliy Kavkaz terroristi sifatida tanilgan va «Abdulloh Kostekskiy» taxallusi bilan tanilgan 1972-yilda tug'ilgan Kebekov Aliasxab Plibulatovichlarning, shuningdek O'zbekiston Respublikasi Oliy sudining 2016-yil 26-sentabrdagi qarori bilan O'zbekiston hududida faoliyati taqiqlangan «Iroq va Shom islom davlati» ISHID terroristik tashkilotiga va «O'zbekiston islom harakati» O'IH, «Turkiston islom harakati» TIH terroristik tashkilotlariga tegishli bo'lgan materiallarini saqlab, o'rganib kelish bilan bir vaqtning o'zida 2021-yil 1-may kuni internetning «Instagram» ijtimoiy tarmog'ida mavjud bo'lgan «guroba9999» nomli profili orqali 63.600 nafar obunachilariga ega bo'lgan «abormuxtoralii_life» nomli kanalga 2021-yil 29-aprel kuni joylangan «500 TA SAMARQANDIYNI KO'PAYTIRSA BITTA MUHAMMAD AYYUB DOMLA ChIQMAYDI» nomli Hujjat imzolangan: Qlichev Orif Allayorovich, 14.03.2025 1-1005-2505/1 3 video postga «Senlar paypoqdan boshqa narsaga utmaysanlar, agar tavhiddan, kufrdan gapirsanglar uzlaring botil bub qolasanlar. Shu paytgacha hech kim demokratiyani

halollab bermagan, faqat seni Abror domlang musiqaniyam kufr qonunlarniyam, riboniyam halollab beradi. Lkn tavhiddan, kufrdan gapira olmaydi. Shunaqa domlalariningni deb manqurt tik toker avlod chiqayapti» – degan aqidaparastlik g'oyalari bilan yo'g'rilgan o'zining fikrlarini bildirib internet jahon axborot tarmog'idan foydalangan holda tarqatgan. Shuningdek, D.N jinoiy xatti-harakatlarini davom ettirib, 2021-yil 4-iyun kuni internetning «Instagram» ijtimoiy tarmog'ida mavjud bo'lgan «guroba9999» nomli profili orqali 2534 nafar obunachilariga ega bo'lgan «NAMOZ FARZ» nomli kanalga, 2021-yil 3-iyun kuni joylangan «DEMOKRATIYA» nomli video postga 2021-yil 4-iyun kuni – «uzr sizni gapiz sal boshqacha buldi shunga. Kim shu kufr tuzumi bilan xalqni boshqarsa va kim shunga xizmat qilsa kofir bo'ladi deyapti. Keyin profilizdagi gerb bu Allohning hukmiga hiyonat vallohu alam» – degan aqidaparastlik g'oyalari bilan yo'g'rilgan o'zining fikrlarini bildirib internet jahon axborot tarmog'idan foydalangan holda tarqatgan.»¹.

¹ <https://public.sud.uz/report/CRIMINAL/>

**Jinoyat ishlari bo'yicha Muzrabot tuman sudining 1-1909-2401/40-son jinoyat
ishi bo'yicha 2024-yil 31-may kunidagi hukmiga ko'ra, 38-ilovadagi holat:**

«F.X. noqonuniy yo'llar bilan mulkiy naf ko'rish maqsadida, Toshkent shahrida ro'yhatdan o'tkazilgan «Annur qomar» MChJ rahbari F.T., Namangan shahrida ro'yhatdan o'tkazilgan «Panel line» MChJning ta'sischisi va norasmiy rahbari D.N. hamda «Panel line» MChJ rasmiy rahbari N.D. bilan bir guruh bo'lib, oldindan jinoiy til biriktirib, 2018-yil 15-mayda Navoiy shahrida ro'yhatdan o'tkazilgan «Hamidov Family» MChJning rahbari T.X.ning xabardorligisiz, shaxsga doir ma'lumot hisoblanuvchi fuqaro T.X.ning fuqarolik pasporti nusxasini noqonuniy yo'llar bilan qo'lga kiritib, ushbu pasport nusxasidan g'arazli niyatlarida foydalanib, 2022-yil 9-fevralda Termiz shahar adliya bo'limi davlat xizmatlari markaziga go'yoki o'zini T.X. sifatida ko'rsatib, uning nomiga elektron raqamli imzo kalitini olish uchun murojaat qilib, Termiz shahar adliya bo'limi davlat xizmatlari markazi bo'lim boshlig'i A.X.ning xizmat vazifasiga mas'uliyatsizlik bilan yondashib, T.X.ning shaxsiga oid hujjatlarini to'liq tekshirmasdan va uning o'zi murojaat qilganligini aniqlamasdan, T.X.ning nomiga elektron raqamli imzo kalitini taqdim qilishiga va uning parolini o'zining foydalanuvdagi 99-652-85-56 raqamli mobil telefoniga sms-xabar shaklida o'tkazishga erishib, kelgusida jinoiy sheriklari D.N. va boshqalarga tegishli «Panel line» MChJ tomonidan to'lanishi lozim bo'lgan soliq va boshqa majburiy to'lovlarni to'lashdan qasddan bo'yin tovlash maqsadida jinoiy sheriklari F.T., D.N. va N.D. yordamida «Panel line» MChJ va «Hamidov Family» MChJ o'rtasida biron-bir mahsulot oldi-sotdisi amalga oshirilmagan bo'lsada, «Hamidov Family» MChJ rahbari T.X.ning xabardorligisiz, uning nomiga olingan elektron raqamli imzo kalitidan foydalanib, go'yoki «Hamidov Family» MChJ va «Panel line» MChJ o'rtasida qiymati jami 17.506.197.000 so'mlik temir mahsulotlari oldi-sotdisi amalga oshirilishi haqida 2022-yil 5-yanvar sanasi bilan 1 va 2-sonli soxta shartnoma rasmiylashtirib, ushbu soxta shartnomalarga asosan, go'yoki «Hamidov Family» MChJ tomonidan 2022-yil 9-fevraldagi elektron hisob faktura orqali 262,1 mln. so'mlik temir truba mahsulotlari va 2022-yil Hujjat imzolangan: A.I, 15.03.2025-yil 9-fevraldagi elektron hisob faktura orqali 17.244.000.000 so'mlik armatura mahsulotlarini «Panel line» MChJga yetkazib berilganligi to'g'risida elektron raqamli imzo kaliti orqali soxta hisob fakturalarni rasmiylashtirib, «Panel line» MChJning shaxsiy hisob raqamida 2 mlrd 283,3 mln so'mlik juda ko'p miqdordagi hisobga olinadigan (zachet) qo'shilgan qiymat solig'ini vujudga keltirishgan»¹.

¹ <https://public.sud.uz/report/CRIMINAL>.

**Jinoyat ishlari bo'yicha Xiva shahar sudi 2024-yil 5-sentabrdagi
1-2212-2401/56-sonli jinoyat ishi bo'yicha huqmidagi holatlar:**

«Dastlabki tergov organi tomonidan sudlanuvchi A.R.ning aybi zarar keltiruvchi dasturlarni yaratish, ishlatish yoki tarqatishda ifodalangan jinoiy harakatlari JK 278⁶-moddasi 1-qismi bilan ortiqcha kvalifikatsiya qilingan deb, axborot texnologiyalaridan foydalanib o'zganing mulkini firibgarlik yo'li bilan qo'lga kiritishda ifodalangan jinoiy harakatlari JK 168-moddasi 3-qismining «g» bandi bilan noto'g'ri kvalifikatsiya qilingan deb hisoblab, zarar keltiruvchi dasturlarni yaratish, ishlatish yoki tarqatish jinoyatining predmeti – zarar keltiruvchi kompyuter dasturlari, shuningdek, maxsus virus dasturlari, ya'ni boshqa kompyuterlarga zarar keltiruvchi dasturlar hisoblanib, ushbu moddaning dispozitsiyada aynan zarar keltiruvchi kompyuter dasturi nazarda tutilganligi sababli ushbu jinoyatning obyektiv tomoni «kompyuter tizimida saqlanayotgan yoki uzatilayotgan axborotni ruxsatsiz yo'q qilib yuborish, to'sib qo'yish, modifikatsiyalashtirish, undan nusxa ko'chirish yoki uni qo'lga kiritish maqsadini ko'zlab kompyuter dasturlarini yaratish yoki mavjud dasturlarga o'zgartirishlar kiritish, xuddi shuningdek, maxsus virus dasturlarini ishlab chiqish, ulardan qasddan foydalanish yoki ularni qasddan tarqatishda ifodalanadi», deya jinoyat ishi hujjatlari va sudda aniqlangan holatlarga qaraganda, sudlanuvchi A.R telegram tarmog'ida o'zini sahifasini «Vse o Maestro» deb nomlab ochib, o'zining telefon apparatida mavjud o'ziga notanish bo'lgan fuqaroni «Perexodnik» deb nomlangan sahifasiga kirib, ushbu sahifada har xil turdagi silka-fayllar orasida «Click Aksiya.apk» deb nomlangan silka orqali «Ilovamizni yuklab oling va yangi-yil sharafiga 200 000 UZS oling! Undan foydalanishga vaqt ajrating» deb nomlangan qiziqtiruvchi ma'lumotlarni «Click Aksiya.apk» deb nomlangan silkani bir nechta telegram guruhlariga tarqatganligi, ushbu jinoyat ishining tergov davomida sudlanuvchi A.R.ning kompyuter texnikasi vositalaridan foydalanib, ushbu jinoyatni sodir qilganligi kabi o'ta muhim holatlar aniqlanmaganligini, shu kabi, sudlanuvchi A.R dastlabki tergov va sudda, mazkur jinoyatni o'zining uyali telefonidagi ijtimoiy tarmoq, ya'ni telegramm ijtimoiy tarmog'idagi silkalar orqali sodir qilganligini bildirib ko'rsatuv berganligi sababli sud, sudlanuvchi A.Rni aybidan JKning 278⁶-moddasi 1-qismi bilan to'g'ri kvalifikatsiya belgisini chiqarishni, unga nisbatan JK 168-moddasi 3-qismi «g» bandi bilan e'lon qilingan aybni, JKning 169- moddasi 1-qismiga qayta kvalifikatsiya qilishni lozim deb topgan va aybdorga nisbatan shu modda bilan ish haqining 20 (yigirma) foizini davlat daromadi hisobiga ushlab qolgan holda, 1 (bir)-yil axloq tuzatish ishlari jazosi tayinlangan.»¹.

¹ <https://public.sud.uz/report/CRIMINAL>.

**Jinoyat ishlari bo'yicha Ishtixon tuman sudining 2025-yil 14-may kunidagi
1-1407-2501/60-sonli jinoyat ishi bo'yicha chiqargan hukmidagi holatlar:**

«Sudlanuvchi Yo.X. 2019-yil 4-noyabr kunda Ishtixon tuman Davlat xizmatlari markazidan ro'yxatdan o'tgan «MORNING GREAT MILK» oilaviy korxonasi rahbari sifatida boshqarib kelib, shunga ko'ra nodavlat tijorat tashkiloti mansabdor shaxsi bo'la turib, bugungi kunda tadbirkorlik subyektlariga yaratib berilgan keng imkoniyatlardan o'zining g'araz maqsadlari yo'lida foydalanib, noqonuniy boylik orttirish maqsadida tumanning «Qoraqo'yli» mahallasi «Zarafshon» ko'chasi, 59V -uyda joylashgan «MORNING GREAT MILK» oilaviy korxonasi hududidan biror-bir hujjatlarsiz qo'shimcha ravishda bir qavatli bino qurib, uning yerto'lasini 2023-yil-dekabr oyida ruxsat beruvchi hujjatlarsiz-mayning uskunolari bilan maxsus jihozlab, ushbu qurilmalarni ishga tushirish uchun Vazirlar Mahkamasining 31.05.2024-yildagi «Elektr energiyasi va tabiiy gazdan foydalanish qoidalarini tasdiqlash to'g'risida»gi 319-sonli qarori talablariga zid ravishda, elektr tarmoqlari korxonasi bilan-mayning faoliyati yuzasidan shartnoma rasmiylashtirmasdan, umumiy foydalanishdagi elektr energiyasi tarmog'iga tijorat maqsadida o'zboshimchalik bilan hisoblagichdan tashqari ulanib, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 03.07.2018-yildagi «Raqamli iqtisodiyotni va kripto-aktivlar aylanmasi sohasini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-3832-sonli qarori talablariga zid ravishda yashirin-mayningni amalga oshirib kelib, Ishtixon tuman elektr tarmoqlari korxonasining **1.947.567.240 so'mlik** juda ko'p miqdordagi elektr energiyasini yashirin ravishda, o'g'irlik yo'li bilan talon-toraj qilganligini aniqlab, uni Ishtixon tuman elektr tarmoqlari korxonasining bergan yozma ma'lumotnomasi asosida O'zbekiston Respublikasi JKning 169-moddasi 4-qismi «a» bandi va 278⁹-moddasi 3-qismi «b» bandi bilan ayblab, JKning 59-moddasi talabiga asosan, jinoyatlar majmui tariqasida tayinlangan jazolarni qisman qo'shish yo'li bilan o'tashlik uchun uzil-kesil 8 (sakkiz)-yil 6 (olti) oy muddatga ozodlikdan mahrum qilish jazosi tayinlagan. Jinoyat ishlari bo'yicha Nukus shahar sudi esa, 2024-yil 12-noyabr kuni 1-2301-2404/555-sonli jinoyat ishini ko'rib chiqib, xuddi shunga o'xshash qilmishni O'z.Res. JK.ning 278⁹-moddasi bilan cheklangan holda, aybdorga jazo tayinlagan.»¹.

¹ <https://public.sud.uz/report/CRIMINAL>.